

HELSINGIN YLIOPISTON
KASVATUSTIETEEN LAITOKSEN
TUTKIMUKSIA 194

Mia Salo

KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE
Välitätkö auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä?

Helsinki 2004

Valvoja ja ohjaaja

Professori Tapio Puolimatka

Ohjaajat

Professori Tapio Puolimatka

Professori Jarkko Hautamäki

Professori Airi Hautamäki

Esitarkastajat

Professori Juha Hämäläinen, Kuopion yliopisto

Professori Veli-Matti Värri, Tampereen yliopisto

Vastaväittäjät

Professori Juha Hämäläinen, Kuopion yliopisto

Dosentti Jussi Kotkavirta, Jyväskylän yliopisto

Kansikuva: Mia Salo

Yliopistopaino, Helsinki

ISBN 952-10-0814-8 (nid.)

ISBN 952-10-1620-5 (PDF)

ISSN 1238-3465

Mia Salo

KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE

Välitätkö auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä?

Tiivistelmä

Tutkimus ottaa kriittisesti kantaa suomalaisessa postmodernissa yhteiskunnassa ilmenevään arvovapaaseen ja sisäisesti ristiriitaiseen narsistiseen kasvatuskulttuuriin. Kasvatustoimintaa tarkastellaan soveltamalla kasvatuksen intentionaalista idealiteoriaa. Tutkimus selvittää, miten kasvatusauktoriteetin puuttuminen kasvatussuhteesta ja tämän toiminnan sisäiset ristiriitaisuudet vaikuttavat kasvattajan itsensä ja kasvatettavan minä- ja todellisuudentulkintoihin sekä liittymisen mallintamiseen vuorovaikutusmielikuvien ja käytännön tasolla. Tutkimus soveltaa tuloksia kuvaten kasvatuspäätöksenteon kontekstissa väärän (irrationaalisen) syyllisyyden siirtymistä sukupolvesta toiseen.

Tutkimuksessa eksplikoidaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen käsite ja esitetään sen empiirisiä sovelluksia. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen avulla kuvataan moraalisisäisessä todellisuudessa vallitsevan järjestyksen kieltämisen seuraukset. Lisäksi määritellään minä- ja me-intentioiden käsitteet (Tuomela 1985; Hellgren 1985), jotka operationalisoivat ihanteellista ja vääristynyttä kasvatustoimintaa. Tutkimus olettaa, että 1) auktoriteettia edustavasta asemasta luopuva aikuinen saa kasvatettavassa aikaan vääristyneitä käsityksiä vastuusta ja syyllisyydestä; 2) lapsen itsensä konstruoima vastuu kasvatuspäätöksenteosta ylläpitää tämän tietoisuudessa kaikkivoipaista minäihannetta, joka saa moraalisen merkityksen ja 3) aikuisen turvallisuudessa ja määrätietoisuudessa ohjauksessa me-intention ohjaama kasvatusta liittyy lapsen osaksi moraalista todellisuutta sekä auttaa lasta omaksumaan terveen minäidentiteetin, sisäisesti ehjän subjektiivisuuden ja kokemuksen siitä.

Tutkimuksen empiirinen osa (1998, 2000) koostui laadullisesta ($n=2 \times 10$) puolistrukturoidusta teemahaastattelusta ja määrällisestä ($n=2 \times 81$) kyselytutkimuksesta, joiden kohderyhmänä olivat mukautetun opetussuunnitelman (EMU) mukaan opiskelevat 13–17 -v. nuoret ja heidän vanhempansa. Haastatteluaineistojen avulla konstruointiin kasvatussuhteen osapuolten tulkintoja toistensa intentioista ja tavasta määrittellä kasvatusauktoriteettiä sekä syyllisyyttä.

Haastatteluaineistojen analysoimiseksi käytettiin sisällönanalyysin ja systeemisen analyysin periaatetta, joita sovellettiin laajemmin merkityksenmuodostuksen analyysin (Wahlström 1992) kontekstissa. Kyselytutkimuksen aineisto eriteltiin faktorianalyysin avulla. Tässä yhteydessä faktorianalyysi palveli tarkoituksellisesti laadullisen merkityksenmuodostuksen välineenä, joten kvantitatiiviset tulokset tulkittiin faktorianalyysin perinteisestä mallista poikkeavalla tavalla. Määrällisen kyselyn tulokset olivat eksploratiivisia ja niiden pohjalta muodostettiin

jatkokohypoteesit. Laadullisten ja määrällisten haastatteluaineistojen tulokset tuottivat yhdenmukaisia tulkintoja kasvatusauktoriteetin roolista ja merkityksestä kasvatussuhteessa. Empiiriset tulokset sijoitettiin kasvatuksen nelikenttään, jossa ne tulkittiin tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen, kasvatuksen intentionaalisen ideaaliteoriasta johdetun kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen, näkökulmasta.

Tulosten mukaan moraalista todellisuudesta vieraantuneet ja sisäisesti ristiriitaisen toimintastruktuurin mukaan kasvattavat vanhemmat kuvittelevat siirtävänsä kasvatettavilleen tietoisesti verbalisoimiaan ihanteellisia kasvatusarvoja- ja tavoitteita, mutta epäonnistuvat pääosin tässä pyrkimyksessään. Sen sijaan tiedotetut kasvatusintentionit välittävät lapselle enemmän väärää (irrationaalista) syyllisyyttä ja vääristyneitä tulkintoja vastuusta, koska tietoisuudessa aikeiden edustamat minä-ihanteet saavat moraalista arvoa varsinaisesta todellisuudesta riippumatta. Tämä johtuu siitä, että kasvatustoiminnan takana vaikuttavat moraalinen todellisuus ja kasvatuksellinen realiteettiperiaate, jonka mukaan kasvatettava tulkitsee minkä tahansa kasvatusmallin indikoivan mallia ihanteellisesta liittymisestä. Vain johdonmukainen, moraaliseen todellisuuteen ja kasvatuspäätöksentekoihin sitoutunut kasvatustapa voi välittää kasvatettavalle intentionaalisen ja sisäistyneen toisiin liittymisen mallin (me-intentio). Sen sijaan epäaiheellinen syyllisyydentunto syntyy sellaisesta minäihanteesta (minä-intentio), joka saa moraalista arvoa varsinaisen moraalisen todellisuuden vastaisesti ja ylläpitää kasvattajan addiktivistä ja narsistista käyttäytymistä lapsen moraalisen ja psyykkisen kehityksen kustannuksella. Ihanteellisessa kasvatuksessa on kysymys kumppanuuteen, we-intention kasvamisesta.

Avainsanat: kasvatuksellinen realiteettiperiaate, moraalinen todellisuus, minä-intentio, me-intentio, performanssi, kasvatuspäätöksenteko, kasvatusauktoriteetti, kasvatusaddiktio, syyllisyys, vastuu

Mia Salo

THE EDUCATIONAL REALITY PRINCIPLE

Do You Communicate Authority or Guilt?

Abstract

This thesis develops a critical view about educational practise and parenting culture, which nowadays is seen as value free, narcissistic and internally inconsistent in a postmodern Finnish society. The parenting action has been examined by applying the intentional ideal theory of education. The research clarifies how the lack of parental authority and internal inconsistencies in an educational action affect interpretations of the self, reality and the attaching models in mental images and practise. The research applies the results by describing a model of how the irrational feeling of guilt has been transmitted from one generation to another in the context of educational decision-making.

The research explicates the concept of the educational reality principle and some further empirical applications of it. The practical results of the denial of the order in moral reality are described by educational reality principle. However, the concepts of the I- and we-intentions have also been defined (Tuomela 1985; Hellgren 1985). These concepts operationalise both the ideal and the twisted parental action. The research assumes that: 1) the giving up of the parental authority position is implicated as twisted interpretations of the responsibility and guilt in a child; 2) the child constructs the lost parental authority on his own and takes the role as a parental decision-maker. This action of the child has several implications for the conscience of the child: the self is experienced as omnipotent and ideal in a moral sense; and 3) the safety provided by guidelines on the basis of the we-intention by the parent help the child to attach to moral reality and to discover balanced self-identity, internal coherent subjectivity and the experience of it for him- or herself.

The empirical part of the research (1998, 2000) was constructed using the qualitative (n=2×10) semistructured interview and the quantitative survey (n=2×81). The target group in the research consists of special education pupils, aged 13–17, and their parents. The interpretations of parental authority and guilt were constructed on the basis of the research data.

The qualitative data were analysed by the applied version of Wahlström's meaning analysis model (Wahlström 1992). The quantitative part of the research is meaning analysis conducted by statistical factor analysis. The results of the quantitative part were explorative. The further hypotheses were constructed on the basis of the results. Both the qualitative and the quantitative results included the parallel interpretations of the role and the meaning of the parental authority. The

empirical results were placed in an educational model. The results were interpreted according to the theoretical model.

According to these results, the parents who have demonstrated inconsistency in parental action, including an estrangement from moral values, are able to imagine ideal educational goals and values, but they fail in practise, even against their own conscious intentions. The educational intentions of the parents transmit to the children an irrational guilt and twisted interpretations of a sense of responsibility, because the I-intentions have the constructed content of moral value independent of reality. This is because moral reality and the educational reality principle have an effect behind every parental action: the child interprets any action to be the model of an ideal and moral attachment. Only consistent parenting that is committed to moral reality and educational decision-making, however, is able to transmit to the child an intentional and intrinsic model of attachment (we-intention). In its place, irrational guilt has its basis in a self-ideal (I-intention) which establishes moral value over moral reality. This self-ideal also sustains the addictive and narcissistic performance of the parent at the expense of the moral and mental development of the child. Ideal education and parenting is thus about growing towards a partnership, or we-intention.

Key words: Educational reality principle, moral reality, I-intention, we-intention, performance, educational decision making, parental authority, parental addiction, guilt, responsibility

ESIPUHE

Yleistys ja kysymys

Ihmiset aloittavat yleensä kiittämällä. Minä yleistämällä, että monet tutkijat paljastavat harvoin tekojensa motiiveja ja pakenevatkin viieleen akateemisen hymynsä ja sulavan retoriikkansa taakse. Minäkin? Mikä on tutkijan oma tarina? Miksi hän tutkii sitä mitä hän tutkii?

Arvot ohjaavat yleensä itselle tärkeiden asioiden pohdintaa. Arvoista ja niiden *löytämisestä* käsin syntyneet tutkimukset ovat usein henkilökohtaisia projekteja, joiden ensisijaisena tarkoituksena ei ole jonkin jännittävältä kuulostavan tittelin saavuttaminen vaan totuuden lähestyminen, etsiminen ja kuvaaminen, jopa sen kunnioittaminen. Väkivaltaista ja ihmisen olemusta vääristävää tietoa on näkemykseni mukaan sellainen tieto, joka syntyy totuuden ja sitä edustavien arvojen pakenemisesta. Työssäni olen pyrkinyt välittämään mielikuvaa sydämen ja pään yhteydestä, jonka kautta voidaan saavuttaa yksilön ja ja yleisen välisiä raja-aitoja rikkovaa tietoa ihmisen olemuksellista identiteettiä rakentavasti. Itselleni tärkeää on ollut löytää vastaus kysymykseen, mitä tosiasiaassa olen tekemässä, kun kasvat. Tämä kysymys on ohjannut lukemattomia valintoja elämässäni, jopa opiskelualan. Tutkimusretkeni on osoittautunut koko ajan kiehtovammaksi, niin etten enää lainkaan toivo sen päättymistä. Kysymyksessä on eräänlainen vanhemmuuteen valmistautumisen projekti, joka alkoi 16 vuotta sitten herätessäni yllättäen omaan vääraän syyllisyyteeni. Ainoakaan työni todellisista oivalluksista ei ole syntynyt kirjojen kautta, vaan elämää elämällä ja olemalla sille edes jonkin verran kuuliainen. Tänä päivänä nuo 16 vuotta ovat valtava kiitoksen aihe, koska tänä päivänä tiedän jotakin kasvatuksen kauneudesta.

Tutustuessani toisten teksteihin pyrin etsimään rivien välistä aina ensin kirjoittajan väärentämätöntä sielua. Lukijan kannalta on oikeudenmukaista, joskaan ei välttämättä kiinnostavaa, että valotan ennen kiitoksia hieman taustaani ja tutkimusta ohjanneita syitä, joiden juuret ulottuvat vuosien taakse ja minusta riippumattomiin utuisiinkin kohtaamisiini. Jälkeen päin olen oivaltanut, että näiden kohtaamisten tarkoituksena on ollut paljastaa ihmisen toiminnan takana vaikuttavien motiivien todellinen luonne. Kohtaamisten tarkoituksena oli kutsua minut ja moni muu rakastamaan sekä näkemään vanhemman ja Jumalan ehdoton arvo.

Hyvän ihmisen myytti

Lapsena kauhistuin ajatellessani, että istuisin loppuelämäni plyyshisohvalla ihailemassa lapsia, uraa ja omakotitaloa. Jähmeänä ja itsetyytyväisenä. Ajattelin, että jos vanhemmuus olisi näin tylsää, minusta ei tulisi koskaan vanhempaa. Koin olevani arvokkaampi, jotenkin erityisempi. Sitten minut paljastettiin, minun arvokkuuteni ja pyrkimykseni. Minut paljastettiin kiihkeimmässä murrosiän kapinassani. Nuo karneat motiivini, joilla luulin parantavani maailmaa. Kun luulin olleeni *hyvä* ihminen. Armassaan Taivaan Isä oli vastannut rukouksiini ja kutsunut minut tutustumaan Itsensä. Kasvu oli alkanut. Ja tylsyys tipotiessään. Auktoriteettia kunnioittamattomalle hyvä oli merkinnyt tylsää. Anteeksi Isä. Yritin epäonnistua monessa, ettet olisi saanut kunniaa. Mielestäni et ansainnut sitä silloin. Onneksi olin väärässä.

Hyvä ihminen

Kokemukseni murrosiässä avasivat näköalan ihmisen tiedostamattomiin ja läheisyyttä tulkitseviin motiiveihin, jotka toimivat ihmistä itseään vastaan. Jos olisin silloin elänyt arvovapaassa ympäristössä ja tulkinnut kyseiset kokemukset siitä käsin, olisin ollut pakotettu etsimään vastausta itsestäni, elämäntavastani, vanhemmistani, syillisistä, tunteista, kokemuksista, toisten virheistä, toisista ihmisistä tai jostakin silloiseen taustaani sopivasta ideologiasta. Näin ei onneksi käynyt, koska minulla oli ympärilläni muutamia viisaita ihmisiä ja aikuisia, jotka puuttivat rohkeasti elämäni. Eräs heistä on minulle edelleen tuntematon nainen, joka pysähtyi ohikulkijana luokseni nuorisonhumuudessa yössä, ja kertoi löytämästään elämän toivosta. Tämä kohtaaminen oli ratkaiseva elämäni kannalta, sillä en koskaan unohtanut naisen kertomusta ja sitä, että hän välitti minusta kertomalla tarinansa minulle. Hänen välittämänsä puuttumisen malli on ollut minulle rohkaiseva esimerkki todellisesta välittämisestä ja esikuvana omassa pedagogisessa työskentelyssäni. Kiitokset Sinulle, kuka olitkin. Toimit aikuisena siellä, missä sitä silloin eniten tarvittiin.

Kiitokset

Rakkaat vanhempani, olette tukeneet työskentelyäni etenkin taloudellisesti sen hiljaisista marginaaleista käsin. Tämä on antanut mahdollisuuden ja valinnanvapauden pitää kiinni oikeiksi katsomistani periaatteista ja puuttua erilaisiin vuorovaikutuksen ja kasvatuksen epäoikeudenmukaisuuksiin. Olen rikastunut ominaisuuksistanne. Kiitän isästäni, jonka huumorintaju, empaattisuus ja malli hellittämättömästä itsekurista ja pyyteettömästä vaatimattomuudesta ovat rohkaisseet monessa mutkassa. Olen saanut vapauden olla ja tehdä sitä, minkä olen kokenut oikeasti tärkeäksi. Äiti, olet välittänyt mallin ennakkoluulottomasta, pistävän kriittisestäkin, mielikuvituksellisesta ja uteliaasta tavasta lähestyä maailmaa ja sen ilmiöitä. Olen arvostanut rohkeuttasi nostaa kissat tarvittaessa pöydälle ja uskon, että olet välittänyt sen taidon minulle. Sitä olenkin tarvinnut. Sinulla on ollut enemmän ajatuksia kuin sanoja niiden ilmaisemiseksi, minkä vuoksi olet aina ollut varauksettomasti kiinnostunut ilmaisemistani ajatuksista. Kiitän myös läheistä veljeäni Markoa, jonka lämminhenkinen sisarus ja etenkin tarjoamansa tekninen tuki ovat antaneet toivoa silloinkin, kun hiiret ja mutterit ovat näyttäneet menneen sekaisin muuallakin kuin päässäni. Kiitän rullilla huiskentelevaa setääni Jukkaa ja Mt. Blancille vaeltavaa *hobittiserkkua* Sannaa kannettavasta tietokoneesta; osuite paikalle kuin taivaan lahjana suoraan vuoren huipulta. Äspeeäsäsilaskennat olisivat jääneet muutoin tekemättä ja tutkimus keskeytynyt ratkaisevalla hetkellä. Kiitos viisas Lee korjaamastasi tietokoneesta, kiitos kun pelastit kaikki tiedostot. Kiitos urhea Jelena, olet ollut *sembramaisen* ihana ystävä ja välikäsi tässä kaikessa, etenkin tutkimuksen loppumetreillä. Kiitokset kaikille ystävilleni, erityisesti taiteelliselle alias *Agnekselle* epilogin kommentaareista; uskolliselle Georgelle sisältöä koskevista vihjeistä ja rohkaisevista visioista; kyselevälle Elinalle *kafkamaisen* tarkentavista tutkimusmetodisista kysymyksistä; sisukkaalle Pialle viimehetken kirjallisuusvinkeistä; iloiselle ja kannustavalle Kristiinalle melkein ympärivuorokautisesta käännöstuesta; tunnolliselle Rahelille, oikeudentuntoiselle Patrickille ja luovalle Jarkolle tieteiden välisiä raja-aitoja murtavista sisällöllis-kuli-

naristisista keskusteluista ja samanhenkisen riskejä pelkäämättömän tutkijaidentiteetin jakamisesta sekä vahvistamisesta; argumentoivalle Tommille, päättäväiselle Timo-Heikille, kyseenalaistavalle Virpille ja syvälliselle Frankille rakentavista ja tutkimusta alustavista tieteenalojen välisistä teen höyryssä leijuvista maratonkeskusteluista. Kiitos myös sukulaisilleni sekä erityisesti niille ihmisille, jotka ovat rukoilleet puolestani tämän kaiken kaaoksen ja epätoivonkin keskellä.

Tutkimukseni on syntynyt kentän ja kasvatusarjen keskellä. Minulla ei ole ollut virallista vertaistutkijaverkostoa tai sen retoristieteellistä keskustelukulttuuria tukenani, mikä on ollut suuri puute ja tulee varmasti osittain esiin työtä luettaessa. Toisaalta en ole pyrkinyt hankkiutumaan tutkijaverkostoihin, koska en ole halunnut verbalisoida keskeneräisiä asioita ja ideoita julkisesti. Olen halunnut koetella hypoteesejani ensin käytännössä ja varmistua niistä. Tärkeiksi kokemiani kasvatustajamalleja ja kasvatuksen kommentaattoreita sekä arvostamiani kriittisiä pohdiskelijoita ovat olleet erityisesti Invalidisäätiön tarkkanäköiset ja lämminsydämiset kehitysvammaohjaajat Anne Liukkonen ja Auli Mattila sekä erityisopettaja Minna Hykkönen, joiden kanssa käymäni keskustelut vuorovaikutuksen tasoista, tavoitteista ja lähtökohdista ovat olleet rikasta antia ajattelulleni ja käyttäytymiselleni. Kiitokset Jaana ja Suvi Turpeiselle osallistumisesta kyselylomakkeen ymmärrettävyyden testaamiseen. Kiitän myös lukuisia opettajia ja kouluavustajia, joiden kanssa jaetut kokemukset ja käytyt keskustelut ovat viitoittaneet eteenpäin ja kokeilemaan uutta. Kiitän kaikkia oppilaitani, lapsia, nuoria ja aikuisia, joiden avoimet ja välillä kysyvätkin katseet ovat haastaneet kysymään itseltä yhä uudelleen: mitä olen tekemässä, mihin pyrin ja miten voisin osaltani vielä parantaa kasvatuksen ja opetuksen, kohtaamisen edellytyksenä olevan luottamuksen laatua?

Kiitän sydämellisesti tutkimuksen toteuttamiseen osallistuneita kouluja, tutkimuksen mahdollistaneita rehtoreita, oppituntinsa kyselyä varten lainanneita opettajia sekä jokaista tutkimukseen osallistunutta vastaajaa, vanhempaa ja nuorta.

Erityisesti haluan lausua kiitokseni työni ohjaajia, professori Tapio Puolimatkaa, professori Jarkko Hautamäkeä sekä professori Airi Hautamäkeä kohtaan. Professori Tapio Puolimatkaa kiitän lämpimästi myötävaikutuksesta, tarkistavista kysymyksistä, selkeyttävistä rinnakkaistulkintoista, tunnollisesta ohjauksesta, aika-antavasta joustavuudesta, rohkaisusta, nopeista oivalluksista, kärsivällisyydestä, autenttisesta ja avoimesta inhimillisyydestä ja periksiantamattomuuden mallista totuuden etsimisen tiellä. Professori Jarkko Hautamäkeä kiitän herkin isällisestä ohjauksesta, tutkimisen prosessien jakamisesta ja avaamisesta, myötätunnosta, rohkaisusta, rehellisyydestä, lapsenmielisestä ennakkoluulottomuudesta, arvokkaista vinkeistä, välitetyistä kontakteista, tarkentavista kysymyksistä ja kriittisistä kommenteista, suorudesta sekä viisaista siirroista. Professori Airi Hautamäki toimi ohjaajana erityisesti jatko-opintojen alkaessa. Häntä kiitän kysymyksenasettelun määrätietoisestä selventämisestä, työn väliarvioinnista sekä vankan lukeneisuuden ja osaamisen jakamisesta. Kiitän myös professori Timo Airaksista, jonka kommentit selkeyttivät tutkimuksen tekstuaalista rakennetta ja auttoivat karsimaan sitä olennaisesti. Kiitän dosentti Erkki Komulaista, joka auttoi ja neuvoi ystävällisesti tilasto-ohjelmien käytössä sekä konsultoi tulosten edelleentulkinnassa. Professori Raimo Tuomela tarkisti muutamia lukuja ja ideoita työstäni, hänelle siitä kiitokset. Tutkimuksen tiivistelmän käännöstyöstä kiitän kielentar-

kastaja Lisa Muszynskiä ja englanninkielen lehtori Kristiina Wileytä. Amanuenssi Tuomo Aallolle kiitokset painatusasioiden huolellisesta hoitamisesta. Esitarkastajina toimineita professoreita Juha Hämäläistä ja Veli-Matti Värriä kiitän sydämellisesti työhöni paneutumisesta, arvokkaista, tarkkanäköisistä ja kriittisistä kommentteista sekä ehdotuksista työn parantamiseksi.

Tutkimusta ovat rahoittaneet Suomen Kulttuurirahasto ja Rinnekotisäätiö.

Tahdon maksaa kiitolliset kymmenykseni Luojalleni ja omistan tämän työn siksi Hänelle.

Työni sanoma ja kuvaama prosessi voidaan yhtä hyvin tiivistää Hänen seuraaviin totuudellisiin sanoihinsa,

*”Jo elätte luontonne mukaan, te kuolette,
mutta jos Hengen avulla kuoletatte syntiset
tekonne, te saatte elää.”*

Room. 8:13; UT 1992

Espoossa 10. joulukuuta 2003

Lapseudesta käsin ja siitä ikuisesti kiitollisena, Mia Marianne Salo

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
Tutkimuksen johtomotiivi	1
1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA LÄHTÖKOHDAT	7
1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja sen yhteys kasvatukselliseen realiteettiperiaatteeseen	7
1.2 Tutkittavan kohderyhmän kuvaus ja valintaperusteet	15
2 KASVATUKSELLISEN REALITEETTIPERIAATTEEN KOLME PERUSPILARIA: TODELLISUUS, SYYLLISYYS JA ANTEEKSIANTO	19
2.1 Kasvatuksen moraalinen luonne	19
2.2 Päätöksenteosta indoktrinaatioksi?	23
2.3 Kasvatusauktoriteetti	25
2.4 Syyllisyys ja anteeksianto	28
2.5 Naturalistisen näkökulman suhde moraaliseen todellisuuteen	30
2.6 Syyllisydentunne ja väärä syyllisyys	31
2.7 Vastuu syyllisyydestä kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ehtona – oikea syyllisyys	35
2.8 Anteeksiantavat vanhemmat	41
2.9 Empatia anteeksiannon edellytyksenä	44
3 KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE	49
3.1 Kasvatusintentionot	52
3.1.1 Intentionot	52
3.1.2 Kasvavan intentionoista	53
3.1.3 Kasvattajan intentionoista	54
3.1.4 Tahto, järki ja transsendentti arviointi	55
3.1.5 Kasvatustekojen fiktiivinen luonne	57
3.1.6 Päätelyyn ohjaaminen	58
3.2 Intentionaalinen toiminnanteoria	59
3.2.1 Päätös yrittää	60
3.2.2 We-intention kuvaus praktisena syllogismina	63
3.3 Kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaaliteoria (KII-teoria)	64
3.3.1 Kasvatuksellinen realiteettiperiaate tulkintojen lähtökohtana	64
3.3.2 We-intention ja I-intention – miten niihin on päädytty?	70
3.3.3 Kasvatuksellisen vaikuttamisen ulottuvuuksista	77
3.3.4 Pedagogisen vaikuttamisen nelikenttä ja sen konkretia	77
3.3.5 Tiivistelmä tutkimuksen viitekehyksestä	82
3.3.6 Kasvatuksen ja terapian perustava ero	89
3.3.7 Kasvatustoiminnan arvioimisesta	91

4	TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEESIT	93
4.1	Tutkimuksen tiedonintressi	93
4.2	Tutkimusongelmat	94
4.2	Hypoteesit	97
4.2.1	Teoreettinen osa	97
4.2.2	Kvantitatiivinen osa	98
4.2.3	Kvalitatiivinen osa	99
5	APPARATUS	101
5.1	Kvalitatiivisen aineiston keruu	101
5.2	Kvalitatiivisen aineiston luotettavuus	102
5.2.1	Kvalitatiivisen analyysin luotettavuus	103
5.3	Aineistojen tulkintakehyksen luotettavuus	108
5.4	Kvalitatiivinen tutkimusasetelma ja aineiston luokittelu	113
5.4.1	Tutkimusasetelma ja tutkimuksen eteneminen	113
5.4.2	Aineiston luokittelu	115
5.5	Kvantitatiivisen aineiston keruu	122
5.5.1	Kyselylomakkeet	122
5.5.2	Aineiston yleiskuvaus	125
5.5.3	Aineiston kokoaminen	125
5.5.4	Kohderyhmän poikkeavuus	127
5.5.5	Menetelmällinen tutkimusasetelma ja aineistojen käsittely	127
5.6	Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuus	133
6	KVANTITATIIVISET TULOKSET	137
6.1	Aikaisempia tutkimuksia	137
6.2	Tutkimustulokset yleisesti	139
6.3	Tulosten käsittelytapa	140
6.4	Vastaajien taustatiedot	140
6.5	Kasvatussuhteen asemalliset tulkinnat faktoritilastoina ja kuvina	142
6.6	Laadullinen yhteenveto ja johtopäätökset faktori- ja t-testimittauksista	161
6.7	Kvantitatiivisen tutkimuksen jatkohypoteesit	166
7	KVALITATIIVISET TULOKSET	169
I	Tapaus Anette	169
II	Tapaus Jaakko	174
III	Tapaus Rosa	180
8	TULOSTEN TARKASTELUA	189
8.1	Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tulosten synteesi	189
8.2	Tapausanalyysit	197

9 KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE JA SEN SOVEL- LUKSIA	205
9.1 Syyllisyyden alkuperä kasvatuspäätöksenteon kontekstissa	205
9.2 Sovellus I – Kasvatuspäätöksentekoon liittyvän syyllisyyden transitio sukupolvissa	210
10 EPILOGI – KASVATUKSELLISESTA REALITEETTIPERI- AATTEESTA NÖYRYYDEN PEDAGOGIIKAKSI	217
10.1 Aseman ja auktoriteetin ero	217
10.2 Kasvatusintentioiden vai addiktioiden välittämistä?	225
10.3 Tutkimustuloksista vanhempainvalistukseksi	228
10.4 Jatkotutkimusehdotuksia	232
LÄHTEET	235
LIITTEET	247
Liite 1. Saatekirje tutkimukseen kutsuttaville henkilöille (kvantitatiivinen osa)	249
Liite 2. Vanhempien ja lasten kyselylomakkeet (kvantitatiivinen osa) ..	251
Liite 3. Kvantitatiivisessa osassa käytettyjen mittareiden ja niiden fak- toreiden nimilyhenteet esimerkkeineen sekä käytettyjen ku- vioiden lukuohjeet (t-testikuvio)	268
Liite 4. T-testitulokset	271
Liite 5. Tekninen lisäraportti kyselylomakkeen vastinmuuttujien vas- taavuuksista	288
Liite 6. Tausta- ja vastinmuuttajat (kvantitatiivinen osa)	292
Liite 7. Vanhempien ja lasten haastattelulomakkeet (kvalitatiivinen osa)	296
Liite 8. Tapaukset 4–10 taulukoituina (kvalitatiivinen osa)	300

JOHDANTO

Tutkimuksen johtomotiivi

Miten aikuinen, jolla ei ole auktoriteettia voi kasvattaa lasta? Miksi hänellä ei ole auktoriteettia? Mistä käsin hän kasvattaa silloin lasta ja mitä kasvatus välittää lapselle? Mihin todellinen kasvatusauktoriteetti perustuu? Tutkimukseni hahmottelee tieteellisiä perusteluja kyseenalaistaa narsistisen kasvatuskulttuurin mahdollisuudet kasvattaa lapsista kasvatusvastuutaan toteuttavia vanhempia. Tutkimus osoittaa perhe- ja yksilötasoisia seurauksia kasvatuksessa vallitsevalle kulttuuris-moraaliselle eroosiolle, jossa moraaliset arvot luhistuvat pakottaen kasvattajan *horisontaaliin*, narsistiseen ja riippuvuuksia ylläpitävään köydenvetoon lapsen kanssa. Samalla kun arvoja ylläpitävän todellisuuden kieltäminen käy ilmeiseksi, työni kuvaa vanhemmuuteen kasvamisen mahdollisuuden *affordance*, joka merkitsee moraalisen todellisuuden järjestykseen suostumista. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen avulla kuvataan moraalisen todellisuuden järjestyksen kieltämisen seuraukset. Tutkimukseni määrittelee ja avaa ensin kyseisen periaatteen olemusta, jota havainnollistetaan sitten erilaisilla empiriiseen tutkimukseen perustuvilla esimerkeillä. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen tarkoituksena on avata kasvatuksen *kanssa* vaikuttavan auktoriteetin olemusta.

Postmodernissa yhteiskunnallisessa keskustelussa on herätty viime aikoina yhä voimallisemmin pohtimaan traditioiden, tapojen, normien ja sukupolvihierarkian katoamisen merkitystä kasvatuksessa. Törmän (2001: 10) mukaan postmodernismi vie äärimmilleen vietynä pohjan kasvatukselliselta elämänmuodolta, joka on intersubjektivistista toimintaa. Moraalisten sidosten murtuessa perheestä kehittyä socialisaation viimeinen kenttä, jota kohtaan sen perheenjäsenillä on suuria odotuksia. Perheessä koetut epäonnistumiset merkitsevät kuitenkin myös uhkaa itseä ja sen rakentumista kohtaan – yksilö pyrkii siis onnistumaan ja takaamaan sen myötä narsististen emootioiden kokemisen keinoja kaihtamatta. Identiteetin rakentamisesta syntyy vähitellen elinikäistä oppimista muistuttava itseään toteuttamaan pyrkivä elämishakuinen prosessi, jossa yksilö on pakotettu rakentamaan subjektiviteettiaan ja vapautumaan sitä uhkaavista sidoksista. Ongelma ei kuitenkaan piile sidoksissa itsessään, vaan niissä vaikuttavissa *kaksoissidoksissa*, jotka saavat alkunsa moraalisen todellisuuden kieltämisestä.

Moraalisen 'kolmannen' kadotessa kaksoissidokset ovat vallanneet kasvavassa määrin alaa, koska moraalien murtuessa yksilö on pakotettu etsimään moraalista sijaisratkaisua kahden toistensa kanssa ristiriitaisen mielihyväpyrkimyksen välille. Kaksoissidokselle on ominaista piilonarsistisen mielihyvän ylläpitäminen ja edistäminen. Tutkimuksen kritiikki kohdistuu erityisesti kasvatuskulttuuriin, joka perustuu kaksoissidoksille erilaisissa yhteyksissä. Kasvatustoiminta on jakautunut monessa kahtaalle rikkoen johdonmukaisen kasvatuksen periaatteita. Esimerkiksi Sinkkonen (1998: 44) kirjoittaa kasvatusviesteistä, joiden välittämä tieto on sisäisesti ristiriitaista – sanat ja eleet toimivat toisiaan vastaan. Ziehen (1991) mukaan yksilö on asetettu normien murtumisen myötä henkilökohtaiseen vastuuseen subjektiviteettinsa muodostamisesta. Arvojen murenemisen myötä yksilössä tapahtuu tavoiteltua vapautumista, mutta kulttuuriteollisuus tuntuu täyttäneen syn-

tyneen moraalityhjiön unelmilla ja epärealistisilla toiveunilla. Kulttuurin tarjoamien unelmien saavuttamattomuus aiheuttaa niiden tavoittelijoille masennusta ja epätoivoa. Subjektiviteetin syntyminen on kuitenkin yksilön kokemusmaailmassa kiinni epärealististen tavoitteiden saavuttamisesta. Kaksoissidosta ilmenee siinä, että identiteetin rakennusaineet on kerättävä sellaisista paikoista, joihin ei ole pääsyä.

Postmodernissa yhteiskunnassa kasvava ihminen elää kaksoissidosten jännitteessä. Kaksoissidosten ylläpitämisestä on muodostunut moraalista arvoa saava teko, joka on välttämätön yksilön psykososiaaliselle hengissäsäilymiselle: hän on oppinut kantamaan henkilökohtaista vastuuta identiteettiä hajottavien rakenteiden säilymisestä. Alitajuisen kärsimyksen ohella yksilö saa tyydytystä itsetematisoinnin kautta – asioista saa ja voi olla kiinnostunut vain, jos ne ovat narsistisesti kiinnostavia. Sama kaksoissidosilmiö koskee kasvatusta yleensä: esimerkiksi aikuisjohtoinen kasvatusta suostuu vaikuttamaan nykyään osittain vain siellä, jossa tehdään määrällisesti mitattavia tuloksia, kuten jalkapalloharjoituksissa ja baletti- ja valmennuskouluissa (Sinkkonen 1998). Kun vastaavasti asemansa tiedostava aikuinen viestittää hiekkalaatikolla lapsilleen, että hän määrää lastensa käyttäytymisestä siellä, kääntyilevät aikuiset päät huolestuneina kasvattajan suuntaan: onko lasten 'itsemääräämisoikeutta' silloin loukattu? Lapsen tiedollinen ja älyllinen taso eivät kuitenkaan takaa identiteetin myönteistä rakentumista. Siegertin (1980: 41) mukaan identiteetiltään häiriintyneillä nuorilla minäkeskeiset todellisuuden tulkinnat voivat esiintyä kognitiivisesti korkealle kehittyneiden kykyjen kanssa.

Postmodernissa arvovapaassa yhteiskunnassa kasvava liittyy enenevässä määrin yhden johdonmukaisen sidoksen sijasta kaksoissidokseen eli kahteen toisiinsa nähden ambivalenttiin sidokseen. Kasvatuksessa kaksoissidos ilmenee kasvatustietoisuuden ja käyttäytymisen välisenä ristiriitana ilman moraaliseen todellisuuden sitoutumista. Kasvattajan epäjohdonmukainen toiminta provosoi nuoren sisäistämään minäkeskeisiä todellisuuden tulkintoja ja antamaan niille virheellisesti me-keskeisen todellisuuden merkityksen. Tämä tutkimus pyrkii osoittamaan, millainen häittävä vaikutus kasvatustoiminnan kaksoissidosmaisella luonteella on kasvatettavan psyykeen, todellisuuden tulkintoihin, vuorovaikutusmielikuviin, toimintaan ja liittymisen mallintamiseen. Viime kädessä ristiriidassa olevat kaksoissidokset vääristävät kasvatuspäätöksentekoa, jonka tulisi osoittaa kasvatukselle ja sen tarkoitukselle selkeää suuntaa. Kysymys on ensisijassa siitä, kuinka moni tämän päivän kasvattajista ja aikuisista on valmis hyväksymään kasvatuksen henkilökohtaisena vastuunaan sitoutuen kantamaan *siitä* vastuuta (myös Baumrind 1993 teok. Hautamäki 2001: 79). Tässä tutkimuksessa pohditaan myös sitä, miten ja millaisena nuori sisäistää vanhemman osoittaman huolenpidon ja rakkauden, jos kasvattaja laiminlyö kasvatuspäätöksenteon ja jättää nuoren heitteille moraalisesti ja henkisesti. Tutkimus olettaa, että lapsi vapautuu todellista itsenäistymistä estävistä sidoksista, jos vanhempi asettuu moraalisen 'kolmannen' edustajaksi ja välittää lapselle moraalista tietoisuutta tehden lapsen puolesta määrätietoisia ja loppuunsaatettuja kasvatuspäätöksentekoa.

Tutkimukseni mukaan kasvattajalla on auktoriteettistatus kasvatettavaan nähden riippumatta siitä, käyttääkö sitä tai onko hänellä siihen tarvittavaa kypsyyttä. Oletankin, että väärää syyllisyyttä välittävät *kaksoissidokset* syntyvät, kun moraa-

lisessa todellisuudessa vallitseva riippumaton ja objektiivinen auktoriteettia määrittävä järjestys kielletään. Kysymyksessä on eräänlainen ihmistieteellinen luonnonlaki, josta poikkeaminen aiheuttaa kasvatettavassa vääristyneitä tulkintoja vastuusta ja syyllisyydestä. Vääristyneet tulkinnat ilmenevät horisontaalisena ja itse itseään ylläpitävänä *ylpeyden* ja *itsevihan* kierteenä, joka hakee sisältönsä perhe- ja yksilökohtaisesti niiden erityisistä itseään konstruoivista *hyvän tahdon narratiiveista*. Kutsun tätä kokonaisuutta kasvatukselliseksi realiteettiperiaatteeksi. Koska tietoisuus vastuusta on moraalisen kasvun ja kypsymisen edellytys, vääristynyt tietoisuus vastuusta vääristää myös moraalista kasvua ja sen ohessa liittymistä reaalityodellisuuteen- ja toimintaan. Tutkimus ei pyri syvemmin pohtimaan kuvattun oletuksen teoreettisia perusteita, vaan asettaa sen empiirisen tutkimuksen hypoteettiseksi lähtökohdaksi.

Auktoriteettiaseman välttämisestä ja laiminlyömisestä seuraa kasvatusauktori-teen arvovallan menetys. Menetyksen kompensatioksi, vanhemman kasvatustoit- minnan epäonnistumisen ja oman pettymyksensä poisselittämiseksi kasvatettava alkaa (itse)konstruoida vastuuta suorittamalla vanhemman puolesta kasvatuspäätöksente-koja, jotka saavat lapsen intentiotietoisuudessa vanhemman esivallalliseen asemaan alunperin kuuluneen statuksen, *auktoriteetin*, merkityksen. Koska vanhemman edus- tamalla auktoriteetilla on arvovaltaa määrittellä moraalisia asiainiloja, lapsen itsen- sä konstruoima vastuu kasvatuspäätöksenteosta ylläpitää tämän tietoisuudessa kaik- kivoipaista minäihannetta, joka saa *moraalisen* merkityksen.

Etenkin postmodernissa yhteiskunnassa yksilöltä velvoitetaan vastuullisia te-koja ilman että samanaikaisesti tarjottaisiin normeja niiden perustaksi. Tällöin tör- mätään kysymykseen, miten yksilöstä kasvaa vastuullinen ja eettinen toimija (Tör- mä 1997: 211). Henkilökohtaisen vastuun ja päätöksenteon hajaannuttamisen hait- tavaikutuksia yksilön moraaliseen päättelyyn ja toimintaan on tutkinut myös Ban- dura (1997: 53–56), jonka mukaan yksilö kykenee kytkemään sisäisen kontrollin- sa pois päältä valikoidusti: sisäisen kontrollin valikoiva aktivointi ja poiskytkemi- nen sallii erilaisen käytöksen samojen moraalinormien pohjalta. Yksilö saattaa esimerkiksi vastuun siirtämisen olosuhteissa selittää toimintansa toisten määräyk- sistä aiheutuviksi eikä koe olevansa moitittavasta käytöksestä tai sen vahingolli- sista vaikutuksista henkilökohtaisessa vastuussa. Ihminen välttyy tällöin itseä estäviltä reaktioilta, eikä koe olevansa teoissaan vastuullinen toimija. Päätöksen- teon hajauduttua ryhmässä ihminen voi toimia vahingollisesti ilman että kukaan ryhmässä olevista kokisi henkilökohtaista vastuuta tapahtumista. Ihminen oppii kuitenkin moraalisia sääntöjä mallin kautta välittyvistä säännöistä, jotka hän konstruoi itselleen (emt. 1997: 53). Kokonaan eri asia on, miten yksilö perustelee moitittavan teon itselleen ja suostuu kohtaamaan sen synnyttämän moraalisen mer- kityksen toisille. Yksilö ei välttämättä sisäistä mallin välittämiä moraalisia sääntöjä ja sovelta niitä käytäntöön, mutta kykenee silti moraaliseen päättelyyn (Bandura 1997). Samalla tavalla kasvattaja osaa päätellä kasvatusihanteita tietoisuudessaan, muttei pysty toteuttamaan niitä käytännössä. Vastaavasti mutta käänteisesti tällai- nen kasvattaja osaa ohjata ja jopa manipuloida kasvatettavan käyttäytymistä ha- luamaansa suuntaan, muttei kykene arvottamaan lapsensa tekoja ja intentioita moraalisesti niin, että tämä oppisi tiedostamaan niitä intentionaalisesti. Tässä pii- lee kasvatusarjen sudenkuoppa ja tutkimuksen ongelmanasettelun lähtökohta.

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan kasvatusvastuu kuuluu aina kasvattajalle, joka toteuttaa vastuutaan kasvatuspäätösten kautta siten, että hän a) ohjaa lasta rajoihin joko myönteisesti me-tehdään-nyt-näin kehotuksilla tai kielto-kehotuksilla ja b) arvottaa lapsen teot ja samalla niiden takana vaikuttavat intentiot oikeiksi tai vääriksi. Kyseinen prosessi keskeytyy heti, jos vanhemman oma toiminta¹ on sisäisesti ristiriitaista. Ristiriitaisuuden takana vaikuttaa kyvyttömyys tehdä kasvatuspäätöksiä lapsen puolesta, koska oma suhde auktoriteettiä ja todellisuutta koskevaan järjestykseen on vääristynyt. Moni vanhempi välittääkin sen sijasta omaa auktoriteettiaan, jolloin kasvatus saa suljetun systeemin ja kielteisen kontrollin stigman. Myönteisessä tapauksessa eli todellisuuteen sitouduttaessa lapsi vapautuu moraalisen tiedostamisen ja sen sisäistämisen kautta kokemaan henkilökohtaista vastuuta ja syyllisyyttä terveellisissä mittasuhteissa. Kaiken edellytyksenä on kasvattajan oman toimintastruktuurin sisäinen johdonmukaisuus, joka ohjaa lasta sisäistämään we-intentiota eli suostumaan moraalisisessa todellisuudessa vallitsevaan järjestykseen. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate vaikuttaa kaikessa kasvatustoiminnassa siten, että lapsi antaa aikuisen toiminnalle sen johdonmukaisuuden asteesta riippumatta merkityksen, joka vastaa kasvatuksessa välitettäväksi tarkoitetun liittymismallin ihannetta, we-intentiota. Aikuinen *edustaa* lapselle siis yhtä riippumatonta todellisuutta kun mitä moraalinen todellisuus on ihmiseen nähden. Aikuisen edustama todellisuus ei kuitenkaan ole aina moraalisen todellisuuden mukainen, jolloin lapsi oppii tulkitsemaan mitkä tahansa aikuisen taholta esitetyt asiat totuudenmukaisiksi ja moraalisesti määrittyneiksi. Erityisesti suhde, jossa aikuinen valjastaa lapsen omien tarkoituseriensä toteuttajaksi on kimuranti: todellisuudessa aikuinen ylläpitää kuvitelmaansa *oman* auktoriteettinsa eli subjektiivisesti määritellystä 'hyvästä' tahdosta, joka asettuu lapsen yläpuolella edustamaan moraalisen todellisuuden varsinaista auktoriteettia *sit*ä vääristäen. Esimerkiksi jos lapsi oppii, että äiti lyö, lyöminen saa 'hyvän' statusta, koska se ilmenee auktoriteetin kontekstissa. Siksi lapsi saattaa kuvitella esimerkiksi vielä aikuisenakin, että todellisen auktoriteetin ehdoton hyvyys ja oikeudenmukaisuus ilmenevät väkivaltana. Lapsen lähestyessä aikuisuutta kohdattavaksi lähestyvä pettymys valheen mahdollisuudesta voi olla jo niin suuri, ettei sitä kyetä enää kohtaamaan. Näin uusi sukupolvi oppii jälleen valheen varaan rakennetun koodikielen, jota kasvatuksen äärettömät ja toisiaan vastaan painautuneet dialogit hikoilevat tälläkin hetkellä. Tätä tyhjiötä ja sen kohtaamattomuutta esimerkiksi kaupallisuus osaa hyödyntää varsin tehokkaasti järjestämällä sirkusmaisia suoja-verkkoja keinotekoisien tarpeiden ja niiden tyydyttämisen mahdollistamisen muodossa. Todellinen *affordance*, mahdollisuus ilmenee kuitenkin nöyränä luottamuksena nojata itsestä riippumattomaan auktoriteettiin. Kasvatus merkitsee tässä mielessä neitsytmatkaa *agapen* todellisuuteen. Koska liittymisen kohde on näinkin arvokas, olisi mieleetöntä olla arvostamatta harvoin sensuuria ylittävää hiljaista rakastamista, joka toteutuu miljoonissa kodeissa tälläkin sekunnilla. Yhtä todel-

¹ Jolla tarkoitetaan erityisesti sukupolvien saatoissa valikoituneita värien syyllisyyksien sisältöjä

lista on kuitenkin myös hiljainen väkivalta, jota kukaan ei näe ja josta eikä kukaan puhu. Nämä kasvatuksen kaksi maailmaa muodostavat työni teoreettisen ja käytännöllisen kokonaisuuden.

Tässä tutkimuksessa oletetaan, että empiirisessä todellisuudessa subjektiivisen itseymmärryksen varassa ilman rakentavaa Iwe-intention raamia konstruoidut kasvatusaiheet välittävät opitun siirtovaikutuksena kasvatettavalle irrationaalisia ja ambivalentteja tulkintoja, *kaksoissidoksia* (Ii-intentioita) vastuustaan ja syyllisyydestään. Syyllisyydelle on löydettävissä lukuisia merkityksiä ja tulkintoja koulukunnista riippuen ja sitä tarkastellaan teoreettisen yksinkertaisuuden vuoksi osana merkityksenmuodostusta kasvatuspäätöksenteon kontekstissa. Kasvatuksen universaalina kontekstina toimiva kasvatuksellinen *realiteettiperiaate* erotetaan tässä tutkimuksessa psykoanalyttisesta käsitteistöä. Periaate ja sen alakäsitteet, Iwe- ja Ii-intentiot, määritellään teoreettisessa osassa ja sitä käytetään myös metodologisena välineistönä (Wahlström 1992) tutkimusaineistoa analysoitaessa ja kuvattaessa.

Kasvatusta ilmiönä on mahdoton tarkastella ilman syyllisyyttä ja etiikkaa, tai ilman tietoisuutta siitä, mikä on oikein ja väärin tai hyvää ja pahaa. Nämä ominaisuudet tekevät kasvatuksesta usein normatiivisesti arvositoutunutta toimintaa, mikä on latistanut kasvatustieteen tieteellistä statusta (Ojakangas 2001). Tämän tutkimuksen ansiona voidaan silti pitää, että se osoittaa, miten kyseisiä 'kiusallisia' ominaisuuksia on kuitenkin mahdollista käsitellä toiminnanteorian avulla. Filosofista diskurssia siitä, *ovatko* normatiiviset ominaisuudet osa kasvatusta, ei käydä. Tässä käytännön kokemus ja historia esittäytyköön aineistona argumentoiden sen puolesta, että ne *ovat*.

Epäjohdonmukaisessa kasvatuksessa tietoisuus todellisuudesta vääristyy ja lapsi sisäistää kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen sen varsinaisen merkityksen vastaisesti. Seurauksena lapsi ei saa mallia, miten hän voi toimia moraalisisella tasolla mielekkäästi. Ihanteellisessa käytännössä aikuinen edustaa lapselle auktoriteettia, joka määrittelee realiteetin rajat. Kasvatuksen päämäärät välittyvätkin oikein, jos kasvattajan toiminnasta seuraa lapselle sisäistynyt tietoisuus *omasta* vastuusta ja syyllisyydestä toistuvissa kriittisissä kasvatuksen konteksteissa. Viimeistään murrosiässä käsitykset määritellyistä todellisuuksista kyseenalaistetaan ja dialogi voi alkaa tai jatkua – edelleen aikuisen ohjauksessa.

Kasvattajan tehtävänä on puuttua kasvatettavan aiheelliseen väärään käytökseen ja ehkäistä sitä myönteisillä kehotuksilla oikeaan. Jokainen tietää, ettei käytäntö ole näin yksinkertainen. Eheä realistinen ja intentionaalinen suhde kasvatettavaan ei ole mahdollinen ilman subjektiivista kannanottoa. Kasvatuksen oikeutuksen, oikeellisuuden ja siihen liittyvän epävarmuuden ongelmaksi kiteytyykin kysymys, kykeneekö subjektiivinen ja samalla ehdotonta esivallan statusta edustava vanhempi ja kasvattaja edes toteamaan objektiivista syyllisyyttä henkilössä, jolta sitä voisi ja haluaisi vähiten vaatia.

Vanhemmalla on tietty asema riippumatta siitä, miten hyvin hän kykenee kantamaan sitä. Jokainen kasvattaja tai kasvatusta pohtiva henkilö joutuu silti kohtaamaan kysymyksen, miten ja mistä motiiveista käsin asemallista arvovaltaa edustava vanhempi toteuttaa samalla hetkellä subjektiivista ja rajallista itseymmärrystään. Ongelman yksinkertaistamiseksi olen konstruoinut universaalit kasvatuk-

sellisen realiteettiperiaatteen, jonka mukaan kasvattaja *edustaa* moraalista todellisuutta Iwe-intention kautta. Iwe-intentio on eräänlainen moraalista kasvatusauktoriteettia kuvaamaan tarkoitettu ja siitä käsin operationalisoitu välinekäsite, jonka avulla kasvatustoimintaa voidaan kuvata tieteellisesti. Käytännössä se merkitsee suostumista onttimeen järjestykseen, jolloin we-intention perusolemus pelkistyy johtamiseksi tottelevaisuuden kautta, eräänlaiseksi rajatuksi vallanalaisuudeksi.

Tutkimuksen kvantitatiivinen aineisto ($n=2\times 81$) rakentaa Iwe- ja Ii-intentioille käytännön sisältöjä. Sisällöt rakentuvat murrosikäisten nuorten ja heidän vanhempiensa tulkintojen vertaamisesta suhteessa esimerkiksi siihen, millaisia merkityksiä auktoriteetille annetaan ja siirtyvätkö hyväksi arvotetut kasvatusaiheet nuorelle. Määrällisessä tutkimuksessa faktorianalyysia käytetään merkityksenmuodotuksen välineenä.

Laadullisessa empiriaosassa tapaustutkimus ($n=2\times 10$) laajentaa määrällisen tutkimuksen tulkintoja ja mahdollistaa tulosten yksityiskohtaisemman tarkastelun prosessitasolla. Laadulliset tutkimustulokset argumentoivat määrällisessä tutkimuksessa tehtyjä jatkohypoteeseja. Kasvatuksen nelikenttä luokittelee ja tulkitsee tutkimusaineistoa teoreettista viitekehystä soveltaen.

Jatkoluvuissa kasvatuksellista realiteettiperiaatetta sovelletaan kasvatuspäätöksentekoon liittyvän väärän syyllisyyden siirtymisen mallittamiseen sukupolvien välillä. Tutkimustuloksia on mahdollista soveltaa perheen sisäistä dynamiikkaa tarkasteltaessa, yleisemmin kasvatuksen kentällä ja jopa organisaatioita analysoidessa kun tarpeelliset muuttujat tunnetaan.

Vanhemman kasvatusvastuuta koskeva oletus on kuitenkin perustellusti muuttumaton ja universaali: Yhdistyneiden Kansakuntien antaman Lapsen oikeuksien julistuksenkin (1959) mukaan ensisijainen kasvatusvastuu kuuluu vanhemmille (Pulkkinen 1984: 287). Lisäksi lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (Si 209, § 1129/91) sitoutuneet valtiot ”*tunnustavat, että lapsen tulisi persoonallisuutensa täysipainoisen ja sopusointuisen kehityksen vuoksi kasvaa perheessä onnellisuuden, rakkauten ja ymmärtämyksen ilmapiirissä... että lapsen tulisi olla täysin valmis elämään itsenäistä elämää yhteiskunnassa... erityisesti rauhan, ihmisarvon, suvaitsevaisuuden, vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden hengessä.*”

1 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA LÄHTÖKOHDAT

1.1 Tutkimuksen teoreettinen tausta ja sen yhteys kasvatukselliseen realiteettiperiaatteeseen

Tämän päivän arkitietoon perustuvassa kasvatustieteellisessä keskustelussa erityistä huomiota on saanut kasvatettavan sukupolven epäkunnioittava suhtautuminen vanhempiin. Se on toistuvasti virittänyt esille kysymykset rajojen ja kurinpidon tarpeesta sekä virallisissa että yksityisissä yhteyksissä. Vastuu kasvatustehtävästä tuntuu olevan hukassa. Käsitykset kurinpidosta vaihtelevat tietenkin (Mykkänen, Hirsjärvi & Laurinen 2001), mutta yleisenä suuntauksena on, että vanhemmat siirtävät auktoriteettiaan lapselle ja ottavat lapsen mukaan kasvatustieteellisen päätöksentekoon jopa niissä tilanteissa, joissa päätöksenteko kuuluisi yksinomaan vanhemmalle. Vanhemmuuden arvokkaasta tehtävästä luopuminen, kuten tehottomuus vanhempana ja epäjohdonmukainen kasvatustieteellinen kasvatus ovat eräitä riskitekijöitä, jotka altistavat lapsen syrjäytymisen kierteeseen (Laine & Talo 2002: 148). Tiedetään myös, että aikuismallin tehokkuus perustuu hänen auktoriteettiinsa (emt. 2002: 155) ja kyky kasvattaa sekä kasvattajaominaisuudet ovat ratkaisevia lapsen hyvinvoinnin kannalta (Huttunen & Hämäläinen 1993: 109). Lapsilähtöistä kasvatusta onkin alettu kritiikoida 1990-luvulta lähtien (Hytönen 1992; 1995 artikk. *Kinos* 2002: 119). Vähitellen olisi hyvä kiinnittää huomiota konstruktivistisen kasvatustieteellisen rajoihin ja sen seurauksiin, jotka selventäisivät tämäntyyppisen kasvatustieteellisen todellisia mahdollisuuksia: onko sillä esimerkiksi todellista kykyä ohjata lasta löytämään autenttinen paikkansa suhteessa auktoriteetteihin?

Tieteellisissä tutkimuksissa on huomattu kasvatustieteellisuuden rajallinen kyky ohjata kasvatustoimintaa (Hirsjärvi 1980, 1981; Poikolainen 2002; Tahvanainen 2001). Kasvattajan omat kokemukset ja ajatukset sijaitsevat syväällä mentaalisisissä rakenteissa, joista käsin ne vaikuttavat toiminnassa riippumatta siitä, miten ihminen tietoisella tasolla verbaalisesti ilmaisee toimivansa (Poikolainen 2002). Kysymyksessä on pedagogisen paradoksin ongelma: aikomukset ja ulkoinen toiminta ovat keskenään ristiriidassa. Pedagogisen paradoksi-ilmiön ohessa vastaavan tyyppistä ajattelun ja toiminnan toteutumisen välistä mysteeriä on pyritty avaamaan paljon myös opetusta koskevissa tutkimuksissa (Clark & Peterson 1986; Aaltonen & Pitkäniemi 2001: 402–415).

Pedagogisen toiminnan sisäinen rationaalisuus eli tiedostamaton toiminta (Karjalainen & Siljander 1997; Weniger 1952) on kasvatustieteellisen implisiittistä tietoa, joka ilmenee ulkoisessa toiminnassa kasvattajan tahdosta riippumatta. Kasvatustieteellisuutta ei ole myöskään vielä kirjoitettu auki (Poikolainen 2002). Tämä saattaa johtua siitä, että fenomenologinen ontologia rajaa pois jotakin olennaista kasvatustieteellisuutta koskien. Väittäessään ainoan todellisuuden olevan koettu todellisuus, fenomenologia kieltää, että ihmisen olisi mahdollista saavuttaa absoluuttista totuutta jostakin (Marton & Booth 2000). Mielestäni se on oikeassa väittäessään, että (lopullista) absoluuttista totuutta on mahdoton saavuttaa, mutta väärässä väittäessään koetun todellisuuden olevan ainoa todellisuus, koska juuri silloin koettu saa absoluuttin merkitystä. Drewermann (2000) korostaa, että ihminen kokee syyllisyyttä tietoiseksi yksilöllistyessään. Tämän perusteella subjektiivista maailmaa

ei ole ilman syyllisyyttä, joten silloin fenomenologian ainoaksi todellisuudeksi tulkittu koettu todellisuus kantaa mukanaan syyllisyyttä. Tämän jälkeen voidaan kysyä, mistä käsin se on yksilöitynyt. Eikö voitaisi ajatella, että olisi mahdollista saavuttaa oikeaa tietoa totuudesta, kun absoluutti todellisuus ja siinä oleva järjestyks, jonka olemassaolon fenomenologia kieltää, asetettaisiin tutkimuksen kontekstiksi? Tällöin välttyttäisiin harhaluuloilta, että olisi mahdollista saavuttaa heti absoluuttinen totuus jostakin asiasta. Toisaalta tiedonhankinta tulisi silloin ymmärtää prosessiksi, jossa ihminen voi ja saa tehdä erehdyksiä. Itse olen päätenyt tarjoamaan ontologian kontekstina, josta käsin tuloksia tulkitaan.

Tähän mennessä tehty tutkimus ei ole kyennyt muodostamaan pätevää käsitystä kognition ja toiminnan² välisestä suhteesta. Ilmiö on kompleksinen ja se jakautuu helposti toisistaan irrallisiin osa-alueisiin (Aaltonen & Pitkäniemi 2001: 413). Edelleen puuttuu sellainen tutkimus, jossa selvitetään tuon mysteerisen ja vaikeasti avattavan suhteen olemusta (emt. 2001: 414). Vieläkään ei tiedetä, mikä on opettamisen tai kasvattamisen verbaalisesti tiedostettujen ihanteiden ja intuitiivisten ratkaisujen välinen mentaalinen suhde. Tässä tutkimuksessa ajatuksen ja sen toteutuksen välistä relaatiota pyritään avaamaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen käsitteen avulla. Intuitiiviset ratkaisut lähtevät tiedostamattomasta, jonka ajatellaan kantavan käsitystä todellisuuden järjestyksestä. Koska järjestyksen taakse ulotetaan vallanalaisista riippumaton auktoriteetti, tarvitaan myös syyllisyyden käsitettä. Näin keskustelu palaa vastuun ja etenkin kasvatusvastuun kysymyksiin.

Käsillä olevan tutkimuksen tarkoituksena on keskittyä eksplikoimaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen olemusta. Eksplikoimisen apuna on käytetty empiiristä aineistoa, jonka tarjoaman määritelmällisen ja prosessitason kuvauksen avulla viitekehyksen ydintä voidaan tavoittaa ja havainnollistaa kokonaisvaltaisemmin.

Tutkimuksessa esitellään kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaaliteoria (KII-teoria) joka on sovellus Tuomelan (1983, 1985) ja Hellgrenin (1985) kuvaamasta intentionaalisesta toiminnanteoriasta. Tutkimuksen viitekehyyksessä käsitellään syyllisyyttä merkityksenmuodostuksen osana kasvatuspäätöksenteon kontekstissa. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate on vahvasti sidoksissa ontologiseen lähtökohtaan ja sitä tarkastellaan sen kahdesta kasvatusintention kontekstista käsin: Iwe- ja Ii-intention näkökulmasta. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate, intentiot ja niiden empiiriset esimerkit määritellään yksityiskohtaisemmin erikseen omassa pääluvussa. Koska viitekehyksen taustalla vaikuttavat teoriat poikkeavat ontologialtaan toisistaan, perustelen tässä luvussa miksi olen kyseiset valinnat tehnyt ja missä suhteessa ne ovat esitettyyn kasvatukselliseen realiteettiperiaatteeseen (ks. Kuva1). Luku viitekehyksen luotettavuudesta tarkastelee asiaa vähän syvällisemmin.

Tämän luvun pääasiallisena tavoitteena on selvittää kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen identiteetin taustalla vaikuttaneiden aputeorioiden ja mallien loogista suhdetta itse kuvattavaan teoriaan. Itse lähdän käsittelemään tätä teemaa merki-

² Tässä viitataan erityisesti ulkoisesti havaittavaan käyttäytymiseen

tyksenmuodostuksesta käsin, sillä se koskee kaikkea intersubjektiivista, myös tieteellistä toimintaa. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen olemuksen määrittely on ontologisesti, epistemologisesti ja aksiologisesti riippumaton konstruoidun viitekehysten taustalla vaikuttaneista aputeorioista, kuten esimerkiksi Tuomelan ja Wahlströmin ajatuksista koskien erityisesti niiden ontologisia perusteita. Tutkijana teen havaintoja ja valintoja, joita värittävät taustaontologiset uskomukseni ja käsitykseni todellisuuden luonteesta. Taustateorioiden suhde kuvattavaan viitekehukseen nähden lähtee omasta merkityksenmuodostuksestani, joka kysyy 1) miten tai mihin nähden se saa alkunsa ja 2) valitsee kohteensa ja erityisesti tässä kohdassa kyseiset taustateoriat. Syntyäkseen merkitykset tarvitsevat kontekstin (Törmä 2001: 5, 10), jotka määritellään tässä luvussa ontologisina, epistemologisina ja aksiologisina kerrostumina. Oma merkityksenmuodostukseni saa kontekstinsa tietystä todellisuuskäsityksestä, joka määrää samalla tutkimuksellisia lähtökohtia sekä sen valintaa. Ilman minkäänlaisia uskomusaksiomeja sekä tieteellisen- että arki ajattelu käy mahdottomaksi. Siten henkilökohtainen merkityksenmuodostukseni ja sen taustakonteksti rajaa *sen* kontekstin, jossa käydään keskustelua taustateorioiden suhteesta tutkimuksessa kuvattavaan viitekehukseen, josta *ne* saavat puolestaan merkityksensä. Kysymys on teorioiden määrittelemisestä sosiaalisina representaatioina.

Valinta toteutuu kyseisten taustateorioiden valintana. Siinä aiemmat kokemukset ohjaavat havainnon tekemistä. Havaintojen välillä voi suorittaa valintoja siitä, mikä tai mikä osa niistä vastaa parhaiten todellisuutta. Koska havainnot perustuvat ontologisiin oletuksiin, ne sisältävät samalla tietoa niistä käsityksistä, jotka vaikuttavat päätöksentekoon valintoja tehtäessä. Tässä mielessä jonkin teorian rooli aputeorianä vahvistaa lähinnä niitä merkityssuhteita, joita havaintojen tekijällä jo on. Lisäksi aputeoriat voivat tarjota käsitteitä, näkökulmia ja analogisia rakenteita, joille on mahdollista antaa uusi merkitys toisessa kontekstissa. Yhtä kaikki merkitykset avautuvat toisiinsa nähden poikkeuksetta suhteellisina. Ontologian auktoriteetti- tai ihmislähtöisyydellä ei ole tässä suhteessa merkitystä (tarkemmin luotettavuutta käsittelevässä luvussa).

Esimerkiksi filosofiassa merkityksen ongelma on vaikeasti analysoitava asia (Rauhala 1993: 121). Merkityksen ongelmat on kautta aikain liitetty filosofian ongelmakenttään, mutta niitä voivat käsitellä myös erilaiset reaalityeet, kuten psykologia ja psykiatria (ed. 1993: 121). Kun kysymys on erityispedagogisesti painottuneesta tutkimuksesta, kasvatuksen kenttää voitaneen tarkastella siten, että psykologiasta lainataan käsitteitä kasvatuksen kontekstiin. Tutkimuksessani esiintyy kuitenkin käsitteitä, jotka saavat toisistaan poikkeavia merkityksiä niiden ontologisista eroavuuksista johtuen. Puhuttaessa esimerkiksi irrationaalisesta *syylisyydestä* tai kasvatuksellisesta *realiteettiperiaatteesta* niitä ei tule ymmärtää freudilaisen tiedonhankinnan näkökulmasta.

Toisen kontekstin tämän keskustelun perusteeksi tarjoaa empiirinen kenttä ja siinä koetut sosiaaliset tilanteet sekä niiden ratkaisuyritykset. Tämä näkökulma koskettaa kysymystä ihmisen tiedon ja toiminnan mahdollisuuksista eli kysymystä siitä, millaiset asiat ovat ihmiselle mahdollisia ja millaiset eivät sekä millaisista asioista ylipäätään voidaan saada tietoa. Sosiaalisissa suhteissa ajatukselliset ja toiminnalliset ratkaisuvaihtoehdotkin määräytyvät sen perusteella, millaiseksi to-

dellisuus ja ihmisen suhde siihen oletetaan. Olen päätenyt valitsemaan aputeori-
oista sellaiset näkökulmat ja ominaisuudet, jotka parhaaksi katsomallani tavalla
osana omaa merkityssuhdekonstruktiotani voivat olla mukana kuvaamassa sitä
näkyä, joka minulla on todellisuudesta. Esimerkiksi analogiset rakenteet puolta-
vat tässä suhteessa paikkaansa. Kun todellisuus, josta käsin 'lainatut' käsitteet
uudelleentulkitaan, määritellään, luotettavuusongelmaa tuskin syntyy. Tällöin tar-
kastellaan teorian suhdetta todellisuuteen ja arvotetaan tuo suhde merkitykselli-
seksi. Tämäkin tulkinta avautuu suhteelliseksi. Samalla kysymys on kuitenkin se-
lektiivistä valintaa seuraavan tulkinnan suhteuttamisesta tiettyihin ontologisiin
perusoletuksiin, mikä osaltaan perustelee kontekstin ontologisen näkökulman tar-
peellisuuden. Mikäli joku teoria kuvaa havaitun maailman suhdetta todellisuuteen
ja tuo suhde määrittelee teoreettisten käsitteiden suhteen ontologisiin perusole-
tuksiin, on ymmärrettävää, että merkityksellinen ja mielekäs valinta on silloin sel-
lainen, joka voi auttaa tuon suhteen kuvaamisessa kaikkein parhaiten. Esimerkiksi
havaitusta maailmasta rajattu ilmiö voidaan ymmärtää kasvatustoiminnaksi, joka
sisältää yhden primäärisysteemin lisäksi sekundäärisysteemin. Tällöin kahden sys-
teemin välinen suhde suhteutetaan todellisuuteen ja samalla sen ontologisiin pe-
rusteisiin. Esimerkiksi vanhemman ja lapsen empiirisesti raportoitu suhde näyt-
täytyy suhteessa moraalisisa todellisuudessa vallitseviin asiointiloihin.

Tieteellisen totuuden tavoittelun ohessa olen joka tapauksessa subjektiivisia
valintoja tekevä 'fallibilistinen selektiivikko'. Siksi ensimmäinen olennainen ky-
symys koskee ontologisen kontekstin valintaa. Tässä tutkimuksessa moraalireal-
istinen näkökulma eli oletus moraalisen todellisuuden olemassaolosta riippumatta
sitä koskevista subjektiivisista tulkinnoista on valittu kasvatuksellisen reali-
teettiperiaatteen ontologiseksi lähtökohdaksi. Koska tutkimuksessa kritikoidaan
postmodernin yhteiskunnan sirpaleista arvomaailmaa, katsoin valinnan jokaista
yksilöä koskevat todellisuudesta puoltavan paikkaansa. Perttulan (2002: 142)
mukaan humanistinen toiminta on pahaa aina, kun kokonaisuus pirstoutuu ja ylentää
yhden näkökulman muita todellisemmaksi. Moraalisen todellisuuden olemassa-
olon näkökulmasta vastaava voidaan ymmärtää myös siten, että kun yksittäinen
näkökulma kyseenalaistaa moraalisen järjestyksen yrittäen asemoida siitä suhteel-
listä, toiminta saa moraalisesti arveluttavia piirteitä.

Epistemologian näkökulmasta on löydettävä sopivat välineet saavuttaa tietoa
todellisuuteen liittymisestä. Ennen varsinaista välinettä on löydettävä käsitteet
kuvaamaan asioiden välisiä yhteyksiä. Tässä ontologinen lähtökohta vaikuttaa sii-
hen, millaiset käsitteet ovat olennaisia tutkimuskohteen kannalta ja millaiset kä-
sitteet olen valinnut operationaalistamaan todellisuuteen liittymisen prosessia.
Kasvatustoiminta on paljon tutkittu aihe ja olemassaoleva tutkimus tarjoaa lukui-
sia malleja ja teorioita. Kasvatustieteen tehtävänä on kuitenkin samalla luoda uut-
ta tieteellistä tietoa. Kasvatustieteellisen merkitysnäkökulman monipuolistamiseksi
päätin kokeilla tuoda keskusteluun omannäköisen kantani asiasta ilman tietenkään
että se olisi ollut tutkimuksen itsetarkoitus.

Hellgrenin (1985) tutkimukset ovat tarjonneet materiaalia, jotka kuvaavat ope-
tustilanteen toteutumista ohjaussuhteena I- ja we-intentioin käsittein. Hellgren on
lainannut kyseiset käsitteet Tuomelan (1983) filosofisista tutkimuksista, mikä on
innoittanut tutkimaan Tuomelan kontekstia tarkemmin. Toiminnanteorian ja eri-

tyisesti intentionaalisen toiminnan³ käsite sekä sen operationaalistaminen I- ja we-intention käsittein ovat olleet mielestäni mielekkäitä ja tutkimuksellisesti riittävän yksinkertaisia ja samalla tyhjentäviä intentionaalisen kasvatustieteen kuvaamiseksi ja pedagogisen paradoksin avaamiseksi. Hellgren ja Tuomela eivät kuitenkaan käsittele sellaisia kasvatuksen kannalta olennaisia käsitteitä kuten päätöksentekoa, vastuuta ja syyllisyyttä omista tutkimuksissaan siten, että rakentaisivat niistä tyydyttävän kokonaisuuden. Tälle löytyy varmasti perustelunsa, mutta olakseen merkityksellinen kasvatustieteen kannalta viitekehysten täytyy mielestäni sisältää nämä tekijät.

Tuomelan viitekehuksesta olen voinut erottaa tutkimukselliseen merkityssuhdekonstruktion intentionaalisuuden, toiminnan käsitteen ja sen operationalisoinniksi tarvittavat I- ja we-intention käsitteet. Esimerkiksi filosofisessa analyysissä tarkastellaan asiayhteyksien rakennetta⁴ eli niitä yleisiä rakenteellisia ehtoja ja edellytyksiä, joiden puitteissa reaaliset asiasisällöt esiintyvät. Empiirisessä merkityksen ongelmassa kokemuksen reaalisisällöt, kuten tutkimusaineisto, tematisoituvat lukuisissa esiintymismuodoissaan tarkastelujen kohteiksi (Rauhala 1993: 121–122). Hellgren on helpottanut tätä työtä viemällä Tuomelan intentiokäsitteet ohjauksen kontekstiin, josta olen siirtänyt ne vanhempi-lapsi -kasvatustieteen kontekstiin. Empiirisen aineiston avulla luoduille käsitteille on saatu vankkaa sisältöä.

Kasvatus on toiminnallisen ja intentionaalisen luonteen lisäksi aina merkityksenmuodostusta. Merkityksenmuodostus tarjoaa välineen etsiä ja luokitella tietoa. Tässä kohtaa Wahlströmin (1992) erityisesti diskurssianalyttisiin tutkimuksiin rakennettu lähestymistapa ja analysointiväline tarjoavat oman kiitettävän lisänsä. Wahlströmin käsitteistämälle analysointivälineelle on kuitenkin löydettävissä uusia analogisia sisältöjä. Koska ontologia määrää tutkimuksen edetessäkin pääkontekstin, on löydettävä sellaiset käsitteisisällöt, jotka ovat relevantteja senkin kannalta ja kuvaavat sitä ainakin osittain. Siksi olen rakentanut mallin, jossa Tuomelalta lainatut käsitteet esiintyvät toistensa konteksteina: intentio ilmenee ulkoisen käyttäytymisen kontekstina ja vastaavasti vanhempi lapsensa kontekstina. Tutkimuksen menetelmäosassa kuvaan käyttämäni analyysimenetelmää (S(P)-S(Q)), joka soveltaa Wahlströmin (1992) kuvausta merkityksenmuodostuksesta toimien silti loogisessa yhteydessä kuvattuihin we- ja I-intentioihin. Filosofisella tasolla kuvattu toimintamalli ja siitä johdettu metodi jäsentävät havaittavaa kokemusmaailmaa tehden siitä intentionaalisen.

Tämän rakentelun avulla on syntynyt kaksi suhdedimensiota, jotka ovat riippuvaisia toisistaan: 1) sisäinen psyykkinen ja 2) intersubjektiivinen suhde. Jokainen suhde vaikuttaa toiseen suhteeseen ja kaikki suhteet saavat tietyn merkityksen pääkontekstissa. Tähän kokonaisuuteen on pitänyt sijoittaa sellainen tekijä, käsite

³ Ja sen operationaalistaminen erityisesti pedagogisen paradoksin ajatusta heijastaen ajatuksen ja ulkoisen toiminnan muuttujiin sekä niiden väliseen suhteeseen

⁴ Merkityksen ongelman filosofinen analyysi on rajoittunut lähinnä tieteellisen tiedon ja kielen analyysiin, jolloin psykologian ja psykiatrian varsinaista problematiikkaa on vain sivuttu (Rauhala 1993: 122)

tai muuttuja, joka mahdollistaisi todellisuuteen liittymisen kuvaamisen siten, että varsinainen todellisuus olisi tuon tekijän ansiosta riippumaton, mutta se tulisi kuitenkin käsitettäväksi ja todellisuuteen liittymistä voitaisiin kuvata kahdella toisiinsa nähden vastakkaisella tavalla.

Riippumattoman muuttujan löytyminen ja valitseminen perustuu kokemuksiini kasvatuksen kentällä. Ensimmäinen intuitiivinen oivallukseni kasvatuksen riippumattomasta muuttujasta syntyi vuosia sitten luokkatilanteessa, jossa perheen lapsi ei kyennyt esittämään itselleen tai toisille tavallisia miksi-muotoisia kysymyksiä. Vanhemmat tavattuani asiasta löytyi uusia ulottuvuuksia, jotka auttoivat ajattelussa eteenpäin. Huomasin, että useammassa kasvatusepisodissa ajatuksen ja ulkoisesti havaittavan toiminnan tuntui sitovan toisiinsa sellainen toistuva tekijä tai muuttuja kuin päätös. Päätelyn ja empiiristen havaintojen pohjalta olenkin päätenyt nimeämään riippumattoman muuttujan *päätökseksi*. Muuttujien määrän valintaa voidaan perustella esimerkiksi Aaltosen ja Pitkäniemen (2001: 413) katsaustutkimuksella, jossa he toteavat opettajan ajattelun ja toiminnan välistä suhdetta havainnollistettavan yhden tai kahden käsitteen avulla. Omassa tutkimuksessani kyseistä toiminnan käsitettä ei kuitenkaan ymmärretä vain ulkoiseksi toiminnaksi, vaan se sisältää myös 'kognition', joka on nimetty tiettyyn päämäärään suuntautuvaksi intersubjektiiiviseksi intentioksi.

Keskeistä on idea kasvatuksen ydintä edustavasta 'täydellisestä kasvatustoiminnasta', joka nähdään joko sisäisesti eheäksi tai ristiriitaiseksi riippuen siitä, tekeekö vanhempi *päätöksiä* ja onko hän niissä johdonmukainen. Päätöksen rooli ja sen merkitys on kuitenkin ensin suhteutettava toimintaan. Toimintaa voitaisiinkin jäsentää siten, että siinä ilmenevän päätöksenteon toteutumisen tai toteutumattomuuden kautta voitaisiin tehdä päätelmiä toiminnan sisäistä eheyttä tai ristiriitaisuutta koskien. Siksi onkin perusteltua luoda päätöksestä sellainen selittävä ja toiminnan osakomponentit (intention ja performanssin) toisiinsa sitova *riippumaton* tekijä, joka osoittaa toiminnan toteutumista.

Jokaisesta yksilöstä riippumaton moraalinen todellisuus tarjoaa kontekstin kuvata todellisuuteen liittymistä horisontaalisesta rinnakkaisysteemistä riippumattoman päätöksen avulla. Oletan esimerkiksi, että vanhemman kasvatusvastuu vallitsee kasvatussuhteessa riippumatta toteuttaako vanhempi sitä vai ei. Voidaan myös ajatella, liittyykö vanhempi päätökseen vai ei. Toisaalta oletan, että jos todellisuus on riippumaton havaittajastaan ja ilmentää sen olemissuhdetta subjektiiviseen yksilöön tai niiden joukkoihin niistä riippumattoman vanhemmuuden päätöksen kautta, niin silloin tuo sama päätös sitoo yksilöitä moraaliseen todellisuuteen riippumatta siitä, haluavatko he sitä (vrt. olla vanhempi riippumatta siitä, haluaako sitä vai ei tai kantaa kasvatusvastuuta riippumatta siitä kantaako sitä vai ei). *Päätöksen* kautta moraalisen todellisuuden luonne on ihmisestä riippumaton. Se osoittaa samalla vanhemman ja lapsen positiot sekä niiden keskinäisen vallanalaisuusjärjestyksen. Vastaavasti oletan, että jos päätös sitoo ihmistä tästä riippumattomaan todellisuuteen, ihmisellä on joko tiedostettu tai tiedostamaton tarve liittyä tähän päätökseen ja tässä suhteessa hänellä ei ole juuri vaihtoehtoja. Esimerkiksi kieltämällä todellisuuden luonteen ihminen ei kykene kasvun kannalta rakentaviin päätöksiin, jotka ihmisestä riippumaton päätös voisi mahdollistaa. Kasvu voisi tämän oletuksen mukaan onnistua vain vallanalaisuuden positiosta käsin. Moraalinen

todellisuus sisältäisi ajatukseni mukaan päätöksen toteuttaneen auktoriteetin, sitä edustavan aseman (vanhemman asema), joka on vallanalainen auktoriteetille sekä vanhemman positiolle vallanalaisen aseman (lapseuden asema).

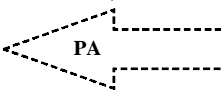

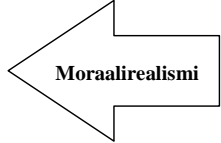
Kasvatustoiminnassa ilmenevä päätöksenteko on ymmärrettävä käsitteelliseksi ja toiminnalliseksi kontekstiksi. Se edustaa käsitteellisessä maailmassa todellisuutta, joka on riippumaton siinä elävistä ihmisistä. Todellisuuden riippumattomuus perustuu myös oletukselle, että päätös sitoo yhteen asetetun normin ja sen täyttämisen, jolloin moraalinen todellisuus itsessään on täydellinen ja juuri siksi riippumaton sen havaitisijoista, mutta sulkien siihen osalliset omaan kontekstiinsa näiden tahdosta riippumatta. Tässä suhteessa todellisuus saa autenttisen subjektuuden merkitystä asettaen siihen osalliset vallanalaisuuteen. Kasvatustoiminta ja vanhemman kyky edustaa auktoriteettia ilmaisee tuon todellisuuden toteutumista⁵. Hän auttaa siihen liittymistä tekemiensä kasvatuspäätöksentekojen kautta, jolloin lapsi voi samaistua vanhempaan ja erityisesti tämän edustamaan todellisuuteen. Merkityksenmuodostuksesta käsin päätös asettaa vanhemman suojelemaan kasvatettavan tulkinnallista kontekstia. Jos kasvatettava haltuunottaa vanhemman edustaman auktoriteettiaseman, lapsi luo silloin itsestään todellisuuden kriteerin sen sijaan, että katsoisi todellisuutta kohti ja rakentaisi siihen suhdetta. Se olisi silloin sama asia kuin jos ihminen väittäisi olevansa todellisuuden mitta ja samalla todellisuuskontekstin suvereeni edustaja, josta käsin toisten merkitykset määräytyisivät – merkityksethän syntyvät intersubjektiiivisesti. Haltuunottaessaan aikuisen aseman lapsi riistää itselleen sen vastuun, jonka vanhemman kuuluisi kantaa lapsestaan. Samalla lapsi alkaa kantaa vastuuta siitä päätöksestä, joka kuuluu vanhemmalle. Liittäessään itse itsensä todellisuuteen lapsi alkaa katsoa ja kunnioittaa itseään vanhemman ja todellisuuden sijaan. Lapsi luo suhteen itseensä, jota ei kuitenkaan ole, koska hänellä ei ole suhdetta todellisuuteen, mutta antaa *sille* kuitenkin moraalisen arvon. Tässä tutkimuksessa puhutaan silloin väärästä syyllisyydestä ja sisäisesti ristiriitaisen, *pedagogisesti paradoksisen* kasvatustoiminnan kasvatusvaikutuksista, jotka ilmenevät kasvatettavan tulkinnoissa kahtena ulottuvuutena: ylpeytenä ja itsevihana (ks. kuva 2).

Kasvatusvastuusta ei voi puhua ilman syyllisyyden käsitettä. Tutkimuksessa on käytetty syyllisyyden käsitettä ilman että sillä tarkoitetaan varsinaisesti freudilaista määritelmää siitä. Tämä tutkimus puhuu oikeasta ja väärästä syyllisyydestä. Voidaan kuitenkin sanoa, että esimerkiksi sellainen käsite kuin defenssi on lainattu psykoanalyysistä (PA)⁶. Tutkimukseni ontologisista oletuksista johtuen defenssi-käsitteen tulkinnallinen konteksti muuttuu muuttaen osittain lainatun sanan merkitystä. Tämä johtuu siitä, että kyseistä käsitettä tarkastellaan kasvatussuhteen eikä

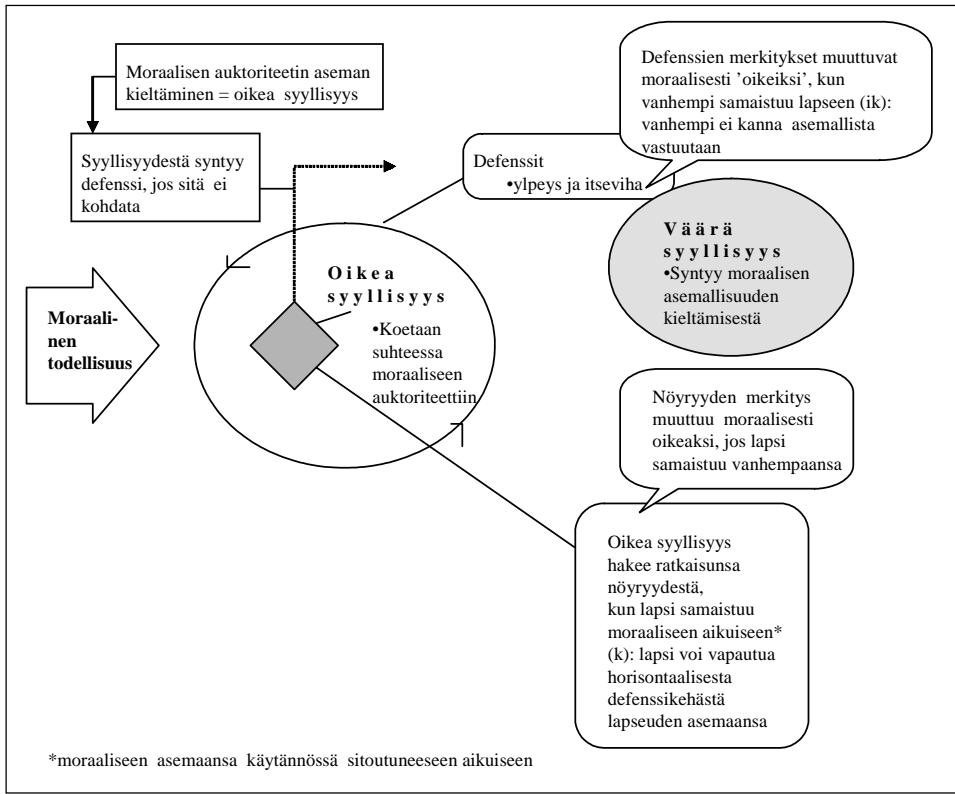
⁵ Ilmentäessään todellisuuden toteutumista, joka voidaan nähdä aistittavassa maailmassa keskeneräiseksi prosessiksi kohti tiettyä päämäärää, vanhempi mahdollistaa juuri silloin tuohon todellisuuteen liittymisen.

⁶ Psykoanalyysistä ja sen mukaisesta ajattelusta käytetään tässä tutkimuksessa lyhennettä PA

terapiasuhteen yhteydessä. Yleiset ilmiöt, joita teoriat ja käsitteet kuvaavat, eivät ole yksinoikeudella minkään tieteellisen koulukunnan omistuksessa. Ilmiöitä koskevat määritelmät ovat toisiinsa nähden yhtä suhteellisia. Samaa suhteellisuutta ilmenee siinäkin, että tulkintakontekstin vaihtuminen muuttaa asioiden *esittämistapaa*. Kokonaan toinen asia on, miten tyhjentävästi joku tietty teoria selittää ilmiön ja kuinka arvokkaaksi se katsotaan tämän perusteella tieteellisesti. Tutkimuksen viitekehysten avulla esimerkiksi irrationaalisen eli väärän syyllisyyden syntyprosessi voidaan määritellä moraalista todellisuudesta irrallisen merkityksenmuodostuksen tulokseksi filosofisen kuvausjärjestelmän tasolla. Siitä voidaan jottaa oma välineistönsä jäsentämään empiirisesti kerätyn aineiston tuloksia.

<p><i>KONTEKSTI III</i></p> <p>Aksiologia</p> 	<ul style="list-style-type: none"> •Peruslause, johon järjestelmä ja arvot perustuvat •Intention ja performanssin välinen epäsuhta ja sen alkuperä •<i>Päätös</i> riippumattomana muuttujana ja pedagogisen paradoksin ratkaisijana •Väärä syyllisyys päätöksen vastaratkaisuna 	
<p><i>KONTEKSTI II</i></p> <p>Epistemologia</p> 	<ul style="list-style-type: none"> •Välineistö etsiä tietoa todellisuuteen liittymisestä •Suunnitteluvaihe: lainatut käsitteet ja niiden soveltaminen kontekstiin I •We- ja I-intention sovellus •Merkitysanalyysin sovellus •Primääri- ja sekundäärisysteemi: vanhempi-lapsi positioiden operationalisointi 	
<p><i>KONTEKSTI I</i></p> <p>Ontologia</p> 	<ul style="list-style-type: none"> •Käsitys todellisuudesta •Moraalinen todellisuus •Moraalisessa todellisuudessa vallitseva ontininen järjestys •Subjektiiivisista representaatioista riippumaton todellisuus •<i>Päätös</i> riippumattomana muuttujana 	

Kuva 1. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen taustateoriat

Kuva 2. Syllisyyden eri ulottuvuudet

1.2 Tutkittavan kohderyhmän kuvaus ja valintaperusteet

Tutkimuksessa teoreettista viitekehystä sovelletaan erityisesti murrosikäisen ja hänen vanhempansa välisen suhteen kuvaamiseen. Tosin ei ole poissuljettua sikkään, että viitekehystä voitaisiin soveltaa laajemmassa ikähaarukassa. Kuvaan ensin kohderyhmän kehityksellisiä, normatiivisia ja toiminnallisia piirteitä, jonka jälkeen esitän kohderyhmän erityiset valintaperusteet.

Kehityksellisesti niin tieteen kuin käytännön näkökulmasta nuori läpikäy kymmeniä askeleita⁷, ennen kuin saavuttaa aikuisuuden ensimmäisen kynnyksen. Nuoruusiällä tarkoitetaan 12–22 ikävuosina tapahtuvaa psyykkistä ja fyysistä kasvua ja kypsymistä (Aro 1988; Kontula & Meriläinen 1988 teok. Laukkanen 1993: 14; Hägglund 1985: 20). Nuoruusiän kuohuessa on vaikea tehdä päätelmiä sen nor-

⁷ Piaget (1988) käyttää lapsen kehitykseen kuuluvista itsenäistymisvaiheista nimitystä ”henkinen itserakkaus”. Nimitys kuvaa aikuisen ja lapsen jännitteistä suhdetta. Lapsen on silloin enenevissä määrin opeteltava luottamaan itseensä. Ensimmäinen ja ratkaiseva askel on kaikkietävän ja kaikkivoivan aikuisen pudottaminen jalustalta tavalliseksi ihmiseksi. (Jarasto & Sinervo 1999).

maaliudesta ja mahdollisesta psyykkisestä häiriöstä (Hägglund et al. 1979: 22; Laukkanen 1993: 17). Nuoruusiän kuohuntaan liittyvän tilapäisen minän heikkouden vuoksi on vaikea erottaa, mikä siinä on psykopatologista (Kempainen 2000) ja mikä normaalia (A. Freud 1953: Blos 1979 teok. Laukkanen 1993), koska nuoruusvaiheessa tasapainon säilyttäminen sinänsä on epänormaalia.

Murrosikä nähdään kehitykselliseksi, psyykkiseksi kriisiksi⁸ (Hägglund 1979 21: Ijäs 1984: 14). Nuoruusikä on uuden etsimistä, jatkuvaa kokeilua elämisen eri alueilla päämääränään progressio⁹ (Erikson 1968, teok. Hägglund et al. 1979: 14). Tähän liittyy läheisesti entisten ihmissuhdekriisien ja vaikeuksien uudelleen aktivoituminen ja läpikäyminen. Laufer (1975) ja Blos (1962) puhuvat nuoruusiästä 'toisena mahdollisuutena'¹⁰ (teok. Hägglund et al. 1979; toim. Hägglund 1985: 82). Oltuaan esinuoruusikäisen kaltainen kriisi voi muuttua jälkinuoruusikäiseksi ja tämä muodonmuutos antaa ihmiselle toisen mahdollisuuden rakentaa persoonallisuuttaan ja vapautua lapsuuden ongelmista sekä lapsuuden jäänteistä (Hägglund teok. Hyttinen 1996: 175).

Murrosiän kriisissä terveen nuoren psyykkinen energia on ratkaisupyrkimysten käytössä. Tämä ilmenee *ulkoisena toimintana* sen sijaan, että nuori työskentelisi ongelmansa sisäisesti¹¹ (Kaplan 1985: 168; Arajärvi et al. teok. Viitamäki et al.

⁸ Psyykkinen kriisi määritellään tilapäiseksi umpikujatilanteeksi, jossa on samanlaisia oireita kuin joissain psyykkisissä sairauksissa. Kriisi on reaktiota ajankohtaisiin muutoksiin, ja reaktiota luonnehtii aina tietty päämäärähakuisuus. (Teok. Hägglund et al. 1979: 21). Murrosikäisen kriisi on pääosin kehityksellinen, mutta saattaa sisältää myös tilannekriisin aineksia (Ijäs 1984: 14–15). Pääosin nuoruusiän kriisi on tulkittava *normatiiviseksi kriisiksi*, joka on ohimenevä ja pyrkii mahdollistamaan nuoren irtautumisen vanhoista ja totutuista kaavoista (Erikson 1968, teok. Hägglund et al. 1978: 43).

⁹ Psykodynaamiselta kannalta psyykkistä kriisiä luonnehtii progressio, pyrkimys ja tarve kehittyä kohti jotakin uutta. Vastakohtana on psyykkiseen sairauteen liittyvä regressio (Hägglund, Pylkkänen, Taipale, 1978, teok. Hägglund et al. 1979: 21). Psyykkiseen sairastumiseen liittyy aina enemmän kuin kriisiin pyrkimys luopua tästä hetkestä ja tarve turvautua menneisyydessä tyydyttäviksi koettuihin keinoihin. Tällöin ihminen on altis ihmissuhteisiin ja riippuvuuksiin, joissa hän kehittymisen sijaan taantuu.

¹⁰ Esimerkiksi onneton lapsuus ei johda väistämättä sairastumiseen aikuisiällä. Nuoruusiän edullisilla kehitysolosuhteilla ja tarkoituksenmukaisilla terapeuttisilla keinoilla on mahdollista auttaa nuorta selviytymään lapsuuden traumaattisten kokemusten yli (Hägglund et al. 1978: 42).

¹¹ Harvalla nuorella on tarkkaa käsitystä siitä, mitä hän tekee (Kaplan 1985: 166, 168) ja siten nuori näytellessään tarkistusdraamaansa tulee asettaneeksi ystävänsä korjaavan draamansa tukijoiksi ja henkilöhahmoiksi. Toimiessaan nuori tarkastaa menneisyyttään esittämällä sitä nykyhetkessä. Toiminta tuo esille menneisyyden rakkausdialogeja, joiden nuori toivoo väistyvän taka-alalle aikuisen elämässä ”ikään kuin niitä ei olisi koskaan ollutkaan olemassa”. Nuoren käyttäytyminen on verrannollinen pienen lapsen konkreettiseen toimintaan, josta puuttuvat intentiot. Lapsen tietoisuus omista intentioista ilmenee vasta n. 3–5 vuoden iässä ensimmäisten miksi-kysymysten yhteydessä ja vähän sen jälkeen (Piaget 1932; Lyons-Ruth 1978, teok. Helkama 1981: 40). Molemmissa kehityssiirtymissä kysymys on minuuden rajojen tarkistamisesta: intentiot määrittyvät toimijuuden kautta.

1978: 380). Sen sijaan psyykkisen häiriön kanssa kamppaileva nuori on lähempänä lapsuuden vuorovaikutusmallien houkutusta. Lapsuuden vuorovaikutus perustuu pitkälle omnipotentteihin ja narsistisiin kuvitelmiin itsestä, joita tervekin lapsi käyttää lapsuusajan leikeissä. Nuoruusiän funktio perustuu juuri näistä omnipotentteista kuvitelmista luopumiseen: puhutaan terveestä narsistisesta kehityksestä (Hägglund 1985). Psykoanalyttisellä kielellä ilmaistuna ”...ratkaistuaan lapsuuden *insuffisienssinsa ja tietämättömyytensä, nuoren täytyy nyt ratkaista myös aikuisuuden ylemmydentunteet lapsia kohtaan.*” (Hägglund & Hägglund 1979: 38).

Nuoren vanhempaan kohdistamat vuorovaikutusmielikuvat joko vahvistuvat tai uudistuvat erityisesti murrosiässä sekä nuoren että vanhemman omasta sisäisestä työskentelystä riippuen. Murrosikä on tässä mielessä yksilöllistymisen tila, joka saattaa laukaista vanhemmassa reaktion ja aikaansaada kasvatettavassa kasvupaniikin tunteen (De Mause 2002: 112). Sen mukaan yksilöllistymisen ja kasvun aiheuttama pelkotila synnyttää kasvatettavassa halun sulautua kaikkivoipaan äitiin tai kasvattajaan, mistä seuraa pelko tulla vanhemman ‘nielemäksi’. Vanhempi viestittää kasvatuksellaan paljolti sitä, miten hän suhtautuu lapsen subjektiiviseksi kasvuun ja tämän elämän tarkoituksen henkilökohtaiseen oivaltamiseen ja omaksumiseen.

Nuoruuden normatiivinen kriisi eroaa traumaattisista kriiseistä kasvupotentiaalisuutensa, palautuvuutensa ja muuttuvuutensa takia (Hägglund 1985: 83; Achte et al. 1991: 13). Nuoruusikä on nähtävä surutyöksi, josta merkittävä osuus aiheutuu separaatiosta vanhempiin (Bowlby 1961; Sugar 1968 teok. Hägglund 1972: 2). Lapsuuden merkittävät emotionaaliset tarpeet ja konfliktit on käytävä läpi, ennen kuin uudet ratkaisut ovat mahdollisia. Uudelleen elämisen ja aktiivisen läpityöskentelyn (Donaldson 1983: 7) avulla nuori läpikäy aikaisempia toiveitaan ja pettymyksiään ja luopuu niiden herättämisestä lapsenomaisista vaatimuksista (Kaplan 1986: 14, 17, 32; Hägglund 1985). Erityisesti perhe edustaa nuorelle ensisijaista sosiaalista ryhmää, johon nähden sopeutuminen tapahtuu (Hoikkala 1989: 187). Uusiutuvan sosiaalistumisen kautta nuori oppii ottamaan ajatustenkin tasolla huomioon oman toimintansa vaikutukset toisten elämään (Jarasto ja Sinervo 1999: 47).

Nuoren hyvä suhde vanhempiin on avain terveeseen kehitykseen aikuiseksi (Pulkkinen 1984; Rueter & Conger 1995). Standardien rikkomustilanteissa syntyy kuitenkin ristiriitoja, joiden voidaan katsoa täyttävän kehityksellistä tehtävää nuoren kypsymisessä aikuiseksi (mm. Anderson & Sabatelli 1990 artikk. Rueter & Conger 1995). Ristiriidoista katsotaan olevan jopa hyötyä nuoren kehitykselle, koska ne eivät uhkaa nuoren emotionaalista sidettä vanhempiin. Konfliktien seurauksena vanhemman ja nuoren suhde vahvistuu (Hill 1993; Steinberg 1990 artikk. Rueter & Conger 1995; van Wel 1994: 840). Mikäli vastakkainasetteluja ei onnistuta purkamaan oikein, riidat saattavat pitkittyä ja muodostaa vakavan uhkan nuoren tasapainoiselle kehitykselle (Patterson & Bank 1989 artikk. Rueter & Conger 1995).

Murrosikä näyttäytyy kehityksellisenä, normatiivisena ja toiminnallisena kriisitilana. Kriisitilassa riski kehitysvääristymille on todellinen, sillä suhdetta todellisuuteen arvioidaan uudelleen ja se voidaan tehdä virheellisesti. Tähän arviointiprosessiin nuori tarvitsee edelleen vanhempiensa tukea. Nuoren tekemä arviointi

ja kritiikki eivät kuitenkaan mahdollistu ilman ulkoista, vakaata ja aktiivista tukea. Nuori tarvitsee elämäänsä edelleen kasvatuksellisesti johdonmukaisia väliintuloja, jonka taustatekijöistä kasvattajat eivät ole aina kovin selvillä itsekään.

Murrosiässä nuori on erittäin altis samaistumaan jopa hänestä esitettyihin mielipiteisiin. Tämä kertoo nuoren tarpeesta tulla arvioituksi henkilökohtaisia intentioita myöten erityisesti siksin, että intentiot 'hakeutuvat tulla' uudelleen tiedotetuksi. Käytännössä nuoren intentiot tulevat määritellyiksi ja arvotetuiksi edelleen pääosin vanhemman käyttäytymisen ja ulkoisten olosuhteiden kautta. Siksi monisyinen perhekonteksti toiminnan tasolla tarjoaa ihanteelliset puitteet tutkimukselle, jossa halutaan selvittää nuoren todellisuuden liittymistä ja epäjohdonmukaisen kasvatuksen taustalla vaikuttavia rakenteita, kasvatuksen 'pimeää' ainetta.

2 KASVATUKSELLISEN REALITEETTIPERIAATTEEN KOLME PERUSPILARIA: TODELLISUUS, SYLLISYYS JA ANTEEKSIANTO

2.1 Kasvatuksen moraalinen luonne

Tutkimuksessa esitellään kasvatustoimintaa, joka perustuu oletukseen moraalisten asiointilojen olemassaolosta ja sen välittömästä vaikutuksesta sekä kasvattajan että kasvatettavan tulkintoihin, valintoihin ja päätöksentekoon. Tutkimuksessa eksplikoidaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen käsite, jonka tehtävänä on selkeyttää tutkimuksen kattava hypoteesi:

Moraalisessa todellisuudessa vallitsee kasvatuksen osalta järjestys, joka määrittelee todellisuutta ohjaavan *auktoriteetin* ja sitä edustavan vanhemman *aseman* keskinäisen suhteen objektiiviseksi asiointilaksi. Moraaliseen todellisuuteen sitoutuessaan aikuinen sitoutuu *edustamaan* auktoriteettia olematta sitä kuitenkaan itse perimmäisessä mielessä. Aikuinen ei ole itse perimmäinen auktoriteetti, koska perimmäinen auktoriteetti on moraalille todellisuudella. Aikuinen edustaa auktoriteettia toimien sijaisauktoriteettina. Tämä mahdollistaa kyvyn kehittyä kasvattajana ja ihmisenä kuitenkin vastuuasemansa säilyttäen. Kysymys on eräänlaisesta eksistentiaalisesta ja toiminnallisesta alamaisuudesta auktoriteetille, jossa vanhempi ja lapsi asettuvat moraalisen todellisuuden edessä toisiinsa nähden tasarvoisiksi. Sikäli, että molemmat ovat alistettuja moraalille todellisuudelle, heidän tehtävänsä ja roolinsa kasvatussuhteessa poikkeavat toisistaan merkittävästi.

Kieltäessään moraalisen todellisuuden eli alkaessaan määritellä kasvatettavan elämän moraalisia reunaehtoja omasta subjektiviteetistaan käsin aikuinen ottaa haltuunsa moraalisen todellisuuden perimmäisen auktoriteetin, eikä kykene silloin asettumaan sitä edustavaan asemaan. Tästä seuraa lopulta lapselle vääristynyt käsitys todellisuutta edustavasta auktoriteetista ja sen myötä vääristynyttä, väärää, syyllisyyttä. Lapsen todellisuuteen liittyminen häiriintyy.

A) Moraalinen todellisuus vaikuttaa kasvattajan subjektiivisista tunteista ja käsityksistä riippumatta siten, että

A i) kasvattaja edustaa vallitsevia moraalisia asiointiloja lapselle riippumatta siitä noudattaako hän niitä omassa kasvatuksessaan;

A ii) kasvattajalla on asemansa puolesta auktoriteettiasema kasvatettavaan nähden samalla tavalla kuin todellisuudessa vaikuttavat moraaliset asiointilat *ovat* ennen subjektiivisia asiointiloja;

A iii) kasvattaja edustaa auktoriteettia *asemassaan* lapseen nähden siitä riippumatta, että hän on erehtyväinen ja tekee subjektiivisia valintoja sekä oikein että erehtyen;

A iv) kasvattajalla on ensisijainen vastuu kasvatettavaan nähden jo siksi, että hän (voi) tietää enemmän kuin kasvatettava myös moraalista asiointiloista ja

A v) kasvattajalla on velvollisuus kasvattaa lasta kohti todellisuudessa vallitsevia asiointiloja siksi, että hän *edustaa* itse niitä mielipiteistään riippumatta.

B) Riippumaton moraalinen todellisuus vaikuttaa sen, että lapsi samaistuu vanhempaan sekä oikean että väärän syyllisyyden tapauksessa:

B i) lapsi kohtaa syyllisyytensä ja vapautuu siitä samaistumalla moraalista auktoriteettia edustavaan vanhempaan, joka tässä tutkimuksessa on ymmärrettävä kasvatusvastuuta kantavaksi vanhemmaksi;

B ii) samaistumisen kohteella on moraalinen merkitys. Moraalista merkitystä on kaikella, koska jokainen ihminen elää moraalisen todellisuuden alaisena. Esimerkiksi hyvin kielteiset asiat voidaan tulkita moraalisesti 'oikeiksi', jos ne määritellään sellaisiksi. Tämä ei aina vastaa varsinaista todellisuutta;

B iii) lapsi syyllistyy pettyessään vanhempiinsa, koska lapsi kokee syyllisyyttä mahdollisista vihan tunteistaan vanhempiaan kohtaan. Lapsi samaistuu vanhempansa, ettei hänen tarvitse kokea syyllisyyttä siitä, että on pettynyt tähän. Lapsi kykenee vastoin varsinaista todellisuutta luomaan tilanteelle sellaisen merkityksen, että vanhempi on tilanteessa moraalisesti 'oikeassa'. Lapsi voi samaistua vanhempaan silloinkin, kun on itse syyllistynyt johonkin. Lapsella on kyky muuttaa todellisuuden merkitystä vastaamaan *koettua* todellisuutta;

B iv) lapsi voi konstruoida vanhemmasta ihanteen kaltaisen auktoriteetin, jotta voisi luopua syyllisyydestään, joka tuottaa ahdistusta;

B v) lapsi ei halua kokea vihaa sellaisia itseihanteita kohtaan, jotka ovat saaneet moraalista merkitystä. Esimerkiksi ylpeys ja itseviha ovat kaksi saman defenssin puolta¹². Niiden avulla lapsi voi paeta syyllisyyden kokemusta ja kuvitella, ettei sitä ole olemassa. Toisaalta ylpeys ja itseviha ylläpitävät väärää syyllisyyttä ja kohtaamaton syyllisyys puolestaan niitä. Lapsi suojaa defensiällään moraaliseksi katsomaansa auktoriteettia ja erityisesti väärää syyllisyyttä. Koska moraalinen todellisuus vaikuttaa jatkuvasti kaikessa toiminnassa ja olemisessa, defenssitkin puolustavat moraalisen olemassaoloa, mutta vääristyneesti;

B vi) samaistumisen kohde määrittelee samaistujan moraaliset ominaisuudet ja sisällöt. Lapsi samaistuu auktoriteettiin, jota *vanhempi* edustaa, ja joka määrittelee tämän teon moraalisesti.

B vii) kuva auktoriteetista ja moraalisesta todellisuudesta vääristyy, kun sitä edustava vanhempi asettuu sen yläpuolelle.

Kasvattaja voi silti oman subjektiivisuutensa pohjalta valita toimia aidon moraalin vastaisesti ja ilmentää vastuutaan epäeettisesti. Yhteenvetona voidaan sanoa, että moraalinen todellisuus ei pakota vanhempaa seuraamaan sitä sisällöllisesti, mutta velvoittaa vanhemman edustamaan sitä tämän tahdosta riippumatta lapselle.

Kasvattajan käytännössä tekemät valinnat määräävät, tekeekö hän oikeutta moraalille todellisuudelle ja pystyykö lapsi oppimaan johdonmukaisen käsityksen oikeasta ja väärästä. Tulkintojen subjektiivisuus ei kuitenkaan voi ratkaista

¹² Ks. tarkemmin myöhemmin

moraalisen todellisuuden luonnetta. Moraaliset periaatteet pätevät ihmisten käsityksistä riippumatta. Kasvattajan subjektiivisena oikeutena on valita, miten ja millä keinoilla.

Kasvatuksellisen *moraalirealismin* mukaan todellisuudessa vallitsevat moraaliset asiointilat ja normit ym. ovat riippumattomia subjektiivisista mielipiteistä (Puolimatka 1999). Moraaliset normit pätevät subjektiivisista mielipiteistä ja arvostuksista riippumatta. Realismi viittaa siihen, että moraalinen todellisuus eksistoi riippumatta sen havaitsijasta tai siitä, ollaanko sen luonteesta samaa mieltä vai ei.

Kasvatuksellinen moraalinen todellisuus luo pohjan sille, että sekä kasvattajalla että kasvatettavalla on tiettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia riippumatta siitä, miellyttävätkö ne tai ovatko kasvattajat sitoutuneita velvollisuuksiinsa. Parhaiten kasvatuksellista moraalista todellisuutta kuvaa Värriin (1997; 2000: 132) näkemys vanhemmalle annetusta auttamisvastuusta, joka on olemassa riippumatta tämän kyvyistä toteuttaa velvollisuutta tai siitä, ollaanko vastuusta tietoisia vai ei.

Kasvatuksen sisällöstä yleensä on esitetty pääosin yhdenmukaisia käsityksiä. Tavallisesti kasvatus ymmärretään jonkin arvokkaan välittämiseksi: ”... *Jotakin arvokasta on tarkoituksellisesti välitetty moraalisesti hyväksyttävällä tavalla...*” (Peters 1966: 25). Kasvatuksen käsitteeseen sisältyy ajatus siitä, miten asioiden pitäisi olla (Puolimatka 2001)¹³. Franken (1975) mielestä kasvatus tulisi määrittellä normatiivisesti, koska siihen sisältyy jotakin arvokasta, joka on loogisesti riippumaton siitä, mitä ihmiset arvostavat. Kasvatuksen oikeutus perustuu kasvatusteon arviointikriteereihin, jotka olettavat, että jotakin arvokasta on olemassa (Puolimatka 1999: 121). Kasvatus voidaan tulkita jonkin universaalisti arvokkaan välityskentäksi. Tutkimuksessa lähdetään siitä, että vanhemman näkökulma määrittelee ja oikeuttaa hyväksi arvioidun ja toimeenpanee praktisen toteutuksen osittain lapsen reaktiosta riippumatta.

Normatiivisuus, tarkoituksellisuus ja toivo liittyvät toisiinsa. Kasvatus edellyttää kaikkia näitä. Vanhemman asema oikeuttaa ja velvoittaa hänet määrittelemään ja arvioimaan hyvän ja soveltamaan sen käytäntöön osittain lapsen reaktioista riippumatta. Oikeaa ja väärää välitettäessä syntyy usein kommunikaatiovääristymiä ja katkoksia, koska ihminen ei aina tarkoituksellisesti elä sen merkityksen valossa, jonka hänen elämänsä saa toisten ihmisten tietoisuudessa.

Etenkin tarkoituksellisuuden ja tietoisuuden välinen epäsuhta on kasvatuksen ja kasvatustutkimuksen ydin. Tietoisuus ja intentionaalisuus operationalisoituvat toiminnaksi ja sitä ohjaavaksi päämääräksi. Viime kädessä se, miten ihmisen tulisi elää perustelee sen, mitä ihminen on tai tekee (Puolimatka 1999: 121). Jos ihminen ei tiedosta ja sisäistä normatiivisen pitämisen lauseita, hän ei tiedä, mikä hän

¹³ Arvokasvatuksessa kasvatuksen eettiset periaatteet välittyvät arvotietona eteenpäin etenkin niihin kohdistuneen tunteen kautta (Puolimatka 2002: 354–357). Esimerkiksi lapsen moraalisen asenteen kehittyminen perustuu kasvattajan persoonan välittämiin arvokokemuksiin, joiden perusteella lapsi sisäistää omanarvontuntonsa. Kasvattajat toimivat lapselle esikuvina, jotka herättävät lapsen arvotietoisuuden. Kasvatus voi kohdistua vain lapsen moraalisiin tekoihin.

on tai miksi hän tekee. Merkitysanomalia syntyy, kun pitäminen ja (ought) ja aktuaalinen ovat ristiriidassa. Käytännössä tarkoitus usein pyhittää keinot.

Moraaliset asiointilat ovat moraalirealismen mukaan riippumattomia ihmisen niitä koskevista käsityksistä. Ihmisen tietoisuudessa ja tiedostamattomassa käsitykset moraalista voivat olla osittain ristiriidassa toistensa kanssa. Vaikka ihminen tietoisesti pyrkiikin mitätöimään moraalin merkitystä, hän ei voi kokonaan paeta sitä tiedostamattomalla tasolla. Tämän mukaan moraalit on determinoitu jollakin tasolla jokaisen ihmisen *piilotajunnalliseksi* osaksi riippumatta siitä, ajatteleeko hän moraalit tietoisesti vai ei. Oletettavasti vasta kasvattajan eettinen eli moraalit kohdistuva ajattelu tekee kasvatuksesta ainakin eettisiin päämääriin pyrkivää toimintaa. Tässä tahto toimii syysuhteena (Reunanen 2000: 257). Erityisesti rationaalisen tahdon käyttäminen on aktiivista ja tietoista toimintaa. Toiminta tarvitsee aina subjektin ja subjekti etsii sellaisia kausaaliketjuja, joihin voi vaikuttaa omalla toiminnallaan (Reunanen 2000: 262).

Jos lapsi tai nuori asettuu aikuisen tilalle kasvatustavustaan kantajan ja kasvatustahdon toteuttajan rooliin, perheen sisäiselle järjestelmälle (vrt. moraalit todellisuus) osoitettu epälojalisuus synnyttää lapsessa lamaanuttavia syyllisyydentunteita. Jos sen sijaan aikuinen kantaa kasvatustavustaan, hän tarjoaa lapselle perusturvallisuuden, joka Boszormenyi-Nagyn ja Sparkin (1973) mukaan tarkoittaa perheenjäsenen odotusta henkilökohtaisen oikeudenmukaisuuden toteutumisesta (Valpola 1986: 259).

Vanhemman haluttomuus kasvatustavustaan ilmenee ainakin kahdella tavalla: 1) Vanhemmalle alunperin kuuluvan kasvatustavustaan siirtäminen kasvatettavalle palvelee ensisijassa vanhemman omaa mielihyvää, jolloin vanhemmasta tulee epälojalit perheen alkuperäiselle systeemille. Perheen/kasvatustavustaan systeemien rakenne tulkitaan annetuksi siinä mielessä, että annettua kasvatustavustaan kantaa vanhempi, koska hän edustaa moraalit todellisuutta lapselle. 2) Kun moraalit todellisuuden järjestystä perheessä/kasvatustavusteissa on rikottu, vanhempi ja lapsi sokeutuvat tulkittessaan omaa ja toisen käyttäytymistä. Käytännössä nuori velvoitetaan erilaisin vihjein ja johtolangoiin edustamaan käyttäytymisellään vanhemman omaa kasvatustavustaan, jotta vanhempi kokisi sen omatuntonsa ohella perustelluksi ja oikeudenmukaiseksi. 3) Jos ehdot 1–2 täyttyvät, syntyy kasvatettavalle *irrationaalinen syyllisyydentunne*, koska kasvatettavan 1) syyllisyyden ja vastuun kohtaamisen konteksti on vääristynyt ja 2) kasvattaja pyrkii tulkitsemaan vääristetyn syyllisyyden ja vastuun kohtaamisen kontekstin oikeaksi. Seurauksena on, että kasvatettavan tulkinnat itsestään, vastuusta ja syyllisyydestä sekä kasvattajan välittämästä subjektiivisesta todellisuudesta vinoutuvat: oikea muuttuu vääräksi ja väärä oikeaksi. Moraalit todellisuus on edelleen *läsnä*, mutta kuva siitä on vääristynyt, koska kasvatettava on pakotettu sisäisesti ristiriitaiseen asemaan: sekä olemaan lojalit vanhempia kohtaan että kantamaan vastuuta heidän puolestaan.

Tekstissä kuvataan myöhemmin, miten ihmisen käyttäytymistä ohjaavat perusintention *in aliud tendere* selittävät kasvatustavustaan pakenevan ja itseensä kääpertyneen ihmisen vaihtoehtoja: dualistinen ylpeys-itseviha -akseli, 'kolikon kääntöpuolet', tarjoavat itsehallinnallisen pakkomielteen 'elämänhallinnan kaavussa' kahden pisteen välillä, josta ulospääsy nöyryyteen myös kasvatustavustaan

suhteen voisi tapahtua vain avoimeen auktoriteettiin turvautumisen avulla. Jos vanhempi kieltää välittävänsä lapselle moraalista todellisuutta, vanhempi pyrkiikin asettamaan lapsen rooliin, jossa kasvatettava vastaa vanhemman perusturvallisuudesta olemalla tämän ‘pakotie vapautteen’ – lapsen käyttäytymistä manipuloimalla vanhempi saattaa luoda itselleen kontekstia, jossa hän vapautuu tekemästä kasvatuspäätöksiä vaikka hän samalla *kokeekin* niitä tekevänsä – kuitenkin sillä hinnalla, että kasvatettava on jo pois pelistä: hänet on jo uhrattu narsistisen vanhemmuuden alttarille.

2.2 Päätöksenteosta indoktrinaatioksi?

Jos kasvattaja ei ota vastuuta kasvatuksellisista päätöksistä, hän menettää subjektiivensa rationaalisen tahdon ilmaisijana. Kasvattaja pakenee tällöin vastuutaan ja rikkoo kasvatuksen perustana olevia moraalisia periaatteita. ‘Kun kasvattaja pakenee, hän velvoittaa lapsen ottamaan kiinni’. Kasvatuspäätöksentekoa paetessaan kasvattaja loukkaa rationaalisen kasvatuksen periaatteita vastaan.

Rationaalisen kasvatuksen periaate merkitsee, että kasvattaja käyttää kasvatustoiminnassaan rationaalisia taitojaan ja edistää niitä mahdollisimman parhaalla tavalla myös kasvatettavassa. Jos kasvattaja ei toimi rationaalisena päätöksentekijänä, kasvatusta saa helposti indoktrinoivia piirteitä, jolloin järkisyiden ja perusteluiden itsenäinen pohtiminen ohitetaan ja älylliset valmiudet surkastuvat (Puolimatka 1997: 176–177). Indoktrinaatiossa kasvattaja kohtelee lasta kohteena ja taroitusperiensä välineenä (emt. 344). Kasvatuksellisesti hyväksyttävää tietoisesta vaikuttamisesta tulee, jos lasta pidetään itsessään arvokkaana, päämääränä sinänsä, ja häntä autetaan toteuttamaan inhimilliset mahdollisuutensa yksilöllisellä tavalla sekä löytämään elämän tarkoitus. Esimerkiksi opettajien kohdalla on todettu, ettei intentio vielä ratkaise sitä, onko opetusta luonnehdittava indoktrinaatioksi vai ei. Silti intentio strukturoi opetustapahtumaa. Tietoisessa indoktrinaatiossa opettaja rajoittaa lapsen kehitystä varmistaakseen indoktrinaation pysyvyyden. (Puolimatka 2001: 345).

Kasvatussuhde saa samanlaisia piirteitä kuin opetustapahtuma, koska molemmissa tapauksissa niiden osapuolet ovat toisiinsa nähden asymmetrisessä asettelussa niin tiedollisesti kuin emotionaalisesti. Vanhemman tietoiset kasvatustentit ohjaavat kasvatustapahtumaa, ja myös lapsi tulkitsee vanhempiensa intentioita tämän käyttäytymisen perusteella. Reflektiivisempi kasvatettava alkaa pohtia viimeistään murrosikänsä sitä, miten hänen oma käyttäytymisensä liittyy vanhempiensa intentioihin ja sitä, mitä vanhempi oikeastaan haluaa ja kykenee hänelle välittämään käyttäytymisellään. Puolimatka (2001: 345) toteaa kuitenkin, että merkittävimmät ja vaikuttavimmat indoktrinaation muodot toimivat ilman, että kenenkään tietoisena tarkoituksena olisi indoktrinoida. Siksi myös sukupolvea toiseen jatkuvat indoktrinaatioketjut eivät ole helposti jäsentensä tunnistettavissa (emt. 345).

Tietoa syntyy vallan ehdoilla esimerkiksi siten, että kasvatettava saatetaan tilanteeseen, jossa hänen tiedolliset käsityksensä vääristyvät vanhemman käyttäessä valtaa väärin. Lapsen muodostamien tiedollisten käsitysten vääristyminen johtuu lähinnä siitä, että lapsen on psykologisesti pakko tulkita vanhemman pyrki-

mykset hyväksi, vaikka vanhemman epäeettinen toiminta pakottaisikin hänet tiedolliseen ristiriitaan.

Jos autonomiaa edistävän kasvatuksen eräänä tarkoituksena olisi saattaa kasvatettava tietoiseksi vallitsevista indoktrinaation muodoista (Puolimatka 2001: 346), merkitsisi se kasvatussuhteessa avoimuutta kasvatettavan ja kasvattajan välillä: myös kasvattajalle avautuisi asema ja rooli, jossa hän voisi esimerkiksi myöntää tekemänsä mahdolliset virheet. Oman indoktrinoivuuden tunnistaminen ja myöntäminen on kuitenkin kokonaan oma lukunsa, jota tässä tutkimuksessa on käsitelty jonkin verran lähinnä haastatteluaiaineiston analyysin yhteydessä sekä anteeksi-antoa- ja saamista käsittelevässä luvussa.

Itsemääräämisen eli autonomian kehittäminen nuorena on haastava tehtävä niin tavallisen kasvatuksen kuin myös erityiskasvatuksen piirissä (Sands & Doll 1996: 58; Puolimatka 2001: 346). Yksilön toiminnalle ominaiset determinantit koostuvat tehdyistä valinnoista ja niiden valintojen säilyttämisestä koko toiminnan ajan. Itseään määräävät ihmiset toimivat itsestään ja ympäristöstään peräisin olevan tiedon pohjalta (Deci & Ryan 1985 artikk. Sands & Doll 1996). Ihminen kokee itsensä autonomiseksi, jos hänellä on riittävästi sellaisia aikaisempia kokemuksia, jotka tukevat mielikuvaa omasta riittävydestä. Hyvälle koulutukselle tunnusomaisia piirteitä ovat tiedot ja taidot, joilla nuori valjastetaan kohtaamaan aikuisuus – ja etenkin – oikeus, joka hänelle myönnetään henkilökohtaisten valintojen tekemistä varten (Jenkinson 1993 artikk. Sands & Doll 1996).

Tutkijat korostavat sosiokulttuuristen tekijöiden, kuten kodin ja koulun merkittävyyttä autonomian kehityksessä (esim. Cunconan-Lahr & Wehmeyer 1995, artikk. Sands & Doll 1996: 60). Autonomiaa muokkaavat tahollaan metakognitio, itse-perseptio, sosiaaliset ongelmanratkaisutaidot ja päätöksentekotaidot (Sands & Doll 1996: 61).

Sosiaalisten ongelmanratkaisutaitojen osalta ihminen kehittyy varsin hitaasti. Esimerkiksi toisen käyttäytymisen takana olevien intentioiden arvioiminen on vaikeaa vielä 4-vuotiaalle, jonka mukaan 'kaikki läsnäolijat jakavat hänen näkemyksensä'. Sofistikoituneet taidot toisen käyttäytymisen intentioiden ymmärtämiseksi kehittyvät vasta myöhäisessä nuoruusiässä (Leadbeater et al. 1989, artikk. Sands & Doll 1996: 66) ja jatkuvat todennäköisesti läpi aikuisuuden. Lapsen sosiaalinen ymmärrys perustuu viime kädessä hänen omaan itsetuntemukseensa: ihminen rakentaa hypoteeseja toisen intentioista kertomalla itselleen, miksi hän itse käyttäytyisi juuri samalla tavalla. (Stein & Goldman 1979, artikk. Sands & Doll).

Varsinainen tahdonakti on päätöksenteko. Aristotelisessä terminologiassa se on valinta. Päätöksenteossa tahdonakti muuttaa sielun sisäisen toiminnan ulkoiseksi (Reunanen 2000: 297). Vapaan tahdon ohjaamana päätöksenteko noudattaa vallan sfäärissä transformatiivista, toisen autonomiaa kunnioittavaa ja sitä edistävää periaatetta (Wartenberg 1990)¹⁴, mutta liiaksi situaalistetun tahdon seuraukse-

¹⁴ Vaikka vanhemmuudessa ei luonnollisestikaan voida välttyä vallan molemmilta kasvoilta – sen situaatioon pitäytyviltä dominoivuuksipyrkimyksiltä – kuin myöskään vallan transformatiivisilta tekijöiltä, jotka varmasti vaativat käyttäjiltään enemmän paneutumista.

na päätöksenteko noudattaa negatiivisen vallan logiikkaa. Huomiotta ei kannata jättää sitäkään, että päätösten tekemättä jättäminen on yhtäläistä vallankäyttöä kuin päätösten tekeminenkin (Bachrach & Baratz 1969 teok. Wartenberg 1990: 57).

Kyky päätöksentekoon on koko autonomisen toiminnan edellytys. Se ilmenee sisäistetyn, itseä säätelevän prosessin manifestina ja kehittyy niin nuoruudessa kuin sen jälkeenkin (Paris & Oka 1986; Zimmerman 1994; Ormond et al. 1991, artikk. Sands & Doll 1996: 67). Kompetentti päätöksentekoprosessi¹⁵ sisällyttää itseensä itsemääräämisen muut pääulottuvuudet (ks. Sands et al.). Eräiden tutkimusten (Weithorn & Campbell 1982, artikk. Sands & Doll 1996) mukaan muodollisten operaatioiden olemassaolo on ehtona sille, että yksilö kykenee tekemään päätelmiä vaihtoehtojen hypoteettisista seurannaisvaikutuksista. Erityisen vähän on tietoa kehitysviiveisten yksilöiden päätöksentekotaitojen kehityksestä (Kaser-Boyd et al. 1985, artikk. Sands & Doll). Kaser-Boydin et al. mukaan 14–20-vuotiaat opiskelijat ovat käyttäneet abstraktimpeja ilmauksia keskusteluissaan nuorempiin verrattuna, mutta tilastollisesti merkittävää eroa ei ole löytynyt. Toisten tutkimusten mukaan lapsia voidaan valmentaa tekemään rationaalisia päätöksiä (esim. Butler 1990; Ghatala 1986, artikk. Sands & Doll 1996). Tulokset ovat osoittaneet, että tähänastiset oletukset ovat osittain syyllistyneet lapsen kompetenssin aliarvioimiseen. Toisaalta Fondacaro et al. (1996) sanoo, että nuoren rationaaliset valinnat ovat osittain puutteellisia ja epäkypsiä aikuisen pätevytyteen verrattuna. Niillä on taipumus jäädä ideamaailmaa koristaviksi hypoteettisiksi kuusenkoristeiksi, kun taas aikuinen toteuttaa rationaaliset valintansa päätösten kautta käytännön konkreettisiksi ilmiöiksi.

Kenellä on oikeus jakaa määräysvaltaa, jos auktoriteetin asemallinen merkitys perustuu jakamattomuuteen? Wilson (1992: 116) kirjoittaa auktoriteetin aseman olevan itsenäinen entiteetti ja riippumaton siitä, onko se henkilöitynyt vai ei. Nykyään kasvattajalla on usein taipumus mitätöidä kasvatusauktoriteettiansa tuhoten ja vääristäen samalla kasvatussuhteeseen sisäänkoodattua järjestystä.

2.3 Kasvatusauktoriteetti

Auktoriteetilla on poliittisista tai moraalisisista arvoista osittain riippumaton esiarvovaltainen asema. Millä tahansa legitiimillä auktoriteetilla on oikeus tehdä tiettyjä asioita koskevia päätöksiä, joita on noudatettava riippumatta siitä, ovatko ne viisaita vai eivät. (Wilson 1992: 115; Wrong 1979).

Auktoriteetilla on siis oikeus tehdä arvovalintoja ja siltä osin määritellä oikea ja väärä erityisesti siinä suhteessa, millaiset arvot määritellään voimassaoleviksi sekä objektiivisessa että subjektiivisessa todellisuudessa. Minkä tahansa inhimillisen auktoriteetin tekemät päätökset ovat tietenkin subjektiivisia riippumatta siitä, millaista auktoriteettia henkilö edustaa. Auktoriteetti ei voi välttyä ottamasta kantaa siihen, millaisia arvoja hän edustaa.

¹⁵ Päätöksentekoprosessi vaatii a) tavoitteisiin ja vaihtoehtoihin liittyvän faktan perisysteemaattisen tutkimisen; b) jokaisen valinnan seurausvaikutuksen selvittämisen ja c) kaiken sellaisen informaation tarkistamisen, jolla on a priorista arvoa päätöksen täytäntöönpanolle. (Mann et al. 1989, artikk. Sands & Doll 1996: 67).

Käsiterealismi määritellään näkymykseksi, jonka mukaan yleiskäsitteet ovat jollain todellisella tavalla olemassa (*Filosofian historian kehityslinjoja* 1998: 451). Vastaavasti arvorealismien mukaan universaalit arvot ovat olemassa jollakin todellisella tavalla. Arvorealismien edustama ajatus universaaleista arvoista kytkeytyy osittain myös auktoriteetin merkitykseen ja sen asemaan suhteessa kasvavaan. Koska auktoriteetin velvollisuutena on soveltaa käytäntöön käsityksiä oikeasta ja väärästä, (tässä kasvatus) auktoriteetti edustaa jollakin tasolla moraalista todellisuutta ja siinä vallitsevia arvoja. Moraaliseen todellisuuteen perustuvat universaalit arvot ovat riippumattomia havaittavasta todellisuudesta niin kuin myös auktoriteetti ja tämän välittämät arvot ovat riippumattomia kasvavasta ja tämän näkemyksistä. Osin auktoriteetin asema on riippumaton siitä, käytetäänkö sitä ja jos käytetään, niin miten, samoin kuin moraalikin pätee riippumatta sen praktisesta toteutustavasta- ja sisällöstä.

Tämän tutkimuksen kannalta on kuitenkin mielekästä erottaa auktoriteetti ja sitä edustava asema, jota vanhemman tai aikuisen katsotaan edustavan moraalissa todellisuudessa. Jos kasvattaja sitoutuu moraaliseen todellisuuteen ja sen välittämiseen, hänen auktoriteettiin perustuva asemansa saa tukea siitä merkityksestä, mitä moraalissa todellisuudessa olevat arvot edustavat. Vastaavasti jos kasvattaja rikkoo moraalisia arvoja ja normeja tai kieltäytyy kantamasta vastuuta kasvatuksellisesta päätöksenteosta, hän kieltäytyy edustamasta lapselle moraalista todellisuutta ja samalla sellaista auktoriteettia, jolla on riippumaton asema sekä kasvattajaan että kasvatettavaan nähden. Tässä tutkimuksessa oletetaan kuitenkin, että vaikka auktoriteetti kieltäytyisikin ottamasta vastuuta, lapsi silti pitää hänen käsityksiään oikeina ja hyvinä sekä moraalisen todellisuuden mukaisina. Lapsi näkee vanhemmassaan auktoriteetin kasvot. Kasvattaessaan vanhempi määrittelee lapselle samalla aina moraalisen todellisuuden auktoriteettia.

Tässä tutkimuksessa oletetaan, että moraalinen todellisuus vaikuttaa kasvatussuhteessa jatkuvasti *läsnäollen*. Todellisuuden kieltämisen seurauksena auktoriteettia ja 'moraalista pitämistä' koskevien vaatimusten määrittely ja niistä päättäminen siirtyvät siis automaattisesti lapsen vastuulle. Tällainen lapsi oppii tulkitsemaan vanhempien puolesta luomansa 'moraaliset pitämiskaavat' ja kasvatuspäätökset ehdottomaksi totuudeksi. Lapsen konstruoimat arvot syntyvät luontaisesta narsismista käsin ja saavat absoluutin merkitystä lapsen tulkinta- ja kokemusmaailmassa, jolloin voidaan puhua 'narsistisista arvoista'. Subjektivistien arvostusten takana vaikuttavat silloin narsistiset arvot. *Läsnäolevan* kieltäminen pakottaa ja ajaa lapsen kantamaan vastuuta turvallisuushakuisesta narsismista ja kaiken hallittavuudesta käsin.

Esimerkiksi von Wright (1963: 118) puhuu *normiauktoriteetista*, jonka antamat käskyt ja ohjeistukset eksistivät silloin, kun ne ovat voimassa (*in force*). Voimassaolo määrittyy normiauktoriteetin ja normisubjektien välisen suhteen keskeisfunktiona eli lakkaa olemasta vasta osapuolten hävitessä. Kasvatus oletetaan normatiiviseksi toiminnaksi vuorovaikutuksessa, jonka osapuolina vanhempi edustaa normiauktoriteettia ja lapsi normisubjektia. Huomioitakoonkin, että tutkimuksessa subjektin käsite saa edellisestä poikkeavan erityisen merkityksen ja on ymmärrettävä myöhemmin sen mukaisesti.

Kuitenkin se, mikä on struktuurisesti arvokasta, ei loogisesti riipu siitä, mitä pidetään arvokkaana. Erehtymisen mahdollisuuden takia kaikki arvokäsitykset,

mukaanlukien moraalin tulkitut sisällöt ja määräysvallan harjoittamispolitiikan perusteet voidaan kyseenalaistaa. Tämä ei kuitenkaan poissulje tosiasiaa moraalien rakenteen ontologisesta välttämättömyydestä. Jos ei ole totuutta, ei ole myöskään erehtymisen vaaraa (Puolimatka 1999: 115).

Miten kasvattaja sitten selittää toimintaansa? Esimerkiksi toiminnan päämäärään johtavat keinot voidaan käsittää käytännölliseksi välttämättömyydeksi (von Wright 1983: 22–23), mutta päätellä virheellisesti. Premissien ollessa virheellisiä myös johtopäätökset vääristyvät. Vastaavasti kun todellisuudentulkinnat ovat virheellisiä, niiden pohjalta päätellyt keinot ja niiden oletetut seuraukset vääristyvät. Ihminen kuitenkin selittää toimintaansa sitä oikeuttavilla selityksillä. Ne representoivat toimijalle ‘objektiivista’ syytä (*reason*). Kasvatuskeino (*miten*) voidaan siis päätellä oikeaksi ja tarkoituksenmukaiseksi, vaikka se objektiivisesti ottaen olisikin väärä. Moni kasvattaja luottaa omaan itseymmärrykseen, joka koostuu menneisyyden kokemuksista. Tästä näkökulmasta esimerkiksi kasvattajan itseymmärrys (von Wright 1983: 65) on aina subjektiivinen, eikä riitä vakuuttamaan tämän tiedostettujakaan kasvatuspyrkimyksiä objektiivisesti tosiksi.

Totuuden luonteelle ominainen riippumattomuus ilmenee alati uusiutuviissa merkityksissä ja merkityksenannoissa (Maritain 1943 teok. Frankena 1965: 39). Hengittävä auktoriteetti initioi transformatiivista vallankäyttöä (Wartenberg 1990: 191, 198, 213) preferoiden sitä dominoivan tai manipulatiivisen vallankäytön sijasta. Hän osallistuu silloin johonkin sellaiseen, johon nähden tai jota varten toinen on hyvä tai arvokas (Dewey 1916 teok. Frankena 1965: 24). Auktoriteetilla on siten valtaa määrittellä kasvavan merkitystä ja arvoa. Hollo (1952: 54) kirjoittaa oman mittansa kasvavasta ihmisestä. Tiedetään, ettei tuo päämäärä ole vain symboli¹⁶, vaan oikeasti toimiva ihmisolento. Hollo (1952: 50) sanookin, että ‘...vain se, mikä kasvaa, voi tulla kasvatuksen kohteeksi’. Kun voidaan vaikuttaa vain siihen todellisuuteen, joka tunnetaan, on vanhemmankin tunnistettava lapsesta ensin kasvava ja kasvatusta tarvitseva osa, ennen kuin hän on kykenevä kasvattamaan. Toisaalta sellaisen kasvattajan, jota ei ole kasvatettu ja paljastettu, on vaikea kasvattaa toista. Auktoriteetin näköalattomuuteen voivat vaikuttaa omassa lapsuudessa ratkaisemattomiksi jääneet tilanteet, joissa käsitykset oikeasta ja väärästä jäivät epäselviksi. Kun kasvatusauktoriteetti laiminlyö normatiivisten käsitysten välitystehtävän, kasvavan käsitys omasta arvostaan laskee ja äärimmäisessä tapauksessa mitätöityy. Ihmisarvoa määrittelevä äiti tai isä idealisoi silloin kielitämänsä vastuun ja luo eräänlaista prinssienkasvatuspedagogiikkaa¹⁷ yksipuolista kasvavan arvon joko hyväksi tai pahaksi.

Kasvattaja jakaa lapselle asteittain yhä enemmän vastuuta. Tällöinkin kasvattaja kantaa vastuun siitä, onko lapsi riittävän kypsä kantamaan hänelle myönnettyä vastuuta ja miten hän tuota vastuuta käyttää. Delegoitu tehtävä säilyy auktori-

¹⁶ Ja etenkin, kun tiedämme selkeästi, mitä sanotaan, emme enää puhu symboleissa, sillä symboli kuolee, kun viitaus käy selväksi ja rajatuksi (*Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä* 2, 1996: 63).

¹⁷ Termi on lainattu Hollolta (1952: 66).

teetille alisteisena. Vastuuta jakaneena aikuinen on velvollinen varmistamaan, että tehtävä tulee hoidetuksi asianmukaisella tavalla. Lapsi voi kuitenkin valita tottelemattomuuden, jolloin kysymys on jonkintasoisesta luottamuksen rikkomuksesta. Rikkomukset ovat luonteeltaan erilaisia ja ne tulkitaan luvattomiksi tai sallituiksi siitä riippuen, ovatko ne luonteeltaan moraalisia vai sovinnaisia. Sekä aikuisten että lasten käsitykset rikkomuksista jakautuvat moraalisiin¹⁸ ja sovinnollisiin¹⁹ (Blair 1997: 187). Mikäli mikään sääntö ei kiellä moraaliseen rikkomukseen johtavaa toimintaa, yksilö tuomitsee moraalisen rikkomuksen *luvattomaksi*. Jos sovinnaiseen rikkomukseen johtavaa toimintaa ei ole mikään sääntö estämässä, yksilö tulkitsee kyseisen rikkomuksen *sallituksi* (Smetana 1993, artikk. Blair 1996: 187). Rikkomukset poikkeavat toisistaan senkin perusteella, millaisia emootioita niiden prosessoiminen tuottaa (Harris 1989; Blair 1995, artikk. Blair 1996: 188). Esimerkiksi syyllisyydentunne kytkeytyy moraalisiin arvoihin ja sen väitetään olevan moraalinen tunne. (Roebben 1995, artikk. Blair 1996: 188). Jos vanhemmat ja lapset tulkitsevat moraaliset rikkomukset samalla tavalla, syyllisyydentunne saa luvattoman rikkomuksen merkitystä vastuun määrästä ja kantajasta riippumatta.

2.4 Syyllisyys ja anteeksianto

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen avaamiseksi tarvitaan syyllisyyden käsitettä, koska moraalisen todellisuuden kontekstissa tapahtuvien tekojen arvioinneista puhuttaessa ollaan jo syyllisyyden olemuksessa (Malinen 2002: 19, 96, 97; 2003: 186). Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen viitekehyksessä puhutaan kahdesta erilaisesta todellisuudesta, moraalista todellisuudesta ja sen valhejäljelmästä. Syyllisyys ilmenee oikeana tai vääränä siitä riippuen, millaiseksi aseman ja auktoriteetin keskinäinen järjestys ymmärretään ja hyväksytään.

Tunnetusti freudilainen koulukunta on työstänyt syyllisyyden käsitettä ja esittänyt sille omia määritelmiään. Tutkimukseni ontologisessa kontekstissa syyllisyyden määritelmä saa kuitenkin freudilaisesta tulkinnasta poikkeavia sisältöjä erityisesti mitä tulee oikeaan ja väärään syyllisyyteen. Voisin jopa väittää, että puhuessaan syyllisyydentunnosta freudilainen määritelmä viittaa eräällä tasolla esittämäni väärään syyllisyyteen, joka saa kuitenkin sisältönsä suhteessa oikeaan syyllisyyteen. Syyllisyyksien kaksijakoisuuden erottamiseksi on olennaista tarkastella sekä syyllisyyttä että anteeksiantoa, joka puolestaan viittaa moraaliteologiseen näkökulmaan syyllisyydestä ja sen ratkaisusta. Lyhyesti voidaan sanoa, että freudilaisen näkökulman mukaan syyllisyydentunto ilmenee vastuuna, joka kannetaan omassa tiedottomassa olevista *pahoista* yllykkeistä. Vastaavasti syyllisyydentunteesta voidaan luopua, kun yllykkeet tulevat tietoisiksi. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan oikea syyllisyys syntyy vastuusta, jonka ihminen kantaa perustellusta syyllisyydestään. Moraalisen todellisuuden kontekstissa

¹⁸ Esimerkiksi toisen lyöminen tai omaisuuden vahingoittaminen

¹⁹ Esimerkiksi häiritseminen luokahuoneessa tai pukeutuminen toisen sukupuolen vaatteisiin (Smetana 1993, artikk. Blair 1996).

ihminen kantaa vastuun tottelemattomuudestaan perimmäistä auktoriteettia kohtaan, jolloin oikeaa syyllisyyttä koetaan ensisijaisesti tätä kohtaan. Valhejäljittelyssä auktoriteetille ei myönnetä sille alunperin kuuluvaa asemaa. Näin perustellun syyllisyyden kohtaaminen estyy jo rakenteellisesti, jolloin oikean syyllisyyden tilalle syntyy väärä syyllisyys. Sille on tunnusomaista perustellun syyllisyyden ja siitä kannettavan vastuun pakeneminen. Pakenemisen kehästä syntyy eräänlainen valhejäljittelytodellisuuden auktoriteetti. Väärää syyllisyyttä koetaan silloin ensisijaisesti toista ihmistä kohtaan ja tästä käsin, jolloin subjektiivinen itsemääritys saa liikaa valtuuksia määrittää syyllisyyden ja vastuun raja-ehtoja.

Tarkastelen rinnakkain psykoanalyttista ja moraaliteologista tulkintaa syyllisyydestä. Vaikka näkökulmat ovat toisilleen vastakkaisia käsitteellisesti ja tietoteoreettisesti, ne jakavat olemuksellisesti erään keskeisen tekijän: olemassaoloon liittyvän ahdistuksen kokemuksen. Näkökulmat eroavat erityisesti siinä, miten ihmisen tulkitaan vapautuvan kyseisestä ahdistuksesta. Erityisesti Drewermann (2000: 23) on tarkastellut rinnakkain psykoanalyttista neuroosioppia ja kristillistä perisyntikäsitystä sekä pyrkinyt selventämään molempien käsitysten komplementäärisyyttä toisiinsa nähden. Sitoutumatta sen syvemmin Drewermannin teologis-psykoanalyttisiin johtopäätöksiin lainaan häneltä muutamia ajatuksia selventääkseni omaa näkökulmaani erityisesti oikean ja väärän syyllisyyden käsitteisiin, joita tarkastellaan lähemmin tässä luvussa.

Ensiksikin kysymys on olemassaoloa koskevasta tragediasta, jonka alkusyynä pidetään yksilön ja yleisen vastakohtaisuutta. Traagisuutta tässä vastakohtaisuudessa on se, että yksilö haluaisi vastata yhteiseen odotukseen, muttei kykene siihen oman yksilöllisen ratkaisunsa tähden. Traagisuus on enemmän kuin konflikti; se on persoonallisuuden sisäistä ristiriitaa, joka ilmenee 1) tiedostamattoman ja siveellisen vaatimuksen välisenä konfliktina ja 2) ylivoimaisen vastuun seuraamuksena, siveellisen vaatimuksen lohkoutumisena. Kristillisessä opintulkinnassa lähdetään täydellisestä ihmisen olemassaolon traagiikasta, jossa yhteys oman olemisen alkuperään on katkennut syntiinlankeemuksessa tapahtuneen tottelemattomuuden kautta. Vastaavasti psykoanalyttisessä tulkinnassa ihminen kärsii yhteyden katkeamisesta alkuperäänsä ja erityisesti libido-objektiinsa, viettiolemukseensa nähden (Drewermann 2000: 29).

Psykoanalyttista ja moraalisteologista näkökulmaa erottaa silti perustavaa laatua oleva oletus ihmisen perusluonnosta, josta käsin määrittyy näkemys ihmisen olemuksellisesta luonteesta. Psykoanalyttisen näkemyksen mukaan ihminen on ensisijaisesti biologisesti ohjautuva viettiolento, jonka alkuperä voidaan paikallistaa yhteyden löytymisessä vietteihin ja yksinkertaiseen inhimillisyyteen (emt. 2000: 25): ”...ihmisen tulee vain oppia uneksimaan väärentämättömästi ja puhumaan rehellisesti ilman sensuuria ja toisen ohjausta, jotta hän löytäisi oman itsensä.” Sen sijaan kristillisen opin, evankeliumin, mukaan ihminen löytää alkuperänsä vain yhteydessä Jumalaan ja tämä yhteys on mahdollistettu ihmiselle Jumalan oman teon perusteella. Tämän opin mukaan ihminen nähdään ensisijaisesti moraaliseksi olennoiksi, jonka tragedia on juuri siinä, miten moraalisen tahdon epäonnistuminen liittyy ahdistukseen ja alemmuudentunteeseen (emt. 2000: 36). Anteeksiantoa käsittelevässä luvussa anteeksiantoa tarkastellaan erityisesti ihmisen moraalisen olemuspuolen ilmentäjänä ja perusahdistuksen lieventäjänä.

2.5 Naturalistisen näkökulman suhde moraaliseen todellisuuteen

Ihmisen moraalinen luonne ei poissulje käsitystä ihmisestä myös fyysisenä ja biologisena olentona, jollaiseksi psykoanalyysi olettaa koko ihmisen perustavan olemuksen. Moraalinen todellisuus ilmenee intentioiden lisäksi aineellisessa todellisuudessa tekoina, koska se tarvitsee välineen ilmaista itsensä.

Naturalistisen käsityksen mukaan kaikki olemassaoleva on osa luontoa ja selitettävissä ainoastaan luonnonlakien ja aineellisten syiden mukaan. Ihminen nähdään ympäristön ja perimän määrittämäksi. Naturalistien mukaan tutkijan tai kirjailijan tulee tarkastella todellisuutta siten, että persoonallis-moraaliset kannanotot jäävät työstä pois. (Hosiaisuus 2003: 625). Toisaalta naturalistinen lähestymistapa merkitsee uskollisuutta todellisuudelle siten, että se voi tulla koetuksi, kuvatuksi ja havaituksi epämiellyttävimpine puolineen (*Sivistyssanakirja* 1988: 490). Naturalistisen käsityksen mukaan eksistoi vain se luonto, josta meillä on kokemusta. Moraalisen todellisuuden suhteuttaminen naturalistiseen käsitykseen ihmisestä ei tuota ongelmaa, vaikka aluksi saattaisi ajatella toisin. Kyseisillä todellisuuksilla on eroja ja yhtäläisyyksiä, joita voin käsitellä tässä yhteydessä vain pinnallisesti ja sen teen ainoastaan osoittaakseni moraalisen ja psykoanalyttisen lähestymistavan rakenteellisia yhtäläisyyksiä ja eroavuuksia filosofisesta näkökulmasta.

Ensiksikin moraalinen todellisuus vaikuttaa käsitykseni mukaan vertikaalisesti naturalistisen ajattelun ollessa horisontaalista. Moraalinen todellisuus sisältää oletuksen transsendenttisestä maailmasta, jossa asiointilojen järjestys on absoluuttinen ja riippumaton havaitisijasta. Horisontaalisella tasolla myös naturalistinen näkökulma näkee ihmisen tahdottomana, mutta luonnon ja ympäristön tuotteena. Moraalisen ja naturalistisen todellisuuskäsityksen yhteinen nimittäjä ilmenee näkemyksessä ihmisen tahdon suhteesta niiden sisältämiin lakeihin: molemmat vaikuttavat ihmiseen tästä riippumatta. Käsitykseni mukaan ihmisen tahdon rooli voi kuitenkin olla aktiivinen suhteessa näiden todellisuuksien väliseen keskinäiseen järjestykseen ja toisaalta riippuva tästä järjestyksestä. Katson moraalisen todellisuuden olevan eräänlainen *layer* aineellisen todellisuuden alla, joka tulkituu ihmiselle sen kautta riippumatta siitä, tahtooko hän sitä vai ei. Tämän tutkimuksen viitekehystä tulkiten voitaisiin ajatella, että sitoutuessaan moraaliseen järjestykseen ihminen kokee myös aineellis-fyysisenä olentona, että moraalinen todellisuus määrittää auktoriteettina horisontaalisen *naturan* asemaa ensisijaisesti *intentiona*. Sitoutuessaan sen sijaan ensisijaisesti *naturaan* ihminen ottaa riskin olla integroitumatta viime kädessä kumpaankaan näistä todellisuuksista, jolloin hänen tahtonsa²⁰ joutuu moraalisen todellisuuden kieltäneenä konstruoimaan juuri kieltämänsä eli luomaan *naturalle moraalisen* auktoriteetin merkitystä todellisuuden varsinaisena ‘peruslayerinä’ *ilmeten intentiona ja luoden moraalisesta todellisuudesta intentioiden sijasta pelkän teon velvoitteen*. Moraalinen todellisuus nähdään kuitenkin tutkimuksessani sisällöllisrakenteellisesti vapaaksi ja vuorovaikut-

²⁰ Sellainen tahto, joka on pakotettu konstruoimaan asioita, ei ole vapaa. Pakko syntyy todellisuuden kieltämisestä ja se on eräänlaista reaktionmuodostusta, mikä taas osoittaa todellisuuden läsnäolon siitä huolimatta, että se kielletään subjektiivisesti.

tavaksi – sen ei tarvitse velvoittaa itseään tai toista mihinkään, koska sen sisäinen rakenne on jo koherentti ja tässä mielessä ‘valmis’ Jumalan oman ja täydellisen teon perusteella: intentio on löytänyt sitä vastaavan tekonsa. Tällaisen todellisuuden rakenne ei poista sen läsnäolevuutta kaikesta olevaisesta. Eräässä mielessä näin vapaa todellisuus on kuin ylipaine, joka valuu jatkuvasti kohti *naturasta* käsin elävää ihmistä, joka ottaa sen vastaan tai kieltää sen.

Voiko siis teko määrittää intentiota? Vastattaessa tähän kysymykseen myöntävästi päädytään suljettuun systeemiin, joka on ‘kuollut’, etenkin kun teko määrittäjän lisäksi tulee määritetyksi sellaisesta positioista eli tässä *naturasta* käsin, joka on ontologisesti konstruoidun teon positiolle alisteinen. Todellisuus ei voi huijata itseään, joten jos todellisuus haluttaisiin (Ja miksi näin halutaan ylipäänsä? Onko ihminen ensisijaisesti *naturan* alainen, koska on ollut pakotettu *konstruoidaan* niin eli pakotettu konstruimaan *naturasta* auktoriteetin *itselleen*?) määrittää ensisijaisesti suljetuksi ja kontrolloivaksi – ‘kuolleeksi’ – systeemiksi, vastattaisiin kappaleen pääkysymykseen myöntävästi. Mikäli todellisuus tulkitaan avoimeksi systeemiksi, joka ‘elää’ ja vuorovaikuttaa silloin todellisuudesta käsin (Ja voiko ihminen edes elää kuolleessa todellisuudessa?), järjestys on päinvastainen ja kysymykseen tulisi vastata kieltävästi. Näiden päätelmien perusteella uskallan olettaa tässä tutkimuskontekstissa ja erityisesti sen viitekehystä käsin, että kysymys on varsin yksinkertaisesta asiasta: ihminen voi olla moraalisesti kuollut ja elää ‘kuolleessa’ todellisuudessa eli elää riippuvuuksistaan²¹ käsin suljetussa järjestelmässä, mikäli hänen todellisuuttaan määrittää ensisijaisesti *natura*. Toiseksi voidaan ajatella, että ihminen elää – tahtoen, päättäen asioita – jos hänen aineellisyysistä todellisuuttaan määrittää ensisijaisesti moraalinen todellisuus ja hän on itse suostunut tähän valintaan. Ihmisen tahto vaikuttaa olevan aktiivinen ja ‘elävä’ suhteessa *moraalisen* ja *naturan* keskinäiseen järjestykseen, jos *moraalinen* saa määrittää *natura* eikä päinvastoin. Tutkimukseni toteuttaa naturalistisen lähestymistavan pyrkimystä lähinnä siinä, että myös kasvatustodellisuuden epämiellyttävät puolet voivat ja niiden tuleekin paljastua, kun ihmistä tarkastellaan uskollisen kokonaisvaltaisesti moraalista todellisuudesta käsin poissulkematta hänen perusintentionaan *in aliud tendere* aineelliseen *naturaan* – mutta viime kädessä auktoriteettiin ja todellisuuteen.

2.6 Syyllisyydentunne ja väärä syyllisyys

Lapsi syyllistyy rikkeeseen usein tietämättään eikä opi tiedostamaan syyllisyyttään kyseisessä tilanteessa. Lapsi ei tiedosta toimintansa intentionia ja motiiveja, vaan osoittaa tiedostamattoman intentionsa konkreettisen performanssin kautta²². Tiedostamattoman paineen alaisena lapsi toimii puhumisen sijasta (A Freud 2000: 38; Fordham 1995: 145; Valtonen 1986: 90). Sama periaate koskee murrosikäistä nuorta, joka elää *toiminnallisessa* kriisissä. (Kaplan 1985: 168). Kasvatuksellinen

²¹ Vrt. ylpeys-itseviha-horisontaali -akseli

²² Tämä on todettu myös lapsiin kohdistuvassa psykoterapiassa (Anna Freud 2000).

rajanveto on helpompi tehdä lapsuudessa, koska lapsen minuuks on vasta syntymässä ja lapsi selkeästi riippuvainen vanhemmistaan. Sen sijaan nuoren 'toinen lapsuus' vaatii vanhempia tarkistamaan senhetkisiä kasvatusotteitaan ja siirtymään 'kolmannen lapsuuteen', toivon²³. Tällaiset kohtaamiset edellyttävät kuitenkin aina oma-kohtaisen syyllisyyden kohtaamista ja tietyn perusahdistuksen sietokykyä.

Alkuperäisen psykoanalyttisen tulkinnan mukaan syyllisyydentunto on peräisin historian alussa syntyneestä oidipuskompleksista (Freud 1981: 289). Rikolliset aikeet elävät ihmisen piilotajunnassa. Silloinkin, kun ihminen on torjunut pahat yllykkeensä tiedottomaan ja sitten haluaisi vapautua vastuustaan, hänen koettava vastuunalaisuutensa syyllisyydentuntoina. Myös syyllisyyden kokeminen muuttuu iän myötä. Esimerkiksi Hägglundin (1972: 5, 14) nuorisopsykiatrisen tutkimus kertoo nuoruusiän kriisissä olleiden nuorten sukupuolijakaumasta emotionaalisten oireiden osalta. Tutkimuksen mukaan murrosiässä syyllisyydentunteista kärsi 41,2% pojista, kun sen osuus vielä lapsuusiässä oli 8,8%. Tytöillä vastaava osuus on murrosiässä 4,5% ja lapsuusiässä 1,4%. Tutkimukseen osallistui 106 nuoruusiän kriisivaiheessa olevaa hoidossa ollutta nuorta.

Freudilainen syyllisyydentunto on vastuuta tiedottomassa olevasta pahasta yllykkeestä. Syyllisyydentunne on moraalista alemmuutta ilmaiseva tunne (Freud 1981: 463) ja oire epäonnistumisesta individuaatioprosessissa (Buber 1961; 1999). Syyllisyydentunne²⁴ ahtautuu representaatorikkomuksen jälkiseuraukseksi. DREWermannin (2000: 29) mukaan ihminen syyllistyy tullessaan tietoiseksi omasta itsestään. Neumann (1965) tulkitsee syyllisyydentunteet kehitykselliseksi epäonnistumiseksi. Esimerkiksi toivottomuus ja suru voivat muuttua heikon syyllisyyssuhteen myötä depressiiviseksi syyllisyydeksi. Neumannin näkemys syyllisyydestä viittaa kuitenkin psykopatologiaan ja kiertää terveeseen kehitykseen (vrt. A Freud 2000) kuuluvat syyllisyydentunteet, jotka todistavat superegon synnystä (Fordham 1995: 169–170).

Määritelmien mukaan psykoanalyttisten syyllisyyksikäsitteiden mukaan ihmisen tietoiseksi tuleminen merkitsisi psykopatologisella tasolla kehityksellistä epäonnistumista. Sama asia voidaan ilmaista toisinkin: ihminen tarvitsee ahdistusta

²³ Toivo (Bloch) on samaistettavissa perusuottamuksen (Erikson, Winnicot) kokemukseen (Giddens 1991: 38).

²⁴ Buber (1961: 125) viittaa kriittisesti Jungin panpsykkisiin ja Freudin materialistisiin käsitteisiin syyllisyydentunnon ilmenemisen oireellisuudesta: se tulkitaan epäonnistumiseksi individuaatioprosessissa. Syyllisyydentunteilla ei ole merkitystä ontologisessa mielessä, elleivät ne ole suhteessa ihmiseen itseensä. Toisaalta Anna Freudin (2000: 123, 133) mielestä syyllisyydentunteet ovat merkki normaalisti edistyvästä kasvusta: ne ovat osoitus superegon syntymisestä. Valitettavasti Buberin ajamaa *eksistentiaalisen* syyllisyyden käsitettä on vaikea tyypistää esimerkiksi sellaisiin psykoanalyttisiin kategorioihin, kuten 'repressio' tai 'tietoiseksi tuleminen' (Buber 1961: 126). Eksistentiaalinen syyllisyys on tässä ymmärrettävä syyllisyydeksi, joka syntyy, kun ihminen rikkoo ihmismailman lakeja koskevia sääntöjä ja järjestystä, sellaisia perusteita vastaan, jotka ihminen tunnistaa sekä persoonallisen olemassaolonsa että koko ihmissuvun perustaksi (Buber 1961: 127).

ollakseen tietoinen. Mikäli ahdistusta pyritään kuitenkin lieventämään itsestään tietoiseksi tulemisen kautta, sisältää tietoiseksi tuleminen edellisen oletuksen mukaan kehityksellisen riskin. Ahdistus ajaa ihmisen luottamaan omaan itseensä äärimmäisyyteen saakka ja tekemään itsestään ehdottoman oman olemassaolonsa perustan (Drewermann 2000: 36). Ahdistus muuttuu samalla sairastuttavaksi, ellei sitä voiteta luottamuksella. Hyvän objektin menetyksestä seuraa ahdistus. Ahdistuksesta seuraa pahana olemisen kokemus. Drewermannin (2000: 61) mukaan ihminen kokee ahdistuksen seurauksena alemmuudentunnetta (myös Malinen 2002, 2003), johon nähden hän rakentaa reaktionmuodostuksena *ylpeyden*.

Tutkimuksessani kuvataankin kielteisesti²⁵ värittyneitä ylpeyttä ja itsevihaa horisontaalisen *naturan* ilmentyminä: ne ovat seurausta siitä, että ihminen kieltää moraalisen todellisuuden olemassaolon. *Naturassa* taittavat moraalista todellisuutta suojelevat ja edustavat moraaliset tunteet, kuten *Jumalan* kunnia ja *ihmisen* häpeä²⁶ niistä poikkeaviksi merkityksiksi, niiden eräänlaisiksi naturatason vastatunteiksi, *naturatunteiksi*. Kieltäessään vertikaalisen ja läsnäolevan moraalisen todellisuuden ihminen on sisäisesti pakotettu konstruoimaan moraalista todellisuutta *imitoivat* tunteet, jotka saavat moraalista arvoa, mutta vääristyneesti. Nämä imitoivat tunteet ilmenevät horisontaalisella tasolla reaktionmuodostuksen tuloksena toistensa vastatunteina: ylpeytenä ja itsevihana.

Erityisesti naturalistisessa paradigmassa ylpeys nähdään häpeän²⁷ sosiaalisesti taitetuksi vastatunteeksi (Varila & Ikonen-Varila 2002: 45). Ronkainen (1999: 135) ja Malinen (2003: 87–88) näkevät häpeän olevan myös moraalinen tunne, vaikka se luetaankin yleensä sosiaaliin roolinottoemootioihin²⁸ (Varila & Ikonen-Varila 2002). Malisen (2003: 88) mukaan häpeän myönteisenä tehtävänä on suojella ihmistä moraalisesti ja auttaa tätä säilyttämään itsekunnioituksensa²⁹. Ikonen ja Reckhardt (1994) korostavat kunnian ja häpeän olevan moraalisen päättelyn reunaehdotja, rajoja. Tosin Varila & Ikonen-Varila (2002: 45) korostavat, että kaikkien ylpeyttä tutkivien paradigmojen puutteena on ollut tietämättömyys ylpeyden psykisen dynamiikan perusolemuksesta.

Ymmärrän (perus)ahdistuksen heijastavan ihmisen syyllisyyttä, tottelemattomuutta moraaliseen todellisuuteen nähden. Ahdistus ei salli ihmisen olla ihminen sellaisenaan. Paetakseen omaa ahdistustaan ihminen rakentaa itsestään suuremman kuin mitä todellisuudessa on. Jos ihmiselle oletetaan moraalinen luonne, niin tässä kohdin hän paetessaan ahdistustaan asettaa *moraalisen* sinne, missä hänen ahdistuksensa ilmenee ylpeyden ja alemmuudentunteen kasvoina ja niiden välisenä pakenemisen ja kiinniottamisen päättymättömänä kehänä, pakona defen-

²⁵ Ylpeys ei ole moraalisesti vaaraton tunne, jos sitä tarkastellaan vain horisontaalisen tason kokemuksena

²⁶ syntiinlankeemuksesta johtuen

²⁷ Vrt. myös itseviha, alemmuudentunne (Malinen 2002)

²⁸ Roolinottoemootiot ohjaavat ihmistä asettamaan itsensä suhteessa muihin johonkin asemaan (parempi-huonompi, oikea teko-väärä teko jne.) (Varila & Ikonen-Varila 2002: 87).

²⁹ Ymmärrän: itsekunnioitus suhteessa moraaliseen todellisuuteen

siivisiin itsepelastuskeinoihin. Ihminen vaikuttaa asettuvan moraalisen yläpuolelle silloin, kun hän luo sille sisältöjä, joiden avulla hän pakenee sitä ahdistusta, joka on syntynyt tottelemattomuudesta moraaliseen todellisuuteen nähden. Tutkimuksen kuvissa ilmenevä käsite väärä syyllisyys³⁰ on ymmärrettävissä syyllisyydeksi, jonka olemassaolo kieltää suhteen moraaliseen todellisuuteen, koska se tarjoaa menetetyn objektin tilalle vain itseään. Kuvattua väärän syyllisyyden käsitettä voidaan verrata Freudin ajatukseen, jonka mukaan ihminen on kuin sairas eläin, joka pakenee häntä ajavia tuntemattomia metsästäjiä (Drewermann 2000: 60). Väärästä syyllisyydestä vapautuminen ei tämän perusteella vapauta vielä perusahdistusta tuottavasta syyllisyydestä, vaan pikemmin vapauttaa kohtaamaan moraalisen todellisuuden olemassaolon ja sen mahdollisuudet. Jos moraalinen todellisuus kielletään tässä vaiheessa, ihminen ajautuu konstruoimaan moraaliseen alueelle uusia sisältöjä todellisuuden vastaisesti sen sijaan, että antautuisi kohtaamaan oman olemassaolonsa moraalisen arvon. Erityisesti kasvatussuhteessa vanhempi toimii lapsen olemassaoloa ja hyväksytyksi tulemistä koskevan arvonmäärittelyn auktoriteetin edustajana.

Eksistentiaalinen syyllisyys rikkoo analyyttisen tieteen rajoja eikä alistu autenttisuutensa takia katoamaan analyytikon representaatioiden kautta formuloiduksi mestarilliseksi jäljeksi (Hintsu 1998: 28), väärennetyksi 'taideteokseksi'. Buber sanoo (1961: 125) eksistentiaalisesta syyllisyydestä #:

"...Here rules the one penetrating insight – the one capable of penetrating into the impossibility of recovering the original point of departure and the irreparability of what has been done, and that means the real insight into the irreversibility of lived time, a fact, that shows itself unmistakably...that concerning one's own death...I, he comes to know, I, who have become another, am the same."

Esimerkiksi Buber (1961: 121, 135) erottaa *taboorikkomuksesta* aiheutuvan syyllisyydentunteen³¹ eksistentiaalisesta syyllisyydestä, jolla on ontittinen eli olemisen järjestystä koskeva alkuperä. Eksistentiaalisen syyllisyyden paikka on ihmisen olemisen, normatiivisen olemuksen ytimessä. Ihminen ei voi ottaa henkilökohtaista vastuuta, ellei kanna sitä samalla ontittisesta olemassaolostaan. Teologit puhuvat koko ihmislajia koskevasta eräänlaisesta *globaalikollektiivisesta* syyllisyydestä, *perisyynnistä*, psykologia keskittyy neutralisoimaan moraalisen oikean ja väärän, hyvän ja pahan, sovittamaan ne yhteen ja puhumaan syyllisyydentunteista viittaamatta niiden ontologiseen alkuperään.

Määrittelemättömäksi jää persoonallisen ja subjektiivisen syyllisyyden ero. Onko persoonallinen syyllisyys esimerkiksi samaistettavissa yksilölliseen tai subjektiiviseen syyllisyyteen? Mikäli persoona ymmärretään integroituneeksi tai 'koostuneeksi', se kattanee sekä yhteisöllisen eli kollektiivisen että yksilöllisen puolen.

³⁰ Myös irrationaalinen syyllisyys

³¹ Psykoterapialla on ollut kautta aikojen negatiivinen asenne syyllisyyden *onttiseen* luonteeseen nähden (Buber 1961: 123).

Persoonallisesta syyllisyydestä puhuttaessa ei voitane siis välttää kollektiivisen syyllisyyden määritelmää.

Myös kasvattaja voi joutua murrosikäistä kasvattaessaan tilanteeseen, jossa hän kieltää syyllisyydentunteensa ja projisoi negatiiviset kateudentunteensa nuoreen. Olisiko niin, että kasvattajan korkea syyllisyystoleranssi implikoisi vähäisistä irrationaalisista syyllisyydentunteista?

Kateudentunteet estävät kiitollisuuden kokemista. Jos vanhempi kykenee kiitollisuuteen³² (Klein 1988; 1994: 63–64), hän sopeutuu tietoon, ettei voi saada nuoruuttaan takaisin, on kiinnostunut lapsen elämästä ja pystyy antamaan hänelle mielihyvää. Vanhemmat elävät uudelleen lapsissaan ja lastenlapsissaan oman elämänsä – ilman liiallista omistamisenhimoa ja väärin suuntautunutta kunnianhimoa.

2.7 Vastuu syyllisyydestä kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ehtona – oikea syyllisyys

Perhe on primäärikonteksti, joka määrittelee perustan syyllisyyden- ja häpeäntunteille (Abell & Gecas 1997) ja jonka ilmapiirin lämpö ja nuorelle annettava tuki ovat suorassa suhteessa vanhempien ja lasten väliseen konfliktiherkkyyteen (Rue-ter & Conger 1995: 435). Perheen sisäiset vuorovaikutusketjut ja vanhempien palaute sovittujen standardien rikkomisesta muovaavat nuoren käsitystä itsestään yksilönä ja osana ryhmää. Perhe välittää säännöt, jotka ohjaavat vuorovaikutusta ja kykyä eläytyä toisen asemaan (Jarasto & Sinervo 1999: 70)

Syyllisyydentunto³³ on kytkeytyneenä niihin ideaaliin mielikuviin vanhemmista, jotka yliminä säilyttää³⁴ (Freud 1981: 462). Minäihanteen *moraalinen si-*

³² Kiitollisuus liittyy anteliaisuuteen. Sisäinen rikkaus syntyy hyvän objektin sulauttamisesta siten, että yksilö tulee kykeneväksi jakamaan sen lahjoja toisten kanssa. (Klein 1994: 37). Pääinvastoin niissä ihmisissä, joissa tunne sisäisestä rikkaudesta ei ole vakiintunut, anteliaisuuden puuskia seuraa liioiteltu kiitollisuuden tarve ja samalla vainoavan ahdistuksen tunne köyhtymisestä ja ryöstön kohteeksi joutumisesta. (Vrt. equity-teoria).

³³ Syyllisyydentunto heijastaa minän ja yliminän välistä jännitettä, aivan kuten huonomuudentunnekin. Psykoanalyysi ei ole kiinnittänyt näiden kahden ilmiön rajaamiseen riittävästi huomiota (Freud 1981: 463), kuten ei siihenkään, missä määrin primäärinarsismi vaikuttaa suoranaisesti yksilön moraaliseen elämään (Kaplan 1985: 249: 92) tai kuinka tärkeä merkitys on esimerkiksi nuoruudessa tapahtuvalla lapsuuden uudelleenarvioinnilla.

Toinen psykoanalyttiselta diskurssilta paljolti huomiotta jäänyt käsite on häpeä (Giddens 1991: 67; Ikonen & Rechart 1995: 129), jota nimitetään tavallisesti väärin syyllisyydeksi (Ikonen & Rechart 1995: 131). Syyllisyyden ymmärretään koskevan jotakin erillistä itsen aktia, mutta häpeän katsotaan koskevan koko itseä: koko minä voi tuntua väärältä. Koska häpeä tuntuu korjaamattomalta, syyllisyyttä herättäviä tekoja ei kehdata korjata.

³⁴ Yliminä ei säilytä mielikuvia vanhempien menetetyistä sädekehästä. Nämä arkipäiväisemmät mielikuvat jättävät merkitsevän jälkensä vain minään eikä enää yliminä, joka muotoutuu varhaisemman äiti- ja isäkuvan mukaiseksi (Freud 1981: 462–473). Yliminä ylläpitää minäihannetta. Se valvoo ankarasti minää teroittaen sen mieleen toimintanormeja. Minän laiminlyöntejä yliminä rankaisee syyllisyydentunnoin ja niitä seuraavin jännistystiloin.

sältö määrittyy vanhempiin sijoitetusta sekundaärinarsismista (Kaplan 1986: 249) sitä vastaan saadun ‘rakkausdialogin’ kautta. Lapsi samaistuu äidin tunteisiin ja suhtautumiseen. Tämä vaikuttaa siihen, miten lapsi arvostaa sisäistämäänsä taitoja ja kykyjä muuna kuin lähtökohtaisesti omnipotenttina maailmanomistajana (Tähkä 1988 teok. Rakkaus, toive, todellisuus 2001: 23). Tiedetään, että sisäistyneiden normirakenteiden sijasta koettujen ideaaliobjektien hyväksyminen ja rakkauden saavuttaminen motivoivat ensimmäisiä syyllisyydentuntoja ja torjuntia (Tähkä 1993). Syntyneet vuorovaikutusmielikuvat edustavat rakkausdialogia.

Vastuullisen kasvattajan ei ole tarvinnut torjua pahoja yllykkeitä, koska hänen lähellään on lapsuudessa ollut joku, joka on *rajoittanut* niiden mielivaltaista toteutumista. Kasvattajan kokiessa syyllisyyttä rajojen asettamisesta hän paljastaa Sen yliriippuvuuden yliminästään. Ja koska yliminä edustaa idealisoitua kuvaa omista vanhemmista ja samalla muistoa omasta kaikkivoipaisuudesta, on oletettavaa, että kasvattaja haluaa suojella lastaan menettämästä tämän kaikkivoipia kuvitelmia itsestään ja kasvattajasta. Kasvattaja kokee syyllisyyttä oman rajallisuutensa paljastamisesta lapselleen. Rajallisuutta³⁵ edustavat viime kädessä kasvatustalon takana olevat tietoisiksi verbalisoidut *intentionit*.

Jos kasvattaja ei uskalla kohdata lapsen ‘rikollisia’ aikeita, kuten esimerkiksi tottelemattomuutta, lapsen on tehtävä kohtaamistyö itsenäisesti. Ilman kasvatusauktoriteettia se tapahtuu kieltämisen ja sovittamisen kautta. Vähitellen syntyy irrationaalinen, väärä syyllisyydentunto, josta lapsi pyrkii irtautumaan: kuten freudilaisen ‘isänmurhan’ syylliset, hän itse paljastaa ja arvottaa intentionensa. Lapsi tekee työn, joka aikuisen *pitäisi* hoitaa (Smeyers 1998: 194). Mutta miten voi paljastaa jotakin sellaista, mitä ei näe? Lapsen konstituutio itsestään on edelleen omnipotentti ja samalla erheellinen kuvajainen todellisuudesta. Ottaen huomioon, että lapsella on usein harhainen käsitys ajatustensa maagisista voimista (Arajärvi 1988: 113), hän kokee syyllisyyttä, että tekonsa ja ajatuksensa aiheuttavat mielihapaa vanhemmille (Arajärvi 1988: 112).

‘Isän murhaan’ ja lapsen tai vanhemman ‘rikollisiin’ aikeisiin liittyen voidaan esittää kasvatuksen tarkoitusta koskien looginen ajatusketju, jossa tulevat esille ahdistuksen, syyllisyyden, ylpeyden ja alemmuudentunteen ilmiöt. Ketjusta voidaan nähdä, miten lapsi tilanteesta riippumatta luo itselleen käsityksen ihannevanhemmasta pyrkien samalla eroon tilanteeseen liittyvästä ahdistuksesta ja yrittäen paeta ylpeyden ja itsevihan defensiin: väärään syyllisyyteen. Aloitan kasvatuksen tarkoituksen kuvaamisesta, sillä se määrittää myös kuvattavan kontekstin moraalista todellisuutta ja sen välittymistä.

³⁵ Rajallisuutta on näkökulmasta riippuen kahdentyyppistä: 1) kasvattajan positiivista rajallisuutta: toimenpiteitä, jotka rajoittavat lasta paljastaen tälle tämän intentionien moraalisen ja sovinnaisen arvon: ja 2) aikuisen negatiivista rajallisuutta, jos hän antaa myöten lapsen yllykkeille. Myöhemmin lapsi kokee aikuisen löyhäotteisuuden heikkoudeksi, negatiiviseksi rajallisuudeksi, koska tässä vanhempi on luovuttanut auktoriteettiaseman lapsen käyttöön. Intentionit jäävät arvottomiksi.

Kasvatuksen yleinen vaikutustavoite S(P): Kasvatuksen tarkoitus on auttaa lasta löytämään elämän tarkoitus. Kasvattajan käytännön hypoteesi toteaa S(Q): Autan lasta löytämään elämän tarkoituksen asettumalla lapsen moraaliseksi samaistumiskohteeksi, koska silloin välitän hänelle moraalista todellisuutta, joka määrittelee hänelle myös elämän tarkoitusta ja sen pelisääntöjä. Ajatusketju voi edetä seuraavasti: S(P) Päätän tehdä lapsen puolesta moraalisia päätöksiä, jotka näkyvät myös tekojen tasolla ja ovat samassa linjassa aiottujen päätösten kanssa. Tekojen tasolla S(P)-intentio jatkuu näin: S(Q) Annan lapselle tai tämän teolle moraalisen määritelmän tiettyssä kasvatustilanteessa. Tästä huolimatta lapsi voi kokea hyväksytyksi tulemista.

Kuvatusta ajatusketjusta seuraa, että lapsen intentiot tulevat määritellyiksi moraalisesti ja saavat myös intentionaalista luonnetta. Kasvatettavan intentiot on määriteltävä moraalisesti. Intentiot, jotka ovat ristiriitaisia suhteessa teoihin, eivät ole saavuttaneet moraalista tasoa eli ne ovat ei-intentionaalisia, koska kaikki toiminta on viime kädessä moraalista. Kasvattaja voi välittää lapselle persoonallisia moraalisia arvoja, kun hänen oma toimintansa on eheää ja moraalisiin arvoihin sitoutunutta. Tällöin kasvattaja voi suhtautua lapsen rikkomuksiin anteeksiantavasti ja erottaa teon tämän persoonasta, jolloin lapsi voi vastaanottaa hyväksytyksitulemisen kokemuksen rikkeistä huolimatta ja samalla rikkeiden synnyttämän ahdistuksen kohtaamisen kautta. Vähitellen lapsi oppii kestämään ahdistusta omassa persoonassaan ja näkemään sen tarkoituksen.

Vanhempi, jonka omat intentiot ovat ristiriidassa tekojen kanssa, pyrkii käyttäytymään tilanteessa siten, että lapsi tavalla tai toisella provosoidaan käyttäytymään tavalla, että vanhemman omat intentiot saavat perustelunsa niistä. Samalla intentoista, joita vanhempi itse ei kyennyt toteuttamaan, tulee moraalisesti 'oikeita', koska periaatteessa teon ja sanan yhdenmukaisuus on moraalista.

Asemaa ja auktoriteettia erotettaessa on hyvä pitää mielessä, että aikuinen ainoastaan *edustaa* auktoriteettia. Myös aikuinen on vallanalainen ja alamainen auktoriteetille. Moraalinen todellisuus sisältää auktoriteetin ja aseman välisen ontisen järjestyksen. Kieltäessään todellisuuden aikuinen kieltää tämän järjestyksen ja alkaa välittää lapselle väärää syyllisyyttä. Tämä johtuu siitä, että vanhempi katkaisee välinsä todellisuuteen, josta seuraa väistämättä syyllisyys. Tämän syyllisyyden kohtaamattomuudesta vanhempi rakentaa eräänlaisen reaktionmuodostuksen: oikean syyllisyyden kohtaamattomuudesta konstruoidaan väärää syyllisyyttä ja sen keinoitekoista kohtaamista tavalla, että vanhemman tiedostus voi kokea väärän syyllisyyden moraalisesti oikeaksi – moraalinen jäljitelmä onnistuu sen verran hyvin, että aikuinen kokee olevansa *väärästä* syyllisyydestä *vastuussa* ja kontrolloivansa sitä – vääristyneen vastuunkannon kautta. Ottaessaan subjektiivisessa kokemusmaailmaansa haltuunsa auktoriteetin aikuinen toimii silti edelleen ontologisesti alkuperäisessä asemassaan, koska moraalisen todellisuuden läsnäoloa, *layeriä*, ei voi paeta. Aikuinen vaihtaa aseman ja auktoriteetin välisen järjestyksen asettuen itse perimmäiseksi auktoriteetiksi, mutta toimien kuitenkin edelleen asemastaan käsin. Tämä merkitsee liian suurta vastuuta liian pienillä resursseilla, joten rajallisuuden kohtaamisen välttämiseksi aikuinen alkaa rakentaa auktoriteettia toisen ihmisen avulla. Kasvatuksessa tuo toinen ihminen tarkoittaa lasta, joka on aikuiseen nähden alistetussa asemassa ja voimaton näkemään aikuisen todellisia pyrkimyksiä. *Moraalisen*

layerin vaikutuksesta aikuisen on luotava auktoriteetista sellainen, kuin moraalisen todellisuuden sisäinen rakenne vaatii: intention on vastattava tekoa eli sen on oltava täydellinen. Kasvattaessaan aikuinen välittää usein lapselle kuvaa ihanneauktoriteetista, jonka toteutumisesta hän vastuuttaa lapsen. Lapsen liittyminen todellisuuteen vääristyy ja hänen käsityksensä auktoriteetista vinoutuvat. Kaikkivoipaisuudessaan ihminen on kuitenkin taitava keksimään mekanismeja luodakseen auktoriteetinkorvikkeita moraalisen todellisuuden jäljentämiseksi. Tämä tapahtuu usein kuitenkin sillä ehdolla, että aikuisen hallintavalta todellisuuden asemalliseen järjestykseen nähden säilyy hänellä itsellään. Rajattomaan hallintavaltaan pyrkivä toiminta ei voi olla todellisuuseriaaiteen mukaista edes sellaisella verukkeella, että 'aikuisen miinää suojelevat puolustusmekanismit säilyttävät psyykkistä tasapainoa'.

Väärä syyllisyys. Kun lapsi provosoidaan täyttämään aikuisen aikeet, vanhempi samaistuu lapseen. Oletetaan myös, että laiminlyöty samaistuu hyväksikäyttäjään (de Mause 2002). Samaistuessaan lapseen vanhempi osoittaa hänelle, että vanhemmuus ja sen moraalinen auktoriteetti on eräänlaisen 'sosiaalisen korvaajan' osassa, erotettuna vanhemman persoonasta ja määritelty kielteisiksi, pahoiksi ominaisuuksiksi. Tällä tavoin vanhempi kieltää asemansa moraalisen auktoriteettina ja samalla sen moraalisen todellisuuden, jota hän edustaa. Seurauksena lapsi pettyy. Hän kokee vihaa vanhempansa kohtaan. Vanhempaan pettyminen tuottaa ahdistusta, sillä vihan kokemisesta seuraa syyllisyyden kokemista ja läheisyys joutuu kyseenalaistetuksi. Lapsi ei hyväksy kokemaansa vihaa, koska sen kohteena on hänen oma vanhempansa. Lapsen samaistumiskohde määrittää myös siihen samaistujan ominaisuuksia, joten lapsen oma psyykinen tasapaino vaarantuu lapsen oman vihan myötä: vihan kohteena oleminen saa moraalisesti myönteistä arvoa, kun psyykkistä turvattomuutta ja rajanvetoa paikataan moraalilla merkityksellä. Samaistuessaan lapseen vanhempi 'samaistaa lapsen (takaisin) omaan itseensä' eikä päästä tätä kasvaamaan rajoihinsa. Kieltääkseen ja peittääkseen pettymystä koskevan syyllisyytensä ja ahdistuksensa, lapsi päättää ratkaisuksi samaistua vanhempansa. Lapsi 'onnistuu' tässä *päätämällä* vanhemman moraalista vanhemmuudesta: lapsi luo vanhemmastaan hyvän ja haluaa ymmärtää vanhemman tarkoittaneen vain hyvää. Seuraukset ovat kahtalaiset: a) lapsi toteuttaa vanhemman intention ulkoisella käytöksellään ja b) määrittelee vanhempansa intentiot moraalisesti.

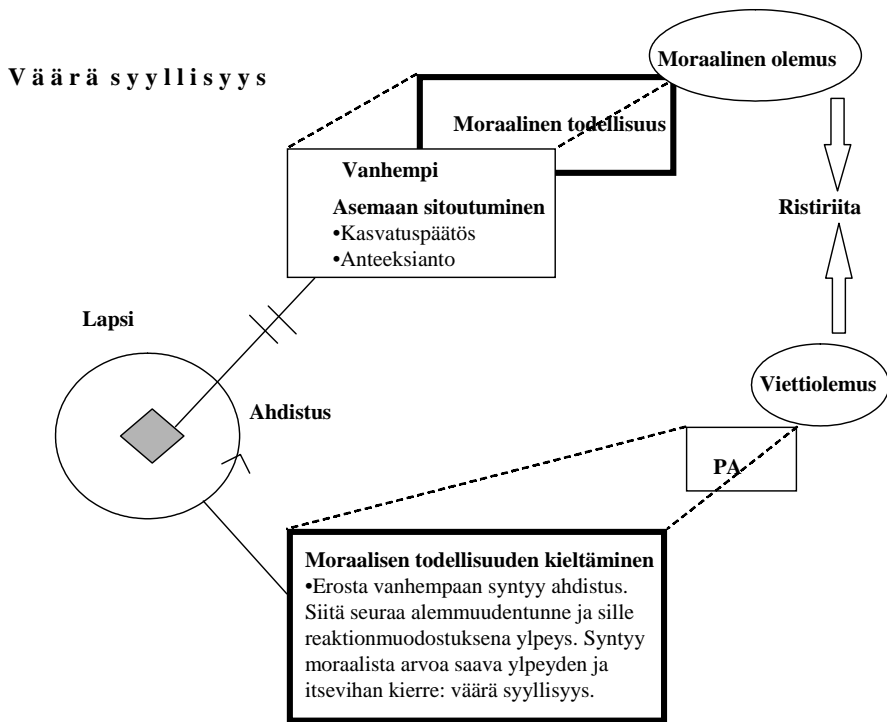
Lapsen päätöksestä määrittää vanhemmuus moraalisesti seuraa pako-kiinnittämisenreaktio eli *horizontaalisen*, väärän syyllisyyden syntyminen kohtaamattoman ahdistuksen takia. Toteuttaessaan vanhemman intentioita tai määritellessään niitä tekojen kautta moraalisesti lapsi kokee olevansa hyvä ja tottelevainen. Moraalisesta järjestyksestä käsin arvioituna tottelevaisuus asettuu tällöin ylpeyden sisälöksi, koska tosiasiansa lapsi on riistänyt omavoimaisuudessaan vanhemmalle kuuluvaa asemaa ja vastuuta. Aikuinen sallii tämän (ylpeydessään), jotta hän voisi kuvitella edustavansa auktoriteettia ja hallita samalla alkuperäistä moraalista 'alamaisuuttaan'. Lapsen itseviha näkyy siinä, kun lapsi todistaa kompensoivalla teollaan vanhemman hyvyttä ja samaistuu häneen irrottautuen moraalista pahuudestaan näennäisesti. Todellisuuden *layerin* kautta tulkittuna lapsi vastaanottaa vanhemman myöntämää 'kunniaa' ja hyväksyntää siitä, että lapsi kokee olevansa samalla vihatu, koska ei pääse sijoittumaan lapsen asemaan ja toimii vastoin moraalisen todellisuuden järjestyksestä. Todellisuudessa lapsi samaistuu moraaliseen tyhjiöön luoden

sille vain toisenlaista sisältöä: oikea ja väärä ovat edelleen olemassa, mutta konstruoituen lapsen defensseiksi ja poiketen samalla alkuperäisestä *layer*kontekstistaan. Vanhemman luopuminen auktoriteettia edustavasta asemasta johtaa lapsen moraaliin tyhjiöön ja velvoittaa hänet luomaan ja todentamaan sen kuviteltua ja toisen ihmisen itseymmärryksen varassa määrittelemää ihannetta vastaavaksi.

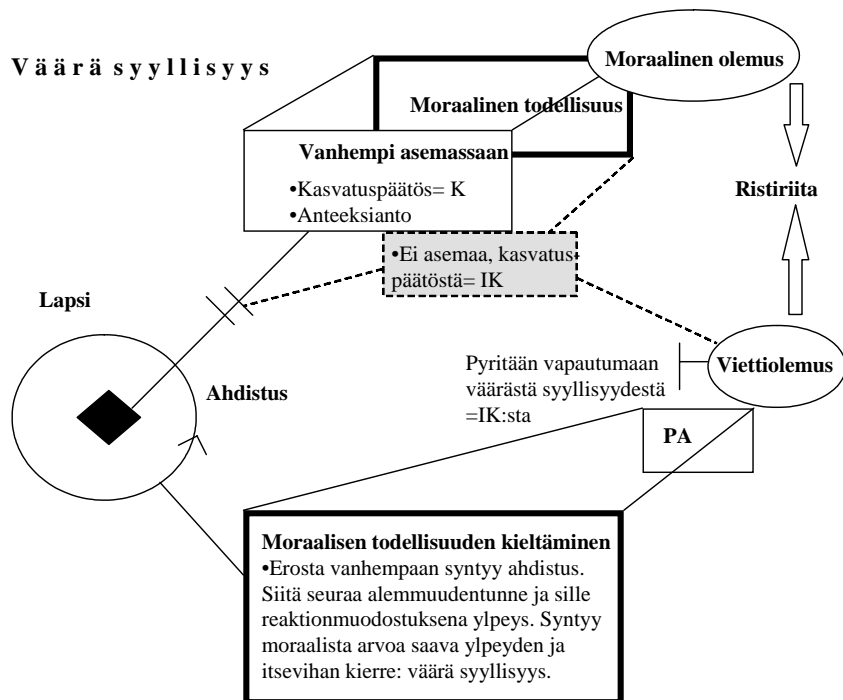
Oikea syyllisyys. Jos lapsi puolestaan erehtyy rikkeeseen ja rike osoitetaan hänelle, lapsi pettyy. Vanhempi osoittaa rikkomuksen lapselle määrittelemällä käyttäytymisen moraalisesti. Lapsi voi tällöin samaistua vanhempaansa ja oppia moraalista koodistoa. Uskaltaessaan puuttua lapsen rikkeeseen vanhempi ei identifioitu lapsen mahdolliseen pettymykseen eikä lapsen aikuiseen kohdistamiin syytöksiin, jotka saattavat ilmetä esimerkiksi kiukutteluna ja erilaisina vastalauseina. Turhautuessaan tilanteessa ja saamatta tahtoaan läpi lapsi yrittää vaatia aikuista samaistumaan itseensä ja peruuttamaan aikuisen viestittämän moraalisen päätöksen. Tällöin lapsi pyrkii säilyttämään kasvonsa mielihyväpyrkimyksensä edessä ja kiertämään perusteltua ahdistusta, oikean syyllisyytensä kokemista ja kohtaamista. Lapsen pyrkimyksenä onkin aikaansaada vanhemmassa seuraava käytösketju: 1) saada aikuinen luovuttamaan tilanteessa, jotta vanhemman sisäinen ristiriita voisi mahdollistua ja lapsi voisi pettyä vanhemman auktoriteettiin (itseviha) ja 2) vaatia aikuista määrittelemään lapsen teko hyväksi ja oikeaksi (ylpeys). Jos lapsen edellisiä pyrkimyksiä verrataan tilanteeseen, jossa aikuinen toimi väärin, voidaan niiden huomata olevan aika identtiset defenssiluonteiltaan ja päämääriltään, mutta käänteisesti. Mistä tämä voisi kertoa? Voidaan ajatella, että lapsi tai aikuinen pelkää kohdata rikkomuksen takana vaikuttavaa tai sen seurauksena paljastuvaa motiivia, intention todellista taka-ajatusta, inhimillistä rajallisuutta. Kasvatusosapuolten *horisontaalitason* perusintentioksi voidaan siis ajatella oikean syyllisyyden kohtaamisen välttäminen. Toisaalta voidaan nähdä oikealle syyllisyydelle likeinen ja sitä imitoiva väärä syyllisyys, joka oikean syyllisyyden kohtaamattomuudesta syntyy ja jonka avulla oikeaa syyllisyyttä voidaan paeta. Lapsi kuitenkin samaistuu vanhempaansa oikean ja väärän syyllisyyden tapauksissa, joten kasvavan perusintentioksi voidaan määritellä läheisyyteen pyrkiminen ja auktoriteettiin liittyminen, koska lapsen kokemuksessa auktoriteetin läheisyydestä seuraa ahdistuksen väheneminen. Väärän syyllisyyden tapauksessa sitä välittävä aikuinen siirtää lapselle läheisyyttä, jossa väärä syyllisyys tulkittuu 'oikeaksi' läheisyydeksi. Kasvattajan välittämä läheisyys saa lapsen kokemusmaailmassa aina moraalisen merkitystä, mikä kertoo kasvatuksen olevan aina jollakin tavoin moraalista tilanteesta ja näkemyseroista riippumatta.

Lapsi voidaan saattaa tietoiseksi syyllisyydentunteistaan vain, jos aikuinen paljastaa tälle tämän intentiot. Lapsi ei osaa itse arvottaa tekojaan, joten kasvattajan tehtäväksi jää kertoa, mikä on oikein ja mikä väärin. Rajaton lapsi jää tietoisuudesta paitsi seurauksena, että Se ja yliminä integroituvat kielteisessä mielessä: minä ei jäsenny eikä kehity 'edustamaan järkeä ja harkintaa' (Freud 1981: 472) eli rationaalisuutta.

Tässä tutkimuksessa oletetaan, että vastuullisuus ja tietoisuus autenttisesta syyllisyydestä on kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen oikean sisäistymisen ehto. Ihanteellinen kasvatusta, jota tutkimuksen kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaalimalli (Iwe) kuvaa, välittää todellisuusperiaatetta.

Kuva 3. Väärä syyllisyys – moraalisen ja viettiolemuksen ristiriita

Kuva 4. Kohti väärää syyllisyyttä – moraalisen todellisuuden ja kasvatuspäätökset kieltävä vanhempi

2.8 Anteeksiantavat vanhemmat

Koska anteeksiantaminen ei kuulu psykoanalyysin peruskäsitteisiin, olen auttanut puutetta tukeutumalla osittain kristilliseen käsitteistön määritelmiin anteeksiantonosta. Tämä on mahdollistunut Hyrckin (1995) ansiokkaan väitöstutkimuksen avulla. Hän on käsitellyt aihetta objektisuhderelaatioiden³⁶ viitekehyksessä eräänlaisten myyttisten persoonamallien avulla ottaen huomioon myös anteeksiantamisen ja armon käsitteen.

Kristillisessä kulttuurissa anteeksianto (*aphiemi, kreikk.*) jakautuu ehdolliseen ja ehdottomaan rakkauteen (UT; Vine 1985, artikk. Enright et al. 1992: 100). Inhimillinen rakkaus ja anteeksiantaminen imitoivat jumalallista rakkautta (Vine 1985). Toinen merkittävä anteeksiantamukseen liittyvä käsite on vajavaisena hyväksytyksi tulemisen armo (*kharis, kharidzomai*). *Aphiemi* koskettaa yksittäisten tekojen anteeksisaamista, kun *kharis* ylistää keskeneräisenä tapahtuvaa hyväksymistä teoista huolimatta. Väitöskirjassaan jumalakuviin liittyviä objektisuhderelaatioita käsitellyt Hyrck (1995: 234) määrittelee armon rakkaudeksi, joka tulee ihmisen osaksi ilman tämän omaa ansiota. Ajatus on miltei identtinen Hyrckin hahmotteleman *Parantajan*³⁷ perusintention kanssa. Kasvattaja edustaa objektia, jonka kiusauksena on antaa periksi ja luopua yrityksistä käsitellä ja tulkita lapsen tunteita itsessään (Hyrck 1995: 238). *Container*-funktion toimiessa lapsen mielen sisäiset relationaaliset tekijät voivat integroitua. Voidaan puhua anteeksiantavasta kasvatuksesta, jonka tarkoituksena on lievittää syyllisyyden ja tuhoavuuden perimmäistä aiheuttajaa, subjektin mielen sisäistä pahaa oloa (Hyrck 1995: 232).

Kohlbergin mallissa oikeus ja tasa-arvo asettuvat moraalisen päättelyn ja toiminnan reunaehdoiksi. Jos ihmistä on loukattu syvästi, tuomitseminen ja rankaiseminen eivät aina riitä. Franken (1973) mukaan moraalit täydellistyy vasta armon³⁸ (*mercy*) käsitteen kautta (Enright et al. 1992: 99). Oikeudellisen (*justice*) moraalin ja rakkauden (*love principle*) prinssiippinä on tasa-arvo, ehdoton resiprookisuus. C. G. Jung oli ensimmäinen psykologi, joka tarkasteli interpersoonal-

³⁶ Objektisuhdeteoreettisen struktuuriopin kehittäjä on W. R. D. Fairbairn (1941, 1944) (teok. Hyrck 1995: 40–41).

³⁷ *Parantaja* edustaa tutkimuksessa myyttistä persoonaa, eräänlaista *sijaiskantajaa*, joka kestää kostamatta ja romahtamatta ihmisen vihan ja tarvitsevuuden (Hyrck 1985: 260). Samansuuntainen merkitys on annettu esim. psykoterapeutille *container*-funktion kantajana, joka läpikäy ja vastaanottaa potilaan projektiiviset identifikaatiot mielensä sisälle ja siten auttaa potilasta uusintamaan tämän sisäisiä vinoutuneita objektisuhderelaatioita uuteen järjestykseen. Subjekti integroituu genitaalisen libidon, epäitsekään rakkauden avulla (Hyrck s. 236, 244). *Container* (suom. säiliöfunktio)-ajatuksen on alunperin luonut W.R Bion (1962) 'reverie'-termini pohjautuen, jonka mukaan äiti on avoin lapsensa kaikille sisäisille objekteille ja kykenee vastaanottamaan tämän projektiivisia identifikaatiota riippumatta siitä, tuntuvatko ne hyviltä vai pahoilta (Hyrck 1995: 44, 236).

³⁸ Moraalin täydellistyminen armon kautta on ymmärrettävä anteeksiantamiseksi. Se edellyttää silti oikeudellista tajua tapahtuneesta (Enright et al. 1992). Armo ja anteeksiantaminen edellyttävät kykyä empatiaan (Enright 1991 artikk. Al-Mabuk et al. 1995).

lista anteeksisaamista teoreettisesti (Todd 1985 artikk. Gassin 1998: 72). Hän uskoi jokaisella olevan tarpeen tunnustaa ja antaa anteeksi.

Piaget (1932; 1965; 1988) yksinkertaistaa anteeksiantamisen logiikan muinaisilla filosofisilla viisauksilla, kuten ‘tee, kuten toivot itsellesi tehtävän’, mutta jättää huomiotta anteeksiantamisesta keskeisimmän, sen *agape*-luonteen³⁹. Anteeksiantaminen on pyyteetön lahja loukatulta ja perustuu ajatukseen jokaisen ihmisarvosta, sillä periaatteessa rikkoja on tiukan moraalisen ajattelun mukaan menettänyt oikeutensa ansaita toiselta jaloa kohtelua. (Al-Mabuk et al. 1995: 427–428; Enright et al. 1992: 99; North 1987 artikk. Gassin 1998: 71). Prosessi on psykologisesti mielekäs, koska anteeksiantaminen ja -saaminen vaikuttavat välittömästi moraalisen kehityksen kuhunkin osa-alueeseen: kognitiiviseen, affektiiviseen, volitionaaliseen, behavioraaliseen ja relationaaliseen puoleen (Gassin 1998: 84). Anteeksiantaminen on hidas tie, mutta ehkäisee loukattua käyttämästä energiaansa esimerkiksi koston suunnittelemiseen (Al-Mabuk et al. 1995: 427). Anteeksiantamisen myötä yksilö kykenee ja oppii kokemaan myötätuntoa, empatiaa. Tämä on mahdollista vasta, kun loukatulle on kehittynyt terve taju oikeudesta. (Enright et al. 1992: 101). Anteeksiantamista ei tule ymmärtää liukuhinnamaiseksi unohtamiseksi tai yhteenpalaamiseksi (Augsburger 1981; Smedes 1984; Trainer 1981 artikk. Enright et al. 1992: 102, 103, 105), muutoin se saa kieltämisen luonteen ja sitoo loukkaajan anteeksiantajan kontrollin alle. Tällöin esimerkiksi nietzschemäinen näkymys *agape*sta heikkoutena väittäytyisi todeksi (Enright et al. 1992; Al-Mabuk et al. 1995: 428).

Anteeksiantaminen realisoituu sitoumuksena antaa anteeksi ja edellyttää tietoista päätöstä. Loppuunvietynä se ei vaadi kohdettaan todistamaan oikeudesta, jonka loukattu olisi ansainnut. Absoluuttinen ihmisarvo on ajasta riippumaton jatkumo, jonka asema on muuttumaton. Anteeksiantamisessa ihmisarvo redusoituu identiteettiä kokoavaksi auktoriteetiksi (C. G. Jung), joka viime kädessä vapauttaa subjektin muuttamaan käsityksiään oikeuden olemuksesta ja funktiosta sekä vapautumaan syyllisyydestä (Gassin 1998: 72, 82, 83). Anteeksiantaminen- ja saaminen muokkaavat tekijän motiivitietoisuutta (Enright et al. 1992: 108, 112).

Yhdysvaltalaisessa pilottitutkimuksessa yhdeksän kymmenestä syvähaastattelusta pyysivät anteeksiantoa, ennen kuin sitä tarjottiin heille (Gassin 1998: 85). Syvällisellä tasolla toteutuessaan anteeksiantamisesta seuraa myös itsensä armahdaminen. Ulkoisesti rikkoja saa tilaisuuden muuttaa käyttäytymistään (Kirkup 1993 artikk. Gassin 1998: 71, 73, 75, 83). Tämä ei onnistu, ellei hän kykene erottamaan persoonallista arvoaan tapahtuneesta teosta. Parannuksentekijä kokee vastuullisuutta ajatuksistaan ja teoistaan – toinen osapuoli lisääntyvää empatiaa.

Esimerkiksi nykyinen moraalikasvatus on fokusoitunut pääasiallisesti oikeutta käsitteleviin teemoihin ja ohittanut anteeksiantamisen hyveen praktisissa konteksteissaan. (Al-Mabuk et al. 1995: 442). Anteeksiantamista on vaikea opetella hy-

³⁹ *Agape*en mukaan rakkaus ei vaadi toiselta mitään eikä sisällä resiprookkisuutta. ”Sillä se, joka antaa anteeksi, ei vaadi toiselta mitään.” (Enright et al. 1992: 99).

poteettisesti. Kaikki kasvatukselliset ohjelmat anteeksiantamisen opettelemiseksi edellyttävät interventiota (Al-Mabuk et al. 1995: 428)⁴⁰. Sessiot tutkittavien kanssa paljastavat, ettei abstrakti sitoumus anteeksiantoon tarkoita vielä prosessin päättymistä. Sitoumus edustaa ymmärtämisen tasoa ja vaatii kykyä asettua loukkaajan rooliin. Anteeksiantamisprosessiin sitoutunut on kuitenkin toiveikas tulevaisuuden suhteen.⁴¹ Ymmärtäminen ja toiveikkaus kulkevat rintarinnan. Vaihetta seuraa empatian kokeminen, mikä johtaa aiheutetun kivun kokemiseen. Prosessin onnistumisen rimakammo karkottaa ne, jotka eivät uskalla kohdata aiheutunutta kipua henkilökohtaisesti. (Al-Mabuk et al. 1995: 436–441).

Terapiaistuntojen perusteella erityisesti perheenisät on koettu deprivaaation aiheuttajiksi. Tutkijat suosittelevat anteeksiantamisen taidon sisällyttämistä maailmankatsomukseen jo kotona, sillä vahingosta osansa saaneena syyttömät lapset kärsivät katkeruuden- ja syyllisyydentunteista vuosikautia selvittämättömien tapahtumien jälkeen. (Al-Mabuk et al. 1995: 442).

Kasvattajan auttamisvastuun alaan kuuluu luoda kasvatettavalle sellainen tietoisuus (vrt. Iwe-intentio, ks. myöhemmin), jossa tämä kykenee erottamaan persoonallisen arvonsa tapahtuneista rikkomuksista. Jos tapahtuneet teot mitätöidään, kuvattu tietoisuus jää kehittymättä.

Vastaavasti tekojen todellisen moraalisen arvon mitätöimisestä seuraa virheelisenä sisäistynyt realiteettiperiaate: henkilökohtaisesti koettu todellisuus luo syyllisyydelle vinoutuneita merkityksiä. Persoonallinen kokemus omasta arvosta laskee, kun sitä ei tueta rakentavilla keinoilla. Kokemuksen toistuessa kaikki ulkoapäin tuleva kritiikki tai nuhtelu koetaan persoonaan eikä tekoihin kohdistuvaksi. Seurauksena kasvava lannistuu ja vetäytyy. Tässä mielessä oikean ja väärän erottaminen sekä niistä tietoiseksi tekeminen auttavat sellaisen persoonan syntymisessä, joka kykenee ottamaan etäisyyttä tekoihinsa ja suorituksiinsa. Kun vanhempi on sisäistänyt realiteettiperiaatteen, nuoren tekemät virheet eivät kosketa vanhemman persoonaa, eikä tämä 'loukkaannu' kasvatettavaansa tilanteen sattuessa. Tämän koskemattomuuden turvin vanhempi uskaltaa puuttua nuoren tekemiin virheisiin tehden samalla selväksi, ettei puuttuessaan loukkaa toisen persoonan koskemattomuutta ja ihmisarvoa.

Ihminen hakee tietoa tekonsa merkityksistä. Tulkinnessa merkitys on tiedon (*knowledge*) stabiili objekti (Hirsch 1976: 146). Anteeksianto voidaan ymmärtää ehdoitta intentioiduksi teoksi, eräänlaiseksi 'mielteen' liittämiseksi objektiin ilman syytä. Vasta merkityksen merkityksellisyys (*significance*) tiettyssä konteks-

⁴⁰ Interventiomallin ovat kehittäneet Enright & Human Development Study Group (1991) ja sitä käytetään kaikissa anteeksiantamista opettelevissa kasvatuksellisissa terapioissa. (Al-Mabuk et al. 1995: 429–430). Ohjelmaa käytetään rakkausdeprivaatiosta kärsiviin nuoriin, jotka lapsuudessaan ovat jääneet vaille huolenpitoa, arvostusta, kunnioitusta ja hyväksyntää.

⁴¹ Psykoterapeutit ovat vuosien ajan todenneet, että toiveikkaus on merkittävin psykologisen tilan kohentumista ennustava tekijä (Stotland 1969; Frank 1973 artikk. Al-Mabuk et al. 1995: 440).

tissa määrää sen arvon. Syyttä tapahtuva intentioiminen vanhemman toimesta luo lapselle merkityksellisyyden tunteen, jossa merkitys laillistuu vahvistuneeksi tarkoitukseksi kokemuksi.

2.9 Empatia anteeksiannon edellytyksenä

Itsestään tietoiseksi tuleminen tarkoittaa tietyn asteen erillisyyttä toisista. Erillisyyden myötä syntyy yksityisyys. Toisen yksityisyyden kunnioittaminen vaatii empaattisia taitoja. Reflektiiviset emootiot ovat tunteita, jotka sisällyttävät itseensä kyvyn asettua toisen rooliin ja itsetietoiseksi tulemisen. Emootiot edesauttavat sosiaalisaatioprosessin harmonista etenemistä. Sosiaalisaatioprosessissa tärkeitä emootioita edustavat syyllisyyden – ja häpeäntunne⁴². (Abell & Gecas 1997; Parke & Sawin 1979 artikk. McKinney 1998), jotka katsotaan myös moraaliseksi tunteiksi (Malinen 2002, 2003; Ronkainen 1999, 135).

Sosio-affektiiviset taidot, kuten sosiaaliset taidot ja moraalinen tietoisuus mahdollistavat empatian kehittymisen (Ruiz & Vallejos 1999: 5). Myötätuntoon kasvattaminen tarkoittaa yksilön kouluttamista moraaliseen elämään. Empatia on siis moraalinen tunne (esim. Peters, MacIntyre & Gilligan, artikk. Ruiz & Vallejos 1999). Emotivismi (Stevenson, Oser 1996, artikk. Ruiz & Vallejos 1999: 6) redusoi moraalisen käyttäytymisen yksilöllisiksi tunteiksi, joilla ei ole mitään tekemistä rationaalisuuden kanssa. Väite paljastuu väärinkäsitykseksi, kun empatia määritellään tunteeksi, joka välittyy tietystä syystä (*ratio*). Toisen ihmisen arvo (*dignity*) on välittämisen syy. Uhri ei ole kärsivä objekti vaan haavoittunut tai hyväksikäytetty subjekti, joka ansaitsee palautetta. Myötätunto perustuu henkilökohtaisen vastuullisuuden tunnustamiseen (Ruiz & Vallejos 1999: 7).

Emotivistien mukaan moraalinen käyttäytyminen on joukko yksilöllisiä tunteita, jotka eivät sisällä tai tarvitse rationaalista käsittelyä. Sen vastakohtana Kohlbergin (1984) moraaliteorian mukaan moraalinen päätöksenteko on rationaalinen prosessi (Artikk. Krebs et al. 1997: 132). Kohlberg uskoi, että moraalista tuomitsemista seuraavat moraaliset valinnat. Viimeaikaisimmat sosiaalipsykologiset tut-

⁴² Syyllisyyden- ja häpeäntunteet toimivat itsesensuurin tehtävässä moraalisisissa ja normatiivisissa poikkeamissa sovitusta käytännöstä. Syyllisyyden- ja häpeäntunne nähdään kehittyvän minäkäsityksen affektiivisina seurauksina, jotka auttavat yksilöä kehittymään ja sopeutumaan ympäristön moraali- ja normikäytäntöihin. Nämä reflektiiviset emootiot kohdistuvat itseen, jos yksilö on rikkonut vallitsevaa käytäntöä vastaan. Toiset toimivat peilinä ja kertovat, miten yksilön tulee arvioida käyttäytymistään tapahtuneen rikkomuksen jälkeen. Reflektiiviset emootiot ovat osa yksilön sisäistä kontrollia. (Abell & Gecas 1997: 99–100) Syyllisyyden- ja häpeäntunteisiin liittyy väärinkäsityksiä, joista eräs on käsitys niiden identifioimisesta toisiinsa, vaikka tunteet ovat täysin erillisiä, syntyvät ja näkyvät eri tavoin. Toinen väärinkäsitys koskee syyllisyydentunnetta, joka nähdään sisäisenä, itseärankaisevana palautteena yksilön omiin impulsseihin (Erikson 1963, Lewis 1971), vaikka nykyiset tutkimukset painottavatkin syyllisyydentunteen sosiaalisia ja interpersoonallisia syntyjuuria – myös positiivisessa merkityksessä (Abell & Gecas 1997: 101).

kimukset peräänkuuluttavat päinvastaista näkemystä. Sen mukaan ihmiset valitsevat ja käyttäytyvät ensin ja vasta sitten arvioivat moraalisesti tavalla, joka oikeuttaa heidän valintansa ja käyttäytymisensä sekä vähentää kognitiivista dissonanssia (Krebs et al. 1997: 138). Kohlberg ajatteli, että tositalanteessa ihmiset käyvät läpi samanlaisen prosessin kuin hypoteettisessa tilanteessa. Tutkimukset ovat osoittaneet uskomuksen paikkansapitämättömäksi (Smetana 1982 artikk. Krebs et al. 1997: 134, 137). Moraalisissa päätöksissään ja teoissaan ihmiset ovat taipuvaisia ajattelemaan itseään ja edistämään sosiaalista harmoniaa. Motivationaaliset ja affektiiviset tekijät vaikuttavat käyttäytymiseen ja päätöksentekoon syvästi. Päätelyketju kulkee käyttäytymisen seuraamusten pohjalta päätöksentekemiseen ja vasta sitä kautta moraaliseen arvioimiseen⁴³.

Moraaliset päätökset vaikuttavat perusteluihin, eikä päinvastoin, kuten Kohlberg väittää (Krebs et al. 1997). Rationaalinen päättely tuskin purkaa ihmisarvon merkitystä, kun sen merkitys kasvaa nöyryyttävistä inhimillisistä kokemuksista: puolustettavana olemisesta. Rationaaliseen päättelyn perustelut syntyvät auttajan ehdoilla – oma ihmisarvoni on syy auttajan toiminnalle – jos on⁴⁴.

Sellaiset emootiot, joihin myötätunto voidaan lukea, ovat aina kognitiivisia. Emootioilla on kognitiivinen ydin. Kognitio voi olla esimerkiksi uskomus (Solomon 1977; 1980, artikk. van Dam & Steutel 1996): ”*Uskon, että toinen on loukannut minua.*” Emootioiden kognitiivinen luonne mahdollistaa myös irrationaalisten tunteiden olemassaolon, kuten epäoikeudetut syyllisyudentunteet. Jos lapsi kokee esimerkiksi vanhempien välisen kiistan uhkaavana, hän päätyy luomaan kausaalisen stabiliteetin mielikuvissaan: lapsi *päätää*, mikä konfliktin on aiheuttanut ja voiko se toistua tulevaisuudessa. Itsesyytös on suorassa suhteessa lapsen kokemaan vastuuseen tilanteesta (Dadds et al. 1999). Nuoren sopeutumiseen vaikuttavat vanhempien välisen konfliktin vakavuusaste, konfliktinratkaisutyö ja nuoren sille antamat merkitykset eli itsesyytös ja uhka. Edellisen perusteella voidaan päätellä, että aikuisen vastuu lapsen edessä on aina *kronologinen preferenssi*⁴⁵.

Syyllisyudentunteilla on selkeä kognitiivinen komponentti – käsitys siitä, että on esimerkiksi tehnyt jotakin moraalisesti väärin. Syyllisyudentunne on rationaalinen tunne, jos se perustuu hyviin syihin. Jos syyllisyudentunteet ovat perustet-

⁴³ Moraalisen arvioimisen originaalina funktiona on ollut toisten kustannuksella tapahtuvan toiminnan rajoittaminen ja erityisesti niiden kohdalla, joilla on ollut väärintekijän kanssa yhteistyöhön perustuva suhde (artikk. Krebs et al. 1997: 141).

⁴⁴ Moraalinen käyttäytyminen edellyttää kiinnostusta toisia kohtaan. Psykopatologiset lapset, esim. skitsoidisesta persoonallisuushäiriöstä kärsivät, haavoittavat tahallaan toisten ihmisoikeuksia- ja arvoa. Psykologisesta terveydestä ei vielä seuraa moraalista käyttäytymistä, mutta se on olennainen edellytys tasapainoiselle moraalille ajattelukyvyllä – ja toiminnalle. (Berkowitz & Grych 1998: 373)

⁴⁵ *Kronologinen preferenssi* tulee ymmärtää tässä yhteydessä aikuisen rationaaliseksi valinnaksi: päättääkö aikuinen kantaa vastuunsa vai laistaako hän ja luovuttaa sen lapselle? Preskriptiivisestä näkökulmasta aikuisen tulisi valita – mikäli valinnan on tarkoitus olla rationaalinen – edellinen vaihtoehto.

tomia (*make no sense at all*), ne ovat irrationaalisia, vääriä. Itsekontrollin⁴⁶ kehityksen (Berkowitz & Grych 1998: 372; van Dam & Steutel 1996) myötä yksilö kykenee tunnistamaan rationaaliset tunteensa vallitsevista arvoista riippumatta (van Dam & Steutel 1996: 395–400). Rationaalisuudessa on kysymys kyvystä arvottaa oma ja toisen mielipide. Rationaalisuus edellyttää, että ihminen tunnustaa itselleen episteemisten kykyjensä rajallisuuden ja riippuvuuden. *Tämä* vaatii intellektuaalista autonomiaa ja episteemistä individualismia (Siegel 1988: 3). Moraalisessa päätöksenteossa emootioita kannattelevat rationaaliset oletukset. Jos syy myötätunnon osoittamiseen nähdään hyväksi, tunne arvioidaan rationaaliseksi. Vaatii taitoa alistua rationaalisesti ja samanaikaisesti käyttää alisteista asemaansa subjektina.

Nuori ei käytännössä näytä kuitenkaan kykenevän sellaisiin rationaalsiin valintoihin, jotka tuottavat tappiota lyhyellä perspektiivillä, vaikka hän hypoteettisen ajattelun tasolla osaisikin luoda vaihtoehtoisia maailmoita⁴⁷ (Piaget 1988, Klaczynski & Gordon 1996). Hellgrenkin (1985) näkee, että suhde vanhemman ja nuoren välillä on asymmetrinen aina aikuisikään saakka. Nuori on symmetrisessä suhteessa vain ikätovereihinsa (Youniss 1980; Youniss & Smollar 1985 artikk. Raffaelli 1996; Vogl-Bauer et al. 1997); vanhemmat ovat voimakkaampia ja dominoivat suhdetta vaatimalla esimerkiksi tottelemista ja kunnioitusta. Siksi nuori myös välttelee konfliktia ja väistämättä kokee suhteen eri tavoin kuin vanhemmat.

Esimerkiksi varhaismurrosiässä (12–14 v.) olevien nuorten huomioiminen heitä koskevassa päätöksenteossa näkyy vanhempien ja nuorten välisten asenteiden, uskomusten ja arvojen samankaltaisuutena ja molemminpuolisena tyytyväisyytenä. Vanhempien ja nuorten välisten suhteiden laatu vaikuttaa nuoren taipumuksiin omaksua vanhempiensa asenteita ja normikäsityksiä myöhemmin elämässä. Etenkin molemminpuolinen antaminen ja ottaminen päätöksenteossa mahdollistaa nuoren tunnistamaan vanhempiensa näkökulman⁴⁸ tilanteesta. Yleisesti ottaen nuoret

⁴⁶ Itsekontrolli on vain eräs moraalisen kehityksen ulottuvuuksista. Muita ovat sosiaalinen orientaatio, tottelevaisuus ja omanarvontunto (*self-esteem*). (Berkowitz & Grych 1998: 371).

⁴⁷ Eisenberg (1991) on osoittanut tutkimuksissaan, että itsekeskeinen moraalinen päättely vähenee lapsuusajan jälkeen. Murrosiässä itsekeskeinen moraalinen päättely pääsee valtaan, koska nuoren moraalinen ajattelu alkaa jälleen muuttua (artikk. Lindeman et al. 1997: 339). Onko niin, että itsekeskeinen ajattelu tai päättely dominoi aina missä tahansa transiiovaiheessa iästä riippumatta?

⁴⁸ Aikaisemmat tutkimukset väittävät hyvän kommunikaation tunnusmerkkeihin kuuluvan perhenjäsenten toisistaan eriyvät, mutta koordinoituidut näkemykset (Olson et al. 1979; Walsh 1982 artikk. Rathunde 1996: 670). Toisten mielipiteille on annettava tilaa, vaikka omaansa pitäisikin oikeana. Koordinointi onnistuu, kun kommunikaatiossa välittyvät avoimuus, kunnioitus ja sensitiivisyys toisen ajatuksia kohtaan. Tutkimukset osoittavat myös, että tällaisten ominaisuuksien vallitessa nuoresta kehittyy itseensäluottava ja itsevarma nuori aikuinen (Baumrind 1991 artikk. Rathunde 1996: 670). Rathunden (1996: 687) tutkimus osoitti, että tarkkailemalla vuorovaikutuksen laatua voidaan paljastaa tärkeitä ulottuvuuksia yksilön sisäisestä kokemuksesta. Vanhemman kiinnostus nuoren ajatuksia kohtaan mahdollistaa emotionaalisten siteiden vahvistumisen muuten niin kriittisessä ja arassa elämänvaiheessa.

vaikuttavat tuntevan heikosti vanhempiansa arvoja ja heidän uskomuksiinsa vaikuttavia perusteluja. Olennaista on lapsen tahto noudattaa aikuisen asettamia normeja ja sääntöjä myös silloin kun aikuinen itse ei ole läsnä. (Brody, Moore & Gleit 1987; Jarasto & Sinervo 1999: 54).

Fondacaro et al. (1996: 101–102) on tutkinut vanhempien toimenpiteitä⁴⁹ perheen sisäisissä oikeudellisissa kiistanratkaisutilanteissa. Päätöksentekokontekstissa vanhemman ehdoton vakaa asenne, puolueettomuus ja luottamus ovat yhteydessä perheen sisäiseen koheesioon ja psykologiseen hyvinvointiin. Vanhemman ennustamaton ja epäkunnioittava tapa kohdella nuorta on yhteydessä tämän häiriökäyttäytymiseen. Nuorilla on tarve tulla kohdelluksi arvokkaasti, olipa tilanteen varsinainen tulos sitten mikä hyvänsä (myös Daniels & Moos 1990 artikk. Fondacaro et al. 1996: 105).

Vanhemman haltuunottama määräysvalta lapseen nähden on auttamista (Värri 2000: 132). Moraalikasvatuksen saralla lapset ymmärtävät eri tavoin aikuisen ja ikätoverinsa asettamat säännöt. Tutkimuksia on lähinnä siitä, miten lapsi ymmärtää aikuisen asetukset (Nobes 1999: 217). Auktoriteetin tai sääntöjen puuttuessa lapsi alkaa luoda sääntöjä. Lapset tulkitsevat itse keksimänsä säännöt muuttuviksi ja neuvoteltavissa oleviksi – sovinnaisiksi (*conventional*) – niiden alkuperäisessä synty-yhteydessä, mutta kontekstin ja kavereiden vaihduttua neuvottelu leikkiä ohjaavien sääntöjen plastisuudesta pysähtyy. Jo lapsella on traditiopreferenssejä. Vain alkuperäiset ja alkuperäisten ystävien kanssa luodut ‘normit’ pätevät. – ‘Se, mikä on ollut, on hyvää tulevaisuudessakin.’ Mutta aikuisen auktoriteetti on kyseenalaistamaton ja lapsi vastaanottaa sen kaikinensa annettuna: säännöt ovat muuttumattomat, eikä lapsella nuorempana ole oikeutta muokata niitä. Tosin lapsi tajuaa, että sääntöjen muunneltavuus on mahdollista, mutta vain, jos aikuinen päättää niin (Nobes 1999: 215–228). Lapset ovat luontaisia traditionalisteja, jotka kontekstista riippumatta luottavat aina mieluiten jo olemassaoleviin toimintaa ohjaaviin sääntöihin (myös Piaget 1932 artikk. Nobes 1999). Tulos tukee ajatusta aikuisen vastaavasta ‘luontaisesta’ auktoriteettiasemasta lapseen nähden.

⁴⁹ Käännös (*procedural justice*) on vapaamuotoinen. Termi eroaa distributiivisesta oikeudenmukaisuudesta siinä, että se keskittyy päätöksenteon *prosessin* oikeudenmukaisuuteen, kun distributiivinen oikeudenmukaisuus liittyy keskeisesti saavutettuihin tuloksiin (*outcomes*). (Fondacaro et al. 1996: 102).

3 KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE

Todellisuuden ontin järjestyksen välittäjä. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan auktoriteetin ja sitä edustavan aseman keskinäinen suhde määrää, millaisen merkityksen todellisuus, syyllisyys ja anteeksianto saavat ja miten ne tulkittuvat kasvattajalle sekä ilmenevät kasvatustoiminnan ja kasvatuspäätöksenteojen tasolla. Jos vanhempi määrittelee asemansa todellisuuden vastaisesti perimmäisen auktoriteetin yläpuolella olevaksi entiteetiksi, syyllisyyden merkitys ja sisällöt vääristyvät siten, että syntyvä väärä syyllisyys ja sen ulottuvuudet saavatkin moraalista arvoa. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate kuvaa moraalisisessa todellisuudessa olevan ontin järjestyksen, joka on riippumaton tulkitsijasta. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate vaikuttaa todellisuudesta tehtäviin subjektiivisiin tulkintoihin riippumatta siitä koordinaatista, josta käsin niitä tehdään. Periaate välittää todellisuuden ontin järjestyksen. Koordinaatista riippuu, miten ontin aseman ja perimmäisen auktoriteetin keskinäinen järjestys ymmärretään sekä millaisia rakenteellisia sisältöjä subjektiiviset tulkinnat saavat.

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan ihmisen peruspyrkimyksenä on liittyä todellisuuteen ja siinä olevaan ontin järjestykseen. Ilman yhteyttä todellisuuteen ihminen kokee eksistentiaalista ja angstista syyllisyyttä. Silloin aseman ja auktoriteetin välinen järjestys vaihtuu sellaiseksi, että ihminen asettaa itsensä vastuuseen moraalisisessa todellisuudessa vallitsevan ihanteen (vrt. järjestyksen) toteutumisesta – mikä on *ontin mahdollisuus*.

We-intentiot. Todellisuuteen liittymisen pyrkimys on operationalisoitu periaatteen mukaan Iwe-intentioksi. Se on pyrkimys, joka ohjaa ihmistä kumppanuuteen ja kantamaan vastuuta asemastaan todellisuuden ontin järjestyksen mukaisesti. Todellisuus on ihmiselle konteksti, joka määrittelee hänen tarkoituksensa: sen avulla ihminen voi luoda ja vastaanottaa merkityksiä omalle olemassaololle. Ihmisen peruspyrkimyksenä on välttää autenttisen syyllisyyden kokemista, sillä syyllisyyden kokeminen merkitsee ihmiselle elämistä ilman *totuudellista* tarkoitusta. We-intention varsinainen sisältö ilmenee auktoriteetin ja aseman välisenä järjestyksenä, mikä ilmenee käytännössä vallanalaisuutena tälle järjestykselle. Tähän järjestykseen sitoutuminen mahdollistaa rakentavan kasvatuspäätöksen ja sisäisesti koherentin toiminnan.

Kasvatuspäätökset edellyttävät vallanalaisuutta eli subjektiutta. Vallanalaisuus⁵⁰ toteutuu asenteissa ja teoissa ilmeten nöyryytenä. Kreikan kielessä vallanalaisuus merkitsee 'alamaisena olemista' *hypotassomai* (kreik.), joka on *medium* -muotoinen verbi. Sillä on kolme merkitystä. Näiden merkitysten avulla voidaan jäsentää muuten epätrendikästä ja monesti väärinymmärrettyä nöyryys⁵¹ -käsitettä, jonka avulla kuvaan tutkimuksessani kasvatuksen suhdetta moraaliseen todellisuuteen.

⁵⁰ Vrt. subjektiutus (Nuutinen 1994)

⁵¹ Esimerkiksi Ryan (1999: 33) korostaa nöyryyden tarkoittavan tosiasioiden toteamista t. tekemistä sellaisena kuin ne todellisuudessa ovat. Tai tulla tunnetuksi sellaisena kuin todellisuudessa on. Esimerkiksi häpeään liittyvä huono itsetunto ei ole sama asia kuin nöyryys. Sen sijaan sisäistetty häpeä on lamannuttavaa itsevihaa.

Ensiksi se osoittaa subjektin ja objektin yhteistyötä⁵² eli on aktiivin ja passiivin yhdistelmä⁵³. Tilanteista riippuen *medium* kuvaa Jumalan ja ihmisen tai kahden tai useamman ihmisen keskinäistä vaikuttamista. Toiseksi *medium* osoittaa, että subjekti valitsee tekemisen, joka perustuu kokonaisvaltaiseen vapaaehtoisuuteen. Kolmanneksi *medium* korostaa verbin toteutumista käytännössä, mikä merkitsee tavoitteiden saavuttamisen onnistumista.

I-intentiot. Ihmisellä on vapaus kieltää se järjestys, joka todellisuudessa valitsee. Ihminen kokee kuitenkin syyllisyyttä siitä, että hän on erossa ja eristettynä todellisuudesta ja siinä olevasta järjestyksestä – hän on tuntunut kadottavan paikkansa. Kieltäessään todellisuuden ihminen erottaa vertikaalisen horisontaalisesta *naturasta* ja hän jää yksin ontittiseen kaaokseensa. Onttisessa kaaoksessa vertikaalinen ja horisontaalinen eivät kohtaa. Onttisessa kaaoksessa käytännön toimintakin disintegroituu, mikä ilmenee intention ja sitä vastaavan teon ristiriitana. Inkoherenssi johtuu siitä, että toimintaa integroiva päätöksenteko kuuluu nyt alkuperäisen ja autenttisen ontittisen järjestyksen luomiseen, mikä taas on edellytys integroituneelle käytännön toiminnalle.

Eksistentiaalista yksinäisyyttäkin ihminen käsittelee silti peruspyrkimyksensä mukaisesti. Hän pyrkii välttämään syyllisyyttä luomalla yhteyden johonkin sellaiseen, jonka avulla hän voi määritellä olemisensa ja tekemisensä tarkoituksen totuudelliseksi. Ero todellisuudesta velvoittaa ja pakottaa ihmisen itsekonstruoituihin todellisuuden määritelmiin ontittisesta järjestyksestä. Kieltäessään moraalisen todellisuuden ihminen saa tai joutuu kantamaan⁵⁴ vastuun päättää itse siitä, mikä ontittisen järjestyksen *tulisi*⁵⁵ olla. Itsekonstruoitavat määritelmät ovat päätöksiä, joiden avulla ihminen hallitsee, kontrolloi ja uudelleenpositioi asemaansa luoden samalla jäljitelmää moraalisesta todellisuudesta – päätöksensä avulla. Näitä konstruoitavia todellisuuden jäljitelmiä ja niille luotuja sisältöjä kutsun I-intentioiksi.

Määritellessään todellisuuttaan ja siinä olevaa järjestystä uuteen formaattiin ihminen tekee päätöksiä, jotka eivät ole vallanalaisia. Vallanalaton toiminta ilmenee horisontaalisena poissulkien moraalisen todellisuuden. Horisontaalitason toiminta kaventaa merkittävästi toimintamahdollisuuksia ja potentiaalintoteutumisista. Silloin ihminen ei myöskään kykene vapautumaan asemansa mukaiseen ja vaatimaan päätöksentekoon. Olematta alamainen ontittiselle järjestykselle ihminen menettää myös yhteytensä horisontaaliseen *naturaan* ja siinä oleviin *todellisiin* toimintamahdollisuuksiinsa. Todellisten toimintamahdollisuuksien ja tavoitteiden saavuttaminen edellyttävät omien rajojen tunnustamista, nöyryyttä ja antautumista anteeksiannon kohteeksi.

Moraalista todellisuutta ja sen jäljitelmää on antoisa tarkastella erilaisten kasvatussuhteiden kautta. Todellisuutta jäljitellessään vanhempi luo kasvavaan sym-

⁵² Vrt. *we-intentiot*

⁵³ Aktiivi: minä alistun; passiivi: minua alistetaan; *medium*: minä *valitsen* alamaisuuden

⁵⁴ Vrt. *pakko* päättää

⁵⁵ Tämä pitämistä koskeva imperatiivi osoittaa, että päätöksentekoa *käytetään* ontittisen järjestyksen luomiseksi siitä huolimatta, että todellisuus kielletään.

bioottisen suhteen⁵⁶, jonka avulla hän konstruoikin *omaa* auktoriteettiansa⁵⁷ yrittäen samalla luopua siitä. Päätöstä tähän luopumiseen aikuinen ei kuitenkaan kykene enää tekemään, koska hän on sitonut päätöksentekonsa ontin järjestyksen konstruomiseksi. Tällaisessa suhteessa vastuu päätöksestä siirtyy lapselle, mikä tuottaa tälle väärää syyllisyyttä. Virheellisesti kasvattaja tulkitsee itserakentamansa auktoriteetin ontiksi asemaksi, jolloin hän kuvittelee *edustavansa* auktoriteettia asemassaan. Jäljitelmätodellisuuden omnipotenttisuus ilmenee siinä, että kasvattaja pyrkii itse konstruomaan sen auktoriteetin, jonka alaiseksi hän luulee asettuvansa. Tällöin alkuperäinen asema ja todenmukainen vallanalaisuus jäävät saavuttamatta. Kasvattaja voi kuitenkin kokea keinotekoista yhteyttä ontiseen järjestykseen ja kuvitella olevansa vapaa autenttisesta syyllisyydestään ja vastuustaan – vallanalaisuudestaan – jolloin I-intentio tulkittuu harhaanjohtavasti *we-intentioksi* vanhemman ja lapsen kokemuksessa.

Aikuisen haluttomuus kohdata syyllisyyttään synnyttää lapselle väärää syyllisyyttä, joka roolittaa lasta tulla hyväksytyksi muun kuin olemassaolonsa kautta. Tämä suhdejärjestelmä ylläpitää aikuisen kuvitelmaa olla yhteydessä johonkin todelliseen. Syntyy negatiivinen, itse itseään ruokkiva vertikaalitasolta irtautunut horisontaalitaason kehä, jossa aikuinen ja lapsi hyvittävät toisilleen aikuisen autenttista ja kohtaamatonta syyllisyyttä – aikuinen hyvien aikeiden ja lapsi hyvien tekojen avulla, arvottaen *niillä* aikuisen aikeita. Lapsi valjastetaan ontin järjestyksen auktoriteetiksi, jota hän pallottelee aikuisen kanssa kuin kuumaa perunaa aikuisen säilyessä samalla kontrollin ohjaimissa. Tällainen kasvatusuhde toteutuu jäljitelmätodellisuudessa, eikä se asemattomuudessaan tai sisäisesti ristiriitaisessa asemallisuudessaan tunne avoimuutta, todellista kasvua, vanhemmuutta tai lapseutta. Kontrollia ylläpitävistä I-intentioista voi silti irtautua, jos ne asetetaan vallanalaiseksi alkuperäisen järjestyksen mukaisesti. Vallanalaisuuden määrittely ja sen luotettava arviointi voivat tapahtua vain perimmäisestä auktoriteetista käsin.

Todellisuudesta erossa oleva ihminen löytää itsensä *kaksoissidoksisesta* asemasta, jossa hän on pakottanut itsensä ja pakotettu kontrolloiviin pyrkimyksiin. Niiden avulla hän yrittää todistaa olevansa todellisessa yhteydessä todellisuuteen, joka on väärä. Näiden I-intentioisten pyrkimysten avulla ihminen voi paeta autenttisen syyllisyyden kokemusta, mutta samalla ne tuottavat väärää syyllisyyttä, koska pyrkimykset luovat ja ylläpitävät todellisuutta, joka ei ole moraalisen todellisuuden mittapuita täyttävä eli oikea. Väärän todellisuuden yhteydessä ihminen kokee väärää syyllisyyttä. I-intentioiden avulla ihminen pyrkii pakenemaan ja ajamaan takaa samanaikaisesti – liittymään todellisuuteen *ilman todellista* aikomusta tähän.

Moraalisen todellisuuden kieltämisestä seuraa, että *medium* kasvun mahdollistavana vaihtoehtona poistuu kasvatustoiminnasta, jolloin ihminen ajaa itsensä eräänlaiseen kaksiarvologiikkaan. *Psyykinen aktiivi* ja *passiivi* löytävät sisältönsä I-intentioita ilmentävien ylpeyden ja itsevihan horisontaalisista ulottuvuuksista⁵⁸:

⁵⁶ ‘Minä olemme me’

⁵⁷ vrt. myös ihannevanhemmuuttaan

⁵⁸ jotka kantavat väärää syyllisyyttä

‘Minä en tarvitse, (koska et kelpaa minulle/ en kelpaa sinulle)’ tai ‘Minä en kelpaa, (koska et tarvitse minua/ en tarvitse sinua)’. Toisaalta *medium* eräänlaisena imperatiivisena katalysaattorina asettuu horisontaaliseen todellisuuteen pakottaen kasvattajan tekemään päätöksen ontin järjestyksen luomiseksi. Koska yhden kokonaistodellisuuden kaksi olemuspuolta – kahden aseman välinen vallanalaisuus – ja *järjestyssuhde* – on nihiloitunut, syntyy kaksi toisistaan erotettua todellisuuden vastinta (esim. moraalinen ja *natura*, auktoriteetti ja asema, intentio ja teko, aikuinen ja lapsi), joista molemmat etsivät vain yhtä olemusta: auktoriteettia, joka asettuisi niiden yläpuolelle kontrolloidusti. Näille vastinpareille on ominaista, että ne todellisuuden vastaisesti tulkitsevat auktoriteettiuden toisen hyväksikäyttämiseksi, koska ne itse pyrkivät integroitumaan toinen toistaan hyväksikäyttäen⁵⁹. Nämä kaksi todellisuutta alkavat kilpailla auktoriteetista – vallasta – ja koska auktoriteetteja on lopulta vain yksi – moraalisen todellisuuden ontin järjestyksen mukaisesti.

We- ja I-intentiot operationalisoivat kasvatuksellista realiteettiperiaatetta. Seuraavaksi käsittelemme intentioiden taustaa ja sitä, miten we- ja I-intentiot on muodostettu. Niiden kautta päädyn kuvaamaan kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaaliteoriaa (KII-teoriaa), jossa näkyvät selkeämmin jo nyt alustavasti kuvattujen nöyryys-ylpeys-itsevihakäsitteiden teoreettiset positiot.

3.1 Kasvatusintentiot

3.1.1 Intentiot

Intentio *in aliud tendere*⁶⁰ on pyrkimys, joka ohjaa tiedostusta, tahdonmuodostusta ja päätöksentekoa. Intentio on sisäänrakennettu aktioon, valintaan ja harkintaan. (Reunanen 2000: 170). Toiminnallaan ihminen pyrkii päämäärään, jonka tavoittaminen on ihmisen intentiona (*Filosofian historian kehityslinjoja* 1998: 449).

Inhimillisessä vuorovaikutuksessa vaikuttaa toisilleen kaksi toisiaan täydentävää intentiota (*basic human sense*): intentio paeta ja intentio ajaa takaa. *Desentralisaatio* ei tarkoita lapsen tasolla toisen näkökulmaan asettumista, vaan suunnitelmista: mitä lapsi tuntee tai mitä hän suunnittelee tekevänsä (Donaldson 1978: 24, 25). Intentiot ovat suurilla tunteilla ladattuja, sillä ilman niitä intentiot eivät olisi tärkeitä (Donaldson 1992: 7–9, 102). Nuoruus *in aliud tenderenä* toteutuu kokonaisimmillaan transitiossa: intentioiden luonne kuvastaa lapsuuden ja aikuisuuden välissä kamppailevaa ambivalenttia nuoruutta. Lapsuutta nuori pakenee ja saalistaa oikeutuksella, että hänellä on siitä reaalin kokemus. Irrottautuminen kokemuksesta ja suuntautuminen – jopa idealisoituun – tuntemattomaan edellyttää lapsuuden ja aikuisuuden samanaikaisen (uudelleen)saalistamisen. Aikuisuutta paetessaan nuori osaa paeta vain kokemustaan ‘lapsuutensa’ vanhemmista. Tä-

⁵⁹ horisontaalinen taso ei anna mahdollisuuksia muuhun

⁶⁰ Pyrkii jotakin kohti. (Lat. *intendo*, tähdätä, suuntautua) (*Filosofian historian kehityslinjoja* 1998: 449).

män pyrkimyksen perusteella on mielestäni oikeutettua yhdistää lapsuuden ja nuoruuden kehitystehtävät – jolla tarkoitan individuaatiota ja identiteetin radikaalia kypsyymistä – toisiinsa.

Intentiont ovat yhteydessä objektitietoisuuteen. Esimerkiksi pieneltä lapselta puuttuu pysyvän objektin käsite. Jos esine katoaa näkyvistä, lapsi ei muista sen olemassaoloa tai osaa edes kaivata sitä (Piaget 1958 teok. Donaldson 1978: 27; 1988). Tosin piagetilainen egosentrismi on joutunut kyseenalaistetuksi (Bower & Wishart 1972 teok. Donaldson 1978: 27).

3.1.2 Kasvavan intentioista

Lapsen egosentrinen syysuhdekäsitys on aluksi satunnainen (Piaget 1988: 33) – *mikä tahansa* asia vaikuttaa johonkin empiirisen lopputulokseen. Erästä syysuhdetta ilmentää vanhemman ja lapsen suhde. Ymmärrän desentralisaation lapsen maailmassa toiminnaksi, jonka kohteena on vanhempien reaktio. Objektin reaktio määrittelee originaalin intention, toisin sanoen se eriyttää tai arvottaa ”*mikä tahansa*” -pyrkimyksen. Lähtökohdiltaan desentralisaatio on toisen näkökulmaa samanaikaisesti pakenevaa ja hakevaa, ‘takaa-ajavaa’ intentiota⁶¹. Objektin – joksi myös lapsi voidaan nähdä – eli lapsen intentioiden sisältö ja pysyvyys määrittävät ja tulevat testatuksi vain vanhempien reaktioilla. Esimerkiksi tietoisuus säännöistä palautuu itse sääntöjen asettajaan eikä sitä voida erottaa lapsen moraalista elämästä (Piaget 1965: 50–51). Murrosikäinenkin tarkistaa tunne-elämäänsä toimimalla (Kaplan 1986: 166, 168) ja siitä saamallaan palautteella. Myös kehitysvammaisen lapsen syy-seuraussuhde perustuu omaan toimintaan. Toiminnan ja tavoitteen välinen erottaminen helpottuu aikuisen avustamalla seurauksilla (Göransson 1992: 44–49).

Varhaisin moraalinen käsite on toimintaa ohjaava keskeinen tekijä, joka määrää toiminnan ‘hyvyyden’ tai ‘pahuuden’. Se voi olla toiminta itsessään, motiivi tai tulos (Helkama 1981: 89). Moraalisen arvioinnin käsitteelliset skeemat kehittyvät vain toiminnassa ja siitä annettavassa palautteessa (Helkama 1981: 95).

Moraalisen ajattelun kehitykseen sijoittuva vastuullisuuden käsite saa lapsen iästä riippuen kahdenlaisia muotoja (Piaget 1932 teok. Helkama 1981: 38–40). Objekttiivinen vastuukäsitys perustuu toiminnan arvioimiseen puhtaasti sen konkreettisten seurausten perusteella, kun vanhemmat rajoittavat ja ohjaavat lapsen toimintaa. Motiiveilla tai intentioilla ei ole merkitystä, kun toiminnan vääryyden kriteeriksi muodostuu rankaisu.

Piagetin havaintojen mukaan subjektiivinen vastuukäsitys ilmenee vasta seitsemän ikävuoden jälkeen⁶². Toimijan omat intentiont määrittelevät moraalisen tuomion vakavuusasteen. (Helkama 1981: 39). Toisaalta pienet lapset ovat ran-

⁶¹ Praktisena esimerkkinä tottelemattomuus, johon vanhemmat reagoivat.

⁶² Helkaman (1981: 86) tutkimus kyseenalaistaa Piagetin väitteen ja ehdottaa metodologisten analyysien tulosten perusteella, että lapset ovat kykeneviä SR-päätelyyn oletettua aikaisemmin. Tämän tutkimuksen kannalta sillä ei ole relevanttia merkitystä.

gaistus-motivoituneita toiminnassaan. Kysymyksessä on moraalisen realismin ajallisen prioriteetin määrittelyongelma: tapahtuuko rangaistushakuinen toiminta ennen rangaistus-orientoitunutta moraalista arviointia, kuten esimerkiksi *conscious realization* -hypoteesi (Piaget 1932) ennustaa? Esimerkiksi 4-vuotias määrittelee *tottelevaisen* lapsen pahaksi, jos häntä rangaistaan (Kohlberg 1964 teok. Helkama 1981: 48), vaikka vielä 4-vuotias ei arvioi tilanteita motiivien hyvyiden tai pahuuksien mukaan. Korkein egosentrisyyden taso löytyykin sieltä, missä positiiviset seuraukset oikeuttavat pahantahtoisista intentioista käsin tapahtuvan toiminnan hyväksi⁶³ (Weiner & Peter 1973 teok. Helkama 1981: 80). Moraalisen arvioinnin kasvot eivät kohtaa intentioita neutraaleina, vaan aina joko hyvinä tai pahoina (Helkama 1981: 67, 88). Hyvien ja pahojen intentioiden välillä vallitsee epäsymmetria. Lapsi hahmottaa ja ymmärtää 'pahat' intentiot hyviä helpommin ja nopeammin. Siksi 'puhdas' subjektiivinen vastuullisuuskäsitys (SR) kypsyy ihmisessä hitaasti.

3.1.3 Kasvattajan intentioista

Kasvatusteoreettiset suuntaukset jakautuvat karkeasti ottaen kahteen kategoriaan. Traditionaalisen koulukunnan kulmakivenä on intersubjektiivisuus (Smeyers 1998). Sitä kontrolloi kasvattaja, joka edustaa auktoriteettia. Aikuinen on moraalisesti vastuussa kyeten asettumaan itseään korkeamman auktoriteetin alaisuuteen, tottelemaan tätä ja olemaan tästä huolimatta vapaa. (Smeyers 1998: 194). Kysymys on intersubjektiivisesta tasosta, jolla yksilö löytää kotinsa 'kolmannen persoonan'⁶⁴ kautta. Toiminnan takuumieheksi oletetaan persoona, ei kausaalisesti determinoitua objektia (Wittgenstein artikk. Smeyers 1998: 204). Traditionaalinen suuntaus korostaa kasvatusintentioiden välittämistä sekä kurin ja tottelevaisuuden⁶⁵ merkitystä (Smeyers 1998).

Intersubjektiivisuus menetetään, jos vanhempi luopuu kasvatuksellisista päämääristään käytännössä (Smeyers 1998: 211–212). Vanhemman omasta koulutuksellisesta käytännöstä vapautumisen hinta käy korkeaksi. Onko liberaali kasvatussuuntaus vain praksikseen väkivalloin vedetty yritys vapauttaa yksilö freudilaisesta syyllisyydentunnosta? Vanhempi delegoi kasvatusvastuun 'julkiseen' ja vapauttaa lapsensa 'yliminästä', ennen kuin se on ehtinyt edes kehittyä – tai takertuu siihen tuhoten lapsen mahdollisuuden rationaaliseen järjenkäyttöön – *episteemiseen* riippuvuuteen. Sillä intentiot itsessään – erotettuna niiden ilmaisutavoista – eivät ole tosia tai vääriä (Smeyers 1998: 205). Tiedusteltaessa toisen intentioita

⁶³ Vastaavasti alinta egosentrisyyttä edustaa ajattelu, jonka mukaan hyvistä intentioista seuraavat huonot seuraukset ja tästä huolimatta toiminta nähdään hyväksi. Tutkimus suoritettiin lapsille erilaisten tarinoiden avulla (Helkama 1981: 80). Toisaalta kypsä moraalinen ajattelu ei implikoi käytännössä ajattelua vastaavaa toimintaa.

⁶⁴ Se on: toiminnan tarkoituksen kautta.

⁶⁵ Kirkonmies Wesley (*metod.*) tulkitsi elämänprinsiipin saavan merkityksensä vain velvollisuudentunteen ja sen täyttämisen kautta. Elämää ei voinut elää yksilön taipumusten mukaan. (Smeyers 1998: 195).

tunnustetaan tämän autonomia omaan toimintaansa nähden, sillä auktoriteettius omiin intentioihin nähden ei synny episteemisestä etuoikeudesta, vaan toimeenpaneavasta auktoriteettiudesta (Smeyers 1998: 206). Wittgenstein (1945) #247:

”Vain sinä voit tietää, oliko sinulla se tarkoitus” Tämän voisi sanoa jollekin, kun hänelle selitetään sanan ”tarkoitus” merkitystä. Silloin se nimittäin merkitsee: Käytämme sanaa tällä tavalla. (Ja ”tietää” merkitsee tässä, että epävarmuuden ilmaisu on mieltä vailla.)

Toiminta ei tapahdu tyhjiössä. Toiminnan intentionaalisuus edellyttää tahdonvaltaa, toimintaa, jonka agentti osaa perustella ja josta tätä voidaan pitää vastuussa (Smeyers 1998: 205–206). Ilman vuorovaikutusmielikuvia ja agenttiutta⁶⁶ auktoriteettioikeus niin omiin intentioihin kuin minän eksistenssiinkin jää puutteelliseksi. Vanhempien toiminnan oikeutus perustuu siihen, mitä he tekevät eikä aikuisuuden määritelmään koulutuksellisenä tavoitteena (Smeyers 1998: 211). Von Wright (1985: 64) kuvaa tekojen tekijän suhdetta omiin intentioihinsa nähden *oikeuttamis*-suhteeksi.

Ennen Freudia ihmisen tietoisten intentioiden katsottiin määrittelevän hänen vilpittömyytensä (Fromm 1971: 14). Freudille tämä ei riittänyt. Tietoisuuden takana vaani oma piilotettu todellisuutensa, joka oli avain ihmisen todellisiin (*real*) intentioihin. Hyvät intentiot eivät enää riittäneet oikeuttamaan ihmisen tekoja, vaikka olisivatkin olleet subjektiivisesti ottaen täysin rehellisiä.

3.1.4 Tahto, järki ja transsendentti arviointi

Praktisen järjen kohteena on ihmisen oma toiminta (Reunanen 2000: 121–122). Praktinen järki luo tahtotilan, joka osoittaa, mitä pitäisi tehdä. Sen tehtävänä on muuttaa todellisuutta toiminnan kautta. Praktinen tiedostus on intentionaalista. Praktista tietoa on, mitä mistäkin teosta seuraa. Tahtotila tekee tiedostuksesta intentionaalista. Tahto kääntää ajatuksellisen toiminnalliseen. Tahto jakaantuu edeltävään tahdonmuodostukseen ja päättävään tahdonaktiin. Päätöksenteko⁶⁷, *electio*, edustaa varsinaista tahdonaktia ja on edempänä kuin praktisen järjen toimi. Päätöksenteon kokonaisprosessi sisältää tiedostuksen ja toteutuksen. Intentio on mukana tahdonmuodostusta edeltävässä tiedostuksessa ja sen jälkeisessä toimeenpanossa, *imperatiivisessa tahdossa*⁶⁸. Sisäinen muuttuu ulkoiseksi tahdon kautta. Tahto on järjen päätelmän affirmaatio, jossa päätetään, toteutetaanko järjen esitys vai ei. Lopulta objektiiviset työn tulokset subjektiivoidaan. (Reunanen 2000: 48–49, 123, 171, 296). Jos esimerkiksi kasvatus nähdään nautiskelevaksi toiminnaksi, lapsi subjektiivoituu kasvattamisen aktissa siinä missä esimerkiksi talo subjek-

⁶⁶ Määriteltä tässä teoksen *Metapsychology and the Suggestion Argument* (Ollinheimo ja Vuorinen, 1999: 31) perusteella.

⁶⁷ Tomistisessa teoriassa päätöksenteko eli electio toimii teorian ja käytännön käännepis-

⁶⁸ Tahto jatkuu imperatiivisena tahtona ja ohjaa toimintaa (Reunanen 2000: 296).

tivoituu asumisen aktissa. Subjektivoinnissa valmistettu tuote sisäistetään, mutta samalla se kuluu. Kasvatusaktin mitätöityessä *buberilaiseksi* Minä-Se -suhteeksi lapsi typistyy esineenomaiseksi kulutushyödykkeeksi (Värri 1997). Äänettömässä praksiksessa osataan tehdä, muttei selittää, mitä tehdään (Reunanen 2000: 324). Kasvatustieteen tehtävänä onkin tuntea kasvatustoiminta *in abstracto*, sen yleinen kaava. Kasvatuksen käsitteen loogiset mahdollisuudet redusoituvat kasvatuksen loogiseksi peruskaavaksi (viitt. Frankena 1975 teok. Puolimatka 1999: 89).

Ihminen on vapaa siksi, että toimii. Vapaus on eräänlaista ulkopuolisuutta (von Wright 1971: 130; 1980). Se, mikä tulee todeksi toiminnan seurauksena, on produktiivista toimintaa performanssin kautta: tulos. Performanssin kautta jokin uusi tulee todeksi. Performanssi on toiminnan tulos *p* ja se voi olla kausaalisessa suhteessa vaikuttimena *q*:hun niin, että vaikutus *q* on toiminnan seuraus. (von Wright 1974: II.2). Kasvatustoiminnassa agentti voi asettua kasvatustoiminnan ulkopuolelle transsendenttiseksi arvioijaksi edellytyksellä, että hänen intentionaalinen toimintastruktuurinsa on sisäisesti koherentti: intentioiden on vastattava performansseja. Kasvattajan transsendenttinen rooli vastaa humelaista lakia, joka on toisistaan loogisesti riippumattomien ilmiöiden⁶⁹ 'kolmas' eli yhdistävä linkki – eräänlainen intentionalisoiva 'välittäjä tietoisuus'. Kasvattajalla on myös immanentti velvollisuus: toiminnan alullepaneva ja kasvatuskäytäntöön välittömästi vaikuttava subjektius.

Immanentissa roolissa kasvattajan performanssi *p* ilmenee ajassa kasvatus-toiminnan tuloksena, jonka tarkoituksena on aikaansaada muutos *q* lapsen käyttäytymiseen. Transsendenttissa roolissa kasvattajan päättäjäauktoriteetti *k* kontrolloi kasvatettavan reaktioiden mahdollisia siirtymiä. Se saa aikaan aikuisen ja lapsen välillä ilmenevän epäjatkuvuuden muuntumisen jatkuvuudeksi. Laki on asymmetrian⁷⁰ laki (von Wright 1974: III.1), joka on olemassa, mutta preventiivisenä (von Wright 1974: II.2) tai ylläpitävänä toimintana. Ollakseen voimassa asymmetrian laki vaatii tekemään työtä (*make things happen*) – vaikuttamaan – jotta asiat voisivat olla kausaalisessa suhteessa toisiinsa immanenttisesti. Intentioiden arvottaminen, määrittelemine ja anteeksiantaminen edustavat kasvavan kannalta eräänlaisen ansaitsemattoman intentionaalisuuden vastaanottamista. Kasvattajan transsendenttinen rooli mahdollistaa intentionaalisen jatkuvuuden kehittymisen lapsessa.

⁶⁹ Tässä kasvattajan ja kasvatettavan

⁷⁰ Kausaalisen asymmetrian ajatuksen mukaan *p* voi aiheuttaa *q*:n, mutta *q* ei voi aiheuttaa *p*:tä. (von Wright 1974: III.1). Kasvatustoimintaan sovellettuna asymmetrisyys vanhemman ja lapsen välillä toteutuu, jos auktoriteetti on vanhemmalla. Päinvastaisessa tilanteessa suhde on symmetrinen. Tällöin lapsi vaikuttaa aikuiseen tilanteessa, joka todellisuudessa – asymmetrian periaatteen mukaan – ei kuulu lapsen päätäntävaltaan – velvollisuuteen.

3.1.5 Kasvatustekojen fiktiivinen luonne

Kun ihminen toimii omien aikomustensa mukaisesti, ketä hän tottelee silloin – minäänsä vai yksilöä korostavaa fiktiivistä minäänsä? (Vuorinen 1997: 59, 61). Itsensä kanssa identtisyteen pyrkivän⁷¹ minän ongelma lienee sen alkuperässä ja tavoitteessa: jotta minä ei olisi päättymätön selitysketju, sen olisi alettava jostakin tai laskettava minuutensa itseään kannattelevan suuremman varaan.

Kasvattaja päättää monista asioista lapsensa puolesta, ja sallii lapselleen päättävävaltaa oman harkintansa mukaan. Pääosin tämä toiminta on tietoista. Jos pedagoginen päätöksenteko delegoidaan yksin 'veitsenterällä' elävälle lapselle, hänelle kehittyy fiktiivinen käsitys itsestään – juuri siksi, että lapsi joutuu itse päättämään, *mitä* oikea ja väärä ovat. Päättävällän vääristynyt delegoiminen tuottaa lapselle valeminuuden, jossa oma tahto on sidottu oikeasta ja väärästä päättämisen vangiksi. Siten lapsen omaa tahtoenergiaa ei vapaudu tämän omaa toimintaa koskevaan päätöksentekoon.

Kysymys on myös siitä, kannattaako rakentaviksi määritellä sellaisia kasvuolosuhteita, jotka rikkovat moraalisisessa todellisuudessa vallitsevia lakeja vastaan. Lapsi on moraalisesti epäkypsä päättämään kasvuolonsa oikeudenmukaisuudesta⁷² minuutensa nähden. Todellisuudessa sen enempää lapsi, aikuinen kuin perhepiiriäkään ei ole kypsä päättämään tekojensa ja sen myötä syntyvien kasvuolosuhteiden oikeudenmukaisuudesta; kasvattaja on usein vain taitavampi peittelemään taitamattomuuttaan tai kypsymättömyyttään. Perhe kuitenkin edustaa lapselle tahdosta riippumatonta luonnonlakia, jonka varassa lapsen on *tultava* toimeen. 'Tultava' sisältää preskriptiivisen vaatimuksen 'pakko tulla toimeen', joka voi saada jopa *moraalista* sisältöä lapsen käsityksissä perheestään: rakkauten puutteessakin jäsentynyt perhekäsitys on lapselle ainoa oikea käsitys *oikeasta* perheestä, jonka kanssa toimeentulemisesta seuraa oikea käsitys *myös* moraalisisista sisällöistä.

Lapsi pyrkii jatkuvasti mielihyvään ja tässä mielessä lapsen kasvupyrkimykset ovat pääosin rikkomuksia tuottavia – etenkin, jos minkäänlaista moraalista todellisuutta oletetaan terveellisen kasvun taustaksi. Lapsen näkökulmasta oma tahdonalainen toiminta on siis oikeutettu ja kelpo tie määrittämään kasvuolosuhteiden oikeellisuutta. Mikäli vastaava tilanne tulkitaan kasvattajan näkövinkkelistä, kohtaa tämä 'kasvatuksellisen preskriptiivisyysdilemman haltuunoton haasteen': jotta lapsen ei tarvitsisi ainoastaan 'tulla toimeen' perheensä kanssa ja jotta hän

⁷¹ Vrt. performanssi, joka pyrkii identtisyteen intention kanssa

⁷² Esimerkiksi J. V. Snellmanille perhe näyttäytyy "Oikeuden läsnäolon ja maanpäällisen toteutumisen hiljaiseksi työpajaksi". Vanhemmat antavat lapselle jalointa, mitä heillä on – yhteisen toimintatavan – toisaalta opetuksen ja toisaalta esimerkin avulla. Perhe on Oikeuden lähde maailmassa. Oikeus ilmenee tunteeseen perustuvana valintana, rakkauten ohjaamana omatuntona (Hämäläinen 1992: 33). Mielestäni näkemys on osittain idealistinen ja vanhanaikainen. Jo tunteeseen perustuva vallankäyttö voitaneen tulkita suurimmalla varauksella oikeutetuksi. Snellmannin näkemykset palvelevat enemmän kansakunnan funktiota ja sivuuttavat mikrotasolla tapahtuvan vuorovaikutuksen.

voisi levätä kasvatuksen alaisena, vanhemman *moraalisesti* kantaaottava kasvatusteko ratkaisee ja päättää *homunculus*-ongelman⁷³. Jos kasvatusteko ei ole moraalisesti kantaaottava, se on luonnollista lakia⁷⁴ rikkova teko, jonka luonteen arvioiminen jää lapsen vastuulle. Toisin sanoen: jos vanhempi jättää ottamatta moraalisesta kannan lapsen tekoihin, vanhempi tekee kasvatuksellisesti moraalisesta rikkomuksen lapsen luonnollisia oikeuksia vastaan: oikeuden tulla kasvatetuksi. Tämän perusteella voidaan ajatella, että perhe-elämää ja sen sisäisiä – moraalisesti velvoittavia – lainalaisuuksia väheksyvä elämäntapa ilmentää vieraantuneisuutta ihmisen omimmasta luonnosta ja alkuperäisimmästä tarkoituksestaan, kuten aristotelinen ajatteluperinne se tulkitsee. Kotikasvatuksella oli esimerkiksi J. V. Snellmannille ensisijainen merkitys yksilön moralitajun muodostumisessa (Hämäläinen 1997: 56, 73). Tosin aristotelinen ajattelu poissulki eettisen relativismin ja näki yleispätevien moraaliperiaatteiden toteutuvan vapaassa inhimillisessä toiminnassa (Hämäläinen 1997: 87).

3.1.6 Päättelyyn ohjaaminen

Kasvattaja voi kannustaa lasta päättämään, mitä vanhempi haluaa lapselta tietyssä tilanteessa, jonka jälkeen lapsi kykenee käyttämään vanhemman intentioita myös moraalisina kriteereinä (Bearison & Isaacs 1975). Vanhempi edesauttaa lapsen kykyä päätellä toisen aikeita, intentioita, kun tämä ensin varustetaan ‘reflektiivisillä’ ohjeilla (Rosenberg 1980, teok. Helkama 1981: 86). Toisaalta lapset, jotka käyttävät tulkintojaan intentioista johtolankoina toiminnan arvioinnissa, ovat kykenemättömiä erittelemään ja verbalisoimaan sattumanvaraisen ja intentionaalisen performanssin distinktiota (Karniol teok. Helkama 1981: 70). Imamoglu kritisoi Karniolin tulosta ja väittää 5-vuotiaiden osaavan tehdä vastaavan erottelun psykologisella tasolla, mutta olevan kykenemättömiä käyttämään sitä kriteerinä moraalisessa arvioinnissa. Psykologisten distinktioiden hallinta edeltää moraalisesta distinktioiden tekemistä (Helkama 1981: 71, 87)⁷⁵. Myös informoitu vahinkomäärä vaikuttaa vastuullisuudesta tehtyihin arviointeihin (Berg-Cross 1971 teok. Helkama 1981: 71–72). Esikouluikäisten tekemä tulkinta tekojensa tahallisuudesta tai tahattomuudesta ennustaa vastaisuudessa teon toistumista: jos lapsi tulkitsee

⁷³ *Minä* ei voi olla aivoissa luuraava, toimintaa ohjaava pikku-ukko. Jos niin olisi, täytyisi *homunculus* sisällä olla vielä pienempi pikku-ukko, joka ohjaa sen toimintaa jne. (Vuorinen 1997: 61).

⁷⁴ Snellmannin perhekäsityksen mukaan yhtä paljon kuin vanhempien rakkaus lapsiinsa nähden oli luonnollista, luonnollisen järjestyksen mukaista, niin yhtä paljon voitiin puhua luonnonoikeudellisesta perhepolitiikasta, jonka mukaan lasten vanhemmilla oli oikeus ja velvollisuus huolehtia lapsille annettavasta kasvatuksesta (YK) (Hämäläinen 1997: 64).

⁷⁵ Vrt. Ikonen-Varila (2000: 110): esimerkiksi aborttia yksilöllisenä valintana (aborttiin päätyneiden) ja moraalisena asiana (ts. abortista kieltäytyvien) tarkastelleiden naisten moraali päätelyn kehittyneisyydessä ei löytynyt eroja. Moraalisesta päätelykyvyn perusteella ei voida ennustaa käyttäytymisvalintoja erilaisissa tilanteissa.

hyökkäävän käyttäytymisensä tahalliseksi, se tulee toistumaan tulevaisuudessa todennäköisemmin kuin sellaisen lapsen aggressiivinen käyttäytyminen, joka on määritelty tahattomaksi (Janke & Schimidt-Atzert 1997: 43). Tahalliseksi määritellyn teon *toistopakko*, jos sitä sellaiseksi voi nimetä, auttaneen lasta luomaan korvaavia mielikuvia ja torjumaan kokemaansa ahdistusta (määr. Vuorinen 1997: 67). Voitaneen päätellä, että tahalliseksi määritelty rikkomus muistuttaa jonkintyyppistä traumakokemusta, jossa kasvattaja on ollut avuton tilannetta määriteltessään.

Iän karttuessa teon ulkoiset seuraukset vaikuttavat vain vähän moraaliseen arviointiin. Myös vanhempien reaktiot ovat yhteydessä intentioiden tulkintamalleihin (Helkama 1981: 78, 94), esimerkiksi vanhempien antama lupa vaikuttaa siihen, käsittääkö lapsi vielä 10-vuotiaanakin teon ‘hyvän’ motiivin⁷⁶ ohjaamaksi vai ei (Wright & Niemelä 1966 teok. Helkama 1981). 13-vuotiaskin epäonnistuu tunnistamaan eron ‘pahan’ intention ja kiusaukseen lankeamisen välillä. Kyky integroida intentiot ja toiminnan vaikutukset toisiinsa mahdollistaa SR -päätelyn⁷⁷ (Gottlieb et al. teok. Helkama 1981: 72–73, 99). *Sosiaalisen velvollisuuden* käsite edustaa kyseistä integraatiota ja on nähtävä analogiseksi suojelupyrkimykselle (*conservation*) – ihminen on vastuussa myös yhteiskunnalle. Suojelupyrkimys on edellytyksenä motiivien ymmärtämisen oppimiselle, mikä puolestaan on välttämätön ehto SR:n ilmenemiselle.

Intentionaalisuuden kehitys alkaa viidestä ikävuodesta ja jatkuu ainakin 17:sta ikävuoteen saakka. Murrosikäiseltä puuttuu selkeä ymmärrys moraalisesta agenttiudesta toisista erillisen persoonallisen kausaaliteetin itsenäisenä keskuksena. (Helkama 1981: 94, 96).

3.2 Intentionaalinen toiminnanteoria

Luvussa esitellään Tuomelan (1977) tarkoituksellis-kausaalisen teorian piirteitä ja kuvaus ryhmäintentiosta – me (*we*)-intention yhteisvoimin toteutuvan (*joint*) toiminnan rakenteesta praktisen syllogismin muodossa, koska esittelen myöhemmin oman sovellukseni Tuomelan mallista. Tuomelan teoriassa korostuvat päätöksen (*decision*) ja yrittämisen (*trying*) käsitteet. Molemmilla on kiinteä kytkentä aikomuksiin, intentioihin sekä aikaan *t*. Omassa mallissani korostuu erityisesti päätöksenteon rooli, joka on yksilöitävässä teoriasta.

⁷⁶ Von Wright (1983: 59) erottelee syyt (reasons) ja motiivit (motives) toisistaan. Syy annetaan, kun toiminta pyritään oikeuttamaan. Motiivi selittää toimintaa ‘objektiivisemmin’. Motiivi on syy, joka ‘oikeasti’ siirtää agentin toimimaan.

⁷⁷ SR=Subjective responsibility

3.2.1 Päätös yrittää

Intentiota muodostaessaan ihminen sitoutuu toimintaan⁷⁸ (Tuomela 1974). Intention konstruointi voi tapahtua kolmella tavalla; praktisten olosuhteiden synnyttämänä, rationaalisen harkinnan eli päätöksen⁷⁹ tai spontaanin päänäpiston kautta (Tuomela 1995: 134). Tavoitteet ovat intention kohteita⁸⁰ (Tuomela 1977: 13). Performanssi on tulos (*results*) ja syy (*cause*). Performanssi edellyttää toimintaa ja toimintaa ei ole, ellei ole intentiota. (Tuomela 1977: 39). Jos agentilla ei ole intentioita, hän ei ole vapaa toimimaan tai tekemään valintoja, jolloin toimintaan ei ole olemassa aktiivisesti luotuja syitä. 'Toimija' determinoituu tekemään jotakin. Tiedostetut toiminnot eivät ole vielä vapaita, vaan sellaiset toiminnot, joiden suhteen agentilla on henkilökohtainen intentio.

Tuomelan (1977) tarkoituksellisen-kausaalisen teoria (*purposive-causal theory*) saa piirteitä mentaalisen-kausaalisen teoriasta, jonka mukaan halut ja mielenmuutokset saavat aikaan liikkeitä konkreettisesti toiminnassa (Sellars 1968, 1973; Goldman 1970). Se erottautuu agenttiteoriasta (Chisholm 1966, 1970; Taylor 1966), jossa agentti nähdään itse kausaaliteettina (Tuomela 1979: 6–8) ja hermeneuttisesta teoriasta (von Wright 1971), jossa painotus on ymmärtämisessä ja siinä, että toiminta selitetään agentin antamalla käsitteellistä perua olevalla teleologisella syyllä⁸¹, mikä ei riipu tarkoituserien ja keinojen välisestä suhteesta. Intentio ei voi olla lakiin perustuva humalainen kausaalinen syy performanssille (von Wright 1985: 64).

Tarkoituksellisen-kausaalisen teoria viittaa myös *kyberneettiseen* kausaaliteettiin, sillä tarkoituksellinen kausaaliteetti laskee mukaan palautteen agentin toiminnasta (Tuomela 1979: 19). Teorian intentionaalinen piirre viittaa siihen, että yksilö toimii käyttäytymissuunnitelman mukaan *acting on a conduct plan* (Tuomela 1974: 44) enemmän tai vähemmän tietoisesti (Tuomela 1975: 6). Toiminta selittyy agentin operatiivisen käyttäytymissuunnitelman mukaan. Käyttäytymissuunnitelmat ovat lingvistisiä entiteettejä: kuvauksiamme ja rekonstruktioitamme päämäärittämme ja tavoitteistamme jossakin tietyssä kontekstissa ja uskomuksistamme koskien toimintapäämäärien saavuttamisen keinoja (Tuomela 1975: 6, 12). Karkeasti yksinkertaistettuna teoria korostaa, että agentin intentiona on tyydyttää kehollisen käyttäytymisen muodossa asetettu tarkoitus. Käyttäytyminen on siis jotakin sellaista, jolla agentti aikoo tyydyttää tarkoituksen (Tuomela 1979: 16).

⁷⁸ Toiminta määritellään saavutukseksi (achievement), joka koostuu 1) syistä (antecedent) ja 2) seurauksista (consequence) (Tuomela 1977).

⁷⁹ Hermeneuttisen näkökulman edustajana von Wright korostaa: "Only by putting my decision into effect..." (von Wright 1971: 77). Jos päätös yrittämisestä on olemassa ilman kronologista raja-arvoa, syntyy tilanne, jossa yrittäminen ei saa aikaan aiottua muutosta eli päätöksen toimeenpanoa ja ulkoinen maailma vaikuttaa determinoivan: "When I observe, I let things happen. When I act, I make them happen ..." (von Wright 1971: 130). Jos performanssi ei seuraa aikomusta (intentiota) ja päätöksentekoa, tahdonakti jää vailinaiseksi (Rubinstein 1976: 641).

⁸⁰ Intended consequence.

⁸¹ Agentilla on taustateoria T, joka edustaa agentin faktuaalisia uskomuksia. Intentioista käsin määräytyvä käyttäytyminen pyrkii saamaan aikaiseksi tuloksia tai muutoksia (von Wright 1971: 68).

Preesenssin aikamuoto edellyttää tehokkuutta. Tehokas intentio on sisäinen episodi, joka liittyy läheisesti yrittämiseen (Tuomela 1995: 136), joka on mentaalinen akti (Tuomela 1974: 57). Se on intentionaalinen, toimeenpaneva tapahtuma, joka saa kehon toimimaan suunnitellulla tavalla. Kehollinen toiminta on kausaalisen⁸² voiman harjoittamista, ja kehollinen toiminta aiheutuu yrittämisestä⁸³ (Tuomela 1995: 137, 140). Yrittäminen teoreettisena käsitteenä ei edellytä, että se aiheutuisi mistään erityisesti: yrittämisen *yrittäminenkin* redusoituu yrittämiseksi. Yrittäminen⁸⁴ itsessään vastaa toimeen saattamista, alkamista (Tuomela 1995). Se on itseaktiiviteetin- ja kontrollin tärkeä muoto – esimerkiksi käden nostaminen jonkin intention tyydyttämiseksi on akti, joka saa asioita tapahtumaan (make things happen) (Tuomela 1974: 59). Tässä yleisessä mielessä itsekontrollin voidaan sanoa omaavan *kausaalista voimaa* (Tuomela 1974: 59). Alkaminen on intention ensimmäinen kosketus konkretiaan, rajanylitys. Yrittäminen ei onnistu, jos intention peruste järkkyy.

Naturalistisissa luonnontieteissä elektronit ja kivet noudattavat luonnonlakeja. Ihmistieteet tutkivat kohteita, jotka seuraavat sääntöjä – niin valitessaan. Intentionaalinen⁸⁵ toiminta selittyy teleologisesta kausaalisuudesta käsin⁸⁶. Toiminnan takana vaikuttaa reflektiivinen persoona, agentti, joka uskoo (*believes*), että toiminnan on aiheuttanut tehokas intentio, aikomus (Tuomela 1995: 206, 233). Uskomuksesta on kysymys, kun agentti A painaa katkaisinta⁸⁷ ja valo syttyy päälle: A uskoo, että ensimmäinen tapahtuma on syy jälkimmäiseen. Usko on niin voimakas, että A ajattelee voivansa toimia uskonsa mukaan⁸⁸ (Tuomela 1977).

Intentio ja uskomus ovat perusrakenteeltaan propositionaalisia. Rakenteiden on vastattava ulkoista toimintaa, performanssia, johon ne ovat käsitteellisesti yhteydessä ja joka osaksi realisoi ne (Tuomela 1977). Kausaalinen toiminta on kä-

⁸² Kyseessä oleva kausaalisuus on luonteeltaan tarkoituksellista (Tuomela 1974:143).

⁸³ Tai tahdosta. Tahto-käsitteen käyttämistä on vältetty, koska se on assosioitunut helposti huonoihin filosofisiin ideoihin. (Tuomela 1974: 136). (Vrt. myös Reunanen 2000).

⁸⁴ Yrittäminen on aina vapaan agentin toimintaa (Tuomela 1977: 34). Vapaa agentti määrittellään siten, etteivät agentin intentiot, päätökset ja toiminnat määräydy kausaalisesti ulkopuolisesta maailmasta käsin. Pikemmin agentin intentioiden ja toimintojen oletetaan olevan kausaalisesti tehokkaita, kun agentti ottaa päättävän roolin (*the act of intervening*) ulkoiseen maailmaan nähden ja yrittää muuttaa sitä. (Tuomela 1977: 86).

⁸⁵ Intentionaalisuuden lajityypitys: 1) intentionaalisen toiminnan semanttinen merkitys kattaa toimijan tarkoituksen, jota hän käyttäytymisellään ilmaisee ja 2) faktuaalinen (riittävä/välttämätön ehto) käsite on intentionaalisen toiminnan ehto: kausaalinen käsite. (Tuomela 1974: 320).

⁸⁶ Teleologinen kausaalisuus on merkityksen, tarkoituksen, erityisesti funktion osoittamista (Wilson 1980: 144; Tuomela 1977; von Wright 1971: 69; 1974). Kysymys on tehtävästä, jonka joku suorittaa. Oman mielenkiintoisen kysymyksensä muodostaa preferenssi-asetelma: kummalla on enemmän merkitystä? – Sillä, kuka suorittaa, vai sillä, tuleeko tehtävä suoritetuksi?

⁸⁷ Syy on kausaalinen: ”Painan nappulaa ja valot syttyvät päälle.” (Tuomela 1977).

⁸⁸ Agentti A:n toiminnan syy-suhde on myös konseptuaalinen: ”Minä valaisen huoneen.” (Tuomela 1977).

sitteellistä toimintaa, jossa agentti on vapaa tekemään päätöksiä ja preferoimaan niitä. Siksi esimerkiksi halujen ja toiminnan välille on mahdoton löytää yleistyksiä. Psykologiset käsitteet voivat olla lähinnä analyttisiä. Syyt (*reasons*) ovat ainoita syitä (*"causes" in the nonhumean sense*) toimintaan (Tuomela 1977; von Wright 1971: 136). Vaikka ihmisellä onkin intentio, se ei tarkoita, että intentiolla olisi preskriptiivista auktoriteettia määrätä ihminen toimimaan tahtonsa mukaan. Luvan myöntää subjekti, joka päättää toimia tahtonsa mukaan (Tuomela 1977: 55). Aikominen edellyttää itsereflektiota ja se puolestaan päätöksentekoa (Tuomela 1974: 55). Toimintasuunnitelman mukaan toimiminen vaatii halua ja tahtoa, intentiota, mutta yhtä hyvin se saattaa merkittyä yksilölle vain eräänä potentiaalina mahdollisuutena. Varsinaisen sysäyksen intention ja performanssin koherenssille sekä havaittavalle integraatiolle antaa päätös toimia suunnitellun mukaisesti (Tuomela 1974: 55). Tietoinen päätös intention toteuttamisesta saa kausaalisen⁸⁹ syyn (*cause*) ominaisuuden, koska ylin auktoriteetti jää päätöksentekijälle⁹⁰. Tällöin intentio vaikuttaa yrittämisen. Intentio on tehokas, kun aika sen toteuttamiseksi on tullut ja se muuttuu yrittämiseksi⁹¹ (Tuomela 1977).

Syy-seuraus -suhteen määrittelemineen on erityisesti ihmistieteessä ongelmallista. Filosofiseksi kiistelynaiheeksi on osoittautunut distinktion vetäminen kahden aiheuttajamekanismin -tulkinnan välille: milloin tapahtuma *x* on tosi ja aiheuttaa syyn ja milloin tapahtuma *x* on ehto tietyn seurauksen toteutumiseksi jonkun muun vaikutuksesta. (Wilson 1980: 60). Selitettävä teko ja vaikuttimet, joiden avulla pyrimme selittämään sen, eivät ole toisistaan riippumattomia⁹². Motiiveja ei voi todeta ilman tekoja. Selityksen kohteen ja selityspuolesta välisen suhde ei ole kausaalinen, vaan käsitteellinen tai looginen⁹³. (Tuomela 1977: 10; von Wright 1985: 40, 58).

⁸⁹ Teleologisen kausaalisuuden (von Wright 1971: 69)

⁹⁰ Agentti itsessään ei siis ole syy (von Wright 1974: II.4). Syy on performanssin perustelu, tuloksen perustelu.

⁹¹ Yrittäminen saa aikaan havaittavissa olevan liikekomponentin, joka on perustoiminnan osana. Tämä puolestaan saa aikaan muutoksen ulkoisessa maailmassa (Tuomela 1977: 35). Kausaalisia ovat 1) yrittämisen ja liikkeen välinen suhde (vrt. myöhemmin K-tyyppi) ja 2) liikkeen ja ulkoisen maailman suhde. Tulkinta on kausalistisen kannan ei-triviaali muoto. Tosin parhaassakin tapauksessa neurologinen tulkinta on yrittämisen ja vastaavien aivotointojen kontingentti korrelaatio (von Wright 1985: 57). Triviaalin tulkinnan mukaan intentiot ovat tekojen syitä. Intentionalistisen näkemyksen mukaan intentioiden ja tekojen välillä vallitsee käsitteellinen yhteys: intentiot ovat agentin teon determinantteja ja muodostavat perusteen teon tekemiselle (vrt. motiivit).

⁹² Humelaisen syy-suhde-tulkinnan mukaan ilmiöiden on oltava toisistaan loogisesti riippumattomia, ennen kuin niiden välillä voi vallita kausaalinen suhde. Humelaisessa kausaalisuhteessa laki yhdistää syyn ja vaikutuksen (von Wright 1985: 64).

⁹³ Ns. loogisen yhteyden argumentti (von Wright 1985: 58). Puhutaan myös käsitteellisestä kausaalisuudesta (von Wright 1974: II.4).

3.2.2 We-intention kuvaus praktisena syllogismina

Tutkimukseni kiinnittää huomion erityisesti Tuomelan mallintamaan ryhmäintention: me (*we*)-intention, joka kuvataan praktisen syllogismin keinoin a) tavallisena ja b) ehdollisena yhteisvoimin toteutuvana (*joint*) – tai kollektiivisena (*collective*) toimintana (Tuomela 1989: 2–7, 43). Koska kollektiivinen toimintamalli käsittelee myös laajoja massoja ja erityisesti yksilöitä, jotka eivät tunne toisiaan henkilökohtaisesti, on perusteltua tarkastella intiimimmässä kasvatuksen ilmiökentässä yhteisvoimin toteutuvaa (*joint*) toimintamallia merkityksessä, jossa sen jäsenten keskinäinen tuntemus perustuu molemminpuolisuuteen koskien niin uskomuksia kuin oletettuja toimia ja syitä toiminnalle (Tuomela 1989: 2). Seuraavaksi kuvattu syllogismi puhuu kollektiivisesta G:stä, mutta sen tilalle on mahdollista sijoittaa yhteisvoimaista merkitystä painottava näkökulma, kuten seuraavaksi on tehtävä.

Ryhmäintentiokuvaus jakautuu a) tavalliseen ja b) ehdolliseen we-intention:

A) We-intentio

- (WI) A:n jäsen Ax kollektiivi G:stä me (*we*)-aikoo tehdä X:n vain ja vain jos
- (i) Ax aikoo tehdä osansa X:stä
 - (ii) Ax:llä on uskomus vaikutuksesta, että osallistuvat toimintamahdollisuudet intentionaaliseen performanssiin X voidaan saada, etenkin, jos oikea määrä riittävästi informoituja jäseniä G:stä (joilta on vaadittu X), tekevät osansa X:stä, mikä näkyy normaaleissa olosuhteissa intentionaalisen osallistumisena performanssiin X siihen osallistuvien taholta;
 - (iii) Ax uskoo, että kollektiivin G:n jäsenillä on molemminpuolinen uskomus vaikutuksesta, joka intentionaaliseen performanssiin X osallistuminen saavuttaa.

(WI)= we-intention

B) Ehdollinen (*conditional*) we-intentio

- (CWI) A:n jäsen Ax kollektiivi G:stä we-aikoo ehdollisesti tehdä X:n jos ja vain jos
- (i) vallitsee ehto Cx, niin että Ax aikoo tehdä osansa X:stä edellyttäen, että Cx voidaan saavuttaa:
 - (ii) Ax:lla on uskomus vaikutukseen niin, että ehdon vallitessa Cx osallistuvan toiminnan mahdollisuudet intentionaaliseen performanssiin X voidaan saavuttaa, etenkin, jos riittävä määrä informoituja jäseniä G:stä, joilta on vaadittu performanssi X, tekevät ehdollisesti osansa X:stä, joka normaalien ehtojen vallitessa ilmenee intentionaalisen osallistuvan performanssin X toteuttamisena, edellyttäen, että mikä tahansa osallistujien ehto on täytetty ja on uskottu, että osallistuja on siihen tyytyväinen.

((CWI)=conditional we-intention. Ehdollinen toiminta merkitsee tässä, että on ehtoja Cx (x=1,2,...), niin että Ax tekee osansa Xx edellyttäen, että Cx vallitsee, missä Cx on ehto sille, että Ax tekee osansa Xx:stä. Ax uskoo, että ehdot C(1...n) ovat yhteisesti käsitettävissä ja ymmärretty.) (Tuomela 1988).

3.3 Kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaaliteoria (KII-teoria)

Kuvattu teoria perustuu *kasvatukselliseen realiteettiperiaatteeseen*, joka määritellään ensin esimerkein. Toiseksi luvussa sovelletaan Tuomelan ryhmäintention kuvausta kasvatuksen kenttään ja eritellään käytettävät käsitteet (Ii- ja Iwe-intentio) praktisina syllogismeina, jotka muodostavat niiden etiologiset määritelmät.

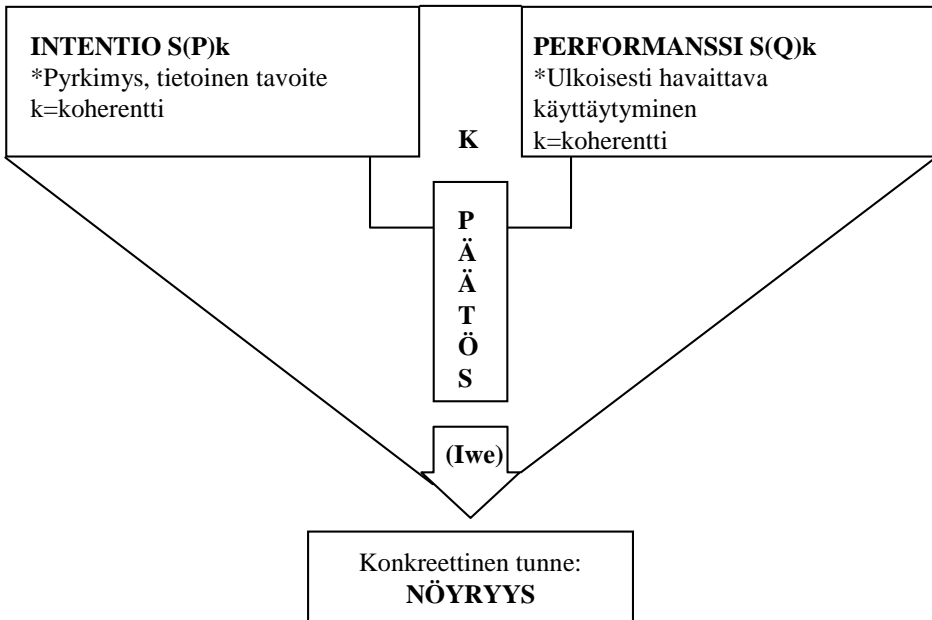
Ideaali kasvatustoiminta ymmärretään ja kuvataan ryhmäintentioksi (we-intentioksi), jossa osapuolet yhdessä tuumin toteuttavat dialogisessa diskurssissa kasvatuksen visiota ja sille asetettuja tietoisia päämääriä. Kasvatuksen primus motorina toimii ohjaava vanhempi, jonka asettama tavoite jakautuu toiminnassa osapuolten kesken.

Sen sijaan tiedostamattomien kasvatuspäämäärien etiologia operationaalistuu I-intention struktuuriksi ja sen subjektiivisena, jopa *erheellisenä* tulkintana we-intentioksi. Kasvatettavan tietoisuus määrittyy kasvatusaikomuksista käsin.

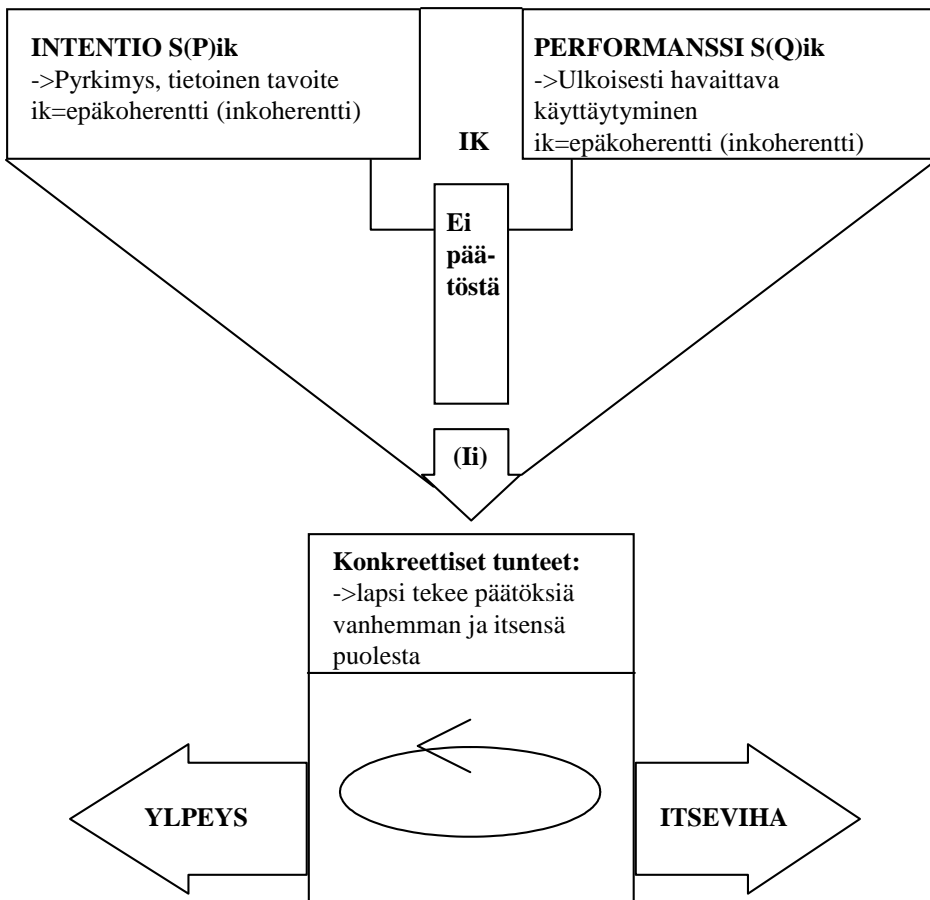
3.3.1 Kasvatuksellinen realiteettiperiaate tulkintojen lähtökohtana

Kasvatuksellinen realiteettiperiaate perustuu kasvatuksellisen moraalirealismin (Puolimatka) periaatteelle ja se operationalisoidaan toiminnassa vaikuttavaksi we-intentioksi. Periaatteen mukaan kasvatustoiminnassa vaikuttaa 1) kasvatusvas-tuuta korostava esivallallinen, asymmetrinen kasvatusetelma (vanhempi-lapsi ks. Värrä) ja 2) universaali 'kasvatustaki', joka toteutuu 2.1) tarkoituksenmukai-sella tavalla vain asymmetrisessä asetelmassa; 2.2) asymmetrisessä suhteessa van-hempi tekee lapsen puolesta kasvatuspäätöksentekoa, joiden avulla lapsi oppii liittymään *meihin* ja sisäistämään aitoa we-intentiota. Seuraavassa esimerkissä tar-kastellaan vanhemman reaktioita suhteessa lievästi kehitysvammaiseen lapseen.

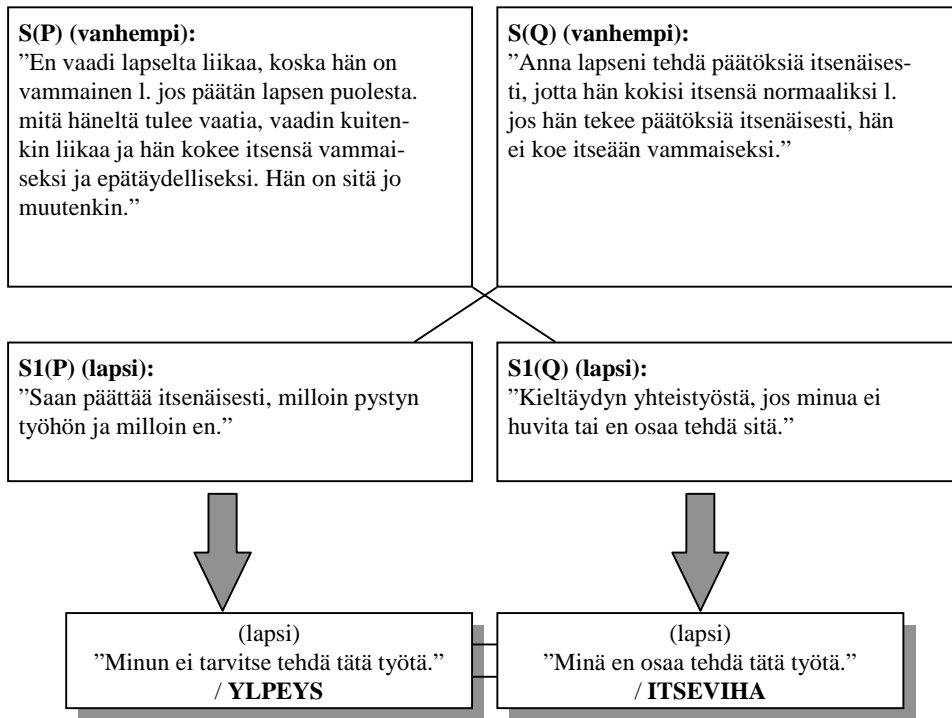
1)

2)

3) Esimerkki

Kuva 5. Kasvatustoiminta ja sen toimintaan sisäänkirjoitetut pyrkimykset

Kuvan 5. tulkinta:

Kasvatustoiminta 1): Negatiivisen kehän myönteinen vastine voisi olla: halu rakastaa ja tulla rakastetuksi/Kasvatuksellinen realiteettiperiaate. Rakastaminen edellyttää tahtoa ja sen mukaisia päätöksiä.

Perusintention aliud tendere: intentio saalistaa (rajoja) ja tulla (rajojen) saalistamaksi: ilman minuutta kannattelevaa suurempaa se eristyy toisista ja kokee häpeää sen johdosta. Kieltääkseen eristäytymisen ihminen alkaa tehostaa ja korostaa itseään (eksentrinen individualismi), jolla peittää häpeän. Mitä eristäytyneempi ihminen toisista on, sitä voimakkaammin hän pyrkii erottautumaan toisista ja kokemaan siitä ylpeyttä. Nykyaikana ilmiö on tuttu esimerkiksi lehtien mainossivuilta.

Kuvan lyhenteiden merkitykset:

S(p)k: intentio, joka on koherenssissa performanssiin nähden

S(q)k: performanssi, joka on koherenssissa intention nähden

k: koherenssi

S(p)ik: intentio, joka ei ole koherenssissa performanssiin nähden jne.

ik: inkoherenssi

Kasvatustoiminta 2): Lapsi joutuu tekemään päätöksen siitä, millaisen tilanteen tulisi olla, koska vanhempi ei aseta rajoja tässä suhteessa. Lapsi saattaa kieltäytyä yhteistyöstä siksi, ettei koe uudessa tilanteessa osaavansa asiaa ja ei esimerkiksi uskalla pyytää apua jossakin pienessä asiassa, jotta työ kokonaisuutena voisi edistyä: sisäinen intentio ”minun ei tarvitse...(koska saan päättää itsenäisesti)” voi esimerkiksi jatkaa: ”Minun ei tarvitse...pyytää apuakaan.” Koska lapsi ei nöyry pyytämään apua, hän joutuu epäonnistumaan tilanteessa väistämättä. Lapsi luo johtopäätöksen: ”Minä en osaa tehdä tätä...”, ja vanhemman pelko ja lasta suojaava intentio ”kieltää lapsen vamma ja ehkäistä mahdollinen epäonnistuminen”, toteutuvat. Vanhemman hyvää tarkoittama intentio kääntyy lapsen kokemuksessa vastakohtakseen juuri siksi, ettei todellisuutta – lapsen vammaa – ole hyväksytty aidoimmassa muodossaan.

Kuvan selitysmalli tarjoaa rakentavan päätöksenteon kontekstin kasvatustoimintaan. Malli kuvaa kasvatustoiminnan rakenteita ja niissä vaikuttavia pyrkimyksiä, intentioita. Malli jakautuu kahteen osaan kuvaten samalla kahdenlaisia intentioita: 1) koherenttiin ja 2) inkoherenttiin kasvatustoimintaan. Koherentissa kasvatustoiminnassa tietoiset pyrkimykset vastaavat ulkoisesti havaittavia tekoja eli performanssia ja inkoherentissa toiminnassa kyseistä vastaavuutta ei löydy. Koherentissa toiminnassa aikeiden ja tekojen vastaavuus ilmenee päätöksentekona. Inkoherentissa toiminnassa päätöksenteko asetetaan kokonaan toisen henkilön vastuulle. Kuvatus toiminnan rakenne on yksinkertaistettu, mutta sen avulla on mahdollista luoda hyvinkin paljastavia merkityksiä kahden keskenään vuorovaikuttavan ihmisen välille.

Käytännön tasolla molemmat mallit vaikuttavat rinnakkain, eikä niitä voi irrottaa toisistaan toiminnallisesti. Tutkimuksellisen ja teoreettisen selkeyden tähden niitä on kuitenkin mielekästä tarkastella myös erikseen kuten myös senkin takia, että niillä on toisistaan poikkeava alkuperä ja kohde.

Lähtökohtana on ihmisen perusintentio, *in aliud tendere*, synnäinen tarve paeta rajoja ja etsiä niitä, mutta ainoastaan oman mielihyvän ehdoilla. Ihmisen minuutta ohjaa mielihyvään pyrkimisen perusintentio, joka ‘syö itseään kantapäätä’ ja tarjoaa tässä suhteessa lähinnä epärakentavia aineksia minuuden kehitykselle. Jos minuuden tukemisen tavoitteena on tuottaa moraalisesti vastuutietoisia- ja taitoisia kansalaisia, lapsen mielihyväpyrkimystä on ohjattava määrätietoisesti moraalisisista arvoista käsin. Mikäli minuus pääsee rakentumaan ainoastaan itsevihän ja mielihyvän maksimoiseen perustuvasta kehästä käsin, ihmisen moraalinen perusolemus vammautuu ja hän eristyy omasta olemassaolostaan sekä toisista ihmisistä. Tällaisessa tilanteessa oikeamielisen kasvatuksen merkitys ja rooli täsmentyvät. Hyvä kasvatusta ennaltaehkäisee virheellisten liittymismallien muodostumista ja vapauttaa kasvavan subjektiksi elämään itsensä ja toisten yhteydessä. Parhaassa tapauksessa hyvä kasvatusta vapauttaa ja ohjaa sellaiseenkin psyykkisfyysiseen toimintaan, jota ohjaa vastuuntuntoinen ja moraalinen päätöksenteko.

Edellisessä kuvassa eristyneen minuuden kehän vastavoimana on kasvattajan määrätietoinen moraalisia valintoja tekevä ja perusteleva kasvatuspäätöksenteko, jonka avulla kasvatettava voi liittyä (ensin) kasvatettavaansa. Tutkimukseni lähtee ajatuksesta, että ‘minähakuisen’ perusintention *in aliud tendere* ohella vaikut-

taa toisenkinlainen intentio, joka on pelkkää pakoilevaa ja itsestään rajoja hakevaa minäintentiota kehittyneempi ja interpersoonallisempi muoto. Se suuntautuu itsestä ulospäin, itsen ulkopuolelle, toisiin ihmisiin ja itseä suurempaan minuuteen. Tämä intentio ilmenee peruspyrkimyksenä *meihin* – se ilmenee liittymisenä toiseen moraalisesti, ja on nimeltään kasvatuksellinen realiteettiperiaate. Esimerkiksi jos minuuden negatiivinen kehä saa toimia ilman kasvattajan rakentavaa väliintuloa, jolloin kehä saisi myönteistä kehitysainesta, lapsi tai nuori kokee rajojen pakenemisen ja niiden etsimisen vain itsensä ehdoilla tapahtuvaksi ja moraalisesti oikeaksi toiminnaksi ilman että se olisi sitä varsinaisessa todellisuudessa. Virheel-lisen sisäistämisprosessin seurauksena lapsi tulkitsee alitajuisen *itseensä* pyrki-myksen siten, että se saa tietoisella tasolla *meihin pyrkimisen* merkitystä. Laaja-kantoisina seurauksina on ajateltavissa, että kun lapsi joutuu luomaan esimerkiksi toimintaa ohjaavat moraaliset viitekehykset ja sisällöt itsenäisesti, hän kehittää itselleen samalla vääristyneeseen individualismiin perustuvat tiedot, taidot ja toi-mintaperiaatteet. Lapsen mielihyvän ehdoilla tapahtuva moraalin konstruointi vää-ristää samalla kuvaa moraalisesta todellisuudesta.

Tutkimuksessa itsen ja itsen ehdoilla pyrkimistä ilmaistaan lyhenteillä Ii-intentio ja toisen kasvattavan tuen avulla *meihin* pyrkimistä lyhenteellä Iwe-intentio. Kasvatusauktoriteetin toteuttama kasvatustoiminta mahdollistaa kuitenkin, että Ii-intention rinnalle voi syntyä Iwe-intentio, joten Iwe-intentio on vastuuttavan kasvatustoiminnan tulosta siinä missä Ii-intentio vaikuttaa joko kasvatustoimintaa edeltävässä realistisessa lähtötilanteessa tai sen aikana kuitenkin lasta vastuutta-matta.

Tutkimuksessa raportoitavaa kasvatustoimintaa kuvataan ja tulkitaan seuraavaksi kuvattujen intentioiden avulla, joihin johtaneen päättelyketjun seuraava luku erittelee tarkemmin.

Kasvatuksessa absoluuttinen we-intentio (wei) itsessään on ihanne ja käytännöllinen mahdottomuus, joka ei voi koskaan toteutua virheettömästi johtuen siitä tosiasista, että kasvattaja on subjektiivisuutensa tähden altis tekemään kasvatuserheitä tietoisuutensa ihanteellisista kasvatussisällöistä huolimatta. *Meihin* pyrkivän intention ideaaliluonteen osittaisen konkreettisen mahdottomuuden takia olen päätenyt käyttämään molemmista intentiolajeista 'I'-ylänimikettä, joka viittaa ensinnäkin mielihyvähakuiseen toimintaan, Ii-intention, ja jota intentioniden alatyypit (*we*, *i*) erottelevat seuraavasti: *Iwe* tai Ii. Intentiolajit eroavat toisistaan niitä ohjaavan subjektiivisuuden mukaan: subjekti ohjaa Iwe-intentiota ja Ii-intention hallitessa toimintaa subjektiivisuus on sisäisesti ristiriitainen, koska aiheet ja teot eivät vastaa toisiaan ja niiden välinen suhde on riippuvainen rinnakkaissysteemistä.

Kasvattajan toiminnan subjektiivisesta luonteesta johtuen intentio on merkitty lähtökohtaisesti 'I'-muotoiseksi. Yksi ja sama kasvattaja voi ohjata yhdessä tilanteessa we-intention ja toisessa I-intention. Ihmisen luontainen pyrkimys mielihyvään ja oman hallintavallan korostamiseen perustelee esitetyn merkintätavan 'I'.

Kasvatuksellinen realiteettiperiaate ilmenee pyrkimyksenä *in aliud tendere* we-intention, joka rakentaa toiminnan ja tulkinnan kautta *me* -suhdetta ympäristöön. Jos subjekti ei kykene siihen omista lähtökohdistaan käsin, hän plagioi we-intention saattamalla käyttöönsä rinnakkaisen systeemin edustajan, tässä lapsen. Plagi-

oivaa toimintaa voidaan kuvata manipulaatioksi. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate ilmenee tällöin Ii-intentiona. Esimerkiksi vanhempi tulkitsee lapsen osaksi itseään, eikä osaksi *meitä*, jolloin lapsen erillisyyttä jää tunnustamatta osapuolille. Kielteisessä tapauksessa vanhempi provosoi lapsen käyttäytymään vanhemman omien tarkoituksien mukaisesti. Moraalisesti latautuneiden tarkoituksien avulla vanhempi säilyttää itsestään myönteisen mielikuvan kasvatuksen seurauksista riippumatta.

Tutkimuksen teoreettisen kielenkäytön tasolla sama esimerkki on kuvattavissa siten, että vanhempi rakentaa ympäristöönsä me-suhdetta muistuttavan komplementaarisen sidoksen, jolloin sekundäärisysteemiä edustava lapsi täyttää ja perustelee käyttäytymisellään vanhemman primäärisysteemissä esitetyn intention S. Ii-intentio edustaa Iwe-intentiota ja kasvatettava tulkitsee I-intention (Ii) merkityksen alitajuisella ja tietoisella tasolla we-intentioksi (Iwe), jolloin 1) kasvatuksellinen realiteettiperiaate toteutuu, koska pyrkimyksen päämääränä on joka tapauksessa ollut Iwe-intentio. 2) Kasvatustodellisuudessa vaikuttavalle laille luotu merkitys vääristyy lapsen kokemuksessa, sillä Ii-intention sisäistäminen tuottaa moraalisen vastuun sisäistämisen sijasta epäaiheellista, väärää syyllisyyttä. Vanhemman puolesta suoritettu kasvatuspäätös tuottaa kasvavalle irrationaalista syyllisyyttä ja rakentaa tämän subjektiivisuuden dualistisen ristiriitaisuuden varaan (ks. ed. kuva 'ylpeyden ja itsevihan toisiaan ylläpitävä kierre').

Iwe-intentio voidaan esittää seuraavasti: $S(P)(intention) \Rightarrow S(Q)(performanssi)$, jolloin toimijan konkreettinen performanssi vastaa intentiona. Intention *in aliud tendere* (I) we-intentioniin (we-intention) ilmenee joko 1) kasvatussubjektin ohjaamana (Iwe-intention), jolloin kasvattaja edustaa ja toteuttaa Iwe-intentionia osittain myös praksiksessa tai 2) ilman subjektin ohjausta (Ii-intention) kasvattajan laiminlyödessä kasvatusvastuunsa, mistä seuraa, että kasvatettava alkaa konstruoida Iwe-intentionia itseymmärryksensä varassa ja kasvattajan puolesta. Lapsen toimesta tulokseksi ei kuitenkaan synny Iwe-intentionia, vaan Ii-intention, joka vain saa Iwe-intention merkitystä.

Iwe-intentionista käsin kasvattava vanhempi ohjaa lasta rajoihin, tiedostaa omat virheensä sekä tunnustaa toimintansa rajallisuuden, riskit ja mahdollisuudet lapselle. Esimerkiksi omassa lapsuudessaan Iwe-intentionia omilta vanhemmiltaan omaksunut vanhempi siirtää kasvatettavalle samanlaista henkistä perintöä, jonka avulla suhteen luominen todellisuuteen voi onnistua. Samoin Ii-intentionia vanhemmiltaan omaksunut kasvattaja tulkitsee tietoisella tasolla henkisen perintönsä yhtäläillä mahdollistavan todellisuuteen liittymisen. Näiden kahden intention ratkaisevana erona on kuitenkin, että toinen niistä tekeytyy we-intentioniksi toisen *ollessa* sitä. Toinen pyrkimyksistä tuottaa, välittää ja ylläpitää väärää syyllisyyttä toisen kyetessä kohtaamaan syyllisyyttä ja vapautumaan siitä.

Kasvatuksellinen realiteettiperiaate ohjaa kasvattajan ja kasvavan merkityksenmuodostusta päätöksenteon kontekstissa. Sitä kuvaava malli ja siinä olevien käsitteiden suhteet toisiinsa nähden on esitetty yleispiirteittäin tässä luvussa. Koko tutkimus operoi ko. käsitteillä, joita on tarkoitus eritellä vielä tarkemmin tulevissa luvuissa. Empiirisesti tuotettuja tutkimustuloksia on mahdollista tarkastella myöhemmin eräänlaisessa kasvatuksen nelikentässä, joka kuvaa kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen käytännön ulottuvuuksia ja kasvatusteorian toiminnallisia

attribuutioita. Ulottuvuuksia tarkastellaan ristiakselilla totelevaisuus-totelemattomuus ja koherentti-inkoherentti.

Tutkimuksessa käytetään intentioista osin erilaisia nimiä: toiminnassa operoivasta we-intentiosta puhutaan Iwe-intentiona. I-intentiosta käytetään nimitystä I-intentio.

3.3.2 We-intentio ja I-intentio – miten niihin on päädytty?

Kasvatustoiminnan mallin kuvantamismenetelmä noudattaa mikrogeneettistä (*genesis*) tarkastelutapaa, joka keskittyy hyvin yksityiskohtaiseen muutoksen tarkasteluun silloin, kun muutos syntyy⁹⁴ (Hurme 1998: 151).

Kasvatus ilmenee vuorovaikutuksena ja se on intentionaalista toimintaa (Leino & Leino 1995; Hirsjärvi 1985 artikk. Ikonen 2000: 119). Kasvatustoiminta voidaan rinnastaa multi-agentin toiminnan käsitteeseen (Hellgren: 1985). Interaktiossa kasvattajan ja kasvatettavan pääasiallisena tavoitteena on aikaansaada oppimista (Hellgren 1985: 43). Vuorovaikutus perustuu osittain normitettujen sääntöjen noudattamiseen. Ilman tätä opettamisesta tulee mahdotonta. Opettaminen edellyttää oppimista ja se on oppilaan toimintaa⁹⁵ (Hellgren 1985: 43). Intentionaalisen toiminnan kuvaamiseksi vaaditaan kaksi rinnakkaisesti vaikuttavaa agenttia, jotka ko-operoivat vastavuoroisesti (myös Valsiner 1987; Winegar & Valsiner 1992) ja luovat yhteisiä merkityksiä. Yhdessä konstruoiminen sisältää myös lapsen toiminnan. Kasvatustoiminta ei siis voi perustua kahden toisistaan riippumattoman yksittäisen agentin (*single agent*) toimintaan (S-tyyppi). (Hellgren 1985: 42). Kasvatustoiminta on eräänlainen laki, joka yhdistää kaksi agenttia toisiinsa asymmetrisesti.

Koska vain harvoja asioita voidaan määrittellä tapahtuvaksi niin, että ne ovat universaalisesti sovellettavissa tieteellisen kausaalisuuden kaikkiin 'fraasialalajeihin' on yksinkertaisinta kehittää jokin filosofinen rakennelma⁹⁶ ja suhteuttaa se erityiseen tieteenlajiinsa (Tuomela 1974: 15). Tutkimuksessani kausaalisen yhteyden kuvaamiseen on käytetty praktista syllogismia⁹⁷. Käsitteellisenä totuutena on, että praktisen syllogismin alkuperäisten premissien ja sen johtopäätösten välillä vallitsee kausaalinen yhteys (Tuomela 1995: 222)⁹⁸. Praktinen syllogismi (PS) edellyttää, että käyttäytyminen on intentionaalista (Tuomela 1977: 42) eli sillä on tarkoituksellinen kohde. Kuvattaessa rationaalista päätöksentekoa praktisen syllogismin avulla se ot-

⁹⁴ Muutosprosessi voi kestää hyvinkin pitkän ajan.

⁹⁵ Kasvattajan velvollisuutena on tunnistaa kasvatettavan todellinen valmius kantaa vastuunsa ja sovittaa oma ohjaava vaikutuksena tähän. Tältä osin opettajan ja vanhemman roolit yhtyvät. (Väljærvi 2000: 105).

⁹⁶ Esimerkiksi humelainen tai interventionistinen lähestymistapa.

⁹⁷ Intentionalistinen selitys kuuluu päättelytyyppiin, jota kutsutaan praktiseksi syllogismiksi (von Wright 1985: 51).

⁹⁸ Myös von Wright (1970: 20) kirjoittaa, että praktisessä päättelyssä premissien omaksumisesta seuraa niiden mukainen toiminta. Tämä vastaa Aristoteleen omia sanoja *Ethica Nicomachea* teoksen eräissä kohdassa: johtopäätös on siinä, että tartutaan keinoon päämäärän saavuttamiseksi. Premissien myöntämisestä seuraa johtopäätösten myöntäminen.

taa huomioon vain yhden mainitun premissin (Tuomela 1977) ja sulkee pois rinnakkaiset intentiot ja halut. Reunanen (2000: 254) määrittelee praktisen päättelyn yksinkertaisimmaksi muodoksi yksinkertaisen implikaation. Praktiselta pätevyydeltä⁹⁹ puuttuvat matemaattisten kaavojen muodollisen pätevyyden edellyttämät muuntelusäännöt. Silti absoluuttisen päätelmän ohittava ajatuksellinen päätelmä ei mitätöi päättelyn arvoa, koska praktisen päätelmän tavoitteena ei ole totuus vaan toimivuus. Praktisten päätelmien tavoitteena toimivuus ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö hyväksyttävien kasvatustieteen menetelmien avulla voisi välittää samalla objektiivisesti arvokkaita valmiuksia ja päinvastoin (Puolimatka 1999: 90, 115).

Kasvatuksessa moraaliset periaatteet voidaan ymmärtää autonomisiksi normeiksi (von Wright 1963: 77), jotka agentti antaa itselleen ja ovat preskriptioina voimassa (*in force*) kasvatussuhteessa. Kasvatussuhdetta ei *ole*, ellei moraalilla periaatteilla ole autonomista perustaa myös käytännössä. Moraalisen periaatteen koostuminen intentioiden ja tekojen yhdenmukaisuudeksi subjektin toiminnassa edellyttää, että moraaliset periaatteet on sisäistetty heteronomisista normeista – jotka annetaan toiselle ulkopuolelta – niinkuin kasvattaja jakaa preskriptiot kasvatettavalle tämän ulkopuolelta. Lapsen kyky sisäistää moraalisia periaatteita edellyttäneen normiauktoriteetin – aikuisen – kasvatuspäätöstä moraaliperiaatteiden puolesta. Kasvatuspäätöksen puuttuessa lapsi pyrkii konstruoimaan moraalista periaatteista autonomisia heteronomisten periaatteiden avulla. Silloin normiauktoriteetti latistuu normisubjektiksi toisten samanlaisten rinnalle ja kieltää teoillaan normin olemassaolon vahvistaen samalla valenormatiivista ydintä lapsessa.

⁹⁹ Elizabeth Anscombe (teos *Intention*: 1957), joka tuli tunnetuksi intentionaalisuuden käsitteen esiintuojana, väittää, ettei praktinen syllogismi ole todistusmuoto ja että se on erilainen päättelytapa kuin todistussyllogismi. Praktinen päättely on teon selittämiseksi ja ymmärtämiseksi hyvin tärkeä. Ihmistä tutkivalle tieteelle se antaa niiden metodologiasta kauan puuttuneen neuvon: itsenäisen selitysmallin, joka on subsumptioteoreettisen peitettävän lain mallin vaihtoehto. Praktisen syllogismin tärkeys on ihmistieteissä esiintyvillä teleologisilla selityksillä yhtä tärkeä kuin subsumptioteoreettinen malli luonnontieteissä esiintyvillä selityksillä (von Wright 1970: 20).

Multi-agentin toiminnan kuvaamiseksi on luotu seuraava praktinen syllogismi (PS) (Tuomela 1985: 146–47, 1995, 148; Hellgren 1985: 44–45):

WE-intentio

- (W2) (i) Me teemme X:n.
(ii) Lapsi on yksi meistä (*we*).
(iii) Intentionani on, että hän tekee mitä tahansa, mitä katson hänelle välttämättömäksi tehdä, jotta saavuttaisimme X:n.
(iv) Teen mitä tahansa, mitä katson välttämättömäksi vaikuttaakseni, että lapsi tekee mitä tahansa, minkä katson hänelle välttämättömäksi, jotta saavuttaisimme X:n.
(v) Tekoni Y on sellainen asia.
-
- (vi) Teen siis Y:n.
- (W1) Kollektiivisen G:n vanhempi *we*-aikoo (*we-intends*) tehdä X:n jos, ja vain jos
(i) hän aikoo tehdä X:n, edellyttäen, että lapsi tekee oman osansa X:stä,¹⁰⁰
(ii) vanhempi uskoo, että lapsi aikoo tehdä osansa X:stä,
(iii) Vanhemman ja lapsen välillä on molemminpuolinen uskomus (i):n ja (ii):n vaikutukseen.

AS=asymmetria (vanhempi 1, lapsi 2)

S= symmetria (vanhempi↔lapsi)

X(1,2)= sääntö (1) ⇒toteleminen (2)

Y= kasvatuspäätös

Y1= symmetria päätöksenteossa; ”*the child is one of me*” (erillisisyysongelma)

Kuva 6. (AS) We-intentio ja kasvatuspäätöksenteko kasvatuksessa

WE-intentioon pyrkimisestä voidaan luoda sekä symmetrinen¹⁰¹ (S) että asymmetrinen (AS) kuvaustulkinta. Asymmetrinen toiminta vastaa kasvatustoiminnassa ihannetta, jossa vanhempi ohjaa kasvatuspäätöksellä lasta yhteistyöhön toteuttamaan yhteistä tavoitetta. Lapsen ohjaaminen edellyttää vanhemman aktiivista valmistelutyötä X (1). Aikuisen toiminnan mahdollisesta vajavuudesta seuraa WE-intention realisoitumisen epäonnistuminen, josta puolestaa aiheutuu se, että lapsi oppii tulkitsemaan I-intention WE-intentioksi (katso kuva 7.).

¹⁰⁰ Katso määritelmät kuvion alaosassa

¹⁰¹ Symmetrinen pyrkiminen *we*-intentioon muistuttaa *ehdollistettua* (termi Tuomelalta 1995: 152) *we*-intentiota, jossa agentti ei luo toimintaa, ellei usko toisten samanaikaisagenttien omaavan vastaavia uskomuksia toiminnan päämääristä jne.

(I-intentio)**Kollektiivisen AS:n vanhempi we-aikoo tehdä Y:n jos ja vain jos**

- (vi) hän aikoo tehdä Y:n, edellyttäen, että lapsi tekee oman osansa siitä: Y(1):n,¹⁰²
(*'me'-aikomus*)
- (vii) vanhempi uskoo, että lapsi tekee osansa Y:stä,
- (viii) vanhemman ja lapsen välillä on molemminpuolinen uskomus (vi):n ja (vii):n vaikutukseen.

S _____

- (ix) Lapsi tekee osansa Y:stä.

Lapsi tekee osansa Y:stä, jos

- (x) lapsi aikoo tehdä osansa Y:stä,
- (xi) lapsi tietää, ettei ole X:ää (*sääntöä*), ellei hän tee osaansa Y:stä,
- (xii) siis lapsi ei halua tehdä X:ää (*totella*),
- (xiii) hän ei aio tehdä osaansa Y:stä, koska tietää, ettei ole X:ää, ellei hän tee Y:tä.

S _____

- (xiv) Lapsi ei tee osaansa Y:stä = Y(1).

Lapsi tekee Y:n ('eli ei tee sitä'), jos

- A) (xv) vanhempi tekee X:n kokonaan (*eli asettaa myös säännön ts. tekee kasvatuspäätöksen*),
- (xvi) lapsen on tehtävä Y, ellei lapsi saa aikaan sitä, että vanhempi tekee X:n,
- (xvii) lapsi aikoo saada aikaan, että vanhempi tekee koko X:n, jottei lapsen tarvitsisi tehdä Y:tä,
- (xviii) tekemällä Y:n (*päätöksen*), että vanhempi tekee myös lapselle osoitetun osan (Y1) X:stä, siis koko X:n,
- (xix) lapsi ei voi päättää, *mikä* on hänen osuutensa X:stä, kuin tekemällä Y:n,
- (xx) Lapsi päättää (Y) kieltäytyä hoitamasta osuuttaan (Y1)X:stä tekemällä Y:n (joka tarkoittaa, että hän kieltäytyy tekemästä sekä X:ää että Y:tä: päättäessään tehdä Y:n lapsi kumoaa Y:n sisällön eli kieltäytymisen X:n tekemisestä ja toisaalta kieltäytyessään X:n tekemisestä hän tekee Y:n. (I Paradoksi.)

B) Lapsi ei tee osuuttaan Y:stä, jos

- (xv) hänen vanhempansa tekee koko Y:n.
- (xvi) Lapsi aikoo saada aikaan, että vanhempi tekee koko Y:n, jos lapsi tekee koko X:n.

A) & B)

- (xv)–(xvi) Lapsi saa aikaan, että vanhempi tekee koko X:n ja Y:n, jotta lapsen ei tarvitse tehdä Y:tä ja jotta lapsi tekisi Y:n. (II Paradoksi).
- (xvii) Lapsi ratkaisee paradoksin siten, ettei tee Y:tä, kun tekee X:n ja tekemällä Y:n, kun ei tee X:ää.

¹⁰² Katso kuva 6. määritelmäusekkeista kohta Y (1). Lapsella ei ole kokemusta we-intentiosta, joten hänen tulkintansa roolistaan Y:n tekijänä perustuu I-intentiolle. Lapsi ottaa määräysvallan ja vastuun. Samoin tekee aikuinen, mutta päinvastaiseen suuntaan: luovuttamalla vastuun itseltään lapselle. Päätös jää lapsen tehtäväksi. Tämän symmetrisen prosessin seurauksena lapsen intentioperusta jää sekä lapselta että aikuiselta pimentoon. I-intentio: kun aikuinen jakaa I-intentionsa lapsen kanssa, hän 'luo' lapsen tekemän kasvatuspäätöksen kautta I-intentiosta WE-intention. Lapsi ei opi asymmetrisyyteen perustuvaa aitoa WE-intentiota.

Lapsen on siis päätettävä omista ja vanhemman intentioista⇒ei ole päätöstä intention ja performanssin välillä niin, että $S(P(intentio))$:sta seuraisi koherentti $S(Q(performanssi))$. Intentio ja performanssi koherenssi eksistoi kuviteltuna versioina. Lapsen reaktio (Y) perustelee vanhemman I-intention, jolloin vanhempi väärintulkitssee sen we-intentioksi (=‘jaettu’ Y), kun sen pitäisi olla X. Samalla lapsi oppii tulkitsemaan I-intentionsa we-intentioksi ja vastaavasti sisäisesti inkoherentin tilan koherentiksi. Seuraa mahdollinen syyllisyydestä aiheutuva tulkintapakko.

Y= kasvatuspäätös

Y1= delegoitu kasvatuspäätös

X= säännön asettaminen vanhemmalla (myös kasvatuspäätös) ja totteleminen lapsella

Kuva 7. Kasvatustoiminnan intentionaalinen ideaaliteoria (KII-teoria)/-> (S) jatkuu kohdasta kuva 6. W2 (v). Kasvatustoiminnan intentionaalinen ideaaliteoria (KII-teoria) kasvatustoiminnan kuvaajana on oma versioini Tuomelan (1983, 1985, 1995) ja Hellgrenin (1985: 44–45) tulkinnan pohjalta (Hellgren 1985). Kuva 7. osoittaa, miten lapsi joutuu a) tekemään kasvatuspäätöksen ja b) tottelemaan itseään samanaikaisesti.

Syntyy kaksi erilaista yksinkertaistettua päätelmää, joista ensimmäinen edustaa koherenttia ja jälkimmäinen inkoherenttia ajattelua. Jälkimmäisen mukaan aikuisella on mielikuva ihanteellisista asioista, joita haluaisi välittää lapselleen. Hänellä itsellään ei kuitenkaan ole resursseja antaa niitä, mutta tulkitsee silti toimintansa omien toiveittensa mukaisesti ja samalla erheellisesti.

Koherentista (K) ja inkoherentista (IK) päättelystä voidaan esittää seuraava yksinkertainen esimerkki. Koherentti päättely etenee realistisesti: ”*Voin tarjota vain sellaista kiintymystä, mitä olen oikeasti oppinut*”. Inkoherentti (IK) päättely sen sijaan muistuttaa toiveajattelua: ”*Tarjoan sellaista kiintymystä, mihin minulla olisi ollut oikeus tai mitä olisin toivonut saavan*”.

Voiko aikuinen lahjoittaa lapselle sellaista psyykkistä perintöä, mitä ei ole tosiasiassa vastaanottanut? Tai miksi vanhempi kuvittelee välittävänsä lapselle asioita, joihin hän ei löydä tarkoituksenmukaisia keinoja? Inkoherentti päätelmä (IK) perustuu kuvitellun intention (vrt. aie, joka kohdistuu tiettyyn tavoitteeseen) varaan, ja tuottaa käyttäytymistä, joka on selvässä ristiriidassa tietoisten tavoitteiden kanssa. Ihanteelliseen tavoitteeseen pyrkiminen tosiasiallisten resurssien puuttuessa synnyttää epätasapainon kasvatustoimintaan, jos vanhempi ei kykene tai halua kohdata totuutta omista vajavaisuuksistaan. Tällainen todellisuudesta vieraantunut aikuinen palauttaa kasvatussuhteessa vallitsevan epäsuhdan kieroutuneeseen ‘tasapainoon’ vaatien lasta pitämään todellisina vanhemman kuvittelemia intentioita. Käytännössä lapsi provosoituu aikuisen käyttäytymisen kautta päättämään tämän puolesta, millaisia sisältöjä vanhempi kykenee lapselle välittämään¹⁰³. Koska lapsi ei *kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen* mukaan voi kuvitella mitään muuta

¹⁰³ ”Perustuksiaan luovan ihmisen on saatava toiset käyttäytymään oikein, jotta kokisi elävänsä” (Siltala 1992: 13).

kuin vanhemman tarjoavan tälle liittymistä we-intention, kaikenlainen kasvatustoiminta menetelmistä ja sisällöistä riippumatta symbolisoi lapselle liittymistä 'meihin'. Aikuisen tiedostamattomasta näkökulmasta kasvatustoiminnan tarkoituksena on vahvistaa vanhemman omaa uskoa siihen, että tällä olisi halua ja kykyä antaa kasvatettavalle jotakin sellaista, mistä on itse jäänyt aikoinaan paitsi.

Tosiasiassa on tietenkin kysymys siitä, että toiveajattelulle perustuvan kasvatuksen kautta vanhempi liittyy lapsen itseensä, 'minuun', 'meidän' sijasta, koska ei kykene hyvästä tahdosta huolimatta hyväksymään erillisyyttä kasvatettavaan nähden. Todellinen erillisyys perustuu siis oikeaoppiseen liittymiseen, joka rakentuu objektiivisesti olemassaolevan moraalisen todellisuuden varaan ja sen välittämiseen. Erillisyys kasvattaa lapsen tietoisuutta taipumuksistaan hyvään ja pahaan, oikeudestaan vastuuseen ja syyllisyyteen sekä anteeksiantoon.

Tässä tutkimuksessa vastuun ja syyllisyyden merkitystä pohditaan erityisesti kasvatuksellisen päätöksenteon kontekstissa. Päätöksenteko on osa kasvatustoimintaa ja samalla sitä kokoava tekijä. Tämän takia on erikseen määriteltävä kasvatustoiminta ja sen rakenteissa kiinni olevan päätöksenteon osuus ja merkitys.

Epäluotettavassa päätöksenteossa kasvattajan tai kasvatettavan intention ja performanssin epäsuhta viittaa johonkin, mitä subjekti tekee ilman, että hänellä olisi siihen kykyä tai oikeutta. Siitä, että tekee jotakin, mitä *ei pitäisi* tehdä, tai menee jollekin sellaiselle toiminnan revierille, minne *ei pitäisi* mennä, syntyy syyllisydentunne¹⁰⁴. Toisaalta esimerkiksi S(P):n ja S(Q):n epäsuhta eli inkoherenssi (IK) voidaan tulkita myös sanallisen moraalin¹⁰⁵ ja tekojen yhtäpitämättömyydeksi: moraalisen *motivaation* ongelmaksi (Ikonen-Varila 2000: 115). Toiminta ei esimerkiksi voi olla moraalisesti johdonmukaista, ellei sen halutusta suunnasta ole jonkinlaista näkemystä (Ikonen-Varila 2000: 108). Jos kasvatustoiminnan päämääränä on kasvattaa moraalisesti motivoituneita ja tietoisia ihmisiä, inkoherentissa tai epäjohdonmukaisessa kasvatustoiminnassa kasvavan tietoisuus konstruoituu epärealististen kuvitelmiin ja ulkoisen toiminnan välisestä ristiriidasta. Kun tiedetään, että ihmisen on aikuisenakin vaikea kohdata totuutta eettisistä puutteistaan (Puolimatka 2003: 71), vanhemman vastuu korostuu ohjattaessa lasta kehittämään moraalista motivaatiota ja arvotunteita. Lapsen moraalinen motivaatio, hänen arvotunteensa ja käsityksensä eettisistä arvoista eivät pääse kehittymään oikealla tavalla, ellei lasta ohjata arvioimaan omia tunteitaan, toimintaansa ja vastuutaan moraalista arvoista käsin (Puolimatka 2003).

¹⁰⁴ On tärkeää erottaa oikeutettu ja epäoikeutettu syyllisydentunne. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lähinnä epäoikeutetun syyllisyyden olemusta kasvatuspäätöksenteon yhteydessä (vrt. intrapsyykkinen tottelemattomuus ja irrationaaliset syyllisydentunteet). Epäoikeutetun syyllisyyden määritelmä tulee tulkita kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen näkökulmasta, jonka mukaan vastuu on annettuna kasvatussuhteen osapuolille riippumatta siitä, ovatko nämä siitä tietoisia vai eivät (ks. myös Värrö 2000). Kysymys on siitä, että päätöksentekoon liittyvän syyllisydentunteen oletetaan syntyvän, kun vanhempi laistaa riippumattomasta asemastaan ja velvoittaa lapsensa hoitamaan myös vanhemman kasvatuspäätöstehtävän.

¹⁰⁵ Vrt. tietoisien intention

Käytännössä vain aikuisella on velvollisuus tehdä Iwe-aikeinen päätös lapsen moraalisen kasvun ja liittymisen puolesta. Velvollisuuden laiminlyöjä (Ii-intention) jättää paljastamatta lapsen tietoisuuden sisällön moraalisen arvon. Ii-intention ohjaama kasvatustoiminta on arvaamatonta ja siirtää lapselle liikaa moraalisen arvioinnin vastuuta¹⁰⁶. Sen mukaan lapsi oppii vähitellen todistamaan ja kertomaan itselleen, mikä on oikeaa ja mikä väärää. Jos lapsi jättäisi tekemättä näin, hän joutuisi luopumaan uskostaan vanhempien asemaan, sen kantavaan perusturvaa luovaan voimaan ja *sen arvoon* sekä moraaliseen todellisuuteen. Ilman moraalista todellisuutta, ilman liittymistä mahdollistavia rakenteita lapsi ei kykene arvottamaan rakkautta eli erottamaan sitä juuri *hänen* vanhempiensa rakkaudeksi. Ilman moraalista todellisuutta rakkaus jäisi vaille oikean ja väärän merkitystä, ilman kohdetta. Moraalinen todellisuus mahdollistaisi lapsen siis 'tunnistamaan' omat vanhempansa ja ymmärtämään, että se muodosta ja tavasta riippumaton rakkaus, jolla he rakastavat, on erityisesti hänelle osoitettua: olla olemassa tietyn ihmisen rakkauden arvoisena. Rakkauden osoittaminen rakentaa siis ihmisestä erillistä, ja rakkauden rakentaminen konstruoimisen kielteisessä merkityksessä estää tuon erillisyyden syntymisen. Tästä näkökulmasta moraalisen todellisuuden olemassaolo merkitsisi samalla *vanhemmuuden* olemassaolon mahdollisuutta.

Moraaliset normit antavat perusturvaa, joiden varassa sinitellä ja toisaalta tehdä isojakin virheitä. Normit sallivat ehdottomassa olemassaolossaan kuitenkin erillisyyden, ja ilman niitä todellista psyykkistäkään erillisyyttä ja liittymistä ei ole. Esimerkiksi tässä mielessä kasvatuksellinen realiteettiperiaate ylläpitää kuvaa moraalisen todellisuuden olemassaolosta toiminnan rakenteissa ja sille luotavissa merkityksissä, jotka voivat olla oikeita tai vääristyneitä. Ilman moraalialia ei siis olisi 'rakkautakaan'. Ylläpitääkö moraalialia rakkauden ehdotonta ja kyseenalaistamatonta järjestystä? Voisiko vanhemman osoittama 'rakkaus' koskaan ehtiä niin täydelliseksi kuvaamaan tätä, että lapsi voisi *tuntea* sen todelliseksi? Surullista kyllä moraalialia ihanne tunnetaan niin korkeaksi, ettei kukaan ihminen voi koskaan täysin saavuttaa sitä. Olisiko silti ajateltavissa, että esimerkiksi arvosubjektivismin ihanne perustuu moraalialisesta laista vapautumisen periaatteeseen eli ns. rakkauden 'täydellistymiseen'¹⁰⁷? Todellisuudenvastaisten kuvitelmiin vallassa elävä vanhempi kasvattaa siis uskoen ja vedoten omaan ja/ tai lapsensa kaikkivoipaan *romanttisen* rakkauden kuvitelmaan. Tältä perustalta olisi esimerkiksi helppo ymmärtää lapsen suojeleminen syyllisyyden- ja pettymyksen tunteelta: lapsihan 'lakkaa' rakastamasta vanhempaansa, kun hän osoittaa pettymystä vanhempaansa kohtaan? Moraalialian todellisuuden ohjaama vanhempi tuskin on yhtä helpposti lapsen huijattavissa. Hän tietää, ettei moraalialisesta todellisuudesta voi vapautua kuin näennäisesti, jolloin lapsi viimeistään kantaa luopumisen seuraukset: pää-

¹⁰⁶ Subjektin toiminta jakautuu psyykkiseen ja praktiseen toimintaan (Weckroth 1988: 47, 51). Kun niiden suhde säröilee, toiminnasta tulee ennalta-arvaamatonta ja epäjärjestelmällistä. Kyse on siitä, että joko praktinen toiminta ei korjaa psyykkistä tai psyykkinen suunnitelma ei toteudu käytännössä.

¹⁰⁷ Vrt. Freud ja ja tämän ajatus yhteisöllisestä normeista vapautumisesta

töksenteko, joka on tahdon eräänlainen vastine, kärsii, jolloin ihmisen psyykkeen rakenne kasvaa vinoon. Tieto ja tunne muodostavat eräänlaisen toisiaan täydentävän sidoksen, josta tahto kolmantena osana irtautuu heikoimmaksi ja eniten vahvistusta tarvitsevaksi linkiksi. Esimerkiksi kaupalliset markkinat luovat ihmiselle keinotekoisia tarpeita, jotka vahvistavat ja luovat sisältöjä käyttämättömille päätöksenteon tarpeille. Esimerkiksi helpot ja nopeat ostokset tyydyttävät valheellisesti narsistisen ihmisen kokemusta sisäisesti ja ulkoisesti hallittavasta maailmasta. Ostospäätösten vastuullisuus ja moraalinen arvo (jota sillä tuskin oikeasti edes on¹⁰⁸) on kuitenkin mitoitettu ihmisen psyykkeen kyvyt (moraaliset tarpeet) huomioonottaen liian alhaisiksi, jolloin ne eivät kosketa ihmisen kasvun todellisia silmukohtia. Esimerkiksi ostopäätökset silti *vaikuttavat* tekevän niin, koska ne *muistuttavat* tahtoon perustuvaa päätöksentekoa. Ostopäätöksiä ym. tehdessään ihminen alitajuisesti kokee olevansa 'rakkauden kohteena', koska periaatteessa hän silloin asettuu noudattamaan vanhemmuuden asemaa muistuttavia moraalisia lakeja, jotka luovat mahdollisen aiheellisenkin syyllisyyden ohella myös isällistä ja äidillistä perusturvaa. Päätöksenteko merkitsee aina vastuun kantamista ja tuntuu liittävän ihmisen osaksi suurempaa kokonaisuutta. Markkinat tyydyttävät siis ihmisen perustarvetta liittyä osaksi suurta yhteisöä, 'meitä', mutta eivät tee sitä oikeasti. Herää kysymys, mikä on moraalisten lakien toteutumisen tarkoitus.

3.3.3 Kasvatuksellisen vaikuttamisen ulottuvuuksista

Määritelmien jälkeen vuorossa on tutkimuksen empiiristä aineistoa kuvaava ja selittävä teoria. Empiirinen aineisto havainnollistaa teoriaa. Ensin määritellään pedagogisen kausaalisuuden¹⁰⁹ lajit, jotka on johdettu sovelluksena Wahlströmin (1992) merkityksenmuodostuksen mallista (ks. tarkemmin luku metodeista) ja jotka kuvaavat kasvatuksellisen vaikuttamisen ulottuvuuksia. Ulottuvuuksista on rakennettu luokkia, jotka jäsentävät metodisena viitekehyksenä tutkimusaineistoa. Tutkimuksen punainen lanka koostuu teoriasta, josta johdettu metodi jäsentää aineistoa. Tulokset argumentoivat teorian puolesta.

Kasvatuskausaalisuus kuvataan kasvatuksen nelikenttänä ja siinä tarkemmin kirjainsymboleina. Tälle abstraktille kuvaukselle on annettu konkreettinen sisältö kuvassa 9.

3.3.4 Pedagogisen vaikuttamisen nelikenttä ja sen konkretia

Lähtökohtana on, että *we*-intentio ilmenee asymmetrisessä suhteessa ja *I*-intentio komplementäärisessä suhteessa. Selvyiden vuoksi olen nimennyt suhdetyypit pedagogisiksi kausaalisuustyypeiksi: asymmetrisessä suhteessa vallitsee koherenssi (K) ja komplementäärisessä suhteessa inkohereenssi (IK) kasvattajan ajatusten ja tekojen välillä.

¹⁰⁸ Velvoittaako moraalilaki *ostopäätöksiin*? Ellei ostaminen itsessään muodostu moraalilain puuttumisen sisällölliseksi korvikkeeksi.

¹⁰⁹ Lue myös: kasvatusintentioiden välittymisen lajit

Kuvaan kausaalisuustyypit (K- ja IK) kuvassa 8. Vaikuttamisen lajit on johdettu Hellgrenin ja Tuomelan mallista tehdystä sovelluksesta ja ne perustuvat siis praktisen syllogismin kuvauksiin we- ja I-intentioista kasvatuksessa. Kasvatusnelikentän kuvaus on konkreettinen sovellus we- ja I-intentioista. On esimerkiksi huomioitava, että vanhemman kasvatuspäätös asetetun ohjeen toimeenpanosta (Y) tai sen toimeenpanemattomuudesta ($\sim Y$) suhteutuessaan lapsen tottelevaisuuteen saa sisältönsä tapauskohtaisesti. Tätä valaisee tarkemmin kuvio 9. kasvatuksen nelikentän konkretiasta.

	<i>Lapsen tottelevaisuus</i>	<i>Lapsen tottelemattomuus</i>
Kasvattajan intrapsyyke ja suhde (WE-intentio):		
Y (Asymmetrinen)	1) $S(P) \rightarrow S(Q)(Y)$, jotta	\Leftrightarrow 2) $S(P) \rightarrow S(Q)(Y)$ mutta
Koherenssi	$SI(Q)$, joka vahvistaa $SI(P):n$	$\sim SI(Q)$, joka ei vahvista $SI(P):ta$
(I-intentio):		
$\sim Y$ (Komplementaarinen)	3) $S(P) \sim \rightarrow S(Q)(\sim Y)$, jotta	\Leftrightarrow 4) $S(P) \sim \rightarrow S(Q)$ ($\sim Y$), mutta
Inkoherenssi	$SI(Q)$, joka vahvistaa $S(P):n$	$\sim SI(Q)$, joka ei vahvista $S(P):ta$

Kuva 8. Kasvatustoiminnan nelikenttä ja pedagogisen vaikuttamisen tyypit

Vanhemman reaktio on kuvattu lihavoidusti ja lapsen reaktio lihavoidusti ja kurssiivilla. Esimerkiksi kohdassa 1) $S(P) \Rightarrow S(Q)(Y)$ tarkoittaa vanhemman koherenttia intrapsyykettä, jossa intentio toteutuu johdomukaisena käyttäytymisenä, performanssina. Suhde on siis we-intention (Iwe) ohjaama ja asymmetrinen, jossa vanhempi kantaa vastuun kasvatuspäätöksen toimeenpanosta. Vastaavasti merkintä samassa kohdassa ' $SI(Q)$ vahvistaa $SI(P):n$ ' tarkoittaa, että lapsi tottelee $SI(Q)$ kokemaansa tulkintaa $SI(P)$ eli sisäistettyä aikuisen antamaa ohjetta (P). Pedagoginen kausaalisuus ilmenee siinä, että intentionaalisesti välitetyksi tarkoitettu kasvatuspäätös siirtyy lapsen tulkintaan tavalla, joka vastaa merkityksessä aikuisen tulkintaa. Tarkoituksenmukainen käyttäytyminen eli totteleminen vahvistaa välitettäväksi tarkoitettujen merkityksien perilleminen. Aikuisen koherentti käyttäytyminen edesauttaa tulkinnan siirtymistä tajunnasta toiseen yhdenmukaisessa merkityksessä mutta ei takaa sitä, koska kasvatettava on oma subjektinsa vapaan tahdonsa tähden. Äskeinen kuvaus on ideaali, sillä kasvattaja ei voi koskaan tietää, miten kasvatettava ymmärtää hänelle välitetyt kasvatukselliset merkitykset (Puolimatka 1995: 53–56; Värri 1997: 101).

Seuraavaksi konkretisoidaan edellä kuvattu abstrakti kasvatuksen nelikenttä. Vanhemman reaktiotavasta omiin intentioihinsa (K tai IK) ja lapsen performanssiin nähden riippuu, millaisen merkityksen kasvatustapahtuma saa.

A) Nelikentän kohta 1&(2):

Sovinto/Aikuinen esittää (K) säännön ja lapsi tottelee.

– Aikuinen pitää kiinni rajoista ja lapsen ei tarvitse tehdä kasvatuspäätöstä

Tottelevaisuuden objekti: vanhemmat/me)

B) Nelikentän kohta 2:

Sallimus/Aikuinen esittää (K) säännön/intention, lapsi ei tottele.

– Aikuinen pitää kiinni rajoista, mutta sallii lapsen valinnan olla tottelematon. Aikuinen odottaa anteeksiantavasti: ”Routa porsaan kotiin ajaa.”

C) Nelikentän kohta 3&(4):

Pakotettu kasvatuspäätös/Aikuinen esittää (IK) säännön/intention sitoutumatta sen ylläpitämiseen, ”kiltti” lapsi tottelee ja sitoutuu ylläpitämään sitä aikuisen puolesta, mutta hänet pakotetaan samalla ‘vanhemmaksi’.

– Aikuinen kuvittelee pitävänsä ‘rajoistaan’ kiinni, mutta itse asiassa lapsi tekee kasvatuspäätöksen aikuisen puolesta. Passiivisuudellaan aikuinen manipuloi lapsen tulkitsemaan puolisydämisen kannanottonsa kasvatuspäätökseksi.

D) Nelikentän kohta 4:

Kapina/Aikuinen esittää (IK) säännön/intention, lapsi ei tottele.

– Aikuinen pitää ‘rajoistaan’ kiinni ja lapsi viivyttää tekemäänsä kasvatuspäätöstä aikuisen puolesta ja ‘tottelee’ tätä kapinoidessaan ylläpitäen vanhemman psyykkistä konstruktia

Kuva 9. Kasvatusnelikentän tulkintamalli

Kuvassa 9. esimerkiksi ‘Sallimus’ (kohta 2.) puhuu vapaaehtoisuuden puolesta, ja ‘Kapina’ vastaavasti pakotetun tulkitsemismallin puolesta. Ajatus voidaan ilmaista toisinkin: ‘Sallimus’ kuvaa eräänlaista viivytystaistelua, jossa vanhempi odottaa kärsivällisesti lapsen ‘oikeaa reaktiota’ luopumatta jo perustellusta kasvatusintentiostaan $S(P)^{110}$. Koherentti suhde $S(P):n$ ja $S(Q):n$ välillä *luo* kasvatettavan *intentiotietoisuuden* $S1(P)$ ja on sen edellytys. Vanhemman sisäinen koherenssi kestää myös siihen kohdistuneen kyseenalaistamisen $\sim S1(Q)$, sillä koherenssilla on ulkoisista olosuhteista riippumaton jatkuvuus. Esimerkiksi ‘*syvien*’, sisäisten motiivien palkinta tapahtuu pääosin tunnetyytytyksenä, kuten yhteistyönä, tunnevuorovaikutuksena ja itsen kyseenalaistamisena (Niitamo 1999) ja on suhteellisen riippumaton motivaatiojärjestelmä ulkoisen motivaatiojärjestelmän rinnalla.

¹¹⁰ Tapahtuma voidaan kuvata osaksi terveen anteeksiantamisen prosessia ja moraalista rakkautta (*agape*) (North 1987 artikk. Gassin 1998: 71).

Nelikenttää voidaan tulkita niinkin, esimerkiksi IK-tyypin tasolla lapsi on sisäisesti epälojaali itselleen¹¹¹. Syntyy ajattelua ja käyttäytymistä virheellisesti ohjaava *tiedostamaton* syyllisyys, jolla ei ole käsitteellisesti mitään tekemistä freudilaisen seksuaalietnologian (Jung 1991: 81) kanssa. Jung (1991: 97) lähteekin psykologisesta tosiasiasta, ettei kasvattaja voi korjata lapsessa mitään sellaista virhettä, jonka tekemistä hän itse jatkaa. Tästä seuraa, että uskollisuus itseä kohtaan menetetään ja valhe löytää perustellun eli oikeutetun käyttäytymismuotonsa lapsessa ‘hyvää’ tarkoittavien vanhempien initioimana. Tässä valossa esimerkiksi Pulkkisen (1994: 34) näkemys autoritatiivisen vanhemman rationaalisista toimintatavoista lapsen persoonan huomioonottavassa kasvatuksessa voi saada hyvin suhteellisia ja jopa kielteisiä tulkintoja siinä, miten kasvattaja tulkitsee ja ilmaisee perustelunsa lapselle.

Jotta lapsen syyllisyys voitaisiin saattaa tietoiseksi, olisi jonkun ensin luotava konkreettinen tavoitesuunnitelma eli intentiotietoisuus asioiden eettisestä sisällystä¹¹². Tällöin vanhemman oma reaktio perustelee kasvatusintention tavalla, ettei lapsi joudu ylivastuulliseen asemaan tekemään päätöstä siitä, mikä tilanteen luonteen *tulisi* olla. Vanhempi toimii silloin lapsen intentiotiedostuksen hyväksi ja vahvistaa tämän jatkuvuuden tunnetta, koska hän ottaa kantaa siihen, millaisten ja millä tavalla moraalista arvoa kantavien asioiden tulisi ilmetä tulevaisuudessa. Siksi esimerkiksi rajaton ja täysin vapaa kasvatusta suovat otolliset olosuhteet tiedostamattoman ‘pahan’ siirtymiselle polvesta toiseen.

Murrosiässä nuori luopuu intentioistaan määritelläkseen ne uudelleen. Aikuisuusiässä nuori ei toisaalta onnistu kyseenalaistamaan intentioitaan, koska niitä ‘ei ole’ siinä mielessä, että hänellä on tarve luopua intentioiden ohella intentioidensa muodostusta ohjaavista auktoriteeteista¹¹³. Intentioista luopuminen tai niiden kyseenalaistaminen ilmenevät itsenäistymisvaiheessa kapihana, jolle on hyvä antaa tilaa ja aikaa vanhemman asemaa menettämättä. Jos

¹¹¹ Jungin (1991: 101, 108) mukaan persoonallisuuden kehitys merkitsee sitä, että ihminen on *uskollinen oman olemuksensa laille* ja sen vääjämättömälle toteuttamiselle. Jung käyttää Uuden Testamentin kreikankielistä sanaa *pistis*, joka merkitsee uskoa ja luottamusta, luottavaista lojaalisuutta. Uskollisuus oman olemuksen laille on luottamusta tähän lakiin, lojaalia kestämistä ja luottavaista toivomista. Persoonallisuus ei kehity ilman tietoista moraalista ratkaisua, joka merkitsee *oman tien* valitsemista. Ei ainoastaan kausaalisen motiivin, pakon, vaan myös tietoisesta moraalisen ratkaisun on annettava voimansa persoonallisuuden kehitysprosessille. Kysymys on mielekkään elämän psykologisesta prototyypistä. (*italics* alkup.)

¹¹² Sekä teknologisen nihilismin (psykoteknologia) että romanttisen kasvatusnäkemysten mukaan maailmaan kasvaminen on eettiseksi tulemistä (Ojakangas 2000, Kriittisen korkeakoulun yleisöluento 27.3.2000; Nuutinen 1994). Teknologinen nihilismi ymmärretään ihmisen ja teknologian läpikotaiseksi muokkaamiseksi, jossa esimerkiksi ihmistä kasvatetaan, jotta hänestä koituisi maksimaalinen hyöty yhteiskunnalle. Romanttinen näkemys puolustaa lapsen ”alastonta elämää” ja on kaikkea tietoista hallintaa ja manipulaatiota vastaan. Muodollinen vastakohta teknologiselle nihilismille.

¹¹³ Mikä sinällään todistaa kyvystä formaalisiin operaatioihin – hypoteettiseen ajatteluun.

perheen jakama väärä syyllisyys jää yhä kohtaamatta, nuori selvittää ongelman yksinkertaisen vastaratkaisun kautta: ‘minusta ei tule vanhempieni kaltaista *tässä* asiassa’. Vanhemman kyvyttömyys tiedostaa omaa toimintaansa ja haluttomuus etsiä selvyyttä omaan identiteetti prosessiinsa vaikuttaa sen, että nuorta ohjataan harvoin kohtaamaan kapinan takana vaikuttavia motiiveja, jotka tuskin poikkeavat paljoakaan kasvattajan omien pyrkimysten takana vaikuttavista motiiveista. Murrosikäisen intrapsyykinen tila on eräänlainen toisinto IK (*inkoherentista*) tilasta, jonka muuntamiseksi K (*koherenttiin*) tilaan hän tarvitsee ulkopuolisen ja aikuisen apua: psyykkistä työtä, kypsyyttä ja tukea niin passiivisten interventioiden kuin aktiivisten kasvatuspäätösten (Y) muodossa. Vanhemman tehtävänä on kyseenalaistaa sisäistämänsä malli emotionaalista läheisyydestä sitä välttämättä tai kokonaan hylkäämättä. Kasvavan autonomia vanhemmista mahdollistuu rakentavasti, kun läheisyyttä luodaan we-intentioista (Iwe-intentio) käsin. Tällainen kehitys käy mahdolliseksi sellaisen kasvatuksen järjestyksen olosuhteissa, joissa lapsen perimmäisen olemuksen riippumattomuus vanhemmasta perustuu vanhemman omaan vallanalaisuuteen ja pakottomaan haluun tunnustaa moraalinen todellisuus riippumattomaksi vanhemmasta itsestään. Myös Puolimatka (2003:57) esittää, että avoin auktoriteetti mahdollistaa terveen itsenäistymisen vanhemmista, mikä on edellytyksenä yksilöllisen identiteetin kehitykselle.

Jos aikuinen on sisäistänyt väärän ja persoonallisuutta hajottavan kiintymysmallin, hän usein pyrkii kieltämään sen olemassaolon ja vaikutuksen. Tällainen aikuinen ei hyvistä pyrkimyksistään huolimatta onnistu tarjoamaan lapselleen vaille jäämäänsä emotionaalista läheisyyttä. Kasvattaja tulkitsee silloin todellisuudessa vaikuttavan kasvatusintentionsa itselleen valheellisesti: IK-tilan K-tilaksi eli I-intention we-intentioksi tai *minän meiksi*. Tällaisen virhetulkinnan takia aikuinen ajautuu siirtämään lapselleen tämän oman kehitystason mukaista päätöksentekoa estävää väärää syyllisyyttä. Pari empiiristä esimerkkiä havainnollistavat ajatusta tarkemmin:

Nuorella saattaa olla heikko itseluottamus aloitteentekevässä päätöksissä: milloin olisi hyvä luottaa omaan päättelyyn ja milloin ei ja toimia päätelmien mukaan eli tehdä päätöksiä. Toisaalta samalle nuorelle voi olla ylpeyden takia äärimmäisen vaikeaa pyytää apua hänelle uusissa tilanteissa, joissa tarvitsee sitä oikeasti. Nuoren päätöksenteko on tällöin eräällä tavalla ‘häiriintynyt’ ja estynyt kehittymästä oikeisiin mittoihinsa: päätösten tekeminen tulkitaan ‘nöyryyttäväksi’ ylpeyden ‘vastinparina’ tai nuori on ‘liian ylpeä’ tehdäkseen päätöksiä. Jos vanhempi ylläpitää negatiivista kehityskierrettä, nuori oppii luottamaan tulkintansa tilanteissa ‘oikeiksi’: ‘oikeaa’ tietoa nuorelle olisi esimerkiksi, että ‘ei kannata luottaa itseensä’ silloin, kun edellytykset siihen olisivat juuri olemassa. Jos nuori käytännössä oppisi, että neuvojen kysyminen ‘ei rasita’ vanhempaa (nuori ei kokisi syyllisyyttä siitä, että vanhempi joutuu tekemään *päätöksiä* neuvoakseen lasta), hän todennäköisesti poisoppisi näennäisestä ylpeydestään, irtautuisi turhasta syyllisyydestä ja uskaltautuisi antautua tekemään päätöksiä toisissa tilanteissa.

Nuoren tieto itsestä vääristyy, kun vanhempi määrittelee I-intention Iwe-intentioksi. Toinen empiirinen esimerkki valaisee lisää: lievästi kehitysvammainen nuori on tottunut tulemaan hyväksytyksi vain normaalina. Hän kokee normaaliutta vain silloin, kun tekee omaehtoisia päätöksiä, koska vanhemmat tulkitsevat, että jos nuori tekee päätöksiä ja kapinoi, hän on normaali ja vamman yläpuolella sekä

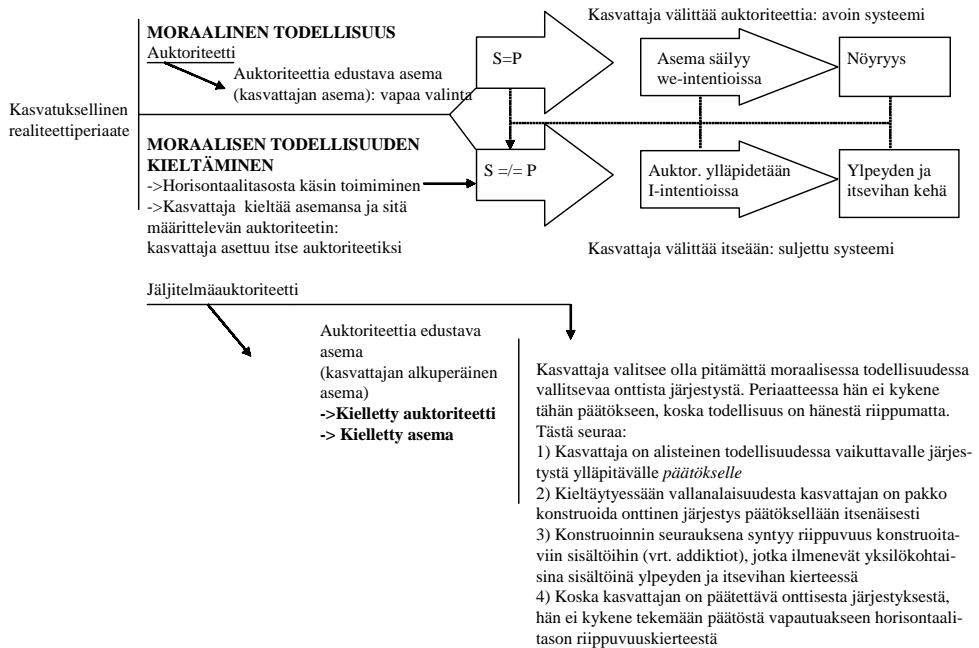
alitajuisessa yhteistyössä vanhempien ideaalien toteuttamiseksi (ideaali kuvitelma Iwe-intentiosta, joka tosiasiallisesti edustaa Ii-intentiota) – ikään kuin vammaisen nuori ei kykenisi tekemään päätöksiä. Sama nuori saa tehtävän koulussa eikä suostu yhteistyöhön kuin vasta, kun on tunnin miettimisen päästä tehnyt puoltavan ja omaehtoisen päätöksen hyväksyä vastaanottamaan annettu tehtävä. Nuori on oppinut sitomaan yhden kysymyksen siitä, onko hän normaali, ja oletuksen, että normaalius merkitsee vapautta tehdä päätöksiä täysin omaehtoisesti, ympäristöstä välittämättä. Koska nuori tekee päätöksen normaaliudestaan ensin, hän ei kykene vastaanottamaan toisen päätöstä esimerkiksi annetuista tehtävistä. Jos nuori tämän sijaan tottelisi annettuja tehtäviä, avautuisi hänelle merkitys antautua olemaan myös ‘vammaisen’ ja päätöksentekoon ‘kyvyttömän henkilö’ (mitä tehtävätilanne ei edes pyri viestittämään). Esimerkin nuori on oppinut tekemään päätöksen vanhemman puolesta siinä, että hän kieltäytyessään yhteistyöstä muistuttaa vanhempiaan siitä, ettei heidän tarvitse tehdä päätöstä lapsen vammaisuudesta: nuori tekee päätöksen vanhempien puolesta *kieltäytymällä* olemasta vammaisen vanhempiensa silmissä (käytännössä kieltäytymällä yhteistyöstä). Vastaavasti, jos vanhemmat suostuisivat tekemään kasvatuspäätöksen (Iwe-intentio) ja vaatimaan nuorelta asioita tätä säälimättä, nuori oppisi hyväksymään annetut tehtävät ja samalla vammansa. Vanhempi tulkitsee kuitenkin kasvatusrealismin Ii-intentiostaan, että ikään kuin vaatimuksen esittäminen lapselle viestisi tälle samalla, että lapsen vammaisuus tekee hänet kyvyttömäksi tekemään päätöksiä. Toisin sanoen, kun vanhempi vaatii asioita tältä nuorelta, tämä ei kykene vanhempien pelkojen mukaan joko täyttämään niitä tai sitten tehtävän vastaanottaneen henkilön omaa mielipidettä asian hoitamisen *muodosta* ei oteta lainkaan huomioon – on ‘helpompi tuomita lapsi kapinoivaksi ja palkita siitä, kuin tunnustaa nuoren vamman asettamat rajoitukset tehtävän suorittamisen täydelliseksi onnistumiseksi’.

Esimerkiksi kehitysvammaisen nuoren aikuisopiskelijan tavoitteellisuuden edistymistä tarkasteleva kehittämishanke osoittaa, että kun nuoren ongelmallisen vuorovaikutuksen ydinongelma selviää, siihen voidaan vaikuttaa tehokkaammin erilaisten pedagogisten väliintulojen, kasvatuspäätösten ja jaettujen tavoitteenasettelujen kautta. Tällöin myös nuoren itsensä kyky asettaa toiminnalleen tavoitteita selkeytyy. Tällä on myönteinen ja välitön vaikutus nuoren omaan elämänhallintaan ja subjektiksi kasvamiseen. (Salo 2001).

3.3.5 Tiivistelmä tutkimuksen viitekehyksestä

Tutkimuksen viitekehys rakentuu kasvatukselliselle realiteettiperiaatteelle. Periaatteen mukaan ihminen pyrkii liittymään auktoriteettiin ja todellisuuteen yhteisen toiminnan kautta, joka toteutuu asymmetrisessä kasvatussuhteessa vanhemman ja lapsen välisenä vuorovaikutuksena. Kasvattajan tehtävänä on ohjata lapsi liittymään moraaliseen todellisuuteen, josta implikoituu myös vanhemman kasvatustavastuu. Auktoriteetin ja sitä edustavan aseman keskinäinen järjestys määrittelevät, millaisista liittymisen ehdoista voidaan puhua. Liittyminen voi tapahtua joko Iwe-intentiosta tai I-intentiosta käsin. Intention luonne määrää liittymisen päämäärän, keinon ja laadun. Jos kasvattaja on liittynyt moraaliseen todellisuuteen, hän tunnustaa silloin moraalisisessa todellisuudessa vallitsevan ontittisen järjestyk-

sen ja toteuttaa kasvatustaan siitä käsin – myös vallanalaisena, mutta kasvatustaan kantaen. Jos kasvattaja kieltää todellisuuden ontittisen järjestyksen, hän voi tarjota lapselle vain I-intentioista käsin tapahtuvaa liittymistä. Tutkimuksessani tulee kiinnittää erityinen huomio siihen, että esimerkiksi periksiantamattomuus jäätelön ostamista kiellettyä ei ole vielä varsinaisen syyllisyyskysymyksen ydin – tutkimuksessani käyn diskurssia suhteessa vanhempien tärkeiksi katsomiin intentioihin, joilla vaikuttaa olevan merkityksellisiä kiinnikekohtia väärään syyllisyyteen ja erityisesti sen siirtymiseen sukupolvelta toiselle.

Kuva 10.1 Kasvatuksellinen realiteettiperiaate

Käytännössä intentiot vaikuttavat rinnakkain jo siksikin, että inhimillisellä tasolla täydellinen vanhemmuus on käytännössä mahdottomuus. Pyrkimyksenäni on kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen eksplikoimisen ohella erotella vanhemmuuden pyrkimyksiä, sillä ne määrittävät pitkälle sitä suuntaa, johon lapsi kasvaa mukana. Teoreettisesti intentiot jäsentyvät kasvattajan (valitsemasta) asemasta riippuen. Empiirisesti intentioita voidaan luokitella tarkastelemalla ja analysoimalla vanhemman ja lapsen suhdetta. Objektivisesti ottaen kasvattaja ilmentää lapselle aina auktoiteettia edustavaa asemaa. Siksi riippumatta vanhemman tietoisesta valinnasta sitoutua tai olla sitoutumatta moraaliseen todellisuuteen, lapsi tulkitsee vanhemman toiminnan we-intentioiksi myös sen ollessa päinvastainen (kasvatuksellinen realiteettiperiaate).

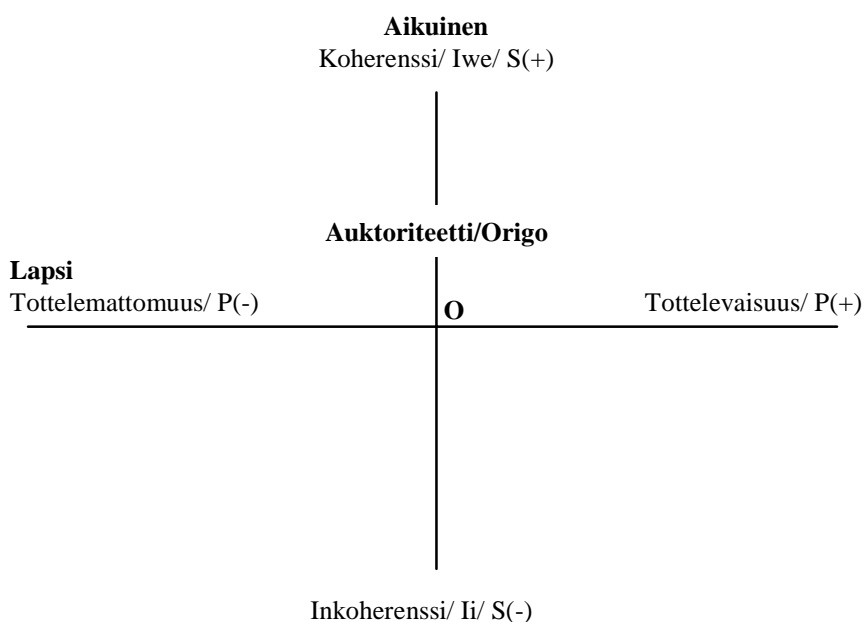
Kenelläkään ei ole luonnostaan sisäistynyttä we-intentioita. Kun pyrkimys we-intentioita kohti tapahtuu horisontaalitalon kehämäisesti toimivasta ja toisista eristyneestä Ii-intentioista käsin, se vääristyy, ellei kukaan ole tukemassa sitä. Kasvat-

tajan tehtävänä on ohjata kasvatettavaa sisäistämään Iwe-intentio kasvatuspäätösten avulla. Rakentava liittyminen toiseen voi tapahtua vain tätä kautta. Seuraava kuva esittelee Iwe-intention ilmenemistapoja ilman että yksikään niistä kuvaisi periaatetta tyhjentävästi. Origossa auktoriteetti vaikuttaa ontin järjestyksen mukaisesti. Se kantaa auktoriteetin kaikkia ulottuvuuksia ja ominaisuuksia sekä voi tulla määriteltyksi niistä kaikista käsin. Toisaalta jokainen kasvatuksen nelikentän ulottuvuus tulkitsee auktoriteetin omasta koordinaatistostaan käsin, jolloin auktoriteetin objektiivinen merkitys voi hämärtyä. Erityisesti tulkintaongelmia syntyy silloin, jos auktoriteetille annetaan merkityksiä ja raja-arvoja *vääristä syyllisyydestä* käsin. Myös tottelevaisuus saa arvoja todellisuudesta ja merkityshorisontista riippuen. Tämä ilmentää lähinnä kasvatustodellisuudessa vallitsevien tulkintojen raadollisuutta: jos kasvatussuhteessa toimitaan esimerkiksi Ii-intentiosta käsin, kasvattajan lähtökoordinaatti sijaitseekin origon alapuolella väärän syyllisyyden vyöhykkeellä. Akseleita on mahdollista liikutella käsitteellisessä avaruudessa toisiinsa nähden ylös, alas, vasemmalle ja oikealle, jolloin kasvattajan asema saa käytännöllisiä attribuutioita sen mukaisesti. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan auktoriteetin paikka säilyy kuitenkin kuvion keskiosassa eräänlaisena 'varjokoordinaattina' silloinkin, kun empiiriset havainnot kasvatuksen menetelmien hyväksyttävyydestä todistaisivat muuta. Kysymys on siitä, että moraalisen todellisuuden lait vaikuttavat kasvatussuhteessa siitäkin huolimatta, koetaanko niitä olemassaoleviksi vai ei. Tässä mielessä kasvatuksellinen realiteettiperiaate antaa kattavan viitekehysten tulkita kasvattajan toimintaa auktoriteettia *edustavassa* ja sitä kieltävässä asemassa. Kasvatuksen nelikentän avulla voidaan luokitella tarkastellut ja analysoidut empiiricaset. Kuvion avulla voidaan tehdä päätelmiä sitten siitä, välittääkö kasvattaja lapselleen auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä.

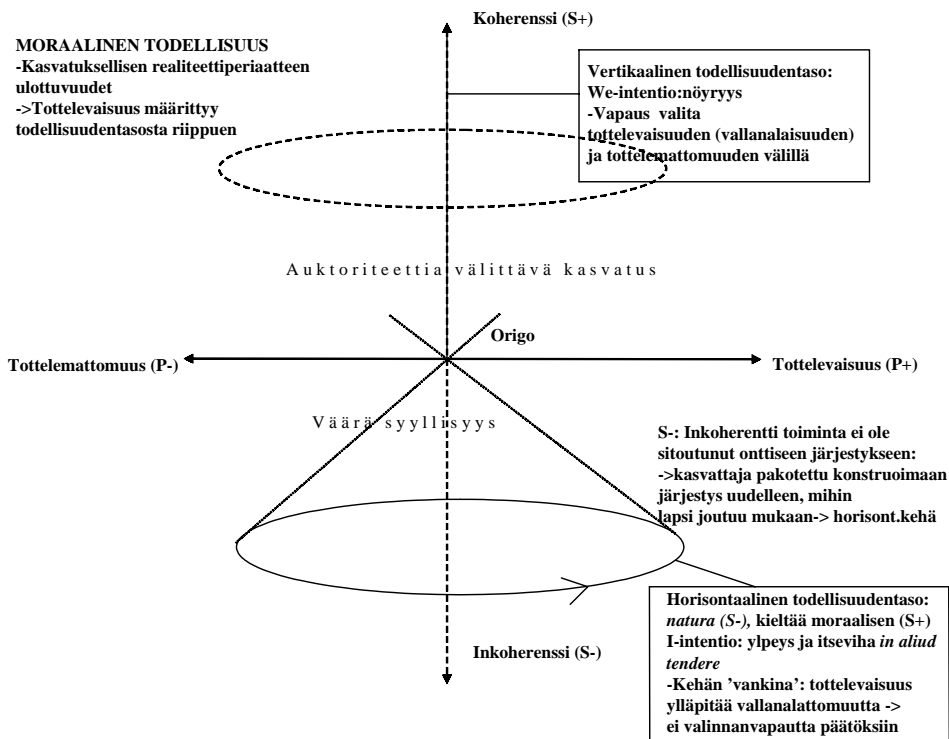
Kasvatuksellinen realiteettiperiaate operoi intention käsitteillä Ii ja Iwe, jotka on määritelty edellisissä luvuissa ja operationalisoitu koherenssin ja inkoherenssin käsitteiksi. Toisen ulottuvuuden kuvan tulkinnoille muodostavat pedagogisen vaikuttamisen (kuvat 8. ja 9.) nelikentän sisällöt, jotka sijoittuvat myös kuvan 10.2 ulottuvuuksiin.

Kuvion akselit risteävät origossa, johon sijoittuu auktoriteetin ja kasvatettavan toiminnallisen eli käytännöllisen kohtaamisen piste. Vaaka-akseli edustaa lapsen performanssin (P) tasoa ja pystyakseli aikuisen intention ja performanssin (K: S=P / IK: S≠P) vastaavuutta toisiinsa nähden. Origion yläpuolella kasvattajan toiminta on koherenttia, joten sen voidaan katsoa asettuvan auktoriteettia välittävään asemaan. Origion alapuolella kasvattajan toiminta on inkoherentti, jolloin sen katsotaan välittävän vanhemman yksilöllisellä ja tietoisella kokemustasolla auktoriteettia, mutta *todellisuudessa* väärää syyllisyyttä. Iwe-intentio merkitsee siis kohtaamisen tapaa kasvatuksellisen päätöksenteon kontekstissa, mikä vaikuttaa lapsen intentiotyyppien (I/we) muotoutumiseen sekä merkityksenmuodostukseen. Teoriasa akselien keskiössä sijaitseva auktoriteetti ilmentää ihanteellista we-intentiota ja subjektiivista, sillä se sallii virheet sekä kasvattajalle että kasvatettavalle myös subjektien itsensä näkökulmasta. Se edellyttää anteeksiantamisen taitoa ja sitoutumista omaan keskeneräisyyteen. Origo onkin tulkittava pisteeksi, jossa inkoherentista asemasta on mahdollista siirtyä nöyryyden kautta vallanalaisuuteen (ks. caset).

Tutkimuksessa myöhemmin esitettävät tutkimustulokset tulkitaan kuvion (10.3) avulla. Empiiristen tulosten perusteella kasvattajan ja lapsen yhteinen koordinaatti määritetään, sijoitetaan kuvioon ja sen pistettä verrataan kuvion keskiössä sijaitsevaan ihanteelliseen ‘varjokoordinaattiin’. Etäisyys ja suunta ihanteellisesta origosta empiirisesti luokiteltuun pisteeseen nähden kertoo, miten kasvatussubjektius toteutuu haastateltavien suhteessa: välittääkö kasvattaja lapselle auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä? Samalla voidaan tehdä päätelmiä myös siitä, miten kasvattaja on sijoittunut moraalisen todellisuuden onttimeen järjestykseen. Koska laadullisessa tutkimuksessa ei suoriteta kvantitatiivisia mittauksia, subjektiivisten tulkintojen perusteella tehdään päätelmiä siitä, mihin haastateltavien ‘empiirinen origo’ kussakin tutkimustapauksessa suurinpiirtein sijoittuu.

Kuva 10.2 Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ulottuvuudet, kasvatuksen nelikenttä

Kuva 10.3 Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ulottuvuudet moraalisisessa todellisuudessa

Toiminnalla on päämäärä, jonka avulla ihminen kokee tekemiselleen tarkoitusta. Teolla on aina kohde, joka määrää teon moraalisen arvon. Yleisesti ottaen voidaan ajatella, että ihminen on transsendenttisen ja immanenttisen Iwe-intentiosta käsin toimivan agentin koherentti tulos, performanssi, jolla on moraalisesti ehdoton arvo, ihmisarvo. Ihminen on rakennettu tottelemaan auktoriteettia, vaikka hän valitsisi tietoisella tasolla toisin. Hän voi kokea erillisyyttä ja ainutkertaisuutta vain kokeamalla olevansa ehdottoman vanhempainrakkauden kohde, jonka taustalla vaikuttaa ehdottomia eettisiä periaatteita. Ilman moraalista todellisuutta ihminen jää subjektiivista mielihyvää hakevaksi neutraaliksi 'performanssiksi', koska intentioiden merkitys ei avaudu täysin ilman niille määriteltyä objektiivista ja moraalista arvoa. Pelkän I-intention avulla ihmiselle ei voi syntyä todenperäistä ideaa olemassaolon tarkoituksesta siten, että hän olisi samanaikaisesti niin ohjattu kuin vapaasti valitseva – subjekti, joka vaikuttaa toiminnan kautta maailmassa ja on samalla itse sen alainen. Ainoastaan II-intention avulla ajatteleva ja toimiva ihminen kokee *minänsä* olevan olemassaolon tarkoitus. Voiko *minä* esimerkiksi päättää olevansa? Kysymys on katseen suuntaamisesta itsensä ulkopuolelle ihmisen ulkopuolisen auktoriteetin avulla. Ilman alamaisuutta itseä suuremmalle auktoriteetille Iwe-intention aito merkitys ja moraalinen todellisuus jäävät ihmiselle vieraiksi. Silloin ne vaikuttavat tosin taustalla, mutta eivät tule näkyviin tai tietoisiksi. Jäädessään tietoisuuden ulkopuolelle Iwe-intention ja moraalisen todellisuuden merkitys ja sisältö vääristyvät. Ihminen saattaa haluta nopeasti määrittää ni-

den sisältöjä kulloisenkin tilanteen mukaan, mutta tämä ei poista kokemusta moraalien velvoittavuudesta. Ihmisestä tulee silloin itsepääätettyjen intentioiden palvelija.

Kysymys on moraalisen todellisuuden tietoisiksi saattamisesta, joka on kasvattajan velvollisuus ja oikeus. Ihminen voi valita vain tietoisella tasolla. Alitajuisella tasolla on asioita, joiden olemassaolosta hän ei kykene päättämään eikä siten valitsemaankaan vastoin, koska ei ole vaihtoehtoja, joita voisi hyväksyä tai hylätä. Moraalinen tietoisuus on mahdollisuus ihmiselle olla osallinen *we-intention*ta, sillä *moraalinen tietoisuus* on juuri sitä, että se kantaa intention *arvoa* eli tietoisuutta arvoista. Alitajuisella tasolla ihminen joka tapauksessa toimii I-intention ohjaamana. Ihminen itse ei siis voi ohjata intentioneita erikseen tai yhdessä. Ne ohjaavat aina häntä, koska ihminen on vain tulos, performanssi, ajatuksen konkreettinen kuva, eikä tiedosta moraalista arvoa automaattisesti. Hän ei voi määritellä arvoja täysin omaehtoisesti, vaan niiden toimivuus riippuu moraalista asiain-tiloista. Tämä pätee, vaikka ihminen on sitkeä puolustelemaan tekojaan ja oikeuttamaan niitä riippumatta niiden todellisesta arvosta. Tiedostus on siten vain kuva, ajatuksen tai tunteen representaatio, jolta puuttuu alkuperäinen arvo, ellei sitä siihen erikseen erillisellä toiminnalla tuoda: arvottamalla ulkoapäin tiedostuksen sisältöä. Toiminta tulee tässä ymmärtää kasvatuspäätökseksi, jolla intentio eli tässä ajatus ja performanssi sidotaan yhtenäiseksi toimintaketjuksi: Iwe-intentioksi. Iwe-intentio ei siis merkitse vain liittymistä toiseen ihmiseen vaan myös liittymistä todellisuuteen, joka merkitsee autenttisuudessaan viime kädessä aina moraalista todellisuutta¹¹⁴. Liittyminen Iwe-intention mahdollistaa aina vapaaehtoisuuden, koska moraalissa todellisuudessa kaksi subjektia vaikuttavat toisiinsa nähden rinnakkain ja pakottomasti.

Valitessaan Iwe-intention ihminen tulee osaksi moraalisen todellisuuden ontologista järjestystä. Ihmistä suurempaan auktoriteettiin liittymisen takaa aidon valinnanvapauden, joka voidaan suorittaa toisilleen vastakkaisten intentioiden väliltä. Onttisessa alamaisuudessa ihminen kykenee suorittamaan kahdentasoisia päätöksiä. Ensiksi hän voi valita eli *päättää*, kumpaa intentionta seuraa. Inhimillinen subjektius ilmenee intentioiden rinnakkaisuusien olemassaolona. Moraalisen todellisuuden ontologiseen järjestykseen liittyessä ihminen saa aseman, jossa tämän oman subjektisuuden (I-intention) rinnalle tuodaan *we-intention* ulkopuolelta, kasvattajan taholta. Tavallisessa kasvatussuhteessa lapsen asettaminen *lapsen* asemaan vastaa *we-intention*ta positioimista. Toiseksi ontologiseen järjestykseen sitoutuminen mahdollistaa reaalisen päätöksen toimeenpanon *horisontaalisissa*, koska ontologista järjestystä ei tarvitse enää rekonstruoida tai imitoida omalla päätöksenteolla, jolloin se on vapaa toimimaan horisontaalisesta sekundäärisysteemistä riippumatta¹¹⁵. Vanhempi voi silloin vapauttaa lapsen asemaansa kasvamaan ilman, että lapsi joutuisi konstruimaan aikuisen toimintaa omalla päätöksenteollaan. Seuraava kuva tiivistää esitetyn:

¹¹⁴ Arvottomaan ei voi *liittyä*

¹¹⁵ Vanhempi on itsenäinen päätöksentekijä lapseen nähden

S	->	P	Vallanalaisuussuhde
*Moraalinen taso		*Moraalisen horisontaalinen taso	
*Moraalinen tietoisuus		*Moraalinen tiedostamaton	
*Intentio		*Performanssi	
*Auktoriteetti		*Aikuinen	
*Aikuinen		*Lapsi	(Sovellus: kasvatussuhde)
<p>-> Subjektius (S->P) rakentuu vallanalaisen kasvatussuhteen (S->P) pohjalta</p> <p>-> Tietoisuus on moraalisesti intentioiva eli sen sisällöt saavat moraalisia arvoja</p> <p>-> Tietoisuus rakentuu Iwe-intentioista käsin (moraali, me-ihanne), jos vanhempi 1) arvottaa lapsen ulkoista käyttäytymistä moraalisesti ja/ tai 2) määrittelee lapselle moraalisesti hyväksyttäviä Iwe-intentioita vallanalaisena olemisen seurauksena eli kasvatuspäätöksentekojen kautta</p> <p>-> Tietoisuus konstruoituu Ii-intentioista, jos lapsen puolesta ei tehdä kasvatuspäätöksentekojä</p> <p>-> Ilman Iwe-intentioita lapsen/aikuisen tietoisuus S koostuu Ii-intentioista, jotka kytkeytyvät minäihanteisiin saaden moraalisen luonnetta ja merkitystä</p> <p>-> Vanhempi arvottaa lapsen käyttäytymistä eli 'tiedostamatonta', jolloin tietoisuus voi rakentua moraalista Iwe-intentioista, ja Iwe-intentiot liittymisen mallina Ii-intentioiden sijasta voivat saada moraalisen luonnetta ja merkitystä</p> <p>-> Intentioissa kasvattaja välittää lapselle moraalisen todellisuuden auktoriteettia</p> <p>-> Jos aikuinen välittää lapselle I-intentioita, hän välittää lapselle <i>omaa</i> auktoriteettiansa, jolloin hänen asemansa suhteessa auktoriteettiin (ks. yllä) ei ole sille vallanalainen eikä alkuperäisen järjestyksen mukainen</p> <p>-> Väärä syyllisyys syntyy siinä, missä lapsi liittyy todellisuuden vastaiseen järjestykseen</p> <p>-> Väärä syyllisyys välittyy I-intentioissa</p> <p>-> Väärä syyllisyys välittyy lapselle silloin, kun kasvattaja välittää lapselle <i>omaa</i> auktoriteettiansa</p> <p>-> Jos lapsi perustelee aikuisen Ii-intention (S), lapsi perustelee vanhemman itsekonstruoiman kasvatuspäätöksen ja siitä seuranneen väärän syyllisyudentunteen moraalisesti päteväksi. Seurauksena aikuinen voi kuvitella tietoisuudessaan S olevan Ii-intention moraalisesti päteväksi ja realistiseksi vastoin todellisuutta</p> <p>-> Perustellessaan vanhemman kasvatuspäätöksen lapsi tekee päätöksen ylläpitää vanhemman luomaa valeonttista järjestystä – valheellista vallanalaisuusjärjestystä. Päätöksellään lapsi liittyy todellisuuden vastaiseen järjestykseen, jossa väärä syyllisyys saa moraalista arvoa.</p>			

Kuva 11. Vallanalaisuuden järjestys – subjektius (S,P) ja kasvatussuhde (S,P)

Ihmisellä on tarkoitus vain suhteessa johonkin, koska hänen olemisensa on toiminnan tulos. Rajallinen tietoisuus inhimillisen toiminnan seurauksista (von Wright 1971: 166) on rinnastettavissa hypoteettisesti pohtivan ihmisen rajanvetoihin: asiat ovat vain mahdollisia, sen myötä myös intentiot ja viime kädessä jopa oma eksistenssi. Esimerkiksi Freud kiteytti keisariluokan valheen primäärinarsismin mahdollisuudeksi: omaa oloa helpottaa, kun kuvittelee kuolevat asiat kuolematto-

miksi. Tämä *rationaalinen valhe* muistuttaa ihmisen psyyken toiminnalle ominaisesta mielekkyyksiperiaatteesta (Kaila 1961). Toiminnan mielekkyys on mahdollista vain, jos se noudattaa sisäistä kausaliiteettia: kaikilla tapahtumilla on syynsä ja kokonaisuutta palvelevat seurauksensa (Vuorinen 1999: 109). Siten myös irrationaaliset toiminnot palvelevat sisäistä tasapainoa. Vaikka toiminto olisikin järjenvastainen, se saattaa palvelulla toimijan kannalta mielekkästä tarkoitusta, kuten esimerkiksi ahdistuksen välttämistä. Perheterapiassa systeemitoeettinen batesonilainen ajattelu korostaa rationaalisuuden käsitteen suhteellisuutta (Hoffman 1985). Perheen edustaessa primääristä oppimisympäristöä sen homeostaasi on perheen jäsenille ensisijainen. Vaikka homeostaasin ylläpitäminen edellyttäisi loogisen ajattelun (Bateson 1979: 199) tahallista ylösalaisin kääntämistä (*errors in logical typing*)¹¹⁶ ja siten irrationaalista ajattelua reaalista toimintaa kumoavien metaviestien muodossa, olisi se silti 'rationaalista' systeemistä riippuvien jäsenten kannalta. Tervehdyttävä vaikutus pyritäänkin saamaan aikaiseksi *reductio ad absurdum* -menetelmällä¹¹⁷, joka osittain muistuttaa Viktor Franklinin lanseeraaman (1980: 116) paradoksaalisen intention käsitettä.

3.3.6 Kasvatuksen ja terapian perustava ero

Kasvatuksessa finalistis-kausallinen vaikuttaminen tarkoittaa vaikuttamista kasvatettavan merkityshorisonttiin, joka on jäsentynyt intentioivaksi *a priori*. Intentioiva *a priori* edustaa varjokoordinaattina moraalisen todellisuuden ontista järjestystä, jonka mukaan lapsen asema suhteessa aikuiseen on tietynlainen. Kun tämä ontin järjestäytyksen mukainen intentionaalisuus laiminlyödään, kasvatettavan objektimaailma ts. suhde todellisuuteen jää määrittelemättä. Objektitietoisuuden vääristyessä lapsi alkaa konstruoida objektimaailmaa omasta, horisontaalisesta intentiostaan käsin, jolloin hän sisäistää todellisuutta välittävän kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen virheellisesti. Aikuinen, joka edustaa moraalista todellisuutta, jää hänelle silloin yhtä vieraaksi kuin aikuisen edustama ontinen järjestys.

Mikään kasvatusta ei välty tiedostamattoman vaikutukselta, ja toisaalta tiedostamaton on kasvatuksen kohde. Oletankin viitekehystä käsin, että lapsen tiedostamaton saavuttaa intentionaalista luonnettaan vasta kasvattajan we-intentioihin perustuvien päätösten kautta: ne referoivat objektiin¹¹⁸ lapsen puolesta. Esimerkiksi lapsen näkökulmasta anteeksisaaminen, jota on edeltänyt tietoinen tai tiedostamaton¹¹⁹ rikkomus, on 'ansaitsematon' kokemus; rikkomuksentekijä ei voi vedota tekoonsa tai mihinkään erityiseen syyhyn (vrt. objektiin referoiminen) anteeksiantamisen perusteluksi. Vanhemman persoonallinen tahto edustaa lapselle objektia, johon hän ei voi omalla tahdollaan vaikuttaa. Tästä johtuen vanhemman tahto saa 'pyhän' luonnetta lapsen mielikuvissa. Kasvattajan horisontaali *intentio-*

¹¹⁶ Tyypillistä erityisesti skitsofreenisissä perheissä (Bateson 1979; Hoffman 1985).

¹¹⁷ Potilas tai joku perheenjäsenistä pyritään palauttamaan perheessä vallitsevan epäterveen homeostaasin kannalta järjettömään käyttäytymiseen.

¹¹⁸ vrt. moraaliseen todellisuuteen

¹¹⁹ Näiden käsitteiden tilannekohtaisiin erittelyihin en tässä yhteydessä ryhdy

nalisoï ja osoittaa lapselle tämän rikkomuksesta syntyneen ahdistuksen, syyllisyydentunteen: a) osoittaen säännön (objekti 1), jota vastaan tämä rikkoi ja b) tahtonsa (objekti 2), jonka kautta siitä voi vapautua. Lapsen itsensä ei siis tarvitse osoittaa perusteita vanhemman intentionaalisuudelle. Tässä suhteessa ihanteellinen kasvatustoiminta muistuttaa terapiassa tapahtuvaa intentionalisoimista. Kasvatuksenkin tarkoituksena on sijoittaa objekteja lapsen kokemismaailmaan niin hyvässä kuin pahassa. Terapiasta kasvatusta eroaa kuitenkin siinä suhteessa, että se arvottaa objektit moraalisesti ja liittää ne ontittiseen järjestelmään, josta käsin kasvatettavan olemassaolon tarkoitus ja asema määrittyvät. *Kun lasta autetaan tiedostamaan moraalista todellisuutta, hän voi liittyä vanhempaan ja erityisesti hänen edustamaansa auktoriteettiin.* Rakentavassa kasvatuksessa lasta kehoitetaan katsomaan ja suostumaan omasta pakottavasta horisontaalisesta kehästään ulos vertikaalia, vapauttavaa asemaa kohti, jossa kasvua voi tapahtua. Ohjaaminen tapahtuu kasvatuspäätösten kautta, jonka mukaan vanhempi määrittelee lapsen tulevaisuutta moraalisen todellisuuden ontittisesta järjestyksestä käsin. Liittyessään vanhempaan tämän toimeenpanevan Iwe-intention avulla lapsi vapautuu epäaiheellisista syyllisyydentunteista. Vastaavasti tarpeeton ja väärä syyllisyys syntyvät I-intention päättymättömästä horisontaalistasen *in aliud tendere* kehästä, jota ylläpitävät ja voimistavat itsetehdyt päätökset moraalisista arvoista – psykoanalyttisesti voitaisiin puhua minää ylläpitävistä defensesseistä – moraalisesti ylpeyden ja itsevihän kierteestä.

Esimerkiksi psykoanalyttisen ajattelun mukaan ihminen vapautuu syyllisyydestä tiedostamisen ja tietoiseksi tulemisen kautta. Siinä ei kuitenkaan puhuta mitään moraalisesta tiedostamisesta, vaan menneisyydessä tapahtuneiden itseen kohdistuvien ristiriitojen ja ahdistusten syiden tiedostamisesta. Kysymys on silloin pikemmin liittymisestä minään kuin toisiin, jolloin kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan tämäntyyppinen tiedostaminen tuottaisi edelleen irrationaalista syyllisyyttä: psykoanalyttisessa terapiassa ratkaisun tuottaminen I-intention kehän toiseen päähän kasvattaakin kuormitusta toisessa päässä ja todellinen vapautuminen jää toteutumatta. Terveellinen kasvatusta sen sijaan huomioonottaa kasvatettavan oman vastuun ja toteaa myös syyllisyyden palvelevan moraalista tiedostamista. *Tiedostuksen merkitys on siinä, että se voitaisiin arvottaa moraalisesti ja että vasta sen avulla voitaisiin liittyä toiseen.* Vastaavasti tiedostamaton edustaisi silloin vain tietoisuuden moraalisesti arvottomatonta tilaa. Ihanteellisessa kasvatuksessa voidaan puhua moraalisen tiedostamisen pyrkimyksestä.

Kielteisessä tapauksessa vanhempi manipuloi kasvatettavan oikeuttamaan kasvattajan *epäintentionaalisuuden* ja luomaan sille *intentionaalisuuden* merkitystä, jolloin moraaliseen tietoisuuteen ohjaaminen ei ole kasvattajan todellisena peruspyrkimyksenä. Verbaalisesti tiedostetut kasvatustaikkeet eivät vielä merkitse, että ne olisivat moraalisesti tiedostettuja eli aidosti sisäistettyjä. Vanhemman tiedostettukin ja 'hyvän' ominaisuudessa itselleen kuvailema kasvatustaintentio saattaa sisältää epäintentionaalisen ja tyhjän ytimen, *huonon omatunnon* eli heikon tietoisuuden itsestä – viime kädessä omasta objektiivisesta *asemasta* ontittisessa järjestyksessä. Syvyyspsykologian näkökulmasta täsmällinen merkitysfunktio ei ole tällöin tietoinen, vaikkakaan se tuskin viittaa tässä yhteydessä ontittisiin positioihin.

3.3.7 Kasvatustoiminnan arvioimisesta

Koska kasvatusta ja sen arviointi on järjellisen ohella myös moraalista, on määriteltävä, miten ja millaisena moraalifilosofia liittyy tutkimuksen viitekehityksessä arvioimisprosessiin. Kysymys on siitä, miten ja millä perusteella kasvatustutkimuksen tavoitteet määritellään. Tutkimuksessa ei keskitytä syvällisemmin pohtimaan, mitä arvoväittämät, kuten *hyvä* tarkoittaa (Moore, Ayer) tai mitkä asiat ovat *hyviä* ja miten *hyvyyttä* voidaan perustella (Platon, Mill, Kant, Hegel).

Tutkimuksessa käytetään moraaliseen arviointiin *normatiivista* lähestymistapaa. Asioiden, kuten tekojen ja hyvyyden perustelujen arviointia lähestytään kolmijaon kautta: i) asioita arvioidaan tekijän *motiivien* tai tavoitteiden valossa; ii) asioita arvioidaan niiden aiheuttamien *seurausten* perusteella: teko on hyvä, jos sillä on hyväksi todettavia seurauksia (egoismi, altruismi, utilitarismi); iii) jokin taho, kuten Jumala tai jokin instituutio on määrittänyt, mitkä asiat ovat hyviä ja ihmisen *velvollisuus* on noudattaa annettuja sääntöjä. (Esim. Airaksinen 1988).

i) Tutkimusaineisto koostuu subjektiivisesti ja itseymmärryksen varassa raportoiduista kasvatustavoitteista ja motiiveista. Normatiivisen lähestymistavan mukainen arviointi tapahtuu tässä mielessä ensin kasvattajan näkökulmasta. Tässä mielessä kasvattajan määrittelemät intentiot määräävät koordinaatit subjektiivudelle, joka dekonstruoidaan kohdassa ii) ja rekonstruoidaan kohdassa iii).

ii) Aineistossa esiintulevia faktoja arvioidaan merkityksenmuodostuksen viitekehityksessä erityisesti motiivien aiheuttamien seurausten perusteella. Arviointi kohdistetaan analysoituun ja merkityksenmuodostuksen kautta syntyneeseen aineistoon. Tässä kohdassa kasvatettava asettuu kasvatustutkimukseen vanhemman kanssa (Fogel 1993; Salo 1997).

iii) Universaalien kasvatuksellisten realiteettiperiaatteiden mukaan vanhempi on kasvatustutkimuksen vastuussa. Tämä merkitsee velvollisuutta noudattaa moraalien vaatimuksia myös subjektiivisesti valituin keinoin. Pyrkimys we-intention toteutuu joko aito- tai Iwe-intentiona systeeminsisäisesti S:n ja P:n koherenssina tai jäljiteltynä 'Iwe-intentiona', S:n ja P:n inkoherenttina suhteena, jolloin realiteettiperiaate todistetaan virheellisesti 'oikeaksi' sekundäärisysteemin kautta. Pääosin kysymyksessä on kasvatustutkimusvelvollisuus, joka velvoittaa aikuisen konstruimaan lapselle todellisuutta moraalisten valintojen ja moraalisen tiedostamisen kautta, jotta tämä voisi liittyä siihen.

4 TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEEESIT

4.1 Tutkimuksen tiedonintressi

Tiedonintressi merkitsee tiedon arvon perustaa. Humanistisissa tieteissä tiedonintressinä on pääosin vaikuttanut hermeneuttinen eli praktinen tiedonintressi, joka liittyy kulttuuri-ilmiöiden merkitysten ymmärtämiseen ja ihmisten itseymmärryksen lisäämiseen kommunikaation ja traditionvälityksen kautta. (Niiniluoto 1984: 71–72). Sen rooli omassa tutkimuksessani on kuitenkin osittain riittämätön, vaikka siihen lopulta päädyinkin.

Kasvatus välittää seuraavalle sukupolvelle arvokasta ja kyseenalaistakin perinnettä erilaisina merkityksinä. Merkitysten välitysprosessin ymmärtäminen on eräs keskeinen tutkimukseni päämäärä ja tarjoaa perustan etsittävän tiedon arvolle. Kasvatus on tutkimukseni merkityksenmuodostuksen konteksti, jolloin kasvatuksen alkuperänkin määrittely käy välttämättömäksi. Kasvatuspäämäärien välitysprosessin ymmärtäminen ei vielä kuitenkaan riitä tyhjentämään tutkimukseni päämäärää.

Hermeneuttista tiedonintressiä on paikattava emansipatorisella eli vapauttavalla tiedonintressillä, koska tutkimukseni pyrkii myös paljastamaan kasvatustodellisuuden lasta ja aikuista esineellistävän luonteen ja etsimään sille vaihtoehtoja. Jos yhteiskunnallinen suhde toteutuu jo vanhemman ja lapsen välisessä suhteessa, ja lisäksi voidaan osoittaa, että kyseisen suhteen kvalifikaatio osoittautuu suljetuksi ja kasvatuspäämäärien toteutumista estäväksi järjestelmäksi, voidaan jo puhua vääristävästä tietoisuudesta, jolloin emansipatorinen tiedonintressi näyttäytyy perustelluksi lisäksi hermeneuttiseen tiedon arvon määrittelyyn.

Saavutetun tutkimustiedon avulla pyritään perustelemaan väärän tietoisuuden syntymisen edellytykset ja siitä vapautuminen. Tämä ei kuitenkaan onnistu ilman ymmärtävää suhdetta tietoon. Koska tutkimuksessani empiria palvelee teoreettista viitekehystä havainnollistavassa asemassa, sen suhde saavutettuun tietoon määrittyy teoreettisen merkityshorisontin kautta. Tällä perusteella empiiristä tietoa arvioidaan suhteessa tiedonintresseihin teoreettisen viitekehyyksen kautta. Esimerkiksi kysymys moraalisen todellisuudesta sisältää jo teoreettisen oletusarvon, johon nähden määritetään ns. väärää tai vääristynyttä vastuuta ja vastuutietoisuutta. Toisaalta moraalisen todellisuuden ontisesta järjestyksestä käsin *selitetään* kasvatustodellisuutta teoreettisella tasolla, joka puolestaan *tulkitssee* empiirisiä esimerkkejä. Tiedonintressin määrittely tämän tutkimuksen osalta ei ole siksi yksinkertainen asia. Ehkä tiedonintressit puoltavat paikkaansa tutkimuksen eri vaiheissa: teoreettisella tasolla voidaan puhua jopa teknisestä tiedonintressistä, kun taas empiirisellä tasolla pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan välitettäväksi aiottuja kasvatuspäämääriä. Toisaalta suhteutettaessa tuloksia takaisin teoreettiseen viitekehyykseen voidaan osoittaa väärästä tietoisuudesta vapautumisen kipupisteitä ja pyrkimyksiä piilevien merkitysten avulla – jo siksikin, että teoreettinen kehys sisältää ne aksiomina itsessään. Koska tiedonintressi olisi kuitenkin määriteltävä sidotummin kuin tämä pohdistelu osoittaa, on etsittävä sellaisia lähestymiskulmia, joiden avulla tämä päätös voidaan tehdä.

Tutkimuksen metodi tarjoaa tiedonintressin määrittelyongelmaan oivan ratkaisukriteerin. Toisaalta metodi sisältää teoreettisen viitekehyyksen muuttujat jäseneltyinä siten, että viitekehyykseen voidaan palata empiiristen tulostenkin jälkeen. Toisaalta metodi tarjoaa merkityksenmuodotuksen tarkasteluvälineenä keinon ymmärtää ja tulkita haastateltavien käsityksiä. Tutkimuksen tiedonintressi voitaisiin siis määrittää teoriaa ja empiriaa *välittävän* metodin perusteella. Tällainen päätös perustelisi tiedon arvoa sillä kriteerillä, onko teorian ja empirian välille syntynyt korrespondenttista yhteyttä. Näin päädyttäisiin hermeneuttiseen tiedonintressiin, joka palvelisi teknistä ja emansipatorista intressiä siinä ohessa ja niin haluttaessa: hermeneuttisen perinteen etymologia (Heinonen 1989: 175) kertoo, että sanansaattajat selittivät jumalien käskyjä ihmisille. Vastaavasti tutkimukseni viitekehys osoittaa, miten ‘jumalien käskyt’ tulevat selitetyiksi kasvatuksen käytännössä siitä riippuen, miten todeksi moraalinen todellisuus *tulkitaan*. Moraalinen todellisuus viitekehyyksenä voi selittää, suhteuttaa ja vapauttaa montaa asiaa, mutta ennen kaikkea sen avulla voidaan löytää piileviä merkityksiä ihmisen toiminnasta, jolloin palataan objektiiviseksi *tulkittuun* tulkintakehyykseen, hermeneutiikkaan ja subjektin omaan valintaan.

4.2 Tutkimusongelmat

Tutkimus jakautuu teoreettiseen, kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen tutkimukseen. Kaksi jälkimmäistä havainnollistavat ensimmäistä. Luvuissa 1–3 on määritelty kasvatuksellinen realiteettiperiaate, kasvatustoiminnan intentionaalisuuden ideaaliteoria (KII-teoria) ja johdettu sen keskeiset käsitteet, *we-* ja *I-intentio*. Luotujen käsitteiden avulla kuvataan syyllisyyttä ja vastuuta kasvatuspäätöksenteon ja moraalisen todellisuuden kontekstissa. Kvalitatiiviseen tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä (N=20) ei ole ajallisesti tutkimuskontekstuaalista yhteyttä kvantitatiivisen tutkimuksen kanssa, mutta laadullisen aineiston voidaan katsoa perustelevan tapaus- ja prosessitasolla määrällisestä aineistosta tehtäviä jatkohypoteeseja, koska kohderyhmä ja sisällöt ovat identtisiä.

Kvantitatiivisen lomakkeen perusulottuvuudet on johdettu tutkimukseni teoreettisista käsitteistä. Teoreettisesti konstruoiduille *we-* ja *I-intentioille* kartoitetaan sisältöjä lasten ja vanhempien vastauksia vertailemalla. Saatujen tulosten perusteella luodaan tutkimuksen jatkohypoteesi, jota kvalitatiivinen aineisto perustelee prosessitasolla. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen sisällöllisen johdonmukaisuuden vahvistamiseksi olen katsonut järkeväksi yhdenmukaistaa tutkittujen kohderyhmien ominaisuudet. Siksi molempiin tutkimuksiin on valittu ihmisiä samojen kriteerien perusteella. Teoreettinen viitekehys ei kuitenkaan nojaa vain tässä tutkimuksessa esitettyihin empiirisiin tuloksiin tai kuvaa ainoastaan tähän tutkimukseen valittua kohderyhmää. Viitekehystä voidaan siis käyttää monipuolisesti useammassa tutkimusasetelmissä. Tässä tutkimuksessa empiirisen tutkimuksen tehtävänä on havainnollistaa teoreettisen viitekehyyksen käsitteitä johdonmukaisesti ja osoittaa alue tai alueita, joihin viitekehystä voidaan soveltaa kitkattomasti.

Tutkimusongelmien avulla pyritään selvittämään kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen rakennetta ja sen jäsentäviä funktioita moraalisisessa todellisuudessa ja

todellisuuden konstruoidussa vastineessa. Tutkimustulosten perusteella voidaan ottaa kantaa pedagogisen keskustelun toistaiseksi ratkaisemattomaan ongelmaan, joka koskee pedagogisen paradoksin ilmiötä ja sen mahdollista alkuperää. Aikeiden ja toteutuneen käyttäytymisen välinen ristiriita synnyttää kysymyksen, mistä asemasta käsin kasvattaja ohjaa toimintaansa ja missä määrin asema määrittelee vanhemmuuden pyrkimyksiä. Moraalisen todellisuuden järjestykseen sitoutumisesta seuraa vapaus valita eri intentioiden väliltä. Todellisuuden kieltämisen seuraukset näkyvät läheisyyttä repivänä kasvatuksen mustana aukkona. Mikä on kasvatuksellinen realiteettiperiaate ja miten sen avulla voidaan jäsentää ja avata kasvatuksen perimmäistä tarkoitusta? Viime kädessä kasvattajalle voidaan esittää seuraava kysymys: edustatko avointa auktoriteettia vai suljettua, kontrolloivaa itseäsi?

Ongelmanasettelu korostaa vanhemman tehtävää auktoriteettia edustavan aseman haltijana ja sen mukaisen kasvatusvastuun kantajana. Kasvattaja ei siis kannata vastuuta vain lapsensa edessä, vaan ensisijaisesti *coram Deo*, Jumalan edessä. Kasvatuksella on moraalinen järjestys, joka määrittelee vanhempien vastuun (Värrö 2000).

Nuoret ovat edelleen vaikuttamiselle alttiita. Tämän päivän kasvattamisen vieroksunta liittyy aikuisuuden vieroksuntaan (Hoikkala 1993: 86) ja aikuisuus-angstinen kasvatusasenne sisäistää nuoruuden aikuisuuden normiksi. Herää kysymys, voivatko 'lapsiaikuiset' kasvattaa lapsista aikuisia, kumppanuuteen kykeneviä ihmisiä ja luoda siten kestävästä yhteiskunnasta tuleville polville? Tiedetään, että itse itsensä kasvattaviin lapsiin luottavia vanhempia löytyy etenkin postmodernista identiteettisirpaleisesta yhteiskunnasta enenevässä määrin (Hoikkala 1993). Vaikeuttaa siltä, että tästä taipumuksesta on syntynyt jopa moraalinen hyve.

Kasvatusvastuun kantaminen voi tuntua ahdistavalta, jos syyllisyyden kohtaamiseen ei löydy resursseja tai jos kohtaaminen ei voi tapahtua avoimesti. Konteksti määrittelee tulkinnan, jonka syyllisyys saa eri tilanteissa. Syyllisyyden kieltävä todellisuuden järjestys vahingoittaa ihmisen perusolemusta. *Omantunnon* sitominen asemallisuuteen auttaa kasvattajaa löytämään paikkansa kasvatussuhteessa. Sen sijaan paikattomuus ilmenee vääränä syyllisyytenä. Siltala (1992; 1999) kirjoittaa suomalaisesta ahdistuksesta psykohistoriallisesta viitekehyksestä käsin. Sen mukaan suomalaisen sielun ja samalla kasvattajan psyykinen syntyminen ja syyllisyydentunne ovat jääneet keskeneräisesti käsitellyiksi. Voivatko kyseiset tekijät näkyä 'isien synneissä', vanhempien kasvatuspyrkimyksissä ja niiden välittymisessä seuraavalle sukupolvelle? Estääkö väärä syyllisyys hyvien tarkoitusten välittymistä seuraavalle polvelle ja jos niin miksi? Voiko kasvatus piilotajuisena väliseen olla uudestisyntyvässä aikuisen psyykkistä syntymistä ja myötävaikuttamassa väärästä syyllisyydestä luopumiseen? Vaikuttaako väärä syyllisyys kasvatuksen moraalisen järjestyksen laiminlyömiseen? Millaista auktoriteettia moraalinen epäjärjestys välittää lapselle? Tutkimukseni pyrkii osittain selvittämään näitäkin asioita rakentamalla ensin viitekehyksen, josta käsin tulkita niitä. Tutkimusongelmat ovat seuraavat:

ASEMAN JA AUKTORITEETIN ERON KUVAAMINEN

1 Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen eksplikoiminen ja syyllisyyden määrittely kasvatuspäätöksenteon kontekstissa

-> Käsitteellinen eksplikointi/ Teoreettinen osa

- A) Kuvataan moraalisen todellisuuden ontinen järjestys kasvatuksen kontekstissa ja määrittellään vanhemmuuden positio
- B) Kuvataan vanhemmuuden positioon sitoutumisen ja sen kieltämisen horisontaalita-son seuraukset
- C) Määrittellään kasvatuksellinen realiteettiperiaate
- D) Määrittellään positioon sitoutuneen vanhemmuuden pyrkimykset (Iwe-intentio) ja sen konstruoidun vastineen (Ii-intentio) pyrkimykset
- E) Päätellään kasvatuspäätöksenteon yleiset edellytykset
- F) Kuvataan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen avulla kasvatuspäätöksentekoa mo-raalisen todellisuuden sisältämän ontisen järjestyksen ja sen konstruoidun vastineen kontekstissa
- G) Määrittellään oikea ja väärä syyllisyys
- H) Määrittellään vanhemmuuden välittämä auktoriteetti ja kuvataan sen konstruoitu vas-tine todellisuuden positiosta riippuen: kasvatuksen nelikenttä

VÄLITTÄÄKÖ AIKUINEN LAPSELLE AUKTORITEETTIA VAI VÄÄRÄÄ SYYLLISYYTTÄ?

2 Miten kasvatustentit ja syyllisyys välittyvät kasvatettavalle kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan?

-> Kyselylomakkeet/ Kvantitatiivinen osa

->> Tapausanalyysit/ Kvalitatiivinen osa

-> ”Access to Actuality” -kyselylomake (eksploratiivinen) (N=2 × 81)

- A) Ymmärtävätkö lapset ja heidän vanhempansa kasvatusauktoriteetin samalla tavalla?
 - > Vastaavatko vanhemman kasvatustandardit lasten käsityksiä vanhempiensa käsi-tyksistä?
 - > Mitkä lapsimuuttujat korreloivat merkitsevästi vanhempifaktoreihin?
 - > Mitkä vanhempimuuttujat korreloivat merkitsevästi lapsifaktoreihin?
 - > Minkä muuttujien osalta löytyy tulkinnallista kasvatusyksimielisyyttä tai eroavuut-ta?
 - > Minkä vanhempifaktoreiden ja niiden muuttujien sekä vastinmuuttujien osalta kä-sityksissä löytyy tilastollisesti merkitseviä eroja?

B) Millaisia sisältöjä positiostaan käsin toimiva kasvatusauktoriteetti (Iwe-intentiot) ja sen konstruoitu jäljitelmävastine (Ii-intentiot) saavat?

C) Jatkohypoteesit

->> **Tapausanalyysit (N=2 × 10)**

A) Välittääkö kasvattaja lapselle auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä?

-> Välittyvätkö kasvattajan tiedostamat intentiot lapselle?

-> Jos kasvattajan aikeiden ja käyttäytymisen välillä on ristiriita (IK), miten se ilmenee lapsen itsetulkinnoissa intentioiden ja performanssin tasolla?

B) Millaista väärää syyllisyyttä lapsi omaksuu eli millaisia sisältöjä ylpeys ja itseviha saavat vanhemman laiminlyömän kasvatuspäätöksenteon seurauksena?

C) Jos aikuinen välittäisi lapselle auktoriteettia toteutuneen kasvatuspäätöksenteon kautta, millaisia kasvatuksellisia seurauksia sillä olisi lapsen kasvulle?

D) Mikä estää lasta irrottautumasta väärästä syyllisyydestä?

4.2 Hypoteesit

4.2.1 Teoreettinen osa

H-1. Vanhemmuuden positioon sitoutunut kasvattaja voi välittää auktoriteettia eli jos Iwe-intentio ei välity, auktoriteettikaan ei välity kasvatettavalle. Kasvattaja ja kasvatettava eivät vaikuta pelkästään toistensa käyttäytymiseen vaan myös toistensa intentioihin. Jos kasvatettavan intentioita ei tulkita tosiasioiksi, kasvattajan toimijuuden inkohereenssi (intentio ei vastaa performanssia) aiheuttaa kasvatettavassa irrationaalisen syyllisyydentunteen, joka syntyy käsityksestä (intentio), että kasvatettavan on tulkittava toimijuuden inkohereentti reaktio koherentiksi ja teosta (performanssi), jonka mukaan lapsen on suoritettava kasvatuspäätös vanhemman puolesta (Ii-intentio). Kysymys on realiteettiperiaatteen toteutumisesta merkityksenmuodostuksessa sekä vuorovaikutuksen intentionaalisuuden (kasvatuspäätös) konstituomisesta kasvatettavalle (Iwe-intentio).

Realiteettiperiaate ei välity kasvatettavalle alkuperäisen järjestyksen mukaisesti ilman 1) sitoutumista vanhemmuuden positioon; 2) lapsen puolesta tehtyjä tehtyjä kasvatuspäätöksiä eli kasvatusauktoriteetin moraalista ja moraalisesti arvioivaa toimintaa S=P ja 3) kasvatustoiminnan välittämää auktoriteettia.

Mitä enemmän kasvattajan motiivi (esim. äiti rakastaa lastaan)¹²⁰ poikkeaa kasvatettavan konstruoinnista kasvattajan motiivista, sitä enemmän kasvattajan motiivi on ristiriidassa kasvatettavan tekemistä tulkinnoista kasvattajan motiivien

¹²⁰ Ks. esimerkiksi Wahlström (1992)

osalta. Kasvatettavan tulkintojen ristiriitaisuus kasvattajan motiiveihin nähden indikoi mahdollisesta sisäisestä merkitysanomaliasta, 'subjekti-anomaliasta'. Kasvattajan ja kasvatettavan performanssien keskinäinen konteksti voidaan ymmärtää intentioiden $P(x,y)$ eli tässä kasvattajan $P(a)$ ja kasvatettavan $P(l)$ pyrkimykseksi hakea perustelu (*reason*), omaa käyttäytymistä ohjaavalle intentiolle toisesta systeemistä l. kasvatuspäätöstä edellyttävä performanssi, jotta moraalisen todellisuuden ontin järjestyksen mukainen vallanalaisuus eli sitoutuminen vanhemmuuden positioon voisi mahdollistua edes näennäisesti.

H-2. Vanhemmuuden positioon sitoutumattomuus välittää väärää syyllisyyttä. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate olettaa ihmisen intentionaalisesti toimivaksi ja Iwe-intentioon pyrkiväksi subjektiuden konstruoijaksi siitä huolimatta, onko hän sitoutunut ontin järjestyksen mukaiseen positioonsa vai ei. Positiotaan käsin toimiva vanhempi¹²¹ vaikuttaa intentionaalista vastuuttamista (Iwe) eli toiminnan kohteiden arvottamista, mikä on sisäistetyn intentionaalisuuden perusta. Realiteettiperiaatteen vääristyessä ihmisen käsitys intentionaalisuudestaan ja toimintaa kehystävistä tekijöistä, kuten vanhemmuuden ja lapsuuden positioon sijoittumisesta, vinoutuu.

Kasvattajan väärä syyllisyys (Ii) välittyy päätöksenteon kontekstissa realiteettiperiaatteen mukaisesti: kasvattajan intentioissa määritelty hyvä päämäärä kumoutuu, kun vanhempi ei sitoudu vanhemmuuden positioonsa, jolloin S (intentio) ei vastaa P:tä (performanssia) ja ratkaisevat kasvatuspäätökset jäävät toteutumatta. Seurauksena lapsi 1) alkaa tehdä kasvatuspäätöksiä aikuisen puolesta, 2) sisäistää realiteettiperiaatteen eli Iwe-intentioon pyrkimisen ei-intentionaalisesti ja 3) tulkitsee Ii-intention Iwe-intentioksi, jotta toiminnan merkitys muodostuisi subjektiivisen merkityksen tasolla intentionaaliseksi.

4.2.2 Kvantitatiivinen osa

Kvantitatiivinen tutkimusosa on luonteeltaan eksploratiivinen. Se määrittää sisältöjä kasvatusauktoriteetista johdetuille Iwe- ja Ii-intentioille vertaamalla nuorten ja vanhempien tekemiä tulkintoja. Huomion kohteeksi asettuvat käsitykset auktoriteetista, vastuusta ja syyllisyydestä. Saatujen tulosten perusteella luodaan hypoteesit. Alustavana työhypoteesina oletetaan, että vanhempien ja lasten väliset tulkinnalliset erimielisyydet indikoivat toisistaan poikkeavaa käsitystä kasvatusauktoriteetista ja sen mahdollisesta positioista. Oletetut toisistaan poikkeavat käsitykset vahvistaisivat sitä, että kasvatusintentioiden välittyminen tietoisella tasolla vanhemmalta lapselle on epätavallista ja harvinaista, jolloin auktoriteetikaan ei välittyisi lapselle toivotun mukaisesti. Tämän mukaan vanhemmuus olisi tietoisella ja käytännöllisellä tasolla toteutuessaan eräänlaista 'sattumatodennäköisyyttä'. Teoreettisesta viitekehuksesta käsin tulkittuna tämä tarkoittaisi, että kasvatus ja vanhemmuus määrittyisivät pääosassa kasvatuksesta vain horisontaalista eli ihmisen subjektiivisesta päättelystä käsin. Käytännössä vanhempi välittäisi avoimen auktoriteetin sijasta omaa itseään. Vastaavasti auktoriteetin välittyessä viesti enkin oletetaan välittyvän.

¹²¹ vrt. kasvatusauktoriteetti

4.2.3 Kvalitatiivinen osa

Kvalitatiivinen osa erottelee vanhemmuuden pyrkimyksiä ja kysyy, välittyvätkö ne ja jos välittyvät, mitä ne välittävät.

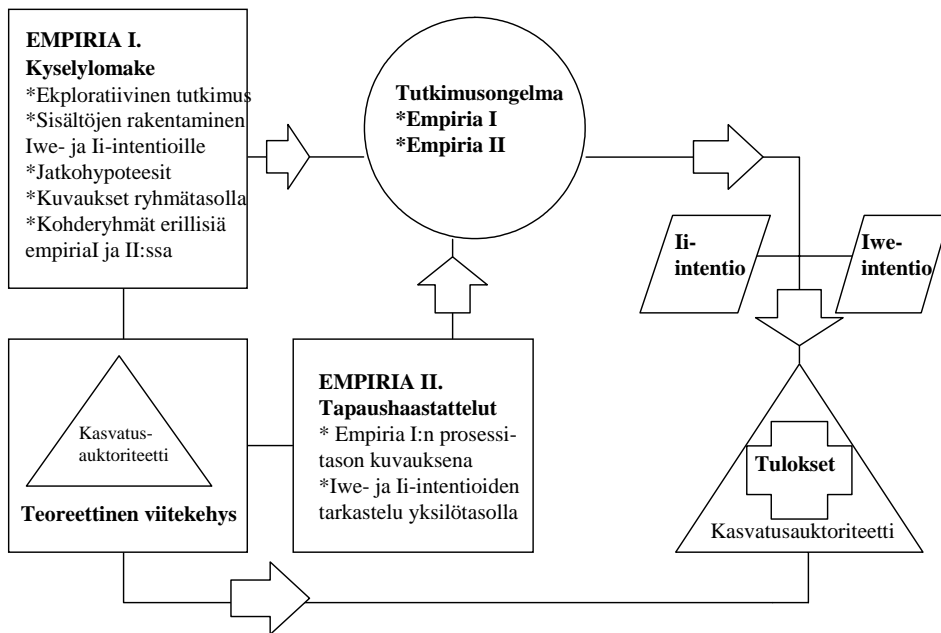
H-3 (Qv1) We-intention lähtökohtana on, että kun vanhempi arvottaa kasvatettavan ulkoista käyttäytymistä moraalisesti oman koherentin toimintansa kautta, kasvatettavan käyttäytymistä ohjaava tiedostamaton intentio muuntuu tietoiseksi ja liittyy auktoriteettiin.

IK-malli (I-intentio): Jotta kasvatettava voisi kokea kasvattajan intention ja performanssin välisen inkoherentin suhteen koherentiksi ja tulla moraalisesti tietoiseksi käyttäytymistään ohjaavista intentioista, hän *päättää* konstruoida performanssin, jonka avulla kasvattaja subjektiivisesti kokee oman toimintansa sisäisesti koherentiksi ja ontin järjestyksen mukaiseksi. Konstruoimalla kasvatuspäätöksen lapsi luo sen kriittisen päätöksen, jonka turvin vanhempi voi kuvitella liittytävänsä alkuperäiseen vanhemmuuden positioonsa. Todellisuudessa näin ei tapahdu. Moraalisen todellisuuden positioiden keskinäisestä järjestyksestä seuraa, että kyseinen kasvatuspäätös on jo tapahtunut. Siksi esimerkiksi we-intentioita välitettäessä, edellyttäen, että kasvattaja *valitsee* kasvatuspäätösten tekemisen, lapsen ei tarvitse luoda tuota ontin järjestystä uudelleen ja hän voi kasvaa omana itsenään – omaan asemaansa.

H-3.1 Vanhemman epäintentionaalinen suhtautuminen asemaansa kasvattajana aikaansaa sisäisesti inkoherenttia toimintaa. Näin ollen hän välittää lapselle auktoriteettia epäintentionaalisesti, mutta kieltämänsä vallanalaisuutta intentionaalisesti,

H-3.2 josta seuraa, että lapsi oppii tulkitsemaan epäintentionaalisen liittymisen auktoriteettiin moraalisesti korrektiksi. Tämä ilmenee siten, että lapsi tulkitsee inkoherentin toiminnan koherentiksi ja epäintentionaalisuutensa intentionaalisuudeksi. Virheellisesti sisäistetty intentionaalisuus merkitsee, että lapsen käsitys hänen toimintaansa ohjaavista realiteeteista vääristyy myös moraalisesti, koska intentionaalisuuden sisäistämisen edellytyksenä ovat moraalisesti arvetut intentiot.

H-3.3 Lapsen toimintaa ohjaavat vääristyneet realiteetit ovat Ii-intentioita, jotka välittävät väärää syyllisyyttä ilmeten ylpeyden ja itsevihan muodossa sekä saavat ontin järjestyksen vastaisesti moraalista arvoa. Ii-intentioiden avulla lapsi ei vapaudu tekemään kasvun kannalta rakentavia päätöksiä. Niitä hän voi tehdä vain lapseuden positioista (Iwe-intentiot) käsin, mikä edellyttää vanhemman asettumista alkuperäiseen positioonsa.

Kuva 12. Tutkimusongelmien jäsentyminen toisiinsa nähden

5 APPARATUS

5.1 Kvalitatiivisen aineiston keruu

Koko tutkimusaineisto on kerätty kaksivaiheisesti. Kvalitatiivisen aineiston muodostavat erään pääkaupunkiseudulla sijaitsevan erityiskoulun kymmenen yläastetta käyvää 13–17-vuotiasta mukautetun (EMU) opetussuunnitelman mukaan opiskelevaa nuorta ja kymmenen heidän huoltajaansa (yht. N=2×10) keväällä 1998. Laadulliseen tutkimukseen osallistuneet henkilöt eivät ole mukana kvantitatiivisessa tutkimuksessa.

Aineisto koostuu yhteensä kahdestakymmenestä haastattelusta, joista kukin on kestänyt keskimäärin 2 tuntia. Aineistomateriaalia on kertynyt yhteensä noin 40 tunnin ajalta. Haastattelunauhut on litteroitu n. 200:ksi A4 -konekirjoitusliuskaksi. En ole käyttänyt litterointiin tai haastatteluihin ulkopuolista apua. Haastattelua ohjanneet teemat ja kysymykset löytyvät työn lopusta erillisenä liitteenä.

Vanhemmille lähetettiin kysely, jossa tiedusteltiin heidän halukkuuttaan antaa lapsensa osallistua tutkimukseen. Kyselyssä vanhempi antoi minulle luvan pyytää lasta yksityiseen haastatteluun, joka tehtiin erikseen myös lapsen vanhemmalle. Vanhempien haastattelut toteutettiin ja nauhoitettiin kevään 1998 aikana koulun tiloissa pääsääntöisesti heti koulupäivän päättymisen jälkeen. Pääosa nuorten haastatteluista suoritettiin opettajien pakkolomien aikaan, jolloin minulle avautui tilaisuus vieraillla koululla päivisin. Vanhempiin otin yhteyttä puhelimitse myöhemmin keväällä, jolloin sovimme tapaamisista koululla. Otoksen suuruus oli rajattu kymmeneen vanhempaan. Vanhempien haastattelut tapahtuivat viime tipalla, sillä suurin osa niistä sovittiin ja suoritettiin lukukauden kahden viimeisimmän viikon aikana. Haastateltavat eivät tutustuneet haastattelumateriaaliin etukäteen. Vastaukset on siksi tulkittava tiedostuksen ja julkisen kasvattaja/kasvavaminäkuvan spontaaneimmaksi pintakerrokseksi.

Informantit osallistuivat puolistrukturoituun haastatteluun. Sitä ohjasi jäntevä teemoittain jäsenelty runko, jota ei esitelty haastateltaville etukäteen eikä haastattelun aikana. Kysymykset esitettiin vastaajille pääosin samansuuntaisesti. Joskus haastattelu sai rönsyileviä piirteitä. Annoin rönsyileville ajatusten liikkeille tilaa, sillä vapaamuotoisen puheen katsotaan edustavan vastaajan puhetta itsessään (Eskola & Suoranta 1998: 88). Tällä pyrin takaamaan haastateltavan ja haastattelijan ymmärrskategorioiden kohtaamista. Esimerkiksi teemahaastattelussa teemat takaavat, että haastateltavan kanssa on puhuttu edes jossakin määrin samoista asioista (Eskola & Suoranta 1998: 88). Puolistrukturoitua ja teemahaastattelua onkin välillä vaikea erottaa toisistaan, koska molemmat tavat korostavat vastaajan yksilöllisyyttä ja haastattelijan joustavuutta. Vastaajan vapaamuotoisempaa assosiointia on tapahtunut tilanteissa, joissa kysymykset ovat herättäneet voimakkaita tunteita ja mielikuvia. Tunteenpurkauksia on esiintynyt kuitenkin aika harvoin eikä niitä ole kirjattu enää litteroituihin vedoksiin.

Haastattelun vaikeutena on ollut muutamien oppilaiden kohdalla vähäsanaisuus, jolle on tunnusomaista ns. 'yes'-pyrkimys. Haastatteliija joutuu tilanteessa ristiriitaan, sillä johdattelun vaara on suuri ja toisaalta välttämätön, jotta keskustelu voisi edetä. Kysymys on *hand-to-research* -menetelmästä, jossa tutkija kuin

kädestäpitäen ohjaa ja rohkaisee haastateltavia ilmaisemaan itseään sanallisesti. Opettajakokemukseni emu-nuorten parissa on auttanut kommunikoidaan tällaisissa tilanteissa siten, että haastattelutilanne on säilynyt luonnollisena ja tutkimuksellisesti luotettavana.

Haastattelun alkaessa nuoret varautuivat siitä huolimatta, että suuri osa heistä kuului opetuspienryhmiini, joissa olimme jo ehtineet tulla tutuiksi toisillemme. Varautuneisuus johtui nauhoituslaitteesta, jolle haastattelut talletettiin oppilaan läsnäollessa. Sain selville, että enemmistöä nuorista jännitti tai ujostutti puhua nauhalle omista asioista. Haastattelun edetessä oppilaat kuitenkin rentoutuivat. Tuttuus ja luottamuksellisuus helpottivat haastattelujen tekemistä.

5.2 Kvalitatiivisen aineiston luotettavuus

Suomessa yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa on haastattelu (Eskola & Suoranta 1998: 86). Haastattelu on luottamuksellinen vuorovaikutustilanne, jota tutkija ohjaa, ylläpitää ja motivoi (Hirsjärvi & Hurme 1980: 41) ollen itse keskeisin tutkimusväline (Eskola & Suoranta 1998: 211). Laadullisessa tutkimuksessa kyseessä oli harkinnanvarainen näyte. Haastattelu suunniteltiin alunperin puolistrukturoiduksi haastatteluksi, jossa kysymykset ovat samat kaikille osanottajille, mutta vastaukset määräytyvät haastateltavan oman harkinnan mukaan (Eskola & Suoranta). Apunani oli tukilista käsiteltävistä asioista. Haastattelun syväulottuvuuden takasi dyadimainen tutkimusasetelma, jota voitiin käyttää myös vertailuasetelmana yleistettävyyden vahvistamiseksi (Eskola & Suoranta: 66). Käsilläni oli periaatteessa kaksi erillistä aineistoa, joita yhdisti toisiinsa niiden identtinen perhekonteksti, välinen ristiriita tai yksimielisyys asioista. Teemat edustivat muuttujia, joiden sisällä vanhempien ja nuorten vastaussisällöt ilmenivät toisiinsa nähden ristiriitaisesti tai samanmielisesti. Aineistojen suppeus rajasi haastateltavien tietoisuuteen tekijät – tietoiset kasvatustentit – jotka kontekstista riippuen juolahitivat ensimmäiseksi mieleen. Nuorten vastaukset tulivat esille samalla periaatteella. Tutkimuksen tarkoituksena oli pyrkiä rakentamaan teoreettisesti kestävä näkökulma, ei vain raportoida aineistoa (vrt. Eskola & Suoranta 1998: 62). Teoreettisen käsitelkääoksen ulotteistamiseksi aineisto luokiteltiin ja analysoitiin teoreettisten jäsentäjien kautta. Tässä suhteessa haastateltavien valinnalla oli tärkeä merkitys: oli löydettävä henkilöitä, joiden välinen suhde perustui kasvatukselliseen asemajärjestykseen. Lisäksi murrosikä avautui kehityksellisenä kontekstina tarjoten kasvavan asemaan kytkeytyvän kantaaottavuuden, erityisen tietoiseksi kiteytyneen oman ajatuksen tai omatulkinnan. Nuoren raportoiman *oman ajatuksen* ja sitä toteuttavan teon suhdetta tarkasteltiin ja verrattiin vanhemman esittämiin tarkoitukseen ja keinoihin.

Murrosiässä asemallinen luotettavuus joutuu koetukselle ja kasvavien ajatukset selkeytyvät vähitellen julkisista yksityisiksi ja toiminnallisista abstrakteiksi tarjoten tässä suhteessa psykologisesti eriytyneempää ja omakohtaisempaa tietoa. Informaation luotettavuutta parantaa sekin, että vastaaja voi itse valita, mitä kertoo. Tutkimusaineisto on kuitenkin aika rajallinen, vaikkakin kontekstuaalisuudessaan luotettava. Luotettavuutta pohtiessa tulisikin kysyä, millaisten suhteiden avulla voitaisiin luotettavimmin kuvata teoreettisen viitekehysten ajatusta? Kos-

ka kasvatussuhteen *olemus* on riippumaton vanhemman ominaisuuksista, kyvyistä, taidoista, motivaatiosta ja jopa elämäkatsomuksesta, mielestäni kasvattaja kuin kasvattaja näyttäytyi sopivaksi tutkimusta varten. Haastateltavien varsinainen valinta tapahtui silloisilla tutkimuksellisilla, taloudellisilla ja ajankäyttöisillä resursseilla: jos haastateltavat löytyivät työpaikan kautta, miksi heitä ei voisi pyytää mukaan tutkimukseen?

5.2.1 Kvalitatiivisen analyysin luotettavuus

Kysymyksessä on aineistolähtöisen analyysin vastakohta, joka on pyritty liittämään teoreettiseen viitekehykseen metodisen valinnan ja hienosäädön kautta. Luokittelu perustuu teoreettisesta konstruktiosta johdettuun analyysimalliin $S(P) - S(Q)$, joka toimii myös merkityksenmuodostuksen mallina ja edustaa tutkimuksen metodiikkaa.

Analyysin ensisijaisena luokitteluperusteena oli lasten ja vanhempien ilmaismien tulkintojen välinen ristiriita, epäjohdonmukaisuus (IK) tai selkeä yhdenmukaisuus (K). Vanhemman aikeiden ja reaalikäyttäytymisen (raportoitu performanssi) ristiriita toimi toisena erotteluperusteena. Aikeen ja teon välille ilmenneelle ristiriidalle oli löydettävissä argumentaatioperusteita sekä vanhemman että nuoren vastauksista. Alati toistuneet teemat mahdollistivat sitaattien riittävyuden väitteiden perusteluiksi. Haastattelujen pinnallisuudesta huolimatta nuorten esiinnostamat tilanteet noudattivat samoja linjoja vanhempien raportoimien teemojen kanssa, mikä osoittautui tutkimuksellisesti mielenkiintoisimmaksi vaiheeksi vastauksia analysoidessa.

Haastateltavat eivät ole itse tehneet päätelmiä tai tulkintoja viitekehyyksessä kuvatus aikeen tai sanan ja teon välisestä suhteesta. He eivät ole myöskään pohtineet esimerkiksi väärää syyllisyyttään tietoisesti tai vastaajien käyttäytymistä ei ole tarkasteltu erikseen esimerkiksi videoituna. Toisaalta tässä piilee tutkimuksen eräs heikkous. Tutkijana olisin voinut asettaa vanhemmat itsetutkistelijoina tutkijan rinnalle ja verrata informanttien päätelmiä tieteellisiin ajatusversioihini. Toisaalta aineiston vahvuus ilmenee sen informatiivisessa spontaanisuudessa ja minäkeskeisessä viattomuudessa. Minulle kerrottiin vain se, mikä katsottiin tarpeelliseksi kasvatuksen *riittävän* ymmärtämisen kannalta. Näiden kehusehtojen määrittely on rajannut samalla varsinaisia empiiristeoreettisia merkityksenantoja ja helpottanut tulkintojen tekemistä. Toisaalta voidaan kysyä, informoiko aineisto todella perheen *omasta tai erityisestä* väärästä syyllisyydestä vai onko merkityksiä luotu keinotekoisesti ja liian tutkijalähtöisesti? Voidaanko tulkintojen perusteella tehdä päätelmiä vastausten erityisestä yksityisyydestä? Tulkinta tästä on jäänyt yksin minun vastuulleni, mikä olisi tehnyt siitä varsin subjektiivisen ja luonteeltaan jopa kasvattajan yksityisyyteen tunkeutuvan, ellen olisi suhteuttanut tulkintojani yleisempään, kattavampaan ja julkisempaan jäsentäjäkokonaisuuteen: silloin esimerkiksi väärästä syyllisyydestä muodostuu *jokaisen* mahdollista väärää syyllisyyttä. Toisaalta tulkintojen toistettavuus lisää luotettavuutta. Päätelmien kasautuminen vastuulleni on silti jättänyt epäselväksi, *millaisten* aikeiden kontekstissa vastaajien kuvaamat teot tai performanssit todella ovat tapahtuneet. Jos vastaajien konstruoimat päätelmät olisivat olleet osa tavoitettua informaatiota, olisi

ehkä voitu tarkastella myös sitä, millaisista aikeista käsin kasvattajat luovat *tietoisia* tekoja. Nythän analysoitiin lähinnä sitä, millaisia kasvattajan aikeet ovat ja miten ne suhteutuvat tekoihin niitä ja kasvavan tulkintoja kontekstualisoiden. Tutkimusasetelmia olisi voinut hioa ja niistä olisi varmasti löytynyt hehtaareittain valloittamatonta informaation erämaata. Sekin, kenelle asioistaan kertoo, vaikuttaa vastaukseen ja informaation sisältöön. Esimerkiksi millaista statusta olen kantanut haastattelijana? Alitajuista vallanalaisuutta vai kapinoivaa auktoriteettivihamielisyyttä? Nuoremman, ja siksi jopa sinisilmäisen tutkijan positiota? Mitä haastateltavat olisivat kertoneet vieraammalle tai itseään vanhemmalle henkilölle? Miten vastaukset olisivat sävyttyneet, jos olisin kantanut esimerkiksi tietynlaista moraaliskonnollista imagoa esimerkiksi pastorin albassa? Jälkeenpäin kysymyksiä voi tietenkin esittää lukemattomasti ja jokainen niistä on aiheellinen. Luotettavuutta tarkasteltaessa tulee kuitenkin kiinnittää eniten huomiota siihen, miten aineisto vastaa teoriaa. Mitä tutkimus kokonaisuutena välittää ja pyrkii välittämään?

Varsinainen aineisto rakentui vanhempien ja heidän lastensa tiedostetuista ja subjektiivisesti valikoiduista muistoista arjen tietyissä kasvatustilanteissa. Kysymys on kasvatusta- ja kasvukokemusten tietoisesta välittämisestä haastattelijalle. Von Wright (1983: 64–65) sanoo, ettei itseymmärrystä voida pitää ylimpänä auktoriteettina. Tekoa tai sen objektiivisia syitä ei epäillä, mutta sitä voidaan epäillä, tapahtuiko raportoitu teko todella mainituista syistä. Toiminnan ja sen syiden välistä ymmärtämistä ei voida erottaa totuudesta. Siksi esimerkiksi ei ole vedenpitävää tapaa vertailla tutkijan ja tutkittavan tulkintoja ja päättää siitä, kumman tulkinta on lähempänä totuutta.

Von Wrightin käsitys kritikoit epäsuorasti laadullisen tutkimuksen lähestymis- ja analysointitapaa asettaen tutkijan subjektiivisuuden tutkittavan subjektiivisuuden rinnalle. Tutkija ei voi asettua 'normiauktoriteetiksi' tutkittavan yläpuolelle. Kysymys on siis tieteellisen näkökulman ja sen edustamien käsitteiden korostamisesta subjektiivisesti oikeaksi koetun ilmikuvan rinnalla.

Esimerkiksi saturaatiopisteen saavuttaminen (Bertaux 1981) indikoi sisällön validiteettia eli tyhjentyviä tulkintoja aineistosta. Tietty määrä aineistoa riittää teoreettisen kuvion esilletuomiseksi (Eskola & Suoranta 1998: 63). Syvästi emotionaalisesti ladatuista kertomuksista on ollut helppoa todeta merkkejä tulkintojen ambivalenttisuudesta, jolloin tyhjentyvät tulkinnat ovat avautuneet osin verrattain helpostikin. Tutkimuksellinen lapsi-vanhempi-rinnakkainasettelu on vaatinut riittäviä argumentaatioisisältöjä, jotka ovat syntyneet vastaussisältöjen toistuessa.

Perheenjäsenten tulkintahorisonttien analysointi ja arviointi perustuvat puhtaasti haastatteluihin. Ne jättävät huomiotta muissa kasvatustilanteissa ilmenevän mahdollisen kasvatuksellisen yhteisymmärryksen ja toiminnallisen johdonmukaisuuden, jotka tutkimuksessa tehtyihin tulkintoihin nähden saattaisivat kompensoida tulkintojen kehityksellisiä suuntaviivoja. Painotankin tätä, sillä muutoin tutkimukseen osallistuneet saattavat leimautua virheellisesti ja kielteisesti tietoturvallisesta anonymiteetistä (Eskola & Suoranta 1998) huolimatta. Myöskään ei voida tietää, mitä haastatellut vanhemmat kasvatuskäytännöissään todella tekevät.

Sisällönerittely kohdistuu inhimillisen toiminnan tuotteisiin, jotka ovat luonteeltaan esittäviä. Sisällönerittely kohdistuu konkreettiseen sanomaan, ja on kommunikaation ilmissisällön objektiivista systemaattista ja määrällistä kuvailua var-

ten soveltuva tutkimustekniikka (Pietilä 1973: 7, 51). Sisältöluokkien rakentamisessa on painotettu ulkopuolista käsitejärjestelmää ja viitekehystä. Tässä mielessä teoreettinen viitekehys on samalla *kasvatusmetodologinen systeemi*. Luokitusrunkoa (Pietilä 1973: 101) vastaa haastattelulomakkeen runko, joka puolistrukturoidun haastattelun luonteen vuoksi on vapaa vastausvaihtoehdoista. Sisällön erittelyn maailmasta on lainattu termi 'ennustevaliditeetti', jota vanhempien tiedostettuja kasvatusintentioneita tutkittaessa verrataan tutkimuksen jälkeisiin konkreettisiin tapahtumiin. Konkreettisia tapahtumia vastaa tässä yhteydessä kasvattajan koko toimintastrukturi, johon nähden nuorten ilmitekstejä on peilattu ja suhteutettu. Vertaamien perusteella on tehty päätelmiä vanhemman toiminnan 'ennustevaliditeetista' eli siitä, miten vanhemman kasvatustietoisuus on toteutunut lapsen tulkinnoissa.

Ilmitekstin käyttötarkoitus jakautuu tutkijan päässä ilmaisevaan, ekspressiiviseen ja edistävään funktioon (Pietilä 1973: 252). Kasvattajan ilmitekstiin funktioita on sovellettu niin, että hänen on oletettu edistävän omia pyrkimyksiään ajattelun keinoin harkitusti. Nuorikin on voinut ilmaista perhemyyttä- ja salaisuutta yhtä pidättyvästi ja harkitsevasti kuin aikuinen. Aineisto sisältää raportoituja kokemuksia subjektiivisen kokemuksen välittämisestä toiselle. Aineiston sisältämät välittömästi ilmaissut tunteet ja ajatukset ovat kuitenkin voineet jäädä piiloon. Syvähaastatteluita kommentoidessaan esimerkiksi sosiologinen näkemys viittaa 'sipulikuvaan', jonka mukaan sen jokainen kerrostuma on yhtä todellinen. Tiedetään myös, että pitkäaikaisessa syvähaastattelussa haastateltavien itseään koskevat tiedot vaihtelevat melkoisesti (Kortteinen 1992: 295). Siten autenttinen 'sisin' ei välttämättä ole yhtään sen todellisempi kuin pintakuorikaan (Mäkelä 1990: 50). Todelliset tuntemukset voivat olla tietoisesti välitettyjä ihanteita tai analysoimisen kautta olennaisen ympärillä pyörimistä itse olennaiseen kuitenkään pääsemättä. Totuudellisuuden saavuttaminen tutkimustilanteessa perustuukin pitkälti haastattelutilanteen luonnollisuuteen (Mäkelä 1990: 49), joka tutkimuksessa mielestäni toteutui. Tilannekohtaiset diskurssit poikkeavat kontekstista riippuen ja erilaisissa konteksteissa esitettyjä itseä koskevia tietojen totuusarvoja ei voi asettaa vastakkain (Silverman 1986: 21 teok. Mäkelä 1990: 51).

Olen pyrkinyt löytämään aineistosta sellaisen semanttista eleganssia havittelevan rakenteen, joka voisi ilmentää teoreettista kehystä mahdollisimman yksinkertaisesti sisällöllistä luotettavuutta kadottamatta. Esittelen varsinaiset tulokset sitaatteina. Ne argumentoivat luokittelua ja perustelevat sekä auttavat seuraamaan esimerkiksi merkityksenmuodostusta. Tapauskohtaisista aineistoista on syntynyt we- ja I-intentioiden empiirisiä toteutumia samalla kun on voitu hahmotella merkityksenmuodostusta ohjaavia sääntöjä. Tulkintoja tehdessäni olen pyrkinyt erityisesti yksilö-ympäristö -dikotomian ylittämiseen (Eskola 1994: 38 teok. Weckroth & Nikkonen (toim.) soveltamalla gibsonilaista *affordance* -käsitettä. Sen mukaan ihminen ei näe vain erilaisia pintoja tai esineitä, vaan merkityksiä omaavia affordansseja, jotka ovat mahdollisuuksia johonkin, tarjoavat, sallivat, suovat jne. Ihminen esimerkiksi näkee tuolin, joka sallii istumisen tai kirjan, joka tarjoutuu luettavaksi (Eskola 1994: 38). Dikotomia on voitu ylittää asettamalla tulkinnan lähtökohdaksi dikotomiaa rikkovan ja sitä integroivan toiminnan *affordance*. Kasvatustoiminnan analysoimisen pohjana ovat olleet osanottajien omat

selonteot, eivät tilastolliset riippuvuussuhteet anonymien piirteiden välillä (Eskola 1994: 40).

Kukaan ei kasvata ihmistä *yleisesti* (Hirsjärvi 1983: 97) vaan käyttää resurssinsa mukaan tunteitaan informatiivisena elementtinä erilaisten tilannevivahteiden tajuamisessa. Yksilökohtaiset haastattelut tarjoavat (affordance) mahdollisuuden tämän toiminnan kautta tajuamaan yksilön retrospektiivistä suhteutumista eli muistamista jo tapahtuneeseen kasvatustoimintaan. Kasvatustietoisuus asettuikin tieteenperinteissä tulkinnalliselle puolelle (Hirsjärvi 1983: 109) ja kategorisoituu laadulliseksi ilmiöksi. Hämäläinen (1983) väittääkin, ettei vanhemmuudesta ylipäätään ole saatavilla totuudellista tietoa ilman laadullista tutkimusta (Hirsjärvi 1983: 110).

Puolistrukturoidussa haastattelussa vanhemmat tulkitsevat sanojen merkityksiä omaan skeemaansa nojaten. Tulkitsemisen subjektiivisuuden substanssia tutkijan on mahdoton kontrolloida. Koska merkitykset ja niiden muodostuminen ovat luonteeltaan dynaaminen prosessi, voidaan tämä ei-manipuloitavissa oleva alue tyhjentävästi nimetä tieteeltä saavuttamattomiin jääväksi 'pimeäksi' alueeksi. Toisaalta kysymykset ja niiden sisältämät käsitteet ovat osaltaan muokanneet vanhemman ymmärryskategorioita. Vaikka muutosta tapahtuisikin, vanha kokemusaines säilyy tulkinnoissa.

Kasvatustieteessä ilmikuva eli arki ajattelu on ollut vallitsevasti tieteellisen toiminnan lähtökohtana (Hirsjärvi 1983: 4). Eräät filosofit sanovat, että tieteellinen kuva on primaari ontologian suhteen (Hirsjärvi 1983: 5) eli *scientia mensura*. Kasvatuksellinen arkikokemus perustuu arki ajatteluun, mutta on silti tieteen näkökulmasta esimerkiksi Ojalehdon (2001:14-15) mukaan paljastettu tieteellisesti ja kasvatuksellisesti rajoittavaksi *ennakkoluuloksi*, jonka tiede pyrkii korvaamaan tieteellisellä ja arvoneutraalilla tiedolla ja totuudella. Ojalehdon ajatuksia hieman korjaten ja täydentäen voidaan kuitenkin ajatella kasvatustiedettä puolustaen, että kasvatustieteen tehtävänä on täsmäpaljastaa arkikokemus mahdollisesti *moraalisesti* rajoittavaksi ennakkoluuloksi. Tämä prosessi on tieteellisesti mahdollinen ja tuleekin kuvata tieteen keinoin. Kysymys koskee myös sitä, mitä kasvatustieteen tulee palvella ensisijaisesti: tutkimuksellisesti perusteltua päämäärää vai tieteellistä lähestymistapaa ja sen arvoneutraalisuutta? Jos kokemus on primääri ontologian suhteen, se asettuu ontologian edelle myös moraalisissa arvonmäärittelykysymyksissä, mutta jättää ratkaisematta kasvatuksen saralla moraaliseen päätöksentekoon liittyvät ongelmat, koska niitä ei edes ole siinä asetelmassa. Ojalehdon (2001) asetelmassa arvo ja arvo, sekä kokemus ja kokemus vaikuttavat rinnakkain – neutraalisti – ja juuri sen takia keskenään näennäisestä primäärisyydestään taistellen, jotta ne voisivat saada toisiinsa nähden asemallista lisäarvoa.

Tosiasioista voidaan hankkia tietoa, jos ne ymmärretään mahdollisuuksiksi eli gibsonilaisittain *affordanteiksi*. Mahdollisuus on kytköksissä vapauteen. Ajatus muistuttaa fenomenologiasta tuttua pyrkimystä saavuttaa asioista olennaisin (*essence*). Sillä se, mitä ilmiöstä ei voida poistaa on käsitteissä asuva keskeisyys (Gröhn & Jussila 1992: 11), yhteinen intersubjektiivinen merkitys. Ymmärrän olennaisen mahdollisuudeksi, nykytilaksi, joka pyrkii *meihin* (we-intentio).

Tutkimuksessa kasvatuskokemuksia jäsenneltiin systemaattista analyysiä¹²² soveltaen. Kauppi (1994: 33, 36) on esitellyt systeemiajattelun olemusta, joka mielestäni kuvaa hyvin tutkimuksen metodologista logiikkaa. Perusajatuksena on, että olemassa on tavoitetilä S1 ja nykyinen tilä S0 ja erilaisia vaihtoehtoja päästä tilanteesta S0 tilanteeseen S1. Ongelmana on selvittää, millainen on tilanne S0 ja millainen S1 ja mikä on paras keino päästä tilanteesta S0 tilanteeseen S1.

Tutkimuksen metodologian yhteydessä puhutaan sellaisista systeemeistä, kuten primääri- ja sekundäärisysteemi, joilla tarkoitetaan toisistaan erillisiä lapsi- ja vanhempisysteemejä. Kaupin kuvaaman *kovan systeemisen mallin* avulla voidaan havainnollistaa systeemien rakennetta toisiinsa nähden. Kasvattajan intentio vastaa tilaa S1 (primäärisysteemi) ja paras siihen todettu keino on hyvään pyrkivä kasvatus, joka realisoituu parhaiten katsotulla (systeemin optimointi) tavalla sekundäärisysteemiin (lapsi) nähden. Jos tiedetään S1 ja keino, voidaan nykytilä selvittää ristiriitoja ja aukkoja etsimällä. Kysymyksessä on mahdollisuuden konstruointi primääri- ja sekundäärisysteemistä saatuja tietoja rinnastamalla, vertaamalla ja analysoimalla. Ajatus muistuttaa systeemistä oppimista (Kauppi 1992: 38) ja lähenee pehmeää systeemistä metodologiaa (SSM), jota on käytetty mm. tapahtumien analyysiin, käsiteanalyysiin ja henkilökohtaisten ongelmien ratkaisemiseen (emt. 47). Sille ovat ominaista epäselvät tavoitteet ja päämäärät, joiden saavuttaminen edellyttää työskentelyä erilaisten todellisuutta koskevien käsitysten kanssa (Kauppi 1992: 46). SSM rakentuu kahdentyyppisestä toiminnasta, joita on sovellettu tutkimuksessani laajasti. Toinen tarkastelee todellisuutta ja toinen systeemiajattelun avulla luotua systeemistä kuvaa todellisuudesta.

Ensimmäinen 'todellisuus' vastaa ilmikuvaa eli kasvattajan välittämiä kokemuksia. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate tarjoaa viitekehyksen, josta käsin ilmikuvan todellisuutta tulkitaan. Ilmikuvien keskinäisistä ristiriidoista konstituoidaan rakenne, jota voidaan verrata ihanteellisesti toimivaan systeemiin kuvaan. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, mitä (avoimeen) systeemiin (we) nähden poikkeavasta kasvatustoiminnasta seuraa kasvatussuhteessa olevien intentionaaliselle kehitykselle.

Systeemi on määritelty a) primääri- ja sekundäärisysteeminä; b) intra- ja intersyykkisenä toimintana ja c) luokitusrunkona, joiden vastaavuus praktisen syllogismin logiikkaan nähden on identtinen. Tavoitteena on kuten systeemisessä ajattelussakin – määritellä ongelmatilanteen kehittämisen kannalta relevanttien systeemien luonne (Kauppi 1992: 51). Relevanssi edustaa saturaatiopistettä käsitteiden systeemissä, joka kuvaa vuorovaikutuksessa piileviä ristiriitaisuuksia. Tutki-

¹²² Systeeminen analyysi on riippumaton tieteenfilosofisista perinteistä (Jussila et al. 1992: 157). Hermeneuttisissa ja fenomenologisissa tutkimuksissa aineisto voidaan dekonstruoida (Derrida 1967) piiloristiriitojen, saumakohtien ja epäjohdonmukaisuuksien (ajatuskokonaisuuksien) osoittamiseksi. Tähän pyrkii myös tutkimukseni, vaikkei dekonstruktio itsessään olekaan tutkimuksen metodologinen lähtökohta, vaan lähinnä eräänlainen lainatermi, jonka merkitys tulee ymmärtää vain populistisella tasolla 'piiloristiitöiden osoittaminen' jne.

muksen systemaattisen analyysin tulkinta tapahtui kahden edellä kuvatun systeemitodellisuuden vertailuna.

Tutkimuksen kohteina ovat haastatteluaineiston merkitykset tulkinallisina kokonaisuuksina (Jussila et al. 1992: 173–174). Vastaavasti tutkimuksen tarkoituksena oli esiintuoda tiedostettujen kasvatusintentioiden takana vaikuttavia piileviä ydinintentoita, joilla oli riippuvuussuhde rinnakkaissysteemiin (vrt. lapsi-aikuinen). Analyysin kohteina on käytetty kasvatustavoitteiden suhdetta toimintaan (Jussila et al. 1992: 174). Tavoitteet olivat osa toimintaa ja toiminta kohdistui toiseen systeemiin. Systeemien arviot toisistaan tarjosivat aineiston, josta analysoida kasvatustoiminnan *essence* ja sen struktuuri.

Taustalla vaikuttava hypoteesi oli luonteeltaan heuristinen ja siten perusteltavissa oleva arvaus (Jussila et al. 1992: 176). Tulkinnan looginen päättelyketju noudatti tutkimuksen metodologiaa. Mitä -ja miten -kysymykset redusoituivat luokitusrungoksi. Tulkintoja tehtäessä hypoteesilla on merkittävä asema (Jussila et al. 1992: 189), mutta esimerkiksi tulevaisuutta koskevia ennusteita ei voida tehdä. Kysymys on enemmän nykytilan toteamisesta, ongelman määrittelystä ja tietoisuuden avaamisesta mahdollisuuksille.

Moraalinen ulottuvuus on mielestäni avannut tieteellistä kasvatustietoa eettisesti arvokkaan kasvatustieteen elävöittämiseksi – auttamaan ihmisiä elämän luomisessa ja ihmisen kasvussa vapaaksi – eettiseksi persoonaksi, kuten Hirsjärvi (1983: 95) asian ilmaisee. Launonen (2000: 123) korostaa väitöskirjassaan, että (herbartilaisen) kasvatustieteen keskeisenä tehtävänä on psykologisen tiedon ja etiikan nousevan ihmisen siveellisten päämäärien yhdistäminen.

5.3 Aineistojen tulkintakehyksen luotettavuus

Teoreettisen viitekehyksen perusteltavuutta on myös syytä pohtia. Tulee kysyä, miten sovellettujen teorioiden ontologiat suhteutuvat esiteltyyn viitekehykseen. Erityisesti teologinen referenssi ja viitekehyksen rakennusaineina käytettyjen teorioiden runsaus sekä niiden perusteltavuus herättävät monia kysymyksiä muutamien käytännöllisempien ja yksityiskohtaisempien ongelmien lisäksi.

Miksi tutkimukseni kontekstin sijoittuminen moraaliseen todellisuuteen on ollut tärkeä ja siten moraalinen valintani? Moraalipsykologit ymmärtävät moraalina olevan jotakin muuttumatonta ja universaalia, vaikka esimerkiksi moraalisten arviointien tiedetään varioivan melkoisesti (Vainio 2003: 311). On esitetty myös kysymyksiä siitä, onko moralisointi ihmisen perustarpeena sama asia kuin länsimaisten filosofien käsitys luonnollisesta moraalilasta. Vainion (2003: 314) väitöskirjan mukaan hyvin harvat voivat uskoa, että moraalit rakentuisi luonnollainomaisista abstrakteista periaatteista. Moraalin ymmärretään pohjautuvan lähinnä kulttuurisiin käsityksiin siitä, mikä on tärkeää ja mikä ei (emt. 311, 312). Ihmiskeskeisen ajattelun pohjalta väitetään myös, että ihmisen toiminnasta ei löydy sellaista asiaa kuin puolueettomuus ja siksi moraalit tai etiikan yleisjärjestelmä on mahdoton. Tällöin puhutaan moraalit määrittämisestä ihmiskeskeisesti ja kaikki tulkitaan kulttuurisen relativismin suodattimen kautta, jolloin esimerkiksi Kohlbergin käsitys minkä tahansa teon mahdollisesta moraalisuudesta voi toteutua (Vainio 2003: 311). Sen sijaan, että tutkittaisiin sitä, miten ihmisen perustelevat

moraalisia valintojaan, otan ontologisilla sitoutumuksillani kantaa siihen, *miksi* mikä tahansa teko voi olla moraalinen. Tämä kysymys perustelee myös ontologisten valintojeni merkityksellisyyttä. Ensiksi olenkin joutunut ottamaan kantaa siihen, onko moraalitulkinta auktoriteetti- vai ihmislähtöistä. Auktoriteettilähtöisyys on erityisesti perusteltua silloin, kun käsitellään tottelevaisuutta, syyllisyyttä, vastuuta ja *kasvatusta*, koska niiden etiologia itsessään vaatii jonkinlaisen käsityksen auktoriteetista. Auktoriteetti voi ilmetä ja ilmeneekin tutkimukseni mukaan sekä auktoriteetin ts. objektiivisten asiointilojen että ihmisen kokemuksen määrittelemänä. Tutkimukseni viitekehyksen sisällöllinen anti ja luotettavuus ilmenee erityisesti sen kyvyssä tarkastella kasvatusta moraalisenä toimintana poissulkematta kasvatuksen ihmislähtöisyyden seurauksia. Viitekehyksen luotettavuutta kuvaa sekin, että ihmislähtöisen kasvatustuloksenä voidaan havaita esimerkiksi Kohlbergin tavoin, että mikä tahansa kasvatusteko voi saada moraalista arvoa. Auktoriteettilähtöisen moraalikäsityksen antia on kuitenkin ymmärtää, miten erityisesti *mikä tahansa* moraalista arvo saava teko käytännössä ylläpitää ja välittää väärää syyllisyyttä *moralisoimisen* kautta. Ihmiskeskeinen moraalikäsitys kasvatuksen luonteesta johtaa siis sen moralisoimiseen sen sijaan että tottelevaisuuden ymmärrettäisiin olevan auktoriteetin iloista ja vapaaehtoista palvelemista. Tämän perusteella voidaan jopa ajatella, että väärää syyllisyyttä välittävä kasvatustulkinta lapsen kasvamista, jolloin lapsi kokee siitä syyllisyyttä. Kyseinen ilmiö tavoittaa psykologisen kuvansa esimerkiksi tilanteessa, jossa äiti masentuu, loukkaantuu tai alkaa syyllistää, kun lapsi osoittaa terveitä erillisyyden merkkejä.

Auktoriteettilähtöisyydessään tutkimukseni moraaliseettiset kysymykset välittävät jotakin relevanttia teistisestä todellisuudesta. Oikeammin ne välittävät tieteilisiksi käsitteiksi formuloituna *affordancen* moraaliseen todellisuuteen, jonka katsotaan edustavan teististä todellisuutta. Moraaliset kysymykset voivat siis esiintyä pelkän horisontaalitason, *naturan*, ihmisen havaintokokemusten ongelmina, mutta niiden todellisuutta välittävä tieto kapeutuu ja jopa vääristyy, jos niitä tarkastellaan vertikaalista, auktoriteetista irrallaan. Missä uskonto on jotakin pyhää ja sakraalista, moraalin käsittelemiseksi löytyy helpommin välineitä ja se on tieteilisesti erotettavissa transsendenttiseen liittyvistä *käsitteistä*. Tässä on tutkimuksenkin ydin: koska pyhää ei voida haltuunottaa käsitteiden avulla, voidaan moraalisiin käsitteisiin ainakin tutkia niitä seurauksia, jotka syntyvät, kun se kielletään. Siksi pyhän olemusta tulee lähestyä rakentavalla tavalla. Tutkimuksessani pyhää heijastavaa ts. auktoriteettiin kytkeytyvää objektiivisuutta on lähestytty ontologisten taustateorioiden riittävillä määritelmillä. Ilmiötä on siis pyritty tavoittamaan sitä mahdollisimman neutraalisti kuvaavien käsitteiden kautta. Kysymys koskee tällöin myös ontologisen relevanssin hahmottamisen tarvetta, jolloin lähestytään kysymystä taustateorioiden riittävydestä, välineellisestä relevanssista ja niiden ontologisesta suhteutumisesta moraaliseen todellisuuteen. Erityisesti moraalisen todellisuuden ontologinen järjestys edustaa jotakin yhtä peruuttamatonta kuin luonnonlaki: järjestyksen koskemattomuus, peruuttamattomuus, muuttumattomuus ja erityisesti sen riippumattomuus saa tässä mielessä pyhän luonnetta, mikä sitoo sen samalla teistiseen kontekstiin. Tämä kontekstihan määrittelee, että vain Jumala yksin on muuttumaton ja hän itse on luonut olemassaolevat luonnonlait: hänen tekonsa on todellisuuden mitta. Näihin luonnonlakeihin lukeutuu myös moraalit-

nen todellisuus, jota voidaan tarkastella *valinnan mukaan* auktoriteetti- tai ihmislähtöisesti. Ihmislähtöisyys merkitsee siis sitä, että olemassaoleva ontinen järjestyks kielletään, jolloin moraalien määrittely jää ihmisen kulttuuristen kokemusehtojen varaan. Toisaalta ihmislähtöisyyden valinta ei voi kieltää muuttumattoman olemusta, eli se tekee tulkintansa kuitenkin muuttumattomuuden olemusta jäljitellen mutta dikotomisesti. Koska tutkimuksen käsitteistö operoi myös eksistentiaalisella ja väärällä syyllisyydellä, ei voida välttää vastuuttajan määrittelemistä, jolloin joudutaan tarkastelemaan lähemmin auktoriteetin olemusta. Tutkimukseni kykeneekin tuomaan kasvatukseen näkökulmaa, jossa osoitetaan, miten todellisuudesta riippumattomaksi pyrkivä kasvattaja arvottaa intentionsa moraalisesti siitä huolimatta, ettei hän pyri siihen tietoisesti. Samalla voidaan ottaa kantaa siihen, miksi moraalikaan ei voi välttää relativistisia tulkintoja. Tutkimuksen ansiona pidettävään sitäkin, että se käsitteellistää moraalista todellisuudesta riippumattomaksi manifestoituvan ihmisen toimintaa jäsentäen tuon toiminnan rakenteita myös empiirisesti ja havainnollistaen tieteellisin käsittein sen kytkentöjä moraaliseen todellisuuteen ja ihmisen omaan kasvuun. Empiiristen havaintojen näkökulma mahdollistaa kannanoton ontin järjestyksen merkitykseen, eikä eristä oletusta siitä pelkäsi pohdiskeluksi. Kasvatuksellisesti perspektiivi korostuu tarkasteltaessa ihmisen liittymistä todellisuuteen asemasta käsin, koska asema määritetty suhteessa auktoriteettiin. Jos teorian ja empirian vastaavuus merkitsee luotettavuutta ja empirian perusteltua asemaa viitekehityksessä, samalla tavalla tutkijan on oltava rehellinen ja nöyrä todellisuuden edessä. Todellisuus näyttäytyy silloin peilinä, jonka eteen tutkija voi asettua siitä ajatuksiaan tarkastellen. Ihmisen toimintaa tarkasteltaessa tutkimuksen takana vaikuttavan todellisuuden ontologiset lähtökohdat tuleekin huomioida. Esimerkiksi kokemukseen perustuvan perspektiivin poissulkeminen kaventaisi käsitystä todellisuudesta. Tulkinnat vääristyisivät ja asettaisivat ihmisen epäsuhtaan todellisuuteen nähden. Ihmisen asettuminen todellisuuden järjestykseen on hyvä huomioida, kun pohditaan tutkimuksen *moraalista* luotettavuutta: välittääkö sekin auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä? Milloin ihmiskuvaa tutkimus viime kädessä välittää? Totuutta etsiessä ei voi olla ottamatta kantaa todellisuuden luonteeseen, mikä taas määrittelee merkityshorisontin, josta käsin tulkinnat tapahtuvat.

Tutkimukseni tarjoaa keinoja muidenkin ajatusjärjestelmien uudelleentulkintaan. Viitekehityksen kautta on tulkittu esimerkiksi paljon pohdittua psykoanalyysia. On ollut innovoivaa löytää eritulkintoja ja tarkastella psykoanalyysin perusteita ja päämääriä kasvatuksen näkökulmasta. Erityisen kiinnostavaa on ollut löytää yhteyksiä väärän syyllisyyden etiologian ja psykoanalyttisen minuuden määrittelyn väliltä. Mistä käsin ihmisen identiteetti rakentuu ja mistä käsin sen tulisi lopulta rakentua? Mitä seuraa moraalisen todellisuuden kieltämisestä ja millainen ihmistieteellinen luonnonlaki vaikuttaa kieltämisen rakenteissa? Näiden kysymyksen selvittämiseksi viitekehityksen on tullut rakentua tekijöille, jotka ottavat huomioon sekä moraalisen todellisuuden että havaittavaan kokemukseen perustuvan käytännön, joita ei voida eikä tule erottaa toisistaan.

Tutkimuksen viitekehystä konstruoidessani lähdin todellisuuden ymmärtämisen pyrkimyksestä ja ns. arvottomuuteen ja suhteettomuuteen vastaavan ja sitä moraalisesti mittaavan merkityshorisontin luomisesta. Koska arvottomuuskin on

arvo, oli löydettävä sellaiset teoreettiset ainekset, joiden avulla saatettiin käydä dialogia ns. järjestyksessä olevien arvojen ja arvottomien arvojen välillä sekä kytkeä tuo dialogi kasvatukseen. Tätä varten tarvittiin moraalinen asemaperspektiivi, johon tuli yhdistää toiminnan lainalaisuudet sekä syyllisyyden olemus. Nämä kolme lähtökohtaa eksplikoitiin käsitteiksi, jotka muodostivat lopulta suhteellisen itsenäisen, kasvatuksen kannalta tärkeiden tottelevaisuuden ja anteeksiannon huomioivan ajatus- ja merkkijärjestelmän. Tämän prosessin ja sen aikana syntyneiden sisäisten oivallusten ja niiden empiiristen kimmokkeiden kuvaamiseen ja 'teoriareferenttiseen' analysoimiseen kului tuhatta sivuja, ja siksi kuitaan prosessin sillä, ettei sitä voida ohjata säännöillä. Esimerkiksi Heinosen (1989: 284) mukaan kasvatustieteilijät tutkivatkin usein ilmiöitä, jotka voidaan palauttaa useisiin eri teorioihin. Moniaineksinen lähtökohta ei ole ongelma, jos osoitetaan selkeästi, missä roolissa käytettävät teoriat *representoivat*. Kuten moraalikin tutkitaan sosiaalisina representaatioina (Vainio 2003: 312), tulee kaikenlaisten teoreettisten selitysmallien voida ja *kyetä* alistumaan vastaavan tarkastelun alaiseksi. Määritellesäni käyttämiäni taustateorioita osaksi teoreettista konstruktioani luokittelen niitä samalla *sosiaalisiksi representaatioiksi*. Moscovicin (1961/1976) mukaan ne ovat järjestelmiä, jotka luovat orientoivaa järjestystä samalla kun niitä voidaan hallita. Toisaalta ne helpottavat yhteisön jäsenten keskinäistä viestintää tarjoamalla erilaisia maailmoja luokittelevia koodeja (Vainio 2003: 312). Siinä missä ihminen määrittelee moraalialueita itsestään käsin, minä rohkenen *määritellä* teorioita¹²³ käyttämällä niitä osana teoreettista konstruktioani. Jos moraalikin on joidenkin mukaan suhteellista, mitä tieteellinen teoria sitten on? Teoriaakin voidaan soveltaa vain kontekstissaan samoin kuin ihmislähtöisen moraalin merkityksiä luodaan kokemuksesta käsin. Yritän dialogillani havainnollistaa sitä, kuinka kokemuspohjainen määrittelyni voi alistaa käytettyjen taustateorioiden ontologiat relativistisiksi. Määritelmiä käyttämällä asetan teorioiden *ontologisen* auktoriteettiaseman suhteelliseksi kuitenkin kieltämättä niiden kontekstuaalista todistusvoimaa, jolloin teorioiden ontologiset lähtökohdat menettävät oman viitekehäkseni kannalta sitovan ja rajoittavan merkityksensä. Tieteellisistä tulkinnoistani syntyy tietenkin yhtä suhteellisia ja kontekstuaalisia, mutta jos aineksista pyritään luomaan jotakin muuta, enemmän, tilanne tulee arvioida silloin uudelleen. Vähintäänkin luotu synteesi on relativistisuudessaan samanarvoinen käytettyjen teorioiden rinnalla, mutta onko se yhtä tosi? Toisaalta voidaan myös kysyä, voiko synteesiini ontologinen auktoriteettilähtöisyys antaa sille enemmän tulkintavoimaa taustateorioihin nähden? *Sosiaalisena representaationa* tutkimukseni voi tarjota tuttuja koodikäsitteitä (esim. We-intentio) ja niiden uudelleentulkintoja, vaikka ontologiset sitoutumukseni olisivatkin toista maata ja koska ne olisivat kuitenkin relativistisuudessaan samanarvoisia toisten kanssa. Tässä suhteessa viitekehäkseni moniaineksisuuden ei tarvitse hävittää taustateorioiden selitysvoimaa vaan pikemminkin se voi jopa tulkita niitä omasta konstruktioistaan eli tarkastella niitä (esim. PA) niiden ontologiasta poikkeavasta järjestyksestä käsin. Samalla voidaan

¹²³ ja erityisesti niiden analogisia rakenteita

lähestyä *tutkimisen* ja teorioiden moraalisia ulottuvuuksia. Voiko jonkun teorian konteksti tarjota esimerkiksi kehittyneemmän moraalisen kriteeritason kuin joku toinen? Millaista moraalista teoria voi välittää ihmiselle? Tai onko se edes mahdollista? Millaisia moraalista arvoa saavia periaatteita pyrimme esimerkiksi välittämään tutkimustulosten kautta?

Korostunut tarve omakohtaisen teorian kehittelyyn lähti siitä, ettei riittävän selitysvoimaista viitekehystä tuntunut löytyvän. Eri teoriat tarjosivat näkökulmia, mutta niiden välille ei tuntunut löytyvän käsitteellistä synkroniaa suhteessa moraaliseen todellisuuteen. Tässä tutkimuksessa esitellyt taustateoriat onkin valittu puhtaasti tieteellisen intuition ja sen kautta syntyneen erityisen viehätysten kautta. Toisen valintakriteerin muodostivat teorioiden laaja-alaisuus (esim. Tuomela) ja mahdollinen sovellettavuus¹²⁴, ajatuksia virikkeellistävä vaikutus, jopa niiden selittävyys keskeneräisyys erityisesti kasvatuksen saralla. Synkronian synnyttämiseksi oli luotava malli, joka toimisi eräänlaisena välittäjänä aputeorioiden roolissa näyttelevien teorioiden ja kasvatustodellisuuden kesken. Syntynyt eklektinen yhdistelmä ei kuitenkaan hävittänyt teorioiden selitysvoimaa (vrt. psykoanalyysi tai Tuomelan malli), vaan tarjosi kontekstin niiden uudelleentulkittamiseksi. Selitysvoiman kadotessa esimerkiksi psykoanalyysin uudelleentulkittaminen kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen näkökulmasta tuskin onnistuisi sellaisena rinnakkainasetteluna, jona se ilmaistaan tässä työssä. Taustateorioiden merkitys olikin tärkeä tutkimuksen teorian *suunnittelu- ja prosessointivaiheessa*. Koska taustateorioiden rooli oli enemmän tukeva ja analogisia rakenteita tarjoileva, syntynyt viitekehysten saattoi käydä avointa dialogia niiden kanssa. Tätä selitti varmasti viitekehysten välittämän systeemin avoin luonne. Toisaalta dialogisuus perustui muutamien keskeisten yhteisten tekijöiden kommunikoivuuteen¹²⁵ (esim. ahdistuksen käsite). Käytetyt taustateoriat eivät kuitenkaan olleet kasvatusta varten suunniteltuja ja kehiteltyjä ajatusjärjestelmiä, minkä vuoksi ne eivät ole edes pyrkineet ottamaan huomioon kasvatustodellisuuden keskeisiä muuttujia, kuten esimerkiksi tottelevaisuutta tai anteeksiantoa. Konstruoidun viitekehysten, kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen tulkintavoimaa voi kuitenkin testata kuka tahansa. Tämä ominaisuus luo siitä varteenotettavan näkökulman kasvatustodellisuuden tulkinta- ja jäsentelymalliksi. Realiteettiperiaatteen spesifisyys kasvatuksen kontekstista lähtevänä ajatuksena kiinteyttää erityisesti kasvatuksen käsitteellistä ja totuudellista olemusta. Realiteettiperiaatteen heikkous piilee lähinnä sen ei-välineellisyydessä. Se ei tarjoa helppoa metodia kasvatuksen onnistumiseksi, vaan auttaa jäsentämään ja erottelemaan kasvatuksen kahden maailman välillä valintoja tekevän ihmisen toimintaa suhteessa todellisuuden ääripäihin: auktoriteettiin, kuviteltuun auktoriteettiin ja väärään syllisyteen.

¹²⁴ Esim. Tuomelan ajatuksia eteenpäin ja oppimisen kontekstiin kehitelty Hellgren

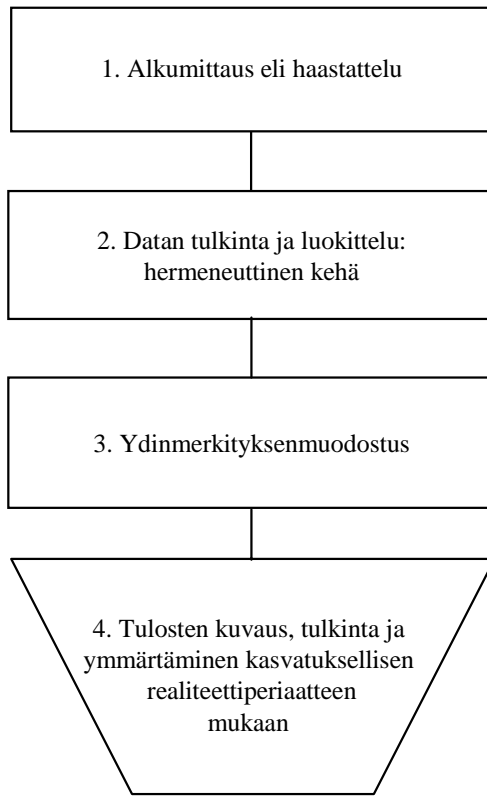
¹²⁵ Vrt. koodikäsitteet

5.4 Kvalitatiivinen tutkimusasetelma ja aineiston luokittelu

5.4.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen eteneminen

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys tarjoaa myös metodologisen näkökulman aineiston käsittelyyn. Tässä luvussa on tarkoitus esitellä kyseisen metodologisen näkökulman kehittymistä luokittelurungoksi. Luku sisältää paljon kuvia, joiden avulla on pyritty havainnollistamaan ajatusketjua. Apuna olen käyttänyt myös Wahlströmin (1992) ja Wenigerin (1929) malleja, joihin tutkimuksessa käytettyä luokittelumallia verrataan. Wahlström kuvaa diskurssianalyttisen merkitysrakenteen kuvausmallin, jota soveltaen olen kehitellyt diskurssin ajatusta eteenpäin subjektiivisuuden käsitteen erittelemiseksi kasvatustoiminnassa. Weniger (1929) kirjoittaa pedagogisen tietoisuuden paradoksista, jonka mukaan kasvattajan sanat ja teot ovat keskenään ristiriidassa. Tutkimukseni johdannossa viitataan eräänlaiseen *kaksoissidokseen* kasvatustoiminnassa ja ymmärtääkseni puhun siinä yhteydessä samasta asiasta kuin Weniger. Pedagogisen tietoisuuden paradoksi esiintyy erityisesti kasvatustoiminnassa, joka esiintyy muutenkin kasvatustieteen varsinaisena tutkimuskohteena. Tutkimuksessani puhutaan kuitenkin kasvatustietoisuuden sijasta kasvatusaikkeista, *intentioista*, vaikka ne tarkoittavatkin samaa asiaa, kun keskustellaan esimerkiksi tietoisista kasvatuspäämääristä- ja tavoitteista. Valintani johtuu siitä, että kasvatustoiminnan määrittelyssä intentioille erotetaan oma selkeä roolinsa ja toiseksi kasvatustietoisuuden käsite itsessään on hyvin laaja (vrt. esim. Tahvanainen 2001). Aineiston luokittelu seuraa silti samantyyppistä viitekehystä, mistä Weniger (1929) puhuu (Karjalainen & Siljander 1997). Haastatteluaineisto, joka kuvaa kasvatustoimintaa, perustuu haastateltavien verbaalisille kuvauksille. Tämän aineiston perusteella on luotu käsityksiä myös vanhemman kasvatustoimintaa ohjaavasta kätkeytyksestä, latentista tiedosta, joka on kasvattajalle itselleen tiedostamatonta. Haastatteluaineiston avulla on myös pyritty kuvaamaan ja argumentoimaan kasvatustoiminnan rakennetta. Kun teoria itsessään tarjoutuu käytettäväksi myös menetelmänä, se voi luoda teorian ja empirian välille sillan, joka perustelee tutkimuksen luotettavuutta.

Seuraavaksi esitetään haastattelun tutkimuksen eteneminen. Sen jokainen osa eritellään tarkemmin omana kokonaisuutenaan. Huomiota kiinnitetään erityisesti datan luokitteluun ja merkityksenmuodostuksen vaiheistukseen (kohdat 2,3). Tulosten kuvaukset löytyvät omasta luvustaan.

Kuva 13. Laadullisen tutkimuksen eteneminen

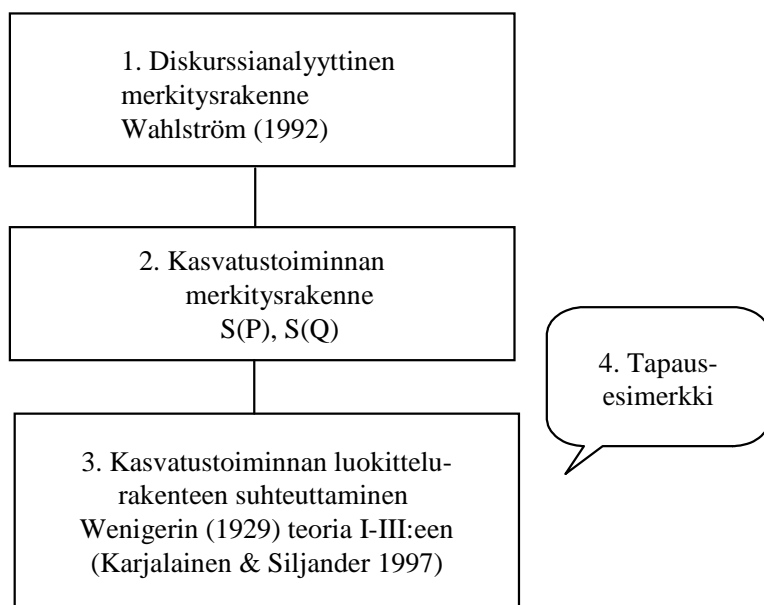
1. Haastattelu suoritetaan vanhemmille ja lapsille siten, että lapsen biologinen vanhempi tai pitkäaikainen huoltaja on tutkimuksessa edustettuna. Haastateltavat muodostavat keskenään perhedynaamisen vastinparin. Haastateltavat haastatellaan erikseen, joten he eivät pääse kontrolloimaan tai johdattelemaan esimerkiksi nonverbaalisti toistensa vastausten suuntaa. Haastatteluaineiston perusteella luodaan kuva tapahtuneesta kasvatustoiminnasta. Aineisto perustuu haastateltavien omille käsityksille tapahtuneista asioista ja on siis subjektiivisen itseymmärryksen varassa välitettyä tietoa.
2. Tutkija esitulkitsee vastausten sisältöjä hermeneuttisen kehän mukaan (Kvale 1996). Haastateltavien vastaukset ovat pohdittuja ja tietoisesti annettuja kuvauksia kasvatuksen intentioista ja toteutustavoista. Kysymys ei ole kuitenkaan diskurssianalyysistä, vaan loogisesta systemaattisesta analyysistä (Gröhn ja Jusila 1992), joka perustuu osittain sitaateille etukäteen subjektiivisesti ladatuille merkityksille. Vastaukset luokitellaan lopuksi Wahlströmin mallista (1992) sovelletun metodin avulla. Hermeneuttinen kehä seuraa Wenigerin (1929) ajatusta Teoria I–III:n vaiheista, joiden avulla pyritään rekonstruoimaan kasvattajan toiminnan taustalla vaikuttavaa latenttia tietoa. Tähän pyritään merkityksenmuodostuksen avulla.
3. Tutkija konstruoi haastateltavien vastinparien (vanhempi-lapsi) vastaussisällöistä ydinmerkityksiä, jotka kannattelevat haastateltavien antamien vastausten si-

säistä ja keskinäistä logiikkaa sekä vuorovaikuttavat myös teorian tasolla. Tämä vaihe on tutkimusaineiston luokittelun ja sen yhteenvedon vaativin osa, koska se edellyttää luovan mielikuvituksen ohella tiukkaa ajattelua haastateltavien tarkoituserien realistisuutta kunnioittaen. Tarkoituksena on etsiä aineistosta sen määräästä riippumatta haastateltavien vuorovaikutuksen saturaatiopiste, joka kuvaa tapahtuneen kasvatustilanteen- ja vuorovaikutuksen autenttisimmillaan. Tämä autenttisuus voi ilmetä aika raadollisena datana ja todistaa kasvattajan tarkoittamat ihanteet käytännössä perättömiksi, kuten tutkimus pääosin osoittaa.

4. Tulokset haravoidaan edelleen hermeneuttisessa 'lingossa'. Kun merkityksellinen kyllästyspiste on saavutettu, tulosten ydinmerkitykset tulkitaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan ja sijoitetaan kasvatuksen nelikenttään. Tulokset toimivat myös tutkimuksen kvantitatiivisen osuuden prosessitason kuvaajina ja ne esitetään sekä yksilö- (tapauskohtaiset tulokset) että ryhmätasolla (nelikenttä).

5.4.2 Aineiston luokittelu

Aineiston luokittelun esittely tapahtuu nelivaiheisesti. Se sisältää 1) Wahlströmin (1992) diskurssianalyttisen merkitysrakenteen kuvauksen, josta soveltaen on kehitetty 2) kasvatustoimintaa erittelevä luokittelumalli $S(P)$, $S(Q)$, jossa $S(P)$ tarkoittaa kasvatusaikeita ja $S(Q)$ performanssia, ulkoista ja näkyvää käyttäytymistä. 3) Kasvatustoiminnan merkitysrakenne on jaoteltu toiminnan osa-alueiden mukaan luokittelurakenteeksi, jonka jokaista osa-aluetta verrataan Wenigerin (1929) kuvaaman Teoria I-III:n osa-alueeseen. Neljäntenä esitetään tapausesimerkki luokittelurakenteeseen sijoitettuna. Lopuksi kuvataan taulukko, johon aineiston tulokset on sijoitettu.

Kuva 14. Aineiston luokitteluun päätyminen

Kvalitatiivinen aineisto on luokiteltu kaksivaiheisesti. Pääosin se on esiluokiteltu sitä strukturoineen kysymysluettelon¹²⁶ mukaan. Kysymykset edustavat erilaisia muuttujia. Haastattelut on tehty dyadi-periaatteella, jossa vanhempi ja lapsi muodostavat eräänlaisen *intentionaalisen vastinparin*. Vanhemmille ja nuorille on esitetty samanlaisia kysymyksiä muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Vastauksista on löydettävissä sekä interpsykkinen että intrapsykkinen ulottuvuus. Interpsykkinen edustaa vanhemman ja lapsen suhdetta sisäiseen maailmaan, joka ilmenee koherenttina tai inkoherenttina toimintana. Koherenttissa toiminnassa intentio vastaa performanssia, eikä hae perustetta sisäisen suhteensa eheyteen sekundäärisysteemistä eli kasvatettavan reaktiosta. Kasvattajan toiminnan koherenssi ilmenee kasvatuspäätöksinä (Iwe-intentioina).

Inkoherenttissa toiminnassa (Ii-intentioinen toiminta) intentio ja performanssi ovat ristiriidassa. Interpsykkinen edustaa suhdetta ulkomaailmaan. Vastaaja ja tämän vastinpari ilmaisevat tulkitsemaansa vuorovaikutusta, jonka perusteella tehdään päätelmiä yksilötason toiminnan johdonmukaisuudesta. Hypoteesin mukaan on oletettavissa, että vanhemman intrapsykkisestä inkoherenssista¹²⁷ seuraa sekundäärisysteemin haltijan vastaava intrapsykinen inkoherenssi. Merkitysanomalia ilmenee negatiivisena riippuvuussuhteena primääri- ja sekundäärisysteemin välillä värittäen samalla läheisyydelle luotavaa merkitystä.

Kasvatuksellinen merkitysanomalia on sidoksissa moraalisiin tekijöihin. Tutkimus olettaa minähanteiden esiintyvän tietoisuudessa eräänlaisina moraalisinormeina. Kielteinen riippuvuussuhde kasvatettavaan repii auki vanhemman minähanteen moraalisia merkityksiä niitä samalla ylläpitäen. Esimerkiksi vanhemman tiedostamat kasvatuspäämäärät ovat tulkittavissa eräänlaisiksi *ennakkokäsi-*

¹²⁶ Ks. liitteet

¹²⁷ Inkoherenssi vanhemman toiminnassa implikoi syyllisyydentunteen lapsessa, sillä vanhempi kieltää teoillaan lapsen oikeuden lähestyä moraalista todellisuutta ja arvottaa tekoja sekä samalla teon kohteita: laajassa mielessä vanhempi kieltää *lapseltakin* arvon, koska tämä on aikuisen teon eli kasvatuksen kohde. Jos sekundäärisysteemin haltija (lapsi) vahvistaa reaktiollaan vanhemman vääristynyttä ought-käyttäytymismallia, tämä kokee kasvavaa syyllisyyttä ja tarvetta jatkaa käyttäytymistään, vaikka lapsi todentaisikin sen 'oikeaksi'. Ajatusta voidaan verrata puheaktin intentionaalisuuteen ja sen luomaan velvoitteeseen (Searle 1969). Esimerkiksi lupaamisen puheaktista – joka tässä voidaan tulkita myös itselle puhumiseksi ja reflektiiviseksi narratiivisuudeksi – voidaan loogisesti johtaa toiminnan velvoite eli *pitämisväite*. Lupaaminen tulkitaan velvoitteeksi vasta, kun puhuja *sitoutuu* ottamaan lupauksensa vakavasti (Searle 1969; Mackie 1977; Airaksinen 1988 teok. Huotari 1988: 152). Vääristynyt käyttäytyminen perustellaan oikeaksi tavalla, että vanhemman 'velvoite'-käyttäytyminen A esittää lapselle vaatimuksen käyttäytyä tavalla B. Vanhempi itse ei kykene sitoutumisensa (intentio) realisoimiseen käyttäytymisen muodossa, joten käyttäytymisakti manipuloidaan esiin lapsessa. Karioiden vanhempi lupaa itselleen opettaa lapselle toimintaan sitoutumisen taidon, mutta ei ota tätä lupausta riittävän vakavasti, koska ei pysty asettamaan itselleen velvollisuutta ts. luomaan (perhe)institutionaalista tosiasiaa arvo- eli pitämisväitettä. Voidaan ajatella, että sitoutuminen itsessään edellyttää aina aksiologista ja moraalista tietoisuutta.

tyksiksi, jotka kantavat moraalisesti väritynyttä ihannekuvaa omasta itsestä. Ne voidaan tulkita myös väärän syyllisyyden sisällöiksi. Tiedostetut ennakkokäsitykset provosoivat ympäristössä helposti sellaista käyttäytymistä, joka perustelee vanhempaa itseä koskevien ennakkokäsitysten oikeellisuuden ja tarpeellisuuden siitä huolimatta, ovatko ne moraalisesti rakentavia.

Ihminen ei voi paeta merkityksen ja merkityksettömyyden kokemusta (Puolimatka 1999: 131). Merkitysanomaliassa kysymys on kasvatettavan ristiriitaisesta kasvatuskokemuksesta, jossa asioille kasvatusseettisesti ja objektiivisesti kuuluva merkitys muuttuu merkityksettömyydeksi. Sen sijaan merkityksettömyydestä rakentuu eräänlainen kvasi-intentionaalisuus eli negatiivinen riippuvuussuhde primääri- ja sekundäärisysteemin välille.

Litteroinnin jälkeen nuorten ja vanhempien vastaukset sijoitettiin rinnakkain teoreettisen viitekehyksen luokkiin [S(P)-S(Q)]. Alustava esitulkinta alkoi vanhemman ja lapsen tapauskohtaisten intentiosisältöjen vertaamisesta. Vastaukset rönsyivät osittain, mutta haastattelussa toistuvien teemojen avulla katsoin voivani poimia sanomasta olennaisen. Luokittelun valintakriteerinä oli tässä vaiheessa yksinkertainen vastinparin (vanhempi-lapsi) ajatus, jonka mukaan vanhemman painottamille sisällöille tuli löytää selkeä vastaavuus tai ristiriita lapsen vastaussisällöistä. Merkitysten muodostaminen ja tulkinta tapahtui kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen viitekehyydessä hermeneuttisen ymmärryksen varassa. Aineistosta huomioidut vastausitaatit argumentoivat empiirisiä luokituksia ja konstituoituja merkityksiä.

Haastattelumateriaalin sisältämä informaatio jakaantui pääsääntöisesti 1) tilannekohtaisiin kasvatuskuvauksiin, irrallisiin episodeihin nuoren ja vanhemman elämässä; 2) omaa elämää kuvaaviin biograafistyyppisiin kerrontoihin; 3) nuoren ja haastateltavan kumppanin (haastattelussa ei-läsnäolevan vanhemman) välisen kommunikaation laadun pohdintoihin; 4) yhteiskunnallisten trendikäsitteiden- ja teemojen tarkasteluun (esim. huumeet, tupakka ja kohtelias käyttäytyminen) ja 5) monologistyyppisiin pohdintoihin elämän arvoista yleensä.

Mielestäni tutkimuksen päämääriä palveleva syvätason informaatio oli parhaiten hahmotettavissa kohdan 1. ja 2. -tyyppisen tiedon puitteissa, sillä niissä löytyi eniten kosketuspintaa nuoren ja aikuisen yhteisiin narratiiveihin. Sekä vanhempi että lapsi viittasivat episodikuvaelmissaan samoihin tai samantyyppisiin tilanteisiin. Eräässä tapauksessa (informaatiotyyppi 3.) vanhemman elämäkumppaniin kohdistama huomio oli intensiivisyydessään miltei identtinen nuoren tekemien luonnehdintojen kanssa. Tämäntyyppisessä tilanteessa ei-läsnäoleva vanhempi sai analyysissä objektivanhemman tai 'kolmannen' roolin, jossa haastateltavien keskinäistä suhdetta tarkasteltiin 'kolmannen' reaktioiden kautta. Samanlainen tilanne ilmeni haastattelussa, jossa vanhempi esiintyi asianajajan roolissa puolustaen lapsen kokemushistorian tosiperäisyyttä. Tällaisessa asetelmassa poissaoleva vanhempi sai 'haastateltavan' roolin: S(P) ja S(Q)-sisällöt argumentoituvat nuoren ja haastatellun vanhemman yksimielisyyden kautta.

Aineiston tarjoaman informaation hyväksikäyttö on rajattu sellaisten tilanteiden poimintoihin ja kuvauksiin, josta käsin on voitu tehdä tulkintoja niiden yhteysistä sekä kasvatettavan että kasvattajan antamille merkityksille. Myös aineiston määrä on myötävaikuttanut tähän valintaan. Mahdollisimman kattava osa nauhoitettua tietoa on pyritty tiivistämään peruslähtökohtiinsa ja tarkoituseriinsä.

Sekä lapsen että vanhemman alustavasti luokiteltu informaatio on sijoitettu viitekehyksestä implikoituun intentio-performanssi -malliin, joka on sovellus Wahlströmin (1992) merkitysten muodostumisen ja muuttumisen kuvausmallista. S(P) edustaa intentiota ja tarjoaa esikontekstin, tulkintakehyksen performanssille S(Q). Merkitys tulkitaan kasvatuksellisen moraalirealismen näkökulmasta. Esimerkiksi epäkoherentti toiminta saa anomalisen ominaisuuden merkityksenmuodostuksessa. Tällöin kasvatussubjektin rooli muuttuu negaatiokseen eli menettää asemallisen statuksen auktoriteettina.

Olen kehittänyt Wahlströmin (1992) I diskurssianalyttistä merkitysrakenteen kuvausmallia II merkityksenmuodostuksen intentio-performanssi -malliksi seuraavasti:

I	Diskurssi	Konteksti	=	<i>Merkitys</i>
		Konteksti		
		Merkki, teksti		(Wahlström 1992)
II	Subjekti=S		Konteksti: kasvatuspäätöksenteko	
			S(P) intentio	=
			S(Q) performanssi	<i>Merkitys (K/ IK)</i>
S=subjekti, K=koherenssi, IK=inkoherenssi ja merkitysanomalia, P=intentio, Q=performanssi				

Kuvaamani subjektius (S) on rinnastettavissa Wahlströmin diskurssin käsitteeseen. Esimerkiksi subjektianomalia viittaa diskursiiviseen häiriöön, tarkoituksettomuuteen (ks. myös Huotari 1998): merkki esiintyy ilman kontekstia vrt. väline ilman tavoitteita. Mallini ydin sijoittuu tavoitteen (vrt. intentio) ja välineen (vrt. performanssi) leikkauspisteeseen, jossa ne integroituaan (koherenssi) ilmenevät kasvatuspäätöksenä. Päätös edustaa diskurssin (vrt. subjektin) tarkoituksellisuutta ja jatkuvuutta – kasvatusjuonelle on määritelty alku ja loppu reaali maailmassa. Esi-tetty intentio S(P)-performanssi S(Q) -malli on nähtävä duplikatiivisesti: rinnakkain vaikuttavat samanaikaisesti sekä primääri S (vanhempi) – että S1 sekundääri-systeemi (lapsi).

Huotarin (1998: 73) sovellus Wahlströmin mallista kiteytyy kielenopettajan dilemmassa. Merkitysrakenne määrittyy esimerkiksi seuraavasti: kun vieraan kiel-en opiskelu edellyttää henkilökohtaisen opetussuunnitelman noudattamista, mut-ta oppilas tekee tehtäviä mekaanisen oppikirjasidonnaisesti, johtopäätöksenä aja-tellaan, että oppilaan kieltenopiskelu ei ole tarkoituksenmukaista.

Vastaavasti kasvattajan intention ja performanssin (vrt. väline) välinen ambi-valenssi (IK) edustaa merkitysanomaliaa, jonka kasvattaja pyrkii ratkaisemaan sekundäärisysteemin tarjoaman välineen (lapsen performanssi) avulla. Mallissani lopullinen merkitys määrittyy systeemien rinnakkaisen tarkastelun kautta.

Vanhemman intrapsyykkisen merkityksen muodostuminen integroidaan lap-sen vastaavaan malliin, jossa S1(P) vastaa lapsen tulkintaa vanhemman käyttäyty-

misestä. Lapsi siis tulkitsee *tietoisen* intentionensa vanhemman ulkoisen käyttäytymisen ehdoilla. Lapsen tulkintaa seuraa reaktio (performanssi) S1(Q), joka vaikuttaa vanhemman performanssiin sitä joko voimistaen sitä tai asettuen suhteeseen (neutraaliksi¹²⁸) siihen nähden.

Intentionaalisten vastinparien välillä tapahtuu muuttujien tulkinnallinen¹²⁹ prosessi, jossa tiivistetään oleellinen vanhemman ja nuoren informoimista intentioista ja käyttäytymisestä. Haastattelua dominoivat ydinsitaatit sijoitetaan molempien osalta intentio-performanssi-luokittelumalliin. Intentionaaliset vastinparit integroidaan lopuksi vuorovaikutusta kuvaaviksi merkityksiksi. Integroidessa on mahdollista määritellä tiedostettujen intentioiden ohella myös piilotajuisten intentioiden sisältöä. Esimerkiksi Iwe-intentioisessa kasvatustoiminnassa vanhemman tiedostetut intentiot ja niitä vastaavat performanssit eivät indikoi nuoren hyvittävinä tekoina tai sekundäärisysteemiä sitoutumiseen vääristävästi velvoittavina reaktioina.

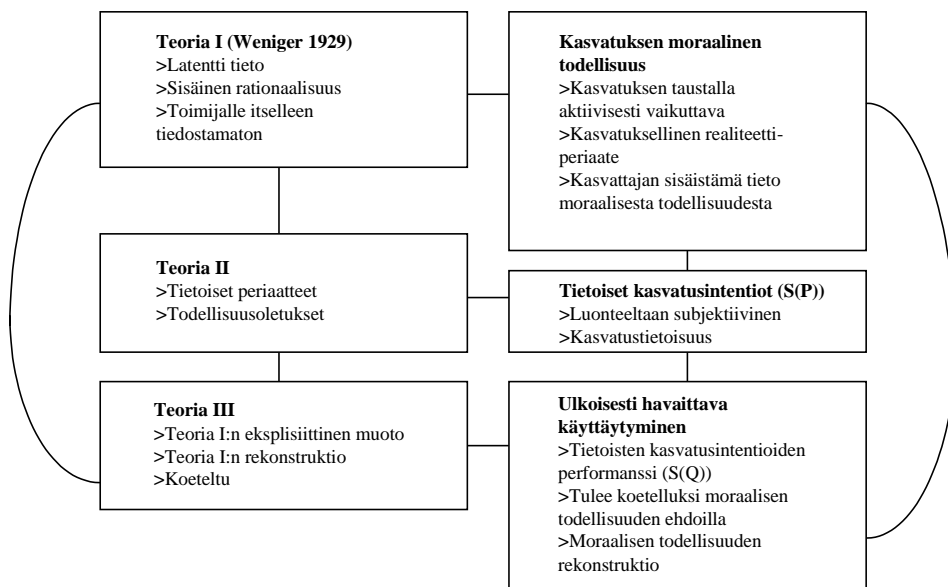
Suhteutan kuvatus kasvatustoiminnan luokituksen Wenigerin (1929) kuvaamaan teoriaan kasvatustoiminnasta. Tälle löytyy perustelunsa, koska molemmille lähestymistavoille on yhteistä tietoisen kasvatuksen takana vaikuttava latentti tieto, joka ohjaa erilaisina oletuksina ja ennakkokäsityksinä kasvattajan käytännöllistä toimintaa. Esimerkiksi Tahvanainen (2001: 47) kirjoittaa kasvatuskäsitysten ja toiminnan mahdollisesta keskinäisestä ristiriitaisuudesta. Tässä tutkimuksessa korostetaan, että tiedoiset aiheet ja päämäärät ovat *osa* toimintaa, eivätkä asetu itsenäiseksi saarekkeeksi toiminnan ulkopuolelle. Tietoisten aikeiden ollessa osa toiminnan rakennetta ei merkitse vielä, että esimerkiksi kasvatustietoisuus olisi yhtä tekojen kanssa. Tällöin tulee puhua toiminnan sisäisestä ristiriitaisuudesta. Toiseksi Weniger painottaa, että Teoria II:ssa kasvattaja tiedostaa pedagogista toimintaa ohjaavat periaatteet ja kykenee ilmaisemaan niiden sisältämät käsitykset ja todellisuusoletukset verbaalisesti. Kyky välittää oletuksia kielellisesti ei vielä implikoi, että ne ilmenisivät yhtä varmasti myös teoissa. Tässä tutkimuksessa puhutaan vastaavasti tietoisista kasvatustentioista (S(P)), eikä niidenkään ilmitulo ja toteutuminen käytännössä ole kielellisen tietoisuuden ohjattavissa. Teoria III on teoria I:n rekonstruktio ja tuo esille toiminnassa vaikuttavia piilorakenteita eli teoria I:n. Vanhempi saattaa kuvitella toimivansa teoria II:n mukaan, vaikka hänen teoissaan vaikuttavatkin teoria I:n periaatteet. Teoria I:n *normatiivisen* voiman ylivoimaisuus muihin teoriatasoihin (II–III) verrattuna perustuu siihen, että se on tiedostamaton. Tätä ilmiötä on nimitetty pedagogisen tietoisuuden paradoksiksi (myös Karjalainen & Siljander 1997). Rekonstruktiiivinen teoria III on rinnastettu alla olevassa kuvassa tietoisten kasvatustentioiden performanssiin, kasvattajan ulkoisiin tekoihin. Niissä käyttäytyminen tulee koetelluksi moraalisen todellisuus-

¹²⁸ Neutraalilla tarkoitetaan vanhemman reaktiota, joka kykenee sietämään (*contain*) esimerkiksi lapsen aggressiota ja sulattamaan sen omakohtaisen kypsän psyykkisen työkentelyn kautta.

¹²⁹ Tulkinnallinen tai hermeneuttinen prosessi lähestyy kommunikatiivisten merkitysten luomista haastateltavien vuorovaikutuksessa.

den ehdoilla, jolloin kasvattaja vastaavasti 1) rekonstruoi kasvatustuloksen eli lapsensa käyttäytymisen senhetkisen moraalisen itseymmärryksensä varassa ja 2) toisaalta hän rekonstruoi moraalista todellisuutta kasvatettavalle oman käyttäytymisensä kautta. Tutkimuksen tekemisen tasolla kasvatustoimintaa tarkastellaan sen molemmista osapuolista käsin ja sille luotu merkitys tulkitaan kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan (ks. tapausesimerkki kuva 16.)

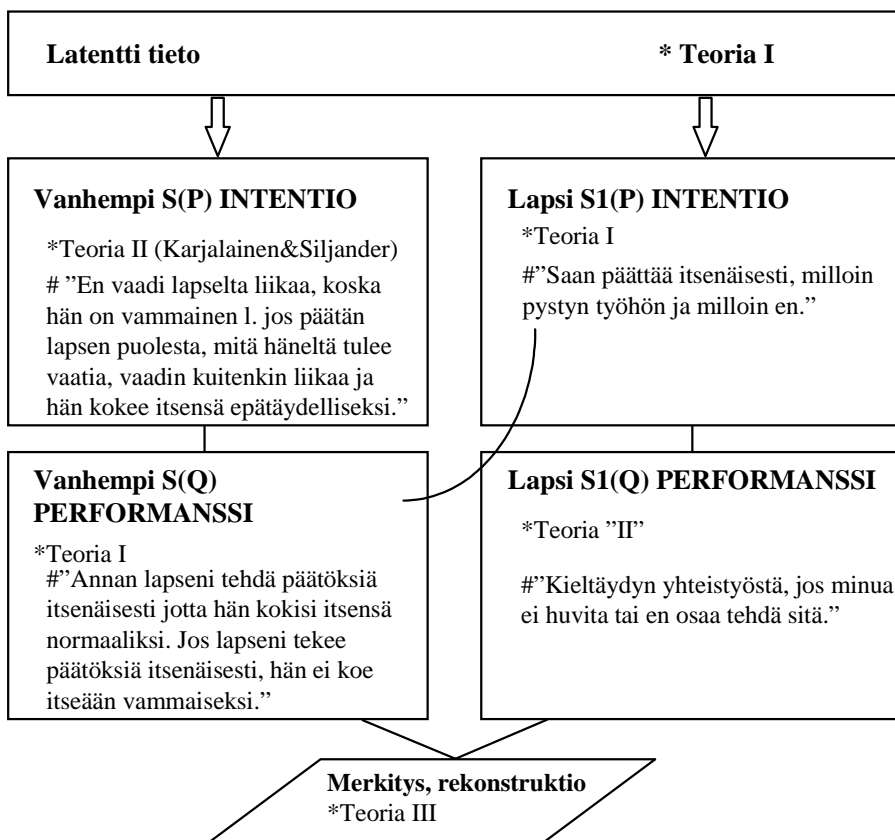
Kuvassa 15. esitetään laadullisen aineiston käsittelyssä käytetyn analyysin luokittelumalli. Esijäsentely vaati aineistoa tarkkaavaa hiovaa lukemista ja aika ajoin raskastakin pohdintaa. Sen pohjana käytin S(P) ja S(Q) -mallia.

Kuva 15. Kasvatustoiminnan luokittelurakenteen suhteuttaminen Wenigerin teoria I–III:een

Kuvassa 16. esitellään kasvatustoiminnan luokittelurakenne (systemisen analyysin luokittelumalli), Wenigerin teoriatasojen sijoittuminen siihen ja tapausesimerkki. Tapausesimerkki on lainattu tutkimuksen alkuosassa esitetystä kuvasta, joka havainnollistaa vuorovaikutuksen negatiivista kierrettä eli pedagogisen tietoisuuden paradoksin psykologisia seurauksia akselilla ylpeys-itseviha. Kuvan 16. merkitysluokassa (teoria III) on tiivistetysti kysymys kasvatustoiminnasta, joka eksplisiittisesti osoittaa, että ‘vain kieltäytymällä yhteistyöstä voi onnistua’, mikä johtaa luonnollisesti siihen, että jos lapsi tarvitseekin apua tehtävän onnistumiseksi, eikä halua pyytää sitä, hän kokee epäonnistumisen tunteen. Tapausesimerkki todentaa vanhemman reaalisen kasvatuskäyttäytymisen aiheuttavan kasvatettavalle juuri sitä, mitä se tietoisella tasolla alunperin välttelikin eli pelkoa epäonnistumisesta.

Kasvatustoiminnan sisällönanalyysi

Kuva 16. Tutkimuksessa käytetyn kasvatustoiminnan sisällönanalyysimalli

1. Vanhempi (K/IK)*	1. tulkintakehys # (S(P) = intentio)→	2. aktio # (S(Q) = performanssi)
2. Lapsi	3. tulkintakehys # (S1(P) = intentio)→	4. reaktio # (S1(Q) = performanssi)
3. Sitaattiesimerkit = #	intentiosisällöt #	performanssisisällöt #
4. Merkitykset hermeneuttinen tulkinta, rekonstruktio		
<p>Luokittelumallissa käytetyt standardimerkitykset:</p> <p>S(P) = Ilmaisee vanhemman intention sisällön, kyseisen subjektin tulkintakehysten</p> <p>S(Q) = Ilmaisee vanhemman performanssin sisällön, kyseisen subjektin aktion/reaktion</p> <p>S1(P) = Ilmaisee lapsen intention sisällön, kyseisen subjektin tulkintakehysten</p> <p>S1(Q) = Ilmaisee lapsen performanssin sisällön, kyseisen subjektin tulkintakehysten</p> <p>K = Koherenssi kasvatussuhteessa, suhteessa itseen ja kasvatettavaan, sama kuin Iwe-intentio</p> <p>IK = Inkoherenssi kasvatussuhteessa, suhteessa itseen ja kasvatettavaan, sama kuin Ii-intentio</p> <p>* = Kohdassa mainitut muuttujat ovat niitä haastattelussa käytettyjä teemoja, joiden kohdalta kyseisestä K/ IK:sta on tehty merkintä</p> <p># = Tarkoittaa sitaattiesimerkkiä, jolla väite S(P) ja S(Q) argumentoidaan</p>		

Kuva 17. Tutkimuksessa käytetyn systeemisen analyysin luokittelumalli

Kuvan 17. luokittelumalli pohjautuu täysin sitä edeltäneisiin kuvauksiin. Se on esitetty erikseen siksi, koska taulukon luokat on sijoitettu aiemmista kuvista poiketen vaakasuoraan (esim. vanhemman/ lapsen toiminta) ja jotta lyhenteiden merkitykset tulisivat selväksi.

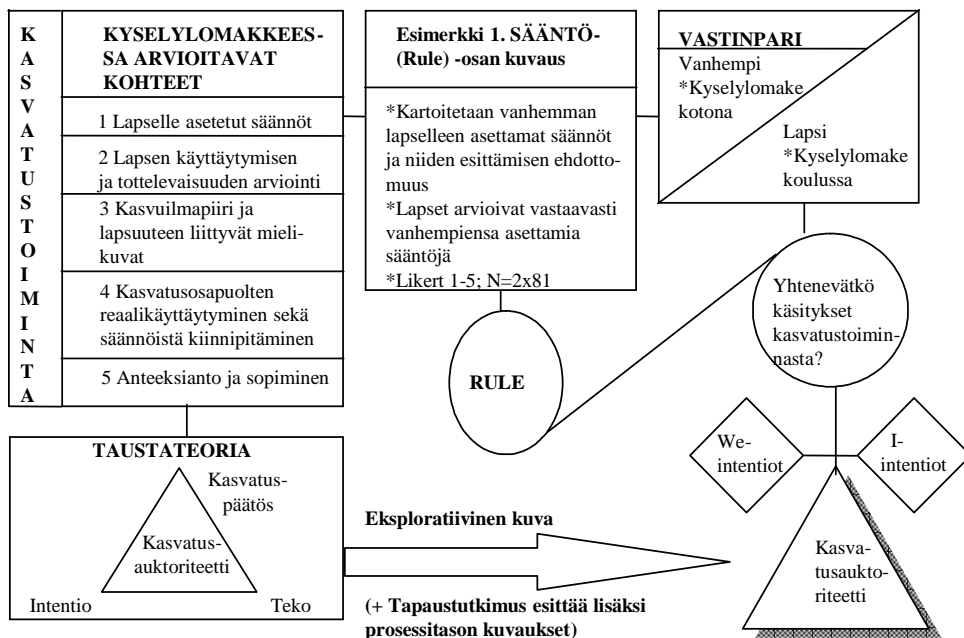
5.5 Kvantitatiivisen aineiston keruu

Kvantitatiivisen osan tarkoituksena on ollut etsiä vastausta kysymykseen, yhtenevätkö kasvattajan ja kasvatettavan tulkinnat kasvatustoiminnasta- ja auktoriteetista. Pioneerimaisuudessaan tutkimus kuitenkin orientoi aihepiiriin, joten tilastollisia tutkimusasetelmia kehitellessäni ja suunnitellessani olen valinnut varsin mallittaisen linjan. Koska eksploratiivisuus edustaa tilastollisesta näkökulmasta varovaisempaa linjavalintaa, se tulee parhaiten perustelluksi tässä yhteydessä. Kasvatustoimintaa mittaavien osioiden pääasiallisena tehtävänä on tuottaa eksploratiivista tietoa siitä, millaisia merkityksiä vanhempi ja lapsi antavat toistensa käyttäytymiselle ja millaisiksi intentioiksi kasvattajan käytännön toimenpiteet lopulta määrittyvät. Määrälliset menetelmät tarjoavat erään välineen luoda sisältöjä kasvattajan eri intentioille. Tarkastelun yksinkertaistamiseksi kyseiset intentiot jäsentyvät teoreettisen viitekehyksen mukaisiksi. Vastaajien käsitysten perusteella on mahdollista luoda sosiaalisesti ja moraalisesti määrittynyttä mielikuvaa kasvatustoiminnan takana vaikuttavasta kasvatuseriteetista, joka edustaa tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen *origoa*, alkuperää. Tulosten avulla pyritään avaamaan kasvattajan asemallista olemusta. Tutkimuksellista jännitettä syntyy siitä, että subjektiivisia kokemukäsityksiä tulkitaan moraalisen todellisuuden objektiiviseksi katsotusta järjestyksestä käsin. Löytyykö tuloksista esimerkiksi viitteitä siitä, että kasvattajan raportoinnista käsityksistä puuttuu sitoutuminen moraalisen todellisuuden perimmäiseen auktoriteettiin?

5.5.1 Kyselylomakkeet

Vanhemmille lähetettiin saatekirje, jossa heitä pyydettiin kertomaan kasvatukseen arkeen ja kasvatukseen liittyvistä tuntemuksista. Kvantitatiivinen aineisto kerättiin kirjallisella 10-sivuisella kyselylomakkeella erikseen vanhemmilta ja lapsilta (N=2×81) (Salo 2000). Lomakkeen pohjana olen käyttänyt muutamien tutkijoiden (Cloke & Kirkup 1993 artikk. Gassin 1998; Ferguson et al. 1994; Leskinen 1994; McKinsey-Crittenden 1987 ja Metzler et al. 1998) aiheeseen läheisesti liittyviä kyselylomakkeita. Lomakkeen rakenne ja tutkimusmenetelmällinen valinta ovat omaa käsialaani. Koska lainaamieni lomakkeiden tutkimusmenetelmälliset valinnat poikkeavat tutkimuksestani, en esittele niiden tuloksia tässä yhteydessä.

Lomakkeet laadittiin erikseen vanhemmille ja lapsille, mutta pääosin niiden muuttujat vastaavat toisiaan sisällöllisesti ja ovat luettavissa identtisesti. Tutkimuksessani käytetyt lomakemallit ja vastinmuuttujaluettelot löytyvät liitteistä. Kuvassa 18. esitän kyselylomakkeen arviointikohteet ja niiden sijoittumisen tutkimuskokonaisuuteen.

Kuva 18. Kyselylomakkeen arviointikohteet ja niiden sijoittuminen tutkimuskokonaisuuteen

Kyselylomakkeen rakenne on muodostettu teoreettisen viitekehyksen mukaan. Osioväitteitä on joltain osin poimittu ja lainattu toisista lähteistä. Osioväitteet on jaoteltu kasvatustoimintaa kuvaavaan viiteen eri luokkaan sen perusteella, miten hyvin ne ovat vastanneet sitä sisällöllisesti. Lomakkeen muodostamisvaiheessa osioille ei ole suoritettu erityisiä tilastollisia testianalyseja.

Kyselyssä selvitetään ryhmätasolla, yhtenevätkö lasten ja heidän vanhempien käsitykset tapahtuneesta kasvatustoiminnasta, ja jos eivät yhdy, niin miltä osin ne eroavat ja millaisia tulkintoja ja *merkityksiä* osapuolet antavat kasvatuskäytännössä esitettävälle kasvatuksellisille viesteille ja toimeenpanoille. Lapsen ja vanhemman kokemustulkintojen yhdenmukaisuutta ja niiden keskinäistä poikkeavuutta kartoitetaan kasvatuksellisen vuorovaikutuksen viitekehyksessä. Kasvattajan ja kasvavan luomia tulkintoja ja käsityksiä toistensa toiminnasta tiedustellaan viidellä osa-alueella, jotka muodostavat kasvatustoiminnan kokonaisrakenteen. Kasvatustoimintaa jäsentävät osa-alueet asettuvat kyselyssä arvioinnin kohteeksi. Niitä ovat (ks. myös liitteet 2&3):

- 1) **Lapselle asetetut säännöt.** Rule-dimensiossa kartoitettiin vanhemman lapselleen asettamia sääntöjä ja niiden esittämisen ehdottomuutta sekä periaatteellisuutta (myös Metzler et al. 1998: 604). Kyselyssä tiedusteltiin, mistä säännöstä oli asetettu ehdoton sääntö, josta ei saanut poiketa. Kysyttiin myös, minkälaisen sääntöjen osalta formulointi oli jäänyt niin epämääräiseksi, ettei säännön vakavuudesta voitu olla varmoja tai oliko asiasta todella asetettu sääntöä. Lapset arvioivat vastaavasti vanhempiensa asettamia sääntöjä (ks. tarkemmin liite 2 (lomake) ja liite 3 (esimerkkiosiot)).

- 2) **Lapsen käyttäytymisen ja tottelevaisuuden arviointi.** Beha/p/c/ (A+B) -ulotuvuudessa vanhempia ja lapsia pyydettiin arvioimaan lapsen käyttäytymistä, temperamenttia ja tottelevaisuutta (Ferguson et al. 1994) erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa, kuten läksyenluvussa, kavereiden seurassa ja erilaisten tunnetilojen vallitessa. Tähän osaan muuttujia muodostaessani käytin apuna Ferguson et al. (1994) tuotantoa mm. ”*Self-Conscious Emotions in Children: Guilt and Shame are Predicted by What the Child Does Right and Wrong*”. Häneltä lainattiin esimerkiksi asteikkoa tekijöistä, jotka oli Fergusonin et al. (1994) omassa tutkimuksessa koodattu ought-velvollisuusstrandardin (esim. rehellisyys: valehtelee, varastaa, pettää peleissä ja koulutöissä; sosiaalinen vastuu; auktoriteetin kunnioittaminen ja antisosiaalinen käyttäytyminen jne.). Ferguson et al. ei ole kuitenkaan käyttänyt lomaketta tutkimuksellisesti samassa merkityksessä kuin ainoastaan siinä suhteessa, että hän esitti lomakkeen kysymykset vanhemmalle sekä tämän lapselle (n=87). Fergusonin kyselyyn osallistuneiden lasten ikä vaihteli 5 ja 12 ikävuoden välillä ja tutkimus suoritettiin Yhdysvalloissa agraariyhteisöjen parissa. Ferguson (1994) tiedusteli kyselyssään mm. sellaista asiaa, oliko syyllisyydentunne lapsessa ennustettavissa vanhemman kielteisistä reaktioista silloin, kun pitämistä (ought) koskevia normeja oli rikottu lapsen taholta. Tässä tutkimuksessa syyllisyyden teemaa ei tarkastella ainoastaan perinteisin tilastollisin keinoin muuttujien välisiä suhteita tarkastelemalla (esim. faktori-analyysi), vaan 1) kartoittamalla tilastollisin keinoin kasvatustoimintaan (kasvatusauktoriteettiin) liittyviä moninaisia tulkintoja, 2) muodostamalla niille merkityksiä ryhmätasolla ja 3) suhteuttamalla syntyneet merkitykset teoreettiseen viitekehukseen (Iwe- ja Ii-intentiot) sekä muodostamalla tulosten perusteella jatkohypoteesit. Tutkimusasetelmassa esiintyvän *vastinparin* (lapsi-vanhempi) idea on peräisin Fergusonilta.
- 3) **Kasvuilmapiiri ja lapsuuteen liittyvät mielikuvat.** Image-dimensiossa tutkittiin vastanneiden kasvuilmapiiriä ja lapsuuteen liittyviä mielikuvia, kuten kokeumuksia anteeksiannosta, läheisyydestä (myös McKinsey-Crittenden 1988), pettymyksistä ja kurista. McKinsey-Crittenden (1998) on perustanut väitteet Hazanin ja Shaverin¹³⁰ (1987) tutkimuksiin ja tutkinut erityisesti rakkaussuhteisiin liittyvää läheisyyttä. Kyselyyni vastanneiden mielikuvien vertailtavuuden varmistamiseksi kysymykset esitettiin molemmille osapuolille miltei identtisinä.
- 4) **Kasvatusosapuolten reaalikäyttäytyminen ja säännöistä kiinnipitäminen.** Perf-dimensiossa kyseltiin osapuolten reaalikäyttäytymistä erilaisissa tilanteissa. Performanssia tiedusteltiin asioissa, jotka pääosin koskivat säännöistä kiinnipitämistä eri tilanteissa. Tässä osassa arviointi kohdistui erityisesti vanhempien käyttäytymisen ilmenemismuotoihin. Väitteistä pääosa on muodostettu itsenäisesti.
- 5) **Anteeksianto ja sopiminen, toivo.** Foreg-dimensiossa (myös Cloke & Kirkup 1993) tarkasteltiin anteeksiantoa (ks. liitteet 2&3). Kysymyksessä oli yksittäinen ja todellisuudessa tapahtunut rikkomustilanne, joka vastaajan tuli palauttaa mieleensä ja arvioida siinä läsnäolleiden käyttäytymistä ja asenteita. Anteeksiannon luokassa esiintyvistä osioväitteistä jokainen koskee samaa rikkomustilannetta.

¹³⁰ Ei lähdettä

Lisäksi vanhemman tuli verrata lapsensa liikunnallisuutta, omatoimisuutta, sosiaalisuutta jne. yleisopetukseen osallistuvaan lapsen vastaaviin taipumuksiin. Vanhemman tehtävänä oli myös arvioida lapsen tulevaisuutta.

5.5.2 Aineiston yleiskuvaus

Kyselyn kohdejoukko, 81 perhettä, muodostui kahdesta kohderyhmästä: a) yläastetta käyvistä nuorista, jotka olivat iältään 13–17-vuotiaita (N=81) ja b) heidän vanhemmistaan (N=81), joista toinen täytti lomakkeen. Kysymyksessä oli valikoiva, eräänlainen kasvatussuhteellinen otos tutkimukseen osallistumishalukkuuden perusteella. Selektiivisyys esiintyy kahdessa tasossa: ensiksi kysymys on erityislapsista ja toiseksi erityislasten vanhemmista vain osa (30%) on valikoitunut tutkimukseen oman ajan ja kiinnostuksen rajoissa. Tutkimukseen valikoituivat vanhemmat, jotka ilmeisesti muutoinkin jaksavat miettiä omaa kasvatuskäyttämistään ja työstää sitä arjen muuttuvissa olosuhteissa.

Tutkimukseen osallistuvien nuorten ja heidän vanhempiansa keskinäisellä ja kiinteällä kasvatussuhteella on perustava merkitys. Satunnaisena joukkona tarkastellut otokset kahdessa eri kohderyhmässä olisivat antaneet epäluotettavampaa tietoa käsitysten suhteutuneisuudesta toisiinsa. Vanhempien joukkoon luettiin sellaisiakin henkilöitä, joilla oli lapseen vakituinen kasvatussuhde tai laillinen huoltajuus. Muutamana tällaisen henkilön joukkoon lukeutuivat isovanhemmat, joiden luona lapsi asui vakituisesti, sijaisäiti tai omahoitaja kasvatuslaitoksessa.

5.5.3 Aineiston kokoaminen

Vanhemmille tutkimus suoritettiin kotipostikyselyinä. EMU-opetukseen keskittyneiden pääkaupunkiseudulla sijaitsevien viiden erityiskoulun oppilasrekisteritietojen perusteella kyselylomake lähetettiin 245:lle vanhemmalle tammi- ja helmikuun aikana vuonna 2000. Vanhemmille ei lähetetty muistutusta. Täytetyt lomakkeet palautettiin valmiiksi maksetussa kuussa.

Noin 30 % vanhemmista osallistui kyselyyn (N=96). Numeruksesta jouduttiin karsimaan sellaiset tutkimukseen halukkaat vanhemmat, jotka eivät antaneet tutkimuslupaa erikseen lapsia varten. 'Lapsettomista' vastaajista ei ollut merkittävää tilastollista hyötyä, joten heidät jätettiin pois lopullisista tulosvedoksista. Vanhempien lopulliseksi numerukseksi määräytyi 81. Vastaavantyyppinen kirjallinen kysely jaettiin vastanneiden ja luvan myöntäneiden vanhempien lapsille (N=81) kouluissa myöhemmin maaliskuussa 2000, jolloin he vastasivat kyselyyn kymmenen hengen ryhmissä fyysisen valvontani ja läsnäolon aikana.

Tutkimukseen osallistuneiden koulujen rehtorit suhtautuivat kyselyyn myönteisesti. Tarpeen mukaan oppilas vastasi kyselyyn henkilökohtaisen avustajan (n=1) kanssa tai minun avullani (n=6). Kun saavuin koululle, rehtori tai vastaava valikoi oppilaslistan perusteella heti ne oppilaat, joilla saattoi ilmetä vaikeuksia vastata kyselyyn itsenäisesti. Näiden tapausten kohdalla turvauduttiin henkilökohtaiseen ohjaukseen. Kolme tutkimuslupan saanutta oppilasta jäi tavoittamatta (alkup. N=84), vaikka jälkeensä yritinkin saada kontaktia nuoriin perheiden kautta. Perheen vanhemmat tavoitettiin ja he suostuivat ehdotukseen esittää kysely nuorelle muualla kuin koululla. Nuoret itse eivät kuitenkaan saapuneet tapaamisiin sovi-

tusti, joten vetäydyin yhteistyöstä suosiolla. Esimerkiksi erään nuoren ja tämän vanhemman kanssa sovin kyselyn täyttämistä paikallisessa kunnan kirjastossa, mutta nuori jätti saapumatta tapaamispaikalle. Kun soitin nuoren kännykkään, sieltä vastattiin, että 'kyselyyn alunperin suostunut nuori olikin lähtenyt alunperin sovittuun tapaamisaikaan R-kioskille muita asioita varten'.

Vastanneet nuoret olivat suhteellisen hyvätasoisia oppilaita ja luvan myöntäneet vanhemmat olivat selvästi ottaneet tämän huomioon. Esimerkiksi parissa tapauksessa vanhempi oli ilmoittanut kielteisestä kannastaan antaa lapsensa osallistua tutkimukseen, koska katsoi lapsensa olevan kykenemätön vastaamaan kyselyyn itsenäisesti. Tällaisessa tapauksessa otin yhteyttä perheeseen, jolloin sovimme erikseen tutkimukseen osallistumisesta henkilökohtaisen avustajan tukemana. Avustustilanteet toteutettiin rauhallisissa tiloissa, kuten kirjastoissa tai pikkuloukissa aina muusta ryhmästä erillään.

Koska olin aina läsnä kyselyn vastaamishetkellä, oppilaat saivat ennen vastaamista tietoa kyselyyn liittyvistä erityisesteistä, jotka tuli ottaa huomioon vastatessa. Opettaja ei ollut koskaan paikalla kyselytilanteissa. Valvoin luokassa koko ajan yksin. Tämä mahdollisti sen, että asiat tulivat viestitetyiksi tarkoitettamalla tavalla ja oppilas sai tarpeen vaatiessa välittömän selvityksen, mikäli jokin asia kyselyssä sattui tuottamaan hänelle hankaluuksia. Jokaisessa tutkimusryhmässä selventämistä kaipasivat termit '*valeitken*' ja '*aniharvoin*'.

Käyttäytyminen ja ryhmäkuri luokassa olivat esimerkillisiä. Kaikki saivat vastausrauhan erästä osatutkimusryhmää lukuunottamatta. Tässä ryhmässä eräs oppilaista alkoi häiriköidä, jolloin hänet siirrettiin takaisin omalle tunnilleen. Myöhemmin samainen häiriötä aiheuttanut poika vastasi kyselyyn valvontani alla, mutta yksin. Aina kun oppilas ilmoitti olevansa valmis, kutsuin hänet luokseni opettajan pöydän ääreen ja tarkistin lomakkeen jokaisen kohdan vastatuksi. Tarkistaessani lomakkeita suoritin oppilaalle pienimuotoisia pistokokeita siitä, oliko tämä ymmärtänyt kysymykset oikein. Kyselyyn oli varattu aikaa ryhmää kohti 1–2 tuntia. Nopeimmat lukijat vastasivat puolessa tunnissa. Keskimäärin vastaamiseen kului aikaa yksi tunti. Vastausaikana oppilaat eivät poistuneet välitunnille tai pitäneet taukoa.

Vastanneiden joukkoon ilmoittautui muutama oppilaskodin työntekijä (n=2) ja oppilaskodin asukas (n=2). Oppilaskodissa asuville oppilaille selvitettiin kyselyn alussa, että hänen tuli vastatessaan pohtia omahoitajansa käyttäytymistä ja tämän asettamia sääntöjä. Hänelle kerrottiin, että jokainen vanhempi -sana tuli korvata mielikuvalla omahoitajasta. Tämyntyyppinen mielikuvamuokkaus tuotti pieniä ongelmia toiselle vastaajista. Ongelmat eivät kuitenkaan johtuneet ymmärryksen puutteesta tai muista kognitiivisista rajoitteista, vaan ilmensivät vastaajan reaktion ja viestien perusteella tunneperäistä kapinaa siitä, ettei vastaaja voinut tai saanut ajatella tässä kyselyssä omaa vanhempaansa. Asiaa selvitettiin nuorelle ennen kyselyä ja myöhemmin oppilas etsiytyi yhteistyöhön vapaaehtoisesti.

Kyselyyn vastanneet nuoret osallistuivat koulussaan EMU-opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen. Kaksi vastanneista oppilaista oli siirtynyt yleisopetuskokeiluun (toinen edellisvuoden lopulla ja toinen kuluvan kevään helmikuussa), mutta virallista päätöstä yleisopetukseen siirtymisestä ei oltu vielä tehty. Tällä perusteella päätettiin kyseisten oppilaiden osallistumisesta tutkimukseen. Kävin jakamassa

kyselyn toiselle heistä uudella koulullaan ja toiselle koulun jälkeen oppilaskodissa omahoitajan suostumuksella. Lisäksi kolme oppilasta vastasi kyselyyn erikseen sovitetuissa olosuhteissa. Ensimmäinen oppilas vastasi kyselyyn sairaalakoulussa ja toinen yksityisopetuksessa. Kyseisissä tapauksissa vanhemmat antoivat suostumuksensa pyynnölleni, että oppilas voisi täyttää kyselyn omassa koulussaan opettajansa läsnäollessa. Kolmas vastasi kyselyyn kodissaan itsenäisesti. Kodissaan vastanneen nuoren kohdalla ei tarvinnut huolestua siitä, tulivatko kysymykset ymmärretyksi oikein, sillä hän osallistui EMU-opetukseen lähinnä sopeutumisvaikeuksiensa vuoksi.

5.5.4 Kohderyhmän poikkeavuus

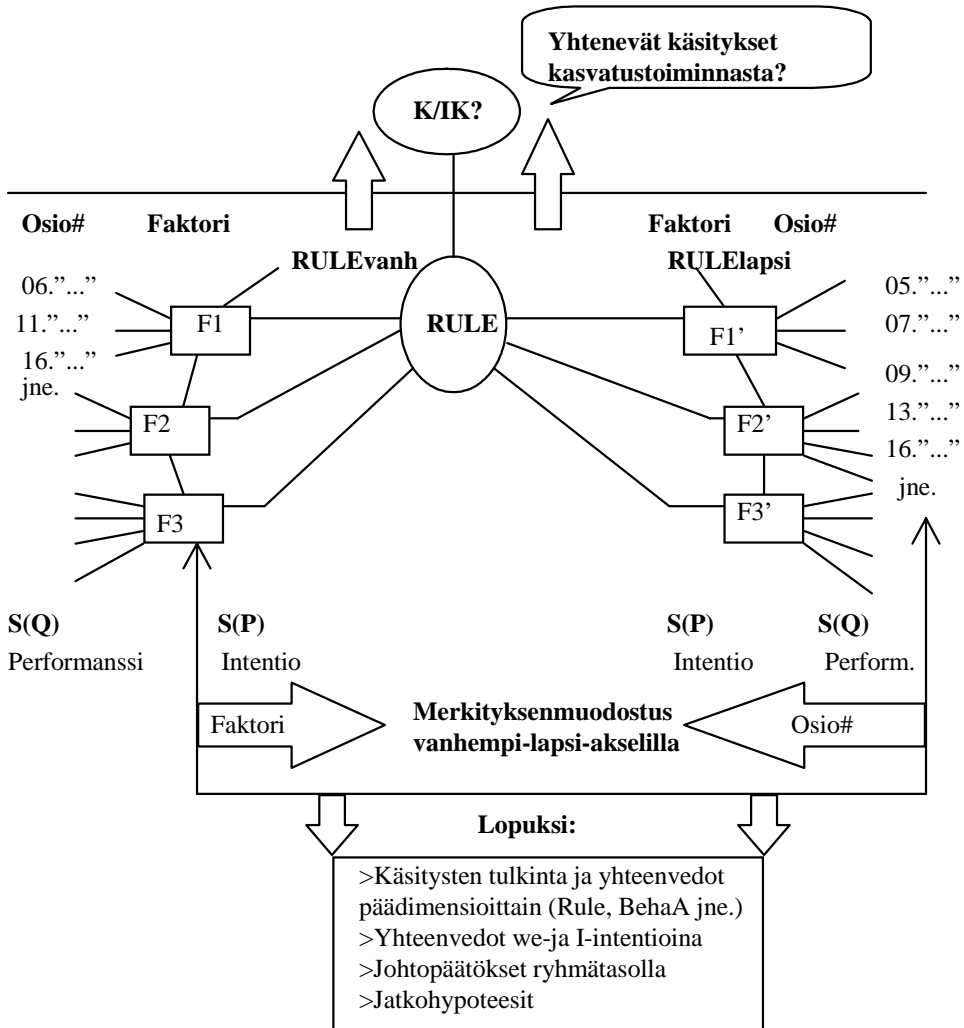
Poikkeavuus avautuu tutkimuksessani kolmessa päämerkityksessä. Jo aiemmin mainittu *tutkimuksellinen* poikkeavuus viittaa selektiivisyyteen, jolla tarkoitetaan erityislapsia ja heidän vanhempiaan sekä erityisesti niitä vanhempia, jotka ovat päättäneet osallistua tutkimukseen. *Kasvatuksellinen* poikkeavuus tarkoittaa ihanteellisesta kasvatustoiminnasta poikkeavaa tapahtumista. Poikkeamista tapahtuu kasvatussuhteen molemmissa osapuolissa. Lapsen kannalta poikkeavuus voi merkitä sopeutumattomuutta perheyhteisön asettamiin normeihin nähden. Vanheman kannalta poikkeavuus merkitsee kasvattajan omaa tottelemattomuutta intencioihinsa nähden eli sellaista kasvatustoimintaa, jossa kasvattajan näkyvät teot asetuvat ristiriitaan tietoisten kasvatustentioiden kanssa. Kasvatuksessa lähdetään ajatuksesta, ettei pedagoginen poikkeavuus ole koskaan pysyvää (Salminen 1989: 28), vaan kehityksen alaista poikkeavuutta, joka on riippuvaista saadusta ja vastaanotetusta erityisavusta. *Koulutuksellinen* poikkeavuus määrittyy kohderyhmän virallisista erityistarpeista käsin, mukautettua (EMU) opetussuunnitelmaa noudattavista nuorista ja heidän vanhemmistaan. Mukautettua opetusta järjestetään kehityksessä viivästyneille tai lievästi kehitysvammaisille oppilaille (Ahola & Ikonen 1987: 43; Virtanen & Ratilainen 1996: 55). Virallisesti poikkeavaksi käyttäytymiseksi käsitetään sopeutumattomuus ja oppimisvaikeudet (Salminen 1989: 30).

Suurin osa tutkimukseen osallistuneista sijoittuu esimerkiksi Kylenin soveluksessa C-tasolle, joka vastaa Piagetin konkreettisten operaatioiden tasoa. C-tason nuorelle on ominaista jäsentää todellisuutta ajattelun varassa irti konkreettisesti ympäristöstä (Göransson 1992: 48; Lehtinen & Pirttimaa, NOVA 1993 teok. Ikonen 1999: 101).

Lähes puolet luokkamuotoiseen erityisopetukseen osallistuneista oppilaista opiskelee EMU:n mukaisesti. Vuosina 1994–1995 EMU-opetukseen osallistui koko maassa 10 071 oppilasta (Kuusela, Hautamäki & Jahnukainen 1996: 143).

5.5.5 Menetelmällinen tutkimusasetelma ja aineistojen käsittely

Aineistonkäsittelyn ymmärtämiseksi esittelen sen taustalla vaikuttavan menetelmällisen tutkimusasetelman, joka jakautuu neljään päävaiheeseen: 1) faktorianaalyysi (ks. 'hämähäkki'-kuva) ja t-testit (liite 4), 2) merkityksenmuodostus faktorianaalyysin ja t-testien avulla ja 3) laadullinen yhteenveto eli sisältöjen rakentaminen Ii- ja Iwe-intencioille sekä 4) jatkohypoteesit. Tässä luvussa käsittelen kohdat 1 ja 2. Tarkastelen vaiheita 3 ja 4 omissa luvuissaan.

Kuva 19. Menetelmällinen tutkimusasetelma kokonaisuudessaan

1) Asetelmassa kasvatustoiminta on jäsennelty viideksi pääluokaksi. Kuvassa esitetään esimerkkinä RULE-luokka¹³¹, jota mittaavat osiot¹³² (1-n). Vanhemman ja lapsen osioille suoritetaan faktorianalyysi, jolloin RULE-luokka saa vanhemmalla ja lapsella tietynlaisia faktoreita (n=3), jotka poikkeavat toisistaan siksikin, että esimerkiksi lapsella tietylle faktorille (F') latautuu erilaisia osioita kuin vanhemmalla (F).

¹³¹ Kuvan RULE-soikiosta voitaisiin vetää nuoli alaspäin seuraavaan kuvitteelliseen soikiin, jossa lukisi esim. BEHA jne.

¹³² Kuvan osionumerot ovat tässä yhteydessä kuvitteellisia

Asetelmaan on sisällytetty tutkimuksen viitekehyksessä esiintyneet *intention* ja *performanssin* käsitteet. Niiden tarkoituksena on selvittää faktorianalyysin laadullista näkökulmaa ja sen yhteyttä teoreettiseen viitekehykseen. Esimerkiksi faktori (F') edustaa tiivistettyä käsitettä (S (P)), joka koostuu sitä kuvaavista ja sille latautuneista osioista (S (Q)). Vastaavasti jos lapsen osiot pisteytetään ja niitä verrataan suhteessa aikuisen faktoreihin (F), voidaan rakentaa asetelma, jossa esimerkiksi lapsen 'performanssi' (S (Q)) (osiot 1-n) suhteutetaan aikuisen 'intention' (S (P)) (faktori Fx) tietyin tilastollisin keinoin. Lisäksi vanhemman ja lapsen vastinmuuttujille suoritetaan keskiarvojen eroja mittaavat t-testit.

2) Kun tilastolliset toimenpiteet on suoritettu, voidaan vastinmuuttujille rakentaa merkityksiä ja tulkintoja sekä lapsen että vanhemman näkökulmasta siten, että sekä aikuisen että lapsen osiot pisteytetään ja korreloidaan vertaisaineiston faktoreihin. Lisäksi t-testitulosten käsittekimput nimetään *vanhempien* faktoreiden mukaan, joten niille latauneiden osioiden keskiarvoja verrataan lasten osioiden vastaaviin arvoihin. Joissain tapauksessa lapsen vastaava osio saa vanhemman faktorista poikkeavan merkityksen (esim. Image osio 08/ "*Tekisin kaiken toisin kuin vanhempani*"), saa vanhemmalla 'katkeran syyllisyyden' merkityksen, kun vastaava osio lapsella korreloi sen omassa matriisissa 'toisista riippumattomaan pakko-selviytyjään'). Tulokset kootaan pääluokittain ja tilastollisesti merkitsevimmät suhteet esitetään graafisina merkityssuhteina. Kuviin on valittu mukaan sellaiset muuttujat, joilla on mahdollisimman korkea korrelaatiokerroin faktoriin nähden ja joiden p-arvo ilmenee erittäin merkitsevänä (**). Joissakin esimerkeissä kuviin on otettu mukaan sellaisiakin muuttujia, joiden p-arvo on merkitsevä (*). Tällä on pyritty lähinnä näkökulman laajentamiseen.

Kaikki tilastolliset analyysit on suoritettu SPSS 10.0-ohjelmalla. Vanhemmilla ja lapsilla on erilliset yhteisaineistot. Aineiston käsittelyssä on selvitetty muuttujien välisiä yhteyksiä käyttäen apuna riippuvien mittausten t-testiä ja Pearsonin tulomomenttikorrelaatiokerrointa. Monimuuttuja-analyyseistä on käytetty faktorianalyysiä, jonka avulla on vanhemman ja lapsen matriisiin pohjalta suoritettu faktoripisteiden korrelaatiolaskelmat muuttujien ja faktoreiden välille. Aineistokäsittelyssä kokeiltiin myös multi-scaling (MLS)-menettelyä, mutta faktorianalyysi osoittautui lopulta tarkoituksenmukaisimmaksi ratkaisuksi.

Tutkimuksessa on käytetty eksploratiivista faktorista analyysiä (EFA), koska sen avulla kuvattavaksi aiotusta ilmiöstä voidaan muodostaa suuntaa antava mittaava määritelmä. Faktorianalyysin avulla suuri muuttujajoukko redusoidaan pienemmäksi. Oletuksena on, että ilmiön taustalla vaikuttaa vain muutama latentti muuttuja. Esimerkiksi eksploratiivisen analyysin avulla pyritään löytämään ilmiön taustalla piilevät tuntemattomat tekijät (Spearrit 1988: 647). Eksploratiivisen analyysin heikkoutena on kuitenkin, ettei tutkija välttämättä tiedä, mitä on etsimässä, vaan antaa aineiston tuoda etsittävän julki. Tutkimukseni kannalta eksploratiivisuus ei muodostu kuitenkaan ongelmaksi, koska määrällisen aineiston on määrä luoda merkityssisältöjä viitekehysten käsitteille ja auttaa avaamaan realiteettiperiaatteen olemusta käytännön merkityssuhteissa. Käytetyn faktorianalyysin tarkoituksena on osin arvioida ja havainnollistaa taustalla vaikuttavan teorian luonnetta ja sisältöä. Analyysin avulla on voitu ryhmitellä arvioinnin kohdetta kuvaavia muuttujia ja luokitella niitä arvioinnin kohdetta kuvaaviksi muuttujajoukoiksi.

Muuttujajoukkojen avulla faktoreille on voitu luoda merkityksiä ja verrata niitä sitten toisiinsa. Tutkimuksen vahvuus on siinä, että sekä lasten että vanhempien muuttajat on voitu 'lavastaa' vuorovaikuttamaan toistensa kanssa faktoreille latautuneiden osioiden avulla, jolloin lapsen ja vanhemman kokemia merkityksiä on voitu selvittää, selventää ja verrata toisiinsa. Kasvatustoiminnan käsite on voitu operationalisoida kyselylomakkeeseen suhteellisen kattavasti. Löydettyjen sisältöjen lisäksi on voitu tarkastella osa-alueittain ilmenneitä tulkinnallisia eroja.

Koska kvantitatiivinen tutkimusosa on luonteeltaan vertaileva ja kuvaileva, muuttujien välille ei ole pyritty perinteisessä mielessä etsimään kausaalisia suhteita tai 'merkitseviä' yhteyksiä. Tutkimuksen keskiöön on asetettu faktoreiden ja riippuvien mittausten t-testien perusteella dimensioitunut vanhempien ja lasten käsitykset sekä niiden keskinäiset suhteet. Esimerkiksi taustamuuttujan ja toisten muuttujien välille ei ole edes pyritty löytämään selittäviä yhteyksiä. Sen sijaan vanhempien ja lasten muuttajat on faktoroitu ja niistä on rakennettu käsitteellisiä muuttujakimppuja. Sekä faktoripisteysten että riippuvien mittausten t-testien avulla on selvitetty, minkä muuttujien osalta vanhempien ja lasten käsitykset ovat eronneet tai yhtyneet käytännön kasvatustodellisuutta koskien. Tulkintojen perusteella on lopulta hahmoteltu kasvatusauktoriteetin luonnetta.

Tutkimuksen kvantitatiivinen osuus edustaa makrotulkintaa rinnan tutkimuksen yksilöllisille dyadihaastatteluille, joiden kautta tulkintojen ja merkitysten dynamiikkaa on tarkasteltu mikrotasolla. Makrotulkinta on tarjonnut mahdollisuuden vertailla kasvatukselle annettuja merkityksiä ja tulkintoja joukkojen tasolla. Tulokset ovat antaneet viitteitä Iwe- ja Ii-intention sisällöistä ja rakenteista, mikä on mahdollistanut tulosten liittämisen teoreettiseen viitekehykseen tutkimuksen eksploraatiivisesta suuripiirteisyydestä huolimatta.

Faktorianalyysessä tehtäessä puuttuvat tiedot korvattiin keskiarvolla. Korvaaminen nähtiin aiheelliseksi, koska tutkimuksen numerus oli alhainen faktorianaalyysissä normaalisti käytettäviin numeruksiin nähden, jotka liikkuvat $> N=200$.

Faktoreiden määrä ratkaistiin [ominaisarvo > 1] -periaatteella. Faktorien rakenne osoittautui suhteellisen yksiselitteiseksi parin kokeilun avulla. Faktorit selittivät yhdessä noin 40–60 % analyysissä olleiden muuttujien varianssista. Faktoriratkaisun muuntamiseksi tulkinnalliseen muotoon käytettiin suorakulmaista Varimax-rotatiomenetelmää. Varimax-rotatiion jälkeen arvioitiin muodostuneiden faktoreiden sisältöä ja niitä verrattiin teoreettiseen käsitteistöön. Koska faktoreiden sisältö oli selkeä, Varimax-menetelmä katsottiin riittäväksi. Jos muuttuja latautui useammalle faktorille, se sijoitettiin sellaiselle faktorille, jossa se sai suurimman latausarvon.

Lasten ja vanhempien aineistoilla muodostetut faktorirakenteet olivat samankaltaiset, vaikka aineistojen muuttajat korreloivat rinnakkaisaineiston faktorirakenteisiin heikosti. Voimakkaasti korreloivien muuttujien avulla pyrittiin löytämään tulkinnallisia vivahde-eroja lasten ja vanhempien käsitysten välille. Lapsen faktoreille latautuneita osioita verrattiin niiden faktoripisteiden korrelaatioiden pohjalta aikuisen faktorirakenteisiin. Osoittautui, että vanhemman ja lapsen tulkinnat kasvatusauktoriteetin merkityksestä ja siihen kuuluvista velvoitteista erosivat toisistaan.

Nuorten aineistoa leimaa ikäkauteen ja tiedolliseen kompetenssiin liittyvä vastaustekniikka, jolle on tyypillistä vastausvaihtoehtojen vähäinen erittelypyrkimys. Tiedetään, että kasvavalle ja erityisesti lievästi kehitysviiveiselle ilmiöt ovat yksinkertaisempia ja ehdottomampia (Ikonen 1999: 97). Tästä tilastollisen aineiston ‘heikkoudesta’ syntyy sen ‘vahvuus’, koska vanhempien ja lasten vastaustapojen erilaisuuden kautta tulkinnalliset erivivahteet tuottavat selkeämmän kontrastin.

Vanhempien ja lasten faktorirakenteiden samankaltaisuus on kuitenkin nimellinen: niiden välinen tilastollinen yhteys katoaa olemattomaksi. Tämä kuvastanee sitä, että kasvattaja ja kasvava puhuvat asioista samoilla nimillä, mutta ilmeisimmin tarkoittavat niillä eri asioita. Aikuinen hahmottaa nuansseja, mutta lapsi toimii ja ajattelee vielä murrosiässäkin tai ehkä juuri sen takia virtaviivaisen yksinkertaisesti. Kasvatusviestien perillemeno edellyttää ehdotonta selkeyttä, yksinkertaisuutta ja konkreettista toimintaa.

Tiivistetysti aineistonkäsittelyn vaiheet ja esitystapa voidaan kuvata seuraavasti: Kysymyksessä on faktorianalyysin avulla suoritettava *merkitysanalyysi*, jolloin tutkimuksen kvantitatiivisuus palvelee puhtaasti laadullisia päämääriä. Aineistonkäsittely on räätälöity tutkimusasetelmaa varten eikä ole voinut nojautua aikaisempiin malleihin. Selvyyden vuoksi esitän aineistonkäsittelyn vaiheet järjestyksessä I–III.

Osa I. Aineistojen järjestäminen

Tutkimuksessa oli erilliset havaintomatriisit vanhemmille (P) ja lapsille (C). Molemmille matriiseille suoritettiin korrelaatiolaskelmat ($P \times P$) ja ($C \times C$). Lopuksi molemmille aineistoille suoritettiin faktorianalyysi:

a) Lapsi (C) F (I..II...III...n) ja vanhempi (P) F (I...II...III...n).

b)	Lapsi (C)	F1	F2	F3	Vanhempi (P)	F1	F2	F3
Osiot X1		×			Osiot X1			×
X2			×		X2		×	
X3			×		X3		×	
jne.					jne.			

Osioiden latautuminen vanhempien ja lasten aineistossa hajautui. Seuraavaksi aineistonkäsittelyssä oli tarkoituksena kartoittaa osiokohtaista yhtäpitävyyttä tai ristiriitaisuutta vanhempien ja lasten aineistojen välillä.

Osa II. Osioiden latautuminen vanhemman/ lapsen faktoreihin

Vanhempien lomakkeen muuttujien pisteet rotatoitiin (PCA) -menetelmällä, jolloin kullekin faktorille latautuvan osion täsmällinen arvo saatiin selville. Faktori-pisteet liitettiin aikuisten havaintomatriisiin. Lopuksi laskettiin lasten osioiden ja faktorien korrelaatiot aikuisten faktoripisteisiin. Lasten muuttujille tehtiin vastaava toimenpide.

Kvantitatiivisessa tulostarkastelussa taulukoista on luettavissa esimerkiksi lapsen osion latautumisarvo vanhemman tietylle faktorille, joka kuvaa kasvatustoiminnan tiettyä osa-aluetta. Vanhemman ja lapsen erilaisten käsitysten ja tulkintojen pohjalta on suoritettu osa-aluetta koskeva merkitysanalyysi. Esimerkiksi vanhemman faktoreille korreloivat lapsiosiot indikoivat siitä, millaisen merkityksen lapsiosioiden sisällöt ovat saaneet aikuisilla ja miten tuo merkitys on esimerkiksi poikennut lapsen näkökulmasta käsin tehdyistä merkityksenannoista eli mille faktorille osio on latautunut lapsen omassa matriisissa. Faktorin nimeke on tietenkin rajannut merkitysisältöjä. Suuri osa lapsiosioista ei lataudu millekään aikuisfaktorille.

Esimerkki osasta II:

	(Parent) Faktori		
	F1	F2	F3
(Child)			
Osio			
X1	.323**		
X2		.154	
X3			.278*
jne.			

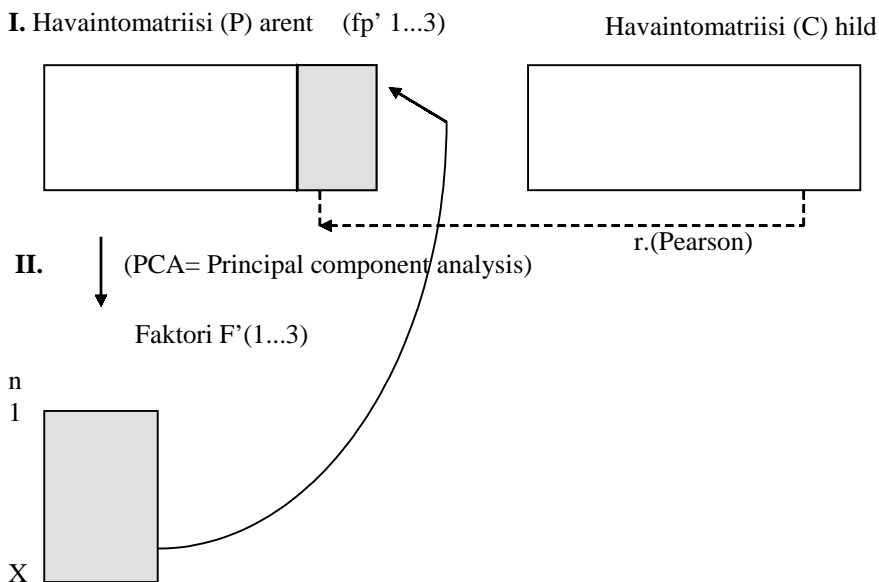
F1: Positiivinen identifikaatio

F2: Syyllisyys

F3: Kova ruumiillinen kuri

**) erittäin merkitsevä yhteys

*) merkitsevä yhteys

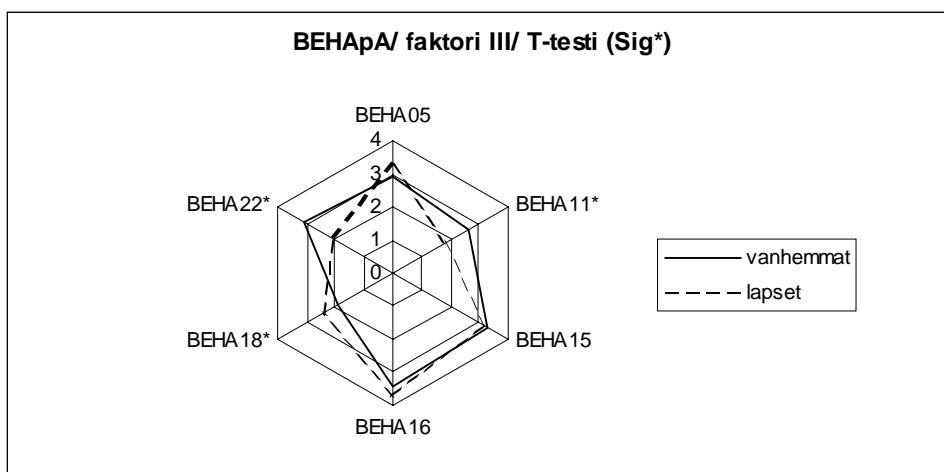

Kuva 20. Kvantitatiivisen aineistonkäsittelyn osan I-II. vaiheet tiivistetysti

Osa III. T-testit ja graafinen kuvaus lasten osioiden sijoittumisesta vanhemman käsiteavaruuteen.

Ryhmien välistä keskiarvojen tilastollista merkitsevyyttä testattiin t-testillä (liite 4), koska lasten (C) ja aikuisten (P) faktorien rinnastavaan erittelyyn ei löytynyt riittävästi aineistoa. Osioita vertailtiin toisiinsa ryhmitellen tarkastelut vanhempien faktoriratkaisun perusteella. Faktorikohtaisille vanhempien (P) muuttujille (esim. BEHApA 1...3) ja niiden vastinmuuttujille (C) suoritettiin riippuvien mittausten t-testit ($p < 0.005$), jotka mittaavat keskiarvojen eroja. Tulokset kuvattiin faktori- ja osiokohtaisesti graafisina käsiteavaruuksina ‘hämähäkkiverkon’ muodossa (lukuohjeet liitteestä 4). Lasten poikkeavilla vastinmuuttujilla tarkoitetaan muuttujia, joihin nähden vanhempimuuttujat saavat tilastollisesti merkitsevän eroarvon. T-testituloksia on käytetty rinnan faktoritulosten kanssa laadullisia yhteenvetoja tehtäessä.

Esimerkki osasta III:

5.6 Kvantitatiivisen tutkimuksen luotettavuus

Reliabiliteetilla tarkoitetaan mittauksen kykyä antaa tuloksia, jotka eivät ole sattumanvaraisia. Alhainen reliabiliteetti alentaa myös validiteettia. Reliabiliteetin vahvistamiseksi mittari esitestattiin etukäteen eräällä nuorella ja tämän äidillä. Reliabiliteetin neljän tason tarkistusmittauksilla (Cronbachin alfa) pyrittiin varmistamaan mittarin sisäistä johdonmukaisuutta:

1. Dimensiokohtaisesti (esim. Rule);
2. Aladimensiokohtaisesti (esim. Rule I);
3. Vanhempien ja lasten yhdistelmäaineistojen perusteella laskettiin ryhmäeroja eri faktoreissa (ANOVA:n t-testi) ja
4. Yhdistelmäaineiston (ks. liite: ‘Tekninen lisäraportti kyselylomakkeen vastinmuuttujien vastaavuuksista’) perusteella mitattiin reliabiliteetti latautuneille osioille, joita verrattiin käsiteavaruuksien faktorirakenteisiin.

Reliabiliteettimittausten mukaan

1. Dimensiokohtainen reliabiliteetti osoittautui tyydyttäväksi. Arvon vaihteluväli sijoitui pääosin .50 ja .90 välille.
2. Aladimensiokohtainen reliabiliteetti oli vahvimmillaan Rule-luokassa: graafisista tuloksista jätettiin pois ne dimensiot, jotka eivät ylittäneet vaadittua alarajaa. Reliabiliteetti laskettiin faktorikohtaisille vanhempimuuttujille sekä vanhempien että lasten osalta. Sellaisten vastinmuuttujien (C-muuttujat) aladimensioiden kuin Image F3 (ymmärtävä empatia); Image F4 (kova ruumiillinen kuri); Perf F3 (rajaton lastenpassaaja) ja Foreg F1 (rikkomuksen sovittelu – muutoksen sallivat tunteet) osalta reliabiliteetti jäi alle vaadittavan vähimmäistason $\alpha < 0.40$.
3. Yhdistelmäaineistojen faktorirakenteiden perusteella lasketut ryhmäerot vanhempien ja lasten välillä osoittautuivat pääosin tilastollisesti merkitseviksi; ryhmät olivat toisiinsa nähden atomistisia.
4. Ylimääräisiä osioita löytyi hyvin vähän. Yhdistelmäaineistojen perusteella syntyneet osioryppäät poikkesivat osin vanhempien käsitavaruuksien faktorirakenteista. Tulokset vahvistivat näkemystä, jonka mukaan nuorten ja aikuisten välille syntyi vahvoja tulkinnallisia näkemyseroja (ks. tarkemmin tulokset sekä liite vastinmuuttujien osioanalyysistä).

Tiedetään, että reliabiliteetin riittävyys vaihtelee testien mukaan. Esimerkiksi Rorschach-testin reliabiliteetikertoimet liikkuvat –70–.80 vaiheilla, kun sosiaalipsykologisten mittausten tilanetestien reliabiliteetit varioivat .60 –.70 välillä (Eskola 1981: 82).

Eksploratiivisen faktorianalyysin on todettu olevan oivallinen menetelmä tutkimuksissa, joissa pyritään kartoittamaan tuntematonta (Rummel 1970: 31). Tutkimuksessa käytetty testimittari pyrittiin rakentamaan sellaiseksi, että sen avulla olisi mahdollista kuvata ja vertailla kasvatustoimintaan osallisten kasvatustulkintoja. Koska kysymys on vertailevasta tutkimuksesta, ei voida tehdä johtopäätöksiä syy-seuraussuhteista. Sen sijaan tulosten perusteella on mahdollista laatia jatkohypoteeseja, joiden sisältöä voidaan verrata laadullisen tutkimuksen tuloksiin.

Tutkimuksen rakennevaliditeetin kysymyksiä olen selvittellyt aikaisemmissa luvuissa epäsuorasti. Reliabiliteetin monen tason mittauksilla on pyritty varmistamaan, että latenttia muuttujaa edustavat osiot korreloivat keskenään systemaattisemmin kuin muihin muuttujiin nähden.

Nuorille osoitettu lomake edusti osalle heistä kognitiivisen osaamisen ylärajaa. Läsnäolollani tutkimustilanteissa ja pistokokeilla pyrittiin varmistamaan ymmärtämisen laatua ja vastausten luotettavuutta. Nuorille varmistettiin ja osa nuorista varmisti itse uudelleen ennen kyselyn alkamista ja yhä kyselyn aikanakin, etteivät heidän antamansa vastaukset joutuisi vanhempien käsiin ja että tulokset käsiteltäisiin varmasti nimettöminä ja peitekoodein varustettuina. Vastaavasti vanhempia veloitettiin saatekirjeessä vastaamaan kysymyksiin ilman lapsen antamia tietoja.

Kyselylomakkeen ymmärrettävyys testattiin pilottilomakkeella. Lomakkeiden yhteismitallisuuden takaamiseksi kysymykset vanhempien ja lasten lomakkeissa muotoiltiin miltei identtisiksi muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Tällä tavoin pyrittiin varmistamaan ja vahvistamaan jo etukäteen vastinmuuttujien sisällöllistä validiteettia. Yhteismitallisuutta heikensi kuitenkin vastaajien käsitetietoisuuksi-

en kehityksellinen erilaisuus. Vanhempi assosioi käsitteitä nuorta monipuolisemmin elämäkokemuksensa perusteella. Aikuinen kykenee myös erottelemaan toimintaansa analyttisemmin kuin nuori. Vastaajien kehityksellinen ja asemallinen erilaisuus vaikuttivat keskinäisiin tulkinnallisiin eroihin, mutta koska kysymykset olivat miltei samanlaisia molemmissa lomakkeissa, vastaajia erottavat tekijät asettuivat joukkotasolla kehystämään tulkintoja eräänlaisina taustamuuttujina.

Koska kyseessä oli surveytyyppinen poikkileikkaustutkimus tarkoituksellisesti ja systemaattisesti valitusta otoksesta (Cohen & Manion 1994: 88), ulkoisen validiteetin osalta yleistettävyysongelma voidaan tunnustaa. Toisaalta esimerkiksi arkitiedonkin varassa tapahtuva tulosten tulkinta on osoittanut, että tutkimuksessa esiintulleet merkityssuhteet ilmenevät samantyyppisinä kaikissa niissä kasvatussuhteissa, joissa vanhempi kantaa asemallista vastuuta lapsestaan. Toisaalta määrällisen aineiston tehtävänä on havainnollistaa teoreettista viitekehystä, jolloin ulkoista validiteettia koskeva kysymys jää toisarvoisempaan asemaan. Kriittisempää huomiota ansaitsee mielestäni sisältövaliditeetin tarkastelu, jossa on hyvä pohtia sitä, ovatko mittarissa käytetyt käsitteet teorian mukaisia ja kattavatko käsitteet riittävän laajasti tutkittavaa ilmiötä. Tutkimuksen sisältövaliditeetti kasvaa korkeammaksi, jos mittaukselliset tulokset vastaavat hyvin erityisesti kasvatustoimintaa koskevia teoreettisia käsitteitä. Koska tulokset ja niiden perusteella tehdyt jatkohypoteesit eivät ole ristiriidassa viitekehysten sisällä tehtyjen päätelmien kanssa ja laadulliset tuloksetkin tukevat niitä, sisältövaliditeetin voidaan katsoa olevan hyvä.

Tutkimuksessa verrattiin kahta ryhmää, joilla oli kiinteä ja ajallinen kehitysside toisiinsa. Kyselyn tarkoituksena oli kuvata vanhempien ja heidän lastensa omaehtoisten kasvatuskäsitysten ja tulkintojen eroja eksploraatiivisesti ja suuntaviivoja hahmotellen. Yleensä otoksen edustavuus katsotaan kyselyssä tyydyttäväksi, jos tuloksia ei pyritä yleistämään kohderyhmän yli (ed. 1994: 88). Tutkimukseni ei pohdi yleistettävyyssuhteita tilastojen ja otosten perusteella, koska sen tarkoitus on määritelty viitekehystä havainnollistavaksi. Teoreettisen konstruktion perusteella on kehitelty alustavaa testimittaria, jonka avulla on voitu kuvata tutkittavaa ilmiötä eräänlaisen kontekstuaalisen spesifisyyden ja kontrasteja synnyttävän aseman näkökulmasta: vastaajat ja erityisesti nuoret ovat edustaneet määrällisistä vähemmistöistä koulutuksellisesti ja yhteiskunnallisesti.

Tutkimuksessani esitellyn teorian riippumattomuus empiirisestä aineistosta ja looginen päättely mahdollistavat tulosten sovellettavuuden kontekstuaalisen otosryhmän yli. Käsitteellinen yleistettävyys onkin suotavaa. Työ kartoittaa poikkileikkauksenomaisesti hetkessä t välitetyt tunteja ja tulkintoja, jotka suhteutetaan toisiinsa vuorovaikutuksen kehityksellisessä ja asemallisessa tasossa. Jos asema määrittää vastaajan tulkintoja niinkin paljon kuin viitekehyksessä oletetaan, pienempi vaikutus on sillä, kuka niitä esittää. Siksi tuleekin painottaa sisältöjä, joita esitetään tietystä asemasta käsin. Kasvattajan ja kasvavan välille syntyy asemallinen suhde, jota ja jonka erilaisten sisältöjen toteutumista voidaan arvioida käsitteellisesti. Tutkimuksessani yleistettävyys ja sen mahdollisuudet syntyvät yksinkertaisesta asemallisuudesta: lapsi on lapsi, eikä hän muuksi muutu. Mutta esittääkö lapsi vastauksia todellisesta lapsen asemastaan käsin, vaiko paikattomasti, asemansa jo hukanneena uusorpona lapsena? Sitä lapsi tuskin kykenee tai uskaltuu itse vastatessaan arvioimaan.

Toki yleisopetukseen osallistuvista nuorista koostunut verrokkiryhmä olisi selvittänyt eritulkintojen olemassaolon edellytyksiä ja piirteitä näkökulmasta, jossa nuori kamppailee saman ilmiön ja kasvunsa parissa omaten hieman enemmän tiedollista kompetenssia. Millaisia vaikutuksia suuremmalla määrällä älyä olisi ollut vastaajien tulkintoihin, on jäänyt toistaiseksi epäselväksi. Toisaalta äly ja moraalinen asema asettuvat todellisuudessa toisistaan riippumattomiksi elementeiksi. Ihmisjärki itsessään ei riitä luomaan autenttista moraalista asemaa, lapseutta tai vanhemmuutta, koska silloin oletetaan jo, että ihminen olisi luonut moraalisen todellisuuden, mikä taas on mahdotonta, koska moraalinen todellisuus on ihmisestä riippumaton entiteetti. Joku voi myös ajatella virheellisesti, että jos lapsi on älykkäämpi, hän ei tarvitse lapsen asemaa ja senmukaista vastuuta suhteessa auktoriteettiin niin paljon kuin vähemmän älykäs lapsi.

6 KVANTITATIIVISET TULOKSET

6.1 Aikaisempia tutkimuksia

Vaikka määrällisellä ja laadullisella aineistolla ei katsota olevan teoreettisen tiedonmuodostuksen kannalta olennaista merkitystä, esittelen tästä huolimatta aihepiirissä tehtyä aiempaa tutkimusta. Se kertoo lukuisista tavoista rajata tutkittavaa ilmiötä ja toisaalta toteaa aihepiirin haastavuuden sekä sen tutkimusasetelmalliset mahdollisuudet. Kasvatustietoisuus ilmentää kasvatustentioissa jotakin tähdelistä kasvatuksen moraalisisista perusteluista. Niistä raportoidessaan vastaaja ei aina tiedosta puhuvansa moraalisisista asioista. Tutkimukseni saa vaikutteita monesta suunnasta ja se voidaan sijoittaa moneen eri kasvatustieteilijän kontekstiin.

1980-luvun alusta 1990-luvun lopulle saakka nuoruuteen kohdistuva tieteellinen tutkimus on keskittynyt Bowlbyn (1980) työmallin *working model* pohjalta kiintymyssuhteiden tutkimiseen; arvojen välittymiseen sukupolvelta toiselle (Brody et al. 1987); elämäntutkimukseen (Boss 1988); vanhemman ja nuoren suhteen symmetrisyyden teoretisoimiseen (Hellgren 1985; Vogl-Bauer et al. 1997); kulttuurikon­tekstin vaikutukseen (Claes 1997); vanhempien ja nuorten keskinäiseen kaveruuteen (van Wel 1994); ambivalenssi-ilmiöön (Luescher & Pillemer 1998); nuorten ja vanhempien konstruoimiin kognitioihin (Bugental 1996); vanhempien sosioemotionaaliseen panostukseen (Bradley-Caldwell 1997); fyysiseen ja psyykkiseen yksityisyyteen (*privacy*) (McKinney 1997); vanhempien välisiin ongelmanratkaisutaitoihin ja niiden vaikutuksesta nuoreen (Dadds et al. 1999); tavallisten nuorten arkipäivän tutkimukseen (Rathunde 1996) ja reflektiivisiin emootioihin, kuten syyllisyyden- ja häpeäntunteisiin (Abell & Gecas 1997), joita käsitellään tässäkin tutkimuksessa.

Murrosiän kriisi luo olosuhteita, joiden jäsentämiseksi ja käsitteellistämiseksi on löydetty lukuisia tapoja. Reed & Dobow (1997: 91–101) kirjoittavat kognitioista ja osapuolten luomista tulkinnoista toisen käyttäytymisestä. Sosiaalisen oppimisen ja käyttäytymisen potentiaalisia determinantteja ovat ympäristö, yksilön oma käyttäytyminen ja persoonaa koskevat faktorit, jotka yhdessä vaikuttavat psykologiseen viriiliyteen (Robinson & Jacobson 1987 artikk. Redd & Dobow 1997). Sellaisenaan teini-ikäisten luomia kognitioita vanhempiensa käyttäytymisestä on tutkittu vähän¹³³, mutta tiedetään, että tulkitsijan luomat kognitiot ennustavat merkittävästi tämän käyttäytymistä¹³⁴. Esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsivät

¹³³ Ilmeisesti osittain myös siksi, että nuoren itsensä antama kuva perheestä ja vanhemmista on vahvasti hänen projektionsa ja transferenssinsa värittämä. Nuori katsoo vanhempiensa tunteensiirtonsa läpi, mikä merkitsee, että hän sijoittaa menneisyyden vanhemman kuvan nykyiseen vanhempaansa. (Hägglund 1985: 120).

¹³⁴ Dekovicin et al. (1995: 253–257) mukaan konfliktien määrä on suorassa suhteessa vanhemman ja nuoren epärealistisiin ja toisistaan poikkeaviin odotuksiin murrosiän tuomista kehitystehtävistä. Esimerkiksi tutkimusta on tehty toistaiseksi vähän temperamentin vaikutuksesta yksilön kognitioihin. Enemmän tiedetään temperamentin vaikutuksesta käyttäytymiseen.

vanhemmat ja nuoret olettavat toisistaan negatiivisempia mielikuvia kuin terveet yksilöt (Redd & Dobow 1997: 92; Dekovic et al. 1995: 253). Onneksi tutkimusta on tehty viime aikoina myös tavallisten nuorten jokapäiväisestä elämästä, sen sijaan että huomio olisi keskitetty vain patologisiin ilmiöihin nuorissa (Lindeman et al. 1997; Barnes & Olson 1985; Vuchinich et al. 1992 artikk. Rathunde 1996).

Tietoa on kuitenkin vielä vähän siitä, miten nuoret vastaanottavat, tulkitsevat ja raportoivat vanhempiensa käyttäytymistä (Dadds et al. 1999: 204), kuten myös siitä, miten vanhempien asenteet siirtyvät ja sisäistyvät nuoriin (Brody et al. 1994: 369).

Bradley & Caldwell (1997: 77) ovat arvioineet vanhemman sosioemotionaalista suhdetta lapsiin ja korostaneet tutkimuksessaan vanhemman kiinnittymistä, kun huomion suunta on useissa tutkimuksissa ollut päinvastainen. Tutkimuksessani vastaavaa eroahdistusta ei käsitellä suoranaisesti. Sekä vanhempien että nuorten osalta lapsuuteen liittyvien mielikuvien vertaamisella luodaan tulkintoja läheisyyteen liittyvistä tunteiden merkityksistä.

Tulokseni vahvistavat käsityksiä, että vanhempien ja lasten raportit toistensa käyttäytymisestä ja keskinäisestä suhteestaan poikkeavat toisistaan (vrt. Cashmore & Goodnow 1985; Demo et al. 1987; Jessop 1982; Noller & Callan 1988; Phares, Compas, & Howell 1989 artikk. Tein et al. 1994: 341) ja sisältävät tulkinnallisia erimielisyyksiä. Kehityksellisestä näkökulmasta vanhempien ja lasten yksimieliisyys on variaabeli, joka karakterisoi tehokasta vanhemmuutta (Tein et al. 1994: 342). Ihmisen ajatukset ja toiminnot perustuvat tekemilleen määritelmille tai tulkinnoille tilanteesta (Schäfer & Keith 1985 artikk. Tein et al.).

Yleensä tutkimukset lasten vanhemmistaan luomista mielikuvista ovat olleet retrospektiivisesti painottuneita (Phares & Renk 1998: 646) ja keskittyneet yksinomaan vanhempien käyttäytymistä koskeviin arvioihin. Raportoitu tieto on muistiriippuvaista ja saatavilla olevan tiedon varassa välitettyä (Bugental et al. 1998: 459). Kognitiot ja mielikuvat toisesta toimivat oman käyttäytymisen determinantteina (Reed & Dubow 1997: 91). Esimerkiksi kehitystehtävien toteutumisen aika-aulua koskevat erimielisyydet odotuksissa (kuten esimerkiksi akateeminen suoriutuminen ja kotivelvollisuuksien hoito) tiedetään merkittäviksi konfliktien aiheuttajiksi (Dekovic et al. 1996: 253, 262).

Nuorilla murrosikäisillä asenteet molempia vanhempia kohtaan olivat samantyyppiset, kun puberteetin loppuvaiheessa nuorten asenteet äitiä kohtaan olivat positiivisempia kuin isää kohtaan (Phares & Renk 1998: 654, 656). Lapsen mielessä dominoivampaan vanhempaan liitetyt ominaisuudet assosioituvat myös toiseen vanhempaan (esim. Bartle, Anderson & Sabatelli 1989; Buri, Lousielle, Misukanis & Mueller 1988 artikk. Tein et al. 1994: 342), joten lapsi vanhempia arvioidessaan ei käsittele vanhempiansa toisistaan erillisinä. Tutkimuksissa lasta onkin vaa-dittu kuvaamaan vanhempiaan yhtenä yksikkönä (Armsen & Greenberg, 1987 artikk. Kerns & Stevens 1995: 324). Vasta viime vuosina erilliset kiinnittymissuhteet vanhempiin ovat olleet korostettuina tutkimuksissa (Paterson et al. 1994 artikk. Kerns & Stevens 1995). Negatiivisessa perheilmastossa vaikeudet kärjistyvät murrosikäisellä, sitävastoin kun positiivisesti kiinnittynyt nuori kykenee edelleen vahvistamaan lämpimiä suhteita vanhempiinsa (Rueter & Conger 1995: 435).

Murrosikäiset arvioivat kommunikaatiota kielteisemmin kuin vanhempansa. Erilaiset tulokset osoittavat, että lasten ja vanhempien tulkinnat kommunikaatios-

ta poikkeavat toisistaan (Vogl-Bauer et al. 1998: 31). Lisäksi murrosikäiset arvioivat enemmän onnettomuudentunteita suhteessaan vanhempiin kuin pienemmät lapset (Dorkey & Amen, 1947 artikk. Tein et al. 1994: 343).

6.2 Tutkimustulokset yleisesti

Tiivistetysti voidaan todeta, että faktoripisteanalyysit ja t-testit kokoavat Iwe- ja Ii-intentioille sisältöjä. Iwe-pyrkimys tarkoittaa kasvatusauktoriteetin kasvatusvastuuta ja tämän johtamaa kasvatustoimintaa. Ii-pyrkimys tulee ymmärtää lapsen haltuunottamaksi kasvatuspäätöksenteoksi, joka kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan kuuluu vanhemmalle. Lapsi ei aina tiedä käyttävänsä aikuisen valtaa. Hän saattaa käyttää aikuisen valtaa myös siksi, että aikuinen luovuttaa sen hänelle. Koska vanhemmuudella on kasvatussuhteessa periaatteen mukaan eräänlainen vakaa ja peruuttamaton kiintiöasema, niin päätöksenteon sisällöt saavat myös lapsen haltuunottamana vanhemmuuden asemallista ja siksi myös moraalista arvoa. Lapsen päätöksinä kasvatuksen sisällöt ja kuva todellisuudesta kuitenkin vääristyvät.

Tutkimuksessani tarkastellaan vanhempien/lasten käsityksiä itsestään ja lapsista/vanhemmistaan. Tiedetään esimerkiksi, että yliminä koostuu lapsen *omista käsityksistä* (Achte et al. 1991: 132). Siksi on tärkeää, että vanhempi tarkastaa lapsen luomat käsitykset normiohjeistetussa tilanteessa.

Tulosten perusteella on nähtävissä viitteitä vanhemmuuden ‘kaksinaismoralismiin’ ja lasten konstituoimaan auktoriteettioletukseen *a priori*. Vanhemmuuden ‘kaksinaismoralismi’ ilmenee kasvatuskäyttäytymisessä kahden konseptin välisenä epäjohdonmukaisuutena. Toisaalta vanhemmat tarkoittavat hyvää ja asettavat mielestään tiukkoja sääntöjä jälkipolvelle, toisaalta konkreettinen kasvatustoiminta lipeää päämääristään ja perustelee lapsen tottelemattomankin käyttäytymisen järkisyillä vedoten sukupolvien väliseen ‘empatiaan’ ja kasvatusauktoriteetin kadotessa ‘demokraattiseen tasa-arvoon’.

Auktoriteetin tarve *a priori* vaikuttaa nuoren tulkitessa vanhemman käyttäytymistä. Esimerkiksi nuori saattaa ymmärtää rahan antamisen ‘salaiseksi maksuksi’ nuoren hoitamista kotitöistä, jotka periaatteessa tulisi suorittaa velvollisuuden itsensä takia ja ilman palkkion toivoa. Rahan käyttöoikeuden siirtyminen nuorelle on näennäinen siinäkin mielessä, että vanhempi rahan antajana säilyttää auktoriteetin aseman nuoren tulkinnoissa esimerkiksi ostosten yhteydessä tehtävässä päätöksenteossa. Piilotajuisesti rahan antaminen saatetaan tulkita vanhemman suositukseksi ostoksiin, jotka nuori itse tosiasiasa tekee. Nuori saattaa tekeytyä päättämättömäksi vedoten oikeuksiinsa velvoitteista suoritettaviin palkkioihin, joita raha symboloi ja jotka raha realisoii kulutushyödykkeinä. Valitseeko hän ne vanhemman puolesta vai valitseeko vanhempi ne hänelle rahan kautta? Tulkintaa tukee Epsteinin luoma persoonallisuutta koskevan sosiokognitiivisen teorian ajatus informaation prosessoinnin kahtiajakoisuudesta: eksperimentaalinen tiedonprosessointi (vrs. rationaalinen) puoltaa holistista ja intuitiivista *esiolettamusta* vanhemman roolista, mutta rationaalinen prosessointi ja päätöksenteko edellyttävät tietoista ja analyttistä ajattelua sekä empiiristä todistusaineistoa, jota nuori itse kerää vanhemmuuden velvoitteita vastaan (Klaczynski 1997: 186).

Esimerkiksi ‘yliminällä’ tarkoitetaan kausaalista syytä syyllisyydentunteen ja monien psyykkisten sairauksien aiheuttajana (Achte et al. 1991: 132). Vastaavasti kasvattajan velvoitteista (Iwe-intentio) poikkeaminen (Ii-intentio) kertoo jotakin annetun kasvatusvastuun luonteen (Värri 2000) toteutumisesta. Tiedetään myös, että vanhemman metaemootioilla on yhteyttä lapsen kykyyn säädellä emootiotaan (Gottman 1996: 243).

Tutkimustulokseni osoittavat, että vanhemman luoma tulkinta oman käyttäytymisensä (vrt. kasvatusperformanssi) merkityksestä lapselle ei vastaa lapsen vastaavasta käyttäytymisestä tekemää tulkintaa. Aiottujen kasvatusseurausten toteutuminen jää puolitiehen, sillä vanhemmuuden performanssi on puutteellinen ja tuottaa vanhemman omista kasvatusintentioneista poikkeavia tulkintoja. Oletukseni vastaa Tein et al. (1994: 342) kantaa, jonka mukaan vanhemman käyttäytyminen tuottaa aiottuja seurauksia vain, jos käyttäytyminen tulkitaan samoin vanhemman ja lapsen perspektiivistä.

Tulokset vahvistavat osittain myös teoreettisen viitekehysten perusteella esitettyjä käsityksiä, joiden mukaan vanhemman intentioneista poikkeavat tulkinnat paljastavat vanhemmalle alunperin kuuluvia vastuutehtäviä. Puutteellisessa kasvatuspäätöksenteossa nuori haltuunottaa kasvatusvelvollisuudet itselleen ja ajautuu ‘pakotetun päätöksenteon’ logiikkaan (Ii-intentio).

6.3 Tulosten käsittelytapa

Esittelen tulokset pää- ja aladimensioittain. Mittaustuloksia tulee tarkastella aiemmin esitetyn kaavion mukaan, joka löytyy kvantitatiivisen aineiston käsitteilyä koskevasta luvusta.

Vanhemmat (N=81) ja lapset (N=81) muodostivat kaksi erillistä joukkoa, joiden muuttujien välisiä arvoja tarkasteltiin faktorianalyysin ja riippuvien muuttujien t-testein. Lomakevastaukset arvoitettiin 5-osaisella asteikolla, jossa väitteitä tuli arvioida seuraavasti:

*Dimensio 1 eli ‘Rule’ muodosti poikkeuksen, jossa asteikko käännettiin toisinpäin [$-1 \times (1-5)$].

- 1: ei lainkaan pidä paikkaansa
- 2: vähän
- 3: jonkin verran
- 4: paljon
- 5: pitää täysin paikkansa

6.4 Vastaajien taustatiedot

Perhekoko- ja tilanne. Vastanneiden keskimääräinen perhekoko oli 38%:ssa tapauksista kaksilapsinen koti, toiseksi eniten löytyi perheitä, joissa oli neljä lasta tai enemmän. Vastaajan perhetilanne oli enemmistössä tapauksista vakituinen parisuhde. Vajaa kolmannes vastanneista ilmoitti olevansa yksinhuoltajia. Äidit olivat aktiivisimpia vastaajia. Vastaajista viidesosa oli isiä. Loput vastaajista koostui sijaisäideistä ja isoäideistä (yht. n=2) sekä omahoitajista (n=5).

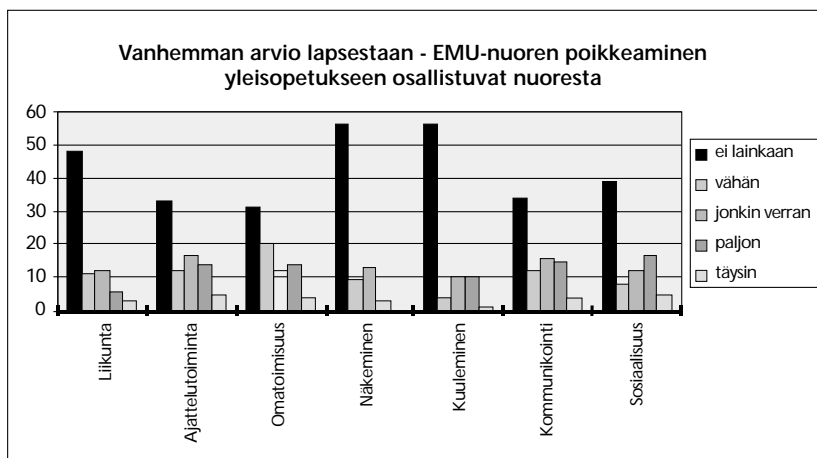
Koulutustausta. Koulutustaustan osalta kansa,- perus,- tai keskikoulu oli yleisimmin raportoitu (n. 47%). Ylioppilas- tai ammattitutkinnon suorittaneita löytyi n. 26% ja akateemisen tutkinnon suorittajia vain n. 3% vanhemmista.

Emu-opetukseen osallistuvien sukupuolijakauma oli hyvin tasaisesti edustettuna: tyttöjä oli 46% ja poikia n. 54%, kun tiedetään, että normaalisti poikien osuus erityisopetuksesta on paljon suurempi kuin tyttöjen. Emu-opetuksessa olevien keskimääräinen koulutusaika oli 4–7 vuotta n. 40%:ssa lapsista. Kolmannes lapsista oli osallistunut emupohjaiseen erityisopetukseen vasta 1–3 vuoden ajan ja vajaa kolmannes enemmän kuin 7 vuoden ajan.

Koulumenestys. Vanhemmat ovat kriittisempiä lapsen koulumenestystä arvioi-
dessaan. Enemmistössä tapauksista nuorten koulumenestys oli vanhempien arvi-
oimana vähintään keskitasoinen. Harvempi kuin kymmenes vanhemmista arvioi
lapsen koulumenestyksen huonoksi. Arviot vastaavat nuorten käsityksiä, joista
97% katsoi olevansa koulumenestyksessään vähintään keskitasoinen. Vastanneis-
ta 4% katsoi olevansa koulussa huonosti menestyvä.

Nuorten ikä- ja kykyrakenne. Vastanneista pääosin kaikki kävivät erityiskoulun
yläastetta. Peruskoulun yläasteen luokista kaikki olivat edustettuina: 7lk. (n. 31%),
8lk. (42%) ja 9 lk. tai enemmän (n. 27%).

Kuvassa 21. esitetään vanhempien käsityksiä siitä, miten ja miltä osin he kokevat
lapsensa eroavan yleisopetukseen osallistuvasta lapsesta. Kuvasta voidaan päätel-
lä, että näkemisen, kuulemisen ja liikunnan osalta raportoidaan suhteessa eniten
samankaltaisuutta normaaliin lapseen. Ajattelutoiminnan, omatoimisuuden, kom-
munkoinnin ja sosiaalisuuden osalta eroja on jo havaittavissa. ‘Jonkin verran’
raportoidaan eroja jokaisessa osiossa. Jokaisessa pylväässä on edustettuna otok-
sen oppilastyypin ääripää, normaalioppilaan kyvyistä täysin eroava nuori. Hän
kuuluu kuitenkin vähemmistöön. Vastaajia voidaankin luonnehtia suhteellisen
hyvätasoisiksi erityisoppilaisiksi. Tämä selittyy kolmanneksella vastaajista, joiden
erityisopetustausta on 1–3 vuoden pituinen. He ovat siirtyneet erityisopetukseen
vasta noin kymmenen vuotiaina.

Kuva 21. Erityis- ja normaalioppilaiden kykyerot vanhempien arvioimina

6.5 Kasvatussuhteen asemalliset tulkinnat faktoritilastoina ja kuvina

Tässä luvussa vastataan tutkimuskysymykseen (A), ymmärtävätkö lapset ja vanhemmat kasvatusauktoriteetin samalla tavalla. Kysymystä tarkastellaan niiden merkitysten avulla, joita kasvatussuhteen osapuolet antavat omalle ja toistensa käyttäytymiselle. Voidaan myös kysyä, millaisina asemalliset tulkinnat näyttäytyvät lapsen ja vanhemman näkökulmasta ja mitä tulkinnat kertovat tavasta hahmottaa auktoriteetti, jota aikuinen asemallisesti edustaa. Merkityksenmuodostusta olen havainnut kuvin ja taulukoin.

Määrällisen tutkimuksen tarkoituksena on havainnollistaa eri intentioille 'la-tautuneita' sisältöjä ja sitä, millaisen merkityksen kasvatustoimintaa ja sen osia kuvaavat käsitteet saavat lapsen ja aikuisen asemallisessa merkityshorisontissa. Luvun yhteenvedon perusteella todetaan jatkohypoteesit, jotka on mahdollista operationalisoida mahdollisissa jatkotutkimuksissa tilastollista käsittelyä varten.

Asemallisen näkökulman korostaminen pyrkii perustelemaan kohderyhmien ryhmätasoisien ja kartoituksenomaisen tarkastelun. Tutkimuksessa ei ole esimerkiksi tarkasteltu tilastollisesti vanhempi-lapsiparien keskinäistä vuorovaikutusta ja tulkintojen yhdenmukaisuutta yksilötasolla. Tätä kysymystä on havainnointi tarkemmin laadullisissa analyyseissä, joissa yksilöllisen merkityksenmuodostuksen avulla on ollut mahdollista saavuttaa syvällisempi tulkinta kasvatussuhteen olemuksesta. Laadullisen aineiston puuttuessa tilastolliset kysymykset olisivat saaneet kokonaan toisenlaisen huomion. Tilastollisen erittelyn antia on avata tutkittavasta ilmiöstä jotakin olennaista käsitteellisesti. Sen sijaan teorian kuvaaminen ja koettelu tilastollisten tunnuslukujen avulla osoittautuu aiheelliseksi vasta kun tiedetään, millainen *merkitys* ja relevanssi tutkimuksen käsitteillä on ilmiön kuvaamisessa. Tilastollisesti laskettujen lukujen avulla pyritään nyt siis kartoittamaan, jäsentämään ja luomaan merkityksiä kuvattavalle ilmiölle sekä suorittamaan vertailuja asemallisten merkitysnäkökulmien välillä. Olen pyrkinyt johdonmukaisuuteen välineistön käytössä. Siksi jokainen tulkinta tapahtuu merkitysanalyttisen päättelyn avulla.

I Kasvatuksessa asetetut säännöt / RULEp

Toiminnassa säännöt edustavat tavoitteita, joihin pyritään. Sääntöjen asettamisdiemiossa lasten faktoripisteet eivät korreloineet merkittävästi vanhempien faktoreihin. Lapsille ja vanhemmille syntyi nimellisesti samantyyppiset ulottuvuudet, mutta ne on tulkittava erikseen vähäisen keskinäisen korreloivuuden takia. Vaikka vaihtelu jääkin muuttujien sisältöjen osalta vähäiseksi, niin osioiden keräämä pistemäärä hajoaa vanhempien ja lasten tulkinnoissa eri suuntiin. Vastaukset kertovat toisistaan poikkeavista käsityksistä arvottaa sisältöjä. Vanhemmat ja lapset ymmärtävät asetetut säännöt ja niiden takana vaikuttavat motiivit eri tavalla.

Taulukko 22. RULE-ulottuvuuteen syntyneet faktorit vanhempien ja lasten osalta

Vanhemmat (N=81)	Faktorit
F1: Kodin ulkopuolisten normien kunnioitus F2: Kodin sisäisten normien kunnioitus F3: Toisiin kohdistuva aggressiivinen rikkomus Reliabiliteetti (dimensiokoht.): .86	
Lapset (N=81)	Faktorit
F1: Toisiin kohdistuva aggressiivisuus rikkomus F2: Kodin sisäisten normien kunnioitus F3: Julkisten normien kunnioitus Reliabiliteetti (dimensiokoht.): .92	

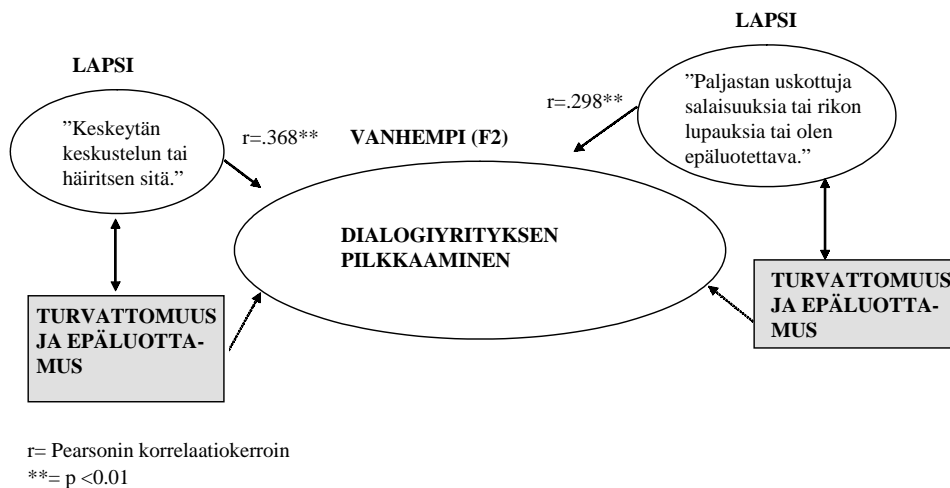
II Lapsen käyttäytymisen ja tottelevaisuuden arviointi I / BEHApA

Taulukko 23. Lasten osioiden latautuminen vanhempien faktoreihin

Vanhemmat (N=81)	Faktorit		
Muuttujat	F1	F2	F3
C04/ Käytän alkoholia tai tupakkaa (F1)			.302**
C05/ Paljastan uskottuja salaisuuksia tai rikon lupauksia tai olen epäluotettava (F2)		.298**	
C06/ En välitä toisten turvallisuudesta (F2)		.227*	
C07/ Olen jäänyt kiinni varkaudesta (F1)			.265*
C10/ Kiroilen tai käytän muutoin likaista kieltä (F1)		.230*	
C12/ Lyön tai potkin toisia, myös vanhempiani (F2)	.269*	.281*	
C14/ Käyttäydyn julkisella paikalla epäkohteliaasti, meluisasti tai häiritsevästi (F2)		.321*	
C15/ Valeitken joskus (F2)		.256*	
C16/ Kutsun toisia pilanimillä ulkomuodon mukaan (F1)		.262*	
C18/ Laiminlyön tai kieltäydyn hoitamasta kodinhoitotehtäviä (F1)		.224*	
C19/ Karkaan tai poistun kotoa luvatta (F2)	.231*		

C21/ Keskeytän keskustelun tai häiritseä sitä (F2)	.368**
C22/ Kiusaan toisia ihmisiä (F2)	.224*
C24/ Matkin tai toistan ihmisiä (F2)	.268*
C26/ Suostun jakamaan tai vuorottelemaan (F3)	-.247*

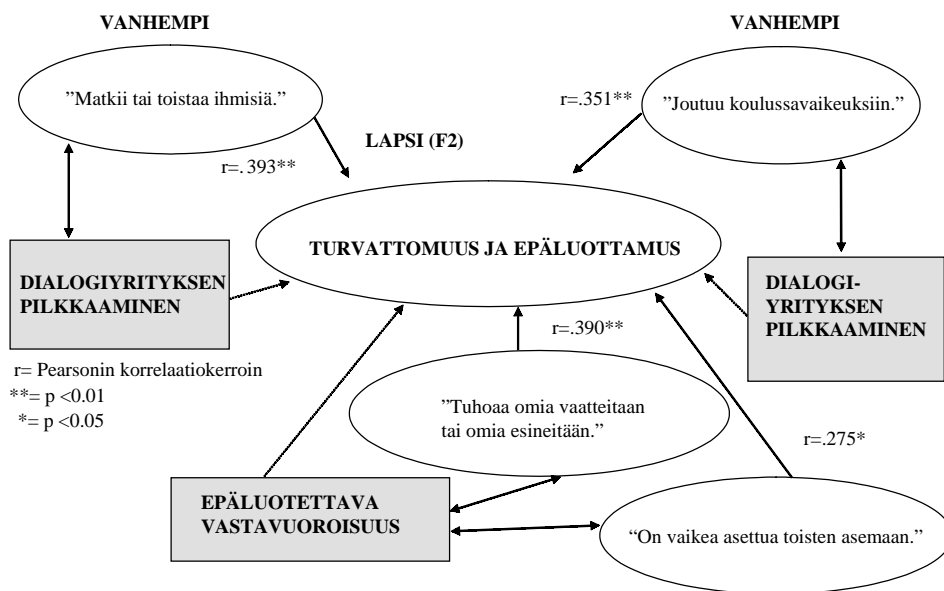
** . p < 0.01 tasolla (2-suuntainen)
* . p < 0.05
Päädimensiokohtainen reliabiliteetti: .79
F1: Epäluotettava vastavuoroisuus
F2: Dialogiyrityksen pilkkaaminen
F3: Empatia ja auttaminen
Lihavoitu faktorimerkintä muuttujan lopussa tarkoittaa lapsen omassa faktorimatriisissa muuttujan jakautumista kahden faktorin kesken niin, että niiden välinen erotus on hyvin pieni. Oheen merkitty tarkoittaa faktoria, jolla muuttuja on saanut suurimman arvon.

Kuva 23.1 Dialogiyrityksen pilkkaaminen vanhemman ja lapsen näkökulmasta

Taulukko 24. Vanhempien osioiden latautuminen lasten faktoreihin

Lapset (N= 81)	Faktorit		
Muuttujat	F1	F2	F3
P04/ Lapseni ei välitä toisten turvallisuudesta (F2)	.255*		
P06/ Joutuu koulussa vaikeuksiin (F2)		.351**	
P07/ Tuhoaa omia vaatteitaan tai omia esineitään (F1)		.390**	
P09/ Kutsuu toisia pilanimillä ulkomuodon mukaan (F2)		.256*	
P10/ Keskeyttää keskustelun tai häiritsee sitä (F2)		.256*	
P13/ Matkii tai toistaa ihmisiä (F2)		.393**	
P14/ On vaikea asettua toisten asemaan (F1)		.275*	
P18/ Käyttää alkoholia tai tupakkaa (F3)	.463**		
P19/ Tottelee vanhempia (F3)			.240*
P20/ Laiminlyö kotitehtävänsä (F2)	.221*	.264*	
P21/ Kiroilee (F2)	.364**	.255*	
**: p< 0.01 (2-tailed) *: p< 0.05 Päädimensiokohtainen reliabiliteetti: .88 F1: Valehtelemalla tottelematon F2: Turvattomuus ja epäluottamus F3: Empatia ja auttaminen			

Kuva 24.1 Turvattomuus ja epäluottamus lapsen ja vanhemman näkökulmasta

Vanhempien ja lasten käsite- ja tulkintahorisontit eivät ole identtiset, vaikka osittaista päällekkäisyyttä on havaittavissa. Tulokset kertovat vanhempien ja lasten tulkintojen erilaisuudesta. Suuri osa lasten muuttujista ei korreloi vanhempien faktoreihin lainkaan. Tämä voi johtua osaksi siitä, etteivät lasten muuttujat erotu toisistaan, mikä puolestaan kuvastaa nuoren ajattelun eriytymätöntä luonnetta. Vastausvaihtoehdot sisältävät nuansseja, jotka edellyttävät syvällisempää pohdintaa. Tämä voi olla vaikeaa nopean ja välittömän toiminnan murrosikäiselle kognitiivisista kyvyistä riippumatta.

Lapsen kokemalla 'näennäistottelevaisuudella' samoin kuin 'epäluottamuksella ja turvattomuudella' näyttäisi olevan yhteyttä aikuisen ja lapsen välisen 'dialogiyrityksen pilkkaamiseen'. Myös aikuisen tulkitsemalla lapsen dialogiyrityksen pilkkaamisella on yhteyttä lapsen epäluottamusta ja turvattomuutta heijastelevaan käyttäytymiseen. Esimerkiksi alkoholin ja tupakan käyttäminen näyttää liittyvän kykyyn kokea empatiaa (.302**), kuten myös varkaudesta kiinnijääminen (.265*).

Mahdollisesti rikoksesta kiinnijääminen on kasvattanut lapsen vastuuntuntoa ja asia on hoidettu tavalla, että siitä on otettu opiksi. Rikkomuksen vakavasti ottaminen ja sovittelu ovat osa välittämistä. Toisaalta esimerkiksi alkoholin ja tupakan käyttö sijoittuvat lapsen omassa matriisissa luvattomien asioiden joukkoon. 'Valehtelemalla totteleminen' kuvastaa näennäissovintoa aikuisen asettamiin normeihin nähden. Salattu elämä korreloi kuitenkin merkittävästi 'kaksinaismoralistisen' empatia-faktorin kanssa – lieneekö empatia nuoren iässä ja vanhemman perspektiivistä ymmärrettävä ikätoverien keskinäiseksi sopimukseksi, jonka turvin kaverit sepittävät peitetarinoita toistensa vanhemmille. 'Väärän' alibin antaminen voidaan tulkita vanhemman taholta esimerkiksi kaverin 'auttamiseksi'. Aikuisen tulkinta lapsen taipumuksesta keskeyttää toisen puhe tai häiritä sitä (.256*) sijoit-

tuu vanhemman tulkinta-avaruudessa dialogirytyksen pilkkaamiseen, kun se lapsen omassa käsittekategoriassa sijoittuu ilmentämään turvattomuutta ja epäluottamusta. Sen sijaan lapsen tottelevaisuus korreloi empaattisen käyttäytymisen kanssa (.240*).

Vanhemman ja lapsen tulkintahorisontit saavat toisistaan poikkeavia merkityksiä. Vanhemmalla näyttää olevan taipumus kokea esimerkiksi hyökkäys lapsen taholta henkilökohtaisesti. Lapselle esimerkiksi aggressiivinen käyttäytyminen merkitsee avuntarvetta ja viestimistä puutteellisesta tunneilmapiiristä. Hyvä vanhemmuus näyttääkin edellyttävän jatkuvaa valvellaoloa ja avoimuutta lapsen luomille merkityksille. Jos lapsi viestii itseänsä kielteisesti, se koetaan henkilökohtaisesti ja omaan persoonaan kohdistuvaksi. Helposti käy niin, että kasvattaja tukahduttaa viestin, koska henkilökohtaiset resurssit eivät riitä viestin vastaanottamiseen ja käsittelyyn. *Containerin* alkuperäinen funktio jää silloin sisältöä vaille. Luottamus syntyy vastavuoroisuudesta, joka ilmenee myös siten että viesti 'kui-tataan' vastaanotetuksi.

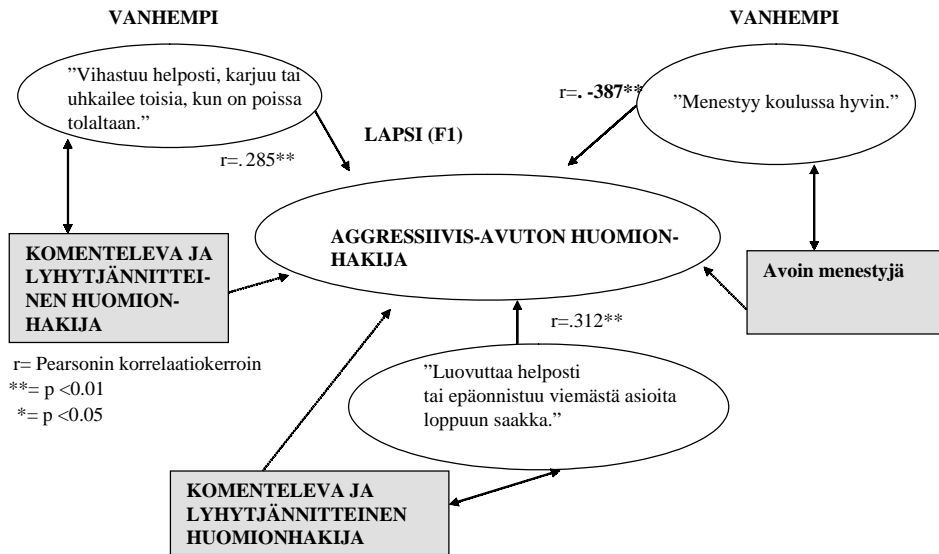
III Lapsen käyttäytymisen ja tottelevaisuuden arviointi II / BEHApB

Taulukko 25. Lasten osioiden latautuminen vanhempien faktoreihin

Vanhemmat (N=81)	Faktorit		
Muuttujat	F1	F2	F3
C07/Olen epätavallisen ujo (F1)		.278*	
C11/ Vältän olemista toisten kanssa ja oleilen mielummin yksin (F1)		.320**	
C12/ En kerro mielipiteitäni mielelläni -(F3)	.226*		
C15/ Minulla on paljon ystäviä ja kavereita (F3)		-.228*	
C20/ Menestyn koulussa hyvin (F2)	-.308**		
C24/ Olen mielestäni kypsempi kuin ikätoverini (F3)	-.237*		
C26/ Itken, mökötän tai saan raivonpuuskia usein (F1)	.255*		
** . p< 0.01 * . p< 0.05 Reliabiliteetti: .51 F1: Komenteleva ja lyhytjäntteinen huomionhakija F2: Avuton itseensäsulkeutuja F3: Avoin menestyjä			

Taulukko 26. Vanhempien osioiden latautuminen lasten faktoreihin

Lapset (N= 81)	Faktorit		
Muuttujat	F1	F2	F3
P09/ Välttää olemista toisten kanssa ja oleilee mielummin yksin (F2)			-.276*
P13/ On paljon ystäviä ja kavereita -(F2)		.231*	.270*
P14/ Pureskelee kynsiään ja pyörittelee hiuksiaan tai kaivelee nenäänsä -(F3)		-.299*	
P16/ On keskiverto ulkonäöltään tai vähemmän viehättävä kasvoiltaan (F2)	-.271*		
P18/ Menestyy koulussa hyvin (F3)	-.387**		
P19/ Luovuttaa helposti tai epäonnistuu viemästä asioita loppuun saakka (F1)	.312**		
P22/ Käyttäytyy epäkypsemmin kuin muut ikätoverit (F1)		-.233*	
P23/ Itkee, mököttää tai saa raivonpuuskia usein (F1)		-.256*	
P24/ Vihastuu helposti, karjuu tai uhkailee toisia, kun on poissa tolaltaan (F1)	.285**		
** . p< 0.01 * . p< 0.05 Reliabiliteetti: .46 F1: Aggressiivis-avuton huomionhakija F2: Aktiivis-avoin menestyjä F3: ”Ikätovereitaan kypsempi” joukossaviihtyjä			

Kuva 26.1 Aggressiivis-avuton huomionhakija lapsen ja vanhemman näkökulmasta

Taulukoiden perusteella voidaan päätellä, että faktorirakenteiden konstruktio on samankaltainen lapsilla ja vanhemmilla. Niiden sisällölliset merkitykset ja painotukset poikkeavat silti toisistaan. Esimerkiksi avuttomuus on aikuisella oma faktorinsa ja kytkeytyy läheisesti itseensävetäytymiseen, kun se lapsella saa huomionhakemisen merkityksiä. *C07* eli epätavallinen ujous on aikuisen käsiteavarudessa kuvattavissa itseensäsulkeutumisen merkiksi, kun se lapselle merkitsee siinänsä aggressiivista huomionhakemista. On tietenkin mahdollista, että aggressiivisuus kohdistuu sisäänpäin. Samankaltaisen kuvion tuottaa *C11*, jossa yksinoleminen tulkitaan nuoren perspektiivistä kometelevaksi, toisten yläpuolella olemiseksi, kun se vanhemmalla sijoittuu erittäin merkittävästi itseensäsulkeutumisen merkitykseen. Huomionhakijan *C12* mielipiteen ilmaisu latautuu erittäin negatiivisesti omassa rotatoidussa faktorimatriisissa muuttuja *F3*:een nähden (-.429). Vanhemmalla huomionhaun piirteisiin kuuluu ilmeisesti kyvyttömyys ilmaista omia ajatuksia toiselle (.226*).

Yhteistä mieltä ollaan sosiaalisen verkoston laajuudesta, joka korreloi negatiivisesti *F2*:een (myös *P13*). Näin itseensävetäytyminen ja kypsyys ikätovereihin nähden ovat toistensa vastakohtia: yksinäinen saattaa saada 'lapsellisen' leiman. Myös huomionhakeminen ilmentää jonkinlaista kyvyttömyyttä luoda suhteita, sillä kypsyys nähdään merkittävästi senkin vastakohtaksi (-.237).

Koulussamenestyminen korreloi negatiivisesti erittäin merkittävästi huomionhakemiseen ja lyhytjännitteisyyteen. Vanhemman arvioimana koulumenestysmuuttuja korreloi erittäin negatiivisesti (-.387**) aggressiiviseen huomionhakuun. Loogisesti tähän liittyy lyhytjännitteisyys ja haluttomuus viedä asioita loppuun saakka. Voimakkaat tunteet ja raivonpuuskat ovat sekä lasten että vanhempien käsittekartastossa merkki huomionhakemisesta. Lisäksi nuori saattaa viestittää sillä avuntarvettaan (*F1*/ .705). Vanhemmalla epäkypsyys liittyy huomionhakemiseen ja nuorelle se on menestyksen negatiivimuuttuja. Menestys vaikuttaa edellyt-

tävän luopumista kipeästä huomionhakemisesta, joka tavanomaisesti ilmenee jos-
sain määrin destruktiivisia piirteitä saavana käyttäytymisenä.

Heikko itsekontrolli tunteiden tasolla kytkeytyy vanhemmalla ja nuorella huo-
mionhakuun, toisaalta avuttomuuteen, toisaalta dominoivuuteen. Huomiota tulisi
ilmeisesti kiinnittää tunteenilmaisun kaksoismerkityksiin, jotka jakautuvat heikon
itsekontrollin osalta vanhemman ja lapsen välillä. Kun aikuinen tulkitsee heikon
itsekontrollin hyökkäävyydeksi, lapsi viestittää sillä omaa avuttomuuttaan.

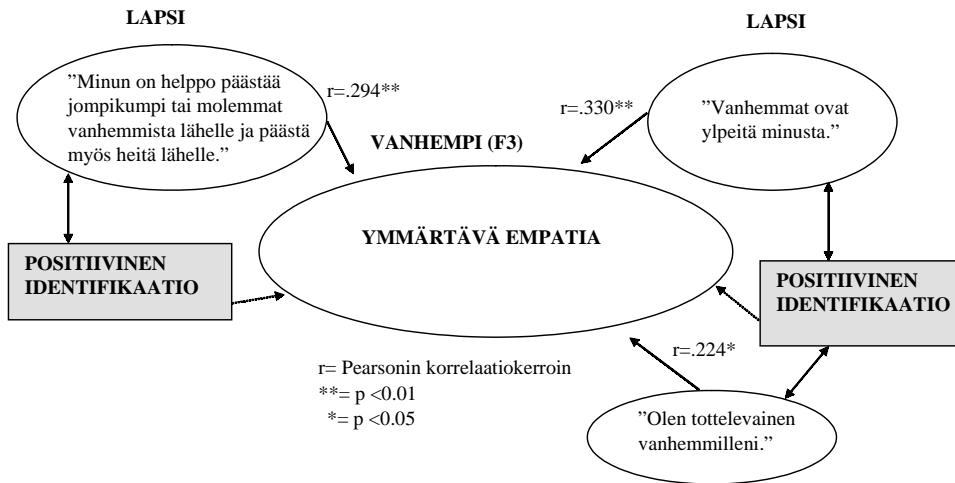
Kemppisen (2000: 62) mukaan heikko impulssikontrolli ja konfliktihakaisuus
ovat merkkejä narsistisesta häiriöstä persoonallisuudessa. Nuori ei tosiasiaa us-
kalla tai osaa näyttää tunteitaan aikuiselle, koska häneltä puuttuu positiivinen ob-
jektisuhde. Narsistinen häiriö voi olla seurausta rajattomuudesta tai liian ehdotto-
mista rajoista kotona. Myös asioiden kesken jättäminen on narsistiselle nuorelle
tyypillistä. Jos vanhempi kokee raivonpurkaukset dominoivuutena, hän tulkitsee
ne hyökkäyksenä itseään vastaan, mikä myös indikoi kyvyttömyydestä sietää eri-
laisuutta, erilaisia mielipiteitä tai tunteita.

Narsistiselle häiriölle on ominaista, että vihaan vastataan vihalla. Jos näin ta-
pahtuu vanhemman puolelta, nuori sisäistää käsittelemättömät tunneristiriidat ja
latautuu destruktiivisilla voimilla. Tunteita tukahduttavat perheyhteisöt riittävät
nuorelle perusteeksi tulkita tunteet negatiivisiksi asioiksi (Kemppinen 2000: 67),
jolloin narsistinen kehitys voi alkaa. *Kausaalinen agentti* merkitsee käyttäyty-
mistä, joka on itsemääräytyvää ja subjektin kontrollissa sekä suhtellisen riippu-
matonta ulkoisista olosuhteista (Sands & Doll 1996: 60). Narsistisessa häiriössä
nuori ei kykene ohjaamaan tunteitaan.

IV Mielikuvat lapsuudesta / IMAGE

Taulukko 27. Lasten osioiden latautuminen vanhempien faktoreihin

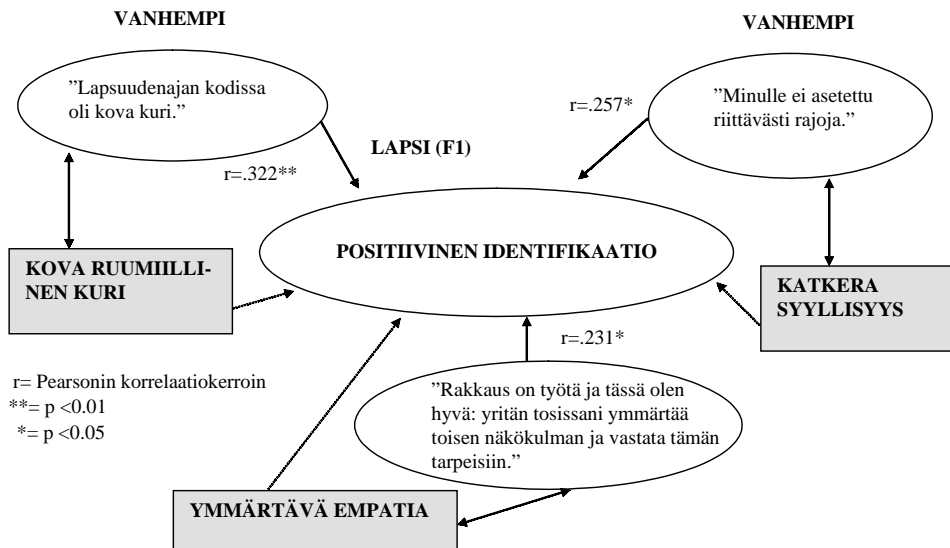
Vanhemmat (N= 81)	Faktorit			
Muuttujat	F1	F2	F3	F4
C01/ Olen tottelevainen vanhemmilleni (F1)			.224*	
C14/ Vanhemmat ovat ylpeitä minusta (F1)			.330**	
C21/ Minun on helppo päästä jompikumpi tai molemmat vanhemmista lähelle ja päästä myös häntä/ heitä lähelle (F1)			.294**	.225*
**. p< 0.01 *. p< 0.05 Reliabiliteetti: .61 F1: Positiivinen identifikaatio F2: Katkera syyllisyys F3: Ymmärtävä empatia F4: Kova ruumiillinen kuri				

Kuva 27.1 Ymmärtävä empatia vanhemman ja lapsen näkökulmasta

Taulukko 28. Vanhempien osioiden latautuminen lasten faktoreihin

Lapset (N= 81)	Faktorit			
Muuttujat	F1	F2	F3	F4
P02/ Lapsuudenajan kodissa oli kova kuri (F4)	.322**			
P06/ Minulle ei asetettu riittävästi rajoja (F2)	.257*			
P10/ Vanhemmillani oli aikaa kuunnella minua (F1)			.326**	
P13/ En ole vielä antanut anteeksi vanhemmilleni (F2)			-.254*	
P19/ Rakkaus on työtä ja tässä olen hyvä: yritän tosissani ymmärtää toisen näkökulman ja vastata tämän tarpeisiin (F3)	.231*			
** . p < 0.01 * . p < 0.05 Reliabiliteetti: .60 F1: Positiivinen identifikaatio F2: Syyllisyys F3: Rajaton koti F4: Toisista riippumaton pakkoselviytyjä				

Kuva 28.1 Positiivinen identifikaatio lapsen ja vanhemman näkökulmasta

Imagedimension sisältämät väitteet ovat samantyyppisiä, kuten esimerkiksi vanhempien ja lasten välistä sidosta ja kaveruutta mittaavassa tutkimuksessa (van Wel 1994: 835, 838), jossa kyseltiin lapselta, halusiko tämä omaksua vanhempiansa kasvatustapojen, elämäntavan ja kokoko tämä laskevan vanhemmat kaveridensa joukkoon. Osassa länsimaita vahvat siteet vanhempiin osoittautuivat pikemmin normiksi kuin poikkeukseksi. Imagedimensio sisältää väitteitä, jotka ovat samantyyppisiä kuin nuoren kiinnittymistä käsittelevässä tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin mm. vanhemman saatavuutta väitteillä 'voin luottaa siihen, että vanhempani kuuntelee minua' tai 'luotan siihen, että vanhemmat yrittävät ymmärtää tunteitani' (West et al. 1998: 671).

Lapsen faktoridimensiossa positiivinen identifikaatio sisältää tottelevaisuuden ja läheisyyden käsitteen. 'Rajaton' koti kuvaa paikkaa, jossa vallitsee löysä kuri ilman rajoja. On huomiotava, että vastaajat arvioivat tässä lapsuuskotejaan, joten vanhempi ei pohdi lapsen mahdollisia tulkintoja aiheesta vaan omia taannoisia kokemuksiaan.

Taulukosta 27. on nähtävissä, että kaikki läheisyyden positiiviset komponentit kytkeytyvät ymmärtävän empatian faktoriolottuvuuteen. Lapsella positiivinen identifikaatio sisältää myös ymmärtävän empatian kokemisen. Läheisyys *C21* korreloi myös ruumiillisen kurin ulottuvuuteen. Läheisyys käsitteenä saattaa merkitä fyysisellä tasolla 'liian lähelle tulemistä', jolloin lapsen oikeus fyysiseen koskemattomuuteen murtuu. Väittämät esittävät omaisuuksia, joiden osalta vanhemman ja lapsen tulkinnat yhtyvät esimerkiksi hyvästä ja turvallisesta vanhemmuudesta.

Taulukossa 28. vanhempien kannalta mielenkiintoa herättää kovan kurin ja rajattomuuden kompromissi, joka korreloi lapsen positiivisen identifikaation faktoriin. Tätä taustaa myöten aikuinen, joka on kasvanut kovassa kurissa ja vastaavasti aikuinen, jonka löyhä lapsuusajan kuri korreloi omassa matriisissa katkeraan syyllisyyteen, välittyvät elementteinä lapsen positiiviseen identifikaatioon. Aikuisen

ymmärtävä empatia ja rakkauden ymmärtäminen työksi yhtyvät lapsen kokemaan myönteiseen samaistumiseen. Vanhemman kielteiset lapsuuskokemukset saattavat vaikuttaa kasvatustyössä korjaavasti niin, että rakastaminen koetaan mahdollisuudeksi ja haasteeksi.

Vanhempien anteeksiantamattomuus omia vanhempia kohtaan sijoittuu matriisissa faktorille 'rajattomuus lapsuusajan kodissa'. Anteeksiantamattomuus korreloi silti negatiivisesti tämänhetkiseen rajattomaan kotiin (-.254*). On mahdollista, että kasvatustyön praksis etsii kielteisen lapsuuskokemuksen ratkaisuksi itsensä negaation.

Sen sijaan vanhemman lapsuuskokemuksissa kuuntelemiselle annettu aika korreloi nuoren rajattomaan kotiin erittäin merkitsevästi (.326**). Lienee mahdollista, että vanhemman lapselleen antama aika merkitsee nuoren näkökulmasta tietysti kontekstissa 'tyhjää aikaa', joka ilmentää vanhemman ponnettomuutta asettaa nuorelle tämän tarvitsemia rajoja.

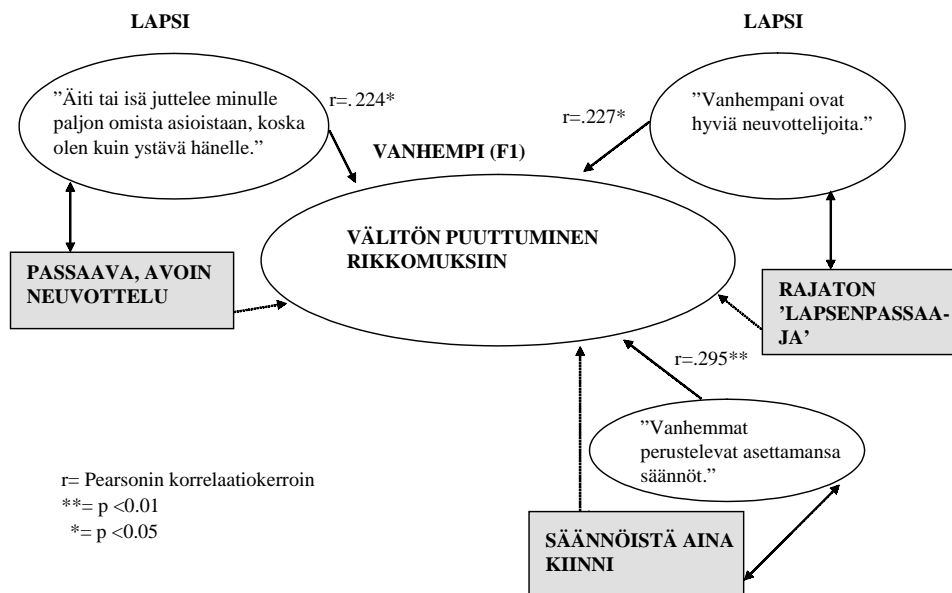
V Säännöistä kiinnipitäminen / PERF

Taulukko 29. Lasten osioiden latautuminen vanhemman faktoreihin

Vanhemmat (N=81)	Faktorit			
	F1	F2	F3	F4
Muuttujat				
C01/ Vanhemmat pitävät kiinni säännöistä, vaikka kapinoinkin niitä vastaan (F2)				-.257*
C02/ Isä ja äiti eivät ole välittävänä, vaikka nimittelenkin heitä rumasti (F3)				.261*
C03/Minun on vastattava tekemättömistä läksyistä kotonakin (F2)		.325**		
C11/ Vanhempani ovat hyviä neuvottelijoita -(F3)	.227*			
C12/Jos käyttäydyn huonosti, vanhempani selittävät, miksi se, mitä tein, on väärin (F2)		.226*		
C18/ Äiti tai isä juttelee minulle paljon omista asioistaan, koska olen kuin ystävä hänelle (F1)	.224*			
C19/ Vanhempani tai toinen heistä on läimäyttänyt minua (F3)			.236*	
C20/ Minulla on riittävästi rajoja (F2)		.236*		
C22/ Minusta tuntuu, että vanhemmat eivät osaa puhua kanssani (F3)		-.269*		

C25/ Jos olen pettänyt lupaukseni (F2) vanhemmilleni, saan vastata siitä teoillani		-.237*
C26/ Vanhemmat perustelevat asettamansa säännöt (F2)	.295**	
C29/ Minun on helppo rakastaa vanhempiani (F1)		.223*
C30/ Jos vanhempani joutuvat rankaisemaan minua, he käyttävät tehottomia keinoja siihen (F1)		-.272*
C32/ Tunnen, että vanhempani välittävät minusta (F1)		.235*

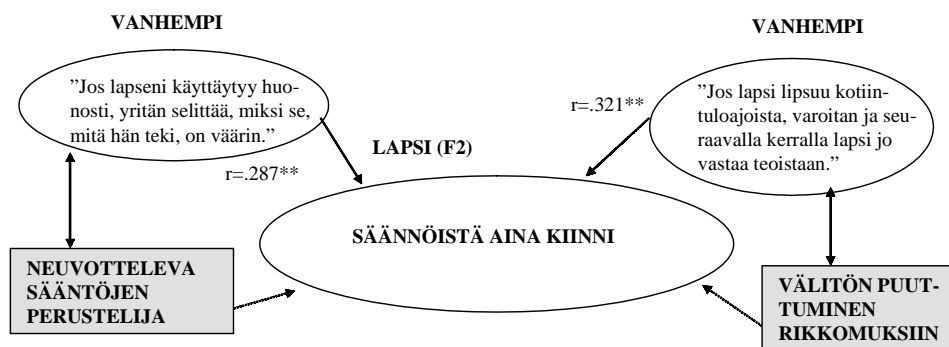
**. p < 0.01
 *. p < 0.05
 Reliabiliteetti: .75
F1: Välitön puuttuminen rikkomuksiin
F2: Neuvotteleva sääntöjen perustelija
F3: Rajaton 'lapsenpassaaja'
F4: Vihainen hyväksikäytetty

Kuva 29.1 Välitön puuttuminen rikkomuksiin vanhemman ja lapsen näkökulmasta

Taulukko 30. Vanhempien osioiden latautuminen lasten faktoreihin

Lapset (N=81)	Faktorit			
	F1	F2	F3	F4
Muuttujat				
P02/ Kun lapseni loukkaa minua kielenkäytöllään, olen välinpitämätön (F3)		-.224*		
P04/ Jos lapsi on rikkonut jotakin tahallisesti, hän korvaa sen välittömästi viikkorahoistaan tai jollakin muulla tavalla, kuten esim. tiskaamalla viikon tiskit (F1)			-.229*	
P05/ Siivoan lapsen huoneen hänen puolestaan, jos hän on sen unohtanut itse tehdä (F3)		-.238*		
P08/ Jos lapsi lipsuu kotiintuloajoista, varoitin, ja seuraavalla kerralla lapsi jo vastaa teoistaan (F1)			.321**	
P13/ Jos lapseni käyttäytyy huonosti, yritän selittää, miksi se, mitä hän teki, on väärin (F2)		.287**		
P19/ Juttelen lapselleni paljon omista asioistani, koska hän on minulle kuin ystävä (F3)	.298**			
P21/ Jos lapseni on ollut ilkeä, kysyn häneltä, miltä tuntuisi, jos joku tekisi saman hänelle itselleen (F2)				-.285**
P24/ Kiroilen usein lapseni kuullen (F4)			.231*	
** . p< 0.01 * . p<0.05 Reliabiliteetti: .57 F1: Passaava, avoin neuvottelu F2: Säännöistä aina kiinni F3: Vihamielinen kommunikaatiokatkos F4: Lastensa kunnioituksen menettäneet hyväksikäytetyt vanhemmat				
Lihavoitu faktori tarkoittaa sille ja toiselle tasapuolisesti jakautunutta muuttujaa. Ylläoleva P19/ F3 on latautunut F3:lle arvolla .305 ja F1:lle arvolla .301.				

r= Pearsonin korrelaatiokerroin

**= p <0.01

*= p <0.05

Kuva 30.1 'Säännöistä aina kiinni' lapsen ja vanhemman näkökulmasta

PERF-dimensio painottaa rikkomuskäyttäytymiseen puuttumista, kontrollia ja tulokseen tyytyväisyyttä (vrt. kuten Fondacaro et al. 1997: 101). Sen rajoitteeksi voidaan katsoa vapaaehtoisesti tavoitesuuntautuneen partneruuden mittaamisen laiminlyöminen, joka olisi tarkastellut nuoren halukkuutta toimia yhteistyössä vanhemman kanssa ilman odotusta ulkoisesta palkkiosta esim. 'minulle tuottaa iloa tehdä palveluksia vanhemmilleni' tai 'nautin vanhempieni auttamisesta' (esim. West et al. 1998: 671).

Säännöistä kiinnipitäminen *C01* & *C25* korreloi negatiivisesti rajattoman 'lapsenpassaajan' ulottuvuuteen ($-.257^*$). Lapsen omassa ulottuvuudessa muuttuja latautuu säännöistä kiinnipitävään aikuiseen, kun aikuisella säännöistä kiinnipitäminen jakautuu välittömän puuttumisen ja neuvottelevan sääntöjen perustelijan faktoreihin.

Lapsen tulkintaulottuvuudessa kommunikaatiokatkos ($.261^*$) koskettaa vihaista ja hyväksikäytettyä vanhempaa. Lapsen taholta osoitettu vihamielisyys on vanhemmalle yhdentekevää. Itsensä hyväksikäytetyksi kokeva vanhempi ei katso kykenevänsä vaikuttaa asioihin.

Bugental (1996: 398) on osoittanut kognitiivisia representaatioita koskevilla tutkimuksillaan, että vallantunteen menettäneet vanhemmat uskovat lapsellaan olevan enemmän valtaa kuin itsellään. He eivät myöskään koe pystyvänsä vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Samoin henkisesti viivästyneiden lasten yksinhuoltajaäidit kokevat olevansa kyvyttömiä kontrolloimaan samanaikaisesti lastensa käyttäytymistä ja ratkaisemaan kognitiivista panostusta vaativia ongelmia (Costigan et al. 1997: 526).

Helppo rakastaminen korreloi vanhemman 'rajattoman passaajan' faktoriin ($.223^*$). 'Hyvässä' rakkaudessa opetellaan kestämiin turhautumia, kun helppo rakkaus lähtee 'vanhempi aina mielipiteeni puolella'-oletuksesta.

Tekemättömistä läksyistä vastaaminen latautuu voimakkaasti vanhemman välittömään rikkomuksiin puuttumiseen ($.325^{**}$). Säännöistä pidetään ehdottomasti kiinni. Vanhempi tulkitsee neuvottelevan sääntöjen perustelun säännöistä kiinnipitämiseksi *C12*. Lapsen kokemana riittävät rajat *C20* korreloivat säännöistä kiin-

nipitämiseen ja aikuisen tulkitsemana neuvottelevan sääntöjen perustelijan rooliin (.236*). Välitön puuttuminen rikkomuksiin edellyttää siis sääntöjen perustelemissa (ks. C26; .295**). Toisaalta rankaisemisen tehottomat keinot C30 korreloivat negatiivisesti neuvottelevan sääntöjen perustelijan faktoriin (-.272*) ja lapsen omassa matriisissa positiivisesti passaavaan, avoimeen neuvotteluun.

Säännöistä kiinnipitäminen merkitsee vanhemmalle sitä, että säännöt perustellaan lapselle. Neuvottelemineen ei kuitenkaan korvaa rankaisemista, vaan sille olisi neuvottelun lisäksi annettava oma selkeä roolinsa. Sanallinen nuhtelu tiedetään tehottomaksi konkreettiseen rankaisuun verrattuna. Syyn ja seurauksen lakien tuntemus hahmottuu lapselle parhaiten toiminnan kautta.

Sääntöjen perusteleminen merkitsee lapsenkin kokemana välittämistä (.235*), kuten rinnakkaistaulukossa, jossa käyttäytymiselle annetut selitykset P13 korreloivat voimakkaasti lapsen näkökulmasta säännöistä kiinnipitämiseen (.287**) ja sen myötä välittämisen kokemukseen.

Ihmisarvoinen ja kasvatuksellinen välittäminen näyttäisi edellyttävän kasvatettavan tekojen seurausten moraalista arvottamista sen lisäksi, että lapselle kerrotaan, mitä mistäkin seuraa. Konkreettisten toimenpiteiden ohella lapsesta välittäminen merkitsee moraalista kannanottoa tämän tekoihin (vrt. myös Larzelere et al. 1998: 388).

Nuoren arvioimana vanhemman neuvottelutaito korreloi faktoriin F1 (.227*). Se indikoi, että tehokas puuttuminen sisältää aina keskustelua. Lapsen omassa faktorimatriisissa neuvottelutaito korreloi negatiivisesti vihamielisen kommunikaatiokatkoksen faktoriin. Rajaton 'lapsenpassaaja' kytkeytyy lapsen läimäytystilanteissa vihamieliseen kommunikaatiokatkokseen (.236*). Muuttuja C22 indikoi myös, miten keskustelutaidottomuus (-.269*) on yhteydessä vihamieliseen kommunikaatiokatkokseen.

'Lapsenpassaaja' P02 korreloi negatiivisesti säännöistä kiinnipitämiseen (-.224*). Tahalliset rikkomukset P04 ja niistä vastaaminen vanhemmille korreloivat negatiivisesti vihamieliseen kommunikaatiokatkoksen faktoriin (-.229*) Esimerkiksi rangaistus, kuten viikon tiskien hoitaminen, palvelee vihamielisen kommunikaatiokatkoksen merkittävänä negaationa, vaikka nuori kokisikin rangaistuksen aluksi vanhempien vihamielisyydeksi. Tosiasiassa kysymys on juuri 'oi-keasta' välittämisestä: 'Joka kuritta kasvaa, se kunniaa kuolee'.

Liian henkilökohtaiselle tasolle ulotettu vanhemman ja lapsen tasavertaisuus ilmenee 'kaveruuden hengessä'. Nuori kokee sen passaavaksi, avoimeksi neuvotteluksi. Aikuisen tulkinnoissa kaveruus saa silti välittömän rikkomuksiin puuttumisen merkityksen (.224*).

Kaverihenkinen, välitön puuttuminen rikkomuksiin merkinnee nuorelle liian avointa keskustelutilannetta, jossa hän saa liikaa valtaa päättää aikuisen puolesta. Kaverisuhteessa toisen mielipide saa suuren painoarvon, mutta missä kulkee raja, kun kysymyksessä on kasvatus?

Vanhemman muuttuja (P19) jakautuu miltei tasaveroisesti (F1: .301 ja F3: .305) Rajattoman 'lapsenpassaajan' ja välittömän rikkomuksen puuttumisen välille. Rikkomukseen puuttuminen ei ole kaukana rikkomukseen syyllistymisestä, kun kyseessä on vanhemman likeinen kaveruussuhde omaan lapseen. Visioita ja tulkin-tamalleja voidaan tietenkin luoda mielivaltaisesti. Ensimmäiseksi mieleen tulee

lapsen rikkomustilanne, jossa vanhempi alkaa kertoa tälle vastaavista erehdyksistään. Tämäntyyppinen käyttäytymien pyrkii helpottamaan lapsen kokemaa syyllisyyttä – että lapsi ajattelisi olevansa yksi virheitä tekevä toisten joukossa. Pyrkimys on kaunis, mutta kasvatuksellisesti epärakentava, koska henkilökohtaista vastuuta ei korosteta riittävästi.

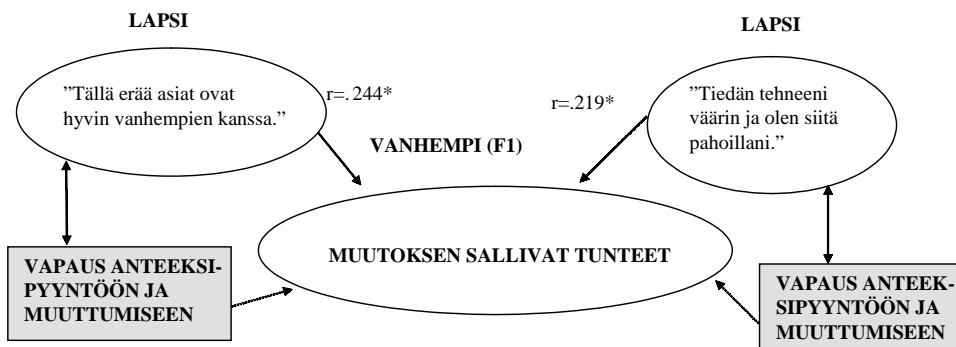
Tosiasiassa rikkomustekojen tehokas käsittely edellyttää lapsen ainutkertaista kohtaamista. Vaikka yhdeksän kymmenestä ihmisestä lankeaisi samanlaiseen erehdykseen, tämä ei poista tosiasiaa, että teko on tehty ja se on aina käsiteltävä sen asianomaisen osalta, joka rikkeeseen on osallinen. Toisten – etenkin vanhempien – vastaavat erehdykset eivät voi eivätkä saa vähentää moraalisesta kannanoton vakavuutta ja velvoittavuutta. Passaaja ei siis ole kaukana rikkomukseen syyllistymisestä, kun harjoittaa henkisesti liian likeistä ystävyyttä lapsensa kanssa ottamatta huomioon seikkaa, ettei tämä kenties ole ulkoisesta varhaiskypsästä oleuksesta huolimatta vielä oikea aikuinen. Lapsi saattaa tulkita tällaisen ystävyuden passaavaksi, avoimeksi neuvotteluksi (.298**), eräänlaiseksi himmeäksi vanhemmuudeksi.

Lapsi tulkitsee luomiaan merkityksiä vanhemmuuden viitekehyksen ja siihen kuuluvien kehitystehtävien kautta intuitiivisesti oikein, koska on vielä lapsi. Tulkinalliset erot antavat viitteitä kasvattajan velvollisuudesta ohjata Iwe-intentioon: kasvatusvelvollisuudesta tehdä kasvatuspäätöksiä siitä huolimatta, miten suurta vastustusta ne lapsessa sitten herättäisivätkin.

VI Anteeksianto ja sopiminen, toivo / FOREGive

Taulukko 31. Lasten osioiden latautuminen vanhempien faktoreihin

Vanhemmat (N=81)	Faktorit	
Muuttuja	F1	F2
C07/ Tiedän tehneeni väärin ja olen siitä pahoillani (F1)	.219*	
C11/ Tällä erää asiat ovat hyvin vanhempieni kanssa (F1)	.244*	
* .p< 0.05 Reliabiliteetti: .80 F1: Rikkomustilanteen sovittelu: muutoksen sallivat tunteet F2: Rikkomuksen jälkeinen toivo		

r= Pearsonin korrelaatiokerroin

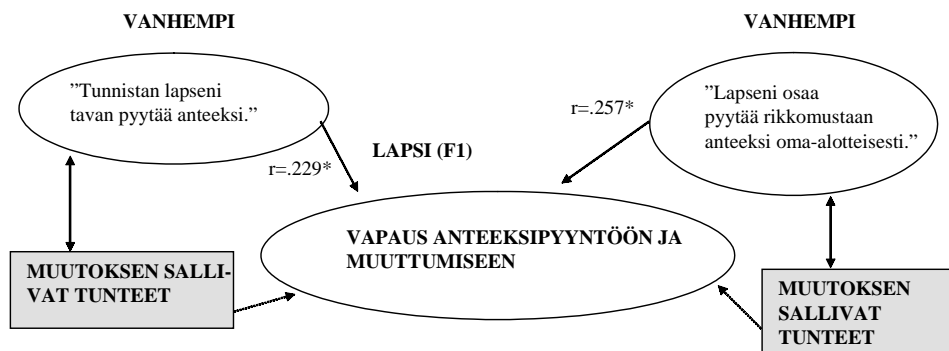
**= p <0.01

*= p <0.05

Kuva 31.1 Muutoksen sallivat tunteet vanhemman ja lapsen näkökulmasta

Taulukko 32. Vanhempien osioiden latautuminen lasten faktoreihin

Lapset (N=81)	Faktorit	
Muuttuja	F1	F2
P10/ Lapseni osaa pyytää rikkomustaan anteeksi oma-aloitteisesti	.257*	
P12/ Tunnistan lapseni tavan pyytää anteeksi	.229*	
*. p < 0.05 Reliabiliteetti: .77 F1: Rikkomustilanteen sovittelu: vapaus anteeksipyyntöön ja muuttumiseen F2: Rikkomuksen jälkeinen toivo		

r= Pearsonin korrelaatiokerroin

**= p <0.01

*= p <0.05

Kuva 32.1 Vapaus anteeksipyyntöön ja muuttumiseen lapsen ja vanhemman näkökulmasta

Dimensio mittasi rikkomustilannetta, johon lapsi oli syyllistynyt. Dimensio jakautuu kahteen faktoriin. Faktorille 2 ei lataudu muuttujia. Vastinmuuttujista harva korreloi vanhemman faktoreihin ja päinvastoin. Vanhempien taulukossa rikkomustilanteen sovittelu -faktoriin korreloivat C07 ja C12.

Sovitteluprosessin edellytyksenä on lapsen omaehtoinen tietoisuus rikkomuksesta ja siihen liittyvä katumuksen tunne (.219*). Onnistunutta sovittelua seuraa molemminpuolinen tyytyväisyys (.244*).

Aikuisen mielestä rikkomustilanteen sovittelu edellyttää katumuksen ja pahoilaan olemisen lisäksi sitä vastaavan käyttäytymisen. Lapsen on pyydettävä rikkomustaan anteeksi oma-alotteisesti. Sovittelun menestyksellisyys perustuu luottamukseen, jossa lapsi pyytää anteeksi vapaaehtoisesti.

Anteeksipyyttäminen tai sen toivominen ei voi lähteä pakottamisesta: aikuisen tehtävänä on *odottaa* lasta. Objektiiivisesti ottaen sovinto on olemassa, mutta astuu voimaan, kun katuva lapsi lähestyy vanhempaa. Sovittelun ydin kiteytyy vanhemman kyvyssä tunnistaa lapsensa anteeksipyyntö, jonka muoto varioi luonteesta, temperamentista ja rikkomuslajista riippuen.

Lapsella rikkomustilanteen sovittelu tarkoittaa toivoa tulevaisuudesta, vapautta syyllisyydestä ja koston pelosta, väärintekojen katumista ja tietoisuutta, että vanhemmat tunnistavat lapsen tavan pyytää anteeksi. Yleisesti ottaen lapsen faktori viittaa anteeksipyyntöön vapauteen ja muutosta sallivaan tilaan, kun aikuisilla rikkomustilanteen sovittelu kattaa muutoksen sallivat tunteet.

Vanhemman rikkomuksen jälkeinen toivo edellyttää vastuuta käsityksestä, jonka lapsi luo itsestään ihmisenä rikkomuksen tapahduttua, rikkomuksen jälkeistä välitöntä reaktiota, toivoa lapsen käyttäytymisen muutoksesta ja tekojen ja persoonan kypsää erottelukykä.

Lapsella toivo perustuu mahdollisuuteen muuttaa käyttäytymistä rikkomuksen jälkeen, tulla nuhdelluksi tuomitsemisen sijasta, oma-alotteiseen anteeksipyyntöön ja molempien vanhempien osallistumiseen kasvatukseen.

Vanhempien ja lasten näkökulmasta toivo merkitsee mahdollisuutta muuttua ja korjata virheellinen käyttäytyminen. Muutos onnistunee, kun rikkomushetkellä

käytetään nuhtelua, joka eroaa tuomitsemisesta siinä, ettei se kohdistu henkilöön itseensä vaan tämän tekoihin.

Yksinkertaistavien ja mekaanisten tulkintojen mukaan vanhempi toivoo lapsen puolesta – toivoakseen jotakin *itselleen*, vaikka kohteena tulisi olla lapsen toivo. Tällaisen lapsen asemaa kapeuttavan logiikan mukaan anteeksiannon edellytyksenä olisi lapsen *oma* aloitteellisuus sen sijaan, että vanhempi ensin aikuise- na lähestyisi lasta tälle toivoa luoden ja samalla lasta odottaen. Lapsen kannalta vastaavasta virheellisestä tulkinnasta seuraisi anteeksipyyttämisen ja muutoksen pakko, joka ohittaa vapauden tarkoituksen.

6.6 Laadullinen yhteenveto ja johtopäätökset faktori- ja t-testimittauksista

Tässä luvussa vastataan kysymykseen (B), joka pyrki selvittämään, millaisia sisältöjä positiostaan käsin toimiva kasvattaja (Iwe-intentio) ja sen konstruoitu jäljitelmävästine (Ii-intentio) saavat.

Tulosten avulla on jäsennelly karkeita sisältöjä teoreettisessa viitekehyksessä määritellyille Ii- ja Iwe-sisällöille. Luokiteltujen sisältöjen avulla on kuvattu kasvattajan kahdensuuntaisia ja toisilleen vastakkaisia peruspyrkimyksiä: pyrkimyksiä kohti kumpanuutta (we) tai kaikkivoipuuutta (I).

Tutkimustulokset on jäsennelly kyselylomakkeen viiden osa-alueen (Rule, Image jne.)¹³⁵ mukaan. Tulokset perustuvat pääosin kyseisten osa-alueiden t-testimittauksissa ilmeneviin ja toisistaan tilastollisesti merkitsevästi poikkeaviin vastinmuuttujiin. T-testitaulukoiden lisäksi tuloksia on tarkistettu ja täsmennetty faktoritaulukoista. Liitteisiin on koottu vanhemmille ja lapsille tehtyjen riippuvien t-testimittauksien dimensio- ja aladimensiokohtaiset tulokset ryhmitäsoisesti.

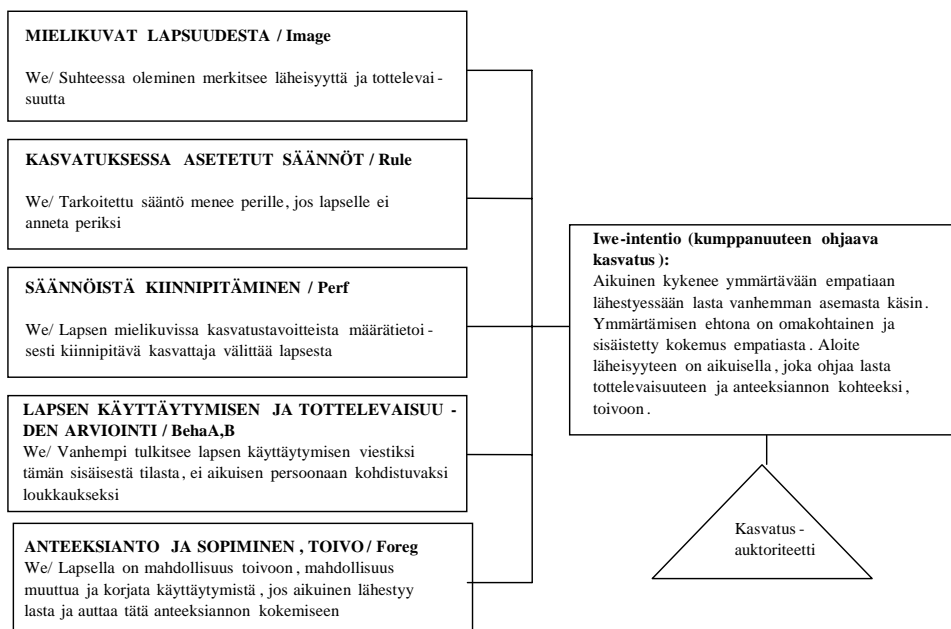
Toisistaan merkitsevästi poikkeavat vastinmuuttajat (t-testitulokset) ja osioiden latautuminen toisistaan poikkeaville faktorimerkityksille (faktoritaulukko) määräävät laadullisten sisältöväittämien valinnan ja käytetyt lähdetiedot. Väittämät on luokiteltu we- ja I-intentioiksi teoreettisten kriteerien perusteella. Väittämien tarkoituksena on kuvata teoreettisesti konstruoituja määritelmiä. Kuvaukset ovat kuitenkin riippumattomia teoreettisista määritelmistä, vaikka niiden avulla voidaankin havainnollistaa eri intentioiden perusominaisuuksia. Määrällisten tulosten avulla ei voida esimerkiksi lainkaan tehdä tilastollisia päätelmiä siitä, miten merkitsevästi we- tai I-luokkaan valikoidut sisältöväittämät ovat olleet esimerkiksi lasten ‘valintoja’. Tällainen lähestymistapa olisi tuottanut paljon mielenkiintoista tietoa siitä, mitkä intentiopyrkimykset olisivat olleet hallitsevia kullakin toiminnan osa-alueella tai miten paljon lasten ja vanhempien välillä olisi todettu eroja kunkin perusintention toteutumisen suhteen. Tällaiset kysymyksenasettelut olisivat tietenkin vaatineet kokonaan toisenlaisen tutkimusasetelman ja laajemman aineiston.

¹³⁵ Huom. t-testitulosten aladimensiot on nimetty vanhempien faktorimuuttujien mukaan

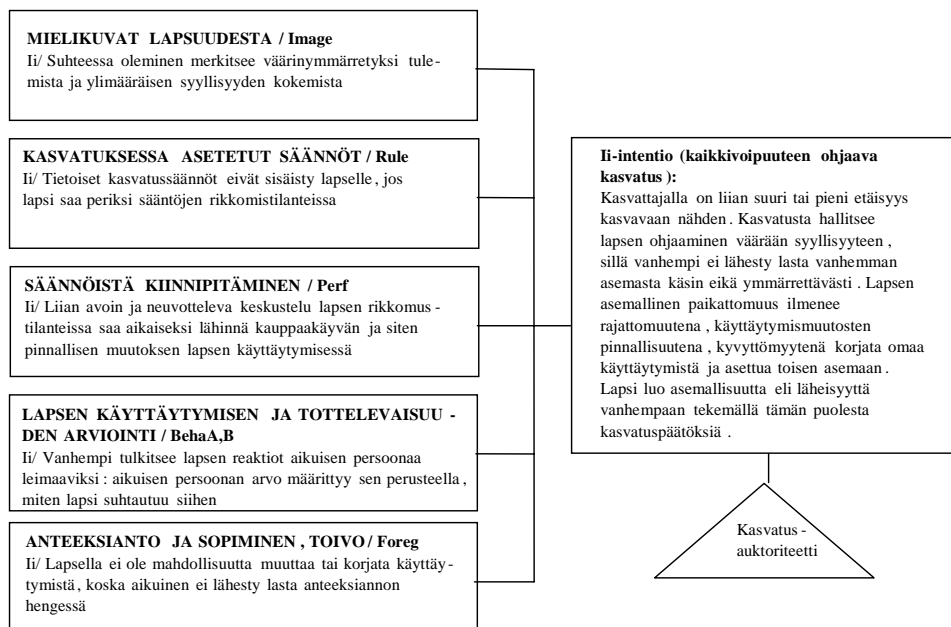
Intentionityypit we ja I edustavat eräänlaisia ‘luokkia’, joihin tulokset on sijoitettu. Tarkoituksena on ollut koota we- ja I-intentioille merkityssisältöjä. Luokkien erottelukriteerit perustuvat niiden teoreettisiin määritelmiin. Taulukoiden avulla ajatusketjuja on täsmennetty silloin, kun lasten osiot ovat poikenneet vanhempien faktorirakenteesta. Yksittäisistä tuloksista on muodostettu päättelyn ehtoja rajaavia vapaita ja laadullisia ajatusketjuja siten, että esimerkiksi toisistaan poikkeavat vastinmuuttajat on muotoiltu *merkitysväittämiksi*, joista on sitten tehty yleisempi päätelmä. Tietyn päätelmän puutetta on autettu rakentamalla esimerkiksi vastakkaisesta intentiosta eräänlainen negaatio. Tällainen merkityksenmuodostusta palveleva interventio tuskin tulisi kysymykseen tavallisessa tilastollisessa tutkimuksessa, minkä vuoksi tätä kvantitatiivista aineistoa on syytä muistaa lukea merkityksenmuodostuksen näkökulmasta.

Jokaisen osapäätelmän (esim. *b.II*)–) jäljessä on kursivilla ilmaistu lähdetieto, joka kertoo, mistä taulukosta tulos on peräisin. Esimerkiksi merkintä ‘*F/ FI Vanhempi/ C23 (FII)*’ tarkoittaa faktoritaulukkoa (F) ja erityisesti vanhempifaktori FI:stä (FI Vanhempi) kuvaavaa tietoa. C23 on lapsiosio, joka on latautunut vanhemman faktorille tietyllä arvolla. (FII) on lapsifaktori, jolle lapsiosio C23 latautuu tietyllä arvolla, joka on erilainen, kuin vanhempifaktorille latautunut arvo. Lapsifaktorin merkitys ja sisältö poikkeaa vanhempifaktorin sisällöstä, koska faktoreille latautuneet osiot ovat erilaisia. Tällöin esimerkiksi vanhempifaktorin nimi kertoo sen merkityksen, jonka se on saanut vanhemmalla. Vanhempifaktorille latautuneet lapsiosiot (Cxx) saavat siis vanhempifaktoriin latautuessaan erilaisen merkityksen kuin lapsifaktorilla. Näitä merkityseroja tutkimalla voidaan hahmottaa nuorten ja vanhempien tekemiä tulkintoja toisistaan. Erot kertovat myös oletuksia siitä, millaisia asioita esimerkiksi säännöistä kiinnipitäminen voi merkitä lapselle ja aikuiselle.

Päätelmä (Awe=Iwe-intentio / Bi=Ii-intentio) on arvioinnin kohteena olevan pääluokan (N=5) yleistys, joka on määritelty kuvaamaan joko Ii- tai Iwe -intentiona. Lopuksi pääluokkaohittaiset (N=5) johtopäätökset on integroitu kasvatus-toimintaa ja – auktoriteettia kuvaaviksi johtohypoteeseiksi, joista on edelleen johdettu jatkohypoteesit ja niistä edelleen määrällisen tutkimuksen pääjatkohypoteesi.

Kuva 33. T-testimittausten ja faktorianalyysin perusteella tehdyt johtopäätökset pääluokittain (5)/ Iwe-intentio (A)

Kuva 34. T-testimittausten ja faktorianalyysin perusteella tehdyt johtopäätökset pääluokittain (5)/ Ii-intentio (B)

Pääluokkakokohtaiset päättelyketjut etenevät seuraavalla tavalla:

I IMAGEp / Mielikuvat lapsuudesta

- A) Iwe-intentio
- A i) Läheisyydessä on ymmärtävää empatiaa ja lapsen positiivinen identifikaatio yhdistyy ymmärtävään empatiaan/ *F/FI Lapsi*
A ii) Vanhempi on lasta kriittisempi kasvatuskäytäntöjä kohtaan/ *T/FII/ Im02/08*
A iii) Tottelevaisuus yhdistyy läheisyyteen/ *F/ FIII Vanhempi*
- B) Ii-intentio
- B i) Syyllisyydessä anteeksiantamattomuus yhdistyy rajattomuuteen/ *T/ FII/ 08*
B ii) Rajattomassa kodissa lapsen mielipiteet vaikuttavat liikaa aikuisen päätöksentekoon/ *F/FIII Lapsi*
B iii) Lapsi kokee vanhempiensa taholta helppoa rakkautta (lapsi ei opi kestävästi pettymyksiä)/ *F/ FIII Lapsi*
B iv) Vanhempi ei ymmärrä lasta ja pelkää rakastaa tätä/ *T/ FII/ 21*
B v) Vanhempi kokee vähemmän syyllisyyttä kuin lapsi/ *T/ FII/ 14*
B vi) Lapsi on riippumaton toisista ja aikuisen kasvatuskäytäntöjä koskevan kritiikin haltija/ *T/ FII/ 13+14*
B vii) Lapsi on yksin ja kokee epäluottamusta ja syyllisyyttä persoonaansa kohtaan/ *T/ FII/ 13+14*
-

Awe) Suhteessa oleminen merkitsee läheisyyttä ja tottelevaisuutta

Bi) Suhteessa oleminen merkitsee väärinymmärretyksi tulemista ja ylimääräisen syyllisyyden kokemista

II RULEp / Kasvatuksessa asetetut säännöt

- A) Iwe-intentio
-
- B) Ii-intentio
- B i) Tarkoitettu kasvatussääntö ei mene perille/ *T/ FI-FIII*
B ii) Sääntöjen rikkomistilanteissa lapselle annetaan periksi/ *T/ FI-FIII*
-

Awe) Kohdan B negaatio: Tarkoitettu sääntö menee perille, jos lapselle ei anneta periksi sääntöjen rikkomistilanteissa (välittyvä intentio)

Bi) Tietoiset kasvatussäännöt eivät sisäisty lapselle, jos lapsi saa periksi sääntöjen rikkomistilanteissa (ei-välittyvä intentio)

III PERFp / Säännöistä kiinnipitäminen

- A) Iwe-intentio
- A i) Lapsi tarvitsee säännöistä kiinnipitävän aikuisen/
F/ FII Lapsi
 - A ii) Säännöistä kiinnipitäminen on välittämistä/
F/ FII+FIII Lapsi
 - A iii) Sääntöjen kiinnipitämisessä lapsi ei halua liiaksi lapsen ehdoilla tapahtuvaa neuvottelevaa keskustelua/
F/ FII Lapsi
 - A iv) Vanhemmat perustelevat säännöt/
F/ FI Vanhempi/C26 (FII)
- B) Ii-intentio
- B i) Vanhempi tulkitsee säännöistä kiinnipitämisen neuvottelevaksi sääntöjen perusteluksi/
F/ FII Vanhempi
 - B ii) Kaverisuhteessa esiintyy avointa neuvottelua ja se yhdistyy rajattomaan kotiin
F/ FI Vanhempi/ C18 (FI)
 - B iii) Vanhemman kaverinomainen suhtautuminen lapsen rikkomuksiin saa vanhemmalla välittömän rikkomuksiin puuttumisen merkityksen/
F/ FI Vanhempi/ C18
 - B iv) Vanhempi yliarvioi neuvottelevan rangaistuksen tehokkuuden eikä lapsi koe todellista muutosta käyttäytymisessään/
F/ FII Vanhempi/ C30 (FII)

Awe) Lapsen mielikuvissa kasvatustavoitteista määrätietoisesti kiinnipitävä kasvattaja välittää lapsesta

Bi) Liian avoin ja neuvotteleva keskustelu lapsen rikkomustilanteissa saa aikaiseksi lähinnä kauppaakäyvän ja siten pinnallisen muutoksen lapsen käyttäytymisessä

IV BEHApA+B / Lapsen käyttäytymisen ja tottelevaisuuden arviointi

- A) Iwe-intentio
-
- B) Ii-intentio
- B i) Vanhempi yliarvioi lapsen tottelevaisuuden/
F/ FIII/ 19-Im01
 - B ii) Vanhempi kokee lapsen epätavallisen ujouden itseensävetäytymiseksi, kun lapsi viestittää ujoudella aggressiivis-avutonta huomionhakemista/
F/ FI Lapsi
 - B iv) Vanhempi kokee lapsen hyökkäävän käytöksen henkilökohtaiseksi loukkaukseksi, dialogirytyksen pilkkaamiseksi, kun lapsi viestittää sillä omaa turvattomuuttaan ja epäluottamusta/
F/ FII Vanhempi

Awe) Vanhempi tulkitsee lapsen reaktiot viesteiksi tämän psyykkisestä tilasta, ei aikuisen persoonaan kohdistuviksi loukkauksiksi (optimaalinen etäisyys)

Bi) Vanhempi tulkitsee lapsen reaktiot aikuisen persoonaa leimaaviksi: persoonan arvo määrittänyt sen perusteella, miten siihen suhtaudutaan (etäisyyden kieltäminen)

V FOREGp/ Anteeksianto ja sopiminen, toivo

- A) Iwe-intentio
- A i) Vanhempi lähestyy lasta/ *T/ FII/ 02*
 - A ii) Vanhempi saattaa lapsen tietoiseksi teoistaan/
F/ FI Vanhempi + T/ FII/ 02
 - A iii) Vanhempi odottaa lapsen katumusta ja
anteeksipyyntöä/ *T/ FII/ 09*
 - A iv) Vanhempi tunnistaa anteeksipyynnön/ *F/ FI Lapsi*
 - A v) Lapsi katuu/ *F/ FI Lapsi*
 - A vi) Lapsi pyytää anteeksi oma-aloitteisesti/ *F/ FI Lapsi*

Awe) Lapsella on mahdollisuus toivoon, mahdollisuus muuttua ja korjata käyttäytymistä, jos aikuinen lähestyy lasta ja auttaa tätä anteeksiannon kokemiseen. (Aikuisen on koettava ymmärtävä empatia ja toivo omakohtaisesti, jotta kykenisi läheisyyteen ja toimimaan kasvatussuhteessa vanhempana.)

Bi) Kohdan A negaatio: lapsella ei ole mahdollisuutta muuttaa tai korjata käyttäytymistä, koska aikuinen ei lähesty lasta anteeksiannon hengessä.

JOHTOPÄÄTÖKSET:

Iwe-intentio	I. Aikuinen kykenee ymmärtävään empatiaan lähestyessään lasta <i>vanhemman asemasta</i> käsin. Lapsen ymmärtämisen ehtona on omakohtainen ja sisäistetty kokemus empatiasta. Aloite läheisyyteen on aikuisella, joka ohjaa lasta tottelevaisuuteen ja anteeksiannon kohteeksi, toivoon.
Ii-intentio	II. Kasvattajalla on liian suuri tai pieni etäisyys kasvatettavaan nähden, mikä indikoi kasvattajan position väärinsijoittumisesta moraaliseen todellisuuteen ts. se kielletään. Kasvatusta hallitsee lapsen ohjaaminen rajattomaan (vrt. väärään) syyllisyyteen, sillä vanhempi <i>ei lähesty lasta vanhemman asemasta</i> käsin. Lapsen puolesta ei tehdä kasvatuspäätöksiä, jotka mahdollistaisivat lapsen kasvun lapse(ude)n asemasta käsin.

6.7 Kvantitatiivisen tutkimuksen jatkohypoteesit

Tutkimuksen huomion kohteena on ollut vanhemman asemassa toteutuva kasvatustauteettisuus, joka edustaa kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan samalla moraalista todellisuutta. Vastaajien käsitysten kautta on voitu luoda mielikuvaa esimerkiksi siitä, millaisia merkityksiä ja tehtäviä moraalille todellisuu- delle asetetaan. Voidaan kysyä esimerkiksi, millainen kasvattajan tulisi olla ja miten hänen tulisi sijoittua moraaliseen todellisuuteen, jotta hän voisi välittää moraalista todellisuutta ja edesauttaa siihen liittymistä parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsen kasvu tulee mahdolliseksi vasta kun hän saa kasvaa asemastaan käsin. Tämä ei onnistu, ellei vanhempi löydä ensin omaa paikkaansa.

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin vanhemmilta ja nuorilta, minkälaisia käsityksiä heillä oli omasta ja toistensa käyttäytymisestä. Käsitusten perusteella tietylle käyttäytymiselle määriteltiin sille annettuja merkityksiä, jotka olivat kiinteässä yhteydessä asemalliseen valtaan kasvatussuhteessa. Samalle käyttäytymiselle annettiin usein erilainen merkitys siitä riippuen, mistä asemasta käsin sitä tulkittiin. Erityistä huomiota kiinnitti sellainen vanhempien antama merkitys lapsen käyttäytymiselle, joka koettiin omaan persoonaan kohdistuvaksi sen sijaan, että nuoren käyttäytyminen olisi tulkittu esimerkiksi tarpeeksi hakea ja kokea suurempaa läheisyyttä vanhempaan. Teoreettisessa viitekehyksessä tämä antaa vanhemmuudesta pessimistisen kuvan, jonka mukaan vanhemmuus ei merkitsekään heti sitä, että lapsi osattaisiin sijoittaa *oikeaan* asemaansa kasvamaan kohti kumppanuutta ja vähitellen aikuiseksi aikuisuutensa kanssa kamppailevan toisen rinnalle. Näyttääkin siltä, että vanhempi ohjaa kasvavaa sellaiseen etäisyyteen, joka on omiaan lisäämään ja vahvistamaan nuoren väärää syyllisyyttä sekä vääristämään tämän tulkintoja todellisia riippuvuuden, läheisyyden ja auktoriteetin tarpeita koskien. Samalla voidaan ajatella, että nuoren pyrkimysten oikeellisuutta vääristämällä vanhempi ohjaa nuorta katsomaan moraalisen todellisuuden sijasta itseään, jolloin kaikkivoipuus vahvistuu ja kumppanuuteen kasvaminen estyy.

Lomakkeen esiformuloitu kuvaus käyttäytymisestä oli rajattu koskemaan erilaisia kasvatustilanteita. Vastaavasta asetelmasta tehtyjä toisen käyttäytymistä arvioivia tutkimuksia on suhteellisen vähän (Tein et al. 1994), kuten myös vanhemman omaa käyttäytymistä koskevia arviointeja (Sabatelli & Waldron 1995: 969, 970), joiden puutteena on erityisesti ollut riittämätön käsitteellinen ja psykometrisen perusta.

Työhypoteesiksi asetettiin alunperin oletus, jonka mukaan vanhempien ja lasten tulkinnalliset erimielisyydet indikoisivat toisistaan poikkeavia käsityksiä kasvatuserityksistä ja tämän velvollisuuksista. Erityistä mielenkiintoa herätti kysymys vanhemman hyvää tarkoittavista kasvatuserityksistä ja niiden vaikuttavuudesta. Kävi ilmi, etteivät vanhempien 'hyvää tarkoittavat' kasvatuseritykset välitykään nuorelle, vaan ilmenevät nuoren tietoisuudessa aika sattumanvaraisesti. Mutta mikä lasta ja vanhempaa yhdistää tarkoituksellisesti – intentionaalisesti – kasvatuserityksessä 'sattumasuhteessa', jos se ei olekaan hyvä ja tietoinen tarkoitus? Mitä nuorelle tosiasiaa välittyy, kun hyvä tarkoitus 'jää tekemään trippiä'? Viitekehysten näkökulmasta siirrettäväksi aiotun tiedon tai aikeen merkitys muuttuu asemasta toiseen siirryttäessä etenkin silloin, kun osapuolet *eivät* ole sitoutuneita asemaansa. Voidaan myös ajatella, että vanhemman hyvä tarkoitus ei välity asemallisessa epäjärjestyksessä tai siitä käsin, koska asemallinen epäjärjestys aiheuttaa tiedon merkityksen vääristymistä. Toisaalta nuoren reaktio voi vaikuttaa tiedon vääristymiseen yhtä lailla: vanhempi saattaa olla oikealla asialla ja sitoutunut todellisuuteen, mutta nuori päättää olla suostumatta vuorovaikutukseen. Voidaan myös kysyä, kertovatko vastaajien eritulkinnat jotakin asemallisesta erilaisuudesta vai epäjärjestyksestä. Nuori vastaanottaa vanhemmaltaan kuitenkin jotakin sellaista, joka sitoo kasvattajan ja kasvatettavan toisiinsa sekä luo käsityksen läheisyydestä. Voiko läheisyys perustua kokonaan väärään syyllisyyteen? Perustuuko lapsen ja vanhemman välinen *erityinen* läheisyys väärään syyllisyyteen silloin, kun moraalisen todellisuuden asemallinen järjestys kielletään? Herää myös

kysymys väärän syyllisyyden ‘asemallisesta’ ylivallassa kasvattajan ja kasvatettavan tiedostamattomassa, joka yhdistää tietoisien tiedostamattoman mentaalisiin rakenteisiin ja ohjaa koko kasvatustoimintaa määrittellen sille omaa sitovaa, kontrolloivaa ja ‘pimeää’ tarkoitustaan. Seuraava kuva esittää jatkohypoteesit.

Kuva 35. Kvantitatiivisen osan jatkohypoteesit

7 KVALITATIIVISET TULOKSET

I Tapaus Anette

Tässä osassa kuten tapausten Jaakon ja Rosankin kohdalla kuvataan ongelma, ongelman analyysi, ratkaisupyrkimykset Ii- ja Iwe-intention näkökulmasta sekä suositus kasvatuksellisen intervention toteuttamiseksi.

Anetten tapauksessa kasvatuksellisten vuorovaikutusten ongelmat kietoutuvat erityisesti koetun yksityisyyden ympärille. Anetten väärä syyllisyys ilmenee kaksoitahoisesti. Toisaalta hän torjuu toisen yksityisyyden vetäytyen omaan maailmaansa, toisaalta hän lavertelee toisten yksityisestä elämästä ulkopuolisille.

Isä kokee tärkeäksi (intentio S(P)), että Anette oppisi oma-aloitteisuutta ja suojelemaan itseään. Käytännössä isä puuttuu (performanssi S (Q) kuitenkin tyttärensä tekemisiin silloinkin, kun Anetella itsellään on tieto ja taito käsitellä tilanteet kehityksensä kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Luonnollisesti tytär kokee ja luo itselleen tulkinnan (intentio S1(P)), etteivät vanhemmat luota hänen kykynsä hoitaa asioita oikein. Tässä yhteydessä Anette saattaa luoda johtopäätöksen, jonka mukaan hänen mielipiteillään ja yksityisyyden tarpeillaan ei ole paljokaan merkitystä. Seurauksena (performanssi S1 (Q)) Anette vetäytyy passiivisena yksityisyyteensä ja kätkee oma-aloitteisuutensa omaan maailmaansa ja tietoisuuteensa. Koska vuorovaikutus ei ole avoimuuteen perustuvaa, Anette luo Ii-intention sijaistulkinnan avoimuudesta, jonka avulla hän purkaa kätketyn oma-aloitteisuutensa kiukkuun ja toisista laverteluun. Tämä merkitty Anetelle omien kokemusten jakamiseksi kuitenkin kielteisessä merkityksessä, koska se perustuu Ii-intention eikä pyri toisen aitoon kohtaamiseen. Ii-intentio on Anetten reaktiota (kaksoissidoksen 1. pää) tämän omaan pakenemiseen tilanteesta, jota ohjaa myös Ii-intentio (kaksoissidoksen 2. pää).

Kvasipäätös tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, ettei kasvatettava kykene aitoon päätöksentekoon, vaan pakenee sitä minä-ihanteiseen näennäispäätöksentekoon. Sille on tunnusomaista toiminnan keskittyminen horisontaaliselle tasolle, *kaksoissidoksisuuteen*, jossa se löytää variaationsa ja ratkaisunsa ylpeyden ja itsevihan kierteessä. Anetten tapaus osoittaa, että väärää syyllisyyttä ylläpitävä kaksoissidoksisuus voi vallita ja vallitseekin suhteellisen tavallisessa ja tasapainoisessa kasvatuskanssakäymisessä, mikäli vuorovaikutuksen lähtökohdat rakentuvat Ii-intention varaan. Tulkintani perustuu vain raportoituun aineistoon, joten toisessa kontekstissa Anetten ja vanhempien välinen vuorovaikutus voi hyvinkin saada piirteitä Iwe-intentiosta. Samalla toisentyypisellä kontekstilla ei tarvitse olla mitään tekemistä perheen kantaman ja siirtämän syyllisyyden kanssa. Toisaalta raportoitujen teemojen eli kontekstien valikoituneisuus voi ilmentää jotakin perheen yhteisestä tarinasta ja sitä koossapitävästä läheisyyden mallista.

Kasvatuksellinen interventio merkitsee toiminnan ohjaamista Iwe-intentiosta käsin tapahtuvaksi autenttiseksi päätöksenteoksi. Anetta tulisi ohjata kunnioittamaan toisen yksityisyyttä ja rohkaista jakamaan omia kokemuksia ja tarpeita toisten, erityisesti vanhempien kanssa. Jotta Anette kykenisi *päättämään* tehdäkseen näin, häntä tulisi myös kannustaa luottamaan, että Anetten pyynnöt vanhemmilleen ovat juuri niitä lahjoja, joita he ovat Anetelta aina kaivanneetkin. Henkilö-

kohtaisesti merkitykselliset pyynnöt voisivat saada oma-aloitteisuuden myönteistä statusta. Kannustamisen ja rohkaisemisen seurauksena Anetten päätöksenteko voi integroitua vastuulliseksi, jolloin intoista ja teoista muodostuu saumaton kokonaisuus ja niiden alunperin kaksoissidoksinen ja väärää syyllisyyttä kantava ote herpaantuu. Anetesta voi vähitellen kasvaa vastuullinen subjekti.

Seuraavaksi esitän Anetten ja tämän vanhempien vuorovaikutusta tarkemmin kuvaavan taulukon ja sen perusteella tehdyt yksityiskohtaiset analyysit koskien Anetten päätöksentekoa ja merkityksenmuodostusta.

<p>1. IK <u>Ihanne & velvollisuus</u></p>	<p>S(P): Rohkaisen lastani oma-aloitteisuuteen ja itsesuojeluun S1(P): Vanhemmat eivät luota tyttärensä kykyyn hoitaa omia asioitaan</p>	<p>S(Q):Puuttuu häiritsevästi tyttärensäasioihin, jotka hänelle eivät kuulu S1(Q): Reagoin passiivisesti ja valehtelen</p>
<p>Sitaattiesimerkkejä #</p>	<p>S# ”Ei liian jyrkkiä rajoja, jotta oma-aloitteisuus voisi kehittyä. ”S# ”Ettei ole liian hyväuskoinen. ”S# ”Voisi olla oma-aloitteisempi.” S1# ”Ettei puuttuis asioihin, jotka on itelle tärkeitä tai jotka ei vanhemmille kuulu ”S1# ”...Tuntuu siltä, ettei kauheesti tulis siihen väliin tai puuttuis toisten asioihin. ”S1# ”Isä...puuttuu johonkin asiaan, joka tuntuu isästä kauheen tärkeeltä, mikä ei oikein isälle kuulu.”</p>	<p>S1# ”Jos vaikka juttelee jonkun kaverin kanssa ja äiti sanoo sit jotain... ja aattelen mielessäni: ”Taas tuo tulee tuohon väliin sanomaan taas jotain.”” S# ”Ei ehdota, antaa kaverien tehdä ehdotuksia.” S# ”Odottaa toisten tekevän aloitteita.” S# ”Rehellinen, varsinkin pienenä.” S1# ”Perheessä on joitakin salaisuuksia.” S1# ”Joskus oon kertonut kavereille jotakin.” S1# ”Jos sitä on kertonut jotakin vanhemmista ja ne ei ois halunnut, että ois kerrottu...” S1# ”Mä oon sit loppujen lopuksi sanonut, että oon mää kertonut. No sit ne on kysyneet, että miksi mää oon kertonut.” S1# ”Joskus on (kertoo itseltään) sellainen, että kertoo aina vähän vierestä, miten juttu menee, joskus kerron ihan miten se on.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Tytär tulkitsee, ettei osaa tai edes aio S1(P) pitää asioistaan huolta.</p>	<p>Vanhemmat voivat kokea oma-aloitteisuutta, kun kannustavat tyttärtään osallistumaan tai puolustautumaan ryhmässä ja kavereiden seurassa.</p>

2. Reaktio S(K):hon S1(K):lla Tyttär tulkitsee S(K):n (IK):ksi Syytös	S(P): Haluaa ostaa tyttärelle lahjan tämän tietämättä/ oma-aloitteisuus S1(P): Ei halua vastaanottaa lahjaa	S(Q): Vanhempi ostaa tyttärelle jotakin kysymättä tämän mielihoidettua tai tarvetta S1(Q): Torjuu lahjan
Sitaattiesimerkit#	S1# ”Niitten pitäis kysyä mun mielipidettä, että haluan tai otetaanko tää...” S1# ”Vaikee sanoo, ettei ois kyllä tällaista halunnu.” S# ”Kuoreen vetäytyminen...” S# ”Pettymystä ja vihaa ei voimakkaasti esille...”	S1# ”Että mitä mieltä sinä olet, jos on joku asia, joka hankitaan kotiin, että haluatko sinä tällaista..” S1# ”Jompikumpi ostaa ja aattelee, että kyllä se sille kelpaa.” S1# ”Ainakin tulee tunne, että ne menee ihan hiljaseks sillon, ”Että noo, kyllä tän voi vaihtaa.”
Merkitys	Tyttär viestittää, ettei vanhempi saisi olla oma-aloitteinen..	Tyttären reaktio vahvistaa vanhemman pelkoa siitä, ettei tämän oma-aloitteisuutta (tässä materiaalisessa muodossa) hyväksytä. Vanhempi vahvistaa omaa vastakäyttäytymistään oikeuttaakseen intentionsa S(P) ja performanssin S(Q) ristiriidattomuuden.

Kuva 36. Tapaus Anette

1) PÄÄTÖKSENTEKO (tiivistelmä merkitysanalyysistä ja sen synteesi)
<p>a) KVASIPÄÄTÖS: *IK (Ii-intentio)/ TORJUN TOISEN YKSITYISYYDEN JA VETÄYDYN ITSEENI, OLEN USKOLLINEN OMALLE YKSITYISYYDELLENI, MUTTA LAVERTELEN TOISTEN OMASTA</p> <p>B) PÄÄTÖS: *K (Iwe-intentio)/ KUNNIOITAN TOISEN YKSITYISYYTTÄ JA JAAN OMASTANI: USKON, ETTÄ PYYNTÖNI OVAT LAHJOJA VANHEMILLENI</p> <p>*Kvasipäätös= näennäispäätös, joka perustuu Ii-intentioon *Päätös= vapaa ja aito päätös, joka perustuu Iwe-intentioon</p> <p>Yksityisyys saa vanhemman ja lapsen intentioiden horisontissa oma-aloitteisuuden merkityksen. Vanhemman performanssin tasolla vanhemman yksityisyys ei ota huomioon toisen tarpeita. Tyttären performanssin tasolla tämän vetäytyvä käyttäytyminen tulkituu vanhempien näkökulmasta passiivisuudeksi. Isä puuttuu tyttären yksityisyyteen, joka tulkittuu Anetten tulkintojen ja intentioiden tasolla oma-aloitteisuudeksi. Ongelmana ei siis ole varsinaisesti puutteellinen oma-aloitteisuus, vaan loukattu yksityisyys.</p>

Anetten kohdalla kvasipäätös (Ii) on jakanut yksityisyyden ja siitä lavertelun sen sijaan, että hän kykenisi kunnioittamaan toisen yksityisyyttä. Vastaavasti Anette koee myös oman yksityisyytensä loukatuksi. Ylpeyttä kannattelee torjunta vanhempien osoittamaa oma-aloitteisuutta kohtaan: *torjun lahjan* ja itsetuhoisuutta vetäytyminen: *vetäydyn, koska tarpeitani ei kuulu*. Vastaavasti Anetten oma-aloitteisuus suhteessa vanhempiin ilmenee seuraavasti: toisen yksityisyyttä torjutaan siitä lavertelemalla. Jos Anetella on taipumuksena esimerkiksi kertoa ulkopuolisille perheen sisäisistä salaisuuksista, jotka vanhemmat toivovat pidettävän salassa, kääntyy Anetten lavertelu (vanhempien näkökulmasta) häntä itseään vastaan siinä, että hän saattaa tulkita yksityisyyden kontekstissa omista tarpeistaan kertomisen itsestään laverteluksi. Laverrellessaan Anette loukkaa omaa yksityisyyttään ja sen ansaitsemaa kunnioitusta. Koska hän ei kykene kunnioittamaan omaa yksityisyyttään, hän ei kykene jakamaan sitä toisille. Vanhempien toive kasvattaa Anetesta oma-aloitteinen ja itseään suojeleva ihminen kääntyy kvasipäätösten ohjaamassa vuorovaikutuksessa vastakohtakseen: Anette oppii tulkitsemaan omat tarpeensa kielteisiksi sekä torjumaan toisten ihmisen osoittaman huomion hänelle. Tällainen käyttäytyminen vahvistaa vanhempien performanssia, jonka mukaan Anetten tarpeita ei kuunnella riittävästi. Anetten maailmaan pyritään tunkeutumaan hyväätarkoitettujen lahjojen muodossa. Anette koee yksityisyytensä rikkoutuvan vanhempien oma-aloitteisuuden kautta. Anette ratkaisee ongelman kertomalla vanhempien tarpeista (mahdolliset perhesalaisuudet) toisille luvatta, jolloin tarpeiden ilmaiseminen saa jälleen kielteisen merkityksen: Anette pelkää jäävänsä kiinni toisen yksityisyyden loukkaamisesta, asiasta, mikä on loukannut myös häntä itseään. Hän 'rankaisee' ja rajaa vanhempiensa toimintaa oma-aloitteisuudesta vetäytymällä ja olemalla oma-aloitteinen lähinnä epäsuorasti ja samalla rankaisun uhan alla.

S(P): Rohkaisen lastani oma-aloitteisuuteen ja itsesuojeluun/ KÄYTÄNNÖN ESIMERKKI: Osoitan oma-aloitteisuutta ostamalla tyttärelle lahjan tämän tietämättä (eli tätä kuuntelematta ja yllätän hänet yksityisyydestään).

S(Q): Vanhempi puuttuu häiritsevästi tyttärensä asioihin, jotka eivät hänelle kuulu/ KÄYTÄNNÖN ESIMERKKI: Vanhempi ostaa tyttärelle jotakin kysymättä tämän mielipidettä tai tarvetta

S1(P): Tytär koee, etteivät vanhemmat luota tyttärensä kykyyn hoitaa omia asioitaan/ SOVELLUS: Mielipiteilläni tai tarpeillani ei ole merkitystä

S1(Q): Tytär reagoi passiivisesti (oma-aloitteisuus on yksityisyyttä) ja valehtelemalla tai lavertelemalla (itsesuojaus, yksityisyys)/ SOVELLUS: Tytär torjuu lahjan, koska hänen tarpeitaan ei ole kuultu alunperinkään.

2) MERKITYSANALYYSI

Päätöksentekoa koskevat ratkaisuvaihtoehdot ovat seuraavat: päätökset (esimerkiksi lahjan antamisesta) tehdään yksityisyydessä ilman toisen tarpeiden kuulemista. Vanhempi ei kykene yhdessä konstruoituihin päätöksiin, ottamaan toisenkin tarpeita (juuri tarpeita yksityisyyteen tai yksityisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin) huomioon. Oma-aloitteisuus on 'yksityisyyttä' ja sen ylläpitämistä. Yksityisyydessä tehdyt päätökset ilmentävät oma-aloitteisuutta. Todellisuudessa vanhemmat haluavat kehottaa tyttärtään oikeammin oma-aloitteisuuden sijasta terveen yksityisyyden suojelemiseen, mutta kielteivät aikeittensa vaikutuksen juuri sekaantumalla tämän yksityisyyteen loukaten sen

tiettyä koskemattomuutta. Tyttären reaktio ylläpitää vanhempien käyttäytymistä. Vetäytymisen (yksityisyyteen vetäytymisen) salliminen nähdään kielteiseksi piirteeksi osin myös siksi, että konkreettinen vetäytyminen muistuttaa vanhempaa tämän omasta henkisestä vetäytymisestä julkisesta päätöksenteosta (jos lapseni vetäytyy, hän karkaa pois oma-aloitteisuuteni piiristä, kieltäen oma-aloitteisuuteni, kieltäen loppujen lopuksi *yksityisyyteni*). Kierteestä seuraa, ettei tytär vanhempiensa tavoin kykene päätöksentekoon seuraavassa pisteessä: a) julkistamaan tarpeitaan tai b) ottamaan toisen (yksityisyyden tarpeita, koska kertoo eteenpäin esimerkiksi perheen salaisuuksista) tarpeita huomioon.

Valheesta tai valehtelusta syntyy eräänlainen yksityisyyden (vrt. myös erillisyyden) tila, josta kiinnijääminen on julkisuuteen joutumista (jossa yksityisyyttä tai sen kunnioitusta ei olisi). Vanhemmille valehdellessaan tytär ylläpitää yksityisyyttään. Muut asiat ovat 'yhteisiä'. Päätöksenteon probleemapiste on tyttärelle valhe ja siihen liittyvä yksityisyys. Valhe saattaa saada myös oma-aloitteisuuden merkityksen. Tyttären tiedostamaton puhnee tälle suunnilleen näin: "Valehtelemalla olet oma-aloitteinen." *Kun vanhemmat lahjoittavat asioita, tytär valehtelee* eikä uskalla puhua tarpeistaan todenmukaisesti, joka olisi todellinen päätös (Iwe). Torjumalla vanhempien lahjan tytär puolustaa tarpeitaan ja yksityisyyttään (esimerkiksi mielipiteitensä merkityksellisyyttä) ja toisaalta ajaa vanhemman takaisin omaan yksityisyyteensä. Tästä seuraa helposti, ettei tytär vastaavasti kykene jakamaan mielipiteitään ja tarpeitaan aloitteentekijänä (jolloin mielipiteet ovat kuin lahja vanhemmalle), koska ei vastaavasti koe, että vanhempi omassa yksinäisyyden tilassaan on valmis tai kypsä kuuntelemaan niitä vaan päinvastoin torjuu ne kuten tytärkin torjuu vanhemman tälle ostamat lahjat. Osapuolet ajavat toisiansa (tarkoittamatta sitä tietoisella tasolla) 'yksityisyyteen', toisistaan erilleen – 'oma-aloitteisuuteen', joka saa uuden merkityksen (Ii-intentio) (a) vanhemmalta lahjan antamisen, b) tyttärellä valehtelemisen) juuri siksi, etteivät osapuolet ole dialogissa (Iwe-intentio) keskenään.

Tulkintani on rinnastettu myös Wenigerin TI–III malliin:

S(P)/ (TII) (intentio): Haluan suojella toista tämän *tarpeisiin liittyvältä* oma-aloitteisuudelta ('vaatimuksia' = jotka ovat esimerkiksi omia tarpeita), jotka voivat saada noloja merkityksiä julkisessa tilanteessa (esimerkiksi jos toinen torjuu ne.)

S(Q)/ (TI) (performanssi): ...ja ostan lapselleni lahjoja tämän tietämättä ja kysymättä hänen mielipidettään (unohtamalla tämän henkilökohtaiset tarpeet).

S1(P)/ ...koska tarpeitani ei kuultu, (toisen oma-aloitteisuus torjutaan).

S1(Q)/ (TIII) ...torjun lahjan ja vetäydyn. (Lapsi on torjunut vanhempansa julkituomat tarpeet, mistä seuraa myös, että *lapsi alkaa asettaa vanhemmilleen näiden pelkäämiä vaatimuksia – jotta nämä joutuisivat torjumaan ne*. Vanhemmat pelkäävät tiedostamattaan torjuvansa lapsensa tarpeet ja kääntävät torjumisen pelkonsa anteliaisuudeksi 'ehtimällä ensin' = oma-aloitteisuus. Vanhempi kokee palautteen oma-aloitteisuudestaan kielteiseksi. Vastaisuudessa lapsen julkituomat tarpeet saatetaan kokea ja määrittellä hyvin kielteisiksi vanhemman näkökulmasta.).

Kuva 36.1 Tapaus Anette / Yhteenveto päätöksenteosta ja kasvatusteoriovaikutuksen merkitysanalyttinen kuvaus

Vanhempien suhtautuminen lapsen yksityisyyteen vaihtelee paljon (Abell & Ge-
cas 1997; Moore 1990 artikk. McKinney 1998). Myönnettäessä lapselle yksityi-
syyttä hänen kehittymisensä itsenäiseksi ja vastuulliseksi yksilöksi mahdollistuu
(Hanson 1992 & Weiss 1983 artikk. McKinney 1999). 5–17-vuotiaalle lapselle
yksityisyys tarkoittaa vuorovaikutuksen hallintaa ja kykyä säädellä pääsyä tiedon
lähteille tarvittaessa (Wolfe & Laufer 1975 artikk. McKinney 1997), kun se haas-
tattelututkimuksissa on merkinnyt aikuiselle omaa rauhaa. Harva aikuinen on
maininnut haastattelussa mitään lapsen omista yksityisyydentarpeista vanhemmista
erillään. Aikuiset raportoivat kokevansa sisäisiä ristiriitoja ja oman yksityisyyden
riistoa myöntäessään lapselleen itsenäisyyttä, kun he ovat joka tapauksessa vas-
tuussa tämän henkisestä ja fyysisestä turvallisuudesta (McKinney 1997: 81, 97).
Lapsen henkisen yksityisyyden puutteesta on tehty erittäin vähän tutkimusta (Dow-
rick 1991 artikk. McKinney 1997). Vanhemmat tulkitsevat lapselleen myöntämänsä
itsenäisyyden ja yksityisyyden kielteisesti: lapselle se merkitsee jotakin kiellettyä
tai jonkin pelkäämistä, aikuiselle lapsen harjoittamista kuriin (McKinney 1997:
97). Annetkin tapauksessa yksityisyys on saanut kielteisen merkityksen, mikä
näkyi epäasianmukaisena suhtautumisena toisen fyysiseen ja psyykkiseen tilaan:
vetäytymisenä ja toisaalta sen vastakohtana, tahallista laverteluna toisten asioista
ilman asianosaisten lupaa.

II Tapaus Jaakko

Jaakon tilanteessa kasvatukselliset vuorovaikutusongelmat ja väärä syyllisyys jä-
sentyvät valehtelun ja omantunnon ympärille. Jaakon ongelmana on, että hän va-
lehtelee vastoin äidin toiveita. Valehtelun kautta Jaakko pyrkii 'säilyttämään oma-
tuntonsa hallintavallassaan luovuttamatta sitä äidin käyttöön ja suojaamaan sillä
omaa yksilöllistä totuuttaan'. Toisaalta Jaakko suostuu puhumaan äidin painosta-
mana totta luopuen samalla omastatunnostaan, minkä seurauksena Jaakko ei opi
kantamaan siitä vastuuta. Luopuessaan omastatunnostaan Jaakko 'alkaa valehdel-
la itselleen.'

Äiti kokee tärkeäksi (intentio S (P)), että hänen lapsensa oppivat puhumaan
hänelle totta. Äidin mielestä lapsi on kuin hänen omatuntonsa: jos lapsi valehte-
lee, äiti menettää itsehillintänsä ja saattaa lyödä henkisesti tai fyysisesti. Käytän-
nössä äiti (performanssi S(Q)) lyö lastaan, jos tämä valehtelee hänelle. Äidin mer-
kityshorisontissa paha valehtelemisestä tekee se, että valehdellella todellisuus
hämärtyy. Valehdellella ihminen 'armahtaa' itseään ja toisiaan näkemästä joskus
hyvinkin haavoittavaa todellisuutta, mikä näyttäytyy äidin henkilökohtaiseksi kas-
vun esteeksi. Äidin käyttäytymisen seurauksena Jaakko tulkitsee (intentio S1 (P)),
että äiti lyö, jos tälle valehtelee. Koska lyödyksi tuleminen rikkoo omaa yksityi-
syyttä ja sen rajoja, sitä tulee välttää. Jaakko päättää puhua äidilleen totta ja tun-
nustaa (performanssi S1 (Q)) tälle aina tosiasiat Jaakkoa itseään koskien, ettei
äidin tarvitsisi tunnustaa virheitään eli nähdä omaa julmuuttaan lapsia kohtaan –
jos äidille puhuu totta, tämä säilyy 'normaalikansalaisten' kirjoissa. Puhuessaan
äidille tämän painostamana 'totta', Jaakko varmistaa, ettei tule hylätyksi äidin
taholta. Samalla hän luopuu omista oikeuksistaan päättää ja valita, milloin puhua
totta (kaksoisidoksen 1. pää: itseviha). Vastaavasti Jaakko huijaa itseään kerto-

malla itselleen asioita äidistä, jotka eivät ole totta. Itsenarratiivisen kompensaa-
tion tarkoituksena on säilyttää Jaakon sisäinen tasapaino ja ihannekuva äidistä
(kaksoissidoksen 2. pää: ylpeys), jossa Jaakko kieltäytyy näkemästä kasvatussuh-
teessa vallitsevaa julmaa ja rakkautta ehdollistavaa todellisuutta. Molemmat tul-
kinnat, sekä ylpeyden että itsevihan näkökulmasta, liittyvät Ii-intention *kaksoissi-
doksisuuteen*, jolla järjestää ja selittää kasvatussuhteen kaoottisuutta ‘rakkauden
lakien’ mukaiseksi ihannekasvatukseksi.

Jaakon tapauksessa kasvatustoiminnan kaksoissidoksisuus edustaa aika tiuk-
kaa tulkintaa vanhemman osoittamasta rakkaudesta. Maailmankuva näyttäytyy
hyvin mustavalkoisena ja ehdottomana. Joustavuuden tai neuvottelun merkitystä
ja arvoa ei tunneta. Vanhemman tarkoitus hänen omassa *kokemuksessaan* on kai-
kesta päätellen silti hyvä.

Kuten Anetten tapauksessa, Jaakonkin tilanteessa olisi tärkeä ohjata häntä Iwe-
intentioista käsin tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Tämä mahdollistuu, kun kas-
vattaja alkaa kehittää omaa sisäistä elämänhallintaansa kantamalla vastuuta pää-
töksistään ja oppimalla sietämään pettymyksiä. Kasvattajan tulisi antaa anteeksi
vanhempiansa virheet, jotta hänen silmänsä avautuisivat katsomaan Jaakkoa enem-
män inhimillisenä lapsenaan kuin äidin vanhempien tekemien virheiden kieltävä-
nä moraalisenä omatuntona. Käytännössä Jaakkoa tulisi rohkaista luottamaan it-
seensä ja vapautumaan rehelliseen omatuntoon ilman rangaistuksen pelkoa. Tämä
luottamisen taito ilmentää sitä *päätöstä*, johon Jaakko kykenee vain Iwe-intentioi-
sen ohjauksen ja nöyryyden kautta. Käytännössä tämä edellyttää äidiltä sietoky-
kyä vastaanottaa lapselta kielteistä kriittisyyttä ja tahtoa hyväksyä lapsen kokeile-
vaa toimintaa suhteessa vanhempaan. Äidin olisi myös hyväksyttävä, että omien
vanhempien ohella oma lapsikin saattaa ‘sumuttaa’ vanhempaa, ilman että se poistaa
vanhemman omaa vastuuta suhteessa todellisuuden tai totuuden määrittelyyn ja
sen vastaanottamiseen. Tapaus Jaakko havainnollistaa selvästi, että ihminen etsii
tahoja, joka määritteli hänelle totuutta.

<p>1. IK <u>Ihanne & velvollisuus</u></p>	<p>S(P): Pidän rajani, jos minulle puhutaan totta. Lapseni on omatuntoni. S1(P): Äiti lyö, jos annan armoa hänelle (=ts. jos valehtelen hänelle). En siis saa armahtaa häntä. Puhun hänelle totta, ettei hänen tarvitse tunnustaa.</p>	<p>S(Q): Jos annan toisen armahtaa (valehdella itselleni) itseni, minun on pieksettävä hänet. S1(Q): Tunnustan äidille (olen hänen omatuntonsa), jotta hän armahtaisi minua (ei löisi).</p>
<p>Sitaattiesimerkkejä #</p>	<p>S# ”Jaakko on tavallaan mun omatunto...että mä toivon, että se ois noudattanu joitain ohjeita ...että sen elämä ois helpompaa, kun mun mies on hirveissä riidoissa sen kanssa.” S# ”Jaakko on tavallaan mun omatunto, niin se täytyy olla hänelläkin, mutta mullakin</p>	<p>S# ”...Ettei Jaakko luottais ihmisiin liikaa, kun se on ollut mun suurin kompastus-kivi... että mun vanhemmat ei oo ikinä sanonu, että on ihmisiä, jotka valehtelee... kaikki... peiteltiin.” S# ”Mä oon sanonu... että oma itsensä pitää olla että älkää</p>

	<p>täytyy olla joku omatunto.” S# ...Kun mä en anna itelleni armoo, niin miks mä antaisin sillon muille, että se on just niin, että äiti ei valehtele ja äitiin voi luottaa.” S# ”Sääntöjä on turha tehdä monta. Se valehtelu ja että ei saa lyödä.” S# ”...Mun lapsiin asetettavat säännöt ei koske mua.” S# ”Mä kannan vastuuta mun miehestä, tekis se mitä tahansa.” S# ”Oon sanonu sille (Jaakolle), että jumalauta mä pieksen sut, jos sä et puhu totta ja mitä mun pitää tehdä ja että valetta en siedä.” S1# H”...Onko sulla lupa ilmaista vihaa avoimesti?” S”Ei ole, mutta joskus se tulee <i>ihan väkisten</i>.” S1# H”Voitko luottaa siihen, että vanhempi on vanhempi eikä yritä tulla liian alas?” S”Kyllä pysy vanhempana.” H”Oletko ylpeä siitä?” S ”Olen <i>tavallaan</i>.” S1# ”En ole pystynyt olemaan lasten (sisarusten) kanssa 100%:sesti ja noin muutenkin...olen huutanut <i>turhasta</i>.” S1# ”Olen joskus vähän hermostunut <i>liikaa</i>.”</p>	<p>luottako, että ihmiset valehtelee...” S# ”Mä oon katos joutunu 25 vuotta tappelemaan, että mä oon oikeassa.” S# ”Voi kun mun Jaakko on kultainen ihminen, kun mä tiedän, miten vaikeeta sillä on.” S1# ” (Kaverien kasvatus ja tuki) on näkynyt silleen, että oon vaan yrittänyt kestää kiusaamiset ja semmoset.” S#&S1# ”...Kun Jaakko meni valehtelemaan jumpparille, että mä lyön sitä... sit mä kysyn Jaakolta, miks sä menit sanoon, niin hän sanoo, että musta tuntuu äiti niinku että sä löisit.” S1# H”Mitä se äiti haluaa saada aikaiseksi, kun se asettaa ne rajat?” S1”Etten ole huligaani...vaan rehellinen, tahdillinen ja <i>kiltti ihminen</i>.” S1# H”Millä muulla tavalla tiedät sen, että sun vanhemmat rakastaa sua sen lisäksi, että ne kuuntelee sua?” S1”Yrittää mahdollisimman hyvin olla mun kaa tai tulla toimeen ja sitten joskus järjestellä matkoja...johonkin ulkomaille. <i>Siinähan ne onkin</i>.” S1# ”Jäin kiinni (valehtelusta), mutta en muista mitä mä valehtelin, <i>niitä on aika monta</i>.” S1# H”Mitä siitä on seurannut, kun olet jäänyt kiinni (valehtelusta)?” S1”Selkäsaunan.” S# ”Rakkaus ei oikeastaan aina vaadi, että se myös antaa.” H” Ja se tunnustaa virheensä.” S”Joo, ja meillä ei tunnusteta mitään, ei mitään.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Äiti katsoo, että jos poika tunnustaa ja tottelee, hänen ei tarvitse kantaa vastuuta miehestään. ”Armo” tarkoittaa</p>	<p>Äiti tulkitsee, että kun hänelle valehdellaan (kotitausta), hän ei kykene pitämään (itseä suojelevia) rajojaan ja vaatii siksi</p>

	<p>tässä lupaa valheeseen. Olemalla äidin omatunto poika ”vapauttaa” hänet valheeseen ja tottelemattomuuteen: kantamaan vastuun miehestään, ei itsestään. Poika tulkitsee, että valehtelemalla t. omia vihantunteitaan ilmaisemalla saa selkäänsä. Äiti on turvallinen, jos poika tunnustaa hänelle ”kaiken”, paitsi tunteensa. Jaakko pönkittää äidin muutoin häilyviä rajoja puhumalla tälle ’totta’. Omanatuntona äiti saa rajat ’vastustaa’ valhetta samalla kun poika menettää ’oikeutensa’ valehdella ts. tiettyssä mielessä suojella itseään.</p>	<p>kaikilta ehdotonta totuutta. Ei oikeutta etäisyyteen (vihantunteeseen). Seuraa reaktio, jossa poika tunnustamalla varmistaa äitinsä ”luotettavuuden” ja oman fyysisen ja henkisen ”turvallisuutensa”. Pojan reaktio vahvistaa äidin pitämät ”rajat” ja ”aikuisuuden” olemalla tämän omatuntona. Äiti tunnustaa vastuunsa miehestään vain pojan epäonnistumisten kautta. Äiti kokee kantavansa vastuuta itsestään, kun poika kertoo hänelle kaiken. Niin kauan kuin äidin ei tarvitse tunnustaa, hänen on ’lyötävä’ valehtelijaa. Pojan käyttäytyminen vahvistaa äidin IK:n K:ksi.</p>
--	--	--

Kuva 37. Tapaus Jaakko

1) PÄÄTÖKSENTEKO (tiivistelmä merkitysanalyysistä ja sen synteesi)

A) KVASIPÄÄTÖS: *IK (Ii-intentio)/ Valehdellessani äiti lyö (mutta puhun totta itseleni), totta puhumalla lyön itseäni/ **PAKOTAN ITSENI VALHEESEEN, JOTTA MINULLA OLISI OMATUNTO – PAKOTAN ITSENI TOTUUTEEN, JOTTA VAPAUTUISIN OMASTATUNNOSTA** (ei opi luottamaan itseensä, tulee lyödyksi ja valehtelee – äidin pelkäämä seuraus toteutuu) Nyt Jaakko armahtaa itseään valehtelemalla. Ja toisaalta hän vapautuu omastatunnosta puhumalla totta.

B) PÄÄTÖS: *K (Iwe-intentio)/ **LUOTAN ITSEENI JA VAPAUDUN OMAANTUNTOON ILMAN RANGAISTUKSEN PELKOA.**

Itsensä armahtaminen merkitsee omantunnon kieltämistä. Äidin ja pojan omatunto sisältävät valheita, joita ei haluta tunnustaa rangaistuksen pelossa. Jaakko ei opi luottamaan omaantuntoonsa (itseviha), koska se sisältää äidin syöttämiä valheita itsestä ja toisista. Kvasipäätös (Ii-intentio) ilmenee kaksisuuntaisella tasolla: a) Jaakon on kerrottava äidilleen totta, jottei tulisi hylätyksi. Samalla hän luopuu oikeudestaan omaantuntoonsa (*itseviha*) ja sen sisältämään eettisyyteen toimia oikein myös itseä kohtaan. Puhuessaan totta äidilleen Jaakko tekee kvasipäätöksen, sillä silloin hänen äitinsä pysyy tasapainossa ja mahdollistaa Jaakolle turvallisemmat olosuhteet omantunnon rakentumiseksi. Koska Jaakko pakottaa itsensä totuuteen rangaistuksen uhalla, hän periaatteessa luopuu omastatunnostaan, jonka mukaan hän valehtelee itselleen äitinsä ihanneellisuutta koskien: psyykkinen ja fyysinen turvallisuus säilyy vain, kun puhutaan ’totta’ – mutta äidin ehdoilla. B) Toisaalta Jaakko valehtelee itselleen asioita äidistään (*ylpeys*), jotta voisi säilyttää psyykkisen tasapainonsa ja ihannekuvan äidistään. Hän uskoo luomaansa valheeseen, jotta säilyttäisi omantuntonsa. Luodessaan valheen äi-

distään, Jaakko tekee näennäis(=kvasi)päätöksen. Jaakko saattaa myös valehdella äidilleen, jotta 'säilyttäisi' ns. omantuntonsa.

Kvasipäätös toteutuu siinä, että Jaakko *pakottaa* itsensä uskomaan omantuntonsa sisältämiä valheita kuten äitikin pakottaa itsensä uskomaan sen, mitä tämän omat vanhemmat hänelle aikoinaan ('valehtelivat') ihmisten kyvystä puhua totta. Intentionien tietoisella tasolla äiti toivoo, että poika oppisi luottamaan itseensä. Ulkoisen käyttäytymisen (performanssin) kautta äiti kuitenkin kieltää pojaltaan oikeuden luottaa omaan tuntoonsa ja itseensä. Sen, mitä äiti toivoo ja vaatii pojaltaan, hän kieltää käytännön toiminnallaan.

Äidin mukaan kasvatuksen säännöt koostuivat kahdesta pääperiaatteesta: ei valehtelua, ei lyömistä. Tapahtuneen kasvatusvuorovaikutuksen seurauksena tämä intentio toteuttaa juuri kieltämänsä vastakohtan lapsen (ja äidin) toiminnassa.

2) MERKITYSANALYYSI:

Äiti pitää rajat, jos hänelle puhutaan totta. Hänen lapsensa on hänen omantuntonsa. Lapsi ei äidin mukaan saa valehdella eikä lyödä.

Äiti pakottaa itsensä olemaan tunnustamatta virheitään, samoin kuin ei voi hyväksyä sitä, etteivät vanhemmat puhuneet tai opettaneet hänelle oikein valheita puhuvista ihmisistä. Hän ei hyväksy, että omat vanhemmat valehtelivat lapselleen. Äiti päättää, että oman lapsen on puhuttava totta äidilleen, oman lapsen on korjattava omien vanhempien tekemä virhe. Äiti ei tunnusta virhettään niin kauan kuin ei hyväksy omien vanhempiensa tehneen virhettä. Hän haluaa saada 1) vanhempansa tunnustamaan virheensä tai 2) haluaa kieltää heidän tekemänsä virheen vrt. haluaa saada lapsensa tunnustamaan valheet (valhe=virhe), ts. äiti viestittää lapselleen, että: 'älä tunnusta minulle virhettäsi, *että* valehtelit ja olet pahoillasi siitä.' Tiedostamattaan äiti haluaa samalla tavoin kieltää tosiasian, että lapsikin voi valehdella hänelle. Jos lapsi valehtelee, niin häntä on lyötävä eli 'virhettä on lyötävä', jotta se pysyisi hiljaa ja poissa tietoisuudesta. Lapsi pakotetaan puhumaan totta, jotta *äiti voisi uskotella itselleen vanhempiensa puhuneen totta (=omatunto)*. Äidin omatunto perustuu *valheeseen*, jota hän ei halua tunnustaa itselleen ja toisille. (Tästä syystä ulkoapäin tuleva valehtelu koetaan oman tunnon armahtamiseksi, sillä sellainen valehtelu ei ylläpidä äidin henkilökohtaista valhetta omassatunnossa (että omat vanhemmat sanoivat, että kaikki puhuvat totta, ja omat vanhemmat puhuvat aina totta). Ulkoapäin tuleva valehtelu osoittaa äidin *omassa omassatunnossa olevan valheen todeksi*. Ja tämä on kaikkein vaikeinta hänelle itselleen: tunnustaa, etteivät vain toiset tai omat vanhemmat valehtelee, vaan jopa hän itse mukaanlukien. Toisaalta ulkoapäin tuleva valhe armahtaa häntä, koska äiti tätä kautta avautuu näkemään valheen olemassaolon. Eri asia on, miten hän itse suhtautuu siihen. Tässä kohtaa äidin päätöksenteossa olevat puutteet (=kvasipäätös) eivät mahdollista häntä kohtaamaan totuutta sen autenttisuudessaan vaan kvasipäätöksenteko mahdollistaa ainoastaan II-intention perustuvan toiminnan, josta on seurauksena olemassa olevien merkitysrakenteiden ylläpitäminen ja ongelman kieltäminen tai sen muuttaminen toiseen muotoon, jopa sen poistaminen ja tuhoaminen, mikä ei tietenkään tarkoita sitä, että ongelma itsessään katoaisi mihinkään.

S(P): Pidän rajat, jos minulle puhutaan totta. Lapseni on omatuntoni. Lapsenieni saa valehdella eikä lyödä.

S (Q): Jos annan toisen valehdella (armahtaa) itselleni, minun on pieksettävä hänet.

S1 (P): Äiti lyö, jos valehtelen hänelle. En siis saa armahtaa (valehdella hänelle) häntä. Puhun totta, ettei hänen tarvitse tunnustaa virheitään.

S1 (Q): Tunnustan äidille, jotta hän armahtaisi minua (ei löisi ja antaisi luvan joskus myös valheeseen.)

Äiti toimii siis logiikalla, 'lyön sitä, joka armahtaa minut'. Jaakko tulkitsee, ettei saa armahtaa äitiään. Sen sijaan, että hän armahtaisi äitiään (eli valehtelisi hänelle), Jaakko armahtaa itseään valehdellen itselleen seuraavasti: 'Äiti rakastaa minua silloinkin, jos valehtelen hänelle.' Jaakolle syntyy tällaisen tulkinnan pohjalta valheeseen perustuva omatunto, joka muistuttaa äidin vastaavaa, jossa hän yrittää pakottaa itsensä uskomaan, etteivät hänen vanhempansa sittenkään valehdelleet hänelle (vaikka todellisuus osoittikin päinvastaista). Koska Jaakko joutuu valehtelevaan itselleen, hän ei opi luottamaan itseensä, koska ei 'kuitenkaan (äidin mukaan) 'saa luottaa sellaiseen, joka valehtelee ja ihmiset valehtelevat kuitenkin: 'Oma itsensä pitää olla että älkää luottako, että ihmiset valehtelee...'. Koska Jaakko valehtelee itselleen, hän ei saa eikä voi luottaa itseensä.

Syntyy kaksisuuntainen sidos, jossa on kaksi päättelyketjua. Molemmat niistä johtavat samaan johtopäätökseen, samaan paradoksiin.

S1: Lyön itseäni, jos tunnustan äidilleni

S1: Äiti lyö minua, jos valehtelen

Kvasipäätös toteutuu paradoksissa, joka on seuraava: 1) Jaakko: tunnustus (lyömisen pelosta) ja 2) Äiti: pitää rajat vain jos hänelle tunnustetaan totuus (eli äiti lyö, jos Jaakko valehtelee hänelle). Nyt *jotta Jaakko voisi armahtaa äitiään ja itseään* puhuakseen itselleen totta, hänen täytyy valehdella ensin äidilleen. Syntyy tulkintakehä, jossa Jaakko puhuakseen *itselleen* totta 'joutuu' valehtelevaan toiselle (etenkin äidille), mutta myös itselleen, sillä puhuessaan itselleen totta Jaakko kuitenkin uskottelee samalla itselleen (valehdellen itselleen), ettei äiti sittenkään löisi häntä, jos hän valehtelee äidille. *Jaakko valehtelee siis äidilleen ja loppujen lopuksi itselleenkin, jotta hänellä itsellään olisi jonkinlainen omatunto.* Toisaalta, jos Jaakko kokee valehdellesaan omaavansa omantunnon, äiti lyö häntä siitä hyvästä eli Jaakko oppii samalla, että omastatunnosta rangaistaan. Jaakko kiertää ongelman 'luovuttamalla' omantuntonsa äidilleen, koska silloin äiti ei lyö. Jos Jaakko luovuttaa omantuntonsa toiselle, häntä ei rangaista, mutta toisaalta hän ei saa kantaa siitä silloin vastuuta. Luovuttaessaan omantuntonsa äidilleen (eli tunnustamalla hänelle), Jaakko joutuu (laimin)lyömään itseään henkisellä tasolla: puhuessaan totta äidille hän menettää omantuntonsa, luottamuksen itseensä. Jaakko tulee lyödyksi kummassakin tapauksessa (S1).

Kuva 37.1 Tapaus Jaakko/ Yhteenveto päätöksenteosta ja kasvatusvuorovaikutuksen merkitysanalyttinen kuvaus

III Tapaus Rosa

Rosan tapauksessa kasvatuksellisen vuorovaikutuksen ja väärän syyllisyyden ongelma sijoittuu rajojen asettamisen, itsensä hyväksymisen ja splittautuneen jumalakuvan ympärille. Rosa haluaisi päättää omista rajoistaan, jotta vanhemmat olisivat kiitollisia hänen olemassaolostaan ja toisaalta siksi, että hän itse välttäisi hylätyksitulemisen kokemuksen: olemalla tottelevainen ja taakatön vanhempia kohtaan sekä toisaalta olemalla vammaisen yksin Jumalan silmissä (ja samalla taakatön vanhemmille).

Äiti toivoo (intentio S (P)), että Rosasta kasvaisi tottelevainen ja kiitollinen ihminen, koska kyseiset ominaisuudet säästävät ihmistä turhilta ongelmilta ja vaikeuksilta. ('Rosa on muutenkin hieman vammaisen eli vaikeuksia on jo riittämiin.') Äiti päättääkin (performanssi S (Q)) säästää Rosan vaikeuksilta eikä aseta tälle lapsen tarvitsemia rajoja. Mielellään äiti luovuttaa Rosan Jumalan kasvatettavaksi. Rosa kuitenkin tulkitsee (intentio S1(P)) äidin näkyvästä käyttäytymisestä, ettei hänestä välitetä, koska rajat jäävät asettamatta. Rosa korjaa (performanssi S1 (Q)) vanhemman laiminlyömiä kasvatuksellista päätöksentekoa asettamalla itselleen sellaiset rajat, joita ei aio rikkoa. Rosan tarkoituksena on säästää vanhemmat vastaavasti rajallisuudeltaan (rajoilta): hän ei halua kiusata vanhempiaan 'pahoilla teoillaan' eikä itsellään – vamma aiheuttama pieni hitaus motoriikassa ei estä Rosaa sulautumasta toisten joukkoon ja olemasta lapsenakin esimerkillinen. Rosa on myös päättänyt, ettei vamma saa aiheuttaa vanhemmille surua tai turhautumista elämän rajallisuuteen, toisin sanoen häneen itseensä. Rosa tekee vanhemman puolesta Ii-intentionaisen ja *kaksoissidoksen* kasvatuspäätöksen: hän päättää asettaa itselleen rajat (kaksoissidoksen 1. pää: ylpeys), *jotta* voisi hyväksyä itsensä splittattuna ja hylättynä (kaksoissidoksen 2. pää: itseviha). Viitekehyksestä käsin tulkittuna Rosa päättää sitoutua väärään syyllisyyteensä, koska hänen on pakko tehdä tuo päätös.

Rosan tapauksessa äiti on sijoittanut Rosan itsensä ja Jumalan väliin (vrt. *kaksoissidos* tässäkin suhteessa) splitaten Rosan: äiti on siirtänyt Jumalan vastuulle Rosan vammaisen ja rujomman olemuksen. Rosan myönteisemmän ja tottelevaisemman puolen hän on säilyttänyt omalla vastuullaan. Tällä kasvatuksellisesti viinoutuneella jakamisella on väistämättömät vaikutuksensa Rosan kokemuksessa tulla hyväksytyksi omana itsenään. Rosa välttää kahtaallejakautumisen tuottaman ahdistuksen etsimällä ratkaisun Ii-intentionaisesta kasvatuspäätöksestä. Sen avulla hän siirtää syntyneen ristiriidan kontrollinsa alaisuuteen, mikä toteutuu ylpeyden ja itsevihan toinen toistaan takaa-ajavana ja ylläpitävänä kierteenä. Omaehtoisen kasvatuspäätöksen kautta Rosa alkaa päättää omista rajoistaan ja vaikeuksistaan. Kyseinen päätöksenteko välttää kahtaallejakautuneisuutta ajaa häntä edelleen *sisäiseen* jakautumiseen: olemassaoloa koskevaa hyväksymistä on vaikea suoda itselleen – koska se voi tulla vain hänen ulkopuoleltaan.

Rosaa olisi hyvä ohjata tilanteisiin, joissa hän voi kokea olevansa hyväksytty riippumatta, että on rikkonut vanhempien asettamia sääntöjä vastaan. Rosaa voitaisiin auttaa tunnistamaan ja tunnustamaan, ettei ole kiitollinen vammastaan, vaikka äiti väittääkin Jumalan hyväksyvän Rosan vammaisena. Aineiston perusteella Rosa ei kykene tekemään päätöstä (Iwe-intentio) hyväksyvemmän asenteen sisäistämi-

seksi, koska kasvatusta on perustunut vanhemman oman Ii-intention hyväksyntään ja ylläpitämiseen. Kun vanhempi itse ei kykene hyväksymään Rosaa ja asettamaan tälle rakkautta välittäviä rajoja vammasta huolimatta, Rosa jää krooniseen ja kaksijakoiseen itsehalveksunnan- ja ylpeyden ristiriitaiseen tilaan, jonka hän synnyttää ja rauhoittaa omilla narsistisilla voimillaan ryhtymällä vanhempiensa kasvattajaksi. Äiti on vanginnut Rosan itsensä ja Jumalan väliin. Kielteisimmässä tapauksessa kasvatusta on hengellistetty siinä määrin, että Rosa kokee olevansa ‘Jumalan vanki’, jota äiti ei siksi pysty rakastamaan.

<p>8.3 Lapsi kasvatettava: aikuis- ja lapsikeisyys: rajat IK</p>	<p>S(P)/ KOLMAS: Lapseni eloonjäänti on lääketieteellinen ihme, jonka tulkitsen uskonnolliseksi S(P): Olen tottelematon ja kiittämätön, koska/kun minulla on paljon vaikeuksia S1(P)/KOLMAS: Ihme: olen. Tulkitsen olemassaoloni ja hengissäsäilymistäni Jumalan ihmeeksi. S1(P): Tulkitsen, ettei minusta välitetä, koska minulle ei aseteta rajoja.</p>	<p>S(Q): Ihme (Rosa) on lahja ja lainaksi. Päästän Rosan vähemmällä kuin sisarensa, jotta hänellä olisi hyvä elämä. Luotan, että Luoja pitää hänestä huolta, tapahtui, mitä tapahtui. S(Q): Haluan, että Rosa on tottelevainen ja kiitollinen ihminen. Niinpä säästän hänet vaikeuksilta. S1(Q): Ihmettelen, miten olen. Rajat ovat hyvät niin kauan kuin päätän olla rikkomatta niitä. Olen huono rakastamaan, jos rikon rajoja. Purkaudun sisolle, jolle uskallan myös ”riittäytyä”. S1(Q): Asetan rajat itselleni päättämällä pitää minulle asetetut ‘rajat’ (=suojelen vanhempiani pahoilta teoiltani eli vaikeuksilta).</p>
<p>Sitaattiesimerkkejä#</p>	<p>S# Ä:”...niin se on todella Jumalan ihmettä, että mä oon tässä ihan terveitten kirjoissa. Että kyllä mä oon saanu...rukousvastauksia ja Rosan kohdalla varsinkin on, sen kohdalla Jumala on siis tehny ihmeitä, niin lääkäritkin on todenneet, että se (Rosan henkiinjääminen) on Jumalan ihme.” S1#: ”Mää oon tässä kun on ihme tapahtunut.” S1#: ”(Millainen ihme?) ...Että mä en oo vammainen, niinku muutki, elän normaali tavalla niinku muutki. Se oli kyllä tosi ihme. Ne hämmästy kovin siitä, kun mä en kuollukaan.”</p>	<p>S# Ä:”Mulla on ollu niin valtavat kiitosaiheet, että mitä enemmän on vaikeuksia, niin sitä enemmän mulle tulee varmuutta siitä, tulee rauha sydämeen, että olen oikealla tiellä, että mulla ei voi asiat enää paremmin olla.” S# Ä: ”...Että mä oon yrittänyt tehdä parhaani, mutta Jumala on se, joka sen lopullisen kasvun antaa, jonka käsiin oon jättäny ne. Parhaani oon yrittäny. Senkin oon sanonu, että jos mun lapsista löytyy jotain hyvää, niin se kunnia on vain lainana meille.” S# Ä: ”Ehkä mä kuitenkin enemmän yrittäisin keskustella,</p>

	<p>S1#: ”(Vanhemman odotukset lapsestaan) No ainaski, että mulla on hyvät olot kotona, sitten että mulla on turvallista, se on ykkönen. Sitten, onhan ne hyvät elämäntavatkin jees.”</p> <p>S1#: ”(Onko sulla sellainen toive, ettei ne luovuttais, että tulis vielä itsepäisemmin perässä?) Niin kai. Ei mulla nytten, mutta onhan niitä sellaisia joskus, koska äiti paremmin...huolehtii ja mää oon saanu tosi hyvän kasvatuksen, että eihän mulla siinä oo mitään ongelmaa; ruokaa on ja katto pään päällä. Että eiköhän se oo kaikista tärkein asia.”</p> <p>S1#: ”Kyllä mää varmaan, jos syntyis kehitysvammainen lapsi, niin mä tekisin abortin. Kerran mä ainakin haluaisin sille lapselle hyvän elämän, että mää en varmaan jaksais sitä.”</p> <p>S#: ”En mä oo oikeestaan koskaan halunnut tahallaan loukata. Mutta on tullut sanottua sellaista, joka on sitten loukannut, mutta en mä niinku tahallaan oo halunnu yhtään ketään lapsista loukata.”</p> <p>S1#: ”(Onko vihan ilmaiseminen sallittua kotona?) Meillä ei kyllä saisi huutaa...siellä on oltava varuillaan, tuntuu, ettei siellä saa huutaa, edes mankaakaan, kun mä haluaisin.”</p> <p>S1#: ”(Että sun vanhemmat sallii sulle pahan olon?) Kyllä ne joskus...pystyn huutaan kotona, oon mää huutanukki siellä.”</p>	<p>mitä on tullut tehtyä.”</p> <p>S# Ä:”...Sillä, että itte (tarkoittaa itseään) kanssa tekis niitä aloitteita (enemmän)...”</p> <p>S# Ä:”...Niin mä niinku <i>annan turhan paljon</i> Rosalle periksi, että mää oon toisilta vaatinu enemmän kuin mitä mä vaadin Rosalta...oisko se siitä, että se on nuorimmainen...”</p> <p>S# Ä:”...Oon ollu hirveen luotavainen lasten suhteen, että en mää jaksa niistä huolehtia, vaikka tiedän, että jokaiselle on oma paikka varattuna...”</p> <p>S# Ä:”...Rosa kertoo aika paljon siskolleen asioita...ei mulle kerro niin hirveesti, mutta että sisko on semmonen, jolle se kertoo aika paljon.”</p> <p>S# Ä:”...Että kotiovet täytyy olla lapselle aina avoinna, oli tilanne mikä hyvänsä...pidän kiinni, että kotiin voi kyllä aina tulla.”</p> <p>S1#: ”(Kunnioitus) ehkä sitä (äidissä), että se tekee kaiken että mulla on turvallinen olo kotona.”</p> <p>S1#: ”(Kasvatuksessa ollut huono juttu) ehkä se, kun mulla ei oo rajoja tarpeeks. Mää äsken kerroin, ettei mulla oo ollut rajoja riittävästi.”</p> <p>S1#: ”Jos en äidin kans, niin siskon kanssa pystyn kahestaan jutteleen.”</p> <p>S1#: ”Mää luulen, etten kertois niille (vanhemmille) mitään, että oon käyttäny alkoholia ja tällaisia.”</p> <p>S1#: ”(Mitä sun vanhemmat tekee siinä tilanteessa väärin, kun sulla on mennyt huonosti?) No ne yrittää tietenki parhain tavoin auttaa, mutta mä voin olla semmonen, että mä en edes huoli <i>semmosta</i> auttamista, mitä (vanhemmat) yrittää auttaa.”</p> <p>S1#: ”Mä näyttäisin (mun kuvitellulle omalla lapselle), kuinka rakastaisin sitä, jos</p>
--	--	--

		<p>on rajat.”S1#: ”(Mistä sä tiedät, että ne (vanhemman asettamat rajat) on hyvät rajat?) Mä pidän niistä kiinni, etten riko niitä.”</p> <p>S1#: ”(Neuvo vanhemmille) ...Rakastais eikä hylkäis (lapsia), jos niillä on joku ongelma.”</p>
Merkitys	<p>Äiti ja Rosa ovat kiitollisia olemassaolostaan. He kokevat olemassaolonsa turvatuksi, vaikka siinä ilmenisikin pieniä häiritseviä tekijöitä.</p> <p>Molempien kiitollisuus olemassaolosta rajaa sen ulkopuolelle kysymyksen, millaisena itsekukin hyväksytään. Otteiden perusteella on otaksuttavaa, että esimerkiksi Rosan on vaikea hyväksyä vammaisuutta osaksi ihmisyytään.</p> <p>Mahdollinen ylikuormitus ja inhimillisen vastuun siirtäminen toiselle subjektille (Luojaalle) voi merkitä kiittämättömyyttä kasvatettavaa (luotua, Rosaa ihmisenä) kohtaan tai ainakin vahvistaa tämän tulkintoja sellaisestakin mahdollisuudesta. Ilmeisesti tytär kokee ainakin puutteellisen rajojen asettelu indikaattoriksi tietyistä välittämättömyydestä.</p>	<p>Äidin on perusteltava ihme, jotta oppii vihaamaan vaikeuksia ja tottelemattomuutta sekä todistamaan kiitollisuutensa vaikeuksista. Hän osoittaa tottelevaisuutensa kantamalla tyttärensä Rosan vaikeudet l. olemalla asettamatta tälle rajoja ja tarjotakseen tälle hyvän elämän ja -tottelevaisuuden.</p> <p>Äiti siis tarjoaa tottelevaisuutta lapselleen l. sitä, mitä hänellä itsellään ei ole.</p> <p>Äiti ilmaisee kiitollisuuttaan (tottelevaisuutta) suojelemalla lasta ‘rajattomuudella’ =(ei-vaikeuksilla) ---R tulkitsee olemassaolonsa ihme-taakaksi, jota on suojeltava vaikeuksilta. Rajattomuus tulkittuu Rosalla kiittämättömyydeksi tämän olemassaolosta.</p>

Kuva 38. Tapaus Rosa

<p>1) PÄÄTÖKSENTEKO (tiivistelmä merkitysanalyysistä ja sen synteesi):</p> <p>A) KVASIPÄÄTÖS: *IK (Ii-intentio)/ PÄÄTÄN VAIKEUKSISTANI, JOTTA VOISIN HYVÄKSYÄ ITSENI: Olen siltana tottelevaisuuden ja rajallisuuden välillä (pakatoin itseni rajaksi ‘äidin ja Jumalan välille, jotta molemmat olisivat tyytyväisiä ja voisivat hylätä minut sekä hyväksyä toisensa). Hyväksyn itseni hylättyinä (=raja).</p> <p>B) PÄÄTÖS: *K (Iwe-intentio)/ TUNNUSTAN TOTTELEMATTOMUUTENI TEKOJANI JA KIITTÄMÄTTÖMYYTENI VAMMAANI KOSKIEN. LUOVUTAN RAJOJEN MÄÄRITTELYN VANHEMMALLE JA JUMALALLE ILMAN PELKOJA HYLÄTYKSI TULEMISESTA.</p>
--

Rosa ei kykene tulkitsemansa kasvatuvuorovaikutuksen seurauksena tekemään vaapaata päätöstä (Iwe-intentio). Sen sijaan hän oppii tekemään kvasipäätöksen (Ii-intentio), jonka tekemisestä seuraa, ettei hän kykene tekemään päätöstä (Iwe). Rosan käyttäytyminen vahvistaa äidin tulkintaa, jonka mukaan toista on 'hyvä' suojella vaikeuksilta ja itseltään. Toisaalta äidin intentiot Rosaa koskien kumoutuvat äidin ulkoisen käyttäytymisen seurauksena: tottelevaisuus ja kiitollisuus splittautuvat Rosan kokemushorisontissa ja hän kokee tulevansa hyväksytyksi vain, jos jakaa itsensä erikseen 'kiltin' ja 'tuhkan' tytön rooliin.

Kvasipäätös (Ii) on käytännöllisellä tasolla eräänlainen splittautunut päätöksenteon kehä, jossa ajatuksen kohde on jakautunut kahtaalle (vrt. ylpeys: ”*Päätän vaikeuksistani...*” ja itsetuho: ”...*jotta voisin hyväksyä itseni.*”). Päätös (Iwe) on dialogiakäyvä, itsestä ulospäinsuuntautuva sekä kumppanuuteen ohjaava päätös, joka mahdollistaa aikuisuuteen kasvamisen tervettä lapsenmielisyttä unohtamatta. Päätös (Iwe) paljastaa toiselle subjektin omaan toimintaan liittyvän heikkouden ja tarvitsevyyden sekä saattaa alttiiksi haavoitetuksi tulemiselle. Päätöksenteko ja riskinotto vaikuttavat siis rinnakkain, joko riskiä alentavasti (Ii) tai sitä optimoiden (Iwe), jolloin kumppanuuteen kasvaminen voi mahdollistua – edellyttäen tietenkin, että molemmat osapuolet ovat siihen kypsiä. Kasvatettavan oikeutena ei ole kuitenkaan 'kypsien ja vastuullisten' vanhempien valitseminen, koska oletus kypsästä ja vastuullisesta vanhemmasta on sisäänrakennettuna ihmisessä ja saa tällä automaattisesti moraalisen normin arvon – riippumatta sen sisällöstä. Koska oletus vastuullisesta vanhemmasta on sisäänrakennettuna ihmisessä jo syntymästä lähtien, joutuu lapsi toisenlaisen todellisuuden kohduttuaan tekemään päätöksen *siitä*, että ulkoinen todellisuus (esim. laiminlyövä ja väkivaltainen vanhempi) vastaa sisäänrakennettua ihanteellista mallia – siksikin, että *sisäinen malli moraalisenä normina määrittelee intention*, joka hakee sisältöä empiirisestä todellisuudesta. Jos ulkoisen todellisuuden malli, kuten terveellinen kasvuympäristö, vastaa sisäistä normia, lapsi vapautuu tekemään päätöksiä (Iwe) itseään koskien ja kantamaan vastuuta itsestään sekä erottamaan vastuullisuutensa toisen henkilön vastuullisuudesta. Vääränlainen vastuunkantaminen päätöksenteon (Ii) kautta tuottaa asianomaiselle itselleen irrationaalista syyllisyyttä, joka tulkitaan todellisuutta vastaavaksi moraaliseksi normiksi. Tästä seuraa, että kuva moraalisen todellisuudesta vääristyy.

S (P): Haluan, että Rosa on tottelevainen ja kiitollinen ihminen. (Minulla itselläni on paljon vaikeuksia, koska olen tottelematon ja kiittämätön.)

S(Q): Niinpä säästän hänet vaikeuksilta. (Eli en aseta Rosalle rajoja.)

S1(P): Tulkitsen, ettei minusta välitetä, koska minulle ei aseteta rajoja.

S1(Q): Asetan rajat itselleni päättämällä pitää minulle asetetut rajat (suojelen vanhempiani pahoilta teoiltani eli vaikeuksilta sekä Jumalan aiheuttamilta vaikeuksilta, itseltäni).

2) MERKITYSANALYYSI:

Äiti kokee, että häntä rakastetaan, kun hänelle asetetaan rajat. Äidin mukaan Jumala on jo asettanut vanhemmille tarvittavat rajat: Rosa on lievästi vammaisen. Rosa on äidille osoitettu vaikeus, äidin raja. Jumalan asettamat rajat muistuttavat äitiä tämän

tottelemattomuudesta. (Mihin kätkeytyy äidin henkilökohtainen tottelemattomuus?). Äidillä on siten kokemus siitä, miten häntä rakastetaan, kun hänelle asetetaan rajat: hän saa 'vaikeuksia', Rosan. Äiti tulkitsee, että kun Jumala asettaa rajoja, niistä seuraa vaikeuksia.

Rosa ei voi tehdä päätöstä rikkomusten tunnustamiseksi, koska hänelle ei ole asetettu rajoja. Rosa voi tunnustaa vain olevansa taakaton. Hänelle ei ole annettu vaihtoehtoja. Rosa joutuu siis rajojen tunnustamisen sijasta päättämään, mitä hän joutuu tunnustamaan. *'Olla taakaton' on hänelle (asetettu) raja.* Rosa tiedostaa olevansa toisia hitaampi ja lievästi vammainen. Vanhemman kyvyttömyys asettaa Rosalle rajoja tulkittu myös siten, ettei Rosan olemassaolosta olla kiitollisia. Ilman rajoja Rosa 'ei ole'. Hän joutuu asettamaan rajat itselleen, jotta kokisi olevansa ja *jotta* vanhemmat olisivat kiitollisia. Raja, jonka hän asettaa itselleen, on 'olla taakaton'.

Vaikeus merkitsee vanhemmalle rajoja ja tottelemattomuus seurauksia. Yleensä tottelemattomuudesta seuraa vaikeuksia, mutta jos tulkitaan, että vaikeuksista seuraa tottelemattomuutta, se tarkoittaa sitä, että nimenomainen henkilö ei ole oppinut suhtautumaan vaikeuksiin eikä tottumaan rajoihin. Äiti kokee olevansa tottelevainen ja arvokas, kun saa suojella Rosaa vaikeuksilta (eli on asettamatta tälle rajoja). Näin äiti saa keinon todistaa itselleen (ja Jumalalle) Rosan tottelevaisuuden. Äidille on kehittynyt logiikka: ihminen ansaitsee hyvän elämän olemalla tottelevainen. Äiti haluaa ansaita Rosalle Rosan puolesta hyvää ja vaivatonta elämää. 'Sinut hylätään, jos olet tottelematon'. Äiti on mahdollisesti kokenut, että Jumala on hyljännyt hänet antamalla hänelle Rosan. Siksi äiti yrittää sovittaa 'rikostaan' antamalla Rosalle mahdollisimman helpon elämän – antamalla hänelle äiti yrittää antaa itselleen, Jumalan puolesta.

Vanhemmat asettavat Rosan inhimilliset rikkomukset vammaan syyksi, joten Rosa ei pääse kohtaamaan itseään inhimillisellä tasolla. Hän on äidille toisaalta Jumalan ihme ja toisaalta keino Jumalalle rangaista äitiä. Äidin kasvatuksen kohteena on hän itse. Koska Rosa saattaa kokea, että äitiä rangaistaan hänen vammansa kautta, ei äitiä enää tarvitse rasittaa isommilla, Rosan tahdosta tapahtuvilla vaikeuksilla, rajojen rikkomuksilla. Rosaa ei kohdella tahtovana olentona, vaan suojauksen tarpeessa olevana vammaisena henkilönä, ihmeenä, josta ei saa olla kiittämätön. Juuri kiittämättömyys on tulkittavissa Rosan vanhemmassa tottelemattomuudeksi.

Jos Rosa luovuttaa rajojen asettamisen 1) äidille, hänelle itselleen ei synny kokemusta hyväksytyksi tulemisesta vammaisena tai 2) itselleen, hän ei voi hyväksyä itseään sellaisena kuin on. Rosa tekee johtopäätöksen, ettei Jumalakaan hyväksy häntä. Hän on vaikeus itselleen ja vanhemmilleen, kuten myös Jumalalle. Rosa tekisi abortin, jos hänen kohdussaan kehittyisi kehitysvammaisen lapsi, koska hän haluaisi lapselleen 'hyvän elämän' äitinsä tavoin.

Rosa ei ole hyväksynyt vammaisuutta (rajallisuutta) osaksi identiteettiään, koska vanhemmatkaan eivät ole sitä tehneet. Tältäkin osin vanhemmat tekevät päätöksen lapsensa puolesta. Rosa tekee päätöksen vanhempansa puolesta luoden rajat ollakseen tottelevainen ja hyväksytty vanhempiensa ja itsensä silmissä.

Rosan äiti tekee päätöksen siitä, millaisia vaikeuksia vastaanottaa. *Hän luovuttaa taakansa, rajojen asettamisen Jumalalle 'jakamalla Rosan kahtia' välttääkseen näin hy-*

läytyksi tulemisen ‘Jumalan taholta’. Äiti luovuttaa Jumalalle vastuun Rosan rajallisuuden (vammaisuuden) hyväksymisestä ja säilyttää itsellään kuvitelman vaivattomasta ‘ihme-Rosasta’. Kun äiti on jakanut Rosan Jumalan kanssa ‘puoliksi’, äiti ei halua päättää siitä, kantaako vastuuta Rosan hylkäämisestä, mikäli tämä rikkoisi rajoja (joita ei ole nyt riittävästi). *Jakamalla Rosan äiti myös luo rajoja itsensä ja Jumalan välille*: äiti ei tuota Jumalalle vaikeuksia, kun Rosa on ‘kiltti’. Tästä seuraa, että Rosan kokemus hyljättyksi tulemisesta todellistuu. Koska Rosa on ‘jaettu’, hän kokee, että sekä äiti ja Jumala molemmat hylkäävät hänet, koska kumpikaan heistä (äidin viestinnän mukaisesti) ei ota hänestä vastuuta eli hyväksy häntä kokonaisvaltaisesti.

Vastaavasti Rosa tekee päätöksen siitä, millaisista vaikeuksista saattaa vanhempansa tietoiseksi. Hän luovuttaa vanhemmille vaivattoman osan itsestään, mutta pitää itsellään toisen puolen. Pitäessään vanhemmiltaan tätä toista, haasteellista ja inhimillistä puolta piilossa, hän piilottaa itsensä kaksi asiaa: 1) vammaisuuden (jonka äiti on kieltänyt luovuttamalla sen Jumalan vastuulle : ‘Jumala pitää huolen lapsista...’) mutta jättää inhimillisen kasvatusvastuun hoitamatta. Toiseksi Rosa on piilottanut vanhemmiltaan 2) inhimillisen puolen, rajojen rikkojan, tottelemattoman lapsen.

Rosa tekee päätöksen siitä, että vamma ja inhimillisyys (tottelevaisuus) ovat piilotettuna hänessä. Hän tekee päätöksen siitäkin, että vanhemmat ja Jumala voivat olla kiitollisia hänen olemassaolostaan (Rosa käyttäytyy tottelevaisesti ja normaalisti), mikä tarkoittaa käytännössä Rosan kannalta ‘kätkeytyneenä olemista’. Rosa päättää siitä, etteivät hänen äitinsä ja Jumala riko ‘rakkauden lakia’ vastaan (vrt. äidin päätös siitä, ettei Rosa riko vanhempaa ja Jumalaa vastaan.) ‘*Jakamalla itsensä*’ Rosa luo rajaa äitinsä lailla itsensä ja vanhempiensa välille, mutta myös itsensä ja Jumalan välille, josta seuraa, että *Rosa tahtomattaan luo rajoja myös itsensä sisällä, splitaten itsensä*, mikä estää todellisen dialogin syntymisen.

Rosa tekee päätöksen siitäkin, millaisia vaikeuksia haluaa ottaa vastaan (esimerkiksi pelko kehitysvammaisesta lapsesta). Rosa ei kuitenkaan kykene tekemään päätöstä itsensä hyväksymisestä kokonaisvaltaisesti. Ongelmat eivät pääse todellistumaan osaksi hänen identiteettiään, koska ongelmia ei voida kertoa vanhemmille. Rosa ei opi tunnustamaan virheitään vanhemmilleen. Sen sijaan hän oppii todistamaan heille ‘taakattomuudestaan’ tai ‘taakattomana olemisestaan’. Samalla Rosa oppii tuntemaan Jumalan virheellisesti sellaisena, joka haluaakin Rosan elävän taakana itselleen, koska *hänen on hyvitetävä taakattomuuttaan koko ajan Jumalan suuntaan*. Tämä johtuu Rosan ajatuskaavasta, jonka mukaan Rosa rikkoessaan vanhempia vastaan suojelee kuvaansa ja äidin kuvaa Jumalasta, mutta toisaalta olemalla kiltti ja taakaton hän ‘rikkoo’ Jumalaa vastaan (vrt. *tässä* jumalakuvansa vastaan), mutta suojelee silloin vanhempiensa eli heidän mielikuvaansa Rosasta ja Jumalasta. Rosa sisäistää kaksi käsitystä virheellisesti: 1) tottelevaisuus (eli vanhemmille tottelevaisena oleminen) on henkisellä tasolla rangaistava teko Rosan jumalakuvaan nähden 2): vammaisuus ja ongelmaisuus (eli Jumalalle ‘tottelevaisena oleminen’) on henkisellä tasolla rangaistava olemassaolon muoto omiin vanhempiin nähden. Jos näitä johtopäätöksiä verrataan äidin hyväätarκοittaviin kasvatuspyrkimyksiin, joiden mukaan hän toivoo tyttärensä olevan *tottelevainen ja kiitollinen*, voidaan todeta, että äiti yrittää opettaa tytärtään olemaan kiitollinen tämän vammaisuudesta. Äidin tarkoituksena on opettaa tytärtään tekemään se työ, joka hänelle itselleen kuuluisi. Tästä seuraa, että Rosa jakaa itsensä äidin ja Jumalan kesken, kuten äitikin jakaa Rosan itsensä ja Jumalan kesken. Koska äiti on luovuttanut

rajojen asettamisen Jumalalle kasvatusvastuutaan paeten, Rosa itse ei kykene tekemään tervettä päätöstä lapsiasemaansa vedoten ja luovuttaakseen rajojenasettelua vanhemmilleen ja Jumalalle. Sen sijaan Rosa oppii tekemään kvasipäätöksen: *luovuttamaan rajat itsensä päätettäväksi välttääkseen itse hylätyksentulemisen* ja kantamaan tällä tavalla äidin jumalasuhteeseen (vrt. kantamaan itsensä kasvatussuhteeseen, joka perustuu äidin ja Jumalan väliseen suhteeseen). Tällä tavoin Rosalle ei kehity kokemusta kokonaisvaltaisesti rakastettuna olemisesta. Sen lisäksi hän oppii sisäistämään vanhempien ja jopa Jumalan rakkauden virheellisesti.

Kuva 38.1 Tapaus Rosa / Yhteenveto päätöksenteosta ja kasvatusvuorovaikutuksen merkitys-analyyttinen kuvaus

8 TULOSTEN TARKASTELUA

8.1 Kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tulosten synteesi

Kvalitatiivinen tutkimus perustelee ja kuvaa kvantitatiivisen tutkimuksen jatko-hypoteesin prosessi- ja tapaustasolla. Tarkastelen tuloksia aiheeseen liittyvän tutkimuksen ja tutkimuksen teoreettisen viitekehysten puitteissa.

A) Välittääkö kasvattaja lapselle auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä?

Tulosten mukaan kasvattajan tiedostamat intentiot eivät välity kasvatettavalle kasvattajan alkuperäisten tarkoitusten mukaan, jos toiminta on sisäisesti ristiriitaista. Ristiriita johtuu vanhemman haluttomuudesta sijoittaa itseään moraalisen todellisuuden mukaiseen järjestykseen, joka positioi kasvatuksen moraalisen järjestyksen. Moraalisen todellisuuden kieltämisestä seuraa, että vanhempi alkaa toteuttaa kasvatuksensa itsestään käsin. Tämä vaikuttaa lapsen tapaan ymmärtää ja sisäistää kasvatuksen moraalinen järjestys ja siinä oleva lapsen paikka. Tapausanalyysit 1–3 valottavat itsetulkintojen merkitystä lähemmin.

Tapausanalyysien ja haastattelumateriaalin mukaan pääenemmistö kasvattajista välittää kasvatettavalle I-intentioita, jotka kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan siirtävät kasvatettavalle *väärää syyllisyyttä*. I-intentioista käsin toimivan vanhemman piilokasvatussuunnitelma sisältää tämän mukaan ajatuksen, jonka mukaan kasvattaja välittää lapselle itseään moraalisen todellisuuden auktoriteetin sijasta. Kasvattajan piilokasvatussuunnitelma koituu monelle varmasti pessimistiseksi yllätykseksi, mutta samalla tulosten avulla on mahdollista ehkäistä jopa monia oppimiseenkin vaikuttavia kehityksellisiä ongelmia. Tulokset vahvistavat käsitystä erityisesti siitä, miten tiedostamatonta ihmisen mielen toiminta on (Emde ja Robinson 2003: 262).

Moraalisen todellisuuden järjestyksen kieltäminen kasvattajan intentioissa (silloin kun koko järjestys kielletään) ja praksiksessa (silloin kun kasvattaja sopeutuu järjestykseen, muttei *valitse* sitä käytännössä) kuvaa kasvatuksuhteen lähtökohtien rakentumista edellytysten varaan, joiden mukaan siitä voi syntyä vain suljettu ja kontrolloiva systeemi. Suljetun systeemin tai komplementäärin suhteen vanhemmuus muistuttaa Baumrindin (1971; 1989) luokituksen mukaan autoritaarista, sallivaa tai laiminlyövästä vanhemmuutta, joissa kussakin unohdetaan jollakin tavalla aikuisen luonnollinen kasvatusvastuu ja toisaalta lapsen aseman ja siihen kuuluvien oikeuksien ja velvollisuuksien hyväksyminen. Kun ihanteelliseksi katsottavassa kasvatuksessa puhutaan rajojen asettamisesta, sitä ei tule tulkita emotionaalisesti kylmäksi autoritaariseksi kasvatukseksi, vaan aikuisen määrätietoiseksi tavoitteellisuudeksi, joka tuntee lapsen aseman ja *senmukaiset* lapsen tarpeet. Tutkimukseni viitekehyksestä käsin kysymyksessä on vanhemmuuden positioiminen vallanalaisuuteen, joka mahdollistaa empaattisen suhtautumisen lapseen. Vallanalaisuuden ansiosta moraalisen positioistaan käsin toimiva vanhempi tunnistaa itsessään lapsen, eikä siksi pakota lasta *oman auktoriteettinsa* mielivaltaisesti alle. Sen sijaan hän kasvattaa lasta nöyryydellä unohtamatta aikuisen asemallista velvollisuutta. Välttääkseni esimerkiksi sellaisia kuin lapsi- tai aikuislähtöisyyden rönsvyileviä ja usein keskenään ristiriitaisiakin termejä (vrt. Pulk-

kinen 2002: 141 ja Kinos 2002: 119) puhun mielummin kasvattajasta, jonka moraalisen *meihin* orientoivan kasvatuksen lähtökohta perustuu ensisijaisesti asemassa pysymiseen ja vallanalaisuuteen moraalisen todellisuuden ontillisessa järjestyksessä sekä vasta toissijaisesti lapsen katsomiseen. Tämä on ratkaiseva ‘näkemisjärjestys’, joka mahdollistaa toisaalta lapsen lämpimän huomioonottamisen ja käyttäytymisen rajoittamisen lisäksi myös aikuisen kehittymisen ja kasvamisen. Asemaan sitoutuminen ylläpitää kasvatusuhdetta avoimena ja jopa ehkäisee sinkoutumisen kyseenalaisen vanhemmuuden kategorioihin. Tutkimukseni on halunnut tuoda esille juuri tämän lapsen katsomisen ‘näkemisjärjestyksen’ merkityksen ja sen riskit siinä tapauksessa, kun suositeltavasta järjestyksestä poiketaan. Kasvattajan *omien* tarkoitusten välittäminen siirtää kasvatettavalle kasvattajan omaa auktoriteettia, ja koska *sillä* itsessään ei ole asemallista perustelua, lapsi joutuu luomaan aseman vanhempansa puolesta. Näin väärä syyllisyys saa alkunsa merkityksen samalla eräänlaiseksi läheisyydeksi. Voitaisiin puhua myös ‘väärästä asemakognitiosta’¹³⁶. Tuleekin siis kysyä, millaisia kasvattajan objektiivisten tarkoituspyrkimysten tulisi olla tai selviävätkö ne todellisuudessa vasta vapaaehtoisen nöyrytyksen ja omakohtaisen kasvamisen kautta. Objektiivisuudesta keskusteltaessa ei voida enää välttää position merkityksen käsitettä kasvatuksessa. Tutkimuskysymys C vastaa tähän kysymyksen tarkemmin.

B) Millaista väärää syyllisyyttä lapsi omaksuu eli millaisia sisältöjä ylpeys ja itseviha saavat vanhemman laiminlyömän kasvatuspäätöksenteon seurauksena?

Tutkimuksessani roolinottoemootioille (Varila & Ikonen-Varila 2002), kuten ylpeys, on annettu moraalinen merkitys. Moraalisten motiivien, kuten vastavuoroisuuden, hyvittämisen ja sääntöjen noudattamisen arvioiminen ovat jääneet varhaisissa interventioissa toistaiseksi käyttämättömäksi voimavaraksi. Moraalisten motiivien hyväksikäyttöä ei tulisikaan aliarvioida jo niiden yleismaailmallisuuden takia (Emde & Robinson 2003: 262) lapsen me-orientoitumista kehitettäessä. Emotionaalisen kommunikaatiojärjestelmän säätelyn kehys ei kuitenkaan riitä selittämään tuloksiani. Avoimuus lapsen tunteille ja tarpeille ovat lähinnä dialogista seurausta vanhemman positioitumisesta moraaliseen todellisuuteen. Toiseksi oikeasta ja väärästä syyllisyydestä puhuttaessa syyllisyys saa merkityksen todellisuudessa vallitsevasta järjestyksestä riippuen. Myönteisessä mielessä syyllisyyden moralisoimiseen päädytään silloin, kun kasvatuksen olemusta on tarkoitus tarkastella syvällisemmin kuin roolinottoemootioiden valossa. Positioitumista pohdittaessa voitaisiin puhua *moraalisesta* roolinotosta oletuksella, että roolinottoemootiot olisivat riippuvaisia tässä kontekstissa varsinaisesta positioista.

Väärä syyllisyys on implikoitu teoreettisessa viitekehyksessäni ylpeyden ja itsevihän horisontaaliseksi kehäksi, jossa vallitsee *in aliud tendere*. Horisontaalinen kehä ilmenee suljettuna systeeminä, jossa toisiaan ylläpitävät pyrkimykset

¹³⁶ Kasvatussuhde on asemasuhde vrt. Crittendenin (1997) kiintymyssuhteen organisointimuototeorian termit ‘väärä kognitio’, ‘väärä affekti’ jne. (Hautamäki 2003: 47).

‘ajavat toistaan takaa’ paikattomasti, koska ne kieltävät suhteen *vertikaaliin*, moraalisen todellisuuden järjestyksen. Pyrkimykset muistuttavat alkuperäistä saamatta siihen kosketusta tai kykenemättä siihen (ks. merkitysanalyysien nöyryys-ulottuvuus). Toisaalta horisontaalit pyrkimykset merkittyvät konstruoijalleen moraalisesti ja ilmentävät opittua läheisyyttä, jonka lapsi tulkitsee rakkaudeksi – koska sillä on absoluuttinen moraalinen arvo. Kehän paikattomuus etsii tasapainoa, joka onnistuu komplementaarisesti toisen ihmisen kanssa, eräänlaisessa *sybioottisessa konseksuksessa*, mutta tämän persoonallisuuden kustannuksella. Sekundäärisysteemin jäsen¹³⁷, esimerkiksi lapsi, asettuu *vertikaalina* määrittelemään sen järjestyksen, jonka vanhempi kieltää. Väärä syllisyys syntyy vanhemman laiminyömästä todellisuuden järjestyksestä, jolloin aikuisen toiminnan ristiriitaisuus provokoi lapsen konstruoimaan vanhemmalle sen aseman, jonka hän alunperin kieltää. Kasvatuspäätöksillään lapsi liittyy vanhemman siihen kuviteltuun onttimeen järjestykseen, joka matkii alkuperäistä. Käytännössä lapsi perustelee kasvatuspäätöksillään vanhemman intention, jota vanhempi itse ei kykene toteuttamaan. Toisaalta vanhemman oma intentio edustaa sisäistettyä ihannetta vanhemmuudesta. Tämän intention toteuttamisvaatimukset kertovat todellisuuden epärealistisesta tulkinnasta jo siksi, että vanhemman intentio edustaa moraalisesti arvottunutta li-intentiotä. Ihanteellinen vanhemmuus vaatii enemmän kuin vanhemman ja lapsen yhteisetkin ponnistelut. Nöyryys ei voi koskaan toteutua toisen alistamisena, painostamisena, itsensä vähättelynä, nöyristelynä tai muunlaisena toiseen tai itseen vaikuttamisen keinona. Ihanteellinen vanhemmuus voi toteutua korkeintaan nöyrän vallanalaisuuden positiona: koska onttimeen järjestyksen takana on täytetty intentio, täydellinen teko eli (kasvatus)päätös toiminnan riippumattomuudesta sen osallisiin nähden, vanhempi voi saada ja antaa anteeksi lapsensa lisäksi myös itselleen.

Tapaus- ja merkitysanalyysit esittävät väärän syllisyyden saamia sisältöjä ylpeyden ja itsevihan ulottuvuuksissa. Väärä syllisyys on todellisen nöyryyden vastakohta. Vastaavasti autenttinen syllisyys ja sen kohtaaminen edellyttävät nöyryyttä. Itsensä toteuttaminen voi tässäkin suhteessa saada melkoiset mittasuhteet ja vääristää nöyryyden olemusta: autenttisen syllisyyden kohtaaminen voi häiriintyneessä mielessä muodostua *omakohtaiseksi* itsensä toteuttamisen – ja tarkkailun askeettiseksi lakihenkisyydeksi, jolloin se vääristyy edelleen, koska sitä tarkastellaan suhteessa horisontaaliin. Tätä kysymystä ei kannata eikä voi tulkita horisontaalista käsin, vaan suhteessa moraaliseen auktoriteettiin.

C) Jos aikuinen välittäisi lapselle auktoriteettia toteutuneen kasvatuspäätöksenteon kautta, millaisia kasvatuksellisia seurauksia sillä olisi lapsen kasvulle?

Tapausanalyysien 1–3 perusteella voidaan päätellä, että sisäisesti johdonmukainen eli kasvatuspäätöksen sitoma toiminta voi tuottaa toivottuja päämääriä kasvatettavan käyttäytymiseen ja tulkintoihin. Ylpeyden ja itsevihan taustalla vaikutta-

¹³⁷ Yhtä hyvin voitaisiin määritellä *aviollinen realiteettiperiaate*: siinä sekundäärisysteemiä edustaisi jompikumpi puolisoista (Salo)

vat motiivit perustuvat Ii-intentioihin, joiden tarkoituksena on estää kasvattajaa näkemästä todellisuuden vastaista toimintaansa ja niitä seurauksia, joita ne saavat lapsessa aikaan. Sisäistetty kognitio todellisuuden järjestyksestä antaa toimijalle vapauden valita Ii- ja Iwe-intentioiden väliltä. Kasvattaja voi käytännössä kieltää sen järjestyksen, jota edustaa tietoisuudessaan. Ii-intention sisäistänyt kasvattaja on tukalammassa tilanteessa, koska hän ei voi valita Iwe-intentiota kuin tavaratalon hyllyltä. Itse asiassa Ii-intentiosta käsin toimiva kasvattaja *kokee* ohjaavansa lastaan kohti Iwe-intentiota. Toteutuneen kasvatuspäätöksenteon kautta aikuinen valitsee myös praksiksessaan päätöksensä perustuvan käyttäytymisen. Sen tehtävänä on vastaanottaa lapsen mahdolliset pettymykset kasvattajan tarkoittamia päämääriä koskien. Vanhemman oma kasvu ja vallanalaisuus ontin järjestyksen mukaan haastavat lapsen kohti kasvua. Tällaisen vanhemman toiminta osaa myös kohtuullistaa lapsen mielihyväpyrkimykset ja arvioida niitä moraalisisista arvoista käsin lapsen asemaa kunnioittaen. Tässä on erityisesti kysymys objektiivisten tarkoituksien mahdollisuudesta ja määrittelystä sekä niiden suhteesta lapsen todellisuuteen kiinnittymiseen. Toisaalta kysymys on myös kunkin kasvattajan yksilöllisistä kehittymistarpeista, jotka parhaimmillaan voivat toteutua objektiivisina tarkoituksipyrkimyksinä. Yksilöllisestä syntyy ainutlaatuinen, kun se saa nöyryyden kautta objektiivista merkitystä.

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen avulla on pyritty kuvaamaan objektiivisten tarkoituksien etiologiaa ontin järjestyksen positiosta käsin. Periaate kuvaa kasvattajasta riippumattoman todellisuuden, jonka järjestykseen sitoutumisella on välittömät seurauksensa kasvatukseen. Kasvatuspäätöksentekoon sitoutuessaan kasvattaja määrittelee samalla lapsen asemaa moraaliseen todellisuuteen nähden. Mitä enemmän lapsi saa kasvaa omasta positiostaan käsin ja olla positiostaan käsin toimivan vanhemman tai aikuisen kasvatettavana, sitä riippumattomamman kuvan vanhempi luo moraalisen todellisuuden suhteesta sekä vanhempaan itseensä että lapseen. Tämän vallanalaisuutena olemisen kuvan välittyminen ja sisäistyminen mahdollistavat lapsen itsenäistymisen vanhemmastaan samalla kun lapsi kasvaa *meihin*. Koska moraalinen todellisuus on joka tapauksessa riippumaton kasvatusposition haltijasta, se tuottaa seurauksensa lapsen itsetulkintoihin. Suhteemme todellisuuteen määrittelee sen ilmenemistavan. Parhaassa tapauksessa lapsi sisäistää todellisuuden riippumattomuuden vanhempansa välityksellä kokien samalla turvallisuutta suhteessa vanhempansa. Vapauttamalla lapsen asemaansa vanhempi luo lapselle edellytykset asemasta käsin tapahtuvaan kehityksellisesti ajankohtaiseen päätöksentekoon. Nöyrytyksellä aikuinen voi vapautua väärästä syyllisyydestään, vahvistaa toimintansa johdonmukaisuutta sekä rohkaista lasta päätöksiin toimia identiteettiä rakentavalla tavalla. Oman itsensä sijasta *auktoriteetin* välittäminen vapauttaa lapsen vanhemmuuden komplementäärisiltä ja symbioottisuuteen houkuttavilta heijastevaikutuksilta sekä takaa avoimuuden ja tilan kasvuille ja tasapainoisille ihmissuhteille.

Iwe-intentiot saavat itsessään moraalista arvoa, johon katsotaan kuuluvaksi vallanalaisuus ja siitä käsin vallan harjoittaminen. Kysymys on *suhteen* moraalisisesta arvottamisesta, joka määrittyy vallanalaisen yläpuolelta. Tutkimuksessani nöyryyden sisällöt ovat toimintatapoja, joihin lapsi kykenee vain lapseuden positiosta käsin ja vasta kun vanhempi on itse asettunut kasvattajana omaan vallan-

alaiseen positioonsa. Toisaalta kyseisten sisältöjen vahvistaminen onnistuu vertaisaikuisenkin taholta silloin kun ne tunnistetaan ja juuri siksi yhteistyö lapsen vanhempien ja lapsen kanssa työskentelevien aikuisten välillä on hyvin tärkeää. Perheen erityinen *omavastuu* suhteessa yhteiskuntaan korostuu tiettyjen kysymysten saadessa ‘pyhän’ statusta juuri siksi, että ne välittävät väärää syyllisyyttä. Vertaisaikuisen katselee tilanteita usein etäämmältä siksikin, että hänen omat kysymyksensä ja kipupisteensä ovat usein toisenlaisia. Toisaalta likeinen suhde vertaisaikuisen asettaa sekin haasteita, koska silloin lapsi altistuu hänen käsitykselleen aikuisuuden positioista. Toisaalta lapsella saattaa olla henkistä immuniteettia juuri vertaisaikuisen omille haavoille, mutta tämä johtuu siitä, että lapsi on asettunut lapseuden positioonsa omassa perheessään näissä kysymyksissä. Missään tapauksessa lapsi ei ole kenenkään aikuisen position yläpuolella, joten vertaisaikuisenkin epärakentava toiminta on omiaan murtamaan lapsen tasapainoa ja hyvinvointia – mikä puolestaan vie lapselta voimavaroja perheen sisällä jaksamiseen ja altistaa edelleen vanhempien haavoille. Vanhemmuuden ja aikuisuuden positio ovat siis tietyssä mielessä samoja asioita, mutta toisaalta niiden identtisyys määrittyy siitä riippuen, tarkastellaanko vanhempaa ja toista aikuista rinnakkain vai yksin vanhempaa. Pikemmin tulisi kysyä, millaisessa positioissa toinen aikuinen on kasvattajan rinnalla ja miten hänen tulisi sijoittua siihen? Vastuu vanhemmuudesta ei ole kuitenkaan jaettavissa silloin kun se on edellä kuvatussa mielessä ‘pyhää’. Tässä mielessä kasvatustavastuu kuuluisi vain vanhemmille. Kasvatustavastuun määrittely lähtisi tällöin oletuksesta, että lasta ja tämän vanhempaa sitoo toisiinsa tietty väärä syyllisyys¹³⁸ silloin kun vertikaalisesta merkitysulottuvuudesta luovutaan. Voitaisiin puhua jopa totaalaisesti vääristyneestä kasvatustavastuusta. Sen sijaan autenttisuudesta syyllisyydestä puhuttaessa ollaan jo tilanteessa, jossa henkilöiden positiota tarkastellaan suhteessa moraaliseen todellisuuteen eikä toisiinsa nähden. Toisaalta kasvatustavastuusta puhuttaessa ei voida välttää perheen määritelmää ja *sen* mahdollista positiota moraalisisessa todellisuudessa suhteessa esimerkiksi yhteiskuntaan. Silti ei voida enää ajatella, että kasvatustavastuu olisi subjektin itsensä määrittävissä oleva tehtävä. Pikemmin tulisi puhua osallisuudesta ja sen *tilasta* kasvatustavastuun kantamisessa ja toteuttamisessa. Esimerkiksi perheitä autettaessa tulisikin lähteä siitä, että vanhempia autetaan löytämään oma asemansa vanhempina. Vanhemmuuttaan kyseenalaistaessaan kasvattaja joutuu kamppailemaan luopuakseen toimivankin vanhemmuuden identiteetistä, sillä usein sen takana vaikuttavat li-intentiot ylläpitävät tietoista käsitystä hyvästä vanhemmuudesta. Alasuutarin (2003: 156) mukaan syyllisyys ja sen pohtiminen eivät kuitenkaan riistä vanhemman toimijuutta. Sen kohtaaminen olisikin nähtävä resurssiksi tehdä asiat toisin.

D) Mikä estää lasta irrottautumasta väärästä syyllisyydestä?

Moraalisen todellisuuden ontinen järjestys edustaa myös auktoriteetin ja sen aseman edustajan välistä läheisyyttä, jonka rikkoutuminen aiheuttaa autenttista,

¹³⁸ Teologisesti voitaisiin todeta, että *perhe* kuolee ilman Jumalaa edellyttäen, että perheen sisäiset positiot ja niiden välinen järjestys määrittyvät Jumalasta käsin

oikeaa, syyllisyyttä. Autenttisen syyllisyyden alkuperä edellyttää siis eräänlaista optimaalisen läheisyyden olemassaoloa, jonka moraalisen todellisuuden järjestys määrittelee. Jos autenttista syyllisyyttä ei kohdata, kasvattaja jälleenkonstruoi ont-tisen järjestyksen velvoittamana rikkoutuneen järjestyksen omin kasvatuspäätök-sin. Tällainen subjektiivinen interventio merkitsee läheisyyden takaisinpalautta-mista, josta seuraa väärää syyllisyyttä. Ylpeyden ja itsevihan horisontaali kehä on silloin tuo *päätös*, väärä syyllisyys, jota kasvattaja ylläpitää aseman ja auktoriteet-tin välisen järjestyksen palauttamiseksi. Todellisuudessa kasvattajan keinot ovat puutteelliset ja olosuhteet väärän syyllisyyden siirtymiseksi ehtineet jo syntyä. Periaatteessa ont-tisen järjestyksen kieltämisestä seuraa, että järjestykseen *lisätään* mikä tahansa interventio, joka saa vääristynyttä moraalista arvoa. Kasvatuksessa järjestystä voi täydentää lapsi, jonka kasvattaja itse asettaa määrittämään vallan-alaisuuttaan ja hyvittämään epäjärjestyksen aiheuttamaa moraalista ja psyykkistä sekasortoa ja ahdistusta. Väärä syyllisyys on periaatteessa se *konstruoitu inter-ventio*, joka asettuu aseman ja auktoriteetin väliin niiden näennäisenä umpeenku-rojana ja yhdistäjänä ja toisaalta niiden erottajana. Mutta koska moraalinen todellisuus on riippumaton sen havaitsijasta, sen järjestystä ylläpitävää päätöstä ei voi-da peruuttaa eikä sitä voida enää luoda uudelleen. Todellisuuden riippumaton luonne velvoittaa siis sen osallisia tilanteessa, jossa se kielletään. Kun väärää syyllisyyttä ylläpidetään lapsen avulla, tämä ei vapaudu tekemään valintoja juuri niissä elä-mänsisällöissä, jotka palvelevat vääränä syyllisyytenä ja läheisyyden merkittäjinä aseman ja auktoriteetin välissä. Väärässä syyllisyydessä lapsi elää tämän *kielletyn* järjestyssuhteen vankina ja ehdoilla. Koska todellisuuden ont-tinen järjestys on täydellinen, sen takaisinsaattaminen inhimillisen intervention kauttak-in on velvoitettu täydellisyyteen pyrkimiseen siihen kuitenkin kykenemättä. Jos autentti-nen syyllisyys kielletään, väärästä syyllisyydestä vapautumista ei voi tapahtua. Autenttisen syyllisyyden tunnustaminen edellyttää nöyryyttä tunnustaa, että on rik-konut objektiivista järjestystä vastaan. Järjestyksen riippumattomuus takaa, ettei kasvattajan tarvitse alkaa rakentaa järjestystä uusiksi. Vallanalaisuus ja siitä käsin johtaminen voivat siis ehkäistä väärän syyllisyyden siirtymistä kasvatettavalle. Auk-toriteettia välittävä vanhemmuus tunnustaa epätäydellisyytensä ja hakee sille oikeaa sisältöä objektiivisista tarkoituseristä. *Omaa* auktoriteettiaan välittävä vanhemmuus taas kieltää epätäydellisyytensä ja velvoittaa toiset ylläpitämään sen luomia väärän syyllisyyden sisältöjä ja tunnustamaan etenkin ne objektiivisiksi. Tämä on tehtävä, josta lapsi vanhemmista *riippuvaisena ei voi kieltäytyä*.

Kvalitatiivisen tutkimuksen jatkohypoteesi:

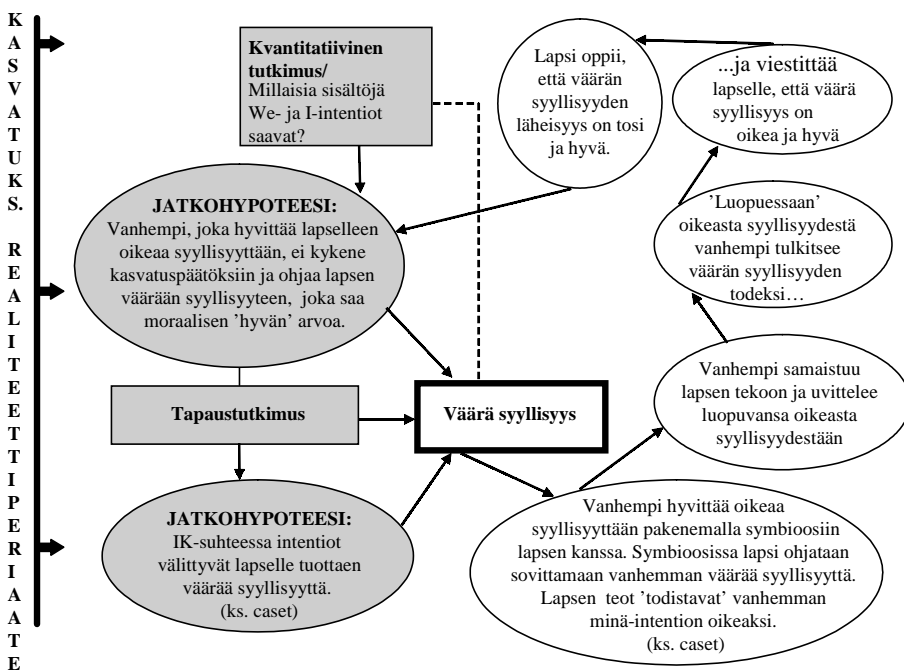
IK-suhteessa kasvattajan tarkoittamat intentiot välittyvät lapselle tuottaen väärää syyllisyyttä. Tapauksista 1–3 on havaittavissa, että vanhemman aikoma alkuperäi-nen ja hyvä tiedostettu päämäärä ei pääse realisoitumaan lapsen käyttäytymisessä, vaan tuottaa ylpeyttä ja itsevihaa sisältäviä tulkintoja sekä käyttäytymistä suhteessa vanhemman alunperin aikomaan päämäärään nähden. Teoreettisen viitekehysten mukaan silloin voidaan tehdä päätelmä, että kasvattaja välittää omaa auktoriteetti-aan eikä hän ole sijoittunut asemaansa alkuperäisen järjestyksen mukaisesti. Esi-merkiksi Jaakon tapauksessa äiti haluaa todistaa itselleen, että puhumalla totta häntä ei rangaista. Koska äidillä ei ole todellista ‘uskoa’ eli luottamusta tämän asian totuu-

dellisuuteen, hän käyttää poikaansa Jaakkoa pyrkimyksensä toteuttamisen välineenä. Seurauksena äiti välittää lapselleen tietoa, että jos tämä puhuu totta, äiti ei rankaise Jaakkoa. Jaakolle kehittyy vääriä syyllisyyttä. Äidin mieltämä hyvä kasvatustarkoitus osoittautuukin olevan Jaakon sijasta vain häntä itseään varten.

Kasvattaessaan lastaan I-intentioin vanhempi kohdistaa kasvatuksen tiedostamattaan omaan itseensä. Tässä prosessissa vanhempi pyrkii irtautumaan väärästä syyllisyydestä ja kohtaamaan oikean, aiheellisen syyllisyytensä, inhimilliseen eksistenssiin vääjäämättä kuuluvan perusyksinäisyyden. Vääristyneessä kasvatussuhteessa oikeaa syyllisyyttä ei uskalleta ja voida kohdata ilman lasta ja siksi sen olemassaolo yritetään hyvittää lapselle. Jaakon tapauksessa äidin toivoman intention hedelminä ovat kaikki muu paitsi aiottu päämäärä. Miksi? Äiti ei ole kohdannut itseään ja omaa syyllisyyttään, joten hän ei voi ohjata siihen lastaankaan. Äidin oma henkilökohtainen kasvunhaaste siirtyy hänen pojalleen, koska äiti ei kanna siitä vastuuta rakentavalla tavalla eli nöyrytyksellä. Äidin laiminlyömystä henkilökohtaisen syyllisyyden kohtaamisesta seuraa kasvatettavalle vääriä syyllisyyttä, joka estää Jaakkoa näkemästä ja osallistumasta äidin toivomaan kasvatuspäämäärään. Erityisesti Jaakon tapauksessa ilmenee selvää kasvatussuhteen komplementäärisuutta, jossa kasvatettava manipuloidaan toteuttamaan kasvattajan aikomat intentiot.

Kuva kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusosan dialogista ilmentää vääriä syyllisyyden roolin merkitystä tutkimuskokonaisuudessa. Kummankin osan jatkohypoteesit vahvistavat toisiaan havainnollistaen samalla kasvatuksellista realiteettiperiaatetta.

KVANTITATIIVISEN JA KVALITATIIVISEN TUTKIMUKSEN DIALOGI

Kuva 39. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen dialogi

Esimerkiksi biografisten¹³⁹ merkitysisältöjen on tulkittu välittyvän ensisijaisesti ‘sanattomien sääntöjen’ muodossa, jotka automatisoituvat abstrakteiksi säännöiksi (Guidano 1991). Vähitellen säännöt eriytyvät primääreiksi ja kompensoiviksi säännöiksi¹⁴⁰. Minuuden integratiivinen kokeminen edellyttää näiden sääntöjen keskinäistä koherenssia (Toskala 1996: 8). Guidano (1991) korostaa yksilön arvioivan välitöntä kokemistaan henkilökohtaisten merkitysorganisaatioiden kautta. Aikuisuudessa ihminen pyrkii säilyttämään kehityksessään vakiintuneet merkitysjärjestelmät ja niiden koherenttisuuden (Toskala 1996: 7). Tämän vuoksi esimerkiksi kasvattajan ydinskeemat pitäytyvät suvereenisuuteensa inkoherenttisuudestaan.

Laingin (1972; 1973; 1977; 1982 & 1987) *false self*-käsite muistuttaa Toskalan kuvaamia sanattomien sääntöjen (Guidano 1991) ilmenemisperiaatteita. Laingilla biografinen narratiivi on ambivalenttinen performanssiin nähden ja muodostaa väärän itsen (*false self*). Inkoherenssi voi luoda myös strukturaalisen neksifikaation, jossa ‘yhtä perhettä’ oleminen tai sanaton sopimus sellaisen olemassaolosta johtaa toistuvasti verkoston järjestelmissä ja alajärjestelmissä sukupolvien ajan projisoimiseen, mikä puolestaan synnyttää suljetun ja kontrolloivan järjestelmän sekä altistaa erilaisten psyykkisten häiriöiden synnylle.

Tutkimuksessa esiintyvät haastateltavien tiedostetut intentiot edustavat lähinnä kompensoivia sääntöjä, vaikkakin tuskin saavuttavat disintegraation maksimaalista vakavuusastetta. Mielestäni disintegroidusti (vrt. irrationaalinen tai väärä syyllisyudentunne) tiedostetun intention käsitteellä ja erityisesti silloin kun sitä käsitellään vääristyneen asemakognition näkökulmasta, on yhtymäkohtia myös Crittendenin (1995) vääristyneen kognition (Nyman, Nantö & Sandroos 2000: 53) käsitteeseen. Dyadialyysien kautta lapsen merkityksenannon ja raportoiman reaktion kautta voidaan päätellä jotakin vanhemman primääri- eli tiedostamattomista intentioista. Kysymyksessä on teoreettisten käsitteiden sitominen empiriseen havaintotodellisuuteen korrespondenssisääntöjen avulla (Laitinen 1978: 58).

Lapsi ei voi välttyä tulkintavääristymiltä ja kyetä vahvistamaan sisäistä tulkin- taansa itsenäisesti. Tutkimuksen johtoajatuksena on, että vanhempi tai läheinen aikuinen luo lapselle arvotetun *intentiotietoisuuden*, joka perustelee lapsen käyttäytymisen. Lapsi on riippuvainen auktoriteetista, jolla on asemallinen valta määrittelyoikeuteen (Wrong 1979: 52–53, 60–61).

¹³⁹ Kognitiivisessa psykoterapiassa

¹⁴⁰ Esimerkiksi paniikkifobisessa ahdistuksessa primäärisenä sääntönä on, ettei ihminen selviydy erillisyydessään yksin. Tasapainottavana sääntönä ihminen selittää itselleen olevansa pärjäävä ja itsellinen. Uhkaavan pakottavuuden ja pakonomaisen pärjäämisen välinen jännite heijastuu ihmisen tavassa olla itseensä ja muihin (Toskala 1996: 8).

8.2 Tapausanalyysit

Tutkimukseni käsitteistö kuvaa reflektiivistä vallankäyttöä. Valta voidaan kiteyttää sen käyttäjän määritelmän, subjektiuden, kautta. Nuutista (1994: 32) edelleen lainaten '*subjekti*' on alkujaan käsitetty relationaalisesti ja se on merkinnyt '*valanalaista*', '*alamaista*' (lat. *subiectus*), mikä merkitys sillä edelleen on joissakin kielissä ja valtaa käsittelevissä tutkimuksissa. Sanakirjaversiossa subjekti määrittyy ajattelevaksi, tuntevaksi ja toimivaksi olioksi.

Nuutinen (1994: 31, 54) korostaa, että kasvatus on valanalaista toimintaa, sillä kaikkea toimintaa voidaan tulkita vallan kontekstissa. Kasvatustoiminta nähdään osaksi tarkoituksellista toimintaa, jossa vallalla on merkittävä rooli. Tutkimuksessani on kysymys tietoisista intentioista. Intentiot välittävät myös valtaa ja kasvatajan vallankäyttöä. Case-analyysien avulla onkin nähtävissä, miten lapsen reaktiot palvelevat olemassaolevan valtasuhteen rakenteita.

Tietoisien kasvatuksen käsite (Nuutinen 1994: 57) sisältää teknisen ja valtaobjektin kategorian. Vallan tekniikka on silloin alistettu tietylle asiantuntemuksellisesti patentoidulle kasvatuksen strategialle. Lasta voidaan kohdella myös objektiina, joka halutaan kasvattaa tietynlaiseksi subjektiksi.

Subjektin muotoutumisen ongelma ilmenee erityisesti kasvatuksen ja vallan kohtaamispaisteissa. Subjektiuden muotoutumisen kehitys toteutuu yksilön suhteena itseensä, suhteena ulkoisiin valtarelatioihin ja hyväksyttävänä alistumisen perustasona. Yksilön suhde itseensä sisältää reflektiivisen vallankäytön autonomiaa tai ulkoisia determinanteja korostaen. (Nuutinen 1994). Tutkimukseni kannalta kysymys kasvatuksen ja vallan rinnakkaisuudesta asettuu kasvatuspäätöksenteon kontekstissa eksistentiaalisen, autenttisen, syyllisyyden ja syyllisyyden tunteen leikkauspisteeseen. Katson edelleen, että horisontaalisella tasolla niiden erilaisuutta on vaikeampi ellei jopa mahdotonta osoittaa kuin silloin, jos niiden käsitteellinen ja käytännöllinen identiteetti suhteessa toisiinsa rakentuvat moraalin todellisuuden järjestyksestä käsin.

Esimerkiksi vallan analyysiä (Wartenberg 1990) soveltaen subjektiuus on kykyä vaikuttaa johonkin ja saada aikaan muutos tai kykynä olla tuon vaikutuksen ja muutoksen kohteena. We-intention toteutuminen (Iwe) mahdollistaa erityisesti kyvyn (*ability*) harjoittaa valtaa ja olla samanaikaisesti sen alamainen. Tällaisen vallan käyttäminen ilmenee lasta asemaansa vapauttavina kasvatuspäätöksinä.

Valta on identtinen tarkoituksellisen, aiotun (*intended*) ja tehokkaan vaikuttamisen kanssa. Vaikuttamisen toinen alakategoria koostuu ei-tarkoitetuista (*unintended*) seurauksista. Tarkoituksellinen toiminta tuottaa aina tarkoituksellisten vaikutusten ohessa ei-tarkoituksellisia vaikutuksia. Esimerkiksi dominoiva ja ylisuojeleva äiti tuskin aikoo feminisoida poikansa luonnetta. Kaikenlainen sosiaalinen vuorovaikutus tuottaa ei-aiottuja efektejä (Wrong 1979: 4). Tutkimuksen tulokset osoittavat samansuuntaisia merkkejä. Moni vanhempi yllättyisi kuullessaan, millaisia vaikutuksia heidän kasvatuksellaan tosiasiaissa on.

Haastateltavat ovat myös tuoneet asioita esille valikoidusti. Tulokset ilmentävät hyvin selektiivisiä kasvatuskonteksteja. Silmiinpistävää on kuitenkin, että toisistaan riippumattomasti haastatellut henkilöt ovat esiintuoneet hyvin samankaltaisia asioita. Erityisesti korostui se, etteivät vanhemmat ja kasvatit raportoineet

yhtään dialogia anteeksiantamisen prosessin ulottuvuudesta. Sen sijaan tulokset antavat viitteitä jokaisesta perhesysteemistä löytyviin harvalukuisiin syyllisyyden ‘*mustiin pisteisiin*’ tai ‘*salaisiin sopimuksiin*’¹⁴¹, jotka alitajunnassa ja tiedostamattomassa ohjaavat kasvatuskäytäntöä läpi sukupolvien. Tutkimuksen kannalta arvioitavaksi jää edelleen, missä määrin haastatteluissa ilmennyt väärä syyllisyys on juuri perheen ‘pyhää ja intiimiä syyllisyyttä’, joka asettuu salaisten sopimusten piiriin. Haastateltavien vastausten perusteella löytyi silti yhdenmukaisuuksia, jotka eivät voi olla sattumaa. Eri perheiden välillä salaisten sopimusten rakenteissa vallitsevat sisältöerot ovat jo merkittäviä, mikä puolestapuhuu tutkimuksen kosketuksesta perheen omaan tarinaan.

Arvojen suhteellisuutta korostavassa kulttuurissa vanhemmat harvemmin sijoittavat itseään tietoisesti mihinkään moraaliseen asemaan jo siksikään, että he pitävät itseään lasta koskevan tiedon varsinaisina asiantuntijoina. Esimerkiksi vanhemmuuden kokemus itsessään ja vanhemman tiedon kokemuksellisuus asettuvat heidän puheissaan asiantuntijan tietoa merkittävämpään asemaan (Alasuutari 2003: 167). Toisaalta haastatteluissa ei pyrittykään tuomaan tätä tietoisien positioimisen näkökulmaa ilmi. Vanhemmuuden sijoittumisesta ontittiseen asemaan onkin voitu tehdä päätelmiä vasta kun haastateltavat vanhempi-lapsiparit on sijoitettu kasvatuksen nelikenttään ja ensin on pohdittu empiiristen tulosten ja viitekehysten avulla, onko vanhempi kasvattaessaan välittänyt auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä.

Kuvassa 40. esitellään kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset tutkimustulokset kasvatuksen nelikentässä. Kasvatuksen ulottuvuudet on esitetty koordinaatiston tunnuskirjainten avulla (P, S), jossa P vastaa lapsen performanssia ja tottelevaisuuden luonnetta. Vertikaali S kuvaa vanhemman toiminnan koherenssia, joka on origon yläpuolella koherentti S+ ja origon alapuolella epäkoherentti S-, mikä voidaan tulkita aikeen ristiriitaiseksi ilmenemiseksi.

Kvantitatiiviset tulokset sijoittuvat kenttään johtopäätöksissä ilmaistuina olettamuksina. Johtopäätöksissä esitettiin, että Iwe-intention vääristymisen edellytyksenä on kasvattajan liian suuri tai vähäinen etäisyys kasvatettavaan nähden, minkä vuoksi auktoriteettikin ymmärrettiin eri tavoin vanhempien ja lasten näkökulmasta ja sen välittämisessä vanhempien tarkoitusten mukaisesti todettiin ongelmia. Teoreettisesti päätelmä on yhdenmukainen sen käsityksen kanssa, että Iwe-intention syntymisen edellytyksenä tarvitaan sitoutuminen moraalisen todellisuuden ontittiseen järjestykseen, jossa vallitsevien asemien väliset suhteet on määritelty optimaaliseksi kasvattajan subjektiivisista mielipiteistä riippumatta. Auktoriteetin kadotessa kasvatuksesta asemien välinen suhde muuttuu liian likeiseksi tai etäiseksi ja we-intention saama merkitys vääristyy. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan vanhemman pyrkimys Iwe-intention ‘toteutuu’ silloin *horizontaalissa* väärää syyllisyyttä ja riippuvuutta ylläpitävässä kehässä lapsen kasvun kustannuksella.

¹⁴¹ Termi ‘*salaiset sopimukset*’ on lainattu Tuhkasaarelta (1999) teoksesta *Perhe terapiasa* (1999: 110).

Kasvatuksen nelikenttä koostuu teoreettisesti yksinkertaistetusta neljästä kohtaamisen osasta, joista kukin kuvaa auktoriteetin merkityksen ja funktion omalla tavallaan. Kuvaustapa ja auktoriteetille luotava merkitys riippuu muuttujista, joiden varassa tulkinta tehdään. Nelikenttä rakentuu kahden muuttujan varaan: 1) vaaka-akseli (P) edustaa lapsuutta, performanssia ja Ii-intentiota. 2) Pystyakseli (S) edustaa aikuisuutta, intentiota ja Iwe-intentiota ($S+/- = P+/-$). Kumpikin akseli varioi kahden pisteen välillä. Vaaka-akseli liikkuu tottelemattomuudesta tottelevaisuuteen ja pystyakseli koherenssista inkoherenssiin.

Sama nelikenttä saa erityisen merkityksen teoreettisessa viitekehyksessä, kun sitä tarkastellaan tapausten luokittelijana joko auktoriteetin tai väärän syyllisyyden välittämisen näkökulmasta. Kasvatuksen nelikenttää tulisikin lukea siten, että vaaka-akselin yläpuolelle asettuu auktoriteettia välittävä kohtaamisen tapa. Vastaavasti saman akselin alapuolelle sijoittuu väärää syyllisyyttä siirtävä kasvatuksen malli.

Lisäksi akseleita voidaan liikuttaa toisiinsa nähden, jolloin origon siirtyminen varjo-origokoordinaatista johonkin ulottuvuuteen antaa kasvatusauktoriteetille rakenteellista sisältöä. Esimerkiksi jos vaaka-akselia siirretään mahdollisimman ylös, aikuisen ja lapsen kohtaaminen merkittyy tavalla, jossa aikuisen koherentin käyttäytymisen määrä on hyvin vähäinen. Ohessa myös 'anteeksiantamisen kenttä' (P-, S+) jäisi pieneksi, jolloin kasvatusauktoriteetille annettava merkitys syntyisi seuraavasti: vanhempi rakastaa vähän ja lapsella on paljon velvollisuuksia koko tottelemattomuus- tottelevaisuus -akselilla aikuista kohtaan. Tämä on yksi esimerkki nelikentän, eräänlaisen *kasvatuksen ristin* monista käytännöllisistä ulottuvuuksista.

Origon sijoittumista nelikentän keskiöön perustellaan sillä, että auktoriteettia välittäviä tapoja löytyy sekä 'hyvässä että pahassa'. Auktoriteettia ei voi hävittää kentästä, mutta sille voidaan luoda erilaisia merkityksiä kasvatettavana ja kasvatelijana olevien tarpeiden ja erityisesti sen mukaan, miten siihen on sitouduttu. Kasvatustoiminnan koherenssin aste antaa tästä joitakin viitteitä. Periaatteessa kasvatuksessa käytävä dialogi perustuu auktoriteetin olemassaoloon, välittämiseen ja oikeellistamiseen.

Nelikenttä/ dimensio	Implisiittinen sisältö
Tottelevaisuus-koherenssi (P+, S+)	Vanhempi pitää kiinni rajoista. Lapsi myös tottelee. Kasvatus toteuttaa vanhemman kasvatusvastuun periaatetta, jonka mukaan lapsen oikeus olla kasvatettavana toteutuu. (Kenttään sijoittuivat Mirjami ja Sanna.)
Tottelemattomuus-koherenssi (P-, S+)	Vanhempi sallii lapsen tottelemattomuuden. Aikuinen sallii anteeksiantavana lapsen tottelemattomuuden, mutta ei unohda luonnollisia seurauksiakaan
Tottelevaisuus-inkoherenssi (P+, S-)	Lapsi tottelee vanhempaansa ulkoisesti, mutta 'tottelevaisuus' on vanhemmaksi pakoketun lapsen kasvatuspäätös vanhemman puolesta. Lapsi on manipuloitu tekemään kasvatuspäätös. (Kenttään sijoittui neljä tapausta: Maleena, Jaska, Taru ja Anette.)
Tottelemattomuus-inkoherenssi (P-, S-)	Lapsi tottelee kapinoidessaan, jolloin vanhempi provosoituu hakemaan oikeutusta esikäsityksilleen lapsen kapinasta. (Kenttään sijoittui neljä tapausta, Jaakko, Matti, Silja ja Rosa.)

Kuva 41. Kasvatuksen nelikentän ulottuvuudet ja niiden sisällöt

Aikaisemmat tutkimukset (mm. Leskinen 1994) osoittavat, että dialogi vanhemman ja vammaisen lapsen välillä on tavallista vaikeampi ja vaatii vanhemmalta paljon surutyötä suhteessa syyllisyyteen. Kun vammaisuuden aiheuttama syyllisyys yhdistyy tavalliseen kasvatussyyllisyyteen, tulokset löytävät ratkaisunsa monimutkaisista perhesysteemisistä asetelmista.

Fogel (1993) on tutkinut ko-reguloivia (*co-regulate*) suhteita vanhemman ja lasten välillä. Hänen mukaansa sekä lapsen että aikuisen *itse* on dialoginen. Dialogisuus ilmenee etenkin osallistuvana tietona, osallistumisena nykyhetken toimintaan, joka hakee kokemuksia ja tietoa itsestä sekä sen merkityksestä toisille. Miinuden dialoginen luonne vaikuttaa sen, että myös vammaisen lapsi tai nuori rakentaa merkitystä itsestään aktiivisesti. Suhteessa, jossa lapsi ei koe tulevaisuutta ymmärretyksi vanhempien taholta, hän alkaa itsestimuloivan toiminnan. Toiminnan avulla lapsi kompensoi ymmärretyksi tulemisen tarvetta. (Salo 1997: 108–110) Vastaavasti lapsi voi kompensoida kasvatuspäätöksillään rajatuksi tulemisen tarvetta. Itsen merkitys syntyy rajoista, jotka sille asetetaan. Fogel (1993) tarkoittaa samaa puhuessaan vapausasteista, joilla kasvattaja luo merkityksen lapsen itsekokemukselle. (Salo 1997: 109). Esimerkiksi nelikentän ulottuvuuksista kohdat tottelevaisuus/ tottelemattomuus-koherenssi voisivat rinnastua Fogelin ko-reguloivan käsitteen merkitykseen.

Leskinen on tutkinut väitöskirjassaan (1994) vanhempien tulkintaa omasta tai toisten vastuullisuudesta lapsen vammaan ja sitä, miten nuo tulkinnat määräävät vanhemman myöhempää sopeutumista vammaan. Kasvatustoiminnassa syyllistä-

misen syytulkinnat, kausaalisuuden attribuutiot sisältävät kolme käsitettä: a) fundamentaalisen perusideana inhimillisen toimijuuden käsitteen; b) välttämättömyyden olla osallisena toimijuudessa ja c) syyn ajallisen prioriteetin ja vaikutuksen (Shaver 1985 teok. Leskinen 1994: 18). Vastuullisuus merkitsee kausaalisuuden arvioimista erilaisissa tilanteissa. Syyllisyys on kausaalisuuden attribuutioista seuraava kognitio omasta vastuullisuudesta. Vastuullisuus on Leskisen (1994) mukaan siis kognitiota. Koska vastuullisuus toteutuu käyttäytymisessä ja vuorovaikutuksessa moraalisisista motiiveista käsin *tee tämä tai älä tee tätä*, kognitio sellaisenaan saattaa jäädä liian kapeaksi tulkinnaksi sellaisesta käsitteestä, joka voi saada jopa syyllisyyden alkuehtona eksistentiaalisen vastamerkityksen – miksi vastuullisuus ei voisi olla *moraalitie*?

Weinerin (1986) attribuutioteorian mukaan subjektiiviset syykäsitteet ovat yhteydessä tunteisiin, käyttäytymiseen ja tulevaisuuden odotuksiin (Juvonen 1999: 40). Syyllisyydentunteen affektiivisen ulottuvuuden on katsottu määrittävän sen ominaisuutta vastuun ja toiminnan välittäjänä (Weiner 1992: 26 teok. Leskinen 1994: 19). Vastuun merkityksen lisäksi syyttämisen (*blame*) merkitys perustuu mahdollisuuteen toimia aikaisemmasta poikkeavalla tavalla (Lazarus 1993 teok. Leskinen 1994: 21) eli myöntää tilaa virhereaktion tiedostamiselle. Esimerkiksi syyllisyys on itsesyytöstä moraalisisista rikkomuksista.

Weinerin (1992) mukaan syyllisyys on itseä syyttävä perseptio tilanteissa, joissa toiset itseä lukuunottamatta ovat uhreja. Sekä itsesyytös (*self-blame*) että syyllisyys (*guilt*) ovat seurauksia samanaikaisesti hyväksytystä vastuusta ja vihantunteista (Leskinen 1994: 20–21). Esimerkiksi kausaalista ja moraalista syyllisyyttä on vaikea erottaa toisistaan, sillä syyllisyydentunne implikoi jo hyväksytystä moraalisisesta tuomiosta.

Nelikentän ulottuvuuksista tottelevaisuus/tottelemattomuus-inkoherenssi rinnastuvat merkityksessään Weinerin (1992) syyllisyydentunteen affektiiviseen ulottuvuuteen: se välittää vastuuta ja toimintaa myös käänteisessä eli negatiivisessa merkityksessä. Jos vanhempi provosoi lapsessaan vastuullisuutta sellaisissa konteksteissa, jotka kuuluisivat hänelle itselleen, syyllisyydentunteen avulla luodaan myös vääriä merkityksiä ja tässä mielessä ‘vääriä tietoa’ (kognitiota) affekteista ja toiminnasta (vrt. esim. Crittenden 1990). Ferguson (1994: 4) on todennut, että syyllisyydentunne liittyy ylpeyden ja vihamielisyyden kontekstiin. Toiminnan kausaalisisesta ja yhdenmukaisesta ymmärtämisestä nelikentän kehityksessä ei aina seuraakaan, että kaksi toisistaan riippumatonta tarkkailijaa arvioisivat tapahtumaketjun moraalisisesti samalla tavalla. ”*Tout comprendre*” ei tarkoita aina ”*tout pardonner*” (Helkama 1981: 29).

Vammaisen tai sairaan lapsen vanhemmalla on tuhoisaa itseän kohdistuvaa kritiikkiä ja epävarmuutta, johon hän hakee yksinkertaista syytä (Leskinen 1994; Lillrank 1998; Taanila 1997). Vahingoittuneen lapsen vammaan diagnoosimisesta seuraa loukattu vanhemmuus; esimerkiksi sosiaaliset ja moraaliset normit täyttävä hyvä äitiys kokee eksistentiaalisen romahduksen (Lillrank 1998: 276). Murrosikää kohti käydessä vanhemman syyllisyys kasvaa kaksinkertaiseksi, jos eksistentiaalista romahdusta ei ole läpikäyty: tutkitut tapaukset osoittavat, että nuori loukkaa vanhemmuutta pääosin tiedottomasti, mutta osa loukkauksista on vanhemman itsensä alullepanemia. Herää kysymys, onko vanhem-

man taholta manipuloitujen loukkausten sarja yhteydessä erityisesti sellaiseen vanhemmuuteen, joka muistuttaa Lillrankin (1998) kuvaamaa eksistentiaalista pettymystä.

Taanila (1997: 44) on todennut, että nuorempien lasten vanhempiin verrattuna erityisesti vanhempien lasten vanhemmat kokevat enemmän syyllisyyttä. Suru tuo vihaa, eristäytyneisyyttä ja murhetta. Surutyötä on tehtävä lapsen jokaisessa kehitysvaiheessa aina uudelleen, sairaudesta riippuen jopa päivä kerrallaan. Vanhemman projisoidut pettymykset kanavoituvat ukkosenjohdattimena toimivaan vammaiseen lapseen. On tilanteita, joissa esimerkiksi terve sisar ilmaisee perheen tiedostamatonta yhteistä vihaa sadistisilla hyökkäyksillä vammaista kohtaan. Lapsen kokema syyllisyys voi olla intrapsyykkisen häiriintymisen lähde. (*Nuorisopsykoterapian erityiskysymyksiä* 4, 1999: 60–62).

Kanniston (1978: 146) mukaan vain sellainen ‘käyttäytyminen’, johon liittyy intentionaalinen tietoisuuden akti, on ymmärrettävissä oleva. Tämän tutkimuksen tulosten avulla selkeytettiin vanhemman ja lapsen kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ulottuvuuksia nelikentän avulla.

Analyytit tukivat käsitystä, että vaikka pyrkimykset ja kasvatuskeinot (S(P,Q)) selitettiin haastatteluissa ‘hyvällä’ tarkoituksella, yksittäisen vanhemman intentiotietoisuus oli ohut ja paikaton. Kun aikuisen ja nuoren vastauksia verrattiin, syntyi selkeä kuva ristiriitaisista tulkinnoista. Jos haastattelu olisi rajoitettu vain kasvattajiin, suuri osa luoduista merkityksistä olisi kapeutunut ja antanut vääristyneen kuvan intentioiden tarkoituksellisuuden välittymisestä. Nuoren mukaantuo-minen haastatteluun paljasti kasvatussuhteessa valitsevan tulkinnallisen paradoksaalisuuden. Jo tietoisella ja suhteellisen pinnallisellakin tasolla nuori antoi tietoa, joka kyseenalaisti tiedostetun kasvatustoiminnan tarkoituksien välittymisen. Nuori on siis ymmärtänyt väärin vanhemman tarkoituksen, se on ilmaistu lapselle epäselvästi tai nuori ei ole halunnut ymmärtää tai tarkistaa sitä lainkaan. Mihin ja millaiseen todellisuuteen nuori liittyy näillä ehdoilla? Mitä nuori vastaanottaa todellisuudessa? Oman käsityksensä vanhemmuudesta, auktoriteetista ja sen myötä lapsen asemasta? Tutkimuksen viitekehysten mukaan tiedostettu ja käyttäytymisen kanssa ristiriitainen tarkoituksiperä siirtyy lapsen vääräksi syyllisyydeksi, jota hän pyrkii oikeellistamaan ja sisäistämään käytöksensä kautta. Käytös voi olla myös kapinoivaa, mutta ilman nöyryyden vertikaalia vanhempi tulkitsee sen silloin omien tarkoituksien hyödyn oikeellistamiseksi. Murrosikäistä haastateltaessa ei voida edes olettaa, että hän tiedostaisi käyttäytymisen takana vaikuttavia syvällisempiä kasvatuksen motiiveja, joten kyseisten tarkoituksien tulkinta on jäänyt tutkimuksen tehtäväksi.

Kvalitatiivinen analyysi porautui psyyken pinta- ja syvärakenteiden leikkauspisteeseen. Nuutisen (1994: 58) määritelmää soveltaen voisi puhua subjektiivien muotoutumisen ongelmasta ja sen siirtämisestä kasvattajalta kasvatettavalle. Jos subjektianomalian ongelma (vrt. myös moraalinen ristiriita) siirretään lapsen ratkaistavaksi, hänelle kehittyy irrationaalista syyllisyyttä. Silloin lapsi haltuunottaa vastoin kypsyysikänsä- ja asemaansa valtaa, joka pakottaa hänet asettumaan ‘moraaliseen kolmanteen’, eroon itsestä ja vanhemmasta. Kun perheessä ei aseteta riittävästi rajoja, lapsen teot jäävät arvottomatta moraalisesti. Tällöin lapsi jää ilman tietoa, miten rikkomusteot ja syyllisyys olisi hyvä kohdata.

Kasvatustoiminta sisältää piilotajuista tarkoitushakuisuutta. Tietoisten kasvatusaikkeiden tosiasiallisena funktiona vaikuttaa olevan, että ihmisellä olisi intentio tulla tietoiseksi asioista, joita ei ole oppinut kunnolla. Vastuun kontekstissa sama voidaan ymmärtää siten, että vastuuttamatta jääneet teot etsivät tilannetta tulla esiin ja paljastua. Iwe-intention perusmielenä näyttää olevan pyrkimys liittyä todellisuuteen ja ko-reguloida (*co-regulate*) eli käydä kohtaavaa ja osallistavaa dialogia sen kanssa. Kasvatuskontekstissa I-intentio ilmenee sekundäärisysteemin ylitai alivastuuttamisena siten, että varsinainen dialogi jää toteutumatta. Vuorovaihtuuden ja palautteen puuttuessa kasvatusaikheet latautuvat vähitellen merkityksistä, joiden välittämistä syntyy kasvattajalle pakkomielteenomainen kutsumus ja kasvatustieteellinen sisältö.

Perheessä vanhemmat myös jäljentävät (*replicate*) ja korjaavat (*correct*) lapsuuden aikaisia kiintymyssuhteitaan projisoimisen ja introjisoimisen kautta (Byng-Hall 1995: 43). Prosessiin osallistuvat tahtomattaan myös lapset, jotka uudelleenkirjoittavat biografiansa sitten omissa perheissään ja parisuhteissaan (Byng-Hall 1995). On korostettava, että syyllisyyden ‘mustat pisteet’ ovat yksilökohtaisia ja ainutkertaisia. Toisaalta on nähtävissä, että ‘mustan pisteen’ vaikutus esimerkiksi kasvatettavaan etenee perhehistoriasta riippumatta aina samantyyppisesti (Tuhkasaari 1999: 111), kun arkkityyppinen lapsi asettuu suhteeseen toistaakseen ja korjatakseen itsessä olevalle lapselle tapahtuneet haavoittavat kokemukset. Käsittelemätön aines kasautuu perhetriadissa lapselle – tai kulkeutuu osapuolten välillä välittäjäksi asettuvan lapsen kautta.

Tutkimus ei kuitenkaan keskittynyt varsinaisiin perhesysteemiin ongelmiin (Reiss 1981: 179), mutta se huomioi niiden mahdollisen merkityksen hermeneuttisessa aktissa. Tämä tulee ilmi tapauksissa, joissa haastateltava nuori kertoi mielellään tai korostuneen ahdistuneesti haastattelusta poisjääneestä vanhemmastaan tai vanhemmasta, johon lapsella ei ollut enää kiinteitä sosiaalisia siteitä.

Koko perheen mukaantulo haastatteluun olisi mahdollistanut kokonaisvaltaisemman perhesysteemin tulkinna ja mahdollisesti muuttanut esimerkiksi kasvatussuhteessa olevien asetelmaa ja asemaa – sekä samalla vaikuttanut heidän tulkintoihinsa vanhemmistaan. Esimerkiksi vielä puberteetti-ikäisen nuoren on vaikea esittää mielikuvia vanhemmistaan toisistaan erillisinä (Tein et al. 1994: 342). Molemmat vanhemmat ja heidän ominaisuutensa ovat diffuusioituneet yhdeksi, olipa kyseessä mielikuva äidistä tai isästä.

Tutkimustulosten perusteella on myös helppo yhtyä tutkijoiden (Douvan & Adelson 1966; Fogelman 1976; Greenberger 1984; Youniss & Smollar 1985; Grotevant & Cooper 1998 teok. Coleman & Hendry 1999: 74–77) käsityksiin, joiden mukaan esimerkiksi psykoanalyttisen koulukunnan suosima ajatus emotionaalista irrottautumisesta vanhemmista itsenäisyyden saavuttamisen vähimmäisehtona olisi virheellinen. Jos kriittiset kehitysvaiheet, kuten murrosikä, jossa suhde vanhempaan, itseen ja maailmaan on määritelty *we-intention* ohjaaman sisäistämisen prosessin kautta, syntynyt tunneside vanhempaan mahdollistaa terveen itenäistymiskehityksen ja lapsesta voi kasvaa osallistuva ja vastuullisia päätöksiä tekevä subjekti toisen rinnalle.

9 KASVATUKSELLINEN REALITEETTIPERIAATE JA SEN SOVELLUKSIA

9.1 Syyllisyyden alkuperä kasvatuspäätöksenteon kontekstissa

Syyllisyyden alkuperää ja sisältöä määriteltäessä lähdän intentioiden lähtökohtien ja päämäärien määrittelystä. Ii-intention lähtökohdat ja pyrkimykset poikkeavat ontillisesta järjestyksestä käsin toimivan ja anteeksiantoon pyrkivästä Iwe-intentiosta. Ii-intentio edustaa sellaiselle intentiolle perustuvaa käyttäytymistä, joka ylittää alivastuullistaa dialogin osapuolet ja tuottaa sillä kohteelleen väärää syyllisyyttä. Vastuun vääristyminen ja vääristäminen tuottavat syyllisyyttä, jota nimitetään tässä tutkimuksessa irrationaaliseksi, vääräksi syyllisyydeksi.

Seuraavaksi kuvaan syyllisyyden merkityksenmuodostusta vanhemman asemasta käsin tapahtuvan päätöksenteon ja sen vastaehdon kontekstissa. Kuvantamisen menetelmänä merkityksenmuodostus perustuu hermeneuttiseen tulkintaan. Kasvatusprosessia voidaan tarkastella janalla, jonka päät muodostuvat lähtökohdasta ja päämäärästä¹⁴². Todellisuudesta syntyy erilaisia käsityksiä sen mukaan, mistä käsin sitä tulkitaan. Liikkeelle voi Reunasan (2000: 47) mukaan lähteä molemmista päistä. 1) Idealistinen suunta lähtee hyvästä päämäärästä ja 2) realistinen suunta nykytilan vallitsevista edellytyksistä.

Kasvatustoiminta voidaankin nähdä tahdonmuodostuksen prosessiksi alun ja päämäärän välillä. Iwe-intention toiminta asettaa kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen lähtökohdakseen ja anteeksiannon päämääräksi. Myös mestarisäveltäjä Wagner (1849) ymmärsi erehtymisen tiedon isäksi¹⁴³ (Airaksinen & Sinkkonen 2000: 94–95). Aikuisen anteeksiannosta kiteytyy lapsen realiteettiperiaate ja se edustaa lapsen kannalta hyvää päämäärää.

Ii-intention toiminta asettaa lapsen ja aikuisen mielihyvän lähtökohdaksi ja realiteettiperiaatteen päämääräksi. Toiminta ei oletta anteeksiantoa rakenteisiinsa. Aikuisen ei oleteta antavan lapselle anteeksi, jos lapsi rikkoo vanhemman odotuksia vastaan. Jos lapsi täyttää vanhemman odotukset, palkkiona on rajaton mielihyvä. Kariikoiden voi sanoa, että 'ihminen on harhaa erillään yhteisöstä ja totta yhteisön osana'. Erillään oleminen ei mahdollista tekojen kohtaamista ja omaa henkilökohtaista vastuunkantoa: 'yhteisö kantaa vastuun todellisuuden määrittämisestä, mutta ei salli yksilön kohdata sitä'. Vastaavasti mielihyvän perustasta lähtevä syyllisyyden merkityksenmuodostus tuottaa lapselle kaksi vaihtoehtoa, joista hän ei voi loppujen lopuksi *valita* teoreettisen viitekehäkseni puitteissa kumpakaan, koska ne edustavat horisontaalista kehäratkaisua autenttisen syyllisyyden probleemaan. Lapsi kehittää syyllisyyttään ilman mitään 'sovituksen' virkaa kas-

¹⁴² Alussa on geneettinen prinssiippi ja lopussa päämäärä (Reunanen 2000: 47).

¹⁴³ Erehdynksen kautta syntynyt tieto oli ihmissuvun historiaa. Jo saduista tunnetut kieltojen rikkomiset sisältävät ajatuksen, ”että vain rikkomus on luova ja produktiivinen, jota vastoin hyve on voimaton, koska se on ainoastaan paheen negatio... Varsinkin sellainen hyve on arvoton, jota toteutetaan pelon, lain tai rangaistuksen sanelemin ehdoin.”

vatuspäättöksen muodossa vanhemman taholta. Syyllisyydestä *konstruoidutaan* eroon luomalla tietoisuutta uudelleen, mutta koska ontin järjestyksen moraalinen ratkaisu ja sen vastaanottaminen vallanalaiseksi astumisen kautta puuttuvat, lapsi on 'pakotettu' luomaan tuota järjestystä omaehtoisesti, minäsulkeisen tarinansa kautta, ja rakentamaan yhteyttä *meihin* eksistentiaalisessa yksinäisyydessä, joka voi arvoja suhteellistavissa olosuhteissa saada osakseen jopa hyväksyntää ja lämmintä kannustusta.

Toisen mielenkiintoisen näkökulman mielihyvistä käsin pyrkimisen lähtökoh- ta tarjoaa tietoisuuden roolin omalaatuisena määrittäjänä. Mihin tietoisuus ja sen sisältö asettuvat mielihyvän näkökulmasta? Ensiksikin mielihyvälähtökohta olet- taa hyväuskoisesti, ettei intention ja performanssin välillä ole *oikeaa* syyllisyyttä tuottavaa kuilua, joten oikea syyllisyys ajautuu ulos sen rakenteista. Tämän käsi- tyksen mukaan esitetystä säännöstä seuraa väistämättä sisäistynyt tietoisuus. Tämä tietoisuus ei kuitenkaan integroidu intentioihin, vaan asettuu performanssiksi 'anas- tamalla' sen paikan. Tietoisuudesta S(Q) syntyy teko ja erityisesti kontrolloimi- seen *velvoittava omateko*, joka alkaa ohjata intentiota ja sääntöjä. Performanssiin sijoittuva (yksilön) tietoisuus saa sisältönsä horisontaalisesta rikkomis-tottelemis- kehästä, jonka avulla (yhteisön asettamaa) sääntöä S(P) ylläpidetään ja siihen pyritään tähän kuitenkin kykenemättä. Koska yritys on käytännössä mahdoton, säännöstä S(P) pyritään vapautumaan, koska sen olemassaolo aiheuttaa syyllisyyttä. Lopulta koko syyllisyydestä pyritään vapautumaan, mikä oikeutetaan sillä, ettei in- tention ja performanssin välille käsitettä ristiriitaa siksikään, että elementtien keski- näinen ja alkuperäinen vallanalaisuusjärjestys pyritään kumoamaan. Intentiota ja performanssia eli tässä yhteydessä sääntöä ja tietoisuutta toisiinsa yhdistävää pää- töstä 'ei tarvita', koska ne oletetaan jo 'yhdeksi'. Käytännössä ne ovat toisiinsa su- lautunutta paikatonta massaa. Tämä johtuu siitä, ettei performanssia käsitettä ase- maksi eikä intention alaiseksi. Käytännössä tietoisuus S(Q) konstruoi tekona sään- töä S(P), jolloin kasvuun vapauttava asemallisuus jää kohtaamatta. We-intention kuvaamaa identiteettiä rakentavaa päätöstä ei voida koskaan saavuttaa, koska se puuttuu kokonaan mielihyvälähtöisen toiminnan rakenteista oikean syyllisyyden ja vastuun ohella. Rakentava päätös ilmenee tässä systeemissä sen jäljitelmänä, jonka oletetaan tulostuvan ihmisen kokemukseen viettipohjaisena mielihyvänä S(P). Se on kuitenkin konstruoitava itse ja onnistuu tämän systeemin näkökulmasta parhai- ten, kun yhteisön yksilöä rajoittavista säännöistä vapaudutaan.

Kuva 42. jäsentää kasvatuksen todellisuutta, lähtökohtia ja päämääriä kahdesta intentiosta käsin. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate sisältää molemmat intentiot, jotka asettuvat keskenään dialogiin. Syyllisyyden alkuperä ymmärretään intenti- oista riippuen kahdella tavalla.

SYLLISSYYDEN ALKUPERÄ: kaksi näkökulmaa - I ja We

Mielihyvän lähtökohdista nouseva syllissyyden merkityksenmuodostuksen malli/ väärä syllissyyys

Ii-intentio: alussa oli me-tietoisuus

Mielihyvä lähtökohdista

Realiteettiperiaate päämääränä-> oman mielihyvän ehdoilla

1) S(P)/ SÄÄNTÖ -> S(Q)/ TIETOISUUS->

Merkitys: Sääntötietoisuuden synty, oletus, että säännöstä seuraisi automaattisesti Iwe-tietoisuus

- a) **Rikkominen**-> lapsen syllissyydentunto/ joka tulkitaan esimerkiksi terapeutisissa konteksteissa syllissyydeksi, josta yritetään pyrkiä eroon. Asiakas alkaa konstruoida uudelleen rikkoutunutta me-tietoisuutta, rikkoutunutta läheisyyttä->tietoisuus
- b) **Totteleminen**-> lapsen hyvinvointi, well-being/ lapsi tottelee/ konstruimalla Ii-intentiota Iwe-intentioksi, josta seuraa, ettei lapsi voi *valita* tottelevaisuuttaan

Anteeksiannon huomioiva syllissyyden merkityksenmuodostuksen kuvausmalli/ autenttinen syllissyyys

We-intentio: alussa oli minä-tietoisuus

Realiteettiperiaate lähtökohdista
-Onttinen järjestys auktoriteetin ja aseman välisestä suhteesta

Anteeksianto päämääränä->anteeksianto lähtökohdaksi

2) S(P)/ SÄÄNTÖ-> S(Q)/RIKKOMINEN->

Merkitys: Ii-tietoisuus seuraa tottelemattomuudesta eli jos järjestys vallanalaisuudesta kielletään. Minä-tietoisuus lähtökohdista merkitsee sitä, että ihminen on taipuvainen tottelemattomuuteen, ja we-tietoisuus syntyy vain Iwe-kasvatuksen (b) tuloksena.

a) **Tietoisuus** (Ii-intentio)-> lapsen konstruiva, väärä syllissyyys/ konstruimalla järjestystä lapsi tulee tietoiseksi

b) **Vanhemman interventio**/ lapsen korjattu tietoisuus, luotu intentio (we), sääntö, anteeksianto vanhemman päätöksenteon toimesta-> lapsen hyvinvointi, well-being-> vapaus päätöksien, vapaus valita tottelevaisuuden tai tottelemattomuuden välillä

Kuva 42. Kasvatuksellisen realiteettiperiaate – lähtökohdat, päämäärät ja merkitykset kasvatettavalle kahdesta intentiosta käsin

Intentiot eroavat toisistaan siinä, millaisen tietoisuuden ja aseman ne alunperin olettavat lapselle. Tällä on merkitystä sille, mistä käsin, mitä kohti ja millaisin edellytyksin kasvatetaan. Kasvatus voidaan toisaalta yksinkertaistaa siten, että se on kasvatusta kohti lapsuuden asemaa tai siitä pois päin. Kohdassa 1) *I-intentio* realiteettiperiaate viittaa niihin sääntöihin, jotka lapsen on tiedostettava, jotta hän kasvaisi yhteisön osaksi. Jos sääntöjä rikotaan, seuraa syllissyydentunto. Mikäli niitä seurataan, seuraa hyvän olon tunne siitä, että on hyväksytty osaksi yhteisöä. S(P) on ymmärrettävä päämääränä yhteisön liittymisen ja osallisuuden ehtoja määrittäviksi säännöiksi¹⁴⁴ tai säännöstöksi ja S(Q) keinoksi toteuttaa intentio S(P). Vaihtoehdot a, b) merkitsevät *reaktioita* S(Q):hun nähden. Ne ovat kasvatustavoitteita, jotka olettavat S(Q):n todeksi. Vaihtoehto a) *Rikkominen* viittaa idin toteuttamaan rajattomaan mielihyvään, jonka yksilö ansaitsee rikkomalla yhteisön ‘epä-

¹⁴⁴ Esimerkiksi psykoanalyysissa ‘sääntö’ tarkoittaa identifikaatiossa työtä, jonka vanhempi tekee, kun hän *korvaa* lapsen käsityksen omallaan (A Freud 1980: 174). Väittäminen perustuu oletukseen, jonka mukaan lapsella olisi jo käsitys toiminnastaan ennen vanhempiä.

miellyttäviä’ sääntöjä. Tästä seuraa syllisydentunne¹⁴⁵. Vaihtoehto b) *Tottelemisen* tarkoittaa sopeutumisen seuraamusta, eräänlaisen ‘yliminän’¹⁴⁶ muodostumista. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate uudelleentulkitssee kohdan 1) vaihtoehtoja a-b), joiden puitteissa voidaan ajatella, etteivät ne vapauta lasta moraalisen todellisuuden ihanteelliseen lapseuden positioon, vaan pikemmin sitovat lasta minäkeskeisen kontrollin ‘ikeeseen’. Kuten edelläkin jo todettiin, I-intentioinen kasvu-prosessi tuottaa ihmisen olemiselle merkityksen, jossa sääntötietoisuus syntyy taivoittamatta todellista realiteettiprinsiippiä eli käsitystä ulkoapäin annetusta positioista. Esimerkkinä voidaan mainita erilaiset vaihtoehtotodellisuudet, joita ihminen konstruoi itsestään käsin olemisen tarkoitusta etsiessään.

Kohdassa 2) *Sääntö* on tulkittava kohdan 1) vastineeksi yhteisöstä, mutta saaden asemallisen näkökulman: kysymyksessä on todellisuuden ontittinen järjestys, jossa yhteisön osallisten asemat on määritelty etukäteen ja niiden välillä on tietty järjestys. Kysymyksessä on asemallinen yhteisö *a priori*, johon liittyminen riippuu vanhemman positioitumisesta auktoriteettiin ja lapseen nähden. Vanhempi kasvattaa lasta realiteettiprinsiipistä kohti anteeksiannon todellisuutta, joka voidaan tulkita varsinaiseksi todellisuusperiaatteeksi¹⁴⁷ siksi, että anteeksianto on kasvatuspäätöksineen edellytys lapseuden aseman olemassaololle ja koko moraalisen järjestyksen koskemattomuudelle sekä siihen osallisten uusiutumisellem. Yhteisölliseen *järjestykseen* osallistuminen voi näin saada myös pyhän merkitystä. Anteeksiannon todellisuudessa *me* realisoituu välillä kärsivällisen odottamisenkin kautta: minän rinnalle luodaan *toinen* ja ulkopuolinen ohjaa lasta reflektiivisen vallankäytön kautta kohti vallanalaisuuden positiota. Vanhempi saattaa kasvatettavan kohtaamaan henkilökohtaista syllisyyttä nuhtelun kautta, mutta osaa myös vapauttaa kasvatettavan tästä syllisyydestä. Vanhemman positioista käsin rakas-

¹⁴⁵ Syllisydentunne ymmärretään rangaistuksen kauhun seuraukseksi, rakkausobjektin menettämisen peloksi tai moraalisen masokismin¹⁴⁵ seuraukseksi. Sillä ei ajatella olevan ontista (*ontic*) alkuperää¹⁴⁵ Jos tietoisuus on representaatiota ja samalla *läsnäolon*¹⁴⁵ jälki, transgressio on tuon jäljen oma sisäinen representaationsa: ‘sisään piirtämänsä tukahduttamisensa tila’ (Hintsu 1998: 31), *torjunta*. ‘Tapahtuipa torjunta psyykissä tai filosofiassa, se jättää aina jälkensä.’ (Hintsu 1998: 31). Rangaistuksen pelko edellyttää rikkojan oletusta rikkomuksen tahallisuudesta, tarkoituksellisuudesta, intentionaalisuudesta. Syllisydentunne rikkomuksen seurauksena, olkoonkin rikkomuksen alkuperän *semantti* läsnäolon jälki torjuntana, tässä mielessä vaatii mahdollisuusehdon jo olemassaolevana moraalina, tietoisuutena.

¹⁴⁶ Toinen huomioitava seikka on syllisydentunteiden merkityksessä vanhemmista irrottauduttaessa: introjektiossa (A Freud 1980: 174) superego kytkeytyy sisäiseen toimijuuteen ja säännöstelee viettikontrollia kahdella tavalla: a) se palkitsee tottelevaisen egon hyvän olon tunteilla ja b) tottelemattoman tai kapinallisen egon syllisydentunteilla. Syllisydentunteet voidaan nähdä rangaistuksen funktiona, jotka *korvaavat* riippuvuuden vanhemmista (A Freud 1980: 174). Vastaavasti on pääteltävissä, että tottelevaisuus ei turvaa riippumattomuutta vanhemmista.

¹⁴⁷ Esimerkiksi psykoanalyttinen todellisuusperiaate on sisällöltään astetta köyhempi, sillä se ei ota huomioon kaikkia muuttujia, kuten anteeksiannon todellisuutta.

tava vanhempi on valmis kyseenalaistamaan ja tarkastamaan auktoriteettinsa ja vallankäyttönsä motiiveja vallanalaisuudesta käsin.

Kohdan 2) *Tietoisuus* viittaa sisällöltään kohdan 1) tietoisuuden sisältöihin ja horisontaaliin kehään etenkin, jos lapsi yrittää korjata tottelemattomuudesta aiheutunutta ja seurannutta asemallista väärinjärjestystä Ii-intentioista käsin.

Esimerkiksi reaktio b) *Vanhemman interventio* viittaa Iwe-tietoisuuden syntyyn, jonka edellytyksenä on vanhemman asettamat *pitämistä* koskevat imperatiiviset intentiot ja anteeksianto: vanhempi antaa anteeksi, sillä lapsi ei tiedä, *mitä* hän teki. Vanhempi selvittää lapselle, miten hänen *pitäisi* korjata käyttäytymistään, ettei joutuisi vastaavaan tilanteeseen myöhemmin.

Kasvatus (I-intentio)

S1(P): Pyrkimyksenä on estää syyllisyydentunteiden syntyminen

S1(Q): Koska kasvattaja ei halua tuottaa syyllisyydentunteita kasvatettavalle, hän lyö laimin kasvatusvelvollisuutensa.

Merkitys: Syyllisyydentunteiden kieltämisestä seuraa kasvatettavan tekemä Ii-intentioinen kasvatuspäätös ja irrationaalista syyllisyyttä. Kasvatettavan itselleen verbali-soimat kasvatusaikeet toteutuksineen välittyvät kasvattajalle toteuttaen tämän subjektiivista, mutta todellisuuden kannalta virheellistä kasvatustulkintaa kasvatuksen tarkoituksesta. Kasvava ei opi sietämään sisäisiä konflikteja Ii- ja Iwe-intentioiden välillä. Hän ja kasvattaja kokee sisäisistä ja ulkoisista konflikteista syyllisyydentunteita, jotka hän pyrkii peittämään ja unohtamaan toisen ihmisen käyttäytymistä kontrolloimalla.

Kasvatus (We-intentio)

S2(P): Pyrkimyksenä on liittää Ii-intentiot Iwe-intentioon, sillä ilman Iwe-intentioita syyllisyydentunteet alkavat hallita kasvatettavaa (syyllisyydentunne on osa Ii-intentiot: ‘alussa oli vain minä’, vaikka in aliud tendere on kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan pyrkimys *meitä* kohti, haltuunottaa ‘alussa oli vain minän’ kielteinen kehä).

S2(Q): Ii-intentiot liittyvät Iwe-intentioihin, kun kasvatettava seuraa ja tottelee kasvattajan toimeenpanemaa kasvatuspäätöstä. Iwe-intentioinen tiedostaminen ja sisäistäminen voi tapahtua, kun kasvattaja haltuunottaa ‘moraalisen kolmannen’ ajatusten ja kehon tasolla eikä jaa sitä kasvatettavan kanssa.

Merkitys: Syyllisyydentunteista ei vapauduta, koska Ii-intentio vaikuttaa aina Iwe-intention rinnalla, mutta kasvava voi alkaa hallita niitä, jolloin ne eivät tuota syyllisyydentunteenomaista ahdistusta. Kasvava sietää sisäisen konfliktin Ii- ja Iwe-intentioiden välillä, koska myös kasvattaja itse on sietänyt sitä sekä itsessään että kasvatettavassa (vrt. pettymyksentunteen salliminen kasvatettavalle).

Kuva 43. Syyllisyydentunteet kasvatuksessa kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen näkökulmasta

9.2 Sovellus I – Kasvatuspäätöksentekoon liittyvän syyllisyyden transitio sukupolvissa

Oikeastaan voidaan kysyä, miten kasvava ja kasvattaja suhtautuvat syyllisyyteen – kielletyn auktoriteetin edessä. Voidaan myös kysyä, miten lapsi tulkitsee syyllisyytensä sellaisen vanhemman edessä, joka pakenee kasvatusvastuutaan kieltäen sen. Tutkimukseni mukaan avoimen auktoriteetin poissulkeva kasvatus muodostuu jo lähtökohdistaan käsin suljetuksi systeemiksi, jossa lapsi ei pääse kasvaamaan, koska todellisuudessa lapsi alkaa kasvaa vasta asemastaan käsin ja suljetussa systeemissä asemat ovat paikattomia. Niiltä puuttuu moraalinen identiteetti. Sen sijaan, että vanhempi valitsisi henkilökohtaisen kasvun, nöyrytyisi tunnustelemaan ja kohtaamaan sisäisen maailmansa kipukohtia ja oikeaa syyllisyyttään, vanhempi asettaakin lapsen tähän vaativaan tehtävään. Vähitellen lapsi alkaa kokea, että hänen hyväksytyksitulemisensa riippuu siitä, miten hyvin lapsen käytös säilyttää vanhemman senhetkistä identiteettiä. Lasta ohjataan hyvin tarkoituksin nöyrytymään vanhemman väärän syyllisyyden edessä. Kysymyksessä on eräänlainen kasvatuspetos, joka tapahtuu pääosin molempien tiedostamatta, mutta joka ilmenee selittämättömänä pahana olona sekä turvallisuuden ja läheisyyden puutteena. Tätä puutetta lapsi pyrkii paikkaamaan omaehtoisesti, josta seuraa arkuutta ja kyvyttömyyttä tehdä oman kehitystason kannalta rakentavia päätöksiä. Vanhempana lapsi siirtää tämän kyvyttömyyden edelleen omille lapsilleen. Periaatteellinen päätös olla siirtämättä kielteisiä asioita seuraavalle polvelle kumoutuu käytännössä, kun vanhempi alkaa enemmän tai vähemmän tietoisesti riistää lapsen identiteettiä tämän periaatteen toteuttamiseksi. Alkuperäinen kyvyttömyys tiettyihin päätöksiin ei häviä ajan tai kokemuksenkaan myötä, koska ydinkysymys oman aseman suhteesta moraaliseen todellisuuteen on jäänyt ratkaisematta.

Kasvatusintentiot kantavat sisäistä kuvaamme ideaalivanhemmista. Kasvava ylläpitää tätä ihannekuvaa vanhempien laiminlyömiä kasvatuspäätöksentekoa korjaavan ja täydentävän käyttäytymisen avulla. Päätöksillään lapsi yrittää tiedostamattaan auttaa vanhempaa löytämään takaisin moraaliseen asemaansa. Ihannevanhempien ketju jatkuu edelleen Aadamın suuntaan. Lapsen kehittämä käyttäytymismalli perustelee hänen oman ja vanhempansa turvallisuuden lisäksi vanhemman omien ihannevanhempien olemassaoloa ja *heidän* toimintaansa. Lapsen reaktion tarkoituksena on vapauttaa vanhempi ahdistavasta ja väärää syyllisyyttä tuottavasta kasvatuspäätöksestä tämän omiin vanhempiinsa nähden. Tiedostamattaan lapsi yrittää auttaa vanhempaa kohtaamaan itsensä ja tekonsa autenttisesti sekä rakastamaan ja välittämään kasvavasta. Psykkisen ja moraalisen rakentamisen kannalta hyvä päämäärä pyhittää arveluttavat keinot. Päämäärän ja sen edistämiseksi tarkoitettujen keinojen keskinäinen ristiriita johtaa väärän syyllisyyden välittymiseen sukupolvesta toiseen.

Sukupolvien saatossa opituilla kyvyillä on taipumus periytyä polvesta toiseen (Pulkkinen 1984). Vastaavasti voidaan ajatella, että myös oppimattomat taidot periytyvät. Tutkimusten mukaan vanhempien omaksumat ongelmanratkaisukyvyt ovat hyödyksi kasvavalle nuorelle; puhutaan vanhempien erilaisista vuorovaikutustyyleistä (myös Barber 1998: 119), joilla on erilaisia vaikutuksia nuoren kykyyn oppia kommunikoimaan rakentavasti. Esimerkiksi amerikkalaisnuorten on-

gelmakäyttäytymisestä jopa 20% selittyy vanhempien puutteellisilla ongelmanratkaisutaidoilla (Barber 1998). Kasvava joukko kehityspsykologeja näkee perhekontekstin olevan erittäin merkittävä tekijä vanhemman ja nuoren keskinäisessä toimimattomassa kommunikaatiossa (Rueter & Conger 1995: 436, 444; Reed & Dobow 1997: 91; Barber 1998).

Sukupolvien välinen ambivalenssin käsite¹⁴⁸ on edustanut uudistusmielisintä lähestymistapaa vanhempi-lapsi -suhteiden tutkimuksessa kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana. Sen puutteeksi katsotaan kuitenkin, ettei tutkimuslöydöksistä ole toistaiseksi olemassa yhtä kattavaa teoreettista kokoonpanoa (Luescher & Pillemer 1998). Murrosiän kynnyksellä nuori taistelee riippumattomuuden ja riippuvaisuuden välillä kysyen itseltään, miten pääsisi sitä hallitsemaan (Luescher & Pillemer 1998).

Sukupolvikonflikti (*generation conflict*) on liian maailmanlaajuinen termi satumanvaraiselle, jopa väliaikaiselle ja suhteellisen triviaalille erimielisyydelle, joka on tyypillistä useimmille nuorille ja heidän vanhemmilleen (Montemayor 1990 artikk. van Wel 1994: 836). Steinberg (1987, 1988, 1990) kysyy, onko tämä vähentynyt positiivinen interaktio ja vastaavasti etäisyyden kasvattaminen vanhempiin väliaikainen ilmiö. Tähänastiset tutkimukset antavat tietoa rajoitetusti, sillä suurin osa tutkimuksista on kaventanut osallistujien ikähaitarin 18:sta ikävuoteen saakka. Tutkijat olettavat, että lapsen ikä ja lapsen sekä vanhemman välisen suhteen laatu yhdessä muodostavat kurvilineaarisen jatkumon, joka ei päätykään varhaisaikuisuuteen (mm. Allerbeck & Hoag 1985; Douvan & Adelson 1966; Oswald & Boll 1992; Van der Linden & Dijkman 1989; van Wel 1994 artikk. van Wel 1994 836). Uusanalyttiset teoriat (Steinberg 1990 artikk. van Wel 1994) painottavat kuvaa, että nuori kehittää autonomiaansa katkaisematta emotionaalista sidettä vanhempiin, toisin kuin esimerkiksi Freud (1958) väittää. Vanhemman kiintymyssuhde lapseen vaikuttaa tämän kaikkiin ulkopuolisiin kiintymyssuhteisiin niin reaaliajassa kuin tulevaisuudessakin (Kern & Stevens 1995: 335). Oman

¹⁴⁸ Ambivalenssi käsitteenä on loistanut sosiaalitieteissä poissaolollaan. Ensimmäiset sosiaalitieteelliset tulkinnat käsitteestä loivat Merton & Barber (1963) ja Coser (1966). Mertonin ja Barberin mukaan ambivalenssi jakautuu sosiologis-strukturaaliseen ja yksilötasolla koettavaan ambivalenssiin. Sosiologinen ambivalenssi on ymmärrettävä toisen instanssin suhteen yhteensopimattomiksi normatiivisiksi asenteiksi, uskomuksiksi ja käyttäytymiseksi. Kysymyksessä on tietyn yhteiskunnallisen roolin tai aseman sosiaalisesta määritelmästä, joka sille annetaan toistuvasti sosialisatioprosessin tuloksena. Coser näkee, että sosiologinen ambivalenssi on sisäänrakennettu statuksen ja roolin rakenteeseen. Ambivalenssin käsitettä sivuavat epäsuorasti myös postmoderni teoria (esim. Loo & van Reijen 1992) sekä feministinen teoria perheestä (esim. Thorne 1992). Psykologisessa ulottuvuudessa ambivalenssi on ymmärrettävä samanaikaisiksi rakkauden ja vihan tunteiksi samaan yksilöön kohdistuen. Bleuler (1911) nähdään alkuperäisen ambivalenssin-käsitteen luoja sosiaali- ja ihmistieteissä, jopa ennen Freudia (1913). Myös Erikson (1994) on käyttänyt em. käsitettä psykososiaalisessa kehitysteoriassaan (esim. autonomia vst. häpeä) nimenomaan vanhempi-lapsi -suhteisiin projisoiden. (Artikkelissa Luescher & Pillemer 1998: 414–416).

kehityskriisinsä muodostaa tilanne, jossa transitiota psyykkiseen itsenäisyyteen ei tapahdukaan tai se on hyvin hidas¹⁴⁹.

Ihannetilanteessa li-intentio vaikuttaa yhdessä Iwe-intention kanssa (Iwe), mutta we-intention johtamana (ks. tulokset ja nelikenttä). Esimerkiksi we-intention näkökulmasta totteleminen mahdollistaa lopulta terveen riippumattomuuden vanhemmista. A Freud (1971: 45) väittää, että teini-iässä irrottautumisprosessi on sitä voimakkaampi, mitä läheisempi vanhemman ja lapsen suhde on ollut. Tulosteni perusteella voidaan ajatella, että tähän irrottautumisprosessiin liittyvät vaikeudet saattavat olla yhteydessä siihen vaikeuteen, jota ihminen kokee, kun hän yrittää irtautua kasvatustoimintaa ohjaavista li-intentioisista mielikuvista. Tällöin liittymisen lähtökohta, ehdot ja luonne ratkaisevat koetun irrottautumisen tarpeen ja vaikeuden.

Tutkimusaineistoni osoittaa, miten kasvatustentit välittävät vain keinoissa määriteltyjä aikeita ja kantavat menneiden sukupolvien psyykkistä ja moraalista perimää sekä tulkintoja jopa olemisen alkuperästä. Onko ihminen olemassa ensin yksin vai yhdessä? Vanhemman kasvatustietoisuudesta ‘hyvää tarkoittavat’¹⁵⁰ retoriset kaunotekstit siirtyvät kasvavan omiksi tiedostamattomiksi ongelmapesäkkeiksi jääden ohjaamaan yksilön varsinaista toimintaa, tulkintoja ja todellisuudesta tehtävää merkityksenmuodostusta.

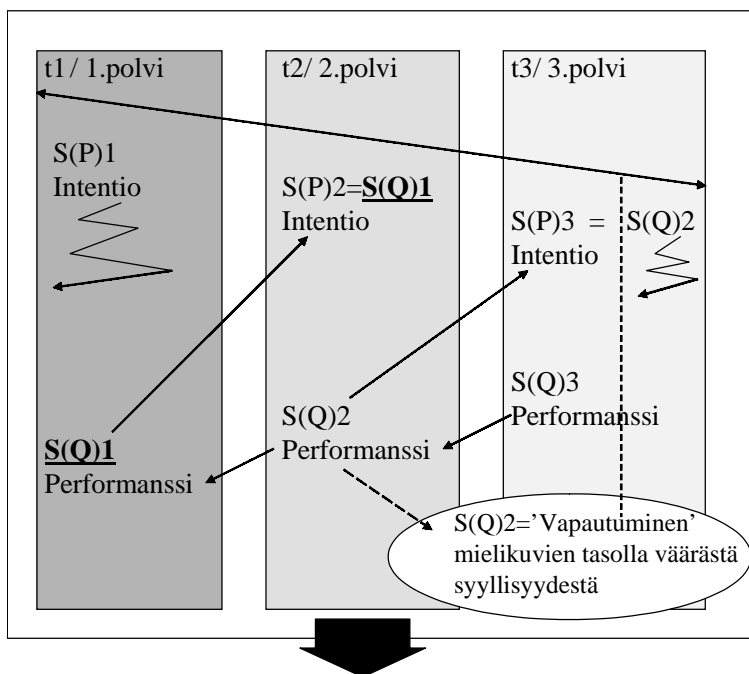
Kuvassa 44. on esitetty kasvatustenttien ja niiden kantaman väärän syyllisyyden välittyminen polvesta toiseen. Periaatteena on, että seuraavan polven performanssi perustelee edellisen polven intention. Kun tarkastellaan kolmea polvea, voidaan kuvata, miten keskimäinen polvi kuvitelmissaan (t2) ‘vapautuu’ kantamastaan syyllisyydestä asettamalla lapsensa (t3) perustelemaan isovanhemman (t1) intentiota. Vanhemman ‘syyllisyydestä vapautuminen’ tapahtuu kuitenkin mielikuvakokemuksina ja siirtää syyllisyyttä eteenpäin.

Kuvan 45. tehtävänä on valaista ‘hyvää tarkoittavien kasvatustenttien’ piilotahtajaisia funktioita ja niiden dynamiikkaa kasvatuksessa. Ajatuksena on, että vanhemman puolesta suoritettu kasvatuspäätös ilmenee lapsessa (t3) havaittavana käyttäytymisenä. Vanhemman kasvatustenttien välityksellä väärä syyllisyys siirtyy polvessa eteenpäin siksi, ettei vanhempi itse ole todellisuudessa osallistunut kas-

¹⁴⁹ Esimerkiksi perheet, joissa on vaikeasti kehitysvammainen nuori, kohtaavat tämän ongelman. Kehitysvammaisen murrosikä on tunnetusti shokki vanhemmille. Fairbrother (1983) kirjoittaa, että vammaisuuden hyväksyminen on vaikeaa. Ainoa tapa hyväksyä asia on lohduttautuminen: vammainen nuori tulee aina tarvitsemaan vanhempiaan, hän ei koskaan jätä heitä ja pitää vanhempiaan todennäköisesti itselleen tärkeimpinä ihmisinä maailmassa. (Ikuli 1986).

¹⁵⁰ Aktiivisesti eristetty asia on eristetty tietoisuuteen. Syyllisyydentunne on jo tietoisuudessa mutta se ei ole voimassa *in force*, ellei sitä manipuloida sellaiseksi. Ilman voimaa tuo irrationaalinen syyllisyydentunne käsitteellistyy subjektiivisessa merkityksessä ‘hyvää tarkoittavaksi’ kasvatustentiksi. Psykoanalyttisen termistön ‘aktiivisesti eristetyt psyykkiset asiat’ ilmenevät käsitykseni mukaan tietoisina kasvatustentteinä, joiden sisällöt edustavat lapsena tuotettuja kasvatuspäätöksiä. Vanhemman kasvatustenttien saattaminen viime kädessä oire, jolla *eristetty* eli kasvatuspäätös ja sen sisältämä moraalinen sisältö pyritään manipuloimaan toisessa esiin.

vatuspäättöksentekoon, vaikka hän ‘vapautuikin’ syyllisyydestä ja olisi sen perusteella ‘vapaa kasvatuspäättöksentekoon’. Käytännössä ‘vapaus’ kyseiseen päätöksentekoon on vain t2:n illuusio ja ylläpitää vanhemman kaikkivoipaa kuvitelmaa itsestään (ylpeys). Lapsen (t3) avulla isovanhempien (t1) aikoinaan puutteellinen ja keskeneräinen kasvatuspäättös sekä vanhemman (t2) kantama intentio tulee loppuunsaatetuksi sitä vastaavalla performanssilla (t3). Mielikuva ihannevanhemmista voi säilyä, kun se asettuu ‘isovanhempien’ suorittamaksi vanhemmuuden (t2) kontekstissa. Näissä todellisuudenvastaisissa mielikuvissa ja fyysisissä tilannekokemuksissa vanhempi (t2) säästyy isovanhempien (t3) ja omaa (t2) rajallisuutta koskevalta pettymykseltä ja sisäisiltä konflikteilta.

Kuva 44. Irrationaalisen syyllisyyden transitio merkityksenmuodostuksena polvesta t1 kolmanteen polveen t3

Lapsen reaktio ylläpitää kasvattajan väärää syyllisyyttä tai epäkoherenttia intentiotietoisuutta seuraavasti:

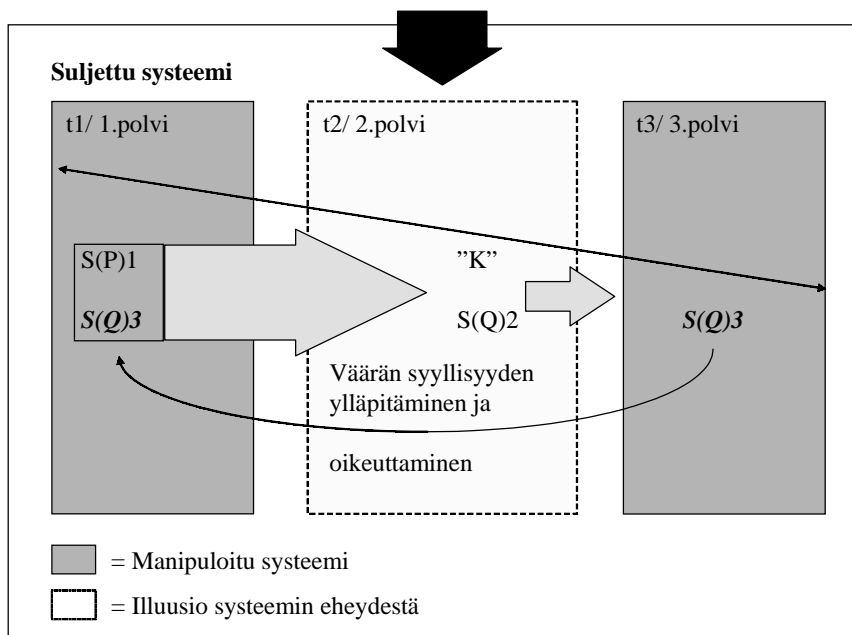
a) se perustelee vanhemman omalta vanhemmaltaan perimän sisäistymättömän kasvatusintention siihen soveltuvalla performanssilla, (jota vanhempi itse omalla käyttäytymisellään ei kykene perustelevaan, koska hänen oma performanssinsa on valjastettu isovanhempien omilta vanhemmiltaan perimän intention perusteluksi) tai b) se vahvistaa tahallisen tottelemattomuuden kautta vanhemman ulkoisesti havaittavaa käyttäytymistä ja samalla epäkoherenttia toimintaa niin paljon, että vanhempi b.I) vähitellen tiedostaa sen tai b.II) vanhempi edelleen voimistaa puolustusreaktiotaan.

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan jokaisella ihmisellä on pyrkimys Iwe-intentioon, mutta kyky ja taito sen sisäistämiseksi tulee tarjota kasvatus-

auktoriteetin rakastavassa ja määrätietoisessa ohjauksessa. Ii-intention eli kasvavan itsensä ehdoilla ei voi tapahtua Iwe-intention sisäistämistä siten, että siitä seuraisi aitoa liittymistä.

Kasvatusauktoriteetti ilmenee intentioiden ja tekojen ristiriidattomuutena. Pyrkimys Iwe-intention vaikuttaa myös kasvattavassa aikuisessa. Vanhemman alitajuisena intentiona on asettaa kasvatusauktoriteetti asemaansa korjaamalla vanhempiensa ja oma inkoherentti toiminta koherentiksi. Tämän paikkaamisen avulla vanhempi pyrkii muuttamaan liittymistä koskevat mielikuvat ja konkreettisen kokemuksen moraalista todellisuutta vastaavaksi. Se merkitsee inkoherentin toiminnan tiedostamista ja tunnustamista sekä luopumista niistä kasvatuspäätöksistä, joita vanhempi on tehnyt lapsuudessaan omien vanhempiensa puolesta. Rakentava luopuminen asemattomuudesta voi kuitenkin tapahtua vain *kasvavaksi* asettuvan vanhemman puolesta tehdyn päätöksen varassa. Tämä päätös ei kuulu lapsen vastuulle. Kuviin 44. ja 45. viitaten kolmas polvi (t3) ei välttämättä niele mukisematta vanhemman tarjoamaa ja haitallista toimintakierrettä ylläpitävää tulkinta- ja käyttäytymismallia, mistä seuraa kriisi. Parhaimmillaan se voi tarjota mahdollisuuden vanhempana kasvuun ja kehittymiseen.

Kuva 45. jatkaa ja tarkentaa kuvaa 44. Vanhemmalla on illuusio kasvatustaidoistaan kokemustasolla, kun lapsen reaktio S(Q)3 siirtyy perustelevaan kasvatajan oman vanhemman (t3) intentiota S(P)1:ta.

Kuva 45. Vanhempi luo illuusion omasta koherenssistaan

Esimerkiksi kuvassa 45. syntyy illuusio läheisyydestä. Vanhemman illuusionomainen ja 'syyllisyysvapaa' kokeminen liittyy asemaan, joka vanhemmalla (t2) on sen ajan, kun lapsi (t3) 'uhraa' päätöksensä käyttäytymisenä vanhemman aseman synnyttämiseksi ja osoittaakseen vanhemman kasvatuseriteetin (t1) todeksi ja intentionaaliseksi normiauktoriteetiksi. Todellisuudessa lapsi ylläpitää vanhemman väärää syyllisyyttä ja vanhemman moraalista todellisuutta jäljittelevää ja hänen hallintavallassaan olevaa keinotekoista asemaa. Mielikuvissaan vanhempi näkee itsensä intentionaalisuutta ja auktoriteettia välittäväksi kasvattajaksi, vaikka todellisuudessa hän välittää väärää syyllisyyttä. Ii-intentionaisen toiminnan tuhoavuus, harhaanjohtavuus ja heikkous piilee siinä, että tiedostamattoman 'Iwe-intention' päästessä Ii-tietoisuuteen sitä vastaava performanssi S(Q) katoaa, jolloin Ii-intentio tulkitaan virheellisesti Iwe-intentioksi.

10 EPILOGI – KASVATUKSELLISESTA REALITEETTIPERIAATTEESTA NÖYRYYDEN PEDAGOGIIKAKSI

10.1 Aseman ja auktoriteetin ero

Työssäni on kartoitettu kasvatuksen olemusta, jota ei voi irrottaa sen alkuperästä. Moraalinen todellisuus sisältää kasvatuksellisesti objektiivisen järjestyksen, josta käsin autenttinen kasvatus voi toteutua ja jossa sen alkuperä *on*. Moraalinen todellisuus jäsentää kasvatusta sen osapuolille ja heijastaa kasvatuksen kautta järjestystä, joka toteuttaa kasvatuksen tarkoitusta. Työni perusteella voidaan ajatella, että kasvatuksen tarkoituksena on viime kädessä välittää lapselle moraalisen todellisuuden auktoriteettia, jotta tämä voi liittyä siihen. Työni on kuvannut tätä todellisuuden välittämisen prosessia teoreettisella ja empiirisellä tasolla.

Kasvattaessaan aikuinen tekee valintoja kahden todellisuuden välillä, mutta vapaus valita todellisuuksien välillä riippuu siitä, onko ihminen sitoutunut auktoriteettia edustavaan asemaan vai omaan auktoriteettiinsa. Tutkimuksen kysymys, välittääkö aikuinen kasvatuksessaan auktoriteettia vai väärää syyllisyyttä, on kiinni tästä kohtalokkaasta asemavalinnasta. Työni jäsentää kasvatuksen olemusta kuvatessaan sitä, mitä käytännön kasvatuksessa tapahtuu, kun kasvattaja siirtyy moraalisen todellisuuden järjestyksen vastaisesti auktoriteetin edustajan asemasta moraalisen todellisuuden auktoriteetiksi. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate määrittelee ja kuvaa tämän prosessin kasvatuksellisia raja-ehtoja: miten kasvattaja siirtyy vapaudesta ja nöyryydestä käsin tapahtuvasta kasvatuksesta kielteisesti värittyvään kontrolloivaan kasvatukseen – ja päinvastoin. Teoreettisen osuuden sovellukset ja kasvatussuhteen käytännöntason kuvaukset ilmentävät erityisesti kontrolloivan kasvatuksen (I-intentiot) syntymisen ja toiminnan ehtoja. Moraalista todellisuutta vastustaessaan kasvattaja asettuu auktoriteetinkorvikkeeksi, mikä synnyttää kasvatussuhteeseen suljetun järjestelmän: lapsi tulee siinä hyväksytyksi ainoastaan alistumalla vanhemman mielivallan alle. Alistumista ei tule kuitenkaan ymmärtää kapeasti. Vastaavassa suljetussa järjestelmässä lapsi pakotetaan ulos tälle kuuluvasta lapsen asemasta, mikä voi ilmetä yhtä hyvin siten, että lapsi harjoittaa omaa mielivaltaansa vanhempiansa yli. Tällaisessa järjestelmässä vanhempi itse ei koe tarvetta syvätason muuttumiselle ja kehittymiselle ja lapsi oppii sisäistämään vääristyneen kuvan todellisesta auktoriteetista omaksuen samalla väärää syyllisyyttä.

Moraalisessa todellisuudessa kasvatus sisältää asemallisen järjestyksen, joka saa muotonsa sitä ohjaavasta auktoriteetista käsin. Sitoutuessaan moraaliseen todellisuuteen aikuinen sitoutuu auktoriteettia edustavaan asemaan, mikä mahdollistaa itsekritiikisyyden ja kyvyn kasvaa sekä oppia uutta vielä aikuisenakin. Silloin aikuinen ei pelkää käyttää asemansa valtaa oikein lapseen nähden ja pysyä lapsen kasvattajana tämän mahdollisesta vastustuksesta ja pettymyksestä huolimatta.

Moraalisen todellisuuden rinnalla vaikuttaa myös toisenlainen todellisuus, jossa vallitsee moraalinen epäjärjestys ilman todellista auktoriteettia. Tämä todellisuus on lähtöisin ihmisen omasta subjektiviteetista käsin. Siinä ihminen kieltää

moraalisen todellisuuden ja sen myötä kasvatuksen asemallisen järjestyksen. Määritellään moraalista todellisuutta omasta subjektiviteetistaan käsin ihminen ottaa haltuunsa itsensä *moraalisen todellisuuden* auktoriteetin, eikä siksi kykene asettumaan enää sitä edustavaan asemaan. Tästä seuraa, että aikuinen alkaa väärinkäyttää asemaansa ja vääristää sen myötä lapselle välittyvää kuvaa moraalisesta todellisuudesta ja auktoriteetista. Työni perusteella onkin pääteltävissä, että kieltäessään moraalisen todellisuuden kasvattaja välittää lapselle myös vääristynyttä syyllisyyttä ja vastuuta. Jos ajatellaan, että moraalisen todellisuuden todellinen auktoriteetti on Jumala¹⁵¹ ja kasvattaja tuon auktoriteetin edustaja, kasvattaja sitouttaa vääristyneessä kasvatuksessa lapsen itseensä vaatien tätä tunnustamaan *oman* auktoriteettinsa arvon. Tällöin kasvattajan auktoriteetista syntyy itseisarvo ja lapsen terve kasvu kohti moraalista todellisuutta estyy, koska hän joutuu määrittelemään sen itse. Käytännössä työni kuvaa tätä prosessia paljastaen samalla sen, miten kasvattaja käyttää lasta luodakseen jäljitellyn mallin moraalisesta todellisuudesta. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate vaikuttaa sen, että vastustaessaan varsinaista todellisuutta aikuinen manipuloi – kuitenkin moraalisen todellisuuden ohjaamana – lapsen koostamaan olosuhteet, joiden avulla kasvattaja nimenomaan kuvittelee toteuttavansa tehtävänsä auktoriteettia edustavasta asemasta käsin. Erityisesti tämä kuviteltu asemaan sitoutunut kasvatustavoite toteutuu juuri siinä, kun kasvattaja siirtää kasvatuspäätökset lapselle vaatien enemmän tai vähemmän tietoisesti tätä omaksumaan ylpeyden ja itsevihan (I-intentiot) moraalisen todellisuuden ilmentyminä, jolloin ne saavat moraalista arvoa – varsinaisen todellisuuden vastaisesti. Tällöin puhutaan kasvattajan vääristyneestä nöyryydestä ja syyllisyydestä, mikä ilmenee ylpeyden ja itsevihan muodossa. Vääristynyt syyllisyys merkitsee siis viime kädessä vääristynyttä nöyryyttä.

Teologisesta näkökulmasta moraalisen todellisuuden kieltämisestä seuraa, ettei lapsi opi kunnioittamaan vanhempaansa ja sitä asemaa, josta käsin aikuisen tulisi kasvatuksessa toimia. Vanhempi välittää moraalista todellisuutta, joten jos se kielletään, vääristetään myös sen takana vaikuttava auktoriteetti, Jumala. Tässä mielessä kasvatuksen asemallisen järjestyksen laiminlyövätkä aikuiset riistävät lapselta kunnioituksen auktoriteettiin – ja viime kädessä Jumalaan, jolloin lasta on vaikea nähdä enää lahjana, lainana. Kristillisen perinteen mukaan syyllisyyden ongelmaan ei ole muuta lopullista ratkaisua kuin Jumalan sovitustyön vastaanottaminen. Siksi kasvatuksessa on syyllisyyden näkökulmasta jopa vaikea onnistua ilman Jumalan sovitustyön vastaanottamista. Vain antautumalla kasvamaan vapautuu itse kasvattamaan.

¹⁵¹ Joka esimerkiksi juutalais-kristillisessä perinteessä määritellään täydellisen hyväksi, kaikkivaltiaaksi, kaikkietäväksi, anteeksiantavaksi ja armolliseksi olennoksi

1) Moraalinen todellisuus	2) Moraalisen järjestyksen kieltävä todellisuus <i>in aliud tendere</i> (horisontaalitaso)	
Auktoriteetti	Konstruoitu auktoriteetti	
-----	-----	
Aikuinen	A) Aikuinen	B) Lapsi
-----	-----	<-----> Väärä syyllisyys
Lapsi	Lapsi	-----
	Väärä syyllisyys	Aikuinen

Kuva 46. Positiot kasvatuksen kahdessa maailmassa

Työni herättää myös ajatuksia sukupolvesta toiseen siirtyvän syyllisyyden alkupe-
räästä. Kasvatettava jää ja kasvaa erilleen moraaliseen todellisuudesta, ellei aikuinen ohjaa häntä siihen määrätietoisesti. Mikäli aikuinen itsekään ei ole liittynyt tähän todellisuuteen, lapsen ohjaaminen käy mahdottomaksi jo siksi, ettei aikuinen kykene edustamaan varsinaista asemaansa. Tällaisessa kasvatuksessa kohtaavat kaksi osapuolta, jotka kieltävät kasvatuksen asemallisen järjestyksen. Seurauksena syntyy kasvatuksellisesti ja moraalisesti kieroutunut vuorovaikutussuhde, jossa osapuolet pakottavat toisensa moraalista todellisuutta määrittäviksi auktoriteeteiksi: syntyy *in aliud tendere* -kehä, riippuvuus paeta asemaa ja hyökätä sitä kohti. Seurauksena – kuten työnikin kuvaa – aikuinen siirtää lapselleen vääristynyttä syyllisyyttä tarjoamalla tälle asemallisen tyhjön ja velvoittamalla tämän rakentamaan aikuisen auktoriteettia edustavaa asemaa siihen koskaan kykenemättä, mikä puolestaan vahvistaa lapsen haluttomuutta ja kyvyttömyyttä suuntautua myönteisesti varsinaiseen moraaliseen todellisuuteen. Frommin (1971: 56) mukaan aikuinen ei enää tällä vuosisadalla ota lasta vakavasti, koska ei oleta itselleen elämää moraalisen vastuun muodossa, mutta vaatii sitä kuitenkin tiedostamattaan lapselta. Tämä aika muistuttaa siitä, mitä kasvattajan tottelemattomuus voi saada aikaiseksi. Arppe (2000: 37) kirjoittaa, miten Jumalan kuoleman kautta katoavat käsitykset ilmiöiden *alkuperästä* ja moraalien metafysisien takeiden, kuten hyvän ja pahan absoluuttisista määrityksistä. Inhimillisen määrittelyvallan alla ne muuttuvat normatiivisiksi arvoiksi, joiden määrittelyssä tieteellä on suuri rooli. Moraalinormi korvautuu silloin normaaliuden käsitteellä ja 'synti' muuttuu sairaudeksi.

Käsitys auktoriteetin ja aseman välisestä keskinäisestä järjestyksestä määrittää sitä eroa, joka syntyy kasvattajan aikeiden ja tekojen välille, autenttisen ja vääristyneen syyllisyyden välille, oikean ja väärän nöyryyden välille, kasvattajan ja kasvatettavan välille sekä kasvattajan tietoisesti välittämien aikeiden sekä niiden vastaanottajan tulkintojen välille. Jos auktoriteetin ja aseman välinen keskinäinen järjestys on moraalisen todellisuuden mukainen, aikuisella on vapaus valita *we-* tai *I-*intention lähestymistapojen väliltä. Kasvatuksella tehdään tällöin vähemmän haittaa kuin silloin, kun aseman ja auktoriteetin keskinäistä järjestystä pyritään muokka-

maan ihmisen omasta subjektiviteetista käsin sellaiseksi, joka tyydyttää ihmisen omaa valtapyrkimystä *in aliud tendere* – hankkia nautintoa ja mielihyvää kiertämällä päätymätöntä päättämättömyyden kehää – kokea läheisyyttä sitä halliten.

Aseman ja auktoriteetin *ero* ilmenee kaksitahoisena. Ensiksi voidaan ajatella, että auktoriteetin ja aseman ero on myönteisessä mielessä järjestykseen perustuva entiteetti. Aseman ja auktoriteetin välinen ero perustuu niiden erilaisuuteen, mikä ei poissulje niiden keskinäistä järjestystä ja yhteistyötä. Tästä järjestyksestä käsin todellisuus ilmenee myös kasvatuksessa. Ihanteellisessa tapauksessa moraalinen todellisuus voi välittyä kasvatettavalle välittäen samalla kuvaa sen sisältämästä sisäisestä järjestyksestä. Voidaan siis ajatella, että liittyessään moraaliseen todellisuuteen aikuinen sitoutuu omaan asemaansa auktoriteetin edustajana, mistä seuraa, että kasvatustoiminta saa mahdollisuuden lapsenkin hyvinvointia lisäävään myönteiseen uusiutumiseen ja kehittymiseen. Aikuinen tekee kasvatuspäätöksen, koska auktoriteetti, joka vaikuttaa asemallisesti vanhemman yläpuolella, on välittänyt vanhemmalle eheän liittymisen kokemuksen moraaliseen todellisuuteen. Liittyminen tähän todellisuuteen edellyttää nöyryyttä, sillä liittyessään siihen vanhempi tunnustaa ja tunnistaa asemansa vanhempana moraalista todellisuutta ohjaavan auktoriteetin alaiseksi (*we-intentio*). Toisaalta voidaan ajatella luottavaisesti, että moraalinen todellisuus sisältää olemassaolevan järjestyksen, joka on itse todellisuus.

Toiseksi aseman ja auktoriteetin välinen *ero* voidaan ymmärtää niiden välisen yhteyden rikkoutumiseksi siten, että ne eivät ole enää *suhteessa* toisiinsa ja saavat paikattomuuden luonnetta. Tällöin ei voida puhua enää siitä järjestyksestä, joka vallitsee moraalisessa todellisuudessa eli on puhuttava jostakin sellaisesta todellisuuden jäljitelmästä, joka on moraalisen todellisuuden vastainen. Aseman ja auktoriteetin ero on tällaisessa todellisuuden jäljitelmässä *lopullinen* siinä mielessä, että niiden alkuperäinen järjestys on vaihtunut vastakkaiseksi: asema määrittää auktoriteettia eikä päinvastoin, kuten moraalisessa todellisuudessa. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate, joka edustaa moraalista todellisuutta sellaisessakin maailmassa, missä siitä kieltäydytään, toteutuu joka tapauksessa. Aseman ja auktoriteetin ero eli suhteettomuus toisiinsa nähden näkyy tällöin siten, että asema konstruoii auktoriteettia, olettaa sekä luo rakentamilleen sisällöille moraalisesti ehdottomia merkityksiä. Koska asema ei ole auktoriteetin alaisuudessa, toiminnasta puuttuu nöyryyden mahdollisuus. Siitä seuraa, että nöyryyden vääristyneet ilmenemismuodot, kuten ylpeys ja itseviha sekä niiden sisällöt saavat sen moraalisen arvon, joka kuuluisi alunperin auktoriteetille. Nämä sisällöt ilmenevät *I-intentio*ina, jotka kantavat vääristynyttä syyllisyyttä jo sen tähden, että kohde, jonka edessä tekijän alunperin *kuuluisi* kantaa vastuunsa, on vaihtunut tekijäksi itsekseen. Voidaan silti kysyä, miten uskottavaa ja luotettavaa vastuuttaminen on tällaisessa tilanteessa. Sen sijaan voidaan olettaa, että itsensä edessä autenttisen syyllisyyden kohtaamisesta seuraa lähinnä väärää syyllisyyttä, koska asemallinen järjestys on edelleen väärä suhteessa auktoriteettiin. Aseman ja auktoriteetin erolla on siis seurauksensa, jotka ilmenevät erityisesti kasvatuksessa aikuisen kasvatustoiminnan epäjohdonmuokaisuutena: intentiot eivät vastaa tekoja ja niiden välinen suhde jää lapsen tekemän päätöksen varaan. Käytännössä lapsi manipuloidaan toteuttamaan aikuisen intentioita, koska aikuiselta itseltään puuttuu kyky eheään kasvatukseen ja todel-

lista vastuuta välittävään päätöksentekoon juuri tästä asemallisesta epäjärjestyksestä johtuen. Vastaavasti tällainen aikuinen velvoittaa lapsen vastaamaan aikuiselle juuri niistä teoista, jotka olisivat kuuluneet aikuisen itsensä vastattaviksi ja toteutettaviksi. Lapsi oppii kantamaan väärää syyllisyyttä. Tutkimukseni sisällön tiivistän seuraavasti (I–VIII):

- I. Ihmistieteellis-moraalinen luonnonlaki sisältää ontologisen oletuksen kasvatuksen alkuperästä ja sen sisältämästä järjestyksestä. Sitä vastaan rikkominen tai siitä poikkeaminen aiheuttaa sekä kasvatettavassa että kasvattajassa vääristyneitä tulkintoja vastuusta ja syyllisyydestä. Vastaavasti siihen sitoutuminen luo sen osallisesta subjektin, joka merkitsee vallanalaista toimijaa. Tätä prosessia kuvaamaan on luotu kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen käsite, joka on samalla tutkimuksen kohde, kasvatuksen ydin. Se jäsentää kasvatuksen kahta todellisuutta samalla tavalla, mutta luoden niille erilaisia sisältöjä jo siksikin, että todellisuuksista toinen kieltää sen olemassaolon. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate vaikuttaa tästä kieltämisestä riippumatta paljastaen kasvatuksen sisältä kaksi toisilleen vastakkaista maailmaa.
- II. Ihmistieteellis-moraalinen luonnonlaki on operationalisoitu kasvatukselliseksi realiteettiperiaateeksi ja sen alakäsitteiksi, *we-* ja *I-intentioiksi*, joilla operoidaan ja kuvataan kasvatuksen kahta todellisuutta. Intentiot saavat merkityksensä moraalisen todellisuuden kontekstista. Empiria havainnollistaa teoriaa esimerkeillä.
- III. Tutkimus on määritellyt koherentin kasvatustoiminnan rakenteen. Toiminta on koherentti, kun intentio ja sen suhde tekoon on yhdenmukainen. Koherenttia toimintaa ylläpitää kasvatuspäätös, joka sitoo intention ja teon eräänlaiseksi kolminaisuudeksi. Kasvatuspäätös on kasvatustoiminnan välittäjä ja operantti suhteessa ulkomaailmaan. Koherenttiin kasvatustoimintaan sitoutuminen edellyttää autenttisen riippuvuuden eli vallanalaisuuden tunnustamista suhteessa moraaliseen todellisuuteen ja sen riippumattomaan auktoriteettiin. Esimerkiksi *I-intentioisen* teon takana vaikuttaa pyrkimys olla riippumaton tai kelpaamaton tälle auktoriteetille. Samalla *I-intentioinen* subjektiivinen teko pyrkii mitätöimään tämän auktoriteetin arvoa ja asemaa. Tästä seuraa, että auktoriteetin aseman kantama status pakotetaan subjektin itsensä alaiseksi ilman, että todellisuudessa eli ns. *varjokoordinaatissa* tapahtuu niin. Vaikka todellisuus ei muutu, sen kokeminen voi vääristyä. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan *I-intentioissa* esimerkiksi nöyryys vääristyy ja sen ilmenemismuodoiksi tulkitaankin subjektiivisen aidolla vilpittömyydellä ylpeys ja itseviha. Voidaan kysyä, suuntaako kasvattaja lapsen kasvun kohti riippuvuuksia vai auktoriteettia, jota vanhempi edustaa asemallisesti olematta kuitenkaan itse viime kädessä sitä?
- IV. Epäkoherentti toiminta, jossa aiheet ja teot ovat ristiriidassa, ei sisällä tekijän vastuullisuutta osoittavaa päätöstä. Jokaisella kasvattajalla on erityiset omat ‘mustat pisteensä’, joiden kautta syyllisyys välittyy seuraavalle polvelle. Esimerkiksi jonkin riippuvuuden sisältö (esim. työnarkomania) itsessään ei riitä välittämään syyllisyyttä, vaan sen takana vaikuttava asemallinen epäjärjestys, joka estää valinnan vapautua riippuvuuden kehästä. Esimerkiksi vanhemmuuden positionaalisista väärintsijoittumisista seuraa lapselle vanhemmalle kuuluvien kasvatuspäätösten konst-

ruoimispakko – kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan ihmisen toimintaa ohjaa moraalinen todellisuus, jolloin sen todellisuus vaikuttaa ja jäsentää ihmisen toimintaa siitä riippumatta, millaisesta oletuksesta käsin hän tätä tarkoitusta omasta mielestään toteuttaa. Siksi juuri kasvatuksen saralla moraalinen todellisuus ilmenee vanhemmuuden asemallisena järjestyksenä riippumatta siitä, kuka aseman auktoriteetin haltuunottaa – siksi kaikilla valinnoilla on seurauksensa, koska todellisuus ei voi kieltää itseään. Jos vanhemmuuden aseman haltuunottajana on lapsi, voidaan puhua eräänlaisesta ‘asemavarkaudesta’, jossa vanhempi antaa lapsen ‘varastaa’ oman asemansa. Tällaisen kasvatuksen seurauksena lapsen käsitys ja kuva todellisesta auktoriteetista hämärtyy ja vääristyy. Erityisesti postmodernin yhteiskunnan – ainakin toistaiseksi käytävässä – huolestuneessa keskustelussa auktoriteettien jalustaltaan katoaminen on nähty moraalisen rappion erääksi merkittäväksi tunnusmerkiksi ja syyksi. Poistuessaan auktoriteettia edustavasta asemasta vanhempi laiminlyö transsendenttisen ulottuvuutensa (Simmel teok. Noro 1991), joka on edellytyksenä sille, että vanhempi kykenee auttamaan nuorta tämän itsenäistymistyöskentelyssä. Aikuisuuden nimittäjänä toimii transsendenttinen ‘kolmas’¹⁵², jota tarvitaan perusrisitiiridin laukaisijaksi – myös aikuisen omassa toiminnassa. Vastaavia ajatuksia esittää Niemelä (1991: 110), jonka mukaan ratkaisu syyllisyyteen löytyy moraalisesta muutoksesta, mihin esimerkiksi kasvattaja on velvollinen ohjaamaan kasvatettavaa. On moraalinvastainen teko toimia ihmisen olemusta (*persoonaa*) vastaan (Niemelä 1999: 44). Jos aikuinen vastaavasti yli- tai alivastuullistaa lapsen, on sekin moraalinvastainen teko kasvatussuhteen tosiolemusta vastaan. Alunperin omalle vastuulle kuuluvan performanssin esiinherättäminen sekundäärisysteemistä on sekin luonteeltaan addiktiivista käyttäytymistä ja voidaan tulkita mekaaniseksi alistumiseksi – Niemelän (1999) termiä käyttäen – menneisyyden *kausallisille* altistuksille. Murrosiässä tapahtuva kasvatusta on kasvatuspsykologisesti ‘viimeinen’ ja ratkaiseva mahdollisuus edesvaikuttaa myönteisesti nuoren aikuistumiseen. Nuori irrottautuu ihannevanhemmistaan¹⁵³ eli ensimmäisestä riippuvuuden kohteestaan reaalisten vanhempiensa avustuksella. Myös vanhemman kohdalla voidaan puhua mahdollisuudesta irrottautua kasvatusriippuvuudesta, jolloin minäkäsitystä syvällisesti koskettavat uskomukset kokevat romahduksen ja uusi ‘identiteetti-projekti’ (Koski-Jännes 1998: 171) voi alkaa.

- V. Vääristynyt syyllisyys siirtyy sukupolvelta toiselle I-intentionaisen kasvatuksen kautta, mikä syntyy todellisuuden kieltämisestä ja sen myötä asemallisesta väärinjärjestyksestä. Periaatteessa kasvattajalla ei ole väärän syyllisyyden osalta vapautta kasvatuspäätöksen tekemiseen. Syyllisyyden sisällöt (I-intentiot) kantavat auktoriteetin statusta saavia moraalisia sisältöjä, koska yhteys moraalisen todellisuuden auktoriteettiin puuttuu. Esimerkiksi käsitys autenttisesta syyllisyydestä edellyttää oikeaa suhdetta auktoriteettiin. Kasvatusauktoriteettia *edustava* vanhempi voi kyseenalaistaa toimintaansa, kun hänen suhteensa omaan asemaansa on oikea. Se, mitä vanhemmat tahtovat siirtää jälkipolvelleen aidosti hyvää tarkoittavissa I-intentionais-

¹⁵² Ks Simmel 1908 myös merkityksessä välittäjä tai säilyttäjä (Noro 1991: 187)

¹⁵³ Lue myös: I-intentioista

sa, muuttuukin lapsen tulkinnoissa ja kokemuksessa vääristyneen syyllisyyden sisällöiksi. I-intentiot vaikuttavat kasvatustoiminnassa sen mukaan, millainen suhde kasvattajalla on omaan auktoriteettiasemaansa. Jos kasvattaja on sitoutunut asemaansa, vääristynyt syyllisyys ei siirry lapselle niin helposti, koska aikuisella on kuitenkin vapaus valita konkreettisen kasvatuspäätöksen ja sen tekemättä jättämisen välillä. Todellinen vanhemmuus edellyttääkin kasvattajalta nöyryyttä, sillä ilman sitä auktoriteettiasemassa on mahdotonta pysyä. Seurauksena nöyrä vanhempi voi välittää lapselle kuvan turvallisesta aikuisesta, joka pitää huolen siitä, että lapsi saa olla ja kasvaa lapsen asemassa. Yhtä lailla sellainen vanhempi, joka elää ylpeyden ja itsevihan kierteessä, *in aliud tendere towards I*, ei kykene sitoutumaan asemaansa, kyseenalaistamaan toimintaansa ja uudistumaan vanhempana. Seurauksena tällainen aikuinen vääristää lapselle välitettävää kuvaa todellisen vanhemmuuden auktoriteetista asettumalla esimerkiksi julmaksi tyranniksi tai lasta myötäleiväksi passiiviseksi sivustakatsojaksi – kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan kaikki intentiot kantavat moraalisia sisältöjä, joiden totuudellisuus määräytyy sen mukaan, onko niiden kantaja sitoutunut asemaansa, jota määrittää moraalinen todellisuus, vai omaan auktoriteettiinsa, jota määrittää itsekonstruoitu yleviäkin tarkeituuksia saava umpikuja-ajattelu. Vain omaan auktoriteettiinsa sitoutuessaan kasvattaja konstruoi lapsen aseman yksinapaiseksi, koska ei itse toimi omasta asemastaan käsin. Vastaavasti tällainen aikuinen siirtää lapselle I-intentioita, joiden toteuttamisesta hän vastuuttaa lapsen. Tällöin aikuinen toteuttaa kaksitasoista riippuvuuskehää (ylpeys-itseviha) ja ‘pallottelee’ auktoriteettia itsensä ja lapsen välillä 1) rakentamalla lapsen asemasta ja siihen istutetusta sisällöstä (I-intentio) eräänlaisen auktoriteetinkorvikkeen (ja samalla oman näennäisasemansa auktoriteetin edustajana), joka häneltä itseltään puuttuu ja 2) jota hän oirehtii juuri sillä, että asettuu (toisaalta) itse auktoriteetiksi sen sijaan, että tyytyisi olemaan sille alisteinen ja nöyryysi vastaanottamaan kasvattajan aseman, joka aikuiselle on ontologisesti määritetty – sekä lapsen että aikuisen kasvun parhaaksi.

- VI. Kasvatus on merkityksenannon tuote (Ikonen 2000: 128). Erityisesti moraalisen merkityksenantoprosessin kautta kasvatus erottautuu ei-kasvatuksesta. Realistisista edellytyksistä lähtevässä kasvatuksessa vanhempi lunastaa auktoriteettiinsa vastaanottaessaan velvoitteensa valita kasvatuspäämääriä kasvatettavan puolesta. Vastaavasti ainoastaan hyvään päämäärään pyrkivältä¹⁵⁴ kasvatukselta puuttuu valinnan mahdollisuus, sillä subjektiuttaan pakenevalla vanhemmalla ei ole vaihtoehtoja: vain toimimalla subjektiivudessaan (Iwe-intentio) vanhempi voi ja uskaltaa valita – hän ei pelkää lapsen mahdollista pettymystä. Vanhemman auktoriteettiasemaan (Väri 2000:

¹⁵⁴ ”On siis selvitettävä, mikä on se ‘hyvä’, johon kasvattaja väittää toimillaan pyrkivänsä (Ikonen 2000:127). Kysymys on kasvatuspäämäärien hyväksymisestä. Mutta mielestäni tämä ei vielä riitä, koska monesti ”päämäärä pyhittää keinot”. Esimerkiksi Väri (2000: 136) esittää, että kasvatussuhteen päämääränä tulee olla kasvu eettiseksi subjektiksi ja itsenäistyminen. Tietoiset kasvatusintentiot tuskin kertovat yleisesti hyväksytyyn tavoitteen perimmäisistä tarkoituseristä, etenkin, kun yleisen maailmankuvan sijoituessa subjektiivisen horisontaalin osaseksi se väistämättä *muuttuu* (Rauhala 1969: 174).

130)¹⁵⁵ väistämättömästi kytkeytyvä etuoikeus valita¹⁵⁶ luo edellytyksiä lapsen psyykkiselle tulevaisuudelle ja valinnanvapaudelle. Valinnanvapaus kytkeytyy tahtoon ja päätöksentekoon, nöyrytymisen kautta kykyyn avautua omien tekojen takana vaikuttaville motiiveille ja niiden seurauksille. Lapsi, joka on voinut säilyttää vanhemman ohjauksessa oman tahtonsa, on vapaa valitsemaan. Tällöin voitaneen puhua todellisesta subjektiudesta ja toiminnasta: moraalisesti oikeasta kasvatustoiminnasta¹⁵⁷.

VII. Tuntemattomaksi (*unheeding*) eli todellisuutta vaille jäänyt lapsen tietoisuus saa sisältönsä – ja viime kädessä arvonsa – lapsen oman päätöksenteon ehdoin ja keinoin (li-intentio). Lapsi oppii kuitenkin kokemaan alitajuista syyllisyyttä päätöksentekemisestä, vastuunkantamisesta ja liittymisestä toiseen – onhan vastuu nyt ‘sijoittunut’ lapsen tietoisuuteen itsekonstruoituna ja virheellisesti, koska se on lapsen omaan mielihyvään ja kaikkivoipuuteen pyrkivän hallinnan alla.

VIII. Moraalinen todellisuus viittaa myös teistiseen todellisuuteen, koska kasvatusta ei voida käsitellä ja ymmärtää riittävästi ilman kysymyksiä auktoriteetista, moraalista, syyllisyydestä ja vastuusta. Laiminlyömällä nämä kysymykset unohdetaan helposti kasvatuksen varsinainen idea ja tarkoitus. Kun riittävät avainmuuttujat ja raja-ehdot tunnetaan, tutkimuksen viitekehityksen avulla voidaan jäsentää ja uudelleentulkita monen dialogisen toiminnan, kuten erilaisten terapeuttien lähestymistapojen taustavaikuttimia todellisuuteen sitouttavan kasvun kannalta. Esimerkiksi psykoanalyysin (PA) suhdetta syyllisyyteen voidaan tulkita kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen kannalta siten, että ‘on vain (väärää) syyllisyyttä, josta on päästävä eroon’. Tämä onnistuu siten, että ihminen sovittaa syyllisyyttä tulemalla siitä tietoiseksi itsekonstruoinnin kautta eli ottamalla sen hallintaansa. Asiakaskäytännöissä ratkaisua ei löydy eikä tarjota moraalisen ja erityisesti sovittavan auktoriteetin kautta, koska se ei kuulu systeemin sanastoon eikä rakenteisiin. Terapeutti edustaa *vanhempaa* moraa-

¹⁵⁵ Vastuu on tulkittava kasvatussuhteen osapuolille annetuksi. Kasvatuksella on siten yleispätevästi velvoittava lähtökohta: auttamisvastuu (Värri 2000: 130, 132). Vanhemmuus on ajallisista ja sosiaalisista tottumuksista riippumatonta, vaikka vanhemmat eivät olisikaan tietoisia vastuustaan.

¹⁵⁶ ‘*Unheeding*’ (Koski-Jännes 1984, teok. Kojo & Vuorinen 1984: 145) voitaisiin tulkita kasvattajan aloitteesta laiminlyödyiksi kasvatusteoiksi, jotka eivät ole paljastaneet lapsen tekemiä rikkomustekoja ja arvottaneet niitä. Kasvattajan välinpitämätön suhtautuminen oikean ja väärän erottelutehtävään implikoi lapsen laiminlyötyinä tiedostuksena, josta on mahdoton kantaa vastuuta. Vastuunkantamisen epäamisestä seuraa lapselle eräänlainen *unheeding*-rajattomuus, mikä indikoi persoonan ja teon erottamisen vaikeutena. Vastuuta lapsi voi kantaa vain siitä, minkä tietää ja tunnistaa.

¹⁵⁷ Oikeaa toimintaa kuvaavia ilmaisuja ovat myös vapauttaminen, auttaminen, vakuuttaminen ja informointi. Kasvatukseen kuuluu oikean toiminnan kuvaamiskategorioihin (Ikonen 2000: 120, 124–125). Vaikuttaminen toiseen ihmiseen on hyväksyttävää, jos se tehdään kasvatuksen nimissä. Kasvatustoiminnan intentionaalista luonteesta ”kasvatus on *minun* ja *meidän* asia” on kirjoittanut mm. Summa (1996).

lisen todellisuuden auktoriteetin sijasta. Tässä on teoreettista ja empiiristä mielenkiintoa herättävä ratkaiseva ero. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen näkökulmasta PA tulkitaan persoonan muuttumisen, kehittymisen ja kasvuun vapautumisen kanalta horisontaalisen tason *in aliud tendere* erääksi kielteistä riippuvuutta ja kontrollia ylläpitäväksi, joskin erittäin sofistikoituneeksi ilmenemismuodoksi.

Erityisesti autenttinen syyllisyys palautuu eksistentiaalisen syyllisyyden kysymykseen, jonka kieltämisellä on vaikutusta siihen, millaisilla resursseilla ja metodeilla ihmisen kasvu voi mahdollistua. Autenttisen syyllisyyden kieltäminen on merkki siitä, että moraalisen todellisuuden ontinen järjestys on kielletty. Todellisuuden kieltävä henkilö altistuu silloin sellaisen systeemin ehdoille, joka estää väärästä syyllisyydestä ts. itse varsinaisesta horisontaalisesta systeemistä vapautumisen. Kokonaan eri asia on, millaisia erilaisia sisältöjä väärä syyllisyys voi saada itsekonstruoituna systeemin sisällä. Avainkysymys koskettaa suhtautumista asemalliseen järjestykseen, jossa vanhemmuuden ja lapseuden positio ovat ainoastaan olemassa. Todellinen kasvu ja kasvatusta voivat tapahtua vain niistä käsin.

10.2 Kasvatusintentioiden vai addiktioiden välittämistä?

Tutkimuksessa oletetaan, että kasvatuksen yleinen moraalilinen ilmenee tiedostuksesta riippumattomana entiteettinä, jonka sisältämää järjestystä vasten vanhempi piirtää oman kasvatusmoraalinsa. Kun moraaliseen todellisuuteen sitoutumisesta luovutaan, perinteisistä arvoista luopuminen synnyttää emotionaalisen arvotyhjiön, joka edesauttaa pakonomaisten riippuvuuksien, addiktioiden, syntymistä (Giddens 1991; Koski-Jännes 1998: 8).

Kasvatuksen ydintä etsiessäni olen törmännyt tutkimuksessani kahteen erilaiseen todellisuuteen, joista toinen on moraalinen todellisuus ja toinen sen jäljitelmä. Niiden eroavaisuus perustuu toisistaan poikkeaviin pyrkimyksiin käsittää aseman ja auktoriteetin välistä järjestystä. Moraalisessa todellisuudessa auktoriteetti määrittää asemaa ja todellisuuden jäljitelmässä asema määrittää auktoriteettia. Todellisuuden jäljitelmä ohjaa sekä lasta että kasvattajaa kohti epäjärjestyksestä: psykisesti kielteisistä ja sitovia riippuvuuksia, jotka vapauttavat lasta vastuusta siinä missä kasvattaja ajautuu laiminlyömään enenevässä määrin kasvatusvastuutaan. Moraalinen todellisuus ohjaa kohti järjestystä, jossa lapsen ja aikuisen asemallinen suhde säilyy ontologisesti alkuperäisenä. Kasvatuksellinen realiteettiperiaate vaikuttaa kasvatuksen ulottuvuuksissa (nöyryys, ylpeys ja itseviha) siten, että vastuuttamista ja vastuullisuutta on lopulta mahdoton paeta, koska kasvatuksen alkuperä on. Tästä seuraa, että nöyryys vääristyessään ilmenee ylpeyden ja itsevihan 'kierteenä', joka ylläpitää itseään 'ajamalla toistaan takaa'. Tällä 'kierteellä' voi olla myös selkeitä ja helposti popularisoitavia yhtymäkohtia erilaisten addiktioiden (vrt. myös kasvatusaddiktio) ja riippuvuuksien toimintamekanismeihin. Kielteisistä riippuvuutta ylläpitävien mekanismien taustalla vaikuttaa esimerkiksi Ryanin (2000: 49) toipumisohjelman mukaan vaurioitunut päätöksentekomekanismi. Hänen mukaansa riippuvuuksista kärsivät ihmiset joko yliarvioivat kykynsä kontrolloida tilanteita *'voin lopettaa koska tahdon, ei minulla ole ongelmaa'* tai sitten he aliarvioivat toipumisen mahdollisuutta *'en voi asialle mitään, toivoni on mene-*

tetty. Vastaavasti tutkimuksessani ilmitulleet kasvatuksen empiiriset kasvot viittaavat johonkin samankaltaiseen riippuvuuden kehään, jossa *'minä en tarvitse sinua, minä en tarvitse apua'* ja *'minä en kelpaa, minä en pysty'* -tyyppiset ajattelutavat ovat hyvinkin verrattavissa Ryanin kuvailemiin ääripäihin, jotka ylläpitävät riippuvuuden kehää. Lisäksi Ryan (1999: 33) korostaa, ettei esimerkiksi häpeään sidottu omatunto ole samaa kuin oikea nöyryys. Pikemminkin sisäistetty häpeä tulkitaan hänen empiirisen rintaäänän merkityshorisontissaan lomaannuttavaksi itsevihaksi, mikä puoltaa puolestaan tutkimukseni käsitystä siitä, että nöyryyden vääristymä voi ilmetä ja ilmenee esimerkiksi itsevihana.

Kasvatuksen ontologisen alkuperän kieltämisestä seuraa, että kasvattaja alkaa toteuttaa asemallisen *väärinjärjestyksen* mukaisesti vääristynyttä kasvatuksen ideaa ohjaten lasta samalla kielteisen riippuvuuden kierteeseen. Koska kukaan ei voi loppujen lopuksi paeta varsinaista todellisuutta, se jäsentää ihmisen toimintaa ja tämän sille antamaa merkitystä tavalla, josta seuraa joko järjestystä tai epäjärjestystä. Kasvattaessaan ihminen ottaa kantaa samalla siihen, haluaako tuottaa lapsen kokemukseen, tämän perheeseen ja koko yhteiskuntaan moraalista järjestystä vai ko ohjata kasvatettavaa riippuvuuteen ja addiktioihin. Järjellisesti ottaen valinta on yksinkertainen, mutta käytännössä kysymys on isommista asioista. Tutkimuksen anti on sen lukijalle parhaimmillaan sitä, että tämä ottaa moraalisesti kantaa omaan kasvatustyöhönsä, millä on välillinen vaikutus myös kasvatettavaan. Lapsen hyvinvointi riippuu aikuisen hyvinvoinnista.

Kasvattaessaan vanhempi välittää myös olemis- ja tekemistasonsa moraalista ristiriitaa, joka ilmenee ensiksi tiedostamattomana syyllisyydentunteena. Se positiio tarkoituksettomuutena ja tiedostamattomana kasvatusintentiona. Eksistenssin tasolla periaatteellisesta ihanteesta poikkeaminen aiheuttaa vastaavasti syyllisyydentunteita. Jos ihanteeksi nähdään yhteyden syntyminen todellisuuteen, sen rikkoutumisesta seuraa puolestaan olemistason syyllisyyttä. Tämän yhteyden rikkoutuminen ja siitä seuraavan syyllisyyden olemassaolo ovat edellytyksenä auktoriteetin ja aseman keskinäisen järjestyksen vääristymiselle.

Kasvattajan tiedostaman *'hyvän'* intention välityspyrkimyksestä ei siis seuraa, että lapsi sisäistää sen *intentionaalisesti*, jos kasvattajan välittämä intentio on ristiriidassa käytettyjen keinojen kanssa. Kasvattajan tarkoittama pakonomainen *'hyvä'* voi vuorovaikutuksen kannalta merkitä pakkoriippuvuutta olemistason (vrt. Carver & Schleier 1996) tavoitteeseen, joka addiktio-objektina ja eksistenssin ehto koskettavana periaatteena riistää kasvatettavalta niin kasvun kuin tahdon vapauden. Seurauksena kasvatettava asettuu reaktioillaan vanhemman olemisehdon täyttäjäksi, *'moraaliseksi kolmanneksi'* ja rakkauteen ehdollistuen.

Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen mukaan todellisuuteen liittyminen onnistuu viime kädessä anteeksiantavan ja nöyrän kasvatustoiminnan kautta, sillä anteeksianto ilmentää alamaisuutta, mikä tekee kasvattajasta itsestään asemansa edustajan, *vanhemman*. Jos vanhempi näkee ja tunnustaa lapsen rajallisuuden sekä uskaltautuu auttamaan lastakin kohtaamaan inhimillisyyttä koskevan rajallisuuden, hän on jo kohdannut ja hyväksynyt ihannevanhempien illuusion mahdollisuutta koskevan mahdottomuuden.

Murrosikäisten mukaanottamista perusteltiin kehityksellisellä kontekstilla, jonka suhteuttaminen ihannevanhemmuuteen tarjosi teoreettisesti kiinnostavan asetel-

man. Tässä kehitysvaiheessa vanhempien voi olla vaikea arvioida lapsensa kehityksellistä ja moraalista kykyä kantaa vastuuta, koska lapsen fyysinen kehitys kulkee psyykkisen edellä. Jos lapselle kuuluvaa päätösvaltaa rajoitetaan liikaa tälle alunperin kuuluvissa kehitystehtävissä ja jos lasta provosoidaan samanaikaisesti aikuiselle kuuluviin kasvatuspäätöksiin, syntyy kehityksellisesti sitova horisontaali, suljettu, riippuvuuksia ylläpitävä ja kasvua estävä systeemi. Silloin lapsen itsenäistymiskehitys *lapseuden positioista* käsin kohti vastuullista aikuisuutta estyy: lapsi pystyy periaatteessa oman kehitystasonsa mukaiseen päätöksentekoon, muttei saa siihen asemallista lupaa. Toisaalta hän joutuu tekemään aikuiselle kuuluvia kasvatuspäätöksiä vanhempansa puolesta. Todellisen aikuisuuteen kasvun sijasta lapsen oma kehityksellinen potentiaali valjastuu eräänlaiseksi riippumattomaksi tekijäksi, *päätökseksi* moraalisen todellisuuden ontillisesta järjestyksestä, minkä seurauksena lapsi oppii tulkitsemaan riippuvuutensa *omasta päätöksestään* moraalisesti myönteiseksi asiaksi. Tällöin moraalisisessa todellisuudessa oleva järjestys asettuu lapsen kokemuksessa virheellisesti riippuvaiseksi lapsen tekemästä auktoriteettia määrittävästä päätöksestä. Aikuistuva nuori alkaa kuvitella, että hän itse alkaa luoda ehtoja auktoriteetin olemassaololle, vaikka todellisuudessa hän luo ehtoja siksi, että voisi auttaa vanhempiansa löytämään edelleen kasvattajan asemaansa. Se, mikä on nuoren hallittavissa, näyttää täydellisenä ja ihanteellisenä. Siksi nuori luodessaan auktoriteettia lähteekin liikkeelle auktoriteetin puutteesta käsin ja tulkitsee tämän *puutteen*, poissaolon, täydelliseksi, koska tuo puute vaikuttaa olevan hänen omassa hallinnassaan. Kun nuori asettuu vanhemman puolesta tekemänsä päätöksen kautta näennäisvertikaaliseen riippumattomuuteensa, hän voi kokea sieltä käsin näennäistä etäisyyttä ja itsenäisyyttä vanhempansa. Jos nuori yrittää laskeutua kasvua häiritsevältä vertikaalilta alas, hän joutuu kohtaamaan ensin sisällään olevan moraalisen tyhjiön ja paikattomuuden, jonka seurauksena minuuden rakenteet alkavat horjua. Toisaalta näennäisvertikaalin hylkääminen eli todelliseen kasvuun vapautuminen merkitsee suljetussa systeemissä eräänlaista oikean kehitystason mukaista päätöstä, johon nuori aikuinen ei edelleenkään ‘koe saavansa’ moraalista lupaa: jos ei ole asemassa olevaa vanhempaa, ei ole ketään, kuka myöntäisi luvan. Ilman avointa kasvatusta auktoriteettia alunperin myönteinen ja tervemielinen kehityspäätös voi tuottaa nuorelle väärää syyllisyyttä ja näyttäytyä hänelle inhimillisesti mahdottomana vaihtoehtona. Ahdistus tilanteesta voi kasvaa niin suureksi, että aikuistuva nuori vetäytyy takaisin suljetuun kierteeseensä, mutta keksien uuden ja väliaikaisesti helpottavan muodon ongelmalleen. Jos ongelma ei löydä moraalista ratkaisuaan aikuisuuden kynnyksellä tai heti sen jälkeen, seuraavan sukupolven aikana sama nuori on kasvanut vanhemmaksi ja yrittää etsiä juurilleen ehkä oman jälkipolvensa kautta, jotta voisi alkaa kasvaa todellista turvallisuutta tuottaviin rajoihin, vapaaksi autenttiseen asemaansa. Tällainen ratkaisu ei kuitenkaan rakenna ja vierittää väärää syyllisyyttä eteenpäin. Usein vasta jokin koskettava elämäntilanne tai yllättävä murros saa aikaan, että ihminen joutuu kyseenalaistamaan identiteettinsä perusteita tai alkaa etsiä moraalisesti kestäviä lähtökohtia minuudelleen.

Loppujen lopuksi kysymyksessä on tarkoituksellisuuden ja tietoisuuden välihen epäsuhta (Puolimatka 1999). Useimmat tavalliset – ihan kunnolliset ja kiltit – vanhemmat, kuten tutkimukseen osallistuneetkin, kokevat kasvattavansa mieliku-

vissaan. He hoitavat tapakasvatuksen, huumevalistuksen – kaikki yhteiskunnallisen kelpoisuus-kriteeriyden täyttävät tehtävät – ja kannustavat koulunkäynnissä, mutta yksilöllisellä tasolla kasvatustamoraali jää epärealistiseksi ja lasta sekä vanhempaa idealisoivaksi.

Tässä mielessä yleiset normit¹⁵⁸ täyttävä ‘hyvä’ kasvatustamoraali merkitsee vanhemman itsekasvatustamoraalin lapsen kustannuksella, sillä yksilöllisellä tasolla normeihin sisältyvät subjektiiviset ja biografiset käsitykset ‘hyvästä’. *Autenttisuudessa* (vrt. Kailan (1961) kuvaukseen autenttisen minuuden löytymisestä) kasvatustamoraalissa aikuinen sijoittaa oman intentionaalisuutensa lapsen käyttöön ilman, että tämän tarvitsee lunastaa sitä oman käyttäytymisensä kustannuksella. Selkeimmin tämä ilmenee vanhemman tasapainoa edellyttävänä aloitteellisuutena: intentionien sisältöjen määrittäjänä, niiden arvottajana, kykyä kyseenalaistaa omat tekemisensä, anteeksipyyttämisenä ja anteeksiantamisena.

10.3 Tutkimustuloksista vanhempainvalistukseksi

Vanhempien auttamisvastuusta ei kuitenkaan seuraa, että he automaattisesti osaisivat hoitaa tehtävänsä oikein. (Hämäläinen 1987: 10, 12). Tähän ongelmaan kasvatustamoraalin ja psykologian kenttä tarjoaa lukuisia terapeutteja hoito- ja ehkäisykeinoja. Tutkimuksellani voisi olla paljon annettavana vanhempainkasvatustamoraalin sen alueella erityisesti ehkäisevän työn kentälle.

Kasvatustamoraalinen terapia eroaa käsitteellisesti ja teoreettisesti – jopa menetelmällisesti – psykoanalyttisesta terapiasta. Termi on läheistä sukua neuvonnalle (*counselling*), jonka yleisenä tavoitteena on auttaa asiakasta auttamaan itseään ja tukemaan tätä omissa päätöksissään (Vehviläinen 1999: 51, 53). *Counselling* voidaan nähdä myös yhtenä perhekasvatustamoraalin työmuotona (Taskinen 1982). Esimerkiksi vanhempainkasvatustamoraalista¹⁵⁹ teoreettisena käsitteenä on alettu puhua vasta tällä vuosisadalla (Hämäläinen 1987: 8, 16) ja sitä pidetään eräänä tärkeänä strategiana sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi. ‘Vanhempainneuvonta’ olisikin nähtävä vanhempainkasvatustamoraalin osatekijäksi (Taskinen 1982 teok. Hämäläinen 1987: 16–18) ja on erotettu jyrkästi esimerkiksi vanhempien psykoterapiasta, avioliittonneuvonnasta tai ihmissuhdeongelmien selvittelystä. Kysymys on vanhempien tukemisesta tai valistustoiminnasta heidän kasvatustehtävässään; kuten lapsen normaaliin kehitykseen liittyvien asioiden opiskelua ja toimintaa. Valistustoiminta olettaa, että tietyt taidot ovat yhteydessä ‘parempaan vanhemmuuteen’ ja että nämä taidot ovat tietyin perusedellytyksin opittavissa. Kliinisessä työssä vanhempainkasvatustamoraalin ja perheterapian käytännöllinen ero on kuitenkin osoittautunut ‘kuin

¹⁵⁸ Kun puhutaan esimerkiksi lapsen fyysisestä koskemattomuudesta, huumevalistuksesta tai tapakäyttäytymisestä

¹⁵⁹ Se voidaan ymmärtää myös vanhemmille suunnatuksi perhekasvatukseksi, joka sisältää lastenhoidon lisäksi perhelainsäädännön, kotitalouden ym. tietouden jakamisen. (Hämäläinen 1987: 13). Vanhempainkasvatustamoraali kohdistuu kuitenkin vain vanhempiin (Taskinen 1982 teok. Hämäläinen 1987).

veteen piirretyksi viivaksi’ (Hämäläinen 1987: 18). Siinä missä vanhempainkasvatus pyrkii ennalta ehkäisevään toimintaan, psykoterapia pyrkii korjaamaan tapahtuneita vammoja (ed. 1987: 50, 89). Tutkimukseni mukaan korjaamismenetelmissä voisi olla paljon parantamisen ja tarkistamisen varaa, sillä tulosten avulla on tulkittavissa, että psykoterapia korjaa tavalla, jolla kasvatus aiheutti vammoja.

Vanhempainkasvatuksen ensisijainen tarkoitus on kehittää kasvatustietoisuutta, joka merkitsee kontrolloitua lastenkasvatustoimintaa (Hirsjärvi 1981; Jakku-Sihvonen 1982; Takala 1979 teok. Hämäläinen 1987: 23). Erityisesti vanhemmuuden vastuun tiedostaminen on osatekijänä vanhemman kasvatustietoisuuden kehittymisessä (myös Värri 2000). Kasvatustietoisuus kattaa käsitteellisesti myös yksilöllisen tunne-ekonomian tuntemuksen, jota ilman lapsen kehityksen tukeminen ei onnistu (Hämäläinen 1987: 23, 39). Perheen itsemääräämisoikeuden sisällä tapahtuvat asiat eivät kuulu muille, sillä yksityisyys on lakisääteisesti määritelty. Siksi vanhempainkasvatus – itsekasvatus – onkin ymmärrettävä vapaaehtoisuuden perusteista lähteväksi sosiaaliseksi toiminnaksi. Spekuloitavaksi jää, miten paljon se esimerkiksi säästäisi kansanterveydellisiä kustannuksia kaikissa syyllisyyden-, turvattomuuden- ja merkityksettömyydentunteeseen perustuvissa sairauksissa, kuten masennuksen, alkoholismien, työuupumuksen ja huumeista vieroituksen hoitotyössä. Varsinaisesti vanhempainkasvatuksen ei ole voitu osoittaa vähentäneen tai ehkäisseen sosiaalisia ongelmia (Mundel 1983 teok. Hämäläinen 1987: 9), mutta on selvää, että lapsuudenperheen kasvatusilmapiiirillä on merkittävä osuus myöhemmin ilmenevien ongelmien ratkaisupyrkimysten voimavarana.

Vanhempainkasvatuksen ongelmana on ollut, että se on jakanut sellaista arkiymmärrykseen perustuvaa tietoa, joka ei ole täyttänyt tieteelliselle tiedolle asetettuja kriteerejä. Vaikka tiedolla *episteme* olisikin käytännöllinen tarkoitus, edellyttää se myös tietoa siitä *mitä*, ennen kuin taitoa kannattaa saattaa käytäntöön (Hämäläinen 1987: 41). Joskus on ajateltu, että ammattipedagogit aliarvioivat kasvattajan arkiasiantuntemusta asettaen tämän tietämättömän ‘ruumiin’ rooliin ja alkaen kontrolloida ja ohjata tämän kasvatusnäkemystä professionaalilla yliotteella. Tämänkaltaisen tiedon professionaalinen tai tieteellinen luonne ei kuitenkaan tosiasiasa manipuloi vanhemmasta tottelevaista ja avutonta kasvattajaa, kuten päivän ‘eriytynyt’ kasvatuspolitiikka on osin pyrkinyt osoittamaan, vaan pyrkii tiedon tasolla vahvistamaan ja korjaamaan vanhemmuutta hänelle alkuperäisesti osoitetun aseman mukaiseksi sekä rohkaisemaan vanhempaa eettisesti ajattelevaksi. Postmodernin yhteiskunnan arvopluralismi, yhteisten normien puute ja monimuotoistuminen lisäävät lastenkasvatuksen vaativuutta jo ‘tavallisissa’ perheissä¹⁶⁰ (Hämäläinen 1987: 10) ja vaativat yksilöitä täyteen vastuuseen valinnoistaan (Giddens 1992; Doll 1993; Bauman 1996 artikk. Värri 2000: 131). Ilman omaehtoista, intentionaalisesti sisäistettyä eettistä ajattelua vanhempi oletettavasti ja virheellisesti tulkitsee häntä koskevat ohjeet ylhäältä päin tuleviksi – syylli-

¹⁶⁰ Vrt. tutkimukseen osallistuneet perheet

syyttäkin herättäviksi – pakottaviksi normeiksi. Kysymys on aina siitä, miten osoittaa omat resurssit huomioon ottaen lapselle rakkautta niin, että tämä kokee olevansa hyväksyty, merkityksellinen ja turvassa.

Perheen sosiaalisen-, sukulaisuus- ja tukiverkoston arvo korostuu erityisesti kasvatuksellisesti turvattomassa yhteiskunnassa. Suomessa on syntynyt kysyntää esimerkiksi ‘Koko kylä kasvattaa’ -tyyppisille projekteille. Ne edustavat kokemukseen perustuvaa arkitiedon *epistemeä* erityisesti ennaltaehkäisevässä ja kansalaisten vapaaehtoisuuteen ja aktiivisuuteen perustuvassa kasvatustyössä. Usein järjestöjen vetämien projektien tarkoituksena on tarjota lapselle suojaavia tukiverkostoja sekä turvallisen kasvun malleja kodin yksityisyyden ulkopuolella. Projektien vaikuttavuutta ylipäänsä puhumattakaan niiden pitkäaikaisvaikutuksista on kuitenkin hankala mitata luotettavasti (Heinonen; Pähdepäivät 2003), joten *epistemen* todellinen vaikutus lapsen ja nuoren elämään jää epäselväksi erityisesti silloin, jos vanhempia ei ole sitoutettu mukaan projekteihin.

Ensisijainen kasvatusvastuu kuuluu kuitenkin vanhemmille (Seppälä 2000: 25), olivatpa heidän kasvatustaitonsa millaiset tahansa. Ammattikasvattajien tehtävä on lähinnä tukea vanhempia näiden kasvatustehtävässä. Kasvatusvastuun jakautumisen epäsuhta vanhempien ja ammattikasvattajien välillä altistaa yhteiskunnallisen ammattikasvatusverkoston liian suuren haasteen eteen (Seppälä 2000: 23–24) ja lisäksi vääristää heidän ammatillista rooliaan tärkeän profession edustajina. Toisaalta erityisesti haasteellisemmissä riskiolosuhteissa (Pulkkinen 2002: 219) kasvavat lapset voivat saada kasvuunsa suojaavia tekijöitä esimerkiksi sosiaalista pääomaa¹⁶¹ välittävältä ymmärtäväiseltä opettajalta. Suojaavien tekijöiden ansiosta ihminen voi selviytyä hyvin riskitekijöistä huolimatta. On kuitenkin todettu, että vaikka lapsi selviytyykin riskeistä, kuten esimerkiksi kodin väkivaltaisesta ilmapiiristä, hänen psyykkinen kuormittuneisuutensa ei häviä ja se tulee myöhemmin esiin ihmissuhdevaikeuksina tai depressioina (Pulkkinen 2002: 211).

Tutkimukseni tulokset havainnollistavat erityisesti keskivertoperheiden kasvatustyöskentelyä kasvatuksen ytimen tasolla ja tuon työskentelyn mahdollisuuksia ja riskejä syllisyyden näkökulmasta. Kasvattamisen varsinainen riskitekijä on tulkittu tässä tutkimuksessa vääristyneeksi syllisyydeksi, joka siirtyy perheessä kuin perheessä seuraavalle polvelle, koska vanhempi on vaihtanut auktoriteetin ja aseman keskinäisen järjestyksen moraalisen todellisuuden vastaiseksi. Sellaisetkaan tarinat, joissa erinomaisesti toimeentulevan perheen mallioppilaat löytävät itsensä alkoholistien tukiasunnosta kolmikymppisenä siksi, että joutuivat tekemään liian nuorena liian painavia kasvatukseensa liittyviä päätöksiä vanhempiensa puolesta, eivät yllätä – eräs asukeista päätti kenties siitä, että oli arvokas isänsä silmissä; toinen siitä, että äiti oppi tekemään rationaalisia valintoja.

¹⁶¹ Sosiaalinen pääoma koostuu arvoista ja normeista, yhteisön tuesta ja luottamuksesta (Pulkkinen 2002: 44)

Patologisella¹⁶² tasolla kasvatuskokemusten tunnehäiriöistä kärsivä vanhempi muistuttaa Narkissosta (Kemppinen 2000: 54; Mäkelä 1999: 51), jolla on kasvoillaan sisäisen tyhjyyden – rajattomuuden – ‘aidattuna kujana’ (Ojalehto 1999: 294) keskipakoinen terveen mielen naamio. Käytännössä ‘hyvää tarkoittava’ kasvatusintentioni ilman sitä vastaavia tekoja – kuten myös liika hoivaaminen – voi merkitä vanhemmalle itselleen turvaa – mutta lapselle rajattomuutta ja turvattomuutta.

Kasvatuksen onnistuminen riippuu viime kädessä siitä, lähteekö kasvattamaan lasta auktoriteetista vai sitä edustavasta asemasta, aidosta nöyryydestä käsin. Ymmärtääkö kasvattaja olevansa itsekkin samanaikaisesti vallanalainen ja toisaalta täysivaltainen kasvatusvastuuta kantava subjekti? Näkeekö kasvattaja oman todellisuuteen liittymisen tarpeensa sekä sen vääristymät ja niiden ilmenemismuodot? Kasvatusauktoiteetti perustuu aikuisuuteen. Kaikki vanhemmat eivät ole kasvaneet edes psykologiseen aikuisuuteen. Korhonen (2003: 62) kirjoittaa, että kasvattaessaan vanhemman on luotava suhde kahteen lapsuuteen: omaan lapseensa ja toisaalta kulttuurisesti määrittävään lapsuuteen. Mielestäni Korhosen tulkinta on riittämätön ja jättää huomiotta kasvattajaidentiteetin varsinaisen perustan. Vanhemman olisi hyvä luoda suhde myös omaan sisäiseen vallanalaisuuteensa¹⁶³, jotta kasvatusta myrkyttävä väärä syällisyys tulisi ilmi ja lapsi voisi asettua kasvamaan moraalisesta asemastaan käsin kohti moraalista, psykologista ja yhteiskunnallista vastuuta. Kysymys on myös kasvatusta ohjaavien traditioiden kohtuullistamisesta niitä kokonaan hylkäämättä. Periaatteessa aikuinen itsekkin tarvitsee moraalisen lapseuden aseman suhteessa perimmäiseen auktoiteettiin, jotta hän vapautuisi toteuttamaan siinä hänelle suotuja piileviä mahdollisuuksia, *affordanteja*, ja oppisi näkemään ja erottamaan toisistaan omien todellisten ja kuviteltujen tarpeiden lisäksi kasvavan lapsen tarpeet. Lapsen oikeutena on kasvaa vallanalaiseksi ja samalla aikuiseksi. Tällöin lapsi ei jää ainoastaan kasvatuksen kohteeksi, vaan haastaa vanhemman kohtaamaan itsessään piileviä kasvatuksen vaaroja – ja sen myötä kasvatuksen avaria mahdollisuuksia. Aikamme kasvatuskriisin ongelma ei monien muiden syiden lisäksi selity ainoastaan aikuisuuden puutteesta, vaan myös sitä kantavan moraalisen aseman kadottamisesta. Toivottavasti sen myötä lisääntyvästä väärästä syällisyydestä ei kasvateta *kasvatuksen Baabelia*.

¹⁶² Patologinen narsismi on kiintymyssuhteen häiriö, jossa narsistisesti häiriintynyt henkilö haluaa osallistua vain mukavien asioiden tekemiseen. Ihmissuhteissakin kysymys on hyödystä ja voitontavoittelusta. Jos periaatetta voi soveltaa kasvatukseen, niin narsisti hylkää sen, mikä ei ole hänen kannaltaan mukavaa. Lapseen nähden narsismi näkyy tähän kohdistuvana tunnekylmyytenä ja epävakaina objektiisuhteina (Kemppinen 2000: 55–57). Häiriintynyt narsismi t. narsistinen persoonallisuudenhäiriö kehittyy jo pienenä, 1–3 ikävuoden vaiheilla ja yo. kuvaus on mielle siitä, miten nuoruusikäinen kertaa narsisminsa syntyvaiheet tunnetasolla ja miten vanhemmat voivat edelleen vahvistaa sen syvyyttä ‘toisenkin mahdollisuuden’ aikana.

¹⁶³ Tällä ‘vallanalaisuudella’ en viittaa esimerkiksi Tommi Hellstenin ym. määritelmiin ‘sisäisestä lapsesta’, koska vallanalaiseen lapseuden asemaan asettuminen ei perustu kykyyn olla kosketuksissa omiin tunteisiin.

10.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimus esitteli kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ja käsitteli sen viitekehyydessä kasvatustentioissa välittyvää auktoriteettia ja syyllisyyttä kasvatuspäätöksenteon kontekstissa. Empiiriset tulokset vahvistivat esiteltyjä käsityksiä. Tutkimus totesi, että kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen ihanteellinen toteutuminen sisältää aina Iwe- ja Ii-intention elävän dialogin. Vanhemmalla on normatiivinen kasvatustavastuu (Värrä), jonka laiminlyömisestä seuraa lapsen itsestimuloivaa käyttäytymistä eli kasvatuspäätöksentekoa vanhemman puolesta. Kasvatustavastuut ilman niiden toteutumiseen johtavaa kasvatuspäätöksentekoa siirtävät kasvatettavalle irrationaalista syyllisyyttä, jonka seurauksena voidaan olettaa, että lapsi tai nuori menettää kykynsä tehdä perusteltuja päätöksiä myöhemmin elämässä. Ongelmat tulevat esille erityisesti kasvatustoiminnassa ja läheisissä ihmissuhteissa intentionaalisen liittymisen ja sitoutumisen vaikeuksina sekä erilaisina kielteisinä riippuvuuksina.

Tutkimuksen tuloksista muodostettiin kasvatukselliselle realiteettiperiaatelle perustuva kasvatuksen nelikenttä. Se tarjoaa jatkossakin luokittelurungon ja toiminnan analyysia varten kompaktit käsitteet tavoittaa jotakin kasvatuksen perimmäisestä ytimeistä.

Todettiin myös, että syyllisyyttä voidaan määritellä ja käsitellä osana merkityksenmuodostusta. Suhde omaan syyllisyyteen on vahvasti sosiaalisesti opittua. Se riippuu vanhemman kyvystä sovittaa oma sekä kasvatettavan narsistinen ideaalikuva moraaliseen todellisuuteen. Anteeksiantamisen merkitys on välttämätön kasvatuksellisen todellisuusperiaatteen sisäistymiseksi – se indikoi *moraalisen* olemassaoloa inhimillisessä dialogissa. Todellisuuden luonteesta voidaan saada luotettava käsitys objektiivisesti oikean ja väärän sisäistämisen kautta. Koska ihmisen perusintentiona on rakentaa – jopa rakastaa – todellisuutta ja liittyä siihen, voidaan myös ajatella, että inhimillisen todellisuuden – sen perusintention – pyrkimyksen *suostua meihin*, auktoriteetin vallanalaisuuteen – kieltämisestä seuraa päätöksentekoon liittyvää irrationaalista syyllisyyttä. Kasvattaja kohtaa haasteensa rakentaessaan moraalisen todellisuuden mahdollistamalla päätöksillään moraalista sisältöä *in aliud tendere* -pyrkimykselle kohti *meitä*. Tällöin kasvava voi alkaa uskoa ajatustensa ja tekemistensä moraaliseen autenttisuuteen. Koska todellisuus on lahjomaton, kasvattaja voi välittää kasvatettavalle vain sellaista todellisuutta, johon hän itse on liittynyt. Kasvattajan ja kasvatettavan ajattelun ja tekemisen lähtökohdaksi ja kohteeksi asettuukin lopulta moraalinen todellisuus tai sen valheellinen jäljitelmä: siellä mistä puuttuu sitoutuminen *agapeelaisen päätöksen* takaamaan lapseuden ja vanhemmuuden positiosuhteeseen, vallitsee hyvienkin tarkoitusten nimissä toista hyväksikäyttävä ja alistava valtataistelu.

Tutkimuksen epilogissa lähestytään kasvatustavastuun, riippuvuuden, narsismin ja tunnehäiriön käsitettä. Eräänä jatkotutkimusaiheena voisi olla narsismin yksilöityjen ja diagnosoitujen häiriömekanismien välittymisen kuvaaminen intentionaalisuuden välittymisen ongelmana. Olisi myös kiintoisaa verrata laajemman empiirisen tausta-aineiston pohjalta erilaisista arvolähtökohdista tulevia perheitä ja tarkastella kasvun sekä kasvattamisen riskitekijöitä syyllisyys- ja vastuunäkökulmasta – olisivatko ne samankaltaisia perheissä riippumatta siitä, millaiset

ulkoiset ja sitoumukselliset olosuhteet niissä vallitsevat? Erään mielenkiintoisen sovellusalueen tarjoaa moraalista todellisuudesta riippuvien ja siitä riippumattomaksi asetettujen perhesysteemien vuorovaikutusmielikuvien muutosprosessien keskinäinen vertailu kasvatuksellisessa dialogissa merkityksenmuodostuksen näkökulmasta. Kasvatuksellisen realiteettiperiaatteen viitekehyksessä tapahtuvaa merkityksenmuodostusta on mahdollista soveltaa myös parisuhde- ja riippuvuusongelma-analyysiin. Myös kasvatuspäätöksenteon kontekstissa syntyvän väärän syyllisyyden transition mallittamisen lähempi tarkastelu voisi tarjota erään kiintoisan sovellusalueen tutkimuksessa määritellyille käsitteille. Jo löydetyistä tutkimustuloksista riittää kuitenkin hyödynnettävää vanhempainkasvatuksellisen keskustelun ja koulutuksen sekä riippuvuuksien lähemmän tarkastelun ohessa kasvatuksellisen terapian ja oppilashuollon saralle.

LÄHTEET

- AALTONEN, K. & PITKÄNIEMI, H. 2001: Opettajan ajattelun ja opetuksen toteutuksen välinen mysteeri: voidaanko se paljastaa? *Kasvatus* (4), 402–418.
- AAPOLA, S. 1999: *Murrosikä ja sukupuoli*. Julkiset ja yksityiset ikämäärittelyt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 763. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 9/99.
- ABELL, E. & GECAS, V. 1997: Guilt, Shame and Family Socialization. A Retrospective Study. *Journal of Family Issues* (18) 2, pp. 99–123.
- ACHTE, K., ALANEN, Y. & TIENARI, P. 1991: *Psykiatria 1*. WSOY, Juva.
- ACHTE, K., ALANEN, Y. & TIENARI, P. 1991: *Psykiatria 2*. WSOY, Juva.
- AHOLA, E. & LANGEN, J. 1987: Mukautettu opetus. *Peruskoulun erityisopetus*. Toim. O. Martikainen. Kunnallispaino, Jyväskylä.
- AIRAKSINEN, T. 1978: *Kasvatustieteen teorian ongelmia*. Julkaisusarja 1978 no 13 sarja A. Dialectica ry, Turku.
- AIRAKSINEN, T. 1988: *Moraalifilosofia*. WSOY, Helsinki.
- AL-MABUK, R., ENRIGHT, R. D. & CARDIS, P. A. 1995: Forgiveness Education with Parentally Love-deprived Late Adolescents. *Journal of Moral Education* (24) 4, pp. 427–444.
- ARAJÄRVI, T., HAGMAN, H., KOSKI, M.-L., VARILO, E. 1978: Kliininen lapsi- ja nuorisopsykologia. *Kliininen psykologia*. Toim. R. O. Viitamäki, K. A. Achte & E. Rechart. WSOY, Helsinki.
- ARAJÄRVI, T. 1988: *Tasapainoinen lapsuus*. ”Elämäntutkimus”. WSOY, Helsinki.
- Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Toim. M.-L. Kakuri-Knuuttila. Gaudeamus, Helsinki 1998.
- ARPPE, T. 2000: *Pyhä ja kirottu*. Pahan ongelma ranskalaisessa Yhteiskuntateoriassa. Väitöskirjatyö. Yliopistopaino, Helsinki.
- BANDURA, A. 1997: Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Toim. Ross Vasta. *Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä*. Puijo, Kuopio.
- BARNES, G.G. 1982: Pattern and Intervention. Research Findings and the Development of Family Therapy Theory. *Family Therapy*. Complementary Frameworks of Theory and Practice. (1), Eds. A. Bentovim, G.G. Barnes, Alan Cooklin. The Institute of Family Therapy, London.
- BATESON, G. 1972a: *Steps to the Ecology of the Mind*. Ballantine Books, New York.
- 1979b: *Mind and Nature*. A Necessary Unity. Biddles Ltd., Guildford.
- BAUMRIND, D. 1971a: Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, Part 2, 1–103.
- 1989b: Rearing competent children. Teoksessa W.Damon (toim.) *Child development, today and tomorrow* (pp. 349–373). San Francisco, Calif: Jossey-Bass.
- BERKOWITZ, M. W. & GRZYCH, J. H. 1998: Fostering Goodness: teaching parents to facilitate children’s moral development. *Journal of Moral Education*, (27) 3, pp. 371–391.
- BERTAUX, D. & BERTAUX-WIAME, I. 1981: Life Stories in Baker’s Trade. *Biography and Society*. Ed. Bertaux, D. SAGE Studies in Intergenerational Sociology 23. Beverly Hills: SAGE, pp. 169–189.
- BLAIR, R. J. R. 1997: Affect and the Moral-Conventional Distinction. *Journal of Moral Education*, (26) 2, pp. 187–196.

- BLUNT, D., JOHNSTON, C., NEW, M. & SILVESTER, J. 1998: Measuring Parental Attributions: Conceptual and Methodological Issues. *Journal of Family Psychology*, (12) 4.
- BRADLEY, R. H. & CALDWELL, B. M. 1997: Parents' Socioemotional Investment in Children. *Journal of Marriage and the Family* (59), febr., pp. 77–90.
- BRODY, G. H., MOORE, K. & GLEI, D. 1994: *Family Processes During Adolescence as Predictors of Parent-Young Adult Attitude Similarity*. A Six-Year Long Analysis. *Family Relations* (43) 10, p. 369.
- BUBER, M. 1961a: *The Knowledge of Man*. Ed. Maurice Friedman. M. Friedman & R. G. Smith (Transl.). George Allen & Unwin Ltd., London.
- 1923/1999b: *Minä ja Sinä*. (Alkuteos: *Ich und Du* 1923. Käännös Jukka Pietilä). WSOY, Helsinki.
- BUEHLER, C., KRISNAKUMAR, A., STONE, G., ANTHONY, C., PEMBERTON, S., GERARD, J. & BARBER, B. K. 1998: Interparental Conflict Styles and Youth Problem Behaviors: A Two-Sample Replication Study. *Journal of Marriage and the Family* (60), pp. 119–132.
- BUGENTAL, D. B., BROWN, M. & REISS, C. 1996: Cognitive Representations of Power in Caregiving Relationships: Biasing Effects on Interpersonal Interaction and Information Processing. *Journal of Family Psychology* (10) 4, pp. 397–407.
- BUGENTAL, D. B., JOHNSTON, C., NEW, M. & SILVESTER, J. 1998: Measuring Parental Attributions: Conceptual and Methodological Issues. *Journal of Family Psychology*. (12) 4, pp. 459–480.
- BYNG-HALL, J. 1995: *Rewriting Family Scripts*. Improvisation and Systems Change. The Guildford Family Therapy Series. The Guildford Press, London.
- CAMPBELL, D. 1982: Adolescence in Families. Complementary Frameworks of Theory and Practice. *Family Therapy* (2). Eds. A. Bentovim, G.G. Barnes, A. Cooklin. The Institute of Family Therapy, London.
- CARVER & SCHEIER 1996: *Teoksessa Miten riippuvuus voitetaan*. Toim. A. Koski-Jännes. Otava, Helsinki 1998.
- CLAES, M. 1997: Adolescents' Closeness with Parents, Siblings, and Friends in Three Countries: Canada, Belgium, and Italy. *Journal of Youth and Adolescence* 1997 (27) 2, pp. 165–184.
- COHEN, A. 1983: *The Educational Philosophy of Martin Buber*. Fairleigh Dickinson University Press, London.
- COHEN, L. & MANION, L. 1994. *Research Methods in Education*. (4th ed.) Routledge, London.
- COSTIGAN, C. L., FLOYD, F.J., HARTER, S. M. & McCLINTOCK, J. C. 1997: Family Process and Adaptation to Children With Mental Retardation: Disruption and Resilience in Family Problem-Solving Interactions. *Journal of Family Psychology* (11) 4, pp. 515–529.
- CRITTENDEN, P.M. 1990: Internal Representational Models of Attachment Relationships. *Infant Mental Health Journal* (11), pp. 259–277.
- van DAM, E. & STEUTEL, J. 1996: On Emotion and Rationality: a response to Barrett. *Journal of Moral Education*, (25) 4, pp. 395–400.
- DADDS, M. R., ATKINSON, E., TURNER, C., BLUMS, G. J. & LENDLICH, B. 1999: Family Conflict and Child Adjustment: Evidence for a Cognitive-Contextual Model of Intergenerational Transmission. *Journal of Family Psychology* (13) 2, pp. 194–208.
- DAMON, W. & GREGORY, A. 1997: The Youth Charter: towards the formation of adolescent moral identity. *Journal of Moral Education* (26) 2, pp. 117–130.

- DONALDSON, M. 1978a: *Children's Minds*. Fontana/Croom Helm, London.
- 1983b: *Miten lapsi ajattelee*. (Alkuteos: *Children's Minds*. Käännös Marja-Lee-na Sakki). WSOY, Espoo.
- 1992c: *Human Minds. An Exploration*. Penguin Books, London.
- DREWERMANN, E. 2000: *Psykoanalyysi ja moraaliteologia*. Gaudeamus, Helsinki.
- EMDE, R.N. & ROBINSON, J. 2003: Varhaisen intervention suuntaviivoja: kehityspsykoanalyttinen näkökulma. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. WSOY, Helsinki.
- ENRIGHT, R. D., GASSIN, E. E. & WU, C-R. 1992: Forgiveness: A developmental view. *Journal of Moral Education* (21) 2, pp. 99–114.
- Erityisopetuksen tila*. Toim. H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresmaa & P. Virtanen. Opetushallitus 2/1996.
- Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet*. Toim. Ladonlahti, T., Naukkarinen, A., Vehmas, S. Atena, Juva 1998.
- ESKOLA, A. 1981a: *Sosiologian tutkimusmenetelmät*. WSOY, Porvoo.
- 1994b: Sosiaalitieteen muuttuvat tekstit ja käytännöt. *Jos A niin...* Toim. Weckroth, K. & Tolkki-Nikkonen, M. Vastapaino, Tampere.
- ESKOLA, J. & SUORANTA, J. 1998: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Filosofian historian kehityslinjoja*. Toim. Korkman, P & Yrjönsuuri, M. Gaudeamus, Tampere 1998.
- FOGEL, A. 1993: *Developing through Relationships. Origins of Communications, self and Culture*. University of Utah. Harvester Wheatsheaf, London.
- FONDACARO, M. R., DUNKLE, M. E. & PATHAK, M. K. 1997: Procedural Justice in Resolving Family Disputes: A Psychosocial Analysis of individual and Family Functioning in Late Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* (27) 1, pp. 101–118.
- FRANKENA, W. K. 1965: *Philosophy of Education*. Sources in Philosophy, New York.
- FRANKL, V. 1980: *Elämän tarkoitusta etsimässä*. Käännös Ben Furman. Otava, Helsinki.
- FREUD, A. 1971a: *Problems of Psychoanalytic Training, Diagnosis, and the Technique of Therapy 1966–1970*. The Writings of Anna Freud, (VII). International Universities Press, Inc., New York.
- 2000b: *Terve ja psyykkisesti häiriintynyt lapsi*. (Alkuteos: *Normality and Pathology in Childhood*. Käännös Riitta Pentti). Yliopistopaino, Helsinki.
- FREUD, S. 1940/1981a: *Johdatus psykoanalyysiin*. Käännös Erkki Puranen. 3. painos. Gummerus, Jyväskylä.
- GIDDENS, A. 1991: *Modernity and Self-Identity*. Self and Society in the Late Modern Age. Polity Press, Cambridge.
- GOODNOW, J. J. & WARTON, P. M. 1996: Direct and Indirect Responsibility: distributing blame. *Journal of Moral Education* (25) 2, pp. 173–184.
- GOTTMAN, J. M., KATZ, L. F. & HOOVEN, C. 1996: Parental Meta-Emotion Philosophy and the Emotional Life of Families: Theoretical Models and Preliminary Data. *Journal of Family Psychology* (10) 3, pp. 243–268.
- GUSTAVSSON, A. 1985: *Samhällsideal och Föräldaansvar*. En Explorativ Studie av Vad Det Innebär att Ha ett Förståndshandikappat Barn. Doktorexamen. Stockholms Universitetet.
- GÖRANSSON, K. 1992: *Todellisuuden ymmärtämisen kehittyminen*. (Alkuteos: *Hur förståelsen av verkligheten utvecklas*. Käännös Kristiina Vuorela.) Kehitysvammaliitto ry, Helsinki.

- HAUTAMÄKI, A. 1998a: *Centrality of Relationships in Early Intervention*. Key-Note Lecture. *2nd Nordic Portage Conference*.
- 2000b: *Emergent Trends in Early Childhood Education. – Towards an Ecological and Psychohistorical Analysis of Quality*. Department of Teacher Education. Nr. 216. University of Helsinki.
- HAUTAMÄKI, A. 2003: Kiintymyssuhdeteoria - teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Teoksessa Jari Sinkkonen ja Mirjam Kalland (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. WSOY, Helsinki.
- HEINONEN, J. 2003. *Millä kriteereillä ehkäisevää päihdetyötä voidaan arvioida?* Terveystta edistävä päihdetyö-seminaari. A-klinikkasäätiö. Päihdepäivät 10.9.2003
- HEINONEN, V. 1989: *Kasvatustieteen perusteet*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- HELKAMA, K. 1981: *Toward a Cognitive-Developmental Theory of Attribution of Responsibility*. A Critical Review of Empirical Research and some Preliminary Data. Suomalainen tiedeakatemia, Helsinki.
- HELLGREN, P. 1985: *Teaching – A Social Concept*. Department of Teacher Education, University of Helsinki. Research Report 36. Yliopistopaino, Helsinki.
- HINTSA, M. 1998: *Mahdottoman rajoilla*. Derrida ja psykoanalyysi. Paradeigma-sarja. Tutkijaliitto, Helsinki.
- HIRSCH, Jr. E.D. 1976: *The Aims of Interpretation*. The University of Chicago Press, London.
- HIRSJÄRVI, S. & HURME, H. 1980: *Teemahaastattelu*. Gaudeamus, Tampere.
- HIRSJÄRVI, S. 1980: *Kasvatustietoisuus ja kasvatuskäsitykset*. Teoreettinen tarkastelu. Tutkimusraportteja 88. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- HIRSJÄRVI, S. 1981: *Aspects of Consciousness in Child Rearing*. University of Jyväskylä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 43. Kari, Jyväskylä.
- HOCK, E. & LUTZ, W. J. 1998: Psychological Meaning of Separation Anziety in Mothers and Fathers. *Journal of Family Psychology* (12) 1, pp. 41–55.
- HOFFMAN, L. 1985: *Perheterapia*. Systeminen näkemys. Weilin-Göös, Espoo.
- HOIKKALA, T. 1989a: *Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen*. Gaudeamus, Helsinki.
- 1993b: *Katoaako kasvatust, himmeneekö aikuisuus?* Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Gaudeamus, Helsinki.
- HOLLO, J. A. 1952: *Kasvatuksen maailma*. WSOY, Porvoo.
- HOSIAISLUOMA, Y. 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY, Helsinki.
- HUOTARI, R. 1998: *Opettaja moniammatillisessa työyhteisössä*. Tutkimus sairaalaopeutuksen, osastohoidon ja oppilaan muodostaman rajasynteen kehitysmahdollisuuksista. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Väitöskirja. Tutkimuksia 191. Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- HURME, H. 1998: Perhe kehityksen kontekstina. *Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehityksen kontekstissaan*. Toim. P. Lyytinen, M. Korhokangas & H. Lyytinen. WSOY, Helsinki.
- HUTTUNEN, J. & HÄMÄLÄINEN, J. 1993: *Vanhempien kasvattajaominaisuuksista ja isätyypeistä*. Teok. Ojala, M. (Toim.) Suomalaisista varhaiskasvatustutkimusta. Lastensuojelun Keskusliitto. Julkaisuja 91. Mikkeli: Länsi-Savo Oy.

- HYRCK, M. 1995: *Mielen kuvat jumalasta*. Psykoanalyttisen objektiiviteorian näkökulma jumalasuhteen mielikuvamaailmaan Suomen ev.lut. kirkon v. 1948 Kristinopin tarjoaman aineiston valossa. Therapie-säätiö, Helsinki.
- HÄGGLUND, T-B., 1972: *Nuoruusiän kriisi*. Psykiatrinen tutkimus helsinkiläisestä nuorisosta. Helsingin yliopistollisen keskussairaalan psykiatrian klinikan julkaisuja No. 16.
- HÄGGLUND, T-B., PYLKKÄNEN, K. & TAIPALE, V. 1978: *Nuoruusiän kriisit*. Gummerus, Jyväskylä.
- HÄMÄLÄINEN, J. 1983a: Strukturoidut ja strukturoimattomat menetelmät vanhemmuuden tutkimisessa. *Kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden metodologisista lähtökohdista* Toim. Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto.
- 1987b: *Vanhempainkasvatus*. Lähtökohtia, suuntauksia, kehittämisenäkymiä. Kirjayhtymä, Helsinki.
- 1992c: *Snellman, perhe ja yhteiskunta*. J.V. Snellmanin filosofisen perhekäsityksen ilmeneminen hänen perhe-elämässään ja yhteiskunnallisessa toiminnassaan. Snellman-instituutin C-sarja 4. Snellman-instituutti, Kuopio.
- 1997d: *J.V.Snellmanin perhekäsityksen juurilla - Snellman perhefilosofisen aristoteelisen perinteen jatkajana*. Snellman-instituutin C-sarja 5. Snellman-instituutti, Kuopio.
- IJÄS, K. 1984: *Perhe: Ihmissuhteen kypsyyskoe*. Kirjapaja, Jyväskylä.
- IKONEN, O. 1999: *Kehitysvammaisten opetus*. Mitä ja miten? Hakapaino, Helsinki.
- IKONEN, R. 2000: Mitä se on se 'kasvatus'? *Kasvatus* (31) 2, s. 118–129.
- IKULI, T. 1986: *Kasvatus aikuisuuteen – opintopiirit*. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 37/1986. Kehitysvammaliitto, Helsinki.
- JARASTO, P. & SINERVO, N. 1999: *Murrosikäisen ja nuoren maailma*. Gummerus, Jyväskylä
- JOKINEN, E. 1996: *Väsynyt äiti*. Äitien omaelämäkerrallisia esityksiä. Gaudeamus, Helsinki.
- JUNG, C.G. 1991: *Kohti totuutta. Poleemisia esseitä*. (Alkuteos: *Das C.G. Jung Lesebuch*. Toim. Franz Alt. Käännös Mirja Rutanen). WSOY, Juva.
- JUSSILA, J., MONTONEN, K. & NURMI, K. E. 1992: Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä. *Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa*. Toim. Gröhn, T. & Jussila, J. Yliopistopaino, Helsinki.
- KAILA, E. 1961: *Persoonallisuus*. Otava, Helsinki.
- KANNISTO, H. 1978: Wittgensteinin ymmärtämisestä. *Psykiatrian ja filosofian rajamailla*. Toim. J. Laitinen, J. Lehtonen & K. Achte. Psychiatria Fennica, Helsinki.
- KAPLAN, L. J. 1986: *Nuoruus – hyvästijättö lapsuudelle*. Otava, Keuruu.
- Kasvatus- ja yhteiskuntatieteiden metodologisista lähtökohdista*. Toim. S. Hirsjärvi Kasvatustieteen laitos. Jyväskylän yliopisto. B 3/1983.
- KARJALAINEN, P. & SILJANDER, P. 1997. *Pedagogisen tietoisuuden paradoksi*. Teoksessa P. Siljander (toim.) *Kasvatus ja sosialisatio*. Gaudeamus, Helsinki.
- KEMPPINEN, P. 2000: *Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt*. Kannustusvalmennus P. & K. OY, Vantaa.
- KERNS, K. A. & STEVENS, A. C. 1995: Parent-Child Attachment in Late Adolescence: Links to Social Relations and Personality. *Journal of Youth and Adolescence*, pp. 323–341.
- KINOS, J. 2002: Kohti lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen teoriaa. *Kasvatus* (2), 119–132.
- KLACZYNSKI, P. A., FAUTH, J. M. & SWANGER, A. 1996: Adolescent Identity: Rational vs. Experiential Processing, Formal Operations, and Critical Thinking Beliefs. *Journal of Youth and Adolescence* 1997 (27) 2, pp. 185–204.

- KLEIN, M. 1988a: *Love, Guilt and Reparation and Other Works 1921–1945*. Virago Press, London.
- 1994b: *Kateus ja kiitollisuus*. (Alkuteos: *Envy and Gratitude*. Käännös Heljä Lankinen.) 3. painos. Yliopistopaino, Helsinki.
- Kognitiivinen psykoterapia: uudet kehityslinjat ja sovellukset*. Toim. A. Toskala. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Yliopistopaino, Jyväskylä 1996.
- KORHONEN, M. 2003: Aina oli joku kotona. *Kasvatuksen suuntaa etsimässä. Onks kehtään kotona?* Toim. L. Kolbe & K. Järvinen. Tammi, Helsinki.
- KORTTEINEN, M. 1992: *Kunnian kenttä*. Hanki ja jää, Helsinki.
- KOSKI-JÄNNES, A., JUSSILA, A. & HÄNNINEN, V. 1998: *Miten riippuvuus voiteaan*. Otava, Helsinki.
- KREBS, D. L., DENTON, K. & WARK, G. 1997: The Forms and Functions of Reallife Moral Decision-making. *Journal of Moral Education* (26) 2, pp. 131–145.
- KUUSELA, J., HAUTAMÄKI, J. & JAHNUKAINEN, M. 1996: Mitä, milloin ja kenelle? Erityisopetuksen virrat ja oppilaat. *Erityisopetuksen tila*. Toim. H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen. Opetushallitus 2/ 96.
- KVALE, S. 1996: *InterViews*. An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Sage Publications, London.
- Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Toim. K. Mäkelä. Gaudeamus, Helsinki 1990.
- Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa*. Toim. Gröhn, T & Jussila, J. Yliopistopaino, Helsinki 1992.
- LAING, R. D. 1969/1973a: *Perhesuhteiden politiikka*. Käännös Elina Hytönen. Otava, Helsinki.
- 1961/1977b: *Self and Others*. Penguin Books, New York.
- 1978/1982c: *Conversations with Children*. Penguin Books, New York.
- 1959/1987d: *The Divided Self*. An Existential Study in Sanity and Madness. Penguin Books, New York.
- LAINEN, K. & TALO, J. 2002: Interventiomallin kehittäjä päiväkodin vertaisryhmästä syrjäytymiseen. *Kasvatus* (2), 148–159.
- LAITAKARI, A.V. 1919: *Heikkokykiset ja tylsämieliset lapset*. Niiden kasvatusta ja apukoulu. Hämelehden Kansakoulun Opettajakirjasto 1920 No. 8. WSOY, Porvoo.
- LAITINEN, J. 1978: Anglosaksisen filosofisen perinteen psykoanalyysiin kohdistamasta kritiikistä. *Psykiatrian ja filosofian rajamailla*. Toim. Laitinen, J., Lehtonen, J. & Achte, K. Psychiatria Fennica, Helsinki.
- LARZELERE, R. E., SATHER, P. R., SCHNEIDER, W. N., LARSON, D. B. & PIKE, P. L. 1998: Punishment Enhances Reasoning's Effectiveness as A Disciplinary Response to Toddlers. *Journal of Marriage and the Family* (60), pp. 388–403.
- Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa*. Lastensuojelun Keskusliitto. Gummerus, Jyväskylä 1991.
- LAUKKANEN, E. 1993: *Nuoruusiän psyykinen kehitys ja sen häiriintyminen*. Väitöskirja. Kuopion yliopiston julkaisuja D. Lääketiede 30. Psykiatrian klinikka Kuopion yliopisto.
- LAUNONEN, L. 2000: *Eettinen kasvatustajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- LEHTINEN & PIRTTIMAA 1993: NOVA. *Kehitysvammaisten opetus*. Mitä ja miten? Toim. O. Ikonen. Hakapaino, Helsinki 1999.
- LESKINEN, M. 1994: *Parent's Causal Attributions and Adjustment to their Child's Disability*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 109. Väitöskirjatyö. Jyväskylän yliopisto.

- LILLRANK, A. 1998: *Living One Day at a Time*. Parental Dilemmas of Managing the Experience and the Care of Childhood Cancer. Academic Dissertation. Department of Social Policy. University of Helsinki. Stakes. Research Report 89.
- LINDEMAN, M., HARAKKA, T. & KELITKANGAS-JÄRVINEN, L. 1997: Age and Gender Differences in Adolescents' Reactions to Conflict Situations: Aggression, Prosociality, and Withdrawal. *Journal of Youth and Adolescence* (26) 3, pp. 339–351.
- LUESCHER, K. & PILLEMER, K. 1998: Intergenerational Ambivalence: A New Approach to the Study of Parent-Child Relations in Later Life. *Journal of Marriage and the Family* (60), pp. 413–425.
- MAJAVA, H. 1981: Psykoterapia – teoria ja käytäntö 2. *Neuroositerapia ja sen haasteet*. Weilin+Göös, Espoo.
- MacKENZIE, J. 1998: The Philosophy of the Subject: back to the future. *Educational Philosophy and Theory* (30) 2, pp. 135–162.
- MALINEN, B. 2002a: *Häpeän monet kasvot. Sisällönanalyysi aikuisten suomalaisten häpeästä*. Pro gradu -tutkielma. Käytännöllisen teologian laitos.elsingin yliopisto.
- 2003b: *Häpeän monet kasvot*. Kirjapaja, Helsinki.
- MARTON, F. & BOOTH, S. 2000: *Om lärande*. Alkup. 1997. Alkup. 1997. Suom. Wadensjö, P. Studentlitteratur, Lund.
- De MAUSE, L. 2002: *Traumat politiikan ja historian näyttämöllä*. Teok. Haaramo, S. & Palonen, K. (toim.) Trauman monet kasvot. Psykkinen trauma sisäisenä kokemukse-
na. Therapie-säätiö, Pieksämäki.
- McKINNEY, K. D. 1998: Space, Body, and Mind. Parental Perceptions of Children's Privacy Needs. *Journal of Family Issues* (19) 1, pp. 75–100.
- METZLER, C.W., BIGLAN, A., ARY, D. V. & LI, F. 1998: The Stability and Validity of Early Adolescent's Reports of Parenting Constructs. *Journal of Family Psychology* (12) 4, pp. 600–619.
- MYKKÄNEN, J., HIRSJÄRVI, S. & LAURINEN, L. 2001: Poikien, isien ja isoisien uskomuksia kasvatuksesta. *Kasvatus* (4), 382–391.
- MÄKELÄ, R. 1999: *Naamiona terve mieli*. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa.
- Nature of Adolescence*. Eds. Coleman, J. C. & Hendry, L. B. 3rd Ed. Routledge, London 1999.
- NIEMELÄ, J. 1999: *Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta*. Stakes. Tutkimuksia 96. Tampereen yliopisto.
- NIINILUOTO, I. 1984: *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen- ja teorianmuodostus*. Otava, Helsinki.
- NIITAMO, P. 1999: "Surface" and "Depth" in *Human Relations Between Explicit and Implicit Motives*. Finnish Institute on Occupational Health, Helsinki.
- NOBES, G. 1999: Children's Understanding of Rules They Invent Themselves. *Journal of Moral education* (28) 2, pp. 215–232.
- NORO, A. 1991: *Muoto, moderniteetti ja 'kolmas'*. Tutkielma Georg Simmelin sosiologiasta. Tutkijaliitto, Jyväskylä.
- Nuoret tänään*. Toim. R. Aalto ja S. Minkkinen. Valtakunnallisia nuorisotutkimuksen tuloksia. Otava, Helsinki 1971.
- Nuoruusiän kota*. Toim. R. Hyttinen. Psykoterapiasäätiö Monasterin psykoanalyttisia tutkimuksia V. Gummerus, Jyväskylä 1996.
- Nuoruusiän psykiatria*. Toim. T-B. Hägglund. Tammi, Jyväskylä 1985.
- Nuoruus vai hulluus*. Toim. T-B. Hägglund, M. Katajamäki, V. Taipale & K. Pykkänen. Suomen nuorisopsykiatrisen yhdistyksen vuosikirja 1979.

- NUUTINEN, P. 1994: *Lapsesta subjektiksi*. Tutkimus vallasta ja kasvatuksesta. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja no.18. Väitöskirjatyo. Joensuun yliopisto.
- NYMAN, S., NÄNTÖ, L. & SANDROOS, A. 2000: Kiintymysmallien kehitys Patricia Crittendenin mukaan. *Kognitiivinen psykoterapia ja kiintymyssuhdeterapia*. Toim. K-L. Kuusinen. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Jyväskylä.
- OJAKANGAS, M. 1997: *Lapsuus ja auktoriteetti*. Pedagogisen vallan historia Snellmannista Koskenniemeen. Tutkijaliitto, Helsinki.
- OJAKANGAS, M. 1999: Artikkelissa: Lapsuus, auktoriteetti ja lapsen oikeudet. Toim. S. Rautiainen *Kasvatus* (31) 2, s. 181–182.
- OJAKANGAS, M. 2001: *Pietas*. Kasvatuksen mahdollisuus. Summa, Helsinki.
- OLLINHEIMO, A. & VUORINEN, R. 1999: *Metapsychology and The Suggestion Argument*. A Reply to Gruenbaum's Critique of Psychoanalysis. The Finnish Society of Sciences and Letters.
- Perhe terapiassa*. Vuoropuhelua vuosituhannen vaihtuessa. Toim. J. Aaltonen & R. Rinne. Suomen mielenterveysseura r.y. koulutuskeskus. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 1999.
- PERTTULA, J. 2002: Yksilön ja yhteisön vaikea suhde. Humanistisen ja eksistentiaalisen ihmiskäsityksen oletuksi pahasta. *Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Toim. M. Laitinen ja J. Hurtig. PS-kustannus, Keuruu.
- PETERS R. S. (Ed.) 1967: *The Concept of Education*. Routledge & Kegan Paul, London.
- PIAGET, J. 1965a: *The Moral Judgement of the Child*. Transl. M. Gabain. The Free Press, London.
- 1988b: *Lapsi maailmansa rakentajana*. (Alkuteokset: *Six etudes de psychologie, Problemes de psychologie genetique, Psychologie et epistemologie*. Suom. tark. K. Helkama). WSOY, Helsinki.
- PIETILÄ, V. 1973: *Sisällön erittely*. Gaudeamus, Helsinki.
- POLASKY, L. J. & HOLAHAN, C. K. 1998: Maternal Self-Discrepancies, Interrole Conflict, and Negative Affect Among Married Professional Women With Children. *Journal of Family Psychology* (12) 3, pp. 388–401.
- PHARES, V. & RENK, K. 1998: Perceptions of Parents: A Measure of Adolescent's Feelings About Their Parents. *Journal of Marriage and the Family* (60), pp. 646–659.
- POIKOLAINEN, J. 2002: *Kasvatustietoisuuden ulottuvuuksia. Vanhempien käsityksiä kasvatuksesta ja vanhemmuudesta*. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos 182. Yliopistopaino, Helsinki.
- PULKKINEN, L. 1977a: *Kotikasvatuksen psykologia*. Gummerus, Jyväskylä.
- 1984b: *Nuoret ja kotikasvatus*. Otava, Keuruu.
- 2002c: *Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys*. PS-kustannus, Keuruu.
- PUOLIMATKA, T. 1997 (2001) a: *Opetusta vai indoktrinaatiota. Valta ja manipulaatio opetuksessa*. Kirjayhtymä OY, Helsinki.
- 1999b: *Kasvatus ja filosofia*. 3. painos. Kirjayhtymä OY, Helsinki.
- 2002c: *Opetuksen teoria. Konstruktivismista realismiin*. Tammi, Helsinki.
- 2003d: *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Käsikirjoitusversio.
- REED, J. S. & DOBOW, E. F. 1997: Cognitive and Behavioral Predictors of Communication in Clinic-Referred and Nonclinical Mother – Adolescent Dyads. *Journal of Marriage and the Family* (59), febr., pp. 91–102.
- RAFFAELLI, M. 1997: Young Adolescents' Conflicts with Siblings and Friends. *Journal of Youth and Adolescence* (26) 5, pp. 539–557.
- RATHUNDE, K. 1996: Parent-Adolescent Interaction and Optimal Experience. *Journal of Youth and Adolescence* 1997 (26) 6, pp. 669–689.

- RAUHALA, L. 1969a: *Intentionality and the Problem of the Unconscious*. Academic Dissertation. Turun yliopisto. Kunnallispaino. Helsinki.
- 1993b: *Eksistentiaalinen fenomenologia hermeneuttisen tieteenfilosofian menetelmänä*. Maailmankuvan kokonaisrakenteen erittelyä ihmistä koskevien tieteiden kysymyksissä. Fitty, Tampere.
- REISS, D. 1981: *The Family's Construction of Reality*. Harvard University Press, London.
- RENK, K., PHARES, V. & EPPS, J. 1999: The relationship Between Parental Anger and Behavior Problems in Children and Adolescents. *Journal of Family Psychology* (13) 2, pp. 209–227.
- REUNANEN, J. 2000: *Tieto, tahto ja valta*. Tahdonmuodostuksen menetelmä. Yliopistopaino, Helsinki.
- ROINE, M. 1981: *Psykoterapia – terapia ja käytäntö 2. Psykoositerapian kehtiys ja nykyvaihe*. Weilin+Göös, Espoo.
- RUBINSTEIN, S. L. 1977: *Grundlagen der Allgemeinen Psychologie*. Neunte Auflage. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin.
- RUETER, M. A. & CONGER, R. D. 1995: Antecedents of Parent-Adolescent Disagreements. *Journal of Marriage and the Family* (57), pp. 435–448.
- RUIZ, P. O. & VALLEJOS, R. M. 1999: The Role of Compassion in Moral Education. *Journal Moral Education* (28) 1, pp. 5–17.
- RUMMEL, R. J. 1970: *Applied Factor Analysis*. Northwestern University Press, Evanston.
- RYAN, D & J. 2000: *Riippuvuudesta toipumiseen*. Alkuteos: Recovery from Addictions (1990). Suom. Tuomo Salovuori. Sininauhaliitto, Helsinki.
- 2000: *Häpeästä toipumiseen*. Alkuteos: Recovery from Shame (1990). Suom. Tuomo Salovuori. Sininauhaliitto, Helsinki.
- SABATELLI, R. M. & WALDRON, R. J. 1995: Measure issues in the Assessment of the Experiences of Parenthood. *Journal of Marriage and the Family* (57), nov., pp. 969–980.
- SALMINEN, J. 1989: *Erityispedagogiikka ja erityisopetus*. Kirjayhtymä, Tampere.
- SALO, M. 1997: *Kommunikaation historia itsesäätelyn näkökulmasta*. Tapaustutkimus monivammaisten nuorten vuorovaikutusmielikuvista. Lisensiaattityö. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- 1999: *(Der Ring) Naisjumala – kun miehestä tuli Jumalan morsian*. Pienimuotoinen analyysi naisen eksistenssistä Wagnerin jumalakäsityksen näkökulmasta. Julkaisematon essee (hyv.). Musiikkitieteiden laitoksen oopperahistorian kurssi. Helsingin kesäyliopisto.
- 2001: *Työntekijän ja kehitysvammaisen aikuisopiskelijan tavoitteellisuuden edistäminen AVA-koulutuksessa*. Kehityshankeraportti. Helian ammatillinen opettajakorkeakoulu.
- SANDS, D. J. & DOLL, B. 1996: Fostering Self-Determination is a Developmental Task. *The Journal of Special Education* (30) 1, pp. 58–76.
- SEPPÄLÄ, N. 2000: *Perhebarometri 2000. Yhteisellä lapsen parhaaksi. Vanhempien ja ammattikasvattajien näkemyksiä lapsen kasvatuksesta*. Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E9/2000.
- SIEGEL, H. 1988: Rationality and Epistemic Dependence. *Educational Philosophy and Theory* (20), pp. 1–6.
- SIEGERT, M.T. 1980: *Adoleszenzkrise und Familienumwelten*. Frankfurt am Main.
- SIIRALA, M. 1981a: *Psykoterapia – teoria ja käytäntö 1. Todellisuuden käsittäminen psykoanalyysissa*. Weilin+Göös, Espoo.

- 1981b: Psykoterapia – teoria ja käytäntö 2. Todellisuuden harhainen omistaminen – normaali hulluus. Weilin+Göös, Espoo.
- 1983c: *From Transfer to Transference*. Seven Essays on the Human Predicament. Therapeia Foundation, Helsinki.
- SILTALA, J. 1992a: *Suomalainen ahdistus*. Otava, Keuruu.
- 1999b: *Valkoisen äidin pojat*. Otava, Keuruu.
- SINKKONEN, J. 1998: *Lapsen kanssa: hyvinä ja pahoina päivinä*. 8. p. WSOY, Porvoo.
- SINKKONEN, J. & ASIKAINEN, P. 2000: *Wagner. Nibelungin sormus – myyttien ja mielen näyttämö*. WSOY, Helsinki.
- Sivistyssanakirja*. 1988: Toim. Eskola, M., Kaurinkoski, T., Turtia, K. Otava, Keuruu.
- SMEYERS, P. 1998: Child-rearing and Parental 'Intentions' in Postmodernity. *Educational Psychology and Theory* (30) 2, pp. 193–214.
- SPEARRIT, D. 1988: *Factor Analysis*. Teok. Keeves, J.P. (toim.) Educational Research, Methodology and Measurement. Pergamon Press, New York.
- TAANILA, A. 1997: *Factors Supporting The Coping Process in Parents with Chronically Ill or Disabled Children*. Department of Teacher Education Oulu, and Department of Public Health Science and General Practice. University of Oulu. Acta Univ. Oul. E 28, 1997.
- TEIN, J.-Y., ROOSA, M. W. & MICHAELS, M. 1994: Agreement Between Parent and Child Reports on Parental Behaviors. *Journal of Marriage and the Family* (56), pp. 341–355.
- THOMPSON, R. & ZUROFF, D. C. 1997: Dependency, Self-Criticism, and Mothers' Responses to Adolescent Sons' Autonomy and Competence. *Journal of Youth and Adolescence* 1998 (28) 3, pp. 365–384.
- Tietoisuus ja alitajunta*. Toim. Kojo, I & Vuorinen, R. WSOY, Juva 1984.
- TUOMELA, R. 1974a: *Human Action and Its Explanation*. Department of Philosophy. No 2. University of Helsinki.
- 1974b: *Causality, Ontology and Deductive Explanation*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. Helsingin yliopisto.
- 1975c: *A Causal Theory of Complex Actions*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. Nro 1. Helsingin yliopisto.
- 1979d: *Explanation of Action*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. Nro 1. Helsingin yliopisto.
- 1983e: *Tiede, toiminta ja todellisuus*. Tieteellisen maailmankäsityksen filosofiset perusteet. Gaudeamus, Jyväskylä.
- 1985f: *Science, Action, and Reality*. D. Reidel Publishing Company, Boston.
- 1989g: *Collective Action, Free-Riders, and Interpersonal Control*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. Nro 3. Helsingin yliopisto.
- 1995h: *The Importance of Us*. A Philosophical Study of Basic Social Notions. Stanford University Press, Stanford.
- TÄHKÄ, R. 2001: Rakkaus, toive, todellisuus. Psykoanalyttisia tutkielmia. *Illusio ja todellisuus psykoanalyttisessä suhteessa*. Toim. E. Roos, V. Manninen, J. Välimäki. Yliopistopaino, Helsinki.
- TÖRMÄ, S. 1997: Postmoderni maailma ja kasvu eettiseksi subjektiksi. *Kasvatus* 28 (3), 211–220.
- TÖRMÄ, S. 2001: Merkityksellinen oppiminen ja tiedon rakentuminen kasvatuksen haasteena. *Kasvatus* (1), 5–14.
- VAINIO, A. 2003: Uskonnollisuus, moraaliarvioinnit ja käsitykset sääntöjärjestelmistä – lukiolaisnuorten arviointitapojen vertailua. *Psykologia* (5), 310.

- VALPOLA, H. 1981: Psykoterapia – terapia vain käytäntö 2. *Perheterapia vaihtoehtona*. Weilin+Göös, Espoo.
- VALSINER, J. 1987: *Culture and the Development of Children's Action. A Cultural-Historical Theory of Developmental Psychology*. Wiley, New York.
- VALTONEN, H. 1986: Lasten psykoterapia. *Verbalisaatiosta, konfrontaatiosta, klarifikaatiosta ja tulkinnasta*. Toim. L-M.Jokipalto, K. Lyytikäinen, H. Valtonen. Weilin+Göös, Espoo.
- VARILA, J. & IKONEN-VARILA, M. 2002: *Ylpeys ja ammattiylypeys tutkimuksen kohteeksi. Ylpeyden tunteen teoreettinen ja empiirinen tarkastelu*. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia. No:82. Joensuun yliopisto.
- VEHVILÄINEN, S. 1999: *Structures of Counselling Interaction. A Conversation Analytic Study of Counselling Encounters in Career Guidance Training*. Väitöskirjatyö. Department of Education. University of Helsinki.
- VIRTANEN, P. & Ratilainen, A. K. 1996: Erityisopetuksen järjestäminen peruskoulussa ja lukiossa lukuvuonna 1994–1995. *Erityisopetuksen tila*. Toim. H. Blom et al. Opetushallitus 2/96.
- VOGL-BAUER, S., KALBFLEISCH, P. J. & BEATTY, M. J. 1997: Perceived Equity, Satisfaction, and Relational Maintenance Strategies in Parent-Adolescent Dyads. *Journal of Youth and Adolescence*, pp. 27–49.
- VUORINEN, R. 1997a: *Minän synty ja kehitys*. WSOY, Porvoo.
- 1999b: *Persoonallisuus ja minuus*. 1.–5. painos. WSOY, Helsinki.
- VÄLIJÄRVI, J. 2000: Kasvatustiede ja kasvatuksen arvot. *Kasvatus* (31) 2, pp. 105–106.
- VÄRRI, V-M. 1997a: *Hyvä kasvatus*. Kasvatus hyvään. Väitöskirja. Tampere University Press, Tampere.
- 2000b: Maailma muuttuu, mutta kasvatusvastuu pysyy – auttamisvastuu kasvatussuhteiden perustana. *Kasvatus* (31) 2, s.130–141.
- WAHLSTRÖM, J. 1992: *Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa*. Diskurssianalyttinen tutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- WARTENBERG, T. 1990: *The Forms of Power – From Domination to Transformation*. Temple University Press, Philadelphia.
- WECKROTH, K. 1988: *Toiminnan psykologia*. Hanki ja Jää, Helsinki.
- van WEL, F. 1994: ”I Count My Parents Among My Best Friends”: Youths’ Bonds with Parents and Friends in the Netherlands. *Journal of Marriage and the Family* (56), pp. 835–843.
- WEST, M., ROSE, M. S., SPRENG, S., SHELDON-KELLER, A. & ADAM, K. 1998: Adolescent Attachment Questionnaire: A Brief Assessment of Attachment in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* (27) 5, pp. 661–672.
- WILSON, G.M. 1980: *The Intentionality of Human Action*. Acta Philosophica Fennica. (XXXI). Amsterdam: North-Holland Publishing Company.
- WILSON, J. 1992. The Primacy of Authority. *Journal of Moral Education* (21) 2, pp. 115–.
- WINEGAR, L. & VALSINER, J. 1992: *Children's Development within Social Context*. Vol. 1. Metatheory and Theory. NJ: Erlbaum, Hillsdale.
- WINNICOT, D. W. 1967: *The Predicament of the Family*. A Psychoanalytical Symposium. Peter Lomas (Ed.). The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London.
- WITTGENSTEIN, L. 1999: *Filosofisia tutkimuksia*. (Alkuteos: *Philosophische Untersuchungen*, Käännös Heikki Nyman.) WSOY, Juva.

- von WRIGHT, G.-H. 1963a: *Norm and Action*. A Logical Enquiry. Routledge&Kegan Paul, London.
- 1970b: *Tieteen filosofian kaksi perinnettä*. Filosofian laitos. Helsingin yliopisto.
- 1971c: *Explanation and Understanding*. Routledge & Kegan Paul, London.
- 1974d: *Causality and Determinism*. London: Columbia University Press.
- 1983e: *Practical Reason*. Philosophical Papers. Basil Blackwell, Oxford.
- 1985f: *Filosofisia tutkielmia*. Käännös Heikki Nyman, Tauno Nyberg ja Jyrki Uusitalo. Kirjayhtymä, Helsinki.
- WRONG, D. H. 1979: *Power. Its Form, Bases and Uses*. Basil Blackwell, Oxford.
- Ydinperheistä yksilöllistyviin perheisiin*. Toim. J. Virkki 1994. WSOY, Juva 1994.
- ZIEHE, T. 1991: *Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus*. Vastapaino, Tampere.

Muut lähteet

Yleisöluento Kriittinen korkeakoulussa Ojakangas; Heikinheimo; Nevanlinna 27.3.2000

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje tutkimukseen kutsuttaville henkilöille (kvantitatiivinen osa)

Liite 2. Vanhempien ja lasten kyselylomakkeet (kvantitatiivinen osa)

Liite 3. Kvantitatiivisessa osassa käytettyjen mittareiden ja niiden faktoreiden nimilyhenteet esimerkkeineen sekä käytettyjen kuvioiden lukuohjeet (t-testikuvio)

Liite 4. T-testitulokset

Liite 5. Tekninen lisäraportti kyselylomakkeen vastinmuuttujien vastaavuuksista

Liite 6. Tausta- ja vastinmuuttujat (kvantitatiivinen osa)

Liite 7. Vanhempien ja lasten haastattelulomakkeet (kvalitatiivinen osa)

Liite 8. Tapaukset 4–10 taulukoituina (kvalitatiivinen osa)

Liite 1

KYSELY VANHEMMILLE KASVATUKSEN ARJESTA JA KASVATUKSEEN LIITTYVISTÄ TUNTEMUKSISTA

Valmisteilla olevaan väitöskirjaan pyydettyä aineisto

Tämä kysely on lähetetty Sinulle, joka olet EMU-opetussuunnitelman mukaan opiskelevan yläastetta (koulu X) käyvän nuoren huoltaja, äiti tai isä.

Kyselyn saavat Sinun lisäksi 179 muuta vanhempaa. Panoksesi on tärkeä. Edustat kyselyssä itseäsi ja nuorta. Kerättävällä tiedolla tutkitaan kasvatustoiminnan arkea ja kasvatukseen liittyviä tunteita.

Virheettömiä vanhempia ei ole olemassakaan, joten toivon, että vastaat kysymyksiin syvällisellä rehellisyydellä. Samalla teet pienen tutkimusretken itsesi ja tutkimukseen osallistuvan nuoren ihmisyyteen. Vastaavaa tutkimusta ei Suomessa ole aikaisemmin tehty, joten ymmärrät, että vastatessasi olet henkilö, jonka ääni tulee kuulluksi – tietenkin tietosuojalain mukaan nimettömänä.

Kaikki tiedot jäävät vain minun tietooni. Helsingin yliopistossa opiskelevat tutkijat ovat sisäistäneet tiukan etiikan, jonka mukaan ulkopuolisilla ei tule olla edes ”hajua” tutkimukseen osallistuvien ihmisten yksityisistä tiedoista. Jos Sinulla on kysyttävää tutkimuksesta, voit ottaa vapaasti yhteyttä allekirjoittaneeseen tai tutkimuksen ohjaajaan. Tutkimustulokset julkaistaan valmistuvassa väitöskirjassa.

TÄRKEÄÄ: Tämä kysely on vasta **Sinulle**. On tärkeää, että sekä vanhempi että tämän lapsi vastaavat kyselyyn. Sinä vanhempana annat luvan, saako lapsesi osallistua tutkimukseen. Tällöin lapsesi saa oman haastattelulomakkeensa, jonka hän täyttää yhdessä toisten kanssa koulussa. Koulun rehtori on antanut alustavan luvan. Lapsesi ei siis saa vielä omaa lomaketta, vaan tutkija toimittaa sen hänelle koulussa henkilökohtaisesti vasta vanhemmilta luvan saatuaan. Lupa annetaan kyselyn ensimmäisellä sivulla ympyröimällä LUPA -kohta. Lomakkeet palautetaan suoraan minulle, siis EI koulun kautta. Vastauskuori on ilmainen Sinulle.

HUOMIO: Vastausten luotettavuuden kannalta on olennaisen tärkeää, ettet kysele tutkimukseen osallistuvalta lapseltasi, mitä hän vastaisi. Toivon siis, että **vastaat itsenäisesti**. Vastauksesi ei mene lapsesi tietoon tai päinvastoin.

VASTAUSOHJE: Ympyröi tai rastita vain yksi vaihtoehto, mutta vastaa kaikkiin kysymyksiin, ellei yhteydessä toisin mainita (esim. yksinhuoltajat jättävät jossakin kohdin vastaamatta)!

ei pidä paikkaansa pitää paikkansa

Esimerkki a. Juon aina kahvia **1 2 3 4 5**

1 = ei lainkaan pidä paikkaansa

2 = hyvin harvoin

3 = joskus

4 = paljon

5 = pitää täysin paikkansa

Voisitko lähettää täytetyn lomakkeen vastauskuoressa viimeistään **keskiviikkona 8. MAALISKUUTA 2000, KIITOS!**

Espoossa, helmikuun 8. pnä 2000

KL Mia Salo
[yhteyst. poistettu]

Liite 2

Vanhempien ja lasten kyselylomakkeet

Vanhempien kyselylomake

Vastaa jokaiseen kysymykseen ympäröimällä vastausvaihtoehdoista vain se, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi tai asennettasi. On tärkeää, ettet jätä yhtään kohtaa vastaamatta! Huom. Kysely koskee vain tutkimukseen osallistuvaa vanhempaa ja nuorta, joka saa myöhemmin oman lomakkeensa.

HUOMIO: ALOITA JO TÄSTÄ!

TUTKIMUSLUPA. Ympyröi kohta a., jos annat vanhempana luvan tutkijalle jakaa kyselyn myös lapsellesi!

	a. LUPA myönnetty	b. En halua antaa lupaa	
1. Lomakkeen täyttäjä	1. Äiti	2. Isä	3. Muu, kuka? VASTAAJA
2. Perheessä olevien lasten määrä	1. Yksi	2. Kaksi	3. Kolme PERHKOKO
	4. Neljä tai enemmän		
3. Perhetilanne	1. Vakituksessa parisuhteessa		
2. Yksinhuoltaja	3. Muu, mikä _____		PERHTIL
4. Koulutus	1. Kansa- perus tai keskikoulu		
	2. Ylioppilastutkinto/ ammattikoulututkinto		
3. Opistotutkinto	4. Akateeminen tutkinto		
	5. Muu, mikä _____		KOULUTUS
5. EMU-opetukseen osallistuvan lapsen sukupuoli	1. Tyttö	2. Poika	EMUSP
6. EMU-opetusta lapsi on saanut	1. 1–3 vuotta	2. 4–7 vuotta	3. Enemmän kuin 7 vuotta EMUHIST
7. Lapsen koulumenestys	1. Huono	2. Keskin.	3. Hyvä SUCCV
8. Sisarusten erityisopetushistoria	1. On saanut erityisopetusta	2. Ei ole saanut erityisopetusta	SISARUK

9. Miten lapsenne mielestänne eroaa samanikäisistä yleisopetukseen osallistuvista lapsista tällä hetkellä?

	ei lainkaan					erittäin paljon
a. Liikunnallisesti	1	2	3	4	5	VERTYO01
b. Ajattelutoiminnoissa	1	2	3	4	5	VERTYO02
c. Omatoimisuudessa	1	2	3	4	5	VERTYO03
d. Näkemisen suhteen	1	2	3	4	5	VERTYO04
e. Kuulemisen suhteen	1	2	3	4	5	VERTYO05
f. Kommunikoinnin suhteen	1	2	3	4	5	VERTYO06
g. Sosiaalisessa kanssakäymisessä	1	2	3	4	5	VERTYO07

10. Kotona on erilaisista asioista erilaisia sääntöjä. Toisten sääntöjen osalta tehdään myönnytyksiä, toisten ei. Miten niiden laita on perheessänne? Valitse 1, jos sääntö on selkeä ja ehdoton tai 5, jos et ole asettanut asiasta sääntöä tai yksi 2–4:stä, jos et ole varma asiasta. (Ks. vastausohje).

	selkeä ja ehdoton sääntö					ei sääntöä
a. Toisen omaisuutta kohtaan ei voi olla välinpitämätön. Sitä ei saa turmella.	1	2	3	4	5	RULEP01
b. Ei käytä alkoholia tai tupakkaa	1	2	3	4	5	RULEP02
c. Varastamista ei sallita	1	2	3	4	5	RULEP03
d. Lapseni tekee aina läksynsä	1	2	3	4	5	RULEP04
e. Ei kiroile tai käytä muutoin likaista kieltä	1	2	3	4	5	RULEP05
f. Lapseni ei lyö tai potki toisia, myöskään minua	1	2	3	4	5	RULEP06
g. Lapseni ei käyttäydy julkisella paikalla epäkohteliaasti, meluisasti tai häiritsevästi	1	2	3	4	5	RULEP07
h. Ei ole tottelematon tai välinpitämätön vanhempien esittämiä vaatimuksia kohtaan	1	2	3	4	5	RULEP08
i. Lapseni hoitaa hänelle kuuluvat kodinhoitotehtävät	1	2	3	4	5	RULEP09
j. Lapseni ei karkaa tai poistukotoaan luvatta	1	2	3	4	5	RULEP10
k. Ei leiki tai oleile tiloissa, jotka ovat häneltä kielletty	1	2	3	4	5	RULEP11

l. On siisti ollessaan tekemisissäruuan kanssa	1	2	3	4	5	RULEP12
m. Korjaa aina jälkensä	1	2	3	4	5	RULEP13
n. Pyytää anteeksi tarvittaessa	1	2	3	4	5	RULEP14

11. Mitkä väittämistä pitävät paikkansa lapsesi käyttäytymisessä?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Lapseni valehtelee minulle	1	2	3	4	5	BEHAPA01
b. Ei koskaan unohda lupauksiaan	1	2	3	4	5	BEHAPA02
c. Paljastaa uskottuja salaisuuksia tai rikkoo lupauksia tai on epäluotettava	1	2	3	4	5	BEHAPA03
d. Lapseni ei välitä toisten turvallisuudesta	1	2	3	4	5	BEHAPA04
e. Lapseni on aina rehellinen peleissä	1	2	3	4	5	BEHAPA05
f. Joutuu koulussa vaikeuksiin	1	2	3	4	5	BEHAPA06
g. Tuhoaa omia vaatteitaan tai omia esineitään	1	2	3	4	5	BEHAPA07
h. Lapseni manipuloi toisia	1	2	3	4	5	BEHAPA08
i. Kutsuu toisia pilanimillä ulkomuodon mukaan	1	2	3	4	5	BEHAPA09
j. Keskeyttää keskustelun tai häiritsee sitä	1	2	3	4	5	BEHAPA10
k. Ei kiusaa koskaan ketään	1	2	3	4	5	BEHAPA11
l. Sanoo vihaavansa vanhempia tai sisaruksiaan	1	2	3	4	5	BEHAPA12
m. Matkii tai toistaa ihmisiä	1	2	3	4	5	BEHAPA13
n. On vaikea asettua toisten asemaan	1	2	3	4	5	BEHAPA14
o. Suostuu jakamaan tai vuorottelemaan	1	2	3	4	5	BEHAPA15
p. Onnistuu toisen lapsen auttamisessa	1	2	3	4	5	BEHAPA16
q. Epäonnistuu kunnioituksen osoittamisessa saadessaan lahjoja tai suosiota	1	2	3	4	5	BEHAPA17
r. Käyttää alkoholia tai tupakkaa	1	2	3	4	5	BEHAPA18

s. Tottelee vanhempia	1	2	3	4	5	BEHAPA19
t. Laiminlyö kotitehtävänsä	1	2	3	4	5	BEHAPA20
u. Kiroilee	1	2	3	4	5	BEHAPA21
v. Hoitaa velvollisuutensa kotitöistä	1	2	3	4	5	BEHAPA22

12. Arvioi, mitkä seuraavista väittämistä pitävät paikkansa lapsesi käyttäytymisessä

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Lapseni käyttäytyy komentelevasti tai yrittää dominoida toisia lapsia	1	2	3	4	5	BEHAPB01
b. On hyvä häviäjä	1	2	3	4	5	BEHAPB02
c. Leuhkii tai toimii vain joukossa	1	2	3	4	5	BEHAPB03
d. Ei säiky tai ujostelee	1	2	3	4	5	BEHAPB04
e. On epätavallisen ujo	1	2	3	4	5	BEHAPB05
f. Vaatii jatkuvaa huomiota	1	2	3	4	5	BEHAPB06
g. Ei valita koskaan	1	2	3	4	5	BEHAPB07
h. Ilmaisee tunteita helposti	1	2	3	4	5	BEHAPB08
i. Välttää olemista toisten kanssa ja oleilee mieluummin yksin	1	2	3	4	5	BEHAPB09
j. On kylmä eikä anna palautetta	1	2	3	4	5	BEHAPB10
k. Vastaa aina kysyttäessä	1	2	3	4	5	BEHAPB11
l. Käyttäytyy avuttomasti javoimattomasti	1	2	3	4	5	BEHAPB12
m. On paljon ystäviä ja kavereita	1	2	3	4	5	BEHAPB13
n. Pureskelee kynsiään ja pyörittelee hiuksiaan tai kaivaa nenäänsä	1	2	3	4	5	BEHAPB14
o. Harrastaa jotakin	1	2	3	4	5	BEHAPB15
p. On keskiverto ulkonäöltään tai vähemmän viehättävä kasvoiltaan	1	2	3	4	5	BEHAPB16
q. On ylipainoinen tai liian laiha	1	2	3	4	5	BEHAPB17

r. Menestyy koulussa hyvin	1	2	3	4	5	BEHAPB18
s. Luovuttaa helposti tai epäonnistuu viemästä asioita loppuun saakka	1	2	3	4	5	BEHAPB19
t. Heittelee tavaroita ympäriinsä ollessaan vihainen	1	2	3	4	5	BEHAPB20
u. Lapsen keskittymistä on helppo häiritä	1	2	3	4	5	BEHAPB21
v. Käyttäytyy epäkypsemmin kuin muut ikätoverit	1	2	3	4	5	BEHAPB22
x. Itkee, mököttää tai saa raivonpuuskia usein	1	2	3	4	5	BEHAPB23
y. Vihastuu helposti, karjuu tai uhkailee toisia, kun on poissa tolaltaan	1	2	3	4	5	BEHAPB24
z. Tottelee aina	1	2	3	4	5	BEHAPB25

13. Arvioi, miten seuraavat väittämät vastaavat omaa lapsuuttasi ja nykyisiä mielikuviasi siitä?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Olin tottelevainen lapsi	1	2	3	4	5	IMAGEP01
b. Lapsuudenajan kodissa oli kova kuri	1	2	3	4	5	IMAGEP02
c. Olen ylpeä vanhemmistani	1	2	3	4	5	IMAGEP03
d. Isäni osasi pyytää anteeksi, kun oli tehnyt jotakin väärin	1	2	3	4	5	IMAGEP04
e. Äitini osasi pyytää anteeksi, kun oli tehnyt jotakin väärin	1	2	3	4	5	IMAGEP05
f. Minulle ei asetettu riittävästi rajoja	1	2	3	4	5	IMAGEP06
g. Haluan olla samanlainen kasvattaja kuin vanhempani	1	2	3	4	5	IMAGEP07
h. Tekisin kaiken toisin kuin vanhempani tekivät	1	2	3	4	5	IMAGEP08
I. Minulle asetetut rajat olivat oikeudenmukaiset	1	2	3	4	5	IMAGEP09
j. Vanhemmillani oli aikaa kuunnella minua	1	2	3	4	5	IMAGEP10
k. Sain ruumiillista kuritusta	1	2	3	4	5	IMAGEP11
l. Minua pahoinpideltiin	1	2	3	4	5	IMAGEP12

m. En ole vielä kukaan antanut anteeksi vanhemmilleni	1	2	3	4	5	IMAGEP13
n. Tunnen itseni usein syylliseksi	1	2	3	4	5	IMAGEP14
o. Vanhempani ovat minusta ylpeitä	1	2	3	4	5	IMAGEP15
p. Minusta tuntuu usein, etten osaa kasvatkaa oikein	1	2	3	4	5	IMAGEP16
q. Osaan arvostaa itseäni	1	2	3	4	5	IMAGEP17
r. Olen kaikkein mieluiten riippumaton toisista ja viihdyn hyvin yksinäni	1	2	3	4	5	IMAGEP18
s. Rakkaus on työtä ja tässä olen hyvä: yritän tosissani ymmärtää toisen näkökulman ja vastata tämän tarpeisiin	1	2	3	4	5	IMAGEP19
t. Minulle on helppoa päästää toinen lähelleni ja päästä myös tätä lähelle	1	2	3	4	5	IMAGEP20
u. Haluan läheisyyttä, mutta toiset vaikuttavat aina niin etäisiltä. Minusta tuntuu usein, etteivät he halua minua niin lähelle kuin minä heitä. Ikäänkuin he pelkäsivät rakastaa.	1	2	3	4	5	IMAGEP21
v. Minusta tuntuu epämukavalta joutua lähelle toista ihmistä, koska en koskaan voi tietää, onko hän luottamukseni arvoinen.	1	2	3	4	5	IMAGEP22

14. Arvioi käyttäytymistäsi seuraavien väittämien osoittamissa tilanteissa: vastaako väite Sinun todellista käyttäytymistäsi ?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Pidän säännöistä kiinni riippumatta siitä, miten kova lapsen vastustus on	1	2	3	4	5	PERP01
b. Kun lapseni loukkaa minua kielenkäytöllään, olen välinpitämätön	1	2	3	4	5	PERFP02
c. Jos lapsi on toistamiseen unohtanut tehdä läksynsä, hän vastaa siitä jollakin tavalla	1	2	3	4	5	PERFP03
d. Jos lapsi on rikkonut jotakin tahallisesti, hän korvaa sen välittömästi viikkorahoistaan tai jollakin muulla tavalla, kuten esim. tiskaamalla viikon tiskit	1	2	3	4	5	PERFP04

e. Siivoan lapsen huoneen hänen puolestaan, jos hän on sen unohtanut tehdä	1	2	3	4	5	PERFP05
f. Perustelen asettamani säännöt	1	2	3	4	5	PERFP06
g. Annan lapsen ymmärtää, ettähän pysyy suosiossani, jos hoitaavelvollisuutensa tunnollisesti	1	2	3	4	5	PERFP07
h. Jos lapsi lipsuu kotiintuloajoista, varoitan, ja seuraavalla kerralla lapsi jo vastaa teoistaan	1	2	3	4	5	PERFP08
i. Huudan lapselleni usein, ettäolen pettynyt häneen	1	2	3	4	5	PERFP09
j. Jos lapsi on syyllistynyt koulussa johonkin, olen opettajan puolella	1	2	3	4	5	PERFP10
k. Minulle on helppo valehdella	1	2	3	4	5	PERFP11
l. Palkitsen lapseni minua erityisesti miellyttäneestä käyttäytymisestä	1	2	3	4	5	PERFP12
m. Jos lapseni käyttäytyy huonosti, yritän selittää, miksi se, mitä hän teki, on väärin	1	2	3	4	5	PERFP13
n. Olen pyytänyt lapselta anteeksi heti, kun olen huomannut tehneeni väärin häntä kohtaan	1	2	3	4	5	PERFP14
o. Ostan lapselle kaiken, mitä hän kertoo tarvitsevansa	1	2	3	4	5	PERFP15
p. Olen vihainen lastani kohtaan	1	2	3	4	5	PERFP16
q. Sovin aina riitani lapsen kanssa	1	2	3	4	5	PERFP17
r. Keskeytän lapseni aina, kun tämäpuolustautuu	1	2	3	4	5	PERFP18
s. Juttelen lapselleni paljon omista asioistani, koska hän on minulle kuin ystävä	1	2	3	4	5	PERFP19
t. Olen läimäyttänyt lastani kurin nimissä	1	2	3	4	5	PERFP20
u. Jos lapseni on ollut ilkeä, kysyn häneltä, miltä tuntuisi, jos joku tekisi saman hänelle itselleen	1	2	3	4	5	PERFP21
v. Minusta tuntuu, että ohjailen lapseni elämää liian vähän	1	2	3	4	5	PERFP22
x. Minun on vaikea pyytää anteeksi toiselta ihmiseltä	1	2	3	4	5	PERFP23
y. Kiroilen usein lapseni kuullen	1	2	3	4	5	PERFP24

z. Ryhdyn toimenpiteisiin heti kun lapsi on pettänyt lupauksensa	1	2	3	4	5	PERFP25
å. Jos lapsen käyttäytyminen ei miellytä minua, korjaan asian välittömästi	1	2	3	4	5	PERFP26
ä. Minusta tuntuu, että lapseni ei osaa kunnioittaa minua oikein	1	2	3	4	5	PERFP27
ö. Minun on helppo rakastaa lastani	1	2	3	4	5	PERFP28
aa. Rankaistuani lasta hänen käyttäytymisensä on muuttunut parempaan suuntaan	1	2	3	4	5	PERFP29
ab. Olen hyvä neuvottelija	1	2	3	4	5	PERFP30

15. Annoitko anteeksi vai et? Muistele jotakin rikkomusta, jonka lapsesi on tehnyt Sinua vastaan ja vastaa sitten seuraavissa väittämässä, miten olet suhtautunut tilanteessa

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Rikkomuksen tapahduttua olen ärähtänyt kovasti, mutta katunut reaktiotani myöhemmin	1	2	3	4	5	FOREGP01
b. Rikkomustilanteessa tiedän tarkkaan, että olen vanhempana vastuussa siitä, millaisen käsityksen lapsi saa itsestään ihmisenä	1	2	3	4	5	FOREGP02
c. Rikkomuksen tapahduttua annan lapsen ymmärtää myöhemmin, että luotan häneen ja toivon hänen muuttavan käyttäytymistään	1	2	3	4	5	FOREGP03
d. Tarkoitukseni on vahvistaa lapsen käsityksiä siitä, että tämä on ihmisenä edelleen arvokas, vaikka onkin rikkonut vanhempaansa vastaan	1	2	3	4	5	FOREGP04
e. Kun lapsi loukkaa minua, nuhtelen häntä kertomalla omista tunteistani	1	2	3	4	5	FOREGP05
f. Jaksan odottaa lapsen anteeksipyyntöä	1	2	3	4	5	FOREGP06
g. Lapseni voi rikkomuksensa jälkeen luottaa siihen, etten syyllistä tai kosta hänelle, vaikka muistankin tapahtuneen	1	2	3	4	5	FOREGP07
h. En leimaa lastani	1	2	3	4	5	FOREGP08
i. Minäkin tiedän saaneeni anteeksi asioita	1	2	3	4	5	FOREGP09

j. Lapseni osaa pyytää anteeksi rikkomustaan oma-aloitteisesti	1	2	3	4	5	FOREGP10
k. Haluan antaa lapselleni sitä, mitä en itse ole saanut	1	2	3	4	5	FOREGP11
l. Tunnistan lapseni tavan pyytää anteeksi	1	2	3	4	5	FOREGP12

16. Arvioi, missä määrin seuraavat väittämät ovat mielestäsi totta tämän hetkessä tilanteessasi

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Olen erittäin toiveikas lapseni tulevaisuuden suhteen	1	2	3	4	5	HOPE01
b. Minulla on selkeä käsitys lapseni oppimisvaikeuteen liittyvistä tulevaisuuden rajoituksista	1	2	3	4	5	HOPE02
c. Minulla on hyvin myönteinen asenne lapseni suhteen	1	2	3	4	5	HOPE03
d. Elämäkumppanini osallistuu kasvatustyöhön yhtä täyspainoisesti kuin minäkin (yksinhuoltajat jättävät kohdan tyhjäksi)	1	2	3	4	5	HOPE04
e. Tulen hyvin toimeen lapseni kanssa	1	2	3	4	5	HOPE05
f. Vietän paljon aikaa lapseni kanssa	1	2	3	4	5	HOPE06
g. Tällä hetkellä kaikki on hyvin lapsen kanssa	1	2	3	4	5	HOPE07

Tarkistathan vielä, että vastasit jokaiseen kysymykseen/ väittämään?

KIITOS SINULLE JA HYVÄÄ VUODEN JATKOA!

Lasten kyselylomake

CHIL/ACC TO ACT

Vastaa jokaiseen kysymykseen ympäröimällä vastausvaihtoehdoista vain se, joka parhaiten kuvaa mielipidettäsi tai asennettasi. On tärkeää, ettet jätä yhtään kohtaa vastaamatta!

1. Lomakkeen täyttäjää	1. Tyttö	2. Poika		GENDER
2. Ikä	1. 13–14 v.	2. 15–16 v.	3. 17 v. tai yli	AGE
3. Luokka-aste	1. 7. lk	2. 8 lk.	3. 9 lk. tai yli	CL
4. Koulumenestys	1. Huono	2. Keskind.	3. Hyvä	SUCC

5. Kotona on erilaisista asioista erilaisia sääntöjä. Miten niiden laita on perheessänne? Valitse 1, jos sääntö on selkeä ja ehdoton tai 5, jos sääntöä ei ole edes asetettu.

	selkeä ja ehdoton sääntö					ei sääntöä
a. Toisen omaisuutta kohtaan ei voi olla välinpitämätön. Sitä ei saa turmella	1	2	3	4	5	RULEC01
b. Ei käytä alkoholia tai tupakkaa	1	2	3	4	5	RULEC02
c. Varastamista ei sallita	1	2	3	4	5	RULEC03
d. Läksyt on aina tehtävä	1	2	3	4	5	RULEC04
e. Ei kiroilla tai käytetä muutoin likaista kieltä	1	2	3	4	5	RULEC05
f. Toisten lyöminen tai potkiminen on kielletty, myös vanhempien lyöminen	1	2	3	4	5	RULEC06
g. Julkisella paikalla ei käyttäydytä epäkohteliaasti, meluisasti tai häiritsevästi	1	2	3	4	5	RULEC07
h. Ei olla tottelemattomia tai välinpitämättömiä vanhempia esittämiä vaatimuksia kohtaan	1	2	3	4	5	RULEC08
i. Kodinhoitotehtävät on aina hoidettava	1	2	3	4	5	RULEC09
j. Kotoa luvatta poistuminen tai karkaaminen on kielletty	1	2	3	4	5	RULEC10
k. Ei vietetä aikaa tiloissa, joissa oleminen on kielletty	1	2	3	4	5	RULEC11

l. Siisteys ennen kaikkea ruuan kanssa	1	2	3	4	5	RULEC12
m. Jäljet on aina korjattava	1	2	3	4	5	RULEC13
n. Anteksi on pyydettävä tarvittaessa	1	2	3	4	5	RULEC14

6. Arvioi, miten seuraavat väittämät kuvaavat käsitystäsi omasta käyttäytymisestäsi?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Valehtelen vanhemmille	1	2	3	4	5	BEHACA01
b. Unohdan lupaukseni	1	2	3	4	5	BEHACA02
c. Olen välinpitämätön toisen omaisuutta kohtaan tai tuhoan sitä	1	2	3	4	5	BEHACA03
d. Käytän alkoholia tai tupakkaa	1	2	3	4	5	BEHACA04
e. Paljastan uskottuja salaisuuksia tai rikon lupauksia tai olen epäluotettava	1	2	3	4	5	BEHACA05
f. En välitä toisten turvallisuudesta	1	2	3	4	5	BEHACA06
g. Olen jäänyt kiinni varkaudesta	1	2	3	4	5	BEHACA07
h. Olen aina rehellinen peleissä	1	2	3	4	5	BEHACA08
I. Teen aina läksyni	1	2	3	4	5	BEHACA09
j. Kiroilen tai käytän muutoin likaista kieltä	1	2	3	4	5	BEHACA10
k. Joudun koulussa vaikeuksiin	1	2	3	4	5	BEHACA11
l. Lyön tai potkin toisia, myös vanhempaini	1	2	3	4	5	BEHACA12
m. Tuhoan omia vaatteitani tai omia esineitäni	1	2	3	4	5	BEHACA13
n. Käyttäydyn julkisella paikalla epäkohteliaasti, meluisasti tai häiritsevästi	1	2	3	4	5	BEHACA14
o. Valeitken joskus	1	2	3	4	5	BEHACA15
p. Kutsun toisia pilanimillä ulkomuodon mukaan	1	2	3	4	5	BEHACA16
q. Olen tottelematon tai välinpitämätön vanhempien esittämiä vaatimuksia kohtaan	1	2	3	4	5	BEHACA17

r. Laiminlyön tai kieltäydyn hoitamasta kodinhoitotehtäviä	1	2	3	4	5	BEHACA18
s. Karkaan tai poistun kotoa luvatta	1	2	3	4	5	BEHACA19
t. Oleilen tiloissa, jotka on minulta kielletty	1	2	3	4	5	BEHACA20
u. Keskeytän keskustelun tai häiritsen sitä	1	2	3	4	5	BEHACA21
v. Kiusaan toisia ihmisiä	1	2	3	4	5	BEHACA22
x. Sanon vanhemmilleni vihaavani heitä	1	2	3	4	5	BEHACA23
y. Matkin tai toistan ihmisiä	1	2	3	4	5	BEHACA24
z. Minun on vaikea asettua toisten asemaan	1	2	3	4	5	BEHACA25
å. Suostun jakamaan tai vuorottelemaan	1	2	3	4	5	BEHACA26
ä. Onnistun kaverini auttamisessa	1	2	3	4	5	BEHACA27
ö. Minun on vaikea osoittaa kunnioitusta, kun saan lahjoja tai suosiota	1	2	3	4	5	BEHACA28

7. Arvioi, mitkä seuraavista väittämistä pitävät paikkansa omassa käyttäytymisessäsi

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa	
a. Käyttäydyn komentelevasti tai yritän dominoida toisia	1	2	3	4	5	BEHACB01	
b. Olen hyvä häviäjä	1	2	3	4	5	BEHACB02	
c. Viihdyn enemmän joukossa kuin yksinäni	1	2	3	4	5	BEHACB03	
d. En säiky tai ujostele	1	2	3	4	5	BEHACB04	
e. Olen siivoton ollessani tekemisissäruuan kanssa	1	2	3	4	5	BEHACB05	
f. Korjaan aina jälkeni	1	2	3	4	5	BEHACB06	
g. Olen epätavallisen ujo	1	2	3	4	5	BEHACB07	
h. Vaadin jatkuvaa huomiota	1	2	3	4	5	BEHACB08	
I. En valita koskaan	1	2	3	4	5	BEHACB09	
j. Minun on helppo ilmaista tunteitani	1	2	3	4	5	BEHACB10	

k. Vältän olemista toisten kanssa ja oleilen mielummin yksin	1	2	3	4	5	BEHACB11
l. En kerro mielipiteitäni mielelläni	1	2	3	4	5	BEHACB12
m. Vastaan aina kysyttäessä	1	2	3	4	5	BEHACB13
n. Käyttäydyn usein avuttomasti	1	2	3	4	5	BEHACB14
o. Minulla on paljon ystäviä ja kavereita	1	2	3	4	5	BEHACB15
p. Pureskelen kynsiäni ja pyörittelen hiuksiani tai kaivan nenääni	1	2	3	4	5	BEHACB16
q. Harrastan jotakin	1	2	3	4	5	BEHACB17
r. Olen tyytyväinen ulkonäkööni	1	2	3	4	5	BEHACB18
s. Olen ylipainoinen tai liian laiha	1	2	3	4	5	BEHACB19
t. Menestyn koulussa hyvin	1	2	3	4	5	BEHACB20
u. Luovutan helposti tai minun on vaikea viedä asioita loppuun saakka	1	2	3	4	5	BEHACB21
v. Heittelen tavaroita ympäriinsä ollessani vihainen	1	2	3	4	5	BEHACB22
x. Keskittymistäni on helppo häiritä	1	2	3	4	5	BEHACB23
y. Olen mielestäni kypsempi kuin ikätoverini	1	2	3	4	5	BEHACB24
z. Osaan pyytää anteeksi	1	2	3	4	5	BEHACB25
å. Itken, mökötän tai saan raivonpuuskia usein	1	2	3	4	5	BEHACB26
ä. Vihastun helposti, karjun tai uhkailentoisia, kun olen poissa tolaltani	1	2	3	4	5	BEHACB27
ö. Tottelen aniharvoin	1	2	3	4	5	BEHACB28

8. Arvioi, miten seuraavat väittämät pitävät paikkansa sinun mielikuvissasi?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Olen tottelevainen vanhemmilleni	1	2	3	4	5	IMAGE01
b. Mielestäni kotona on liian löysä kuri	1	2	3	4	5	IMAGE02

c. Olen ylpeä vanhemmistani	1	2	3	4	5	IMAGE03
d. Isäni osaa pyytää anteeksi, kun on tehnyt jotakin väärin	1	2	3	4	5	IMAGE04
e. Äitini osaa pyytää anteeksi, kun on tehnyt jotakin väärin	1	2	3	4	5	IMAGE05
f. Minulle ei aseteta riittävästi rajoja	1	2	3	4	5	IMAGE06
g. Haluan olla samanlainen kasvattaja kuin vanhempani	1	2	3	4	5	IMAGE07
h. Tulevana äitinä / isänä haluan kuunnella lapsiani enemmänkuin mitä omat vanhempani ovat tehneet	1	2	3	4	5	IMAGE08
I. Minulle asetetut rajat ovat oikeudenmukaiset	1	2	3	4	5	IMAGE09
j. Vanhemmillani on aikaa kuunnella minua	1	2	3	4	5	IMAGE10
k. Saan ruumiillista kuritusta	1	2	3	4	5	IMAGE11
l. Minua pahoinpidellään	1	2	3	4	5	IMAGE12
m. Minun on vaikea antaa anteeksi vanhemmilleni	1	2	3	4	5	IMAGE13
n. Vanhempani ovat ylpeitä minusta	1	2	3	4	5	IMAGE14
o. Minusta tuntuu usein, ettävanhempani eivät ymmärrä minua	1	2	3	4	5	IMAGE15
p. Osaan arvostaa itseäni	1	2	3	4	5	IMAGE16
q. Tunnen itseni usein syälliseksi	1	2	3	4	5	IMAGE17
r. Olen kaikkein mieluiten riippumaton toisista ja viihdyn hyvin yksinäni	1	2	3	4	5	IMAGE18
s. Minulla on ystäviä ja tuttavvia, mutta rakkaussuhteeni tai ihastukseni ovat usein pettymyksiä	1	2	3	4	5	IMAGE19
t. Minun on vaikea eläytyä vanhempieni asemaan	1	2	3	4	5	IMAGE20
u. Minun on helppo päästää jompikumpi tai molemmat vanhemmista lähelle ja päästä myös häntä/heitä lähelle	1	2	3	4	5	IMAGE21
v. Ystävän lähelle on helpompaa päästä kuin vanhemman lähelle	1	2	3	4	5	IMAGE22

x. Haluaisin enemmän ymmärrystä ja tukea vanhemmiltani, mutta he vaikuttavat niin etäisiltä. Ikään kuin he pelkäisivät rakastaa.	1	2	3	4	5	IMAGE23
y. Minusta tuntuu epämukavalta olla lähellä toista ihmistä: enhän voi koskaan tietää onko hän luottamukseni arvoinen	1	2	3	4	5	IMAGE24
z. Minusta tuntuu, etteivät vanhempani tunne minua ihmisenä	1	2	3	4	5	IMAGE25

9. Arvioi käyttäytymistäsi seuraavien väittämien osoittamissa tilanteissa: vastaako väite vanhempiesi ja sinun todellista käyttäytymistä?

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Vanhempani pitävät kiinni säännöistä vaikka kapinoinkin kovasti niitä vastaan	1	2	3	4	5	PERF01
b. Isä ja äiti eivät ole välittävinään, vaikka nimitellenkin heitä rumasti	1	2	3	4	5	PERF02
c. Minun on vastattava tekemättömistä läksyistä kotonakin	1	2	3	4	5	PERF03
d. Jos olen rikkonut jotakin tahallisesti, minun on korvattava se välittömästi viikkorahoistani tai jollakin muulla tavalla, kuten <u>esim.</u> tiskaamalla viikon tiskit	1	2	3	4	5	PERF04
e. Äiti tai isä siivoaa huoneeni/ määrätyt tilat puolestani, jos olen sen itse "unohtanut" tehdä	1	2	3	4	5	PERF05
f. Jos hoidan velvollisuuteni tunnollisesti, vanhemmat palkitsevat sen aina jollakin tavalla	1	2	3	4	5	PERF06
g. Jos lipsun kotiintuloajoista, minua varoitetaan, ja seuraavalla kerralla minun on jo vastattava myöhästymisestääni	1	2	3	4	5	PERF07
h. Vanhempani sanovat usein olevansa pettyneitä minuun	1	2	3	4	5	PERF08
I. Jos olen syyllistynyt koulussa johonkin, vanhempani ovat opettajan puolella	1	2	3	4	5	PERF09
j. Vanhemmilleni on helppo valehdella	1	2	3	4	5	PERF10
k. Vanhempani ovat hyviä neuvottelijoita	1	2	3	4	5	PERF11
l. Jos käyttäydyn huonosti, vanhempaniselittävät, <u>miksi</u> se, mitä tein, on väärin	1	2	3	4	5	PERF12

m. Vanhempani pyytävät minulta anteeksi heti, kun ovat huomanneet tehneensä väärin minua kohtaan	1	2	3	4	5	PERF13
n. Vanhempani ostavat minulle kaiken, mitä kerron heille tarvitsevani	1	2	3	4	5	PERF14
o. Olen vihainen vanhemmilleni	1	2	3	4	5	PERF15
p. Vanhempani ja minä osaamme sopia keskinäiset riitämme, koska vanhempani osaavat kuunnella mielipiteitani riittävästi	1	2	3	4	5	PERF16
q. Minut keskeytetään aina, kun puolustaudun	1	2	3	4	5	PERF17
r. Äiti tai isä juttelee minulle paljon omista asioistaan, koska olen kuin ystävä hänelle	1	2	3	4	5	PERF18
s. Vanhempani tai toinen heistä on läimäyttänyt minua	1	2	3	4	5	PERF19
t. Minulla on riittävästi rajoja	1	2	3	4	5	PERF20
u. Jos olen ollut ilkeä, vanhempani kysyvät minulta usein, miltä tuntuisi, jos joku tekisi saman minulle	1	2	3	4	5	PERF21
v. Minusta tuntuu, että vanhempani eivät osaa puhua kanssani	1	2	3	4	5	PERF22
w. Minun on vaikea pyytää anteeksi toiselta ihmiseltä	1	2	3	4	5	PERF23
x. Vanhempani kiroilevat usein	1	2	3	4	5	PERF24
y. Jos olen pettänyt lupaukseni vanhemmilleni, saan vastata siitä teoillani	1	2	3	4	5	PERF25
z. Vanhemmat perustelevat asettamansa säännöt	1	2	3	4	5	PERF26
å. Vanhemmat puuttuvat käyttäytymiseeni heti, jos se on heidän mielestään huonoa	1	2	3	4	5	PERF27
ä. Vanhempiani on vaikea kunnioittaa	1	2	3	4	5	PERF28
ö. Minun on helppo rakastaa vanhempiani	1	2	3	4	5	PERF29
aa. Jos vanhempani joutuvat rankaisemaan minua, he käyttävät tehottomia keinoja siihen	1	2	3	4	5	PERF30
ab. Kerron vanhemmille, jos heidän käyttäytymisensä loukkaa minua	1	2	3	4	5	PERF31
ac. Tunnen, että vanhempani välittävät minusta	1	2	3	4	5	PERF32
ad. Tottelemattomuudesta pitää rankaista, vaikka pyytäisikin anteeksi	1	2	3	4	5	PERF33

10. Muistele jotakin rikkomusta, jonka sinä olet tehnyt vanhempiasi vastaan tai se on erityisellä tavalla koskettanut myös heitä ja vastaa sitten seuraavissa väittämistä, miten sinä tai vanhempasi väittämästä riippuen olet suhtautunut asiaan

	ei pidä paikkaansa					pitää paikkansa
a. Vanhempani ovat ymmärtäneet suhtautua asiaan rauhallisesti	1	2	3	4	5	FOREG01
b. Vanhempani ovat antaneet ymmärtää, että rikkomuksen tehneenäkin voin ja tulen muuttamaan asenteitteni lisäksi myös käyttäytymistäni.	1	2	3	4	5	FOREG02
c. Olen arvokas ihmisenä, vaikka tekoni puhuvatkin toista	1	2	3	4	5	FOREG03
d. Jos olen loukannut vanhempiani, he nuhtelevat minua heti kuitenkin tuomitsematta	1	2	3	4	5	FOREG04
e. Minulla on toivoa tulevaisuudesta	1	2	3	4	5	FOREG05
f. Nyt voin olla vapaa syyllisyydestä ja koston pelosta	1	2	3	4	5	FOREG06
g. Tiedän tehneeni väärin ja olen siitä pahoillani	1	2	3	4	5	FOREG07
h. Osaan pyytää rikkomustani anteeksi oma-aloitteisesti, ennen kuin vanhemmat edes ehtivät puuttua asiaan	1	2	3	4	5	FOREG08
i. Minusta tuntuu, että vanhemmat haluavat antaa minulle jotakin sellaista, jota he itse eivät ole koskaan saaneet.	1	2	3	4	5	FOREG09
j. Molemmat vanhempani osallistuvat kasvattamiseen (yksinhuoltajaperheissä asuvat eivät vastaa)	1	2	3	4	5	FOREG10
k. Tällä erää asiiani ovat hyvin vanhempieni kanssa	1	2	3	4	5	FOREG11
l. Tiedän, että vanhempani tunnistavat tapani pyytää anteeksi	1	2	3	4	5	FOREG12

***TARKISTATHAN VIELÄ, ETTÄ VASTASIT JOKAISEEN KYSYMYKSEEN/
VÄITTÄMÄÄN?***

KIITOS SINULLE!

Liite 3.

KVANTITATIIVISESSA OSASSA KÄYTETTYJEN MITTAREIDEN JA NIIDEN FAKTOREIDEN NIMILYHENTEET ESIMERKKEINEEN

I SÄÄNNÖT / RULEp*/ i(1–14)

Faktoreiden nimet:	Nimien lyhenteet:	Esimerkkiosiot:
a) Kodin ulkopuolisten normien kunnioitus	RULEpF1	”Lapseni tekee aina läksynsä.”
b) Kodin sisäisten normien kunnioitus	RULEpF2	”Lapseni hoitaa hänelle kuuluvat kodinhoitotehtävät.”
c) Toisiin kohdistuva aggressiivinen rikkomus	RULEpF3	”Varastamista ei sallita.”

* Pieni ‘p’ on lyhenne sanasta ‘parent’ ja viittaa vanhempimuuttujaan. Vastaavasti, jos muuttujanimessä on ‘c’, kirjain viittaa sanaan ‘child’. Tässä liitteessä ei ole kuvattu lapsimuuttujia. Vastinmuuttujaluettelo löytyy erillisestä liitteestä.

II REAALIKÄYTTÄYTYMINEN / BEHApA / i(1–22)

a) Epäluotettava vastavuoroisuus	BEHApAF1	”Lapseni valehtelee minulle.”
b) Dialogiyrityksen pilkkaaminen	BEHApAF2	”Kiroilee.”
C) Empatia ja auttaminen	BEHApAF3	”Ei koskaan kiusaa ketään.”

III REAALIKÄYTTÄYTYMINEN / BEHApB/ i(1–25)

a) Komenteleva ja lyhytjännitteinen huomionhakija	BEHApBF1	”Vaatii jatkuvaa huomiota.”
b) Avuton itseensäsulkeutuja	BEHApBF2	”On epätavallisen ujo.”
c) Avoin menestyjä	BEHApBF3	”Vastaa aina kysyttäessä.”

IV MIELIKUVAT LAPSUUDESTA/ IMAGEp/ i(1–22)

a) Positiivinen identifikaatio	IMAGEpF1	”Olen ylpeä vanhemmistani.”
b) Katkera syyllisyys	IMAGEpF2	”Minulle ei asetettu riittävästi rajoja.”
c) Ymmärtävä empatia	IMAGEpF3	”Vanhemmillani oli aikaa kuunnella minua.”
d) Kova ruumiillinen kuri	IMAGEpF4	”Minua pahoinpideltiin.”

V KASVATUSKÄYTÄNTÖ/ PERFp/ i(1–30)

a) Välitön puuttuminen rikkomuksiin	PERFpF1	”Ryhdyn toimenpiteisiin heti kun lapsi on pettänyt lupauksensa.”
b) Neuvotteleva sääntöjen perustelija	PERFpF2	”Perustelen asettamani säännöt.”
c) Rajaton lapsenpassaaja	PERFpF3	”Minustatuntuu, että ohjailen lapseni elämää liian vähän.”
d) Vihainen hyväksikäytetty	PERFpF4	”Huudan lapselleni usein, että olen pettynyt häneen.”

VI ANTEEKSIANTAMINEN/ FOREGp/ i(1–12)

a) Rikkomuksen sovittelu – muutoksen sallivat tunteet	FOREGpF1	”Lapseni voi rikkomuksen jälkeen luottaa siihen, etten syyllistä tai kosta hänelle, vaikka muistankin tapahtuneen.”
b) Rikkomuksen jälkeinen toivo	FOREGpF2	”Jaksan odottaa lapsen anteeksi pyyntöä.”

KVANTITATIIVISESSA OSASSA KÄYTETYN KUVION LUKUOHJEITA

T-TESTIKUVION LUKUOHJE

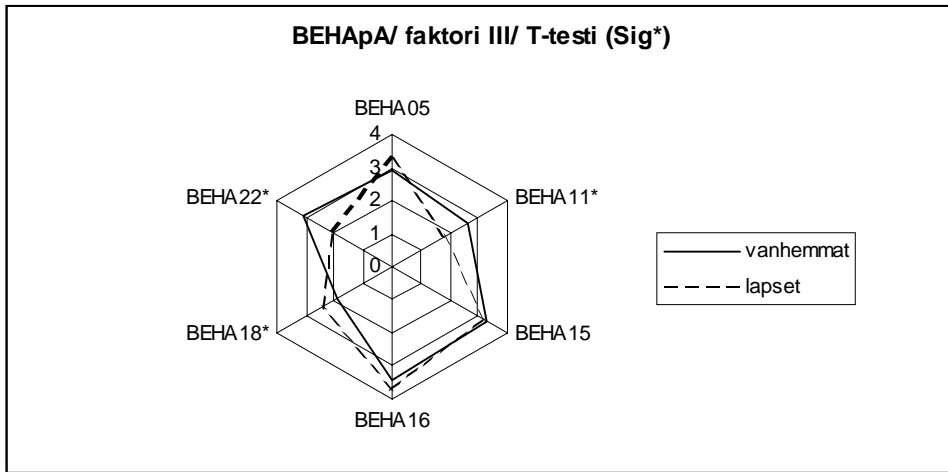
Kvantitatiivisen osan t-testitulokset on kuvattu graafisena ‘hämähäkinverkkona’. Kuvan akselilanka on kvantifioitu likert-asteikon tunnusluvuilla, jotka vaihtelevat arvolla 1-5. ‘0’ edustaa eräänlaista origonia. ‘Hämähäkiverkon’ uloin lanka edustaa siis korkeinta mahdollista arvoa eli 5. Jos esimerkiksi lapsiosion korkein keskiarvo koko aineistossa on ollut esim. 2,5; kuvion uloin viiva jää tällöin arvoon 2,5.

Otsikon nimilyhenne löytyy edellä esitellystä koodiluettelosta. Esimerkiksi ‘BEHApA FIII’ (BEHApA/ faktori III) tarkoittaa faktoria, jonka sisältö on määritelty ‘empatiaksi ja auttamiseksi’. Kuviossa kukin faktori on laskettu ja nimetty *vanhempien* tulosten perusteella. Esimerkkiosio ‘BEHA05’ kuviossa BEHApA FIII kuuluu: ”Lapseni on aina rehellinen peleissä”. Esimerkiksi ‘BEHA05’ edustaa kyseiselle faktorille latautunutta vanhemman osiota. Merkitykset löytyvät kyselylomakkeen pohjasta (ks. viereinen liite).

Otsikon (Sig*)-merkintä tarkoittaa, että keskiarvoerot on laskettu merkitsevyystasolla $p < 0.005$.

Tähdellä (*) merkitty osionimeke viittaa osioon, jossa vanhempi -ja vastinmuuttujan välille on löydetty merkitsevä ero keskiarvojen välillä. Vastinmuuttujalistasta (myös liitteenä) voi tarkistaa vastaavan osionimekkeen lapsen kohdalla tai yksinkertaisemmin osion sisällön löytää kyselylomakepohjasta (2 kpl) vanhemman lomakeosasta.

Alla olevan kuvion otsikko viittaa reaalikäyttäytymisen ulottuvuuteen (BEHApA). Sen faktori (III) on nimetty 'empatiaksi ja auttamiseksi'. 'Sig*' -merkintä tarkoittaa, että keskiarvon eron merkitsevyys sijoittuu alueelle $p < 0.005$. Tässä tapauksessa esimerkiksi osiossa BEHA 11 vanhemman ja lapsen keskiarvojen välillä on merkitsevä ero riskillä 0.005.

Liite 4.

T-TESTITULOKSET

Riippuvien muuttujien (N=81) t-testien tarkoituksena on tarkastella vanhempien ja lasten faktoridimensioiden yhtenevyyttä keskiarvojen erojen merkittävyyden perusteella. Faktoridimensiot eli käsiteavaruudet on kuvattu vanhempien faktoreille latautuneiden muuttujien ja niiden vastinmuuttujien välisinä keskiarvojen eroina ($p < 0.005$ / $r = 0$). Faktoridimensiot tarkoittavat aladimensioita, jotka perustuvat vanhempien muuttujien pohjalta tehtyihin faktorianalyysihin. Keskiarvoerot eivät kytkeydy tilastollisesti korrelaatiomatriiseihin, joten esimerkiksi vastinmuuttujat saattavat korreloida kokonaan toiselle faktorille.

Aladimensioiden osalta faktorin jäntevyys eli reliabiliteetti on tarkistettu kahdella tavalla: a) 'Transformatiivisella' faktorianalyysillä, jossa vanhempien ja lasten muuttujakohtaiset pistemäärät on z-pisteytetty, muuttujanimet identifioitu ja pakotettu ne samaan matriisiin. Näistä muuttujista on erikseen suoritettu faktorianalyysit. b) Faktorin jänte- vyyttä on kartoitettu aladimensiokohtaisilla reliabiliteetilaskelmilla kyseiselle faktorille korreloivien vanhempien muuttujien sekä niiden vastinmuuttujien osalta. Vastinmuuttu- jien osalta löytyi muutama aladimensio, jossa vastinmuuttujat eivät tilastollisesti suosi ($\alpha < 0.4$) asetettuja faktorirakenteita.

T-testituloksia tulkitessa viitekehyksenä käytetään vanhemman muuttujilla faktoroituja aladimensioita, jotka on nimetty esimerkiksi 'rajattoman lapsenpassaajan' tai 'epäluotet- tavan vastavuoroisuuden' termeiksi (=faktoreita). Lasten muuttujien suhdetta faktoridi- mensioihin eli käsiteavaruuksiin tarkastellaan hyväksikäyttäen vastinmuuttujille mitattu- ja faktoripisteitä ja niiden korreloivuutta vanhempien faktoridimensioihin. Tarkoituksena on erotella t-testien että faktoripistematriisin avulla lasten ja vanhempien käsiteavaruuk- sille antamia merkityksiä ja tulkinnallisia 'erikäsityksiä'. Jos vastinmuuttujilla on yhteyt- tä vanhempien faktoripisteisiin, tulee kysyä, mihin faktoriulottuvuuteen ne korreloivat suunnassa lapsi->vanhempi ja millaisen merkityksen ne saavat lapsen omassa käsiteava- ruudessa eli mihin faktoriin ne korreloivat lapsen 'omatulkinnoissa'.

Merkitsevät keskiarvoerot indikoivat mahdollista rikkomusta tai väärinymmärrystä sel- laisten vastinmuuttujien osalta, joiden tiimoilta kasvatusviesti ei ole välittynyt, sitä ei ole pyritty välittämään riittävän selkeästi tai vanhempi on jäänyt epätietoiseksi lapsen tosi- asiallisesta käyttäytymisestä ja päinvastoin. Oletan, että keskiarvoerot heijastelevat minä- tietoisuuden sisältöjä siinä missä faktoripistetaulukoiden avulla voidaan tehdä päätelmiä me-tietoisuuden alustavista ja rakenteellisista sisällöistä.

Merkintöjen tarkoituksena on helpottaa lukijan tehtävää. Faktorikartoissa merkintä 'sig*' (=significance) tarkoittaa tilastollisesti merkittävää eroa ($p < 0.005$). Tähti esiintyy käsitea- varuuksia kuvaavissa 'kartoissa' kyseisten muuttujien yhteydessä. Vastinmuuttujakuvissa merkintä (+) kohdassa 'vastinmuuttujan painokerroin' viittaa siihen, että lapsen antama pis- tearvo skaalassa 1-5 on korkeampi kuin aikuisen ja vastaavasti (-) tarkoittaa vanhemman arviota alemmaa pistemäärää. Merkintä (+/-) vastinmuuttujien sisältöjen yhteydessä on tul- kittava käännetyksi pisteytykseksi, joten sisältö on luettava sen negaationa.

1 RULEp F1: Kodin ulkopuolisten normien kunnioitus

Vanhempien RULEp F1:n faktoriavaruudessa lasten ja vanhempien välillä ei ollut tilas- tollisesti merkittävää eroa $p < 0.005$. Lapset ja vanhemmat tulkitsevat asetetut säännöt sa-

mansuuntaisestikeskiarvolla mitattuina. Julkisiin käyttäytymisnormeihin, kuten alkoholin- ja tupakankäyttöön, kielenkäyttöön ja siisteyteen kiinnitetään samansuuntaisesti huomiota. Velvollisuuksien hoito, kuten läksyjen luku palvelee ulkoisen ja samalla anonyymien auktoriteetin ylläpitotarkoitusta. Faktorin jänteveys on erittäin hyvä. Lapsilla α on .83 ja vanhemmilla .81.

2 RULEp F2: Kodin sisäisten normien kunnioitus

Vanhemman F2:n faktoriavaruudessa lapsen vastinmuuttuja RULE13 erosi tilastollisesti merkitsevästi. Faktorikohtainen jänteveys α on lapsille .80 ja aikuisille .79. Taulukossa 1. määritellään vastinmuuttujan sisältö ja painokerroin. (+) koskee keskiarvoeroa vastinmuuttujan eduksi (>) ja .632 faktorimatriisin arvoa.

Taulukko 1. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F2 (RULEp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
13//	13/ Jäljet on aina korjattava	F1/ .632 (+)

T-testi osoittaa, että lapset arvioivat vanhempien asettamat säännöt ehdottomammin kuin mitä ne aikuisten arvioimana ovat. ‘Jälkien korjaaminen’ korreloi lapsen omassa käsiteavaruudessa toisiin kohdistuvan ‘aggressiivisen rikkomuksen’ faktoriulottuvuuteen. Muuttujan sisältö on ristiriitainen faktorinimikkeen kanssa, mutta se korreloi faktorilleen suhteellisen korkeasti. On mahdollista, että jälkien korjaaminen pöydästä noustessa tuottaisi mittelen siitä, kenelle pöydän siivoaminen kuuluu. Toisaalta vanhemman arviot kyseisen säännön olemassaolon ehdottomuudesta ovat lievemmät kuin lapsen. Lapsen vastaus voisi indikoida siis, että lapsi mittaa arvionsa sen perusteella, miten paljon paremmin hän voisi hoitaa kyseisen tehtävänsä tai miten paljon siihen on mahdollisella rikkomushetkellä kiinnitetty huomiota siitä riippumatta, miten ehdoton sääntö vanhemman käsitteistössä on. T-testin ero saattaa selittyä määrällä, jolla säännön noudattamiseen on käytännössä puututtu rikkomuksen jo tapahduttua.

3 RULEp F3: Toisiin kohdistuva aggressiivinen rikkomus

Vastinmuuttujat eivät korreloi RULEp -ulottuvuudessa. Faktorin sisältö rajoittuu suhteutumisenä toisen omaisuuteen, varastamiseen, fyysiseen väkivaltaan ja kotoa luvatta poistumiseen. Faktorille latautuvien muuttujien α on vanhemmilla .73 ja niiden vastinmuuttujien arvo .77. Käsite rakenteet ovat yhtenevät, mutta sisällöllisessä tulkinnassa löytyy eroavuuksia.

Taulukko 2. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F3 (RULEp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
10//	10/ Kotoa luvatta poistuminen tai karkaaminen on kielletty	F2/ .570 (-)

Lapsi tulkitsee osio 10.:n kodin sisäisten normien mukaiselle ohjekäyttäytymiselle ominaiseksi, vaikkakin vastinmuuttujan latautumisarvo on .556 F3:lle. Jos kodin sisäiset normit kuvastavat jotakin tottelevuudesta vanhemmille, kodin ulkopuoliset normit korostavat tottelevaisuutta julkiselle normistolle, mikä edellyttää yhteiskunnallista tietoisuutta. Vanhemman käsitekartassa osio 10. korreloi faktorille F3 arvolla .472 ja faktorille F1 arvolla .467, joten tulkintojen välinen ero faktoriulottuvuudessa on olematon.

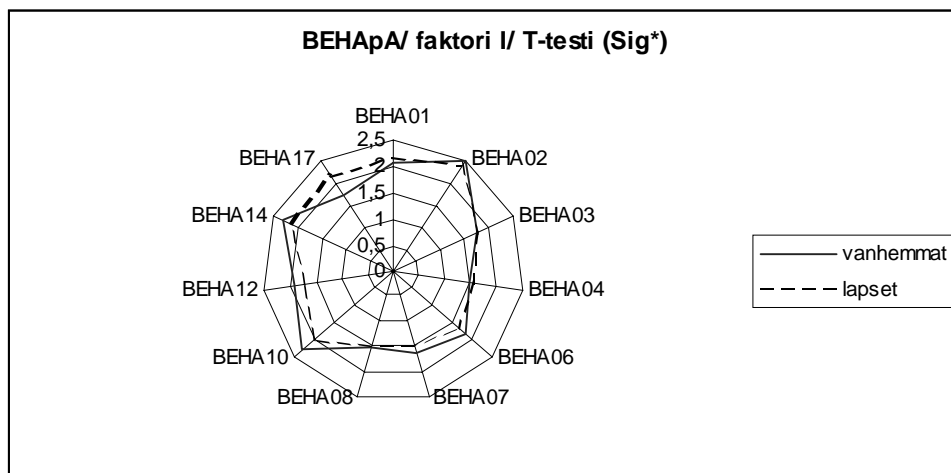
T-testit osoittavat, että lapsen verrattuna vanhempi arvioi säännön ehdottomammin olemassa olevaksi. Tulkinnallinen ero voi johtua myös siitä, että lapsi arvioi eriytyneemmin sellaiset väittämät, joiden osalta hänellä on omakohtaista kokemusta: kun lapsen toiminta on rikkonut kodin sääntöjä vastaan.

Tässä tapauksessa lapsi siis olettaa, että vanhemmalle kysymys ei ole niin tärkeä, kuin mitä se todellisuudessa vanhemman mielestä on. Mahdollinen rikkomus kyseistä sääntöä kohtaan ja säännön tärkeyttä koskeva arviointi kuvaa, että poikkeamista on annettu käytännössä periksi. Rikkomattomat säännöt estävät vanhemman kasvatusviestien vakavuuden välittymistä lapselle. Rikotut säännöt testaavat vanhemman periaatteellista kantaa.

Tässä yhteydessä selitetään vanhempien esittämien sääntöjen ja lapsen raportoiman oman reaalikäyttäytymisen välistä eroa. Jälkien korjaamisen ja anteeksipyyttämisen osalta lasten ja vanhempien tulkintojen välillä on tilastollisesti merkittävä ero. Lasten kokemana anteeksipyyntöjen tarpeellisuudesta ja jälkien korjaamisesta asetettuja sääntöjä noudatetaan kaikkein vähiten. (α /lapsi: .80; α /vanhempi: .82).

1 BEHApA F1: Epäluotettava vastavuoroisuus

Kuva 1. F1:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

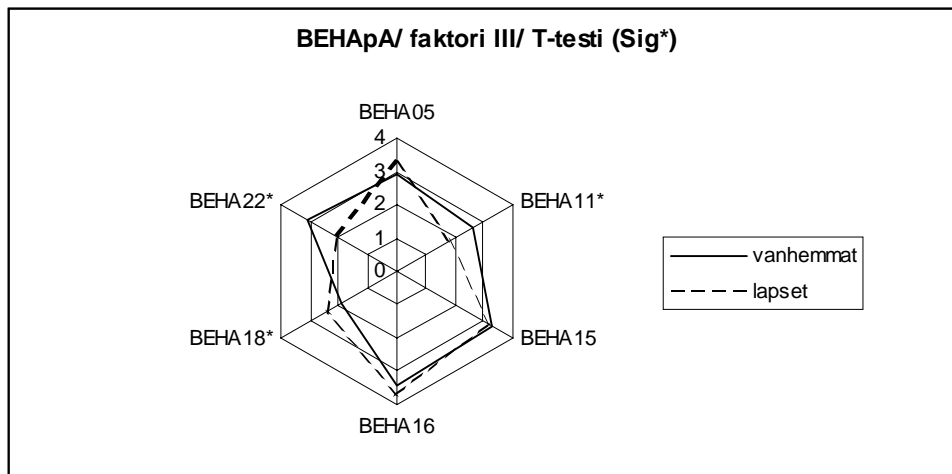
Vanhempien BEHApA F1:n käsiteavaruudessa lasten vastinmuuttujien keskiarvot eivät eronneet merkitsevästi $p < 0.005$ vanhempien muuttujiin nähden. Sekä vanhempien että lasten käsitekartat olivat hyvin samankaltaiset. Faktorikohtainen reliabiliteetti α lasten osalta on .72 ja vanhempien osalta .80. Osiot sisälsivät väitteitä vanhemmille valehtelemisestä, lupausten unohtamisesta, varkaudesta kiinnijäämisestä, toisten turvallisuuden kyseenalaistamisesta ja yleisestä tottelemattomuudesta.

2 BEHApA F2: Dialogiryityksen pilkkaaminen

Dialogiryityksen pilkkaaminen sisältää aikuisen käsiteavaruudessa toisen ulkomuotoon puuttumista, kuten toisen kutsumista pilanimin ulkomuodon mukaan, ihmisten matkimista tai toistamista ja kiroilemista. Faktorin jänteveys α oli vanhemmilla .63 ja lapsilla .59.

3 BEHApA F3: Empatia ja auttaminen

Kuva 2. F3:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 3. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F3 (BEHApA)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
11//	11/ En kiusaa toisia ihmisiä	F2/ .560 (-)
18//	04/ Käytän alkoholia tai tupakkaa	F1/ .749 (+)
19//	Im01*/ Olen tottelevainen vanhemmilleni	(+)
22//	18/ Laiminlyön tai kieltäydyn hoitamasta kodinhoitotehtäviä	F1/ .473 (-)

*/ Vastinmuuttuja Im01 on toisesta dimensiosta, joten sitä ei tarkastella suhteessa BEHApA tai BEHAcA faktorimatriisiin.

Faktorin jänteveys vastaa aikuisilla arvoa α .60 ja lapsilla arvoa .55. Muuttujien sisältöjen variaatiosta on pääteltävissä reliabiliteettien suhteellisen alhaiset arvot. Käsiteavaruudesta erottuvat taulukon muuttujat BEHAcA 04 ja 18 löytyvät myös faktoripistetaulukosta 22. Siinä C04 korreloi empatia ja auttamis -faktoriin arvolla .302**, kun C18 korreloi dialogiryityksen pilkkaamis -faktoriin arvolla .224*.

Kun tulkinnan pohjana on vanhemman käsitevaruus, on todettava, että kodinhoitotehtävien laiminlyöminen edustaa tottelemattomuutta, jossa nuori valehtelee vanhemmalle hoitavansa tehtävät, mutta ilmeisesti laiminlyö niiden loppuunviemisen. Valehtelemisen tai tehtävistä laistaminen on tulkittava vanhemman näkökulmasta dialogiyrityksen pilkkaamiseksi, joka on loukkaavaa käytöstä. Toisaalta tuloksen painottuminen lapsen eduksi siten, että tämä on arvioinut olevansa ahkerampi kuin mitä vanhempi väittää, tukee edeltävää väitettä siinä, että lapsi todella lupaa hoitaa annetun tehtävän, mutta jättää sen kesken. Koska tehtävään on suostuttu, on tämä voinut osaltaan vääristää lapsen kuvitelmia tosiasiallisesta sitoutumisesta tehtävään. Kenties vanhemman auktoriteetilta odotetaan tehtävän loppuunviemistä, delegoidun velvoitteen valvomista.

Myös alkoholin ja tupakan käyttö kytkeytyvät salattuun tekemiseen. Nuori antaa vanhemmalle itsestään suotuisamman kuvan kuin mitä se todellisuudessa on. Tämä on dialogin vääristymistä nuoren omilla ehdoilla. Se on vääristynyttä myös siinä mielessä, että vanhempi saattaa tulkita sen eräänlaiseksi nuoruuden ‘solidaarisuudeksi’, jonka olemassaolosta vanhempi tietää, mutta jota hän ei ole näkevinään. Näkemykselle antavat vahvistusta tulokset, joissa vanhemman tulkinta lapsen tottelevaisuudesta saa suuremman arvon kuin lapsen itsensä arvioimana. Samalla alkoholin tai tupakan käyttö viittaa lapsen faktoriavaruudessa tottelemattomuuteen, joka toteutuu valehtelemisena. Tämä tulkinta tukee käsitystä sukupolvien välisestä ‘solidaarisuudesta’ sen negatiivisessa merkityksessä (myös Luescher & Pillemer 1998: 413).

1 BEHApB F1: Komenteleva ja lyhytjännitteinen huomionhakija

Keskiarvoin mitattuna vanhemman ja lapsen tulkinnat F1:ssä yhtenevät. Muuttuja behapb03 ja sen vastinmuuttujan keskiarvojen ero on merkitsevä. Poikkeuksellisesti tässä muuttujien sisällöllinen vastaavuus on epäidenttinen. Vastinmuuttuja edustaa pääkäsitettä ‘huomionhaku’, jonka erääksi olomuodoksi voidaan määrittellä vanhemman muuttuja ‘leuhkii tai toimii vain joukossa’. Faktorikohtainen reliabiliteetti, joka on siis mitattu vanhempien muuttujien perusteella, on lapsella $\alpha=.48$ ja aikuisella $\alpha=.77$.

***Taulukko 4.* Poikkeavat muuttujat käsitevaruudessa F1 (BEHABp)**

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden	Vastinmuuttujan sisällöt painokerroin
03//Leuhkii tai toimii vain joukossa	08/ Vaadin jatkuvaa huomiota	F1/ .545 (+)

Muuttujien sisällölliseen vastaavuuteen liittyy ongelma. Edellisen tulkinnan mukaan huomion hakeminen korreloi negatiivisesti joukossaviihtymiseen, joten tällä perusteella vastinmuuttujien valinta on invalidi. Toisaalta leuhkiminen on eräs muoto huomion hakemista ja sitä voi tehdä vain joukossa, joten vastinmuuttujan valinta voidaan tältä osin oikeuttaa varauksella. Kysymyksessä on siis huomion hakeminen joukossa, mikä nuoren perspektiivistä tulkittuu ‘kypsyydeksi ikätovereihin nähden’. Kysymys on vertaiskokeuksista, joissa leuhkija asettuu kertomaan kokemuksista, joita hän itse pitää tai tietää toisten pitävän tavoiteltavina. Huomionhaku ilmenee alitajuisena intentiona olla tavoiteltavana – etenkin vertairyhmissä.

Esimerkiksi aggressiivis-avuton huomionhakija hakee joukon, josta löytää tukea heikolle itsetunnon. Toisaalta vanhempi arvioi nuoren tarpeen hakea huomiota vähäisemmäksi kuin nuori itse. On mahdollista, että huomionhaun muodot vaihtelevat rajuista tunteenpurkauksista ja tavaroiden heittämisestä sofistikoituneeseen muotoon, jota sitten toteutetaan ryhmässä tai jengissä.

2 BEHApB F2: Avuton itseensä sulkeutuja

Taulukko 5. Poikkeavat muuttujat käsitevaruudessa F2 (BEHABp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden	Vastinmuuttujan sisältö painokerroin
10// On kylmä eikä anna palautetta	12/ En kerro mielipiteitäni mielelläni	F3/ -.429 (+)

Vanhemman kannalta t-testi kertoo, että vanhempi arvioi lapsensa avoimemmaksi kuin mitä tämä omasta mielestään on. Mielipiteen ilmaisun konteksti ja siihen liittyvät assosiaatiot ovat relevantteja tässä yhteydessä ja varmasti vaikuttaneet vastaajien arvioihin. Kenties nuori ilmaisee mielipiteitään kotona helpommin kuin joukossa ollessaan. Toisaalta varautuneisuus mielipiteen ilmaisussa korreloi joukossaviihtyjän faktoriin (-.429) hyvin negatiivisesti.

Yleisesti ottaen kypsyys liittyy kykyyn muodostaa mielipiteitä itsenäisesti ja ilmaista niitä toiselle. Nuoren taipumus arvottaa joukon merkitys ja siinä viihtyminen kypsyiden eli itsenäisyyden merkiksi suhteutuu varmasti toissijaiseen vaihtoehtoon: vanhempikontekstiin. - Mitä vähemmän nuori viihtyy kotona ja mitä enemmän tämä osallistuu 'joukossa tyhmyys tiivisty' -tyyppisiin itsenäistymisriitteihin, sitä kypsemmäksi ikätoverit arvioivat hänet. Epäselväksi tietenkin jää, miten 'kypsyys' ymmärretään murroikäisten keskuudessa. Toisinajattelijat, myös vanhempiensa kanssa keskustelevalle nuorelle voi hänkin olla 'kypsä', vaikkei viihtyisikään joukossa.

Faktorille latautuneiden muuttujien ja niiden vastinmuuttujien reliabiliteettimittauksissa lasten α arvoksi määrittyi .51 ja aikuisten osalta .77.

3 BEHApB F3: Avoin menestyjä

Taulukko 6. Poikkeavat muuttujat käsitevaruudessa F3 (BEHABp)

Muuttuja	Vastinmuuttuja	oma-F-tyyppi
13//	15/ On paljon ystäviä ja kavereita	F3/ .558 (+)
25//	28/ Tottelee aniharvoin (pisteytys käännetty)	(F2/ -.500) (-)

T-testien mukaan lapsi arvioi omaavansa kattavamman sosiaalisen verkoston kuin vanhemman arvioimana. Yli puolet nuorista tulkitsee, että väite pitää täysin paikkansa, kun vanhemmista vain reilu kolmannes on täysin samaa mieltä asiasta. Vaikuttaa siis siltä, että nuorilla on mielestään ystäviä ja tuttavuuksia, joiden määrän he tulkitsevat kattavaksi siinä missä vanhempi näkee määrän puutteellisemmaksi. Tulos saattaa indikoida myös,

että nuori on kiintymyssuhteessa yhteen tai useampaan ystävään, joiden merkitys ja laatu korostuvat juuri murrosiässä. Kiitollisuus saattaa sisältää ajatuksen, että ‘yhdessä hyvässä ystävässä on monta pikkuystävää’.

Myös jos lapsi viettää paljon aikaa kotona, vanhemman arviolle löytyy looginen selitys. Sen sijaan lapsi arvioi viihtyvänsä joukossa paremmin kuin vanhempansa mielestä. Kenen tahansa vastatessa on sikäli mahdollista, että tämä sijoittaa itsensä kuuluvaksi tilanteeseen, joka edustaa hänelle ihannetta.

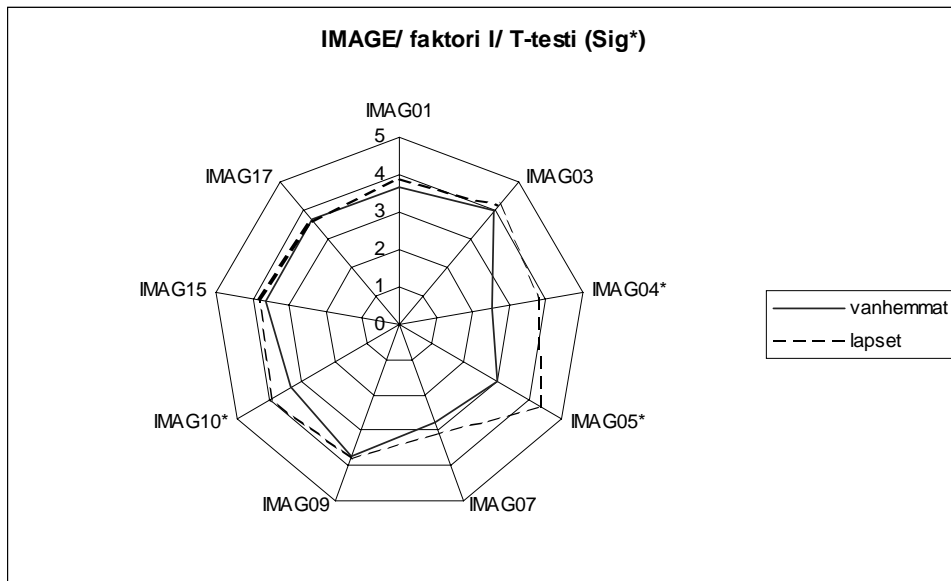
Toinen merkittävä ero löytyi tottelevaisuuteen suhtautumisessa. Yleisesti ottaen vanhempi yliarvioi lapsensa taipumuksen totella. Esimerkiksi lapsista noin puolet katsoi täysin paikkansa pitämättömäksi väitteen, että he tottelisivat aina vanhempiaan, kun vanhemmista neljäviidesosaa raportoi lastensa tottelevan aina vanhempiaan.

Ero tulkinnoissa voi tietenkin selittyä nuorten mielikuvilla ihailusta tai toivotusta käyttäytymisestä, jonka tämä saattaa merkitä lomakkeeseen tosiasiallisen käyttäytymisen sijasta – kuin uhmana historiassa tapahtuneille kasvatustilanteille, joissa olisi toivonut käyttäytyvänsä mielenosoituksellisemmin. Toisaalta tulos voidaan tulkita niin, että vanhempi käsittää lapsen ulkoisesti sopeutuvan ‘tottelevan’ käyttäytymisen tottelevaisuudeksi, vaikka nuoren sisäinen maailma intentioneen tunnetasolla vastustaa tapahtuvaa käyttäytymistä eikä välttämättä näe sille lainkaan mieltä. Jos äskeistä edellinen mielikuvatulkinta pitää paikkansa, se saattaa indikoida liiallisesta riippuvuussuhteesta vanhempaan ja jopa pelosta ilmaista kielteisiä tunteita vanhemmalle. Lisäksi vanhempi lapsen käyttäytymistä yliarvioi kasvatusviestintänsä tehokkuutta.

Faktorien jänteveysmittauksissa lasten muuttujien reliabiliteetiksi jäi .41 ja aikuisten osalta .61. Karsintarajana on .40.

1 IMAGEp F1: Positiivinen identifikaatio

Kuva 3. F1:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 7. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F1 (IMAGEp)

Muuttuja	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
04//	04/ Isäni osaa pyytää anteeksi, kun on tehnyt jotakin väärin	F1/ .583 (+)
05//	05/ Äitini osaa pyytää anteeksi, kun on tehnyt jotakin väärin	F1/ .601 (+)
10//	10/ Vanhemmillani on aikaa kuunnella minua	F1/ .623 (+)

Kaikki vastinmuuttujat korreloivat originaalimatriisissaan positiivisen identifikaation ulottuvuuteen. Aikuiseen verrattuna lapsi on tyytyväisempi vanhemman käyttäytymiseen. Vanhemmat ovat siis lapsia kriittisempiä omia vanhempiaan kohtaan.

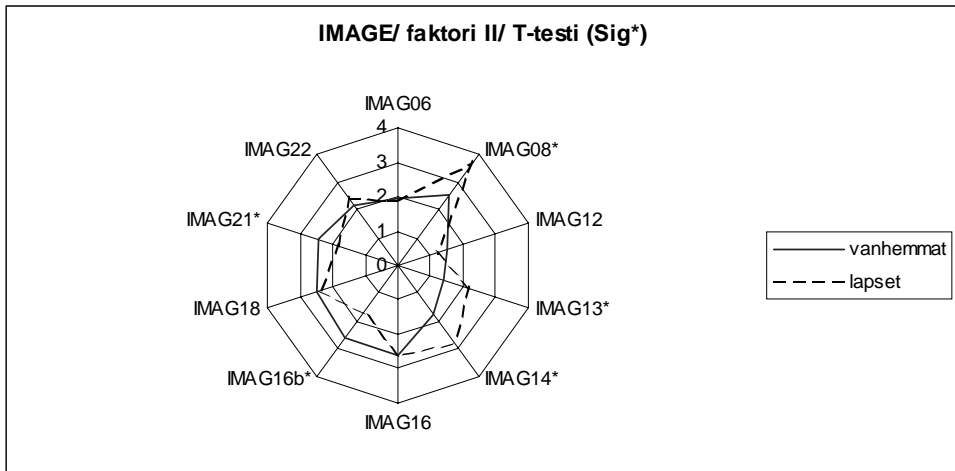
Kriittisyys selittyy osin muistoista kuluvalle ajalle ja elämäkokemuksella, joka sellaisenaan muuttaa aikoinaan koettua kasvatustodellisuutta. Vanhempi suhtautuu lapsuudenkodissa tapahtuneeseen kommunikaatioon pehmeämmin, kun alkaa ymmärtää omia vanhempiaan. Toisaalta kriittisyydelle jää enemmän tilaa, kun ihminen itsenäistyy. Tukahdetut emootiot saavat luvan koetuksi tulemiseen.

Nuorella reaktiot vanhempaa kohtaan tiedetään yleisesti jyrkemmäksi, mutta tutkimukseni nuoret antavat vanhemmalle hyvän arvosanan. Epäselväksi jää, onko se kritiikittömyyden seurausta ja kognitiivisen dissonanssin tulosta – taipumus nähdä vanhemmat paremmassa valossa siksi, että oma ahdistus ja syyllisyys helpottaisi. Kun vanhemmat eivät käyttäydy tavalla, jota heiltä objektiivisessa mielessä odotetaan, seuraa pettymys, josta ihminen saattaa kokea syyllisyyttä. Tämän peittämiseksi ihminen alkaa rakentaa strategioita, joilla estää pettymyksestä aiheutuvan ahdistuksen tietoista kokemista.

Käsiteavaruuden muut osiot kuitenkin jäädyttävät tulkintoja kritiikittömyydestä, sillä poikkeavat vastinmuuttujat muodostavat kiinteän faktorin suhteutumalla $\alpha=.83$ positiivisesti sellaisiin tekijöihin, kuin oikeudenmukaiset rajat, kyky arvostaa itseä ja kokemus siitä, että vanhemmat ovat ylpeitä lapsestaan sekä halu olla tulevaisuudessa samanlainen kasvattaja kuin vanhempansa. Vanhemmilla vastaava arvo oli .87.

2 IMAGEp F2: Katkera syällisyys

Kuva 4. F2:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 8. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F2 (IMAGEp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
08//Tekisin kaiken toisin kuin vanhempani tekivät	08/ Tulevana isänä/ äitinä haluan kuunnella lapsiani enemmän kuin mitä omat vanhempani ovat tehneet	F4/ .514 (+)
13// En ole vielä kukaan antanut anteeksi vanhemmilleni	13/ Minun on vaikea antaa anteeksi vanhemmilleni	F4/ .583 (+)
14//	17/ Tunnen itseni usein syälliseksi	F2/ .559 (+)
16b// Minusta tuntuu usein, etten osaa kasvattaa oikein	25/ Minusta tuntuu, etteivät vanhempani tunne minua ihmisenä	F4/ .646 (-)
21//	23/ Haluaisin enemmän ymmärrystä ja tukea vanhemmilleni, mutta he vaikuttavat niin etäisiltä. Ikään kuin he pelkäsivät rakastaa.	F2/ .319 (-)

Katkeran syällisyyden käsiteavaruudessa lapset ovat osiokohtaisissa arvioinneissaan tiukempia kuin vanhempiensa. Nuoren kuuntelutaito ja vaikeus antaa vanhemmille anteeksi korreloi originalimatriisissa toisista riippumattoman pakkoselviytyjän faktoriin, kun tuen puute latautuu syällisyyden ulottuvuuteen. Nuoren kokeman syällisyyden oheiskokemuksia ovat vanhemman ja nuoren välillä koettu keskinäinen ymmärtämättömyys, pettymykset ihmissuhteissa, vaikeus eläytyä toisen asemaan, läheisyyden etsiminen ystävän luota vanhempien sijaan ja epäluottamus toista kohtaan – epä mukava olo tämän lähellä.

Nuori kokee syyllisyyttä vanhempaansa enemmän: noin neljännes lapsivastaajista katsoo, että väite pitää enemmän kuin 'joskus' paikkansa, aikuisilla vastaava luku oli reilusti alle kymmenen prosentin. Niinkin diplomaattinen arvio kuin 'joskus' toteutuu lapsilla miltei puolella tapauksista, kun vanhemmista runsas alle viidesosa muistelee syyllisyyttä aiheuttaneita tilanteita vastaavalla vakavuudella. Vanhemmat näyttävät kokevan syyllisyyttä huomattavasti vähemmän.

Nuorella syyllisyyden kokeminen näyttää liittyvän fyysisen koskemattomuuden loukkaustilanteisiin ja kokemuksiin siitä, että vanhemmat eivät uskalla rakastaa lastaan. Nuoren pakkoselvityminen (F4) liittyy vanhemman katkeran syyllisyyden ulottuvuuteen (F2; α /aikuinen= .72; α /lapsi= .58). Kun pakotettuna asiat pyritään hoitamaan toisin kuin omat vanhemmat ovat ne hoitaneet. Syntynyt syyllisyys purkautuu rakastamisen pelkona. Vanhemmat pyrkivät epätoivoisesti välttämään tekemästä virheitä, joita he eivät ole antaneet anteeksi omille vanhemmilleen. Tämän perusteella katkera syyllisyys on yhteydessä läheisydentarpeen loukkaukseen.

Nuoren asennejyrkkyys selittyy osaksi kehityskaudelle ominaisilla kuohuvilla tunteilla, osaksi sukupolvesta toiseen siirtyvillä kumulatiivisilla vaikutuksilla.

Kasvatustaitojansa vanhemmat arvioivat kriittisesti *PI6b*. Oikein kasvattaminen edellyttää tietoa ja tuntemusta toisesta ihmisestä. Tähän nähden lapsen mielikuvat vanhemmistaan ovat kasvattajaystävällisiä.

Katkeraa syyllisyyttä leimaa liiallinen riippumattomuuden tarve toisesta ihmisestä. Riippumattomuus heijastelee yksinoloa, joka tulkittuu epäluottamukseksi omaa persoonaa ja sen olemassaoloa kohtaan.

3 IMAGEp F3: Ymmärtävä empatia

Ymmärtävän empatian käsitevaruudessa faktorin jänteveyyttä mittaava arvo jää lapsen osalta liian alhaiseksi $<.04$ (.027). Työdyn siis kommentoimaan taulukoita, joissa lapsen muuttajat latautuvat vanhempien faktoreille. Yleisesti ottaen lapsen myönteinen samaistuminen on yhteydessä vanhemman ymmärtävän empatian tulkintahorisonttiin. Myönteisen samaistumisen kokemuksiin kuuluvat tottelevaisuus; kokemus siitä, vanhemmat ovat ylpeitä jälkikasvusta ja läheisyys.

Jos vanhemmat tekevät paljon työtä kasvatettaviensa ymmärtämiseksi, lasten on suhteellisen usein helppo asettua toisen asemaan ja haluta nähdä asioita myös vanhemman perspektiivistä. Vaikeus eläytyä vanhemman asemaan latautuu nuorella ruumiillisen kurituksen faktorilla, johon kuuluu myös syyllisyys. Molemminpuolinen empatian puute ja haluttomuus ymmärtää lasta saattavat tuottaa syyllisyyttä fyysisen koskemattomuuden loukkauksen ohella.

Tiedetään, että itsekeseinen moraalinen arviointikyky on yhteydessä kehittymättömiin sosiaalisiin taitoihin (Eisenberg et al. 1991, artikk. Lindeman et al. 1997: 340), joten vanhemman puutteelliset empatiataidot indikoisivat tämän omasta jämähtämisestä tietylle moraalisen kehityksen tasolle (Kemppinen 2000: 95). Auktoriteetti edustaa nuorelle pyhää ylimitä tai eettisiä vaatimuksia (ed. 2000: 85), joista luopuminen vaatii vanhemmalta taitoja pysytellä omassa asemassaan lapsen toivokäytännön tuhlajapojan elämäntiellä.

Jos vanhemman auktoriteetti on liian riippuvainen lapsen käyttäytymisestä, paikattomuus johtaa 'pyhyden' kieltämiseen. Kysymys on etäisyyden kieltämisestä. Lapsen paluu hen-

kilökohtaiseen 'pyhyteensä' tai 'kolmanteen' estetään, kun hän ottaa etäisyyttä auktoriteettiin. Jos lapsen irrottautumisesta seuraa vanhemman paikattomuus, tulkinta 'pyhydestä' joudutaan tekemään sen negaation viitekehyksessä. Tällöin lapsen irrottautuminen saa siis ei-pyhän merkityksen. Esimerkiksi Rathunden (1997: 684) tutkimuksessa äitien positiivinen kokemus kommunikaatiosta oli lasten interaktiosta ja tunneailaheluita riippuvainen. Vastaavasti vanhempien suhtautuminen omiin vihantunteisiinsa ja niiden ilmaiseminen palvelee välittäjänä vanhemman kokeman depression ja nuoren emotionaalisten ja behavioraalisten ongelmien välillä (Renk et al. 1999: 209). Myös vanhemman tyyli käsitellä konflikteja siirtyy sukupolvelta eteenpäin (Dadds et al. 1999: 194).

Toisen päästäminen lähelle on vanhemmille hyvin helppoa. Nuoren elämänvaiheessa on oletettavaa, että ymmärrystä etsitään ikätovereilta, vaikka vanhemmat olisivatkin saavutettavissa. Osalle nuorista ystävän läheisyys on erittäin preferoitu vaihtoehto.

Ystävään turvautuminen korreloi nuoren vastauksissa kotona tapahtuvan ruumiillisen kurituksen ja syylliden faktoriin. Tosin koettu ystävän läheisyyden tärkeys on kulttuurisidonnainen (Claes 1997: 165) ja täysin riippumaton esimerkiksi perheessä tapahtuvasta ruumiillisesta kurituksesta. Kulttuurista riippuen äidin asema määrittää ystäviin suuntautumisen painottumisen. Myös äidin traditionaalinen roolimalli on yhteydessä lapsen separaatiosta johtuvaan ahdistuksentunteeseen (Hock & Lutz 1998: 43), ja äitiyden minuuden diskrepanssiin ja roolikonfliktiin (Polasky & Holahan 1998: 388). Esimerkiksi vähemmän kompetenttien poikien äidit käyttäytyvät tavalla, joka vahvistaa pojan riippuvuutta äidistä ja vähentää tämän autonomiapyrkimyksiä (Thompson et al. 1998: 365).

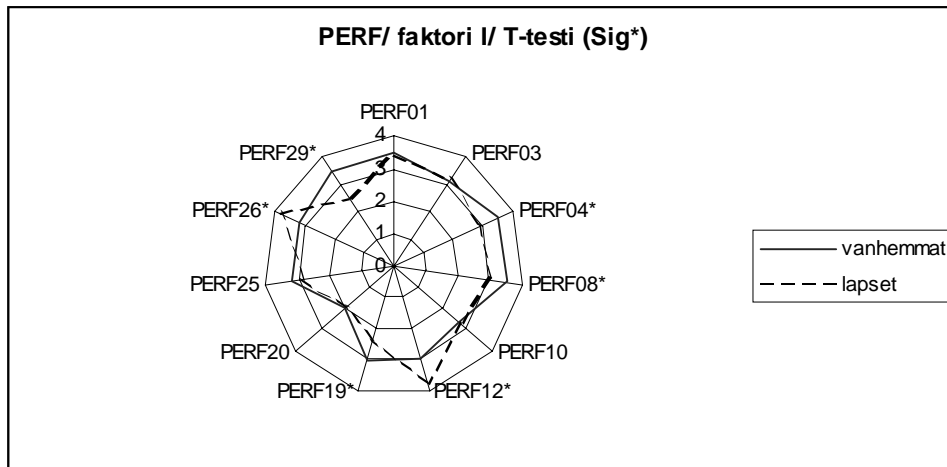
Ystävien kokeminen tärkeiksi saattaa siis olla yhteydessä terveisiin autonomiapyrkimykseen. Negatiivisissa tapauksissa ystävät merkitsevät henkireikää oman riippuvuuden kompensoimiseksi. Terveessä identiteettikehityksessä ikätoverit tarjoavat roolimalleja ja keinoja ottaa etäisyyttä vanhempiin (Kemppinen 2000). Suhde ystäviin on kuitenkin symmetrinen, eikä ystävällä ole valtaa edellyttää tottelevaisuutta ja kunnioitusta siinä määrin kuin vanhemmalla (Raffaelli 1997: 540). Konfliktit ystävien kanssa ovat rakenteellisestikin erilaisempia kuin konfliktit sisaruksiin tai vanhempiin nähden. Puutteelliset ystävyys-suhteet ikätovereihin kompensoituvat suhteilla sisaruksiin (East 1989 artikk. Raffaelli 1997: 556). Lomakkeestani tuota sisarussuhdeosiota ei löydy, koska tutkimus painottaa dyadista vuorovaikutussuhdetta.

4 IMAGEp F4: Kova ruumiillinen kuri

Ruumiillisen kurin faktorin osalta vastinmuuttujien keskinäinen kiinteys kyseisellä faktorilla alittaa vaatimusrajan .40 (.25). Faktorille latautuneiden muuttujien määrä on vanhempienkin osalta vähäinen (n=2). Osoiden sisällöt edustivat väitteitä 'lapsuudenajan kodissa oli kova kuri' ja 'saan ruumiillista kuritusta'. Vanhempien ja lasten vastauksia verratessa fyysisen kurituksen trendi näyttää jääneen historiaan. Kuritus korreloi lasten originaalimatriisissa rajattomaan kotiin.

1 PERFp F1: Välitön puuttuminen rikkomuksiin

Kuva 5. F1:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 9. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F1 (PERFp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
04//	04/ Jos lapsi (olen) on rikkonut jotakin tahallisesti, hän korvaa sen välittömästi viikkorahoistaan tai jollakin muulla tavalla, kuten esim. tiskaamalla viikon tiskit	F2/.463 (-)
08// Jos lapsi lipsuu...	07/Jos lipsun kotiintuloajoista, minua varoitetaan ja seuraavalla kerralla minun on jo vastatettava myöhästymisestääni	F2/ .619 (-)
12// Palkitsen lapseni....	06/ Jos hoidan velvollisuuteni tunnollisesti, vanhemat palkitsevat sen aina jollakin tavalla	F1/ .493 (+)
19// Juttelen lapselleni...	18/ Äiti tai isä juttelee minulle paljon omista asioistaan, koska olen kuin ystävä hänelle	F1/ .482 (-)
26// Jos lapsen käyttäytyminen ei miellytä minua, korjaan asian välittömästi	20/ Minulla on riittävästi rajoja	F2/ .285 (+)
29//Rangaistuani lasta hänen käyttäytymisensä on muuttunut parempaan suuntaan	30/ Jos vanhemmat joutuvat rankaisemaan minua, he käyttävät tehottomia keinoja siihen (+/-)	F1/ .538 (-)

Lapset arvioivat vanhemman välittömän puuttumisen rikkomuksiin tai sen tehon vähäisemmäksi kuin vanhemmat itse. Silti lapsi kokee aikuista useammin, että hänellä on riittävät rajat. Tässä suhteessa vanhemman toimenpiteet riittävät lapselle itselleen. Myös aikuinen itse arvioi käyttäytymistään tavalla, joka ei indikoi *ehdotonta* puuttumista epämiellyttävään käyttäytymiseen. Rajoja siis löytyy, mutta tottelemattomuuteen ei puututa riittävästi.

Vanhemmat yliarvioivat rangaistuksen tehokkuutta ja lapsen käyttäytymisen muuttumista haluamaansa suuntaan. Lapsen kokemana (yhdeksän kymmenestä) rangaistuksella ei ole ollut syvällisiä vaikutuksia käyttäytymiseen ja sen motiiveihin.

Mahdollisesti 'riskikäyttäytymisen' häviäminen sellaisenaan ei vielä muuta lapsen alkuperäistä toiminnan takana olevaa intentiota. Kenties yhden käyttäytymisen poistuma tuottaa toisia ongelmakäyttäytymisen muotoja. Aikuinen saattaa ajatella lyhytjännitteisesti, että näkyvistä hävinnyt ongelmakäyttäytyminen olisi riittävä merkki rangaistuksen tehosta. Larzelere et al. (1998: 388) on todennut pienten lasten vahinkokäyttäytymistä tutkissaan, ettei vanhemman verbaalinen syy-seuraus -suhteiden selvittäminen lapselle sellaisenaan vähennä tämän riskikäyttäytymistä, mutta yhdistettäessä se konkreettiseen rangaistukseen riskikäyttäytyminen vähenee merkittävästi.

Jos nuori antaa ymmärtää, ettei hänen käyttäytymisensä ole muuttunut rankaisusta huolimatta, voidaan otaksua, että rankaisun muoto ja sen valvominen on virheellisesti toteutettu. Esimerkiksi aikaisemmin todettiin, että aikuisen kaverillinen suhde lapseen korreloi aikuisen omassa tulkinta-avaruudessa myös välittömän rikkomuksen puuttumis-faktoriin. Larzelere et al. näkökulmasta neuvotteleva puuttuminen jää teholtaan vaillinaiseksi. Kaverillisuus tuo neuvottelutapaan lempeämpiä ja periksiantavampia lisäviivahteita.

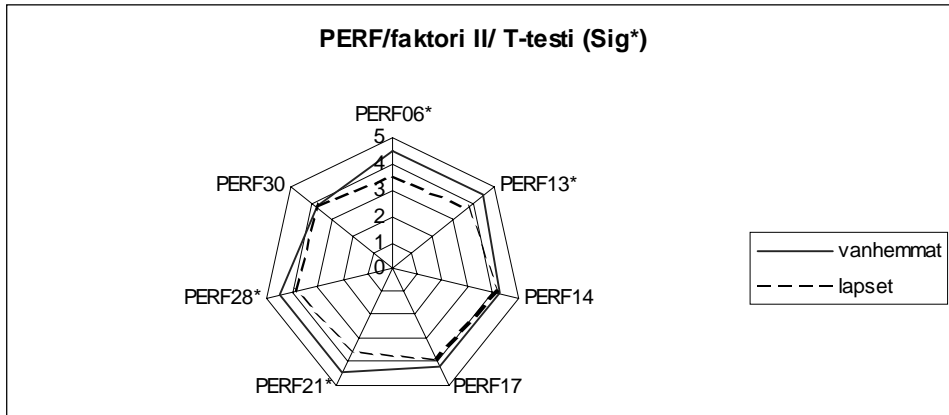
Jotta välittömästä puuttumisesta voitaisiin puhua sen kirjaimellisessä merkityksessä, vaatii uhmaikä konkreettisia toimenpiteitä kaverillisuuden lisäksi. Esimerkiksi rangaistus sellaisenaan ei viivytä rikkomuskäyttäytymisen uudelleen ilmenemistä, kuten ei pelkkä verbaalinen neuvotteluakaan. Toisaalta lapsen kokema rankaisun *tehottomuus* korreloi aikuisen faktorimatriisissa neuvottelevaan sääntöjen perustelemiseen. Mahdollisesti 'liian' neuvotteleva asenne kumoaa rangaistukselle kuuluvan paikan tai neuvottelu ajoittuu niin, ettei se ehdollista lasta ymmärtämään, että mitään rangaistusta on olemassa tai 'tapahtuu ainakaan hänelle'. Toisaalta lasten arvioinnit vanhempansa käyttäytymisestä osoittavat, että vanhemman kuva itsestään rikkomuksiin puuttujana on ihanteellisempi, kuin mitä todellisuus antaa ymmärtää – sikäli kun nuoren arviota pidetään tässä luotettavana.

Käsiteavaruuden muiden muuttujien osalta lapsen ja vanhemman mielikuvat yhtyvät. Välitön puuttuminen rikkomuksiin sisälsi välittömiä toimenpiteitä lupauksia rikottaessa, fyysisiä läymäytyksiä kurin nimissä ja oman lapsen kohdalla koulun opetushenkilökunnan mielipiteiden kunnioittamista.

Lasten osalta vanhemman faktorille sidotut vastinmuuttujat hipoivat keskinäistä jänte-
vyysrajaa arvolla .48, kun se aikuisilla oli .75.

2 PERFp F2: Neuvotteleva sääntöjen perustelija

Kuva 6. F2:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 10. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F2 (PERFp)

Muuttujat	Vastinmuuttujat ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painoarvo
06// Perustelen asettamani säännöt	26/ Vanhemmat perustelevat asettamansa	F2/ .534 (-) säännöt
13// Jos lapseni käyttäytyy huonosti...	12/ Jos käyttäydyn huonosti, vanhempani selittävät, miksi se, mitä tein, on väärin	F2/ .493 (-)
21//Jos lapseni on ollut ilkeä...	21/ Jos olen ollut ilkeä, vanhempani kysyvät minulta usein, miltä tuntuisi, jos joku tekisi saman minulle	F2/ .587 (-)
28// Minun on helppo rakastaa lastani	29/ Minun on helppo rakastaa vanhempiani	F1/ .647 (-)

Vanhemman 'neuvottelevan sääntöjen perustelijan' perspektiivi vaikuttaa yliammutulta ihanteelta lapsen arvioihin verrattuna. Nuori raportoi vanhemman empaattiset perustelut-aidot vähäisemmiksi kuin vanhempi itse. Tuloksen perusteella toteutunut sääntöjen perustelu ei ole saavuttanut lapsen ymmärrystä tai kysymyksessä on vanhemman harhainen käsitys tavoitteen ja sen tosiasiallisen toteutumisen koherenssista.

Aikuisen on helpompi rakastaa lasta kuin lapsen vanhempaa. Tulos indikoi nuoren sopeutuvasta käyttäytymisestä. Jos tilannetta tarkastellaan lapsen perspektiivistä, rakastamisen vaikeus on ymmärrettävissä perustelemattoman ja epäempaattisen käyttäytymisen viitekehyyksessä – etenkin, kun vanhempi itse kokee olevansa empaattisempi kuin lapsen (C21) arvioimana. Aikaisemman dimension perusteella rakastamisen helppous korreloi vanhemman rajattoman 'lapsenpassaajan' faktoriin, joten rakastamisen vaikeutta ei tulisi tulkita kielteisesti.

Jänteveyskertoimet ovat lapsilla .73 ja aikuisilla .77.

3 PERFp F3: Rajaton ‘lapsenpassaaja’

Faktorien jänteveysmittauksissa vastinmuuttajat alittavat vaaditun rajan .40 (.091). Tämän takia käsitevaruutta on vaikea tulkita toisiinsa kiinnittyvien muuttujien kokonaisuutena. Aikuisten osalta jänteveys arvo on .62:ksi.

Käsittekarttana ‘rajaton lapsenpassaaja’ tarjoaa viitekehysten, jossa passaaminen löytää merkityksensä sellaisen velvoitteen palkitsemisesta, missä tekemotiivin tulisi pitäytyä enemmän velvollisuuksien hoitamiseen kuin niistä saatavan palkkion ajattelemiseen. Toiseksi passaaminen liittyy sellaisten tehtävien hoitamiseen, jotka objektiivisesti ottaen kuuluisivat toiselle delegoitavaksi. Esimerkiksi roskien viemisestä ja vuoteensijaamisesta saatetaan palkita tai ne tehdään toisen puolesta.

Vanhempi ilmoittaa, ettei palkitse velvollisuuksien hoitamisesta, mutta lapsi käsittää saavansa palkkion velvollisuuksien hoitamisesta. Lapsen kuuliaisuuden huomioiminen saattaa olla vailla tarkoituseriä, mutta lapsi kokee sen ‘maksuksi’, mikäli ohjautuu käyttäytymisessään ulkoapäin. Lapsenpassaajan rooli vahvistaa sisäisen asenteen ja motivaation passiivitumista. Ajatus ‘*Minä* teen asioita’ korostaa subjektin asemaa ja merkitystä, kun velvollisuuksien hoidossa ajatuksen tulisi painottua seuraavasti: ‘*Minun tulee hoitaa asiat*’.

Mielenkiintoa ‘lapsenpassaajan’ faktorissa herätti anteeksipyyttämisen vaikeuden yhteys lapsen elämän vähäiseen ohjaukseen. Subjekti, joka määrittyy passauksessa rivienvälisistä palkitsemisen ja passiivisuuden kautta, ei saavutakaan asemaansa kasvatusvastuullisena. Ohjaaminen jää lapsen *velvollisuudeksi*, kuten myös anteeksipyyntö, joka koskee velvollisuuden haltuunottoa.

4 PERFp F4: Vihainen hyväksikäytetty

Muuttujien ja vastinmuuttujien välille ei löytynyt merkitseviä keskiarvoeroja. Vihaisen hyväksikäytetyn käsitevaruus hahmottaa yhtenäisen kuvan kasvattajasta, jolle on helppo valehdella, ja joka huutaa lapselleen olevansa pettynyt tähän, on vihainen lastaan kohtaan ja kiroilee lapsensa kuullen.

Hyväksikäytetyn on vaikea erottaa valehtelijaa todenpuhujasta. Hyväksikäytetty ei tuhlaa energiaansa vaikeisiin kasvatustilanteisiin, vaan ottaa maailman sellaisena, kuin se hänelle annetaan – helppona ja selitettävänä. Massiivinen pettymyksen tunne kohdistuu koko persoonaan ja eristää persoonan seurauksen syyksi. Teon sijasta ihminen tulkitaan syyksi pettymykseen. Etäisyys ja irrottautuminen ovat keskeisiä vain epätodellisuudessa, valheessa. Kasvatettavan on hyvin vaikea oppia erottamaan oma teko persoonastaan – ja samalla sen intentio. Lapsen ja aikuisen rikkomukset ovat ‘sattumatekoja’, jotka voidaan aina selittää moraalisesti hyväksyttäväksi. Lapsi oppii sisäsyntyisen tarpeen valehdella rikkomukset eettisesti oikeiksi teoiksi.

Faktorin reliabiliteetti α on aikuisen osalta .55 ja lapsen osalta .42.

1 FOREGp F1: Rikkomuksen sovittelu – muutoksen sallivat tunteet

Lasten osalta faktorin reliabiliteetin arvo määrittyi liian alhaiseksi (.23), joten käsitevaruutta on mahdoton käyttää t-testitulosten kokonaisviitekehystenä.

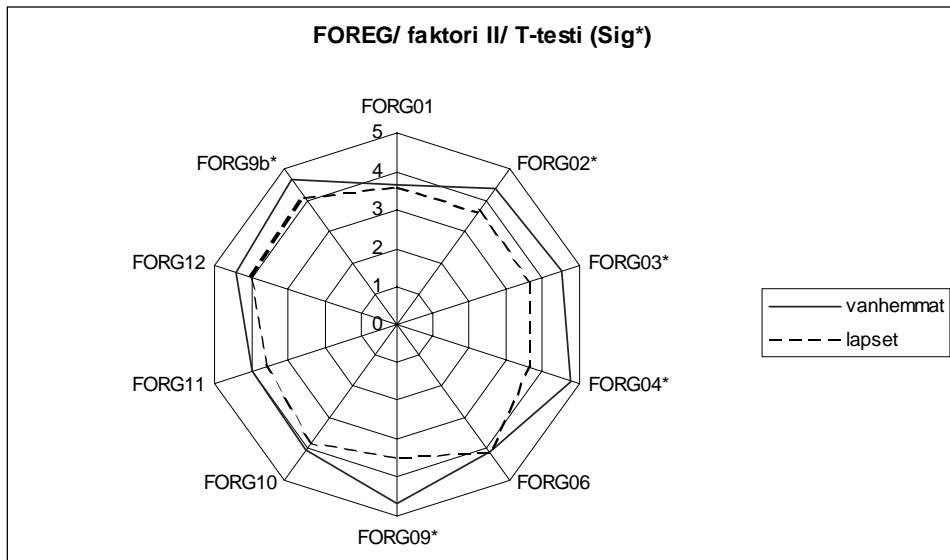
Rikkomuksen sovittelussa vanhempi kokee tärkeäksi, että lapsi voi luottaa siihen, ettei lasta syyllistetä myöhemmin. Lapsen leimaaminen ei kuulu muutoksen salliviin tunteisiin.

Arvaten voimavarojen vähäisyys kasvatuksessa pakottaa vanhemman antamaan jotakin, mitä hänellä ei ole. Muutoksen sallivien tunteiden ollessa vähissä leimaamista pyritään

välttämään, mutta myöhemmissä rikkomuksissa aikaisemmat virheet 'nostetaan pöydälle'. Tilanteen emotionaalista ilmapiiriä hallitsee epätoivo, vaikka muuttuminen edellyttää autenttista toivoa. Pakottava anteeksipyyttäminen kiristää anteeksiannon ja sitoo sen aikaisempiin erehdyksiin.

2 FOREGp F2: Rikkomuksen jälkeinen toivo

Kuva 7. F2:n käsiteavaruus ja muuttujakohtaiset riippuvien mittausten t-testit vanhemmille ja lapsille

Taulukko 11. Poikkeavat muuttujat käsiteavaruudessa F2 (FOREGp)

Muuttujat	Vastinmuuttuja ja niiden sisältö	Vastinmuuttujan painokerroin
02// Rikkomustilanteessa tiedän tarkkaan, että olen vanhempana vastuussa siitä, millaisen käsityksen lapsi saa itsestään ihmisenä	03/ Olen arvokas ihmisenä, vaikka tekoni puhuvat toista	F1/ .619 (-)
03// Rikkomuksen tapahduttua annan lapsen ymmärtää myöhemmin, että luotan häneen ja toivon hänen muuttavan käyttäytymistään	02/ Vanhempani ovat antaneet ymmärtää, että rikkomuksen tehneäkin voin ja tulen muuttamaan asenteitteni lisäksi myös käyttäytymistäni	F2/ .659 (-)
04// Tarkoitukseni on vahvistaa lapsen käsityksiä siitä, että tämä on ihmisenä edelleen arvokas, vaikka onkin rikkonut vanhempaansa vastaan	03/ Olen arvokas ihmisenä, vaikka tekoni puhuvat toista	F1/ .619 (-)
09// Minäkin tiedän saaneeni anteeksi asioita	06/ Nyt voin olla vapaa syyllisyydestä ja koston pelosta	F1/ .411 (-)
09b// Minäkin tiedän saaneeni anteeksi asioita	05/ Minulla on toivoa tulevaisuudesta	F1/ .733 (-)

On huomioitava, että anteeksianto on ohessa kuvattu prosessina. Sen osavaiheet kuvaavat vain muutamia episodeja koko prosessin kaaresta. Aladimensiokohtainen reliabilitteetti α on lapsilla .69 ja aikuisilla .68.

Frankena (1973) korostaa, että moraalisuuden on sisällytettävä oikeuden lisäksi myös armo (Enright et al. 1992: 99). Aladimension (F2) anteeksipyytämistä koskevat osiot on ymmärrettävä armokäsitteestä operationalisoiduiksi johtomotiiveiksi.

Rikkomuksen jälkeisessä toivoulottuvuudessa lapset arvioivat vanhempiensa käyttäytymisestä negatiivisemmin kuin nämä itse. Vanhemman refleктоima toiminta viittaa ihanetietoisuuteen, josta käsin he arvioivat toimintaansa. Varsinainen kasvatuskäytäntö on ainakin nuoren arvioimana puutteellisempaa.

Kritiikkiä voidaan esittää muuttujien *P02* ja *P03* rinnastamisesta. Vanhemman käsitys omasta vastuustaan lapsen kokeman arvon tukemisessa ja lapsen kokemus itsestään arvokkaana ihmisenä teoista riippumatta eroavat merkittävästi. Vanhemmat tiedostavat vastuun, mutta lapset ovat heitä varovaisempia arvioidessaan teoista riippumatonta arvoaan.

Rikkomustilanteessa lapsen kokema toivo on varauksellisempaa kuin vanhempi antaa hänen ymmärtää. Joko vanhempi ei toimi tarkoitustensa mukaisesti tai lapselle jää epäselvä käsitys siitä, mihin aikuinen pyrkii. Kasvatusviesti 'jää matkalle'.

Aikuisella on käsitys ja tietoisuus vastuustaan, mutta sitäkin suurempi osa toteaa toimivansa käytännössä 'osittain olemattomien' tarkoituseriensä mukaisesti. Osa vastanneista vaikuttaa siis toimivansa ajattelematta asiaa joko tietoisesti sen enempää, vakavammin tai omaamatta asiasta vankkaa käsitystä. Vanhemman tarkoittamatta 'selkäytimellä kasvattaminen' koituu lapsen epävarmaksi kokemukseksi omasta arvokkuudestaan.

Lapsilta kysyttiin, voivatko ja tulevatko he muuttamaan käyttäytymistään. Enemmistö vanhemmista määrittelee luottavansa ja toivovansa riskikäyttäytymisen muuttumiseen; lapsista vain kolmannes uskaltaa toivoa sitä. Lasten joukosta löytyy 'kolmannes sektori', joka harhautuu tulkinnoissaan vanhempien pyrkimyksistä huolimatta.

Koska omaa persoonaansa ei objektiivisesti ottaen voi ja tarvitse katua, toivo viittaa tekoihin. Toivon olemus perustuu toivoon vapaaehtoisuudesta. Lapsi kokee tulevaisuuteen liittyvää toivoa heikosti siinä missä enemmistöllä vanhemmista oli tietoinen kokemus anteeksiannosta. Vanhempien prosentuaalinen osuus vastaa niiden vanhempien määrää, jotka tarkoituseristään tietoisina pyrkivät vahvistamaan lapsen käsityksiä itsestään ihmisenä.

Liite 5

TEKNINEN LISÄRAPORTTI KYSELYLOMAKKEEN VASTINMUUTTUJIEN VASTAAVUUKSISTA

Lasten ja vanhempien vastinmuuttujista (ks. Liite 7) yhdistetty aineisto/ 4 Esimerkkidimensiota/ I Rule, II Beha I, III Image, IV Perf

I Rule/

Kriteeri: 2/4

1	2	3	4
FakV(1–3)	FakL(1–3)	FakYhd(1–3)	Fak('1–'3)

Skaalat:

a (I)	[2, 4, 5, 7, (12)] (.80)/ (kaikki) (.80)
b (II)	[1, 3, 6, (10)] (.77)/ (1, 3, 6) (.81)
c (III)	[8, 9, 11, 13, 14] (.80)/ (kaikki) (.80)

Skaalassa b/osio 10 muodosti ylimääräisen osion. Kun se poistettiin reliabiliteettimitauksista, arvo nousi .77:sta .81:een. Joka tapauksessa mitattu reliabiliteetti on korkea. Skaaloista a/ osio (12):sta mukaanottaminen nosti mitattua reliabiliteettia, joten se voidaan sijoittaa skaalaan sen sisäistä jänteveyttä vahvistavaksi.

Verrattaessa skaalojen (a–c) sisältöjä (osioita) tutkimuksen t-testikuviiin, jossa käsiteava-ruudet on muodostettu vanhempien faktorilatautumien perusteella, havaitaan, että ne ovat osioiltaan identtiset.

II BehaI/

Kriteeri 2/4

1	2	3	4
FakV(1–3)	FakL(1–3)	FakYhd(1–3)	Fak('1–'3)

Skaalat (on koodattu tässä dimensiossa lasten koodimerkintöjen mukaan):

a (I)	[1, 2, 5, 6, 13, 15, (16), 23, 25, 28, (4), (11)] (.75)/ (kaikki) (.75)
b (II)	[(8), (11), 21, 22, 24, (10), (18)] (.59)/ (21, 22, 24, 10, 18) (.63)
c (III)	[(4), (8), 26, 27] (.59)/ (8, 26, 27) (.65)

Skaalassa a ei muodostunut liukuvia osioita. Ylimääräisiä osioita yksittäin poistamalla arvo ei muuttunut.

Skaalassa b ylimääräisiksi osioiksi määräytyivät reliabiliteettikriteerin mukaan (8,11). Kun ne poistettiin, mitattiin arvoksi .63.

Skaalassa c ylimääräisenä osiona esiintyy (4). Kun osio 4 poistettiin, arvo kohosi (.65):een. Osion (8) läsnäolo (.647) ei muuta arvoa erityisesti (.648).

Verrattaessa skaaloja (a-c) tutkimuksen t-testikuviin, havaitaan, että yhdistelmäaineiston (lapsi+vanhempi) vastinmuuttujien perusteella lasketut faktorit poikkeavat jossain määrin vanhempien faktoreille latautuvien osioiden sisällöistä.

F1:ssa (*Epäluotettava vastavuoroisuus*) osio 10 korvautuisi osio 9:lla.

F2:ssa (*Dialogiyrityksen pilkkaaminen*) kuva täydentyisi osioilla (10), (11) ja (22).

F3:ssa (*Empatia ja auttaminen*) osiot (11) ja (22) poistuisivat. Osio (18) jäisi kuvaan. Sen olemassaolo (.59) heikentää mitattua reliabiliteettia (.64) jonkin verran.

Yhteenvetona voidaan ajatella, että vanhempien vastausten perusteella lasketut ja nimetyt faktorit tarkentuvat yhdistelmäaineistojen mukaantullessa merkityksessään suuntaan, joka huomioi myös lapsen näkökulmaa.

III Image/

Kriteeri: 2/4

1	2	3	4
FakV(1-4)	FakL((1-4)	FakYhd(1-4)	Fak('1-'4)

Skaalat

a (I)	[1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, (15), (17)] (.85)/(Kaikki) (.85)
b (II)	[13, 14, (8), (19), (20), (21), (22)] (.49)/(13, 14, 8) (.61)
c (III)	[11, 12, 18, (16)] (.48)/(11, 12, 18, 16, 2, 6, 21, 22) (.59)
d (IV)	[(2), (6)] (.34)/(19, 29)(.63)

Skaalassa a ei muodostunut reliabiliteettia heikentäviä osioita. Sulkeisiin merkityt (15) ja (17) kasvattavat reliabiliteetin arvoa (.85), kun se jäljelle jääneille osioille laskettuna on (.83).

Skaalan a osiot vastaavat identtisesti käsiteavaruuden FI kuvaamia osioita. *Positiivinen identifikaatio* -faktori säilyy merkityksessään.

Skaalassa b ilmenee epäsuhtaa. Syyllisyyttä kuvaava faktori jakautuu kahtia. Skaalaan b tulevat mukaan (13, 14, 8), jolloin reliabiliteetin arvo on .61. Jos mainitut ylimääräiset muuttujat määritellään mukaan, arvoksi saadaan .49. Syyllisyyttä kuvaavalle faktorille latautuvat osiot indikoivat eräänlaisesta ydinsyällisyydestä. Faktori voidaan nimetä *ydinsyällisyydeksi*.

Sisällöllisesti skaala c ilmaisee syyllisyyden toisen puolen. Parhaan reliabiliteetin arvon tuottavat muuttujat (11,12, 18, 16, 2, 6, 21,22) arvolla .59. Alkuperäisen skaalan c kuvaavana muuttujat (11,12, 18, 16) tuottaisivat arvon .48. Faktori voitaisiin nimetä *riippumattomuuden ja fyysisen kurituksen* faktoriksi.

Skaala d (2, 6) tuotti arvon .34, joka alittaa vaaditun 0.4 rajan. Koska (2,6) integroitiin skaalaan c, jäljelle jäivät muuttujat (19, 20). Niiden keskinäiseksi koheesioksi määrittyi

.63, joka todistaa vahvasta sisällöllisestä kiinteydestä. Tämän perusteella niille luotiin oma skaala (d). Sisältönsä perusteella faktori voidaan nimetä *ymmärtäväksi empatiaksi*.

Kun yhdistettyjen aineistojen perusteella luotuja skaaloja verrataan tutkimuksen käsitevarauksiin, osoittautuu, että skaalat a ja d vastaavat tutkimuksen käsitevarauksia (faktorit I ja III) identtisesti.

Sen sijaan faktorit II ja IV jäsenyvät uudelleen. Niille latautuvien osioiden sisällöt jakautuvat ydinsyylisyyden sekä riippumattomuuden ja fyysisen kurituksen faktoreiksi.

Ydinsyylisyys kantaa käsityksiä anteeksiantamattomuuden kokemuksista, syylisyyden kokemuksista ja pakosta tehdä kaikki toisin, kuin omat vanhemmat tekivät. Riippumattomuus ja fyysisen kurituksen faktori kuvaavat syylisyyden ilmenemisen kääntöpuolta: fyysisen kurituksen oletetuksi seuraukseksi nähdään riippumattomuus toisista, mikä ilmenee pelkona rakastaa toista ja luottaa toiseen. Kokonaisuudessaan lapsuudenkodissa suojaksi rakennettu riippumattomuus heijastuu kasvatustyössä tunne-epävarmuutena siitä, toimiiko kasvattajana oikein.

IV Perf/

Kriteeri 2/4

1	2	3	4
FakV(1–4)	FakL(1–4)	FakYhd(1–4)	Fak('1–'4)

Skaalat

a (I)	[(5), 12, 14, 15, 17, 19, 26, 28, 29] (.58)/(12, 14, 15, 17, 19, 26, 28, 29) (.59)
b (II)	[1, 3, 4, 6, 8, 13, 21, 25, (30)] (.72)/(1, 3, 4, 6, 8, 13, 21, 25) (.73)
c (III)	[2, (10), 18, (20), 22, 23, 27] (.55)/(2, 18, 22, 23, 27) (.61)
d (IV)	[9, 11, 16, 24] (.50)/(kaikki) (.50)

Skaalassa a osio (5) on oletettu ylimääräiseksi. Sen vaikutus reliabiliteetin arvoon on kuitenkin niin merkityksetön, että se voidaan integroida skaalaan.

Skaalassa b on sama tilanne: osiota (30) ei poisteta.

Skaalasta c voidaan poistaa osiot (10, 20). Niiden merkitys mitattuun arvoon on 0.06.

Skaalassa d kaikki osiot säilytetään. Niille mitattu reliabiliteetti jää tosin alhaiseksi.

Kun skaaloja verrataan tutkimuksen käsitevarauksiin, huomataan, että skaala d vastaa identtisesti faktori IV:tä. Muiden skaalojen osalta esiintyy hajaannusta. Esimerkiksi vanhemman *neuvotteleva sääntöjen perustelija* -faktori täsmentyy puuttumukseksi, jossa vääriä teko selitetään sanallisesti syy-seuraussuhteilla. Sen sijaan vanhemman *välitön puuttuminen rikkomuksiin* -faktori sävyttyy ehdottomalla puuttumisella, jossa syy-seuraus-suhteet selvitetään materiaalisella palkitsemisella. Kysymyksessä on ilmeisimmin behavioristisemmin painottunut kasvatustapa. Siinä kasvatettavan rajoja 'kunnioitetaan' välinpitämättömyydellä. Mahdollisia tulkintoja pohtiessa herää epäily, hyvittääkö itsensä 'virheetömäksi' tituleerannut vanhempi huonoa omaatuntoaan passaamalla lasta.

Yhteenvedon voidaan todeta, että vastinmuuttajat vastaavat toisiaan t-testikuvissa parhaiten rule-ulottuvuudessa, beha-ulottuvuuden epäluotettava vastavuoroisuus-faktorissa, image-dimension positiivinen identifikaatio -ja ymmärtävä empatia -faktorissa ja perf-ulottuvuuden vihainen hyväksikäyttäjä-faktorissa. Summa summarum kysymys on läheisyyden ja sen kääntöpuolen äärikokemuksista, joiden osalta tulkintojen voidaan olettaa yhtyvän.

Sen sijaan esimerkiksi syyllisyystulkinnat jakautuvat yhdistelmäaineistoissa ytimeen ja sen kehäkokemuksiin. Anteeksiantamattomuuden kokemus vaikuttaa etäännyttävän ihmistä tämän tarvitsevuudentunteesta, mikä kytkeytyy syyllisyyden kokemiseen. Pelko lähestyä toista indikoi sen ohella kasvattamisen pelkoa: kasvattaako oikein? Lapsuudenkodin kasvatusmetodeja uhmaava kasvatustoiminta saattaa siis kääntyä kasvattajaa ja kasvatettavaa vastaan. Syyllisyys ja sen synty näyttävät liittyvän kiellettyyn läheisyyteen.

Selitykset:

FakV = Vanhemman aineiston perusteella laskettu faktorirakenne

FakL = Lapsen aineiston perusteella laskettu faktorirakenne

FakYhd = Vanhemman ja lapsen yhdistettyjen vastinmuuttajien aineiston perusteella laskettu faktorirakenne

Fak('n) = Vanhemman ja lapsen yhdistettyjen vastinmuuttajien aineiston perusteella laskettu faktori ('n)/ faktorien määrä on määritelty etukäteen arvolla '1' alidimensiokohtaisesti eli vanhemman faktoreille latautuneiden osioiden perusteella.

Tummennetut osiot tarkoittavat niitä osioita, jotka edustavat skaaloissa mahdollista ylimäärää alentaen reliabiliteetin arvoa.

Liite 6

TAUSTA- JA VASTINMUUTTUJAT /Kyselylomakkeet

Parent	Child
EMUSP SUCCV	GENDER SUCC
VASTAAJA PERHKOKO PERHTIL KOULUTUS EMUHIST SISARUK	
	AGE CL
VERTYO01-07	
RULEP01	RULEC01
RULEP02	RULEC02
RULEP03	RULEC03
RULEP04	RULEC04
RULEP05	RULEC05
RULEP06	RULEC06, BEHACA12
RULEP07	RULEC07, BEHACA14
RULEP08	RULEC08, BEHACA17
RULEP09	RULEC09, BEHACA18
RULEP10	RULEC10, BEHACA19
RULEP11	RULEC11, BEHACA20
RULEP12	RULEC12, BEHACB05
RULEP13	RULEC13, BEHACB06 +/-
RULEP14	RULEC14, BEHACB25 +/-

Parent	Child
BEHAPA01	BEHACA01
BEHAPA02	BEHACA02 +/-
BEHAPA03	BEHACA05
BEHAPA04	BEHACA06
BEHAPA05	BEHACA08
BEHAPA06	BEHACA11
BEHAPA07	BEHACA13
BEHAPA08	BEHACA15
BEHAPA09	BEHACA16
BEHAPA10	BEHACA21
BEHAPA11	BEHACA22 +/-
BEHAPA12	BEHACA23
BEHAPA13	BEHACA24
BEHAPA14	BEHACA25
BEHAPA15	BEHACA26
BEHAPA16	BEHACA27
BEHAPA17	BEHACA28
BEHAPA18	BEHACA04
BEHAPA19	IMAGE01
BEHAPA21	BEHACA10
BEHAPA22	BEHACA18 +/-
BEHAPB01	BEHACB01
BEHAPB02	BEHACB02
BEHAPB03	BEHACB03
BEHAPB03	BEHACB08
BEHAPB04	BEHACB04
BEHAPB05	BEHACB07
BEHAPB06	BEHACB08
BEHAPB07	BEHACB09
BEHAPB08	BEHACB10
BEHAPB09	BEHACB11
BEHAPB10	BEHACB12
BEHAPB11	BEHACB13
BEHAPB12	BEHACB14
BEHAPB13	BEHACB15
BEHAPB14	BEHACB16
BEHAPB15	BEHACB17
BEHAPB16	BEHACB18 +/-
BEHAPB17	BEHACB19
BEHAPB18	BEHACB20
BEHAPB19	BEHACB21
BEHAPB20	BEHACB22
BEHAPB21	BEHACB23
BEHAPB22	BEHACB24 +/-
BEHAPB23	BEHACB26
BEHAPB24	BEHACB27
BEHAPB25	BEHACB28 +/-

Parent**Child**

IMAGEP01	IMAGE01
IMAGEP02	IMAGE02 +/-
IMAGEP03	IMAGE03
IMAGEP04	IMAGE04
IMAGEP05	IMAGE05
IMAGEP06	IMAGE06
IMAGEP07	IMAGE07
IMAGEP08	IMAGE08
IMAGEP09	IMAGE09
IMAGEP10	IMAGE10
IMAGEP11	IMAGE11
IMAGEP12	IMAGE12
IMAGEP13	IMAGE13
IMAGEP14	IMAGE17
IMAGEP15	IMAGE14
IMAGEP16	IMAGE15
IMAGEP16b	IMAGE25
IMAGEP17	IMAGE16
IMAGEP18	IMAGE18
IMAGEP19	IMAGE20
IMAGEP20a	IMAGE21,
IMAGEP 20b	IMAGE22
IMAGEP21	IMAGE23
IMAGEP22	IMAGE24

Parent**Child**

PERFP01	PERF01
PERFP02	PERF02
PERFP03	PERF03
PERFP04	PERF04
PERFP05	PERF05
PERFP06	PERF26
PERFP07	PERF06
PERFP08	PERF07
PERFP09	PERF08
PERFP10	PERF09
PERFP11	PERF10
PERFP12	PERF06
PERFP13	PERF12
PERFP14	PERF13
PERFP15	PERF14
PERFP16	PERF15
PERFP17	PERF16
PERFP18	PERF17
PERFP19	PERF18
PERFP20	PERF19

PERFP21	PERF21
PERFP22	PERF22
PERFP23	PERF23
PERFP24	PERF24
PERFP25	PERF25
PERFP26	PERF27,
b	PERF31,
c	PERF20
PERFP27	PERF28,
PERFP28	PERF29
PERFP29	PERF30 +/-
PERFP30	PERF11

Parent

Child

FOREGP01	FOREG01 +/-
FOREGP02	FOREG03
FOREGP03	FOREG02,
	FOREG07
FOREGP04	FOREG03
FOREGP05	FOREG04
FOREGP06	FOREG05
FOREGP07	FOREG06
FOREGP08	FOREG04
FOREGP09	FOREG06
FOREGP09b	FOREG05
FOREGP10	FOREG08
FOREGP11	FOREG09
FOREGP12	FOREG12

Parent

Child

HOPE01	
HOPE02	
HOPE03	
HOPE04	FOREG10
HOPE05	
HOPE06	
HOPE07	FOREG11

Haastattelurunko/ VANHEMMAT

- 1) **Vanhemman odotukset lapsesta yksilönä**
 - Mitä odotat lapseltasi yksilönä?
- 2) **Vanhemman odotukset lapsesta yhteiskunnallisesti**
 - Mitä odotat lapseltasi yhteiskunnallisesti?
- 3) **Lapseen kohdistetut ihanteet ja niiden esittäminen**
 - Millaisia ihanteita sinulla on lapsestasi? Millainen on ihanne-lapsesi?
 - Millaiset asiat harmittavat lapsesi käyttäytymisessä?
 - Koetko, että lapsesi tulee jonakin päivänä vastaamaan odotuksiisi?
- 4) **Lapseen kohdistetut velvollisuudet ja niiden esittäminen**
 - Millaisia velvollisuuksia lapsellasi on kotona?
- 5) **Aikuisen lapsen kohdistama**
 - 5.1 **Syällisyys**
 - Kuvaa tilanne, jossa olet ollut vihainen lapselle ja lapsesi on kokenut syällisyyttä
 - 5.2 **Häpeä**
 - Kuvaa tilanne, jossa olet halunnut lapsen häpeävän käytöstään
- 6) **Lapsen aikuiseen kohdistama**
 - 6.1 **Syällisyys**
 - Onko lapsesi koskaan syyttänyt sinua mistään?
 - 6.2 **Häpeä**
 - Onko lapsesi koskaan ollut sitä mieltä, että sinun olisi ollut syytä hävetä käyttäytymistäsi?
- 7) **Lapsi kasvatettavana**
 - 7.1 **Aikuiskeskeisyys: rajat, sääntöjen asettaminen**
 - Millainen olet rajojen ja sääntöjen asettelijana? Lapsu, sopiva vai ankara?
 - Minkälaisista periaatteista et joustaa?
 - Kumpi vanhemmista lähestyy lasta helpommin ristiriitatilanteissa?
 - 7.2 **Lapsikeskeisyys: lapsen tarpeet huomioonottava kuunteleminen**
 - Kumpaa lapsesi lähestyy helpommin ja millaisissa asioissa?
 - Minkälaisissa kasvatuskysymyksissä suksenne ovat menneet ristiin?
- 8) **Kuri (rajojen oikeudenmukaisuus)**
 - 8.1 **Rajojen oikeudenmukaisuus vanhempien kannalta**
 - Asetetaanko perheessä rajoja lapselle? Millaisia jne?
 - 8.2 **Rajojen oikeudenmukaisuus lapsen kannalta**
 - Saako lapsi tilaisuuden puolustautua? Kuunnellaanko lasta riittävästi?
- 9) **Molemminpuolinen anteeksianto ja läheisyys**
 - Muistatko, mitä pyysit lapseltasi viimeksi anteeksi? Kerro jostakin anteeksipyynnöstä.

- 10) Keskustelunlaatu lapsen tekemän rikkomuksen jälkeen**
– Jos lapsi on toiminut väärin jossakin tilanteessa, millaiset roolit teillä on perheessä, kun tilanne selvitetään ja puretaan? Kuka on johtaja ja sanoo viimeisen sanan?
- 11) Kanssavanhempien tuki**
– Miten toiset vanhemmat ovat tukeneet teitä vanhempana olemisessa?
– Kerro jotakin lapsuudenkodistasi ja vanhemmistasi, kurinpidosta jne.
- 12) Ikätoverin korvaama tuki/ Vanhemman arvio lapsensa antaman vastauksen sisällöstä**
– Mitä arvelisit lapsen vastaavan, kun häneltä on kysytty, että voiko ystävä korvata vanhemman?
- 13) Aktuaalinen rooli kasvattajana (omakohtainen arviointi)**
13.1 Mahdollinen poikkeama ihanteesta/Syytulkinnat
– Mitä tekisit tänään toisin kasvatuksen suhteen?
- 14) Vanhemmuudessa onnistumisen riippuminen lapsesta**
– Riippuuko vanhemmuudessa onnistuminen lapsesta?
- 15) Kunnioitus**
15.1 Kunnioittaminen
– Mitä kunnioitat lapsessasi erityisesti?
15.2 Kunnioittamisen vaikeus
– Mitä hänessä on vaikea kunnioittaa?
- 16) Varoitus tai neuvo**
16.1 Omalle lapselle
16.2 Kaikille lapsille
– Millaisen varoituksen tai neuvon haluaisit antaa omalle ja/tai kaikille lapsillesi?

Haastattelurunko/ LAPSET

- 1) **Vanhemman odotukset lapsesta yksilönä**
 - Millaisen ihmisen vanhemmat ovat halunneet kasvattaa sinusta?
- 2) **Vanhemman odotukset lapsesta yhteiskunnallisesti**
 - Mitä vanhemmat odottavat sinusta tulevaisuudessa? Millaista kansalaista he toivovat sinusta? Mitä vanhemmat odottavat sinun tekvän koulun jälkeen?
- 3) **Lapseen kohdistetut ihanteet ja niiden esittäminen**
 - Millaisia ihanteita vanhemmillasi on sinusta?
 - Onko sinusta tuntunut joskus, ettei riitä vanhemillesi? Millaisissa tilanteissa?
 - Koetko, että voit vastata jonakin päivänä vanhempien sinuun kohdistamiin odotuksiin?
- 4) **Lapseen kohdistetut velvollisuudet ja niiden esittäminen**
 - Millaisia velvollisuuksia sinulla on kotona? Kotityöt?
- 5) **Aikuisen lapsen kohdistama**
 - 5.1 **Syyllisyys**
 - Kuvaa tilanne, jossa vanhemmat ovat olleet vihaisia ja halunneet sinun kokevan syyllisyyttä jostakin teosta.
 - 5.2 **Häpeä**
 - Kuvaa tilanne, jossa vanhemmat ovat halunneet sinun häpeävän käytöstäsi.
- 6) **Lapsen aikuiseen kohdistama**
 - 6.1 **Syyllisyys**
 - Millaisessa tilanteessa olet ollut vihainen vanhemmallesi ja sinä olet tehnyt hänelle selväksi, missä hän on toiminut väärin?
 - 6.2 **Häpeä**
 - Oletko ollut koskaan sitä mieltä, että vanhempasi olisi tullut hävetä käyttäytymistään? Tai sinä olet hävennyt hänen/heidän käyttäytymistään? Millaisessa tilanteessa?
- 7) **Lapsi kasvatettavana**
 - 7.1 **Aikuiskeskeisyys: rajat, sääntöjen asettaminen**
 - Millaisia vanhempasi ovat rajojen ja sääntöjen asettelijoina? Lepsuja, sopivia vai ankaria?
 - Minkälaisista periaatteista he eivät jousta?
 - Ovatko vanhempasi oikeudenmukaisia?
 - Mistä rajat ovat peräisin?
 - Mistä tiedät, että rajat ovat oikeudenmukaisesti asetettuja?
 - Kumpaa vanhemmista lähestyt helpommin ristiriitatilanteissa?
 - 7.2 **Lapsikeskeisyys: lapsen tarpeet huomioonottava kuunteleminen**
 - Kumpaa vanhempaa lähestyt helpommin ja millaisissa asioissa?
- 8) **Kuri (rajojen oikeudenmukaisuus)**
 - 8.1 **Rajojen oikeudenmukaisuus vanhempien kannalta**
 - Asetetaanko perheessä rajoja sinulle? Millaisia jne?
 - 8.2 **Rajojen oikeudenmukaisuus lapsen kannalta**
 - Kuunnellaanko sinua riittävästi?

- 9) Molemminpuolinen anteeksianto ja läheisyys**
– Muistatko, mitä pyysit vanhemmaltasi viimeksi anteeksi? Kerro jostakin anteeksipyynnöstä. Muistatko, mitä vanhempasi ovat pyytäneet sinulta anteeksi?
- 10) Keskustelunlaatu lapsen tekemän rikkomuksen jälkeen**
– Jos olet toiminut väärin jossakin tilanteessa, millaiset roolit teillä on perheessä, kun tilanne selvitetään ja puretaan? Kuka on johtaja ja sanoo viimeisen sanan?
– Saatto tilaisuuden puolustautua?
- 11) Ikätoverien tuki**
– Miten kaverit ovat tukeneet sinua?
– Miten olet itse tukenut kavereitasi?
- 12) Ikätoverin korvaama tuki**
– Voiko ystävä korvata vanhemman?
- 13) Vanhemman aktuaalinen rooli kasvattajana (lapsen arviointi)**
13.1 Mahdollinen poikkeama ihanteesta/Syytulkinnat
– Mitä tiedät vanhempiesi kasvatuksesta?
– Millaisia asioita olet jäänyt kaipaamaan kasvatuksessasi?
– Millainen on ihannevanhempi?
– Millainen vanhempi sinä haluaisit olla jonakin päivänä?
– Millaisissa asioissa asettaisit lapsellesi ehdottomat rajat?
- 14) Vanhemmuudessa onnistumisen riippuminen lapsesta**
– Mikä tekee mielestäsi vanhemmasta vanhemman? Mikä erottaa lapsen vanhemmasta?
- 15) Kunnioitus**
15.1 Kunnioittaminen
– Mitä kunnioitat vanhemmassasi erityisesti?
15.2 Kunnioittamisen vaikeus
– Mitä hänessä on vaikea kunnioittaa?
- 16) Toivomus**
16.1 Omille vanhemmille
16.2 Opettajille, kasvattajille, kaikille vanhemmille ja aikuisille?

TAPAUKSET 4–10 TAULUKOITUINA/ Kvalitatiivinen osa

4. Tapaus Sanna

<p>K Kaikki muuttajat</p>	<p>S(P): Kunnianhimoa on oltava, jotta voisi valita elämänuransa tietoisesti, ei ajautumalla S1(P): Minun ei tarvitse yrittää liikaa, sillä tiedän olevani rakastettu omana itsenäni</p>	<p>S(Q): Opetan lapselle kunnianhimoa, mutta se taitaa olla turhaa, sillä oma elämäni on hänelle kuitenkin paras esimerkki ("perustelut" eivät olisi uskottavia): pidän odotukset riittävän alhaalla, etten pety liikaa. (Samalla en vaadi itseltänikään liikoja). S1(Q): Opin katsomalla vanhempiani ja kunnioitan rajoja, joita he minulle asettavat</p>
<p>Sitaattiesimerkkejä#</p>	<p>S# I" ...Oon yrittänyt puhua, niinku että opiskelis ja tekis, että jonkun toisennäkösen, missä pääsis helpommalla, tai ei välttämättä helpommalla.. .että sä tavallaan pystyisit vaikuttamaan tulevaisuuteen tässä maapallolla." S# Ä"Jos mä ihan aattelen lastani, että minkälaisia ihanteita mulla ois sitä kohtaan, niin jotenki on hyväksynyt sen, että se on semmonen, millainen se on...ettei mitään kauheita takapakkeja vastaan tulis tässä elämässä." S# I" ...Että kun sitä odotti koulusta (lapsiltaan)niin toivo, että sitä jaksais lukee, ettei niistä tulis samanlaisia...mutta kuitenkin parempi se kun että niinku painostamalla, että susta pitää tulla jotakin ja sit tulee hampparia..." S# Ä"Niin, tai sit ois justinsa sitä valinnanvapautta...ettet sä vaan sit joudu johonkin. Mä oon itteki vaan joutunu." S# Ä"Kai sitä on semmonen toive...että se (ammatti) ois semmonen tietoinen valinta, eikä ajautuminen. Sillä lailla mä oon yrittänyt kannustaa</p>	<p>S# "Kyllä nykyään ne asetukset on niin alhaisia vissiin, ettei oo tullu sellaisii pettymyksiä sitten." S# Ä"Mä hirveesti huomaan, että mun on pitänyt monessa asiassa niinku toisenlainen... tuoda enemmän semmoista kunnianhimoa lapsiin, mitä mulla itellä...mä oon tehnyt huonosti siinä kohtaa...miten luoda se kunnianhimo lapsiin, että se kokis että nyt pitää pärjätä koulussa ja tehä näitä asioita. Ei oo niinku mulla selkeää ja sen mä koen, että se on meistä lähtöisin, että me ei oo osattu, kun meillä ei oo sitä itellä, niin me ei oo sitä kyllä lapsellekaan osattu opettaa." S# Ä"Kyllä ne mallin saa kotoa kuitenkin. Me ollaan sellaisia vähään tyytyväisiä tavallaan tässä arkisessa elämässä, niistä on tullut selkeästi samanlaisia..." S# I"Mä en muista, ei mulla varmaan ollut mitään semmoista, että siitä tulee joku balleriina tai joku..." S# I"Oon mukavuudenhaluinen ja kunnianhimoista....tietää, että jos sä meet tyrkyttämään</p>

	<p>siihen opiskeluun.”</p> <p>S# I” (Äidille): Sulla ei ollut kunnianhimoa.”</p> <p>S1# ”...Niinku ett mun vanhemmat rakastaa mua semmosena, minkälainen mä oon...”</p> <p>S1# ”Mää kelpaan tämmösenä kuin mä oon. Ja niinku lapsien pitäiski kelvata sellaisina kuin ne on, ettei niitten tarvi käydä mitään niinku esittää.”</p> <p>S1# ”...Ja kyllä mun vanhemmat on muhun tyytyväisiä ihan tämmöisenä kuin mä oon. Kyllä ne tietää itekkin, kun ei niistä kumpikaan oo vissiin ylioppilaita...ei ne sillai niin meitä mitään superhyviä oo ollu, ettei ne niinku meiltäkään odota sitte, että meiänki pitäis olla mitään superhyviä...ne on niinku koko aika sun puolellas, eikä jätä sua yksin...”</p> <p>S1# ”...Kato, määhaluaisin niinku lastenhoitajaksi.”</p> <p>S1# ”Se on musta niin väärin, että kuhan vaan pääsee jonnekin sinne (<i>oppilaitokseen</i>) eikä niinku osaa hoitaa lapsia ollenkaan. Ja semmoset, jotka osais, ei sinne pääse. Musta se on väärin. Mun mielestä se on tosi väärin...että semmoset ihmiset, jotka ymmärtää lapsista ja tietää ja haluaa mennä (<i>opiskelemaan lastenhoitoa</i>), niin sellaiset sais mennä.”</p>	<p>jotain, niin sitten sun täytyy itse olla mukana siinä niinku, että se vie sitten oman ajan.”</p> <p>S# Ä”Ehkä me on tosiaan tajuttu ja opittu hyväksymään Sanna semmoisena kuin se on...aikaisemmin...aattelin, että voi ei, että eiks se nyt niinku missään asiassa pärjää.”</p> <p>S1# ”...Ett kyllä meiän vanhemmat odottaa, että päästäänkö me nyt täältä koulusta ja ettei me jäädä himaan löhöömään...ett me päästään johonkin töihin...”</p> <p>S1# ”...Meiän vanhemmat on tosi ylpeitä siitä, että käydään kunnolla koulua...ett me ei rynnitä missään perjantai-iltana...ett me tullaan kotiin ja sovitaan ihan normaalit ajat... ett millon tullaan kotiin ja vanhemmat joka kerta tietää, missä me ollaan...”</p> <p>S1# ”Ett kyllä me niinku tiedetään ja välillä itketäänki, ku koulu menee välillä tosi huonosti, niin sitten vanhemmat yrittää sanoa, että kyllä sä siitä yli pääset...ett ne kannustaa ja on mukana ja yrittää auttaa tähän elämään.”</p> <p>S1# ”Meiän perheessä no niinku kauheen hyvä se, niinku ett meiän perheessä pyydetään aina anteeksi...”</p> <p>S# Ä”...Kyllä me kaiken kaikkiaan pyydellään toisiltamme anteeksi, jos niinku tosiaan huomaa, että on tehnyt väärin tai toista loukannut...”</p> <p>S1# ”Siis että sääntöjä on noudatettava. Sääntöjen yli ei mennä...”</p> <p>S1# ”No meiän perheessä ei oo mitään erikoisia sääntöjä... no tavarat pitää korjata pois ja jos ottaa leipää, niin jälkensä on korjattava.”</p> <p>S1# ”Mun vanhemmat ottaa</p>
--	--	--

		<p>mun tarpeet todella hyvin huomioon...kyllä ne niinku kuuntelee: aina, jos on sydänsuruja, jos joku on mennyt mönkään, niin me jutellaan aina vanhempien kanssa tai mä juttelen aina meiän äidin kanssa...”</p> <p>S1# ”...Mulla on kyllä ihan hyvät säännöt, että mää oon kyllä ihan tyytyväinen, että meiän vanhemmat on opettanu sillai niinku, että kaikkee ei voi saada, mitä haluu... esimerkiksi se kotiintuleminen. Musta se on niin hemmetin hyvä esimerkki...että ku meiän vanhemmat pelkää, kun me kävellään tuolla pimeässä yksin...”</p> <p>S1# ”Mun vanhemmat tuntee tee mut kuin omat taskunsa...”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Sekä S(P)-S(Q) ja S1(P)-S1(Q) ovat koherenssissa toisiinsa nähden niin internaalisesti kuin eksternaalisesti. Vanhemmilla on kunnioittava etäisyys lapseensa ja tämän olemassaoloon. Vanhemmat kantavat vastuunsa itsestään, hyväksyvät itsensä, mikä vaikuttaa lapseen kykyyn hyväksyä myös itsensä.</p> <p>IK/ Tulevaisuuden ura: Sanna tietää mihin ja mitä haluaa opiskelemaan, mutta ei välttämättä pääse haluamaansa tavoitteeseen (mahdollinen katkeruus).</p> <p>(vrt. contra äidin ajautuminen ammattiinsa)</p>	<p>Koherenssia leimaa kuusi asiaa:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) turvallisuus ja johdonmukaisuus 2) päätösten ja sääntöjen rationaaliset perustelut lapselle 3) rajojen kunnioittaminen 4) kriittinen itsereflektio 5) anteeksipyyttäminen 6) kasvava itsetuntemus <p>Tutkimusaineistosta osittain negatiivisesti erottuva piirre on sekä vanhempien että Sannan suhde siskoon ja päinvastoin. Koska siskoa ei ole haastateltu, on vaikea vetää johtopäätöksiä Sannan osalta onneksi koituneiden kasvatus-toimenpiteiden sovellettavuudesta siskon kohdalle ja siitä, millainen rooli siskolla on Sannan identiteetin muokkauksessa.</p>

5. Tapaus Taru

<p>IK: Rajat ja läheisyys</p>	<p>S(P): #”Neuvoja en tarvitse” ts. ”minun ei tarvitse perustella toisille tekemisiäni, kuten rangaistuksia” S1(P): Kokee tulevansa rangaistuksi persoonansa, ei tekojen takia</p>	<p>S(Q): #”Opetan lastani perustelevaan asiansa” (neuvon) S1(Q): Rajat on asetettu siksi, etten joutuisi rikkomaan niitä vastaan ts. rajat on siksi, että joutuisin rikkomaan itseäni vastaan: olen välinpitämätön</p>
<p>Sitaattiesimerkkejä #</p>	<p>S# ”Ennen kuin tein lapsia, tein selväksi sen, että mä kysyn, mutta neuvoja en tarvii. Mä en tykkää siitä, että sit taas koko ajan sanotaan, että miks sä noin teet, mikset sä tee niin tai näin...meillä on semmonen periaate, että kysytään neuvoja ja apua...muuten pyritään selviytymään itse.” S# ”Taru suurinpiirtein odottaa, että toinen ihminen menee kysymään häneltä, mikä hänellä on. (H+Ä:”Suurinpiirtein.”) S# ”Annettu työ tehdään, vaikka olis miten päin. Se on niitä periaatteita, joka koskee kaikkia meidän lapsia”. S# ”Taru ei pyydä anteeksi, ei meillä yleensä koskaan taistella mistään asioista...en muista asioita, joista ois niinku pitemmän päälle pitänyt puhua...se mistä puhutaan: ei-ilmoitetut poissaolot, alkoholi ym, mutta niiden kanssa ei oo ollu mitään.” S# ”...Ne on sitten ollu näitä ristiriitatilanteita. En ainakaan niin, että muistasin mitään tilanetta (anteeksipyyntö).” S1# ”Kun on laitettu huoneeseen (rangaistus), ne vaatii anteeksipyyntöä.” S1# ”On semmonen tunne, että teeskentelee anteeksipyyntöä.” S1# ”En tiää, (H) mistä nään, että vanhemmat uskoo mun anteeksipyynnön tai uskoo mua.”</p>	<p>S# ”Sitä mä yleensä siltä haen, sitä selitystä, että miksi. Se onkin vaikee saada. Kun se vastaus on ”en mä tiedä.” (imitoi). Mutta siihen mä pyrin...haluan opettaa Tarua puolustautumaan ja perustelevaan asioita...yleensä keskustellaan. Mä yritän hakee sitä, kysymyksillä vääntää ja kääntää sitä.”S# ”Vanhemman tytären kanssa me ollaan enemmän kavereita...15–17-vuotiaitten kanssa ei tulla toimeen, jos ei oo kavereita.” S# ”Taru aina haki turvaa isosiskosta...”isosisko vastaa, ei hänen tarvi.”” S1# ”H: Millä tavalla sun kaveri on pettänyt sua niin, että sä et enää luottanut häneen? Se on välillä mun kanssa ja sit se onkin jonkun toisen kanssa.” S1# ”Meillä ei saa olla vihainen...se on kiellettyä... Ikävät kokemukset on kiellettyjä. (H+T:”Ei/Joo”-kommentit). S1# ”Haluan saada aikaan rajoilla, ettei lapsi tee mitään pahaa...varasta tai... (H+T: Kys+ vast.). S# ”Taru lähestyy mua helpommin. (H+T)” S1# ”Kummallekin on helppo jutella/ ei ole mieltiettyä. (H+T)” S1# ”(H) Eikö teidän äiti ole</p>

	<p>S1# ”Nurkassa ollessa on sel-lainen tunne, että siellä seisoo tyhjän tähden.(H + T: ”Joo”)”</p> <p>S1# ”Tuntuu, että vanhemmat ei tunne mua/ Oon vähän kuin vieras heille. (H+T:”Joo.”)</p>	<p>mukava? En mä tiää... (jatkaa oma-aloitteisesti vaikka haast. on vaihtanut kysymystä) en mä tiedä. (H) Sä et osaa sanoa ollenkaan? En.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Vanhemmat eivät ole täysin-selvillä, miksi heidän lapsensa teki niinkuin teki. Koska vanhemmat eivät ota vastaan lapsen aitoja perusteluja (anteeksi-pyyntö), lapsi kokee, etteivät vanhemmat ole kiinnostuneita tämän todellisista ajatuksista: vallitsee rajattomuus, jolloin lapsi luo omat rajansa perustelemattomuudellaan, ns. välinpitämättömyydellään. Anteeksi-annon ja mielipiteen ilmaisun välillä vallinnee tietty yhteys. Äiti ei koe tehneensä virheitä. Hänellä ei ole tarvetta pyytää anteeksi, kuten ei tarvetta ottaa vastaan toisen tunnustusta. Lapsi ei opi kysymään itseltään: Miksi? – Eikä opi perustelevaan.</p>	<p>Lapsesta tuntuu, etteivät vanhemmat tunne häntä; lapsi ei tiedä tarkkaan, milloin hänen anteeksipyyntönsä on otettu vakavissaan ja milloin ei. Lapsi rikkoo itseään vastaan luomalla rajat perustelemattomuudellaan: ”En mä tiää”-kommentilla. Teko laukaisee vanhemman lähestymisreaktion, jolloin hän pyrkii perustelevaan lapselle, miksi tämän ei kannata jättää perustelematta ja samanaikaisesti toisaalla jättää lapsen yksin perusteluineen, joihin ei oteta riittävästi kantaa. Lapsi tulkinnee tämän välinpitämättömyydeksi itseään kohtaan. Aikuinen ruokkii IK:nsa ”tasapainoa” lapsen reaktiolla: lapsen persoonavetoinen syytulkinta rajoista perustuu osittain ilmeisesti rangaistuksen muotoon ja sen perusteluihin: rangaistava teko jää sekundääriksi.</p>

6. Tapaus Silja

<p>IK Ihanne</p>	<p>S(P): Ihannekuva Siljasta on avoin ja ulospäinsuuntautunut tyttö.</p> <p>S1(P): Kelpaan isälle vain virheettömänä, hyvine koulu-suorituksineni, mutta jos olen itseni, hän ei keskustele kansani mistään.</p>	<p>S(Q): Äiti kannustaa ja rohkaisee tyttärtään puolustautumaan isäänsä vastaan, toisaalta myös keskusteluyhteyteen.</p> <p>S1(Q): Unelma: isä hyväksyy minut sellaisenaan, tyttönä, joka ei saa ympäröivästä ketä vaan. Siis alistun isän mielivallalle, koska toisaalta kunnioitan häntä juuri sen tähden.</p>
-------------------------	---	---

Sitaattiesimerkit #		
	<p>S#: ”Että se tulis toimeen omilaan, ois onnellinen ja ulospäinsuuntautunut tietysti...”</p> <p>S#: ”No avoin ja toimielias tietysti, se on semmonen ihannekuva.”</p> <p>S#: ”...Kun sillä on semmosta reippaustakin ja sitä toivos lisää.”</p> <p>S#: ”...Mä aina kerron toiselle, miltä tuntuu, kun toinen ei puhu mitään.”</p> <p>S#: ”...Meillä oli sillai, että meidät opetettiin kunnioittamaan vanhempia ihmisiä. Mitä mekin pyritään tekemään...”</p> <p>S#: ”Ihan yleisluontoisissa asioissa (Silja lähestyy isäänsä), ihan kaikkii, jotka ei koske seksiä, tupakkaa, huumeita ja alkoholia, melkein kaikissa muissa asioissa.”</p> <p>S#: ”(Varoitukset) Ettei oo sini-silmäinen. Ettei heti usko kaikkia, mitä sanotaan ja mitä näkyy.”</p> <p>S1#: ”(H:”Mistä johtuu, että sun ja isäsi välit ovat huonontuneet?”) Siitä lähtien, kun mulla meni poikki (poikaystävän kanssa). Faija ei puhunut mulle mitään kolmeen viikkoon.”</p> <p>S1#: ”(H:”Jos olet toiminut sääntöjä vastaan, niin miten tilanne laukeaa?”) Huutaa ainakin vähän aikaa ja sitten tulee kauhee mykkis. Ja sit ne alkaa taas puhumaan. Faija ei pysty keskustelemaan mun kanssa. Sillä menee pitemmän aikaa.”</p> <p>S1#: ”Sillon (olen voinut kunnioittaa isääni), jos mää oon saanu kokeesta hyvän numeron, tai jos mulla on todistuksessa hyvä numero tai mun keskiarvo on noussut...”</p>	<p>S#: ”...Että oltiin nuorempia, niin se oli kyllä mies, joka antoi periksi, mutta mies on tänä päivänä tiukentanu sitä päivänä aika tasaisessa asemassa, että kumpikin mietti, että mitä tehdään ja mitä sanotaan, että se on niinku yhdessä...”</p> <p>S#: ”...Kun Silja on ollut alle kouluikäinen, niin Silja piirsi äidistä ja isästä kuvan. Isä oli kuningas, oikein sellainen aurinkoinen ja äiti oli kuningatar ja sillä oli suora suu, sellainen vihainen. Ja tota ainaki hän on kokenut sen sillä tavalla, että minä oon ollu se ankarampi ja sillonku on ollut alle kouluikäinen...”</p> <p>S#: ”...Ja sit kun mentiin nukkumaan, niin se oli hyvin usein ilta, niin juteltiin siitä seuraavasta koulupäivästä, miten siitä selvittää. Minä pönkitin tavallaan kauheesti Siljan itsetuntoa Siljalle ja toiset löi sen alas seuraavana päivänä kahta kauheemmin...”</p> <p>S#: ”...Mutta tota mies pitää liian nuorena Siljaa, mikä nyt onkin totta...jos kuitenkin tänä päivänä on niin vaikea ajatella sukupuoliasioita ja näitä, kyllä lä niistä täytyy pystyä keskustelemaan nyt ja jakamaan tietoa... Mies ei halua niistä keskustella, just sen takia, koska Silja on niin nuori, niinku se onkin. Hän (mies) on viestittäny mulle sen, että pidän huolen, että vien tietoa perille hänelle. Vaikka hän ei haluukaan kuulla näistä asioista.”</p> <p>S#: ”...Kyllä Silja pyrkii keskustelemaan, että meidän isäntä, että sillä on hirveen kova ääni... Ja totanoin sillonku se on vihainen, sen ääni kovenee sitte ja kun Silja tulee (kotiin myö-</p>

		<p>hässä) niin hänen on ilkeä vastata isällensä ja monta kertaa oon sanonu, että sun pitää vaan sanoo, ettei sun tarvi välittää, että sillä on vaan kova ääni...en muista mistä se asia oli, mies oli hirveen vihainen ja ja Silja sitten huusi sieltä vessasta takaisin ja mää huusin, että ”hyvä hyvä Silja, että sano vaan takaisin”, rohkaisin sitä.”</p> <p>S#: ”...Yhdessä vaiheessa se oli sillai, että se (Silja) huusi sitten sellaisia solvauksia ja mä sanoin sille, että ei solvata ja myöskin isälle, että ei saa solvata tavallaan..ja nyt tällä hetkellä tilanne on se, että ne puhuu toisilleen asiasta ja se on ihan hyvä. Kyllä mää aina kannustan.”</p> <p>S1#: ”No yks esimerkki, mun faija sano mutsille ja kummitäti oli siinä kans, että kohta toi (tytär) tulee sieltä mukulan kanssa.”...”Mää olin hiljaa.”...(H: ”Miltä susta tuntui, kun sun isäsi sanoi niin?”) No kyllä nyt silleen periaatteessa huonolta, mutta mun pitää valmistua. Me on oltu yhdessä kohta vuoden.”</p> <p>S1#: ”...Kun kävin konfirmaation ja sen jälkeen kaikki muut alkoi kiitteleen, mutta sitten faija tuli samaan kuvaan mun kanssa, niin kaikki niinku katto faijaa, kun se otti sellaisen tahallisen teko-hymyn kasvoilleen, eikä ollut sillä tavalla luonnollinen. Oliko se sit ottanu sen siitä, kun mä jäin kiinni tupakasta vai mistä...”</p> <p>S1#: ”Äitin kanssa (voi keskustella ongelmista). Isä ei kuuntele. Isä luulee, että mä käytän huumeita, mut mää</p>
--	--	--

		<p>en en oo edes koskenut huummeisiin. (H:”Oletko sanonut sen isällesi?”) Joo, mut se ei usko...Se ei ymmärrä mua.”</p> <p>S1#: ”Mutsin kanssa voi keskustella, mutta jos faija tulee siihen, niin ei se mua kuuntele. Se vaan kuuntelee, mitä mutsi sanoo ja sitte sanoo vastalauseensa tai sit sillä ei oo mitään sanottavaa tai sit se lähtee vaan pois...”</p> <p>S1#: ”...Mun jätkäkaverit on auttanu tosi paljon. (H:”Miten poikakaverit auttavat enemmän kuin tytöt?”) En tiedä. Niihin voi luottaa enemmän.”</p> <p>S1#: ”Sitä (kunnioitan isässä), jos ollaan kahdestaan vaikka Myyrmannissa, niin se ostaa jäätelöä taikka vastaavaa ja niinku haluu tavaltaan hyväksyä mut...sillai kun olin pienempi, me leikittiin...mut nykyään ei enää mitään. Se on vähän outoa...Että mutsin pystyy puhumaan helpommin ympäri kuin faijan. Että mutsille ei tarvii sanoo kuin pari sanaa ja sit se ostaa...”</p> <p>(H: ”Sä kunnioitat isääsi erityisesti juuri sen vuoksi, ettei ole niin helposti ympäri puhuttavissa?”) Just.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Siljalla on äitiensä hyvät välit. Haastattelussa Silja kertoo pääosin isästään, johon nähden suhde on muuttunut sitten lapsuusvuosien. Silja tulkitsee tulevansa hyväksytyksi isänsä silmissä vain virheettömänä ja koulussa menestyvänä tyttönä. Jos tytär harjoitellessaan elämää varten tekee virheitä omana itsenään, isä vetäytyy keskusteluyhteydestä. Äidin mielestä Silja voisi kehittyä vielä avoimuu-</p>	<p>Äiti on ottanut itselleen välittäjän roolin. Silja ja isä keskustelevat äidin kautta. Vaikka Siljalla on luottamuksellinen suhde äitiinsä, tässä on puutteita, jotka vain isä voisi korjata läsnäolollaan. Isä tarjoaa kuria, mutta vetäytyy, jos Silja tekee virheitä. Kielletty puheenaihe on nuorten seksi. Äiti kannustaa isää ja tyttärtä puheväleihin – jopa kannustaa tyttärtään puolustautumaan isäänsä vas-</p>

	<p>desa (isäänsä nähden?). Äiti tulkitsee ympäripuhumisen avoimuudeksi. Tytär ei. Siljan koikeileva ”vastuuton” käyttäytyminen ruokkii vanhempien keskinäistä inkoherenssia, jonka äiti välittäjänä joutuu/haluaa korjata K:ksi. Välitystehtävä toteutuu neuvottelemalla ja ”ympär puhumisella”, näennäisavoimuudella, kun todellista avoimuutta saattaisi edustaa isän asenne, mutta läsnäolevana, ei-hylkäävänä suhtautumisena. Vanhempien reaktiot vääristävät lapsen tulkinnat intentioistaan. Sisäinen K ilmenee läsnäolevina rajoina. Ehkä Silja tulkitseekin tunnustamisen avoimuudeksi. Äidin neuvotteleva ja vapaamielinen suhtautuminen saa Siljan tulkitsemaan tunnustamisen ympäripuhumiseksi, mutta isän seurassa isän vetäytyvä reaktio paljastaa, että ympär puhumista ”ei saa yrittää”, mutta se voisi silti onnistua. (Silja saattaa tulkita isän reaktion tavalla, ikään kuin Silja itse <i>yrittäisi</i> ympär puhumista). Mutta jos isän ehdoton suhtautuminen olisi läsnäolevaa ja armahtavaa, (virheen) tunnustaminen saisi avoimuuden leiman, koska se ei silloin kykenisi manipuloimaan auktoriteettiansa. Siten äidin hyvää tarkoittava välittäjä-assennoituminen, mikä oletettavasti kumpuaa syyllisyydestä, ruokkii tytären sulkeutuneisuutta ja estää todellisen avoimuuden (mikä ilmenee konkretiassavastoin äidin olettamuksia) kehittymistä. Vanhempien keskinäisen IK:n tulkitseminen K:ksi saa Siljan käyttäytymään tavalla, joka ruokkii vanhempien IK:ta – ja avoimuudenopettelu on valmis palaamaan toistuvasti alkuunsa.</p>	<p>taan. Välittäjän roolissa äiti saattaa vaatia osapuolilta kahta mahdotonta asiaa: 1) isää ympär puhuttavaksi ja 2) tytärtä ympär puhumaan isänsä. Toisaalta Silja kokee juuri isän kyvyn vastustaa ympär puhumista kunnioitettavaksi. Äiti murtaa rajoja, joita isä ja tytär kunnioittavat toisissaan -toistensa mahdollisia ihanteita. Se, että äiti rikkoo osapuolten keskinäisiä ihanteita, vahvistaa kenties hänen tarpeellisuudentunnettaan ja omaa asemaansa välittäjänä. – Kokea syyllisyyttä siitä, ettei ole tarpeellinen. Onko yhteistyö aviomiehen kanssa mahdollista vain välittäjän asemassa? Puhuuko äiti Siljan ympäri, koska isä ei halua? Silja ja isä vahvistavat rajojaan äidin pehmeän suhtautumisen kautta, mikä edesauttaa sulkeutumiskiirteen kiihtymistä. Omalla avoimuudellaan ja neuvottelutaidoillaan äiti ehkäissee niin tyttären kuin isän ulospäinsuuntautuneisuutta. Äidin syyllisyys koulumenneisyydestä ja tyttären koulukiusauksista ilmenee osittaisena sinisilmäisyytenä tyttären toiveita kohtaan ja haluna hyvittää mennyt kärsimys. Samanaikaisesti isä ei hyväksy huonoa koulumenes- tystä ja hylkää Siljan. Ehdotus: rajat äidiltä ja armo isältä. Siljan syyllisyys syntyy rajattomuudesta: hän saa sen, mitä ei pitäisi saada ja menettää sen, mitä ei pitäisi menettää. Tämä selittää Siljan (yli)luottamuksen ”jätäkavereihin”, joiden seurassa tulee hyväksytyksi tavalla, jolla juuri menettää isänsä hyväksynnän ja jolla ruokkii äidin asemaa välittäjänä. Silja alistuu sille, ettei mies</p>
--	---	--

		hyväksy häntä itsenään, vaan kenties seksisuorituksineen, joiden puuttuminen katkaisee keskusteluyhteyden. Kunnioitus mieheen ei synny keskustelun kautta, vaan ”Kielletyn” kautta, kuka sitä sitten määränneekin.
--	--	--

7. Tapaus Jaska

IK Puolustautuminen	<p>S(P): Opetan lastani pyytämään anteeksi ja käyttäytymään hyvin.</p> <p>S1(P): Puolustuskyvyttömyyteni vastalahjaksi saan äidin puolustuksen, vaikka tämä ensin huutaakin minulle minua kuulematta.</p>	<p>S(Q): ”Hillityllä” käyttäytymiselläsi tuomitset äitisi äkkipikaisuuden, josta tämä ei saa muuten muistutusta: kukaan ei (uskalla) huutaa hänelle.</p> <p>S1(Q): Pyydän anteeksi varmuuden vuoksi.</p>
Sitaattiesimerkit #	<p>S#: ”Jaska kyllä pyytää helposti anteeksi. Sitäki mä oon pienestä asti yrittänyt opettaa. Että jos ois sellainen tilanne, niin kyllä hän osaa sen taidon. Silloin, jos on aiheellista, niin hän pyytää helposti. Jos nyt vaikka kävelee jotenkin ja osuu, niin hän on heti pyytämässä anteeksi. Että sillä on sekin pinnalla sillä, niinku ”kiitos” ja ”anteeksi”.</p> <p>S#: ”...Joskus ihan hermostun mun mieheen, kun se vaan on niin semmonen, eikä se mistään sano mitään. (Nauraa). Että ”pitäähän sunkin osata sanoo jotakin!””</p> <p>S#: ”...Ja tietysti kun mies on aina holjaisempi, niin hän ei aina niinku paljon noteeraa siinä niinku, että hän ei paljokaan vastuuta kanno, no tietysti jotain ottaa.”</p> <p>S#: ”...Kyllä mä oon niinku tarkka, että...en mä tiedä, miten vanhaks mun täytyy sitten hallita että kai sitä joskus pitää sitten antaa vaan mennä...(nauraa).”</p> <p>S#: ”Musta hän on niin semmo-</p>	<p>S#: No se tosiaan, että pystyn tosiaan kanssa huutamaan, että siinä voisi olla rauhallisempi ja asioista voisi ottaa selvää. Siinä mä teen virheen, että liian nopeaa tipahtaa...”</p> <p>S#: ”No, olisin vähän rauhallisemmin.”...”...Että mikä olis sitten parempi?”</p> <p>S1#: ”No vähemmän niinku huutamista ja tota ei sitä äkkipikaisuutta, rauhallista keskustelua ja tota ei ääntä koroteta, jos on jotain tehny väärää, että sitä mä niinku haluaisin, että voisin tehdä lapsille, kun oon aikuinen.”</p> <p>S1#: ”(Kunnioitus) No sitä, että se suuttuu ja sitte se taas leppy. Jos se sanoo jotain, niin sit se ainakin leppy. Kun isä taas on semmonen, että se sanoo koko ajan, eikä siitä tuu loppua...”</p> <p>S1#: ”Siinä mä kunnioitan äitiä, että se pistää kaikki niinku asiat selväksi.”</p> <p>S1#: ”...Niin siinä kassalla yksi nainen sano, että isä ja</p>

	<p>nen sympaattinen, että tota...tietysti, että mää tota liikaa höösaan hänen eteensä, sairauksien takia, astman, kaikki. Että mää varmaan liikaa otan ne huomioon. Edelleen nää kaikki, että "ootsää nyt hoitanu sun lääkkees?" ja tälleen. Se on nyt varmasti niinku pinnalla."</p> <p>S1#: "...Mää olin silloin pienenä (kiusaamisesta) (siitä paidasta), ettei tää oo mitään, mutta sitten äiti huomaa ja sehän soitti ja käski ostaa uuden paidan. (H: "Eli sää et löydä ikäviä puolia äidistäsi?")</p> <p>Joo en."</p> <p>S1#: "(H: "Sä et riitele sun kavereites kanssa?" En."</p> <p>S#: "Tällaisia tilanteita meillä on monta kertaa sattunu, että mää oon niinku liian äkkiä alkanu niinku syyttämään, vaikkei niinku loppujen lopuksi, kun se asia käydään läpi, käy ilmi, ettei se ollutkaan Jaska ja niin paha siinäkään asiassa."</p>	<p>poika tottelee äitiä ja niin siinä tuli puheeksi ja äiti sano, että niin meilläki..."</p> <p>S1#: "No oikeesti kun isältä kyllä tulee se huutaminen (mulle), että mää en kyllä tiää muuta..."(H: "Mutta sun isä ei huuda sun äidille?") Ei. Tai oikeastaan äiti huutaa sit isälle taas..."</p> <p>"Että isä ei niinku huuda äidille."</p> <p>S1#: "Meillä ei äidin kanssa nyt oikein ookaan riitoja, että se on aina isi, joka alkaa huutaa ja sit se on äiti, joka tulee väliin ja sit se aina, ja sitte äiti huutaa mulle välillä...sit se pyytää multa anteeksi luonnollisesti seuraavana päivänä tai sit samana. Että jos se on päivällä tapahtunu, niin illalla tai jos se on yöllä tapahtunu, niin päivällä."</p> <p>S1#: "(Äiti) Äkkipikainen ja hermostuva, mutta sitte se taas leppy. Että kaikki, mitä se aina huutaa, niin se on sit semmosta aihetta (raha). Meillä kun on isin kanssa tullut riitaa...niin se isi sitten syytti mua siitä, että mää oisin niitä antennija ollut rikkomassa..."</p> <p>S#: "Hän (Jaska) kyllä kuuntelee musta hirveen nöyrästi sen...niinku sen, kun mä siinä, että vähän aikaa jaksaa siinä kuunnella, ettei hän siinä ollenkaan...että mä ihmettelen, miten hän pystyy olemaan niin rauhallinen! Kun minä paasaan ja toinen ihan että – aha – mutta kun hän sen tuns tietysti, että hän ei oo syyllinen...Se vaan, että mä aina alan sättimään liian äkkiä, mutta se yrittää keskustella näin, ettei ruveta huu-</p>
--	---	--

		<p>tamaan siitä asiasta, että pitäis pystyä olemaan vähän rauhallisempi.”</p> <p>S1#: ”...Ja sit se suuttu vielä enemmän, kun mä olin sit lähteny pihalle, niin sit ne (äiti) niinku paiskas sen oven siitä nenän eestä kiinni ja sit mä aattelin, että mitenköhän tässä nyt sitten käy ja mä näin ne kaverit siinä ja mä sanoin niille, että mut heitetiin vähän niinkuin ulos...”</p> <p>S1#: ”(H:” ...Mitä silloin tapahtuu, kun sun äiti huutaa sulle?”) No se menee sit siihen, että tota jos äiti huutaa, niin mä huudan vähän aikaa ja meen alakertaan...Mutta jos se on vielä koulupäivä, niin sitten koulupäivän jälkeen, se menee siihen, että mä meen vessaan ja rupeen itkeen.”</p> <p>S#: ”...Mää oon semmonen, kun mä suutun, että mä oon kauheen semmonen, että mä oon sit todella kauheen vihainen. Mutta sit mä lepyän äkkiä ja sit mua kaduttaa. Mutta semmoinen aika äkkipikainen, voisin sanoa.”</p> <p>S#: ”Mun mies on kyllä semmoinen rauhallisempi, Että hän ei niinku ensimmäisenä rupea syyttämään. Että sen voi rehellisesti sanoa, että olen kyllä erilainen kuin hän. Että hän sit kuuntelee, että onks se tosiaan syyllinen. Että hän ottaa tosiaan ihan erilaisen kannan kuin minä.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Lähtöasetelma ovat seuraava: kukaan ei huuda äidille, mutta isä huutaa Jaskalle, Jaska huutaa isälle ja äiti huutaa molemmille. Ja kaikki tottelevat äitiä.</p> <p>Puolustuskyvyttömyys saatetaan tulkita rauhalliseksi ja kohte-</p>	<p>Jaskan performanssin (Q) muoto palvelee äidin sisäistä (tosiasiallista) IK:ta tavalla, joka saa äidin tulkitsemaan sen itselleen koherentiksi.</p> <p>Äidin omantunnon syytökset laukeavat, kun tilanne alkaa</p>

	<p>liaaksi käyttäytymiseksi silloinkin, kun se ei sitä ole. ”Mielenmalttia!” Äiti puolustaa sekä isää poikaansa vastaan, että poikaansa isää vastaan. Äkkipikainen äiti hyvittää rauhantekijän eleillään oman puutteellisen itsehillintänsä – mutta silloin, kun äiti itse ei ole kohteena.</p> <p>Pojan hillitty käyttäytyminen kriisitilanteissa tuomitsee äidin käyttäytymisen: äiti menee itseensä ja nostaa poikansa sankarin jalustalle – kerta toisensa jälkeen tämä on kestänyt hänen höykytyksensä rauhallisesti – miten ihailtavaa, äiti ajattelee, miten hyvinkäyttäytyvä poika! Rauhallisuus palvelee äidin tarpeita: juuri Jaskan performansin rauhallinen ilmiasu saattaa äidin refleктоimaan tietyllä tasolla omaa käyttäytymistään – mutta äidin itsensä ehdoilla.</p>	<p>selvitä. Äiti pyytää anteeksi, mutta mitä hän pyytää anteeksi? Sitäkö, että hän luuli Jaskan käyttäytyvän huonosti, vai sitä, että hän itse käyttäytyi huonosti?</p> <p>Mikäli Jaska omaksuu hyvinkäyttäytyvän herrasmiehen miehen elkeet äidin IK:n ehdoilla, kohtelias käyttäytymisen saattaa jäädä pinnalliseksi. Negaatioksi äidin perusteet tomille syytöksille ja huutamiselle Jaska saattaa kehittää vastaavan reaktion, mutta toisen huomioonottamisen toisessa ääripäässä: ylianteeksipyytävänä olemuksena – jos Jaska ”oppi” pyytämään anteeksi ”varmuuden vuoksi” (vrt. kuten entisaikoina piiskattiin lapset ”varmuuden vuoksi”) – anteeksipyyntö ilmaistaan liian herkästi ja nopeasti – ikäänkuin omaa olemusta anteeksipyytävänä reaktionä. Anteeksipyynnön varsinainen syy jää ehkä syvällisellä tasolla viime kädessä tiedostamatta tai sitten anteeksipyyntöä ei ilmaista toiselle silloin, kun sen esittäminen <i>toiselle</i> olisi kohtalokkaan relevantti teko. On mahdollista, että Jaska kehittää syyllisyydentunteen omia intentioitaan kohtaan – juuri anteeksipyynnön ja puolustautumisen alueella. Äidin aktuaalinen reaktio saa Jaskan ehkä kokemaan syyllisyyttä siitä, että hänellä saattaisi olla perusteet, joilla puolustautua (koska ne ovat äidin sisäisessä tulkinnassa merkki syyllisyydestä). Sen sijaan <i>tabula rasamainen</i> reaktio pojan taholta ”todistaa” tämän viattomuudesta. Syyllisyydentunne syntyy perusteista, kos-</p>
--	--	---

		<p>ka äiti käyttäytyy, ikään kuin pojan syyllisyydessä olisi jotakin perää – ja Jaskan on käytettyttävä ikään kuin hänen syyttömyydelleen ei olisi perusteita: <i>kuunneltava</i> (ansaittu) huuto. Syntyy ajatusketju: ”Syyllisyydelle on perusteet” ja jos Jaska pyytää anteeksi, hän allekirjoittaa samalla oman syyllisyytensä – vaikka ko. teko palveleekin juuri päinvas-taista funktiota – syyllisyydes-tä vapautumista. Siksi hänen ”kannattaa” edellisen logiikan mukaan pyytää anteeksi sil-loin, kun tilanne ei ole vakava – silloin kun hänen tekonsa (kun hän ei oikeastaan olekaan syyllinen, kun anteeksipyy-nölle ei ole perusteita) on suht’ viaton – ikäänkuin <i>etukäteen</i>, niinkuin hänen äitinsä huutaa etukäteen. Varsinainen syylli-syydentunne syntyy anteeksi-pyyntöstä, jolle <i>on</i> perusteet. (Seuraus oman K:n tulkitsemi-sesta IK:ksi).</p>
--	--	--

8. Tapaus Matti

<p>IK Rajojen asettami-nen, syyllisyys, lähei-syys</p>	<p>S(P): Jos minulla ei ole rahaa, suutun, jos joku pyytää sitä minulta. Jos minulla on rahaa, en anna sitä. S1(P): Minun on ansaittava auktoriteettini (rakkaus), joka ilmenee rahan antami-sena ja oikeutena pyytää sitä häneltä.</p>	<p>S(P): Jos haluaa rahaa, on teh-tävä töitä ansaitakseen sitä. S1(P): Teen velvollisuuteni vain, jos saan siitä rahaa. (Ansaitsen auktoriteettini palkkana ”rahassa”).</p>
<p>Sitaattiesimerkit #</p>	<p>S#: ”Annan sen viikkorahan, mitä oon luvannu. Joskus tulee livettyä ja annettua kymppi... kun ei oo varaa, niin ei oo varaa. Kyll’ ne sen tajuu, vaikkei aina mukamas tajuu sitä.” S1#: ”Jos niillä on rahaa, niin ei ne sitä anna. Vaikka kuinka</p>	<p>S#: (Syyllisyys) ”Mm...no kyllä tollaisia tilanteita on sillai...ero.” S#: ”(Ero tapahtui) vuonna 94. No koin sillon kauheeta syylli-syyttä, että mää oon tehny jo-tain väärin. (H:”Eli Matti syytti sua erosta?”) Kyllä ne molem-</p>

	<p>kauan ruuinainen, niin ei ne anna.”</p> <p>S1#: (H:”No miten sä sitten saat rahaa, jos ruinaaminen ei auta?”) Sit pitää tehdä töitä (hoitaa kotityövelvollisuudet).”</p> <p>S1#: (H:”Onko niin, että ruinaaminen on heidän mielestään halventavaa?”) No ainakin sitten, jos niillä ei oo rahaa, niin sit ne suuttuu.”</p> <p>S1#: (H:”Minkälainen on kiva isä?”) En mä tiä. Jakaa rahaa. (H:”Minkätakia se on kiva, kun se jakaa rahaa?”) Siltä niinku saa rahaa.”</p> <p>S1#: (Ikätoverin tuki) Mitä mä nyt voisin sanoo...noo...se lainaa vaikka rahaa (hah) ja meen johonkin sen kaa ja tollasta. (H:”Voi tehdä asioita yhdessä?”) Niin.”</p>	<p>mat pojat mua siinä syytti... (H:”...mitä ajattelit?”) (äiti alkaa itkeä.)</p> <p>S#: ”No meillä on nyt sellainen lista ollut...että siinä on niinku jokaiselle päivälle joku työ tai kaksikin...korotin viikkorahaa pikkasen ja sit ne on imuroinu ja tiskannu ja kokannu ja tehny kaikkee.”</p> <p>S#: ”...Vähän ottaa päähän, kun ne tuhlaa. Matti ei varsinkaan, kun se ei osaa vielä säästää...”</p> <p>S#: (Syyttäminen) ”...Siitä sen (Matin) huoneesta, se oli niin sotkunen...”</p> <p>S#: ”No Matti on sanonut, ettei se (Matin huoneen) epäjärjestys häntä itteensä häiritse.”</p> <p>S#: (H:”Missä asioissa susta on tuntunut siltä, että ”nyt ei mennyt perille, vaikka olisi pitänyt?”) Jaa...No se asenne liittyy aina saamiseen ja rahaan.”</p> <p>S1#: (H:”Niin sä sait viikkorahaa, jos teet jotain (kotitöitä?)”) Kyllä mielellään tekee, kun saa rahaa.”</p> <p>S1#: ”No onhan siitä tai jotakin aina pitää tehdä sillee, ettei saa rahaa. Ettei se silleen haittaa. (H: ”Mitä sun pitää tehdä, mistä et saa mitään?”) No siivota oma huone. Siitä ei saa mitään. Mää oon välillä huono siivoamaan, mutta on kai se välillä pakko.”</p> <p>S1#: (Syyttäminen) En muista milloin, mutta keväälläki, kun sen piti maksaa viikkoraha, niin ei se ollu maksanu.”</p> <p>S#: ”En, en oo mennyt tekemään (Matin puolesta kotitöitä). Se on sitten jäänyt tekemättä. Oli se sitten tiskaus....Ne on ollut... kolme päivää...Ja sit se on tiskannu ne. Oon sanonu, että tiskaavaan kasvaa, että ite saa tiskata.”</p>
--	--	---

<p>Merkitys</p>	<p>Matti tulkitsee, että hänen on ansaittava auktoriteettinsa, jos rajoja, kuten kotitöiden tekemistä ei velvoiteta ilman rahallista palkkaa. Periaatteessa vanhempi ei voi ”rahastaa” auktoriteetillaan, sen on oltava lapselle ilmainen lahja. Matille saattaa kehittyä edellisen tulokinnan seurauksena unelma, jonka mukaan kuri syntyy ilman työtä. Jos Matti joutuu valvomaan itselleen asetettuja rajoja omalla välinearvoisella suhtautumisellaan työhön (joka ilmenee palkkana), auktoriteetin ”rakkaus” saa mitattavan arvon – rahassa. Syntyy ajattelu: ”Hoidan velvollisuuteni vain, jos saan siitä rahaa.” Ja kuitenkin Matin tilanne edellyttäisi ehdotonta auktoriteettia, jolta saisi pyytää rahaa: olisi siis oltava rajat ja palkka, mutta erikseen, ilman keskinäistä syy-seuraussuhdetta.</p>	<p>Matti mahdollisesti syyttää äitiänsä erosta (koska menetti isänsä auktoriteetin tuoman turvan ja koska menetti samalla taloudellisen turvan). Äiti puolestaan on haavoittunut häneen kohdistuneesta (oletettavasti osittain perusteettomastakin) syyllisyydestä. Jos äiti peittelee syyllisyydentunnettaan rahalla ja rahaa ei ole, lapsen pyyntö on rasite, koska se paljastaa äidin poteman syyllisyydentunteen. Siksi äiti on asetvälineellisen työn arvon: työtä tehdään ei sen itsensä tai korkeamman auktoriteetin (äidin) tunnustamisen takia (kuuliaisuus), vaan työstä saatavan hyödyn takia. Matti joutuu alleviivaamaan äidin asettamat perusteet ts. tulkitsemaan käyttäytymisellään äidin sisäisen IK:n K:ksi, mutta jää paitsi oikeaa läheisyyttä. Jos Matti ei hoida työtään (velvollisuutta), hän saa syyttää itseään, jos ei saa rahaa. Muussa tapauksessa äiti syyttää itseään 1) erosta ja 2) köyhydestä, joka on myös ”äidin syy”. Matin on ansaittava oma auktoriteettinsa siksi, ettei äiti jaksa kohdata häneen kohdistunutta -todennäköisesti perusteita vailla olevaa – syyllisyyttä. Matin käytös perustelee syyllisyyden totuudenmukaisuuden: Näin hän säilyttää tottelemattomuudellaan äidille lojaalisuutensa isälleen, joka ”hylkäsi” poikansa ja välinearvoisella suhtautumisellaan äitinsä auktoriteetin – myös isänsä poissaolon – siis hylättynä olemisensä sekä siitä kumpuavan syyllisyyden.</p>
------------------------	---	---

9. Tapaus Maleena

<p>IK : Syyllisyys S(IÄ)= isoäiti S(MO)=biologisiin vanhempiin kohdistuneet mielipiteet S(M)=isoäidin kautta tulkitut tilanteet/ isoäitiin kohdistuneet mielipiteet</p>	<p>S(P) (Ä): En hyväksy lastani S1(P): Äiti vaatii minua tekemään sitä, mikä minulle ei kuulu (Maleenan määritelmä syyllisyydestä).</p>	<p>S(Q) (Ä): Osoitan sen Maleenalle lyömällä häntä, mutta käsken häntä nauramaan. (Lapseni on hyväksyttävä käyttäytymiseni ja intentioni). S1(Q): Maleena tuomitsee äidin ja eristäytyy. ”Rikos” paljastuu, kun Maleena huostaanotetaan.</p>
<p>Sitaattiesimerkit #</p>	<p>S1#(MO): ”No ehkä ne on joskus käseny mun tehdä jotakin semmosta, joka ei mulle kuulu tehdä ja ne vaan käskee tehdä.” S1#(MO): ”...Vanhemmat oli ollu kylässä...silloin ne (vanhemmat) tuli ihan syyttä repimään mua hiuksista ja käski (mun) mennä johonkin kaappiin tai saunaan.” S1#(MO): ”Kai se nyt kauheelta tuntuu, kun toinen on tehnyt väärin ja sitten toista tullaan (rankaisemaan)...” S#(IÄ): ”...Että syliin on aina kovasti otettu, aina on pidetty sylissä ja sama Maleenan suhteen, mutta hänen äitinsä ei tykänny sylissä pitämisestä. Että hän ei ite, eikä antanut toistenkaan pitää...” S#(IÄ): ”Sitä mää oon ihmetelly kauheesti, että miten isä hyväksyy sen, että sitä lasta ei pidetä sylissä...Sitä...ei ymmärrä kukaan meidän sukulaisista...että miten ne edes hyväksyy sen. Ettei lasta pidetä sylissä eikä huomioida tavallaan, että lapsia on olemassa. Miten hyväksyy isänsä sen?” S#(IÄ): ”...Että mikä siinä on, että...äidillä ja Maleenalla ei oo menny hyvin koskaan, että ne ei oo koskaan hyväksyneet toistaan. Äiti ei oo hyväksynyt Maleenaa ja Maleena ei oo sitten</p>	<p>S1#(MO): ”...Tai mun äiti on ainakin tosi ilkeä. Halunnu niinku käyttäytyä kovakouraisesti mua kohtaan ja repiä hiuksista ja...Tekee pahaa ja sitten käskee näyttämään hyvältä ja kaikkee.” S1#(M): ”Mun mummokin sano, että se repi mua hiuksista ja sit se käski mun niinku nauraa ja kaikkee.” S#(IÄ): ”Ei se Maleena kysy mitään kodistaan. Ei oo yhtä ainoata kertaa ole kysynyt, eikä halua mennä sinne päin.” S#(IÄ): ”Se (Maleena oli siellä (kotona) muutaman viikonlopun... Vaikka oli sovittukin, että on siellä useamman päivän, niin mummollehan se aina tuotiin siihen pihalle...” S#(IÄ): ”Pihaan jätettiin. Pihaan ne jättää aina, ei ne sisälle tuo koskaan.” S#(IÄ): ”...Meillä oli aina hirveen hyvät välit (Maleenan vanhempien kanssa). Mutta se meni sitten siitä poikki, kun Maleena tuli meille. Sen jälkeen ei oo kertaakaan juteltu.” S1#(MO): ”...Ainakin mä ite halusin kotoo pois. Se oli niin kauheeta...” S1#(MO): ”En mä ois aina-kaan ollu tollanen kauhee riehuja (puhuu äidistään) ja ollu tollanen, että asettaa eri rajat toisille kuin muille. Ja</p>

	<p>hyväksynyt äitiä. En tiedä, mistä se johtuu. Äiti on sanonut, että se inhoo Maleenaa ja tunne on molemminpuolinen. Onhan se järkyttävää, että äiti inhoo omaa lastaan.”</p>	<p>ollu noin vihainen tai tollainen kauhee...” S1#(MO): ”Ei siellä (kotona) oikein paljon uskaltanu puhua, kun oli semmosta reuhaamista.” S1#(MO): ”Ei se (äiti) kuunnellu. Se oli sille ihan sama, kun ei se välittänyt.” S1#(MO): ”(H: ”Puolustiko isä sinua?) Kyllä se mun mielestä huomaa, mutta ei se edelleenkaan uskalla tehdä sille asialle mitään, kun se pelkää, että äiti on sille vihainen.” S1#(MO): ”No kyllä mä yleensä pidän (kaiken) sisällä. Mutta kyllä mää oon sanonu mummolle, että mää en tykkää siitä (äidistä), mutta mää en halua.”</p>
<p>Merkitys</p>	<p>Maleenan käsitys syyllisyydestä on selkeä ja yksinkertainen. Huostaanotto on Maleenalle puolustus. Mummon luona Maleena saa terveen mallin, josta käsin tarkastella ja uudelleentulkita lapsuudenkodissaan tapahtuneita väärinkäytöksiä.</p>	<p>Maleena on batesonilaisen kaksoisidos-mallin tyyppilinen uhri. Häntä rangaistaan ”oikeasta reaktiosta”. Maleenan reaktio tulkitaan vääräksi, jos se kyseenalaistaa vanhemman toimintaperiaatteet. Äidin aktio on kärkeä, jopa patologinen ilmaus IK:n tulkitsemisesta K:ksi: lapsen reaktio määrää äidin aktion oikeellisuuden. Jos äiti lyö lastaan, tämän on naurettava ja esitettävä ”kiitollista”. Ikään kuin lapsen olisi allekirjoitettava reaktiollaan se, ettei äiti halua häntä hyväksyä – <i>äidin lapseltaan vaatima reaktio on peruste äidin intentiolle</i>. Lasta on rakastettu vain syytettynä: reagoidessaan rehellisellä (terveellä) tavalla kukaan (edes isä) ei ole puolustanut Maleenaa.</p>

10. Tapaus Mirjami

<p>K: Luottamus ja kunnioitus</p>	<p>S(P): Haluan, että Mirjami pärjää elämässään. S1(P): Ihmisten kanssa pärjääminen alkaa vanhemmista.</p>	<p>S(Q): Lapsen kanssa pärjääminen on vanhemmasta kiinni. Mirjamin velvollisuutena on auttaa tuossa tehtävässä: olemalla kuuliainen. S1(Q): Opettelen kunnioittamaan ihmisiä. Luotan siihen, että he kunnioittavat minua vastavuoroisesti. Ilmaisen luottamukseni puhumalla asioistani ja luotan apuun, jos tarvitsen sitä.</p>
<p>Sitaattiesimerkit #</p>	<p>S#: ”Pärjää elämässä ja tulee toimeen yleensä muiden kanssa ja muuten, että yleensä pärjää elämässään. Semmosta niinku oon halunnu.” S1#: ”Rehellisyyttä, ja että mä pärjään yksin elämässä niinku ettei äidin tarvii huoltaa mua koko ajan.” S#: ”...En osaa pakottaakaan häntä, että sun täytyy mennä johonki määrättyyn (ammattiin)...Se ite päättää sitte.” S1#: Ei ne oikeestaan toiveita (ole esittäneet), että ne on kysynyt, mihin mä haluan ja tälleen.” S#: ”Mitä mä ihannoin Mirjamilta on, että se puhuu hirveesti kotona. Että se on hyvin avoin. Että se ei oo semmonen, että jos jotain sattuis, niin se ei kertois...” S1#: ”...Kaikkei täytyy tehdä, kun äiti käskee...” S1#: ”Ei ne aseta rajoja. Ne vaan sanoo, mitä mä en saa tehdä, sinne mä en saa mennä. Ja siinä kohti ne rajat on hyvät...” S1#: ”(H: ”Toivoksää, että omassa toiminnassakin voi tehdä niitä omia päätöksiä ilman, että joku tulee heti sormella osoittamaan sua?”) Joo.”</p>	<p>S#: ”Ei, kyllä se on kiinni vanhemmasta...” ”Ei mulla oo tietoo, mutta ei se voi olla niin, että se ois lapsesta kii. Mää en osaa selittää sitä. Ei mun mielestä kyllä oo lapsesta kii...” ”Kyllä ne lapset tietenki auttaa siinä. Että niitten kanssa tulee toimeen, niin sit on kaikki kunnossa.” S1#: ”(Kunnioitus) Mää oon jutellu niitten kanssa kaikista asioista, ne on kertonu, mitä voi käydä ja tämmöstä.” S1#: ”(Neuvo)...Jos tekee jotain pahaa, niin sit kertoo, mitä siitä seuraa ja tälleen.” S1#: ”(Vanhemmat toivoo) Hyvän kansalaisen, joka osaa käyttäytyä. Joka pärjää. Ja joka osaa kunnioittaa ihmisiä.” S1#: ”Ne hyväksyy mut ihan omana ittenään. Mää saan olla, mikä mä oon. Ei sit enempää.” S1#: ”...Jos mä oon jossain pitkään, niin kyllä ne sitte antaa (joustaajarojoista). Kun mä vaan sanon niille siitä, niin kyllä ne sitte antaa. (H: ”Mitä jos myöhästyit, niin mitä siitä seuraa?”) Ne sit sanoo, etten mä saa lähteä pariin päivään ollenkaan sitten.”</p>

	<p>S1#: "(H: "Milloin ne (vanhemmat) ei tunne sua?") No jos mää oon hirveen paha, niin sitte ne ei tunne. Ne ei tiedä, että mää lyön tai semmoista. (H: "...tarkoitatko sitä, että sä pelkää tuottavasi pettymyksen omille vanhemmillesi?") Joo."</p> <p>S#: "Ensin kysytään, minkä takia (Mirjami on väärinkäyttäytynyt) ja sitten Mirjami selittää, jos selittää. Sit selitetään, miks ei saa tehdä niin. Että jos on väärintehnyt jotain, mitä se nyt onkaan."</p>	<p>S1#: "No ne lähtee juttelemaan mun kaa, kun meen jutteleen niiden (vanhempien) kaa."..."Sit on hyvä, kun ne autto. Mää sain sanottua sen asian niille."</p> <p>S#: "Kyllä se kertoo kaikki, että se niinku puhuu vapaasti, että se ei niinku pelkää puhua meille. Että jos se on jotain tehny tai mitä hyvänsä, niin se uskaltaa puhua sitte siitä..."</p> <p>S#: "Että se kertoo etukäteen, jos jotain on sattunut. Että kylä me kuunnellaan, mitä mieltä hän on."..."Kyll' sen näkee Mirjamista, jos se yrittää valehdella. Kyllä sen näkee siitä."</p> <p>S#: "(Kunnioitus) Kun se (Mirjami) puhuu. Se puhuu. Se juttelee avoimesti asioista."</p> <p>S#: "(H: "Missä tilanteessa Mirjami on tullut pyytämään anteeksi?") Jos se on sanonut jotain pahasti tai haukkunut. Kyllä se sitten jälkeinpäin tulee pyytämään anteeksi."</p> <p>S1#: "Kuuntelee ne. Kuuntelee ne joskus ihan pitkäänki silleen, että jutellaan kaikista asioista."</p> <p>S#: "...Varsinkin isä, se on niin tärkeämpi Mirjamille, kuin minä. Mää oon sit toiseksi tärkein hänelle. Se on semmonen kaksijakoisuus..."</p> <p>S1#: "No äiti on sitten taas toisenlainen. Että en mää sille puhu paljon mitään. Kyllä mää sille niinku pikkasen, yleensä se menee toisinpäin, että iskan kanssa jutellaan."..."Että me ollaan aika samanlaisia. Kun taas äidin kanssa me ollaan aika erilaisia."</p> <p>S#: "Ensinnäkin Mirjamilla on vähän kavereita ja ystäviä tai että ne käy...Meidän kanssa se kulkee kaupoissa</p>
--	--	--

		<p>paitsi jos se ei halua sitäkään.” S#: ”...Se on aina ollut semmoinen, että se on viihtynyt mieluummin kotona. Että hän ei yksin uskalla lähteä. Että se jotain pelkää sitten että (sille) nauretaan...”)</p>
Merkitys	<p>Mirjami kokee tullessaan hyväksytyksi omana itsenään: vanhempiensa lapsena. Mirjamin kasvatuksessa on huomioitu käyttäytymisen syyn ja seurauksen laki.</p> <p>Lasta opetetaan kantamaan vastuunsa tekonsa seurauksista. Lapsen päätöksentekokykyä arvostetaan ja kunnioitetaan selvittämällä hänelle etukäteen, mitä erilaisista teoista seuraa ja pitämällä kiinni niistä. Mirjamin vahvuutena ovat järjenkäyttö ja tottelevainen mieli: vetoamalla näihin ominaisuuksiin Mirjamin itsetunto kasvaa. Hän kokee olevansa luottamuksen ja – rajojen – arvoinen.</p>	<p>Elämässä pärjääminen alkaa toisten ihmisten kunnioittamisesta. Vanhempien kunnioittaminen alkaa tottelemisesta ja se on lapsen velvollisuus vanhempiensa kohtaan. Paras malli kunnioittamiseen lienee omat vanhemmat. Vaarana on kotiin pesiytyminen ja itsenäistymisen viivästyminen: vanhempia tai lasta ei tarvitse myöskään säästää pettymyksiltä. Elämäntaitojen hallintaan kuuluu osata suhtautua rakentavasti myös pettymyksiin – ei elää kaksoiselämää. Vanhemmat saattavat olla hieman suojelevia tai Mirjami ei ole löytänyt henkisesti samalla taajuudella olevia ystäviä.</p>